İslâm âlimleri Ansiklopedis

DOKUZUNCU CİLD

İçindekiler Tablosu

İBN-İ KURTUBÎ (Abdullah bin Hasen)

Hadîs, kırâat ve lügat âlimi, şâir, hatîb. Künyesi, Ebû Muhammed ve Ebû Bekr olup ismi, Abdullah bin Hasen bin Ahmed bin Yahyâ bin Ubeydullah'tır. 556 (m. 1161) yılında, Endülüs'ün güneyinde bir liman şehri olan Mâlaka'da doğdu. Mâlakî, Ensârî ve Kurtubî nisbet edildi 611 (m. 1214) yılında Mâlaka'da vefât etti.

Küçük yaşta babası Ebû Ali Hasen bin Ahmed Kurtubî'den ilim öğrenmeye başlayan İbn-i Kurtubî, babasından başka, Ebû Bekr İbn-i Ced, Ebü'l-Kâsım bin Habiş, Ebû Abdullah bin Zerkûn, Kâsım bin Dahmân Süheylî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenip ilim tahsil etti. İbn-i Arûs, İbn-i Kevser ve İbn-i Fahhâr'dan kırâat ve Arabî ilimleri tahsil etti. Yirmi yaşlarında iken Mâlaka'da talebe okuttu. Süheylî'nin devamlı hizmetinde bulunur, ilminden istifâde ederdi. Ebü'l-Hasen bin Hâzil ve Ebû Mervân bin Kuzmân'dan icâzet aldı. Daha sonra Gırnata ve İşbiliyye, Sebte ve Mersiye şehirlerine seyahat etti. Gittiği şehirlerdeki âlimlerin ilminden istifâde edip, eksiklerini tamamladı. Allahü teâlânın dinine hizmet için çok çalıştı. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberledi. Hadîs âlimlerinin hayatlarını çok iyi bir şekilde öğrendi. Endülüs'ün en büyük üç muhaddisinden biri oldu. Kırâat ve fıkıh ilimlerinde de zamanının en büyük âlimlerinden oldu. Güzel ahlâkı, merhameti, örnek yaşayışı ile insanlara emri ma'rûf yapıp, doğru yolu öğrenmelerine vesile oldu, Memleketi Mâlaka'ya döndü. Talebe okutmaya başladı. Mâlaka Câmii'nde hatîblik vazîfesi verildi. İnsanlar, İslâmiyete olan bağlılığından ona i'timâd edip güvendiler. Herkes ona koşup, hadîs, kırâat ve fıkıh ilimleri öğrenmek için yarış etti. İnsanlara Allahü teâlânın dînini öğretmekteki gayreti, talebesinin ve sevenlerinin çoğalmasına vesile oldu. İnsanların İbn-i Kurtubî'nin etrâfında toplanmasından rahatsız olan zamanın Mâlaka vâlisi Ebû Âmir İbn-i Hassûn'la araları açıldı. Ebû Âmir, İbn-i Kurtubîyi hatîblik vazîfesinden aldı. Ebû Âmir hatîbliği kendisi yapmaya başladı. İbn-i Kurtubî siyâsi bir da'vâ peşinde olmadığı için, hiçbir şey yapmadı. Ancak, insanlara hutbelerde söylediği birkaç nasîhata mâni olunmasına üzüldü. Yoksa, müslümanlar kırâat öğrenmek iğin yine ona geliyor, fetvâ sormak için onu arayıp buluyorlardı.

Kendisinden birçok kimse ilim öğrendi. Bunlar arasında Ebû Abdullah İbn-i Tirâz, Ebü'l-Kâsım İbni Taylesân ve daha birçok âlim vardı.

Pek kıymetli eserlerin de müellifi olduğu zannedilen İbn-i Kurtubî'nin, kırâat ve şiirle ilgili ba'zı kitapları bilinmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1396

2) Tekmiletü vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 141

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 48

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 37

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 42

İBN-İ LEBBÂD

Şâfiî mezhebi fıkıh, kelâm ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi Abdüllatîf bin Yûsuf bin el-Mûsulî el-Bağdâdî'dir. Lakabı Muvaffakuddîn ve Tâcüddîn'dir. İbn-i Lebbâd diye meşhûr oldu. İbn-i Lebbâd, 555 (m. 1160) senesinde Bağdad'da doğdu. 628 (m. 1231) senesinde yine Bağdad'da vefât etti.

İbn-i Lebbâd, ilim öğrenmek için gittiği Haleb'de bir süre ikâmet ettikten sonra, ilim tahsilini arttırmak için Şam, Kudüs, Harran Maltiyye ve Hicaz'a gitti, İbn-i Lebbâd; İbn-ül-Battî, Ebû Zur'a el-Makdisî'den ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden ise; Münzirî, el-Berzâtî, İbn-i Neccâr ve daha birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbn-i Lebbâd, Mısır'da bir süre kaldıktan sonra Kudüs'e gitti. Kudüs Câmii'nde insanlara faydalı va'zlar verdi. Sonra Dımeşk'a giderek Azîziyye'ye yerleşti. Buraya, insanlar kendisinden ilim öğrenmek için akın ettiler. Sonra Haleb'e oradan da Anadolu'ya gitti. Senelerce Sultan Alâüddîn bin Dâvûd bin Behrânî'nin hizmetinde kaldı. Onun ismine birçok eser yazdı. Daha sonra Anadolu'dan, doğum yeri olan Bağdad'a geri döndü.

İbn-i Lebbâd buyurdu ki: "Yâ Rabbi! Kötü tabiatlı olmaktan ve nefsin kötülüklerinden sana sığınırız. Bize tevfîkini ihsân et. Bizi doğru yolda bulundur. Ey körlere hidâyet veren, dalâlette olanlara ihsânınla doğru yolu gösteren, ölü kalbleri îmân nûru

ile dirilten Rabbim, bizi kendi elimizle tehlikeye düşmekten ve kötü tabiatlı olmaktan bizi muhafaza et. İhlâs ve takvâ sahibi olmamızı bize ihsân eyle. Alçak olan dünyâ sevgisini kalbimizden çıkar. Sen, dünyâ ve âhıretin mâlikisin, her bakımdan ibâdet edilmeye hak sahibisin, senin nûrunla ufuklar aydınlanmaktadır. Senin verdiğin mâ'rifetle, nefsler kötülükten temizlenmekte, ya'nî parlamaktadır."

Aynı zamanda nahiv, kelâm ve tıb âlimi olan İbn-i Lebbâd, birçok eser yazmıştır. Eserlerinden ba'zıları şunlardır. 1. Garîb-ül-hadîs, 2. El-Vâdihatü fî i'râb-il-Fâtihati, 3. Kitâb-ül-elîf vellâm, 4. Şerhu Banet Suâd, 5. Şerhu Sebîne hadîsen, 6. Şerhu Erbâ'ine hadîsen tıbbiyeten: Tıbla ilgili kırk hadîsin şerhi, 7. Er-Reddü alâ Fahrüddîn Râzî fî tefsîr-i sûret-il-İhlâs, 8. Şerh-i nakd-iş-şi'r li Kudâme bin Ca'fer, 9. Kavânîn-ül-belâga, 10. İhtisâr-ül-umde, 11. Kitâbu ahbâr-ı Mısır, 12. Makale fir-redd-i alen nasâra vel-yehûd, 13. Kitâb-ün-fi ilm-i ilâhî, 14. Şerh-ur-râhimun yerhamuhum-ur-Rahmân, 15. El-Hikmet-ül-alâiyye, 16. Tuhfet-ül-âmâl, 17. Makale fî ulûm-id-dârreti, 18. Kitâbün-fil-kıyâs: Dört cildlik bir eserdir. 19. Ahdün ilel hükemâi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 313

2) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 385

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 106

4) El-A'lâm cild-4, sh. 61

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 132

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 414

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 614

8) Uyûn-ül-enbâ cild-2, sh. 201

9) Mir'ât-ül-cinân cild-4, sh. 64

10) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 30, 51, 123, 145, 174, 206; cild-2, sh. 1125, 1169, 1204, 1835

11) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 15

12) Brockelmann Sup-1, sh. 880

İBN-İ MÂLİK (Muhammed bin Abdullah)

Meşhûr nahiv âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Abdullah bin Mâlik'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, lakabı Cemâlüddîn'dir.

İbn-i Mâlik diye bilinir. 600 (m. 1203) senesinde Endülüs'de, Ceyyân denilen yerde doğdu. Bu sebeble kendisine Ceyyânî denilir. Dımeşk'da 672 (m. 1273) târihinde vefât etti. Şafiî mezhebindendir. İbn-i Mâlik, nahiv, lügat ve mantık ilimlerini babasından öğrendi. Ba'lebek'de bir müddet kaldı. Sonra Dımeşk'a döndü. Dımeşk'da; Sehâvî Hasen bin Sebbâh ve bir grup âlimden ders aldı. Arabî ilimlerde hocaları pek çoktur. Haleb'de İbn-i Arûn ve başkalarının yanında kaldı. Burada Arabî ilimleri okuttu. Arabcaya vâkıf olmak için çok gayret gösterdi. Nihâyet Arab dil ve edebiyatını çok iyi öğrendi.

İbn-i Mâlik'den; oğlu Bedrüddîn, Şems bin Ebû Feth el-Ba'lî, Bedr bin Cemâa, Âlâ bin Attâr ve daha birçok âlim rivâyetlerde bulundu.

İbn-i Mâlik, aynı zamanda kırâatler ve onlarla alâkalı bilgilerde de mütehassıs idi. Lügat ilminde, en garip ve duyulmamış şeyleri bilirdi. Sarf ve nahivde zamanında bir benzeri yoktu. Nahiv ve lügat ilimlerinde şâhid olarak getirmiş olduğu şiirler için, en büyük âlimler bile, onları nereden bulup getiriyor diye hayrette kalırlar idi. En zor şiirleri çözmek ve ma'nâsını anlamak ona pek kolay gelirdi.

Bir müddet Dımeşk'da kalan İbn-i Mâlik burada kitap yazmakla ve talebe yetiştirmekle meşgûl oldu, müderrislik yaptı. Çok talebe yetiştirdi. Meşhûr ve kıymetli eserler yazdı. İbn-i Mâlik'in ilminin artmasında şahsî çalışmalarının büyük payı vardır.

İbn-i Mâlik Haleb'de İmâm iken, namazlardan sonra, Kâdı'l-kudât Şemsüddîn bin Hılligân'a hürmetinden dolayı onu evine kadar uğurlardı.

İbn-i Mâlik, nahvî bir kaide için, ekseriyetle Kur'ân-ı kerîmden şâhid getirirdi. Eğer Kur'ân-ı kerîmde bulamazsa, hadîs-i şerîflerden, onlarda da bulamazsa, Arabların şiirlerinden şâhid getirirdi. Bununla beraber çok ibâdet eder, dînin emir ve yasaklarına uymakta çok gayret gösterirdi. Heybetli ve vekar sahibi idi. Çok ibâdet ederdi. İnce kalbli idi. Konuşurken ifâdesi

gayet güzel ve düzgün idi. İbn-i Mâlik, çok kolay bir şekilde, zorlanmadan şiir yazardı. Sa'düddîn bin Arabî, onu ve yazdığı "Teshîl-ül-fevâid" adlı eserini bir şiirle methetmiştir.

> **Eserleri:** 1. El-Elfiyye: Matbûdur. En meşhûr eseridir. Nahiv ilmine dâirdir. 2. Teshîl-ül-fevâid: Matbûdur. 3. Şerh-üt-Teshîl: Yazmadır. Birinci cildi Rabat'dadır. 4. Ed-Darbu fî ma'rifet-i lisân-il-Arab, 5. El-Kâfîyet-üş-Şâfiiyye: Matbûdur. Takriben üçbin beyittir. Nahivle ilgilidir. 6. El-Kâfiyet-üş-Şâfiiyye şerhi, 7. Sebk-ül-manzûm ve Fekk-ül-Mahtûm: Yazmadır. Nahivle ilgilidir. 8. Lâmiyyet-ül-efâl: Yazmadır. 9. İddet-ül-Hâfız ve umdet-ül-lafz: Yazmadır. Bu eseri kendisi şerhetmiştir, 10. İ'caz-üt-ta'rîf: Yazmadır. Sarf ilmine dâirdir. 11. Şevâhid-üt-Tevhîd: Yazmadır. 12. İkmâl-ül-ilâm bi müselles-il-kelâm: Matbûdur. 13. Mecmû: Yazmadır. Bunda on risale vardır. 14. Tuhfet-ül-Mevdûd fil-maksûr vel-memdûd: Matbûdur, manzûm bir eserdir. 15. El-Aruz, 16. El-İ'tidâd fil-fark beyn-ez-zâi ved-dâd: Manzûm bir eserdir.

İmâm-ı Süyûtî, Bugyet-ül-vuât adlı eserinde şöyle der: Mecmûaların birisinde, talebelerinin derlediği ba'zı yazılarını gördüm. Bunları Tabakât-ı kübrâ ve Tezkire adlı eserlerimde İbn-i Mâlik'in hayâtını anlatırken naklettim.

İbn-i Mâlik'in, Teshîl'den kısalttığı Fevâid ismindeki eseri için, Sa'düddîn Muhammed bin Arabî, şu ma'nâdaki şiiri söylemiştir:

"Allahü teâlâ, büyük âlim Cemâlüddîn'i üstün kıldı. İlmi yaymaya onu lâyık eyledi. Yazdığı Fevâid adlı eseri, üzerinde düşünen akıl sahibi kimseler için çok fâideleri ihtivâ etmektedir. Bu eseri, nahiv ilmine dâir her mes'eleyi kendisinde toplamıştır. Bu eserin benzerine az rastlanır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-6, sh. 233

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 130

3) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 407

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 67

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 399

6) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 115

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 267

İBN-İ MUFADDAL MAKDİSÎ

Hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Ebi'l-mekârim Mufaddal bin Ali bin Müferrec bin Hâtem bin Hasen bin Ca'fer'dir. İskenderiyye'de 544 (m. 1149) yılında doğdu. Aslen Kudüslü olduğu için Makdisî, doğum yerinden dolayı İskenderânî ve mensûp olduğu kabileye nisbetle de Lahmî denildi. İslâmiyete hizmetlerinden dolayı Şerefüddîn lakabı verildi. 611 (m. 1214) yılında Kâhire'de vefât edip Makattam eteklerindeki Fustat kabristanına defnedildi.

Küçük yaştan i'tibâren, İskenderiyye'de Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden ders aldı. İlk hocası, babası Kâdi-ül-Enceb Ebü'l-Mekârim Mufaddal bin Ali Makdisî idi. Temel bilgileri öğrendikten sonra, İbn-i binti Muâfi diye bilinen Ebû Tâlib Sâlih bin İsmâil'in terbiyesine verildi. Ebû Tâhir İsmâil bin Mekki, Ebû Muhammed Abdüsselâm bin Atîk Sefâkisî, Ebû Tâlib Ahmed bin Müsellem Tenûhî ve daha birçok âlimden fıkıh öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Başta Hâfız Ebû Tâhir Silefî olmak üzere; Ebû Muhammed Abdullah, Ebû Tâhir İsmâil, Ebû Abdürrahmân bin Yahyâ, Ebû Ubeyd Ni'metullah bin Ziyâdetillah Gıfâri, Ebü'l-Ganâim Sâlim bin İbrâhim Emevî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf işitti. 574 (m. 1178) yılında Kâhire'ye gitti. Ebü'l-Kâsım Abdülmelik bin Îsâ Mârânî, Ebü'l-Hasen Ali bin Hibetullah Kâmili, İbn-i Tavîr, İbn-i Ebî Reyyân Mahzumî ve daha birçok âlimin ilminden istifâde etti. Hac için Mekke-i mükerremeye gitti, ibâdet etmek ve ilim öğrenmek için bir müddet orada kaldı. Orada; Ebû Abdullah Ahmed bin Ebi'l-Alâ Hasen Hemedânî, Ebû Muhammed Ömer bin Muhammed Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed Melencî, Ebû Sa'd Abdülvâhid Cüveynî ve Ebû Abdullah Hâmid Medînî gibi âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendi. Daha sonra İskenderiyye'de nâiblik yapıp, medresede ders verdi. Sonra Kâhire'de, vezîr İbn-i Şükr'ün yaptırdığı medresede ilim öğretti. Sâhibiyye adı da verilen bu medresede, vefâtına kadar ders verdi. Allahü teâlânın dînine hizmet etmek ve O'nun rızâsını kazanmak için çok çalıştı. Hocalarından yazdıklarını ezberledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberden

bilirdi. Hadîs rivâyet eden âlimlerin hayatlarını ve şahsî husûsiyetlerini çok güzel öğrenmişti. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verirdi. Allahü teâlânın kullarına merhameti, cömertliği ve tevâzusu çok fazla idi. Dâima güler yüzlü ve tatlı dilli idi. Çok yumuşak tabiatlı, hoşsohbet bir zât idi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbi olur, Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkı ile ahlâklanmak için gayret ederdi. Vaktini ilim öğrenmek, ilim öğretmek ve ibâdet etmekle geçirir, sık sık insanlara nasihatlerde bulunurdu. Nasihatlerinde Allahü teâlânın dînini öğrenmenin, bildikleri ile amel etmenin ve ihlâs sahibi olmanın ehemmiyetini anlatırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Muhammed bin Yûsuf Berzâlî, Abdülazîm bin Abdülkavî Münzirî, Reşîd Âmidî, Abdülhak İbni Rassâs, Abdülmelik bin Nasr Fihrî, Ali bin Vehb Kuşeyrî, Şehab Kavsî, Ebû Hafs Sübkî, Necîb Sefâkisî ve daha birçok âlim İbn-i Mufaddal Makdisî'nin talebeleri arasındaydı.

Güzel şiirleri ile de meşhûr olan İbn-i Mufaddal Makdisî, bir şiirinde nefsine şöyle seslenmektedir: "Ey nefsim! Peygamberlerin en üstünü olan Muhammed aleyhisselâmdan, Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) ve Tâbiîn vâsıtasıyla gelen bilgileri yayarak, O'nun yoluna yapışıp, bu vesile ile Cehennem ateşinden kurtulmaya çalış."

Talebelerinden Münzirî anlatır: "Hocam vefât ettiği zaman, kabrine koyarken, zamanın ileri gelen âlimleri; "Allahü teâlâ sana rahmet eylesin. Sen insanların ilimde bütün yükünü omuzlarında taşıyordun. Artık vefât ettin. Senin üzerindeki yük birçok kimseye taksim edilecek" diyerek, onun ilimdeki yüksekliğini hatırlattılar."

Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan İbn-i Mufaddal Makdisî'nin kitaplarından ba'zıları şunlardır: "Kitâb fis-sıyâm", "Kitâb-ül-erbâ'in-il-mertebeti alâ tabakât-il-erba'în", "Tahkîk-ül-cevâb ammen ecîz lehü mâ fâtehü min-el-kitâb" ve "Zeyl alâ Zeyl-ül-Ekfânî alâ vefeyât-in-nakile-lil-Kettânî".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1390

2) Neyl-il-ibtihâc sh. 200

3) Tekmiletü vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 115

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 290

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 47

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 244

7) El-A'lâm cild-5, sh. 23

İBN-İ MÜSTEVFÂ ERBİLÎ (Mübârek bin Ahmed)

Hadîs, lügat ve târih âlimi. İsmi, Mübârek bin Ahmed bin Mübârek bin Mevhûb bin Ganime bin Gâlib el-Lahmî el-Erbilî'dir. Künyesi, Ebü'l-Berekât olup, lakabı Şerefüddîn'dir. İbn-i Müstevfâ diye bilinir. 564 (m. 1169) senesinde Erbil'de doğup, 637 (m. 1239) târihinde yine burada vefât etti. Hadîs ilminde büyük bir âlim, nahiv, lügat, arûz, kâfiye, beyân'dan ibâret edebi ilimlerde ve târih ilminde pek mahir idi. Maliye ilminde de çok yükselmişti. Kur'ân-ı kerîm ve edebî ilimleri, Muhammed bin Yûsuf el-Bahrânî ve Mekkî bin Reyyân'ın yanında okudu. İbn-i Taberzed, Hanbel bin Abdullah ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi.

İbn-i Müstevfâ, mütevâzi ve çok cömert idi. Kendisine herkes çok hürmet gösterirdi. Bilhassa Erbil halkı kendisine gereken kıymeti verdi. Erbil halkı, Erbil'e âlim ve fâdıl bir kimse geldiği zaman, hemen onun ziyâretine gider, ona gereken hürmet ve hizmeti yaparlardı. Mutlaka onun gönlünü alırlardı. Bu bakımdan Erbil halkı, İbn-i Müstevfâ'ya da lâzım gelen hürmeti gösterdi.

Vefeyât-ül-a'yân sahibi İbn-i Hılligân; "İbn-i Müstevfâ'nın bizzat kendisinden ve Erbil'e başka yerlerden gelen âlimlerin derslerinde bulunarak ilim öğrendim" demiştir.

İbn-i Müstevfâ, Dîvân işlerinde vazîfeliydi. Dîvân işlerine bakmak, bu sıralarda vezirlikten sonra gelen yüksek bir mertebe idi. Bu vazîfeden sonra, 629 (m. 1231) senesinde kendisine vezirlik verildi. Onun vezirliğinden herkes memnun idi. İbn-i Müstevfâ bu vazîfesinde, Sultan Muzafferüddîn'in vefâtına kadar kaldı, idâreyi Müstensır alınca, İbn-i Müstevfâ bu vazîfeden ayrıldı. Artık evinde oturuyor, nisanlar onun ziyâretine gidip geliyorlar idi. 634 (m. 1237) senesi Şevvâl'in yirmiyedisinde Tatarların Erbil'i almasına kadar durum böyle devam etti. Tatarlar (Moğollar) Erbil'i alınca, târih kitaplarında bildirilen acı hâdiseler meydana geldi. Fakat İbn-i Müstevfâ, bu sırada Erbil kalesine sığınıp kurtulanlar arasında idi. Tatarlar çekilince, buradan ayrılıp, Musul'a yerleşti. Yanında

kıymetli kitaplar vardı. Vefât edinceye kadar, bu kitapları ile meşgûl olup, devamlı onları mütâlâa etti, insanlara ilim öğretti.

İbn-i Müstevfâ vefât edince, hakkında mersiyeler yazılmıştır.

> **Eserleri:** 1. Târih-i Erbil, 2. İsbât-ül-Muhassal fî nisbet-i ebyât-il-Mufassal, 3. Divân-ı Şi'r.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 170

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 147, 152

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 139

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 272

5) Keşf-üz-zünûn sh. 5, 281, 768

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 3

7) El-A'lâm cild-5, sh. 269

İBN-İ NECCÂR

Hadîs, târih, nahiv, tecvîd, kırâat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, tabîb. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Mahmûd bin Hasen bin Hibetullah bin Mehâsin'dir. 578 (m. 1182) yılında Bağdad'da doğdu. Doğum yerinden dolayı Bağdadî nisbet edildi. Muhibbüddîn lakabı verildi. İbn-i Neccâr nâmıyla meşhûr oldu. Hatîb Bağdadî'nin "Târih-i Bağdad" adlı eserine yaptığı onaltı cildlik zeyli çok meşhûr oldu. 643 (m. 1245) yılında Bağdad'da vefât etti.

Bağdad gibi bir ilim deryasında, ilim sahibi bir ailenin çocuğu olarak dünyâya gelen İbn-i Neccâr, on yaşında iken hadîs-i şerîf ilmi ile meşgûl olmaya başladı. Abdülmün'im bin Küleyb, Yahyâ bin Bevş, Zâkir bin Kâmil, Ebü'l-Ferec Abdürrahmân İbni Cevzî, Kâdı Ebû Bekr gibi âlimlerden ders aldı. Onbeş yaşında, ilimde yüksek bir dereceye ulaştı. Şam, Mısır, Hicaz, İsfehan, Merv, Hirât, Nişâbûr gibi şehir ve bölgelere gitti. Ebû rûh Hirevî, Ayn-üş-şems Sekafi, Ümm-ül-Müeyyed Zeyneb Şa'riyye ve oğlu Müeyyed Tûsî, Hâfız Ebü'l-Hasen Ali bin Mufaddal, Ebü'l-Yümn Kindî, Ebü'l-Kâsım İbni Hârestânî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Allahü teâlânın dînine hizmet için çok çalışıp, yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberledi. Dâr-ül-Kur'ân-ı Müstensıriyye'de, Ebû Ahmed bin Sekîne'den, yedi kırâat usûlüne göre Kur'ân-ı kerîm kırâatini öğrendi. İlim öğrenmek için yirmiyedi sene seyahat etti. Üçbin âlimden ilim öğrendi. Hadîs, usûl, fıkıh, kırâat, târih ve tıb ilimlerinde âlim oldu. Şafiî mezhebine göre fetvâ verirdi. 624 (m. 1227) yılında, ilk çıkışından yirmiyedi sene sonra Bağdad'a döndü. Bütün aile efradı vefât etmişti. Zaferiyye mahallelerinde bir eve yerleşti. Orada pek kıymetli eserler yazdı. Müstensıriyye Medresesi açılınca, orada hadîs ilimleri okuttu. Parası bittiği gün vefât etti. Kimseye muhtaç olmadı. Kimseden birşey istemedi, isteklerini yalnız Allahü teâlâya arzeder, ihtiyâcını ondan isterdi. Vefât etmeden önce, kitaplarını Nizamiye Medresesi'ne vakfetti. Ömrü boyunca yalnız Allahü teâlânın dinine hizmetle meşgûl oldu. Hiç evlenmedi. Dünyâ ile meşgûliyeti olmadığı için, ilim ve ibâdetle daha çok uğraştı. Allahü teâlânın kullarına merhametinden dolayı, bir taraftan onların âhıretlerini kurtarmak için çalışırken, diğer taraftan da insanların sağlığı için tıb ilmiyle uğraştı. Pek-çok hastayı tedâvi etti. Güzel ahlâkı, tatlı dili ve güler yüzü, alçak gönüllülüğü, cömertliği, insanlara ve diğer yaratıklara merhameti ile herkesin sevgisini kazandı. Haram ve şüpheli şeylere hiç yaklaşmaz, mübahların birçoğunu da terk ederdi.

Allahü teâlânın dînine hizmet etmek ve kullarına yardımcı olmak için pekçok talebe yetiştirdi. Kendisinden; Ebû Hâmid İbn-i Sâbûnî, Ebü'l-Abbâs Fârûşî, Ebû Bekr Şerişi, Ebü'l-Hasen Garrâfi, Ebü'l-Hasen bin Bilbân, Ebû Abdullah bin Kazzâz Hadânî, Ebü'l-Abbâs İbni Zâhirî, Takıyyüddîn Hanbelî, Ebü'l-Meâlî İbni Bâlisî ve daha birçok âlim ilim öğrendi. Ba'zı âlimler de ondan icâzet aldı.

Hadîs, târih ve diğer ilimlere dâir pek kıymetli kitaplar yazan İbn-i Neccâr'ın eserlerinden ba'zıları şunlardır: "El-Kemâl fî ma'rifet-ir-ricâl", "Zeyl-i Târih-i Bağdâd li İbn-i Hatîb", "Ed-Dürret-üs-Semîne fî ahbâr-il-medîne", "Nüzhet-il-verî fî ahbâr-ı ümm-ül-Kurâ", "Nisbet-ül-muhaddisîn ilel-âbâ vel-büldân", "Cennet-ün-nâzirîn fî ma'rifet-it-Tâbiîn", "Menâkıb-üş-Şâfiî", "El-Ikd-ül-fâik fî uyûn-i ahbâr-id-dünyâ ve mehâsin-il-halâik", "El-Ezhâr fî envâr-il-eş'âr" ve "Ez-Zühr fî mehâsin şuarâ-i ehl-il-asr".

> İbn-i Neccâr'ın Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); "Bir kimse bildiği ilmi gizlerse, kıyâmet gününde ateşten bir gemle gemlenir" buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarında, biri zengin, biri fakir iki kişi hapşırdı. Zengin olan hapşırınca, “Elhamdülillah” diyerek Allahü teâlâya hamdetmedi. Resûlullah (aleyhisselâm) de ona “Yerhamükellah” diyerek duâ buyurmadı. Biraz sonra diğer kimse hapşırıp, “Elhamdülülah” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm) ona; “Yerhamükellah” buyurarak duâ etti. Bunun üzerine zengin olan kimse; “Huzûrunuzda hapşırdım, bana “Yerhamükellah” buyurmadığınız hâlde, diğer kimseye “Yerhamükellah” buyurdunuz” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm); “Çünkü o kimse Allahü teâlâyı andı, ben de onu andım. Sen ise Allahü teâlâyı anmayı unuttun. Tabiî ben de seni” diye cevap verdiler.

Enes (radıyallahü anh) rivâyet etti: Bir kimse Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına gelerek: “Ey en hayırlımız! En hayırlımızın oğlu! Ey efendimiz ve efendimizin oğlu!” diye çeşitli sözlerle Resûlullaha (aleyhisselâm) hitâb etmeye cür’et etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ben size ne söylemişsem, onu söyleyin. Sizi şeytan saptırmasın. Bana Allahü teâlânın verdiği mevkîyi verin. Ben, Allahın kulu ve Resûlüyüm” buyurdu.

Abdullah İbni Abbâs (radıyallahü anh) anlattı: “Resûlullah (aleyhisselâm), yemeğini yerde yer, koyunun sütünü sağar, en fakir kölenin da’vetini kabûl eder, arpa ekmeği yerdi.”

Ömer bin Ebû Seleme (radıyallahü anh) rivâyet etti: Birgün Resûlullahın (aleyhisselâm) beraberinde yemek yemekle şereflenmiştim. Ben, tabağın orasından burasından yemeye başladım. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); “Önünden ye!” buyurdular.

İbn-i Cebr (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbını (r.anhüm) sadaka vermeye teşvik ettiğinde, herbiri, güçlerinin yettiği kadar ellerinde olanlardan getirdiler. Resûlullahı (aleyhisselâm) görmek ve sohbetlerinde bulunmakla şereflenen o mübârek insanlar arasında, Ulbe bin Zeyd isminde bir fakir kimse vardı. Sadaka olarak verebileceği hiçbir şeyi yoktu. O da, gece Allahü teâlâya münâcaat edip; “Allahım! Sadaka olarak verebileceğim hiçbir şeyim yok. Ben de sadaka olarak, kullarından şeref ve haysiyetime tecâvüzde bulunanları affettim” diye duâ etti. Sabahleyin Resûlullah (aleyhisselâm) mescid-i se’âdeti teşrîflerinde; “Kendisine yapılan tecâvüzleri dün akşam affeden nerede?” diye suâl eyledi. Bunun üzerine Ulbe bin Zeyd (radıyallahü anh) ayağa kalktı. Resûlullah da (aleyhisselâm) ona; “Sadakan kabûl olundu” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Birgün Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna çölde ikâmet eden bir kimse geldi. “Ey Allahın Resûlü, kıyâmet günü mahlûkâtı kim hesaba çekecek?” diye suâl etti. Resûlullah (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ” diye buyurunca, “Kâ’be’nin Rabbi aşkına biz kurtulduk!” diye sevindi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Ey Arabî bu nasıl olur?” diye sordu. O kimse de; “Çünkü, herşeye gücü yeten Allahü teâlâ, kerîm olduğu için affeder” dedi.

Süleymân bin Âmir (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı (r.anhüm) kendi aralarında; “Allahü teâlâ, bedeviler ve sordukları sorularla bizim bilgimizi arttırıyor” diye sohbet ederlerken, çöl sakinlerinden bir kimse çıkageldi. Resûlullaha (aleyhisselâm); “Ey Allahın Resûlü! Allahü teâlâ, Cennette sahibine zarar veren bir ağaçdan bahsediyor” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), onun ne ağacı olduğunu suâl eyleyince; “Dikenleri ile insanlara eziyet eden sedir ağacı” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); “Sen Allahın “Onlar, dikensiz sedir ağaçları altında oturacaklar” (Vâkıa-28) buyurduğunu bilmiyor musun? Allah, sedir ağacının her dikeninin yerine bir meyve yaratmıştır. Üstelik meyveler yetmişiki çeşittir. Hiçbirinin rengi diğerine benzemez” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Enes’in de (radıyallahü anh) bulunduğu bir sırada, Eshâbdan (r.anhüm) ba’zı

kimseler; "Ey Allahın Resûlü! Ne kadar çok ibâdet yapıyorsunuz? Allahü teâlâ, sizin işlediğiniz ve işleyeceğiniz günahları affetmedi mi?" diye suâl ettiler. Resûlullah (aleyhisselâm), "Evet. Ama çok şükreden bir kul olmayayım mı?" buyurdu.

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) bana; "Sana beşbin koyun mu vereyim? Yoksa dinine ve dünyâna yarayacak beş şey mi öğreteyim?" buyurdu. "Ey Allahın Resûlü! Her ne kadar beşbin koyun büyük bir servetse de, bana o beş cümleyi öğret" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm); "Allahım, günahlarımı bağışla. Ahlâkımı güzelleştir. Kazancımı helâlinden ve hayırlısından ver. Verdiğin rızıklara karşı beni kanaatkar kıl ve beni dalâlete düşürme" buyurdu.

Abdullah İbni Abbâs (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) bir defasında; "Allahım, halîfelerime merhamet et!" buyurunca, biz; "Ey Allahın Resûlü! Senin halîfelerin kimlerdir?" diye sorduk. Resûlullah (aleyhisselâm); Benden sonra gelecek, hadîslerimi rivâyet edip, insanlara öğretecek olanlardır" buyurdu.

Hazreti Aişe anlatır: "Resûlullah (aleyhisselâm) yatağına girdiği zaman, iki avucunu birleştirir, İhlâs ve Felâk sûrelerini okur avuçlarına üflerdi. Sonra da başından ve yüzünden başlayarak elinin ulaşabildiği vücûdunun her yerine sürerdi. Hastalığı şiddetlendiği zaman, bunu benim yapmamı emretti"

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlattı: "Birgün Resûlullaha (aleyhisselâm); "Ey Allahın Resûlü, senin yanında iken, ihlâsımız artıyor, dünyâdan el etek çekerek âhırete yöneliyoruz" dedim. Bana; "Eğer benim yanımdan ayrıldıktan sonra da, yanımdayken olduğunuz gibi olsanız, o zaman melekler sizi ziyâret eder ve yolda sizinle müsâfeha ederler. Siz günah işlemezseniz, Allah, yaptıkları günahlar gökteki bulutlara kadar yükselen ve kendisinden af dileyen bir kavim yaratır. Onların işledikleri günahları affeder" buyurdu.

Ebû Osman Nehdî anlatır: Birgün Hazreti Ömer (radıyallahü anh) minberde; "Bilgili münâfıktan korkunuz?" buyurdu. Kendisine; "Bilgili münâfık nasıl olur?" diye sorulunca da; "Gerçeği söyler, zıddını yapar" buyurdu..

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 98

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 169

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1428

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 226

5) Fevât-ül-vefeyât cild-4, sh. 36

6) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 211

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 502

8) Târih-i ulemâ-i Müstensıriyye cild-1, sh. 333

9) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 317

10) El-A'lâm cild-7, sh. 86

İBN-İ NUKTA (Muhammed bin Abdülganî)

Hanbelî hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdülgani bin Ebû Bekr bin Şücâ' bin Ebî Nasr bin Abdullah'dır. Künyesi Ebû Bekr olup, Mu'înüddîn ve Muhibbüddîn lakabları vardır. İbn-i Nukta diye bilinir. 579 (m. 1183) senesinde Bağdad'da doğup, 629 (m. 1232)'da Safer ayında, yine burada vefât etti. Bağdad'da Yahyâ bin Bûş, Abdülvehhâb bin Sekine, Ömer bin Taberzed, İbn-i Ahder, Ahmed bin Hasen ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Birçok yere ilmî yolculuklar yaptı. Vâsıt'da; Ebü'l-Feth bin Mendây, İrbil'de Abdüllatîf bin Ebî Necîb Sühreverdî, İsfehan'da; Afife Fârkâniyye, Zâhir bin Ahmed, Müeyyed bin Uhuvve, Ebû Fahr bin Ravh'den, Horasan'da; Mensûr bin Abdülmün'im, Ferâvî, Müeyyed Tûsî'den, Dımeşk'da; Ebû Yümn Kindî, Ebû Kâsım bin Hârestânî, Dâvûd bin Melâib ve başkalarından, Mısır'da; Ebû Abdullah Hüseyn bin Ebû Fahr el-Kâtib, Abdülkavî bin Habbâb, Silefî'nin talebelerinden bir topluluk ve başkalarından, İskenderiyye'de; İbn-i İmâd Harrânî ve Silefî'nin talebelerinden, Mekke-i mükerremede; Yahyâ bin Yâkût'dan, Harran'da Hâfız Abdülkâdir'den, Haleb'de; iftihar

el-Hâşimî’den, Musul’da; ba’zı âlimlerden ve daha başka yerlerdeki âlimlerden de hadîs-i şerîf dinledi. Münzirî, Şeyh bin Mecd. Abdülkerîm bin Mensûr el-Eserî, Ebü’l-Ferec Abdürrahmân bin Muhammed, İzzeddîn Fârûti, oğlu Leys bin Nukta ve başkaları, ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs âlimlerinden Ömer bin Hâcib, onun hakkında şöyle der: “O, zamanımızın önde gelen hadîs-i şerîf âlimlerindendir. Hadîs-i şerîf tahsili için çok memleketler dolaştı. Hadîs ilimleri ve neseblere dâir pek kıymetli kitaplar yazdı. Derin bir âlim olup, haramlardan ve şüphelilerden sakınan, dünyâya rağbet etmiyen bir âlimdir. Hadîs ilmine göre, güvenilir ve i’timâd edilir kabûl edilmektedir. Hattı gayet güzeldir. Rivâyet husûsunda titiz idi. Sözlerinde, nakillerinde, eserlerinde, yazdıklarında huccettir. Ahlâkı, yaşayışı güzel ve vekar sahibi idi. Cömert idi. Aza kanâat ederdi. Hayır ve iyilik yapmaya çok rağbetli idi.

Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile sahibi İbn-i Receb şöyle der: Onu İbn-i Abdülvâhid’e sorduğumda bana, onun; “Hadîs âlimi, dindar, fâidesi çok, ahlâkı güzel, konuşması tatlı, hadîs ilmine göre güvenilir olmakla meşhûr bir zât” olduğunu söyledi.

Münzirî de onun hakkında: Kendisinden hadîs-i şerîf dinlediğini, onun da kendisinden dinlediğini, hadîs-i şerîf tahsili için çok yerler dolaşması ve yazısının güzelliği ile meşhûr bir âlim olduğunu, fâideli eserler yazdığını bildirmiştir.

İbn-i Hılligân da şöyle der: Muhammed. bin Abdülganî, Horasan, Cebel, Cezire, Şam ve Mısır mıntıkasını dolaştığını, burada büyük âlimlerle görüştüğünü, onlardan çok istifâde ettiğini, çok şeyler yazdığını, kitaplar üzerine fâideli açıklamalar yaptığını söylemiştir.

Eserleri: 1. El-Müstedrek alâ kitâb-il-ikmâl li İbn-i Ma’kûla, 2. Et-Takyîd fî ma’rifeti rüvât-ül-kütüb vel-mesânîd, 3. Kitâbün fil-ensâb.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 179

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 182

3) Vefeyât-ül-ayân cild-4, sh. 392

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1412

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 133

6) Şezerât-üz-zeheb cild- sh. 133; 134

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 112

İBN-İ SÂ’ÂTÎ (Ahmed bin Ali)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ali bin Sa’leb’dir. “İbn-üs-Sâ’âtî” diye meşhûr oldu. Ailesi aslen Ba’lebek şehrindendir. Burası, Şam’a 12 fersah (67 km.) uzaklıkta bir beldedir. Kendisi Bağdad’da doğup büyüdü. Doğum târihi belli değildir. Babası Ali bin Sa’leb, Bağdad’da Müstensır kapısındaki meşhûr saati yapmış olup, astronomi ve nücûm (yıldızlar) ilminde derin bir âlim olarak tanınmıştı. Ayrıca saat yapma işinde de çok meşhûrdu. Onun bu oğlu, Bağdad’da yetişip ilimle meşgûl oldu. İlimde çok yüksek derecelere erişti. Birçok âlimden ders aldı. Çok kıymetli kitaplar yazdı. Aklî ve naklî ilimlerde asrının en büyük âlimleri arasında idi. Fâtıma isminde bir kızı vardı. O da, babasından fıkıh ilmini tahsil edip, büyük bir âlime olarak yetişti. İbn-i Sâ’âtî, 694 (m. 1294) senesinde vefât etti.

İbn-i Sâ’âtî, fıkıh ilmini Tâcüddîn Ali bin Sencer’den, o da “Fetâvâ-i Zâhiriyye”nin sahibi olan Zâhiruddîn Muhammed Buhârî’den, o da Hasen bin Ali Mergınânî’den, o da Burhânüddîn Abdülazîz bin Ömer bin Mâze’den, o da İmâm-ı Serahsi’den ve o da İmâm-ı Hulvânî’den öğrenmiştir. Fıkıh ilmine dâir yazdığı “Mecma’ul-Bahreyn” ve usûl-i fıkha âit “El-Bedî’” adındaki eserleri son derece güzel ve kıymetlidir. Büyük fıkıh âlimlerinden Rükneddîn Semerkandî ve Nâsıruddîn Muhammed, “Mecma’ul-Bahreyn”i ondan okumuşlardır. Kızı Fâtıma da, büyük bir fakîhe olup, o da babasından “Mecma’ul-Bahreyn” okuyup ezberledi. Kızı, babasının bu kitabına çok güzel “Ta’lîk” yazdı.

Hadîs ilminde de güvenilir, sağlam bir râvî ve Hâfız olup, bu ilmin usûl ve fürû’unda derin bir ilme sahipti. Zamanının hadîs âlimleri, bu ilim sahasında onun en ileri derecede olduğunu sözbirliği ile kabûl etmişlerdi. Hattâ Şafiî âlimlerinden ve “Mahsûl” adındaki eserin şarihi Şemseddîn-i İsfehânî, onu Şeyh Cemâleddîn İbni Hâcib’den üstün tutar ve ondan daha zekidir, derdi. Şemseddîn-i İsfehânî’nin bu şekilde övmesi, onun üstünlüğünü isbâta kâfi görüldü.

Arab dili ve edebiyatında da üstün bir yeri olan İbn-i Sâ’âti, Bağdad’daki Müstensıriyye Medresesi’nde Hanefî fıkhını

okuturdu. Latifeleri çoktu. Çok güzel yazı yazardı. Çeşitli ilimlerdeki tasnifleri çok sağlamdı. Fasih bir lisâna ve güzel bir ifâde tarzına sahipti.

İmâm-ı Yâfiî, “Mir’ât-ül-cinân” ismindeki eserinde diyor ki: “İbn-i Sâ’ atî, zekâsının yüksekliğinde, sözlerinin fasih ve belîğ oluşunda ve yazısnın güzelliğinde darb-ı mesel olmuş, her yere yayılmıştı. Bağdad’da Müstensıriyye Medresesi’nde müderris idi. Sem’ânî de böyle söylemektedir.”

İbn-i Fûtî diyor ki: “Muzâfferuddîn Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Nûreddîn Ali bin Sa’leb et-Ta’lebî el-Ba’lebekî, Bağdad’a yerleşmişti. Müstensıriyye Medresesi’nde Hanefî fıkhının müderrisi idi. O, fıkıh ve usûl-i fıkıh ilimlerinde büyük bir âlimdi. Aklî ve naklî ilimlerde mehâreti çoktu. Güzel hat ile yazı yazardı. Zabıtları sahih, sözleri fasih, beyânları çok güzeldi. Edebiyat ile de meşgûl oldu. Zâhiruddîn et-Tûcâbâdî’den hiç ayrılmazdı. Onun bütün eserlerini kendisinden okudu. O da, derslerinde onu kendisine yardımcı ta’yin etti. O, 682 (m. 1283) senesi Zilhicce ayının ortalarında Merkıfiyye Medresesi’ne müderris olarak ta’yin edildi. Onun derslerinde, büyük ve meşhûr âlimlerden birçoğu hazır bulundu. Çok güzel eserleri vardır. Bunlardan “Mecma-ül-Bahreyn” ve “Bedâyi-un-nizâm fî cevâmi’ıl-ahkâm” adındaki eserleri meşhûrdur. Ayrıca hutbeleri ve şiirleri de vardır. Müstensıriyye Câmii’nde, Mevlânâ Muhyiddîn İbni Mahya el-Abbâsî’nin vekîli olarak bayramlarda hutbe okurdu. Hocası Zâhiruddîn’in Bağdad’da çıkan fitneler, karışıklıklar sırasında oradan gittiği zaman, Hanefî’ler için müderris olarak ta’yin edildi. Aynı senenin Şevval ayında, müderrislik hil’atını giydikten sonra, Müstensıriyye Medresesi’nde ders vermeye başladı. Birçok büyük âlim derslerine devam etti. 684 (m. 1285.) senesinde Kâdı’l-kudât İzzeddîn Ahmed bin Zencârî’nin yanında bulundu. 686 (m. 1287) senesi Rebî’ul-evvel ayında ona vekîllik yaptı.”

Tabakât-ül-fukahâ kitabının haşiyesinde onun hakkında deniyor ki: “İbn-i Sâ’âtî, “Mecma’ül-Bahreyn” adındaki eserini, Bağdad’da 690 (m. 1290) senesinde, Receb ayının sekizinde tamamlamıştı. Eserleri yazarken, çok maddî sıkıntı içinde kaldı. Oradaki hâlinin sıkıntısından Mısır’a göç etti. Mısır’a gittiği zaman da, ihtiyâçlarını karşılayacak bir şey te’min edemedi. Kitaplarını satarak elde ettiği paralarla ihtiyâçlarını karşıladı.”

İbn-i Râfî, “Müntehabb-ül-muhtâr” adındaki eserinde diyor ki: “Ahmed bin Ali, aslen Ba’lebekli olup, Bağdad’da doğup büyüdü. “Makâmât” adındaki eseri, Bağdad’da bizzat eserin sahibi Allâme Ebü’n-nedâ Ma’d bin Nasrullah el-Harrânî’den okudu. O, büyük bir âlim, vera’ ve takvâ sahibi olan bir velî idi. Haramlardan sakınması çoktu. Güzel yazı yazardı. “Ed-Dürr-ül-mandûd fir-reddi alâ İbn-i Kemmûne feylesof-il-Yehûd” adındaki eserini, yahudi filozofu İbn-i Kemmûne’nin “Tenkîh-ül-ebhâs anil-milel-is-selâs” adındaki eserine reddiye olarak yazmıştır. O, Ebû Hayyân en-Nahvî’ye icâzet verdi.”

Muhyiddîn-i Kureşi “Cevâhir-ül-mudiyye” kitabında diyor ki: “Onun usûl-i fıkıh ilmine dâir yazdığı “Bedî” kitabı vardır. O, bu eserinde, Fahrulislâm Pezdevî’nin “Usûl” adındaki eseri ile Âmidî’nin “El-İhkâm” adındaki eserinde yazılı olanları topladı.”

“Bedî” adındaki eserinin önsözünde buyurdu ki: “Ey, usûl ilminde nihâyete ulaşmak isteyen tâlib! Bu kitapta, onun ma’nâsındaki ismine uygun olan bedîâtı (tabiî güzellikleri) sana bağışladım. Onu sana “Ahkâm-ül-ihkâm” kitabından telhis ettim, özetledim. Fahr-ül-İslâm Pezdevî’nin “Usûl” adlı eserinden aldığım nefis cevherlerle onu yaldızladım. Esasında bu iki eser, bütün usûl bilgilerini, şeklî ve naklî kaideleri içinde toplayan iki denizdir. Bu eser, usûl ilmine âit küllî (genel) kaideleri ile fıkıh ilmine dâir cüz’î şâhidlerle, ya’nî fıkıh ilmine dâir mes’eleleri içine almaktadır.”

“Mecma’ül-Bahreyn” adındaki eseri de, “Muhtasâr-ül-Kudûrî” ile “Menzûme-i Nesefî” adındaki eserlerden topladıklarına, kendisinin de latîf ilaveleriyle meydana gelmiştir. Çok güzel bir eser olup, tertîbinde ve ihtisarında (kısaltılmasında) değişiklikler yapmıştır. Sonra, iki cild hâlinde onu şerh etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 4

2) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 80

3) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 26

4) Târih-i ulemâ-il-Müstensıriyye cild-1, sh. 129

5) Tabakât-üs-seniyye cild-1, sh. 462

6) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 94

7) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 187

8) Keşf-üz-zünûn sh. 235, 734, 1599, 1991,

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 100

10) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprüzâde) sh. 120

İBN-İ SÂÎ

Fıkıh, tefsîr, hadîs, lügat ve târih âlimi. İsmi, Ali bin Enceb bin Osman bin Abdullah bin Ubeydullah bin Abdürrahîm el-Bağdâdî olup, künyesi Ebü'l-Hasen ve Ebû Tâlib'dir. Lakabı Tâcüddîn'dir. İbn-i Sâî diye meşhûr oldu. 593 (m. 1197) senesinde Bağdad'da doğdu. 674 (m. 1275) senesi Ramazân-ı şerîfin sonunda Bağdad'da vefât etti.

İbn-i Sâî, İbn-ün-Neccâr'dan, târih ilmini öğrendi. Ebû Abdullah bin Ebil-Meâlî, İbn-üd-Debîsî, Bedrüddîn Ebi'l-Kâsım Ali bin Abdürrahmân İbni Cevzi, Muhyiddîn Yûsuf İbn-ül-Cevzî, Cemâlüddîn İbn-ül-Akûlî, Abdüsselâm bin Ebî Zekeriyyâ et-Tekritî, Ebû Tâlib Hüseyn bin Ahmed, Ebü'l-Hasen Muhammed bin el-Kati'î, Şihâbüddîn Ömer es-Sühreverdî, Nasrullah bin el-Esîr, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed el-Mûsulî, Ebü'l-Kâsım Sa'îd bin Meâli ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Sahîh-i Buhârî'yi, Mübârek bin ez-Zebîdî'nin iki oğlu olan Hasen ve Hüseyn'den dinledi. Ebü'l-Yümn el-Kindî'den icâzet aldı.

Kendisinden de; Hâfız Ebû Muhammed Abdülmü'min bin Halef ed-Dimyâtî, Ebü'l-Fadl bin el-Fûtî, Mahmûd ed-Dükûkî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi.

İbn-i Sâî, ahlâkı güzel, yüzü nurlu, cömert huylu, anlayışı kuvvetli bir zât idi. Birçok âlim ve sâlih kimse ile görüştü. Tasavvuf erbâbının sohbetinde bulundu. Tasavvuf yolunu, Şihâbüddîn Ömer es-Sühreverdî hazretlerinden öğrendi ve insanlara ilim ve edeb öğretmeye başladı. Bilhassa târih ilminde üstün derecede idi. Herkesin takdîrini kazandı.

Moğol istilâsında Bağdad'da idi. Moğolların çoluk-çocuk, genç-ihtiyâr demeden herkesi kılıçtan geçirdikleri bir zamanda, bu katliâmdan kurtulan birkaç kişiden biri de İbn-i Sâî idi.

İbn-i Zehebî onun hakkında; "İbn-i Sâî, İmâm, Hâfız bir zât idi. Fıkıh ilminin inceliklerine vâkıf idi. Hadîs âlimi ve tarihçi idi. Târih ilminde söz sahibi idi. Aynı zamanda şâir olup, güzel şiirleri vardır. Şafiî mezhebinde idi. Arkadaşı olan Muhammed bin Saîd, Târih ilmine dâir çok kitaplar yazmıştır" dedi.

Es-Safdî ise onun için; "İbn-i Sâî, edîb, fazilet sahibi bir zât idi. Târih ilmiyle çok meşgûl oldu. Birçok eser yazdı" demektedir.

İbn-i Şühbe de; "İbn-i Sâî bütün kitaplarını Nizâmiyye Medresesi'ne vakfetti" diye bildirmektedir.

İbn-i Sâî, fıkıh, tefsîr, hadîs ve târih ilimlerine dâir birçok eserler yazdı. Bu eserlerin yüzotuzüç cild olduğu nakledildi. El-Kazrûnî, bunlardan çoğunu bildirdi. Yazmış olduğu eserlerin ba'zıları şunlardır: 1. Târih (26 cild), 2. Zeylü alâ târihi İbn-i esîr (5 cild), 3. Şerh-ül-makâmât-il-Harîriyye (25 cild), 4. Ahbâr-ül-üdebâ (5 cild), 5. Ahbâr-ül-Hallâc, 6. Ahbâr-ül-hulefâ (3 cild), 7. Ahbâr-ur-Rubûtu vel-Medâris, 8. Kitâbü Ahbâr-iz-zühhâd ve Menâkıb-il-evliyâ, 9. Bülgat-üz-zurafâ' ilâ tevârih-il-hulefâ, 10. Târih-üş-Şühûd vel-Hukkâmi bi Bağdâd, 11. El-Câmi-ül-muhtasâr fî unvân-it-tevârih, 12. Uyûn-üs-siyer, 13. Tabakât-ül-hulefâ vez-zeylü Aleyhâ, 14. Keşf-ül-kelimât-il-Arabiyye, 15. Kitâb-ül-ahbâr-in-nebeviyyeti (1 cild) ve şerhi (3 cild), 16. El-İdâhu anil ehâdis-is-sıhâhı, 17. El-Ehâdîs-ül-Yemâniyye, 18. İrşâd-üt-tâlibi ilâ ma'rifet-il-mezâhibi, 19. Şerhu Nehcil-Belâgati, 20. El-Menâkıbü Aliyyeti li müderrisin Nizâmiyyeti, 21. Er-Ravd-un-nâdır fî Ahbâr-in-nâsır, 22. Ahbâr-uz-zâhir, 23. İ'tibâr-ül-müstebsîr fî Ahbâr-il-müstensîr, 24. Kitâbü Siret-i Mu'tasım, 25. Kitâb-ül-muhib vel-Mahbûb, 26. Târih-uş-şuarâ, 27. El-Işârât-ül-müveffikıyye fî ulemâ-id-devlet-il-Büveyhiyye, 28. Hüsn-ül-vefâ li meşâhir-il-hulefâ, 29. Sarf-ul-Müstensıriyye: Tek cild olup, ismi, Mefâtih-ül-cinân ve mesâbih-ül-cinân'dır. 30. Gazl-üz-zîrâf ve mugâzetet-ül-eşrâf (2 cild), 31. El-Mekâbir-ül-meşhûre vel-meşâhid-ül-mezûra (1 cild), 32. Menâkıb-ül-hulefâ-il-erbeati (3 cild), 33. Nüzhet-ül-ebsâr fîl-hadîs, 34. Mu'cem-ül-udebâ (5 cild), 35. El-Înâs ve Menâkıbu Ebi'l-Abbâs, 36. El-Hassû alâ taleb-il-veledi, 37. Târihu mesâil Hulefâi minel harâyiri vel-imâi, 38. Târih-ül-vüzerâ, 39. Sîret-ül-müstehsır, 40. Musannifu fî âlil-Beyt, 41. Şerh-ül-fasîh.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 41

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 812

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 270

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1469

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 343

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 70

7) El-A'lâm cild-4, sh. 265

8) Târih-i ulemâ-i Müstensıriyye cild-2, sh. 74

İBN-İ SALÂH

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Osman bin Abdürrahmân bin Osman bin Mûsâ bin Ebi'n-Nasr el-Kürdî eş-Şehrezûrî'dir. Künyesi, Ebû Amr, lakabı Takıyyüddîn olup, İbn-i Salâh ismi ile tanınmıştır. 577 (m. 1181)'de doğdu. 643 (m. 1245) senesinde vefât etti. Lügat ve edebiyat ilminde de âlim idi. Önce babasından ders alıp, fıkıh ilmini öğrendi. Babası Abdürrahmân bin Osman zamanında, âlimler arasında parmakla gösterilen meşhûr bir âlim idi. Oğluna bir müddet ders verdikten sonra, ilim öğrenmesi için Musul'a gönderdi. Musul'da İbn-üs-Semin ismiyle meşhûr Ebû Ca'fer Abdullah bin Ahmed el-Bağdâdî'den hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Bağdad'a gitti. Orada Ebû Ahmed bin Sekine ve Amr İbni Taberzed'den hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmek için pekçok yere gitti. Hemedan'da; Ebü'l-Fadl İbn-ül-Ma'zem'den, Nişâbûr'da; Mensûr, Müeyyid, Zeyneb binti Ebi'l-Kâsım ve bunların tabakalarından, Merv'de; Ebû Muzaffer İbni Sem'ânî ve diğerlerinden, Dımeşk'da; Kâdı Cemâleddîn Abdüssamed İbni el-Hârestânî, Şeyh Muvaffakuddîn Makdisî, Şeyh Fahrüddîn İbni Asâkir'den Haleb'de; Ebû Muhammed bin Alvân'dan, Harran'da; Hâfız Abdülkâdir'den hadîs-i şerîf işitip, ilim aldı. Şafiî mezhebi âlimlerinden olup, fıkıh ilminde derin âlim idi. Gittiği her yerde insanlar ondan çok istifâde etmiştir. Kudüs'de Nâsıriyye Medresesi'nde, Eşref bin Melik-ül-âdil el-Eyyûbî'nin yaptırdığı Dâr-ül-hadîs Medresesi'nde ve eş-Şamiyet-is-sugrâ Medresesi'nde müderrislik yaptı, ders verdi.

Talebelerinden olan İbn-i Hılligân onun için şöyle demiştir: "Asrında, tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde en meşhûr âlim idi..."

İbn-i Hâcib de "Mu'cem"inde onun için; "Büyük bir âlim, emsalini geçmiş, usûl ve fürû' ilminde mütebahhir, çok derin bir âlim idi. İlim husûsunda çok gayretli idi. Hattâ çalışması, ibâdet ve tâatı darb-ı mesel hâline gelmiştir" dedi.

İbn-i Salâh'dan hadîs-i şerîf rivâyet eden zâtlar şunlardır: Fahrüddîn Ömer el-Kerhî, Mecdüddîn İbn-ül-muhtâr, Şeyh Tâcüddîn Abdürrahmân, Şeyh Zeynüddîn Fârûkî, Kâdı Şihâbüddîn Cevri, Hatîb Şerefüddîn Ferâvi eş-Şihâb Muhammed bin Şeref, es-Sadr Muhammed bin Hasen el-Ermevî, el-İmâd İbn-ül-Bâlisi, Şeref ibn-ül-Hatîb el-Âbâri, Nâsıruddîn Muhammed İbn-i Muhtâr, Kâdı Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ali Ceylî, eş-Şihâb, Ahmed bin el-Afîf ve diğerleri. Şu zâtlar da ondan fıkıh ilmini öğrenmiştir. Şemsüddîn Abdürrahmân bin Nûh, Kemâlüddîn Selâr, Takıyyüddîn bin Rezîn el-Kâdı ve diğerleri.

Fetvâları olup, ba'zı talebeleri tarafından toplanmıştır. Eserleri meşhûr olup; Ma'rifetü envai ulûmü hadîs, (Mukaddime-i İbn-i Salâh), Mecmûâtı fetâvâ, Şerhi Müslim, İşkâlât alel-Vesît, Edeb-ül-müftî vel-Müstefi, Fevâid-ür-Rıhle, Tabakât-ı fukahâ-i Şâfiiyye gibi eserleri vardır.

İbn-i Salâh, zamanının en meşhûr âlimlerinden olup, çok sevilen bir zât idi. Cenâze namazını kılmak için büyük bir kalabalık toplandı. Şam Câmii'nde iki defa cenâze namazı kılındı. Safiyye kabristanına defn edildi. Ömrümde hiç bir küçük günah işlemedim" demiştir.

> İbn-i Salâh hazretlerinin yazdığı muhtasarun fî ilm-il-hadîs isimli eserinden seçmeler: (Bu kitap, Süleymâniye Kütüphânesi'nin Ayasofya kısmında, 833 numarada mevcûttur.)
> "Zamânımızdaki insanların farzları ve vâcibleri yapmakta gevşek davrandıklarını, sünnet ve mendublardan yüz çevirdiklerini, Allahü teâlânın râzı olmadığı işlerle uğraştıklarını görünce, ibâdetlerin faziletlerine, terkedildiklerinde verilecek ceza ve çekilecek azaplara dâir hadîs-i şerîflerden bir kısmını bir araya getirmek istedim. Belki bunları duyup, kulak veren, anlayan ve bunlarla amel eden olur ve bunlardan başkalarının da öğrenmelerine vesile olanlar çıkar. Allahü teâlâdan dileğim odur ki, hüsn-i niyetle (iyi niyetle) hazırladığım bu eseri, af ve mağfiret olunmama ve "Onlara hiç bir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmayacaklardır." (Bekâra-274) meâlindeki âyet-i kerîmede bildirilenlerin derecelerine yakın olmama vesile kılmasıdır.
>
> Emîr-ül-mü'minîn Hz: Ömer bin Hattâb'ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "Ameller (in sıhhati), ancak niyetlere göredir. Herkese ancak niyet ettiği (nin karşılığı) vardır." Hazreti Ömer

şöyle anlatır: “Öyle bir gün idi ki, Eshâb-ı Kirâmdan birkaçımız Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin huzûrunda ve hizmetinde bulunuyorduk. O gün, o saat, öyle şerefli, öyle kıymetli ve hiç ele geçmez bir gün idi. O gün, Resûlullahın sohbetinde, yanında bulanmakla şereflenmek, rûhlara gıda olan, canlara zevk ve safa veren cemâlini görmek nasîb olmuştu. O vakit, ay doğar gibi, bir zât yanımıza geldi. Elbisesi çok beyaz, saçları pek siyah idi. Üzerinde toz, toprak, ter gibi yolculuk alâmetleri görünmüyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı olan bizlerden hiçbirimiz onu tanımıyorduk. Ya’nî görüp bildiğimiz kimselerden değildi. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda oturdu. Dizlerini, mübârek dizlerine yanaştırdı. Ellerini Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimizin mübârek dizlerinin, üzerine koydu. Resûlullaha (aleyhisselâm) sorarak, “Yâ Resûlallah! Bana İslâmiyeti, müslümanlığı anlat” dedi.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İslâmın şartlarından birincisi; Kelime-i şehâdet getirmektir (Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü demektir.) (İslâmın ikinci şartı) Vakti gelince, namaz kılmaktır. (Üçüncüsü) malın zekâtını vermektir. (Dördüncüsü) Ramazân-ı şerîf ayında hergün oruç tutmaktır. (Beşincisi) Gücü yetenin, ömründe bir kere hac etmesidir.”

O zât, Resûlullahtan bu cevapları işitince; “Doğru söyledin, yâ Resûlallah” dedi. Biz dinleyiciler, onun bu sözüne şaştık. Çünkü, hem soruyor, hem de verilen cevâbın doğru olduğunu tasdik ediyordu.

Bu zât yine sorarak; “Yâ Resûlallah! îmânın ne olduğunu, hakîkatini ve mâhiyetini de bana bildir” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Îmân, önce Allahü teâlâya inanmaktır. (îmânın altı temelinden ikincisi) Allahü teâlânın meleklerine inanmaktır. (Üçüncüsü) Allahü teâlânın indirdiği kitaplarına inanmaktır. (Dördüncüsü) Allahü teâlânın Peygamberlerine inanmaktır. (Beşincisi) Âhıret gününe inanmaktır. (Altıncısı) Kadere, hayır ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır.”

Sonra o zât gitti. Ben uzun bir müddet Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında kaldım. Bana buyurdu ki: “Yâ Ömer! O soranın kim olduğunu biliyor musun?” Ben; “Allah ve Resûlü bilir” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm); “O, Cebrâil idi. Sizlere dininizi öğretmek için geldi” buyurdu.

Hazreti Ubâde bin Sâmit şöyle rivâyet ediyor. “Resûlullah (aleyhisselâm), etrâfında Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) bir cemâat olduğu hâlde buyurdu ki: “Allahü teâlâya hiç bir şeyi şerik (ortak) etmemek, sirkat (hırsızlık) etmemek, zinâ yapmamak, evlâdınızı öldürmemek (kız çocuklarını diri diri toprağa gömmemek gibi) kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla, (kimseye) bühtan (iftira) etmemek. Hiçbir ma’rûfda isyan etmemek üzere bana bî’at ediniz (ya’nî benimle ahdediniz!). İçinizden sözünde duran olursa, ecri (mükâfatı) Allahü teâlânın fadl-ü keremindendir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda bir ceza ile karşılaşırsa, bu ceza ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da Allahü teâlâ setrederse (gizlerse), işi Allahü teâlâya kalır. İsterse onu affeder. Dilerse onu ikâb eder (cezalandırır).” Biz de bu şartlar üzere O’na bî’at ettik.” (Bu bî’at, ilk Akabe bî’atidır.)

Buhârî’nin, Talhâ bin Ubeydullah’dan rivâyeti şöyledir: Necd ehlinden, saçı darmadağın olmuş fakir birisi, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldi. Uzaktan sesini işitiyor, fakat ne söylediğini anlamıyorduk. Nihâyet yaklaştı. Meğer İslâmın ne olduğunu soruyormuş. Bu sorusuna karşılık Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “(îmân ettikten sonra) bir gün bir gece içinde beş vakit namazdır” buyurdu. O kişi; “Üzerimde bu namazlardan başkası da olacak mı?” diye sorunca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Hayır! Ancak tatavvu’ edersin (nafile namaz kılarsın) buyurdu. Bundan sonra Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz; “Bir de Ramazan orucudur” buyurdu o kişi yine; “Üzerimde bundan başkası da olacak mı?” diye sordu. Resûlullah (

aleyhisselâm); “Hayır! Ancak nafile oruç tutarsın” buyurdu. Talhâ (radıyallahü anh) der ki, Resûlullah (aleyhisselâm) ona zekâtı da söyledi. O kişi yine; “Üzerimde bundan başkası da olacak mı?” diye sorunca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Hayır! Ancak nafile olarak sadaka verirsin” buyurdu. Bunun üzerine o kişi; “Vallahi bundan ne fazla, ne de eksik birşey yapacak değilim” diyerek ve arkasını dönerek gitti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Eğer doğru söylüyorsa felah buldu” buyurdu.

Amr bin Abese (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: “Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına geldim. “Yâ Resûlallah! İslâm nedir?” diye suâl ettim. “Hoş söz ve taam yedirmek” buyurdu. “Îmân nedir?” diye suâl ettim. “Sabır ve semahattır (vermesi lâzım ve vâcib olmayan şeyleri seve seve vermek, iyilik, cömertlik, kolay davranıştır)” buyurdu. “En faziletli müslüman kimdir?” diye suâl edince; “Müslümanların, dilinden ve elinden sâlim olduğu kimsedir” buyurdu. “Hangi hicret daha üstündür?” diye suâl ettim. “Râbbinin beğenmediği şeyleri terk etmen, onlardan ayrılmandır” buyurdu. “Îmân bakımından en üstün şey hangisidir?” diye suâl ettim. “Güzel ahlâktır” buyurdu. En faziletli ânın hangisi olduğunu sorunca da; “Gecenin son yarısıdır” buyurdu.

İbrâhim bin Meysere’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bid’at sahibine hürmet eden, dîn-i İslâm’ın yıkılmasına yardım etmiş olur.”

Hazreti Mu’âviye’nin bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ bir kuluna iyilik etmek isterse, onu dinde fakîh yapar.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İnsan ölünce, ameli kesilir. Ancak, kendisine âit şu üç şey müstesna: 1) Sadaka-i câriye (hastahâne, mektep, mescid, çeşme köprü gibi devamlı hayırlar), 2) Faydalanılan ilim (insanların istifâde ettiği ilmî eserler), 3) Arkasından duâ eden sâlih evlât.”

Yine Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Kim bir mü’minin dünyâ sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse, Allahü teâlâ da onun kıyâmet günündeki sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Güç durumda olana kolaylık gösteren kimseye, Allahü teâlâ dünyâ ve âhırette kolaylık gösterir. Kim bir müslümanı setrederse, Allahü teâlâ da onu dünyâ ve âhırette setreder. Kul, kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allahü teâlâ da ona yardım eder. İlim aramak için yola çıkan kimseye, Allahü teâlâ Cennete giden yolu gösterir. Allahü teâlânın evlerinden bir evde (mescidlerden bir mescidde), Allahü teâlânın kitabını okumak ve onu aralarında tedârüs (öğrenmek) için biraraya gelenlerin üzerine sekînet (ma’nevî huzûr) iner, Allahü teâlânın rahmeti onları kaplar. Melekler onları kuşatır. Allahü teâlâ, onları, katında bulunanlar arasında anar.”

Ebüdderdâ’nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Göktekiler, yerdekiler ve sudaki balıklar, âlim için istiğfar ederler. Âlimin âbide (ilmi olmayıp sâdece ibâdet eden kimseye) üstünlüğü, ondördüncü gecesinde ayın, diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler Peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak dinar ve dirhem bırakmazlar. Onlar sâdece ilmi miras bırakırlar, ilmi alan, bol nasîbi elde etmiş olur.”

Ebû Ümâme el-Bâhilî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Âlimin âbide olan üstünlüğü, benim sizin en aşağınıza olan üstünlüğüm gibidir.”

Abdullah İbni Abbâs’ın (r.anhümâ) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İlim için yola çıkan, dönünceye kadar Allah yolundadır.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh); bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bildiği birşey sorulup da onu gizleyen kimse, kıyâmet gününde ateşten bir gem ile gemlenir.”

Mu’âz bin Cebel (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor. “Resûlullaha (aleyhisselâm) îmân bakımından en üstün şeyin ne olduğunu suâl ettim. “Allah için sevmek, Allah için buğzetmek ve

dilini Allahü teâlâyı anmak ile meşgûl etmektir” buyurdu. “Daha nedir yâ Resûlallah?” diye suâl ettiğimde de; “Kendin için istediğini, insanlar için de istemen. Kendin için hoş görmediğini, onlar için de hoş görmemendir” buyurdu.

Büyük günâhlar ve nifakın alâmetleri:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle anlatır: “Resûlullah (aleyhisselâm); “Helak edici olan yedi şeyden çekininiz!” buyurdu. Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm); “Yâ Resûlallah! Bu yedi şey nedir?” diye suâl ettiklerinde, Resülullah efendimiz şöyle buyurdu: 1) Allahü teâlâya şirk (ortak) koşmak. 2) Sihir, 3) Haklı olarak öldürülen müstesna, Allahü teâlânın katlini haram kıldığı bir kimseyi öldürmek, 4) Faiz yemek. 5) Yetim malı yemek. 6) Düşmana hücum sırasında harbden kaçmak. 7) Zinâdan uzak, namuslu olup, bunu hatırından bile geçirmeyen mü’min kadınlara zinâ isnâd etmek.”

Abdullah bin Amr’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Dört şey vardır, ki, (Bu dört şeyin hepsi birden) her kimde bulunursa, o kimse hâlis münâfık olur. Bir kimsede bunlardan biri bulunursa, onda da nifaktan bir huy vardır. Bunu terk etmedikçe, mü’min-i kâmil olamaz. 1) Konuşurken yalan söyler. 2) Bir şey va’d ettiğinde, va’dinde durmaz (va’dinden döner). 3) Ahdettiğinde, ahdini bozar. 4) Muhasama (husûmet) ettiğinde haktan bâtıla meyleder.”

Kitaba ve sünnete yapışmak:

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ümmetimin hepsi Cennete girecektir. Ancak imtina edenler girmiyecektir.” Yâ Resûlallah! Kimler imtina eder, (imtina edenler kimlerdir?; diye suâl edildiğinde; “Her kim bana itaat ederse, Cennete girecektir. Her kim de bana âsî olursa, o da (da’vetimi kabûlden ve emirlerime itaatten) imtina etmiş olur (ve Cennete giremez)” buyurdu.

Yine Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte; “Her işittiğini söylemesi, kişiye yalan olarak kâfidir” buyuruldu.

Yine Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bir kimse hidâyet olan bir yola da’vet etse, o yola girenlerin bütün hayırları, (diğerlerininkinden bir eksilme olmamak üzere) kendisine de yazılır. Kim de bir sapıklığa da’vet ederse, (diğerlerinin günahlarından bir eksilme olmamak üzere) ona da kendisine tâbi olanların günahlarının bir misli verilir.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) şöyle anlatır: “Resülullah (aleyhisselâm) bana buyurdu ki: “Ey oğul! Eğer hiçkimseye karşı kalbinde gışş (bir kimseye kin beslemek, hîle yapmak, aldatmak) bulunmadan sabaha ve akşama girebiliyorsan bunu yap! Ey oğul! Bu benim sünnetimdendir. Benim sünnetimi seven, beni sevmiş olur. Beni seven, Cennette benimle berâber olur.

Ebû, Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ümmetimin bozulduğu zamanda, sünnetime yapışan için yüz şehîd sevâbı vardır.”

Mu’âz bin Cebel’in (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:“Şeytan insanın kurdudur. Kenarda köşede kalmış, sürüden ayrılmış koyunu kurt yakaladığı gibi, şeytan da cemâatten ayrılanları yakalar. Sakın cemâatten ayrılmayın!”

Diğer hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Dikkat ediniz! insanların en kötüsü, kötü âlimler, insanların en iyisi de, iyi âlimlerdir, iyilerinde en iyisi, seçilmiş âlimlerdir.”

“Bir kimseye İslâmı ihyâ etmek niyetiyle ilim öğrenirken ölüm gelirse, Cennette onunla Peygamber arasında bir derece vardır.”

Abdullah İbni Abbâs’ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Geceleyin bir miktar ilim ile tedârüs etmek (ilim öğrenmeye çalışmak), o vakti ibâdet ve tâatle ihyâ etmekten hayırlıdır.”

Abdullah İbni Mes’ûd’un (r.anhümâ) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İlim öğreniniz. Onu insanlara öğretiniz. Ferâizi öğreniniz. Onu insanlara öğretiniz. Kur’ân-ı kerîmi öğreniniz. Onu insanlara öğretiniz. Çünkü ben vefât edince, ilim noksanlaşır, fitneler ortaya çıkar. Hattâ iki kişi bir mes’ele hakkında ihtilâf ederler de, bu husûsta aralarını bulacak birisini bulamazlar.”

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Temizlik îmânın şartıdır. Elhamdülillah (sözü), kıyâmet günü mizanı doldurur. Sübhânallahi vel-hamdülillah... Göklerle yerin arasını, doldurur. Namaz nûrdur. Sadaka burhandır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 257

2) El-A’lâm cild-4, sh. 207

3) Tabakât-ı Usûliyyîn cild-2, sh. 63

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 243

5) Tabâkât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 326

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1430

7) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 221

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 377

9) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 60

10) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 218

11) Zeyl-i Ravdateyn sh. 175

12) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 377

İBN-İ ŞEDDÂD (Yûsuf bin Râfi’)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin Râfi’ bin Temim bin Utbe bin Muhammed bin Attâb’dır. Künyesi Ebü’l-Mehâsin olup, lakabı Behaüddîn’dir. Küçük yaşta iken babasını kaybetti. Şeddâd oğulları denilen dayılarının yanında yetişti. Bu sebeble İbn-i Şeddâd diye bilinir. Şeddâd, anne tarafından dedesidir. Daha önce künyesi Ebü’l-Izz idi. Kendisi bunu Ebü’l-Mehâsin diye değiştirdi. İbn-i Şeddâd, 538 (m. 1145) senesi Ramazân-ı şerîfin onunda Musul’da doğdu. 632 (m. 1234) senesi Safer ayının ondördünde Çarşamba günü Haleb’de vefât etti.

İbn-i Şeddâd, daha küçük yaşta iken Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Musul’a, büyük âlim Ebû Bekr Yahyâ bin Sa’dûn Kurtubî’nin yanına gitti. Onun yanında kalıp, yedi tarik ile Kur’ân-ı kerîmi okudu. Kırâatlere dâir ilmini iyice kuvvetlendirdi.

Ebü’l-Mehâsin eserlerinden birisinde kendisi şöyle anlatır: “İlk ilim aldığım hocam, Ebû Bekr Yahyâ bin Sa’dûn bin Temam bin Muhammed Kurtubî’dir. Onbir sene onun yanında kırâat ilmini okudum. Onun kırâat kitaplarından, rivâyetlerinin çoğunu ve Kur’ân-ı kerîm kırâati, hadîs-i şerîf rivâyeti ve şerhlerini ve tefsîr okudum. Hattâ benim için, yanında benden daha çok kimsenin okumadığını yazdı. Yanında okuduklarımın hepsi, yazılı olarak bende mevcûttur. Yanımda rivâyet ettiklerini fihristledim. Bunları kendisinden rivâyet ediyorum. Ondan en son rivâyetim, Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm’ın “Şerh-ül-Garîb” kitabıdır. Bu kitabı onun yanında birkaç mecliste okudum.

Hocalarımdan birisi de Ebü’l-Berekât Abdullah bin Hıdır bin Hüseyn’dir. İbn-i Sîrcî diye bilinir. Onun yanında Sa’lebî’nin tefsîrinin bir kısmını dinledim. Değişik rivâyetlerle yaptığı rivâyetleri, kendisinden rivâyet etmem husûsunda bana izin verdi.

Mecdüddîn Ebü’l-Fadl Abdullah bin Ahmed bin Muhammed bin Abdülkâdir Tûsî de hocalarımdan birisidir. Kendisi Musul hatîbi idi. Rivâyetleri ile meşhûr idi. Her taraftan, yaptığı rivâyetleri dinlemek isteyenler onun yanına gelirlerdi. Onun yanında, kendi duyup işittiklerinden çok şeyler dinledim. 588 (m. 1192) senesi Receb’in yirmiyedisinde, rivâyet ettiklerini rivâyet etmem husûsunda bana izin verdi.

Bir hocam da Kâdı Fahrüddîn Ebü’r-Rıdâ Sa’îd bin Abdullah bin Kâsım Şehrazûri’dir. Ondan; İmâm-ı Şafiî hazretlerinin, Ebû Avâne’nin, Ebû Ya’lâ Mûsulî’nin müsnetlerini ve Ebû Davud’un Sünen’ini dinledim. Yine onun yanında Ebû Îsâ Tirmizî’nin Câmi’ini dinledim. Bana, rivâyet ettiklerini rivâyet etmem husûsunda icâzet verdi.

Mecdüddîn Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed bin Abdullah bin Ali es-Sanhâcî de hocalarımdandır. O da, bana yaptığı rivâyetleri, benim de rivâyet etmem husûsunda izin verdi.

Musul’da büyük hadîs âlimi, Sirâcüddîn Ebû Bekr Muhammed bin Ali el-Ceyyânî’nin yanında Sahîh-i Müslim’i başından sonuna kadar okudum. Ayrıca Vâhidî’nin “Vesît”ini de okudum. O da bana, 559 (m. 1164) senesinde, rivâyetlerini benim de rivâyet etmem husûsunda izin verdi.

İsimlerini zikrettiğim bu hocalarım, hatırımda bulunanlardır. Bu kitabımı derlerken hâtırıma gelmiyen daha birçok âlimin derslerini ve yaptıkları rivâyetleri dinledim. Şuhde-i Kâtibe, Ebû Mugîs, Nizâmiyye Müderrisi olan Radıyyüddîn Kazvînî bunlar arasındadır.”

Başkaları ise onun hakkında şöyle demişlerdir:

İbn-i Şeddâd büyük fıkıh âlimi Ebü’l-Berekât Abdullah bin Sîrcî’nin yanında fıkıh ilmini okudu. Ziya İbni Ebû Hâzım’ın yanında ilm-i hılâf ile meşgûl oldu. Bu ilimde pek derinleşti. Fahr Nukânî, Berevî, İmâd Nukânî, Seyf Havari gibi hılâf ilmi âlimleri ile bu ilim hakkında münâzaralarda bulundu. İlimde iyice yetiştikten sonra, Bağdad’a gitti. Bağdad’a vardıktan kısa bir müddet sonra, Nizâmiyye Medresesi’nde yardımcı hoca olarak vazîfelendirildi. Dört seneye yakın bu vazîfede kaldı. Bu sırada Nizâmiyye Medresesi’nin müderrisi Ebû Nasr Ahmed bin Abdullah bin Muhammed Şâşî idi. İbn-i Şâşî, Nizâmiyye müderrisliğine, 566 (m. 1170) senesinde getirilmişti. 569 (m. 1173) senesi Receb ayının başında bu vazîfeden alınınca, yerine Radıyyüddîn Ebü’l-Hayr Ahmed bin İsmâil Kazvînî getirildi Ebü’l-Mehâsin ise, yine yardımcılık vazîfesine devam etti. Bu sırada, Nizâmiyye Medresesi’nde bir yardımcı daha vardı. İsmi, Muhammed Selmâsî idi. Ebü’l-Mehâsin, daha sonra buradan ayrılıp, Musul’a gitti. Burada Kâdı Kemâlüddîn Ebü’l-Fadl Muhammed bin Şehrazûrî’nin yaptırdığı medresede müderris olarak vazîfelendirildi. Kendisinden pekçok kimse istifâde etti.

Ebü’l-Mehâsin “Melce-ül-Hukkâm’ınde ittibâs-il-Ahkâm” isimli eserinin baş tarafında şöyle der: “583 (m. 1187) senesinde hacca gittim. Hacdan sonra Resûlullahı (aleyhisselâm) ve Beyt-i Makdis’i ziyâret ettim. Sonra Şam’a gittim. Bu sırada Sultan Selâhaddîn, Kevkeb Kal’asını muhasara etmişti. Benim Şam’a geldiğimi duyan Selâhaddîn Eyyûbî, beni da’vet etti. Ben, o seneki hacda, kendisi tarafından ta’yin edilen hac emîrinin Arafat dağında öldürülmesi hâdisesini soracağını zannetmiştim. Yanına girince, beni çok iyi karşıladı, ikram ve iltifâtta bulundu. Hac yolculuğundan, bu sırada karşılaştığım ve görüştüğüm âlimlerden sordu. Benden hadîs-i şerîf okumamı istedi. Ben de kendisine, Buhârî’nin ezkârını ihtivâ eden bir parça okudum. Ben, Selâhaddîn Eyyûbî’nin yanından çıkınca, İmâdüddîn İsfehânî peşimden geldi. Bana, sultânın bir kitap yazmamı istediğini söyledi. Ben de kabûl ettim. Cihâdın faziletlerine ve Allahü teâlânın mücâhidler için hazırladığı mükâfatlara dâir bir kitap yazdım.”

Ebü’l-Mehâsin, ondan sonra Selâhaddîn Eyyûbî’nin yanında kaldı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, daha sonra ona Kazaskerlik ve Kudüs-i şerîf kadılığını verdi.

Behâüddîn Ebü’l-Mehâsin, Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin vefâtından sonra, oğulları arasını bulmak için gayret gösterdi. Haleb emîri Melik Zâhir’in yanında kaldı. Sultan Zâhir, kendisine Haleb kadılığını ve vakıfların mes’ûliyetini verdi. Aynı zamanda, Sultan Zâhir’e vezîr ve müsteşar oldu. Bu sırada Haleb’de medreseler ve âlimler az idi. Ebü’l-Mehâsin (radıyallahü anh) medrese mevzûuna ehemmiyet verdi. Âlimleri burada topladı. Onun zamanında Haleb’de pekçok medrese yapıldı. Sultan Zâhir ona, medrese ihtiyâçlarını te’min edecek imkânlar ve araziler verdi. Ebü’l-Mehâsin, Nûreddîn Zengî Medresesi’nin önünde ve Irak kapısının karşısına yakın bir yerde bir medrese yaptırdı. Sonra onun civarında hadîs-i şerîf okutulan bir yer daha yaptırdı. Bu ikisinin arasına, vefât ettiğinde içerisine defnedileceği bir türbe yaptırdı. Bu türbenin iki kapısı vardı. Kapılardan birisi medreseye, diğeri hadîs-i şerîf okutulan yere bakıyordu. Haleb, böyle medreselerle ma’mûr olmuş, medreselerle donatılmış bir hâle gelince, her taraftan âlimler oraya yöneldiler. Haleb’de ilmî çalışmalar çoğaldı, ilim öğrenmek isteyenlerin mekânı ve durağı hâline geldi.

İbn-i Hılligân, Ebü’l-Mehâsin ile alâkalı olarak şöyle der: “Babam ile Behâüddîn arasında, Musul’daki ilmî çalışmaları sırasında, aralarında sevgi ve muhabbet hâsıl olmuştu. Bu sebeple onun yanına gittim. Kardeşim ise benden daha önce gitmişti. Memleketimizin sultânı Muzafferüddîn Ebû Sa’îd, bizim için Ebü’l-Mehâsin’e hitâb eden bir mektûp yazdı. Mektûbunda şöyle yazmıştı: Bu çocuklara nelerin lâzım olduğunu biliyorsunuz. Onlar hem senin ve hem de benim kardeşimin çocuklarıdır. Onlar hakkında ayrıca bir tavsiyeye hacet görmüyorum” dedi ve bu mevzûda epeyce yazdı. Bu sebeple Ebü’l-Mehâsin bize çok ehemmiyet verdi. Bize lâzım gelen alâkayı gösterdi. Onun yanında vefâtına kadar kaldık.” Kâdı Ebü’l-Mehâsin’in elinde çok büyük imkânlar vardı. Sultânın yanında sözüne pekçok i’tibâr ediliyordu. Kimse onun yanında konuşamazdı. Sultan Ebû Muzaffer Muhammed bin Melik Zâhir’in yaşı daha küçük idi. Devlet işlerinde Ebü’l-Mehâsin’in tavsiyelerine göre idâre ediyordu. Bu sebeble, Ebü’l-Mehâsin’in bilgisi dışında herhangi bir iş yapılmıyordu.

Sultan Ebû Muzaffer zamanında âlimlerin kıymeti çok idi. Herkes onlara hürmet ediyordu. Husûsiyetle medrese câmiasına pek rağbet ve alâka gösteriliyordu. Onlar, sultânın

meclislerinde bulunuyorlar, Ramazân-ı şerîf ayında sofrasında iftar ediyorlardı.

Biz hadîs-i şerîf dinlemek için Ebü'l-Mehâsin'in evine gidip gelirdik. Onun kubbeli bir yeri vardı. Yaz-kış orada kalırdı. Çünkü o zaman iyice yaşlanmış ve kuş yavrusu gibi olmuştu. Namazı ve diğer işleri için pek zor hareket ediyordu. Kışın, yanında, içerisinde ateş bulunan büyük bir mangal vardı. Üzerinde fazla elbise vardı. Namaza pek zor kalkıyordu. Namaza kalktığı zaman onun ayak bileklerine bakıyordum. Sanki etsiz, kemiksiz gibi idi. Cum'a namazından sonra, herkes ondan hadîs-i şerîf dinliyor onu çok beğeniyorlardı. Sohbeti pek hoş idi. Edebiyata ünsiyeti pekçok idi.

Behâüddîn Ebü'l-Mehâsin, Melik Kâmil'in kızını Haleb emîri Sultan Azîz'e getirmek için Mısır'a gitmek üzere hazırlık yaptı. 628 veya 627 (m. 1229) senesinin başında yola çıktı. Aynı sene Ramazân-ı şerîf ayında, Melik Kâmil'in kızını yakınları ile beraber getirdi ve nikâhını da yaptı. Ondan sonra Sultan Azîz Behâüddîn Ebü'l-Mehâsin'e alâka göstermedi. Gençlerle oturup kalkmaya başladı. Bunun üzerine Behâüddîn Ebü'l-Mehâsin vefâtına kadar evinde kaldı. Yanına, kendisinden hadîs-i şerîf dinlemek için gelirlerdi. Ancak, o kadar yaşlandı ki, yanına gelenleri tanımaz hâle geldi. Bir müddet bu hâl üzere devam etti. Bilâhare hastalandı, 632 (m. 1234) senesinde Haleb'de vefât etti.

Behâüddîn Ebü'l-Mehâsin, vârisi olmadığı için, evini tasavvuf erbâbına dergâh olarak tahsis etmişti.

> **Eserleri:** 1. Melce-ül-Hukkâm'inde iltibâs-il-ahkâm: Hükümlerle alâkalıdır, iki cilddir. 2. Delâil-ül-ahkâm: Ahkâm hadîs-i şerîfleri ve onlar hakkındaki açıklamalardır. 3. El-Mucez-ül-Bâhir: Fıkıh ilmine dâirdir. 4. Sîretü Selâhaddîn İbni Eyyûb.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 360

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 143

3) Zeyl-i Ravdateyn sh. 163

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1459

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 158

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-7, sh. 84

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 299

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 553

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 115

İBN-İ SÜNEYNE (Muhammed bin Abdullah)

Hadîs, ferâiz ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Abdullah bin Hüseyn'dir. 535 (m. 1141) târihinde Bağdad yakınlarında Samarra'da doğdu. Doğum yerine nisbetle Sâmirî denildi. Nâsıruddîn lakabı verildi. 616 (m. 1219) yılında Bağdad'da vefât etti. Abdülazîz bin Dülef'in kıldırdığı cenâze namazından sonra Bâb-ı Harb'de defnedildi.

> Samarra'dan Bağdad'a giden Ebû Abdullah İbni Süneyne; İbn-ül-Bettâ, Ebû Hakîm Nehrevâni, Abdüllatîf bin Ebî Sa'd ve daha birçok âlimden hadîs ilimleri tahsil etti. Ebû Hakîm Nehrevânî'den, hadîs ilimleri yanında fıkıh bilgilerini de öğrendi. Bilhassa fıkıh ve ferâiz ilminde meşhûr oldu. Samarra'ya kadı ta'yin edildi. Daha sonra Bağdad kadılığı ve Bağdad hisbeliği verildi. Kâdılıktan ayrılıp, yalnız hisbe işleriyle meşgûl oldu. Hisbe işlerine me'mûr olan kimse, şehrin belediye işlerine bakar, insanlara emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerde bulunurdu. Hisbe; Âl-i İmrân sûresi 104. âyet-i kerîmedeki meâlen; "Sizden öyle bir cemâat bulunmalıdır ki, onlar herkesi hayra çağırsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vaz geçirmeye çalışsınlar" emrine istinaden. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına şehir içinde riâyeti te'min maksadıyla, İslâm devletlerinde teşkilât husûsiyeti kazandırılmış bir hizmet kolu idi. Böylece günah işlemeye meyilli olanlara da fırsat verilmez ve insanların huzûr içinde yaşamaları, başkası tarafından kandırılma ve zulüm yapılma gibi hâllerden muhafaza edilmiş olurdu. Bu teşkilâtın başına umûmiyetle tecrübeli bir kadı ta'yin edilirdi. Kâdı, yardımcı me'mûrları ve fahri hizmet erbâbının yardımlarıyla bu vazîfeyi kolayca yerine getirirdi.

İbn-i Süneyne Muhammed Sâmirî, daha sonra Dîvân-ı zaman teftişi ile vazîfelendirildi, ömrünün sonuna doğru, memleketi Samarra'ya gitti. Tekrar Bağdad'a döndü. Bir müddet sonra da vefât etti.

Ömrü boyunca, Allahü teâlânın dînine hizmet, ilim öğrenmek ve öğretmek için çalışan Ebû Abdullah İbni Süneyne, güzel ahlâkı, güler yüzü ve tatlı dili, cömertliği ve Allahü teâlânın kullarına olan merhameti ile herkesin sevgi ve saygısını kazandı. Herkes tarafından nasihati dinlenir, sözleri herkese te'sîr ederdi. Haram ve şüpheli şeylere yaklaşmaz, mübahların birçoğunu da terk ederdi.

Birçok talebe yetiştirdi. Abdürrahîm bin Züccâc ondan ilim öğrenip icâzet alan âlimler arasındaydı.

Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan Nasîrüddîn İbni Süneyne, "El-Mestûab", "El-Firâk" ve El-Beyân fil-ferâiz" adlı kıymetli eserlerin yazarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile zeyli cild-2, sh. 121

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 70

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 209

4) El-A'lâm cild-6, sh. 231

İBN-İ TAYLESÂN (Kâsım bin Muhammed)

Kırâat, târih, hadîs, nahiv, lügat ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Kâsım bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Süleymân'dır. 575 (m. 1179) yılında Endülüs şehirlerinden Kurtuba'da doğdu. Peygamberimizin (aleyhisselâm) Medîne-i münevvereyi teşrîfinde îmân edip, İslâmiyetin yayılmasında hizmet eden Medine'deki kabilelerden Evs kabilesi mensûbu bir Sahâbinin (radıyallahü anh) torunu olduğu için Ensârî ve Evsî nisbet edilip, doğum yerine nisbetle de Kurtubî denildi. İbn-i Taylesân nâmiyle tanındı. 642 (m. 1244) yılında Mulaka'da vefât etti. O zamanın belli başlı ilim Merkezlerinden biri olan Kurtuba'da doğdu, İlim tahsiline, anne tarafından dedesi Ebü'l-Kâsım Şerrât'dan, dayısı Ebû Bekr bin Gâlib ve Ebû Muhammed bin Abdülhak Hazrecî'den aldığı derslerle başladı, İkiyüzden fazla âlimden kırâat ve hadîs ilimlerini öğrendi. Abdülmün'im bin Feres ve Ebü'l-Kâsım bin Semhûn'dan, Kur'ân-ı kerîm kırâat etmek ve kırâat ilmini öğretmek husûsunda icâzet aldı. Kırâat ve Arabî ilimlerle meşgûliyeti çok fazla idi. Hadîs ilimlerinde derecesi çok yüksekti. Dört mezhebin fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Hâfızası çok kuvvetli olduğundan, duyduklarını çok iyi muhafaza ederdi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimlerin hayat ve hâllerini tek tek bilirdi. Birçok ilimde de söz sahibi idi. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verirdi. Kurtuba'nın, kuzeyden gelen zâlim ve gaddar Avrupa kavimlerince işgal edilip yağmalanması sırasında, Malaka'ya gitti. Orada hatîbliğe ta'yin edildi. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatır, tâliblerine ilim öğretirdi. Güzel ahlâkı, cömertliği ve tevâzuu ile pekçok kimsenin sevgisini kazandı. Onun güzel ahlâkı, tatlı dili ve güler yüzü sebebiyle, sözleri daha çok te'sîrli oldu. Birçok kimse, onun sohbetlerinde günahlarına tövbe edip, sâlih müslümanlardan oldu.

Pekçok talebe yetiştirip kıymetli eserler yazdı. Afrikıyye'den (Tunus) İbn-i Hârûn ondan icâzet aldı. "Zühr-ül-besâtîn ve nefhât-ür-reyyâhîn fî ehbâr-ül-ulemâ-il-mesnedîn ve menâkıb-ı ehl-il-fadl", "Bugyet-ül-vekkâd fî ta'rîf bismet-il-cihâd", "Beyân-ül-minen alâ kâri-il-kitâb ves-sünen", "El-Cevâhir-ül-mufaddalât fil-ehâdis-il-müselselât", "Et-Tebeyyîn an menâkıb-i min urife bi-Kurtuba min-et-Tâbiîn vel-ulemâ ves-sâlihîn", "Ahbâru sülehâ-il-Endülüs" ve daha birçok kitap İbn-i Taylesân'ın eserleri arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1426

2) Neyl-ül-ibtihâc sh. 221

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 261

4) Şezerât-üz-zeheb cild-8, sh. 215

5) El-A'lâm cild-5, sh. 181

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 113

İBN-İ VADDÂH (Ali bin Muhammed)

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Hadîs ilminde de büyük bir âlim idi. İsmi, Ali bin Muhammed bin Muhammed bin Ebî Sa’d bin Vaddâh İbni Muhammed Vaddâh eş-Şehrâbânî’dir. Künyesi Ebü’l-Hasen olup, Kemâleddîn lakabı ile tanınırdı. “İbn-i Vaddâh” diye meşhûr oldu. 571 (m. 1175) senesi Receb ayında, Bağdad’ın doğusunda Şehrâyân’da doğdu. Hadîs, fıkıh, ferâiz ve edebiyat ilimlerinde büyük bir âlim olarak yetişti. Daha Şehrâyân’da iken, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Necm-ül-Mervezî’den, “Sahîh-i Müslim” adındaki hadîs-i şerîf kitabını okudu. Zühd ve takvâ sahibi idi. Çok güzel yazı yazardı. Kıymetli eserler yazdı. 672 (m. 1273) senesi Safer ayında Bağdad’da vefât etti. Çarşıda herkes dükkânını kapatıp namazına geldi. Cenâze namazında pekçok âlimler bulundu. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabrinin ayak ucuna defnedildi.

Bağdad’da; İbn-i Kati’î ve İbn-i Zerûbe’den Sahîh-i Müslim’i, Ebü’l-Vakt’ten Sahîh-i Buhârî’yi, Ömer bin Kerem’den Câmi-i Tirmizî’yi, Abdüllatîf bin Katî’î’den Sünen-i Dâre Kutnî’yi dinleyip öğrendi. Şeyhül-ârif Ali bin İdrîs el-Ya’kûbî, Kâdı Ebû Sâlih, Ebû Hafs es-Sühreverdî, Necm-ül-Mervezî, İbrâhim el-Kaşgâri ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Birçok yeri gezip dolaştı.-Çok hadîs-i şerîf dinliyenlerden ve kendisinden de çok kimsenin hadîs-i şerîf rivâyet ettiği âlimlerden oldu. Büyük hadîs kitaplarından ve cüz’lerinden çok şey dinledi. Birçok âlimden icâzet alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Şam’da; Muvaffakuddîn İbni Kudâme, Ebû Muhammed bin Amr bin Salâh ve daha başka âlimlerden icâzet aldı. Zamanının en yüksek Hanbelî âlimlerinden idi. Arab dili ve edebiyatı ilminde de çok derin bir ilme sahipti. Çeşitli ilimlerde mütehassıs bir âlim olarak yetişti. Birçok evliyânın sohbetinde bulundu. Bilhassa Şeyh Yahyâ es-Sarsarî’nin sâdık bir talebesi oldu.

Büyük âlim Sefiyüddîn Abdülmü’min bin Abdülhak, onun hakkında diyor ki: “O, sâlih bir zât olup, nûr yüzlü ve ahlâkı tertemiz olan bir kimseydi. Nefsinin hevâsından, kötü arzularından kurtulmuş, gayet yumuşak huylu bir kimse idi. Birçok âlimlerle ve sâlih kimselerle sohbet etti. Onlardan çok istifâde etti. Fıkıh, ferâiz ve hadîs ilimlerinde derin bir âlimdi. Bağdad’da zuhur eden vak’adan sonra Mücâhidiyye Medresesi’ne müderris olarak ta’yin edildi. Vefâtına kadar bu vazîfesine devam etti.”

O’nun “Ed-Delîl-ül-vâdıh fî iktifâ-i nehc-is-selef-is-Sâlih” ve “Er-Reddü alâ ehl-il-ilhâd” isminde iki büyük eseri ile birlikte, “Medh-ül-ulemâ ve zemm-il-agniyâ”, “El-Farku beyne ahvâl-is-sâlihîn ve ahvâl-il-ibâhiyye ve “Eklet-üd-dünyâ biddîn” adlarında birçok küçük risaleleri vardır. Ayrıca onun “Enn-el-Îmâne yezîdü ve yenkusu” adında küçük bir risalesi daha vardır. Bu eserini talâk ile yemîn eden bir kimsenin suâline cevap olarak yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 231

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 337

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 712

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 282

5) Târih-u ulemâ-i Müstensıriyye cild-1, sh. 162

İBN-İ YEDDÂS EL-BERZÂLÎ (Muhammed bin Yûsuf)

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Yûsuf bin Muhammed bin Ebî Yeddâs el-Berzâlî el-İşbilî el-Endülüsî olup, künyesi Ebû Abdullah ve lakabı Zekiyyüddîn’dir. İlmüddîn el-Berzâlî’nin oğludur. İlim tahsili için çok seyahatler yapmış olmasına nisbetle, kendisine Cevval de denilmiştir. Zamanında bulunan hadîs âlimlerinin en üstünlerinden olmasına nisbetle de, kendisine Muhaddis-üş-Şâm denilmiştir. 577 (m. 1181) senesinde doğdu. 686 (m. 1239)’da Ramazan ayının 14. günü Hama’da (Başka bir rivâyette Şam’da) vefât etti.

İbn-i Yeddâs, Endülüs’te bulunan meşhûr kabilelerden Berzâl kabilesine mensûptur. Orada yetişti. 620 (m. 1123) senesinde hacca gitti. Memleketine dönmeyip, ilim tahsili ile meşgûl oldu. Âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan dinlediklerini yazdı. Bu yolda çok seyahatler yaptı. Çok çeşitli yerlere giderek, oralarda bulunan meşhûr âlimler ile görüştü. Hicaz, Mısır, Şam, İsfehan, Horasan, Cezire, Haleb, Nişâbûr, Hirat, Hemedan, Bağdad, Harran, İrbil, Musul ve başka yerlere gidip âlimlerin sohbetlerinde bulundu. İbn-ül-Müfâddal, Zâhir bin Rüstem, Yûnus el-Hâşimî, Kindi, Abdülmu’ız el-Bezzâz ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Ebû Hâmid bin es-Sâbûnî, Ömer bin Ya’kûb el-İrbilî, Ebü’l-Mecd, İbn-ül-Adîm, Cemâleddîn Muhammed bin Vâsıl, Ebü’l-Fadl İbni Asâkir,

Muhammed bin Yûsuf ez-Zehebî ve başka âlimler de ondan ilim öğrenip rivâyette bulundu.

İbn-i Yeddâs'ın (radıyallahü anh) aklı ve zekâsı çok yüksek idi. İlmi pekçok idi. Bununla beraber, çok tevâzu sahibi idi. Herkese tebessüm eder, tatlı dil, güler yüz gösterirdi. Herkese faydalı olurdu. Kendisinden birşey istiyenlere fazlası ile vermeye çalışırdı. Daha çok Şam'da ikâmet etti. Orada kendisine çok alâka gösterilirdi. Fülûs Câmii'nde imamlık yaptı:

Zekiyyüddîn el-Münzirî onun için diyor ki: "Çok ilim öğrendi, öğrendiklerini yazardı. Böylece çok şey yazdı, öğrendiklerini yazmakla kalmaz, aynı zamanda ezberlerdi ve bunları çok güzel müzâkere ederdi. Biz, Kâhire'de İbn-ül-Müfaddal'ın yanında kendisiyle çok sohbet ettik. Birbirimizden çok şeyler işittik.

İbn-i Yeddâs'ın (radıyallahü anh), Mu'cem-ül-kebîr, Kitâb-ül-erba'în et-Tıbbiyye ve başka isimlerde kitapları vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 135

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 182

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1423

4) El-A'lâm cild-7, sh. 150

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 113

6) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 509

İBN-İ YÛNUS (Mûsâ bin Yûnus)

Aklî ve naklî ilimlerde büyük bir âlim. İsmi, Mûsâ bin Yûnus bin Muhammed bin Men'a, künyesi Ebû Feth, lakabı Kemâlüddîn olup, nisbeti Mûsulî'dir. 551 (m. 1156) senesinde Safer ayında Musul'da doğup, yine burada 639 (m. 1241)'da vefât etti. "Tenbîh" isimli eserin şarihi (şerh edicisi) büyük âlim Şerefüddîn Ahmed bin Mûsâ'nın babasıdır.

Babası Şeyh Radıyüddîn Yûnus'un yanında fıkıh âlimi oldu. Sonra Bağdad'a gitti. Burada, Nizamiye Medresesi'nde asistan olan Sedîd Süleymânî'nin yanında ilim ile meşgûl oldu. Arâbî ilimleri; Musul'da büyük âlim Yahyâ bin Sa'dûn, Bağdad'da Kemâl Abdürrahmân Enbârî'nin yanında okudu. Sonra Musul'a dönüp, orada yerleşti.

İbn-i Yûnus, yüksek derecede bir zekâya sahipti. Musul ve çevresi, fetvâ almak için ona müracaat ederlerdi. Talebeleri ona çok hürmet ederdi.

İbn-i Hılligân Vefeyât isimli eserinde şöyle der: "İbn-i Yûnus, babasının vefâtından sonra Erbil emîri Emîr Zeynüddîn'in yaptırdığı medresede babasının yerine ders verdi. Bu mescid, şimdi Kemâliyye Medresesi diye bilinir. Kemâlüddîn İbni Yûnus, burada uzun zaman kaldığı için böyle denmiştir. İbn-i Yûnus'un ilimdeki yüksekliği yayılınca, her taraftan fıkıh âlimleri yanına toplandılar. İbn-i Yûnus çok çeşitli ilimlerde mütehassıs olup, zamanında kimsenin elde edemediği ilimleri kendisinde topladı. Matematik ilminde söz sahibi oldu. 626 (m. 1229) senesinde, Ramazân-ı şerîf ayında onu Musul'da gördüm. Çok defalar yanına gidip geldim. Çünkü babamla onun arasında, kuvvetli ve sağlam bir dostluk ve sevgi vardı. Fakat Musul'dan erken ayrıldığı için, kendisinden çok istifâde edemedim. Musul'dan Şam'a gitti.

Fıkıh âlimleri, onun ondört ilimde tam bir mütehassıs olduğunu söylemektedirler. Mensûp olduğu Şafiî fıkhı da bunlar arasındadır. Zamanının en büyük âlimlerinden idi. Hattâ Hanefî mezhebi ile ilgili ve Hanefî fıkıh kitabı olan el-Câmi-ül-kebîr'deki müşkil (anlaşılması zor) mes'eleler kendisine sorulduğunda, onları çok kolay bir şekilde izah ederdi.

O, hılâf, usûl-i fıkıh ve kelâm ilimlerinde de çok ince bilgilere sâhib oldu. Fahruddîn-i Râzî'nin (radıyallahü anh) kitapları Musul'a gelince, bu kitaplardaki birçok ıstılâhları (ilimlere mahsûs özel kelimeleri ve ifâdeleri) ondan başka kimse anlamamıştı. Büyük âlim Âmidî'nin "İrşâd" adlı eserinde de aynı durum olmuş, ancak, İbn-i Yûnus onun zor yerlerini bir gecede halletmiştir. Hattâ onu, ders olarak da okutmuştur.

İlimde, ondan başka kimsenin bildirmediği metodlar ortaya koydu. Arabî ilimlerde yüksek derecede yetkili bir âlim idi. Hattâ, Sibeveyh'in meşhûr "Kitâb" isimli eserini, Ebû Ali Fârisî'nin "İzah" ve "Tekmile"sini, Zemahşerî'nin "Mufassal"ını büyük bir dirayet ve vukûf sahibi olarak okuttu. Tefsîr, hadîs ve hadîs râvîlerine dâir çok geniş bilgisi vardı. Târih'den, Arabların muharebelerinden, onların şiir ve meşhûr hutbelerinden çok şeyler ezberlemişti. Yahudi ve Hıristiyanlar bile, Tevrat ve İncîl'den bilmediklerini ona gelip sorarlar,

suâllerine ondan başkasının cevap veremiyeceğini söylerlerdi. Kısaca, onun bildiği bu kadar çeşitli ilimleri kendisinde toplayan kimseler pek nâdirdir. Fıkıh âlimlerinden birisi bana şöyle anlattı: İbn-i Yûnus'a, Esîruddîn-i Ebherî'nin ilimlerdeki derecesinin ne olduğunu sordum. Bana; "Bilmiyorum" diye cevap verdi. Ben; "Efendim! Nasıl bilmezsiniz, birçok seneler sizin hizmetinizde bulunup huzûrunuzda ilim ile meşgûl oldu" dedim. O zaman bana şöyle dedi: "Evet öyledir. Fakat, ben ne söyledi isem, ne anlattıysam, hiç i'tirâz etmeden kabûl etti. Hiçbir husûsta benim ile münâzaraya girmedi. Bu durumda onun ilimdeki durumunu nasıl tanıyayım" dedi. Şüphesiz, Esîruddîn-i Ebherî'nin, derslerde İbn-i Yûnus'a hiç suâl sormaması, İbn-i Yûnus'a karşı olan edebinden idi. Bedriyye Medresesi'nde İbn-i Yûnus'un yardımcısı idi. Esîruddîn-i Ebherî der ki: "Memleketimi terketip, Musul'a, sırf İbn-i Yûnus'un yanında ilim ile meşgûl olmak için geldim."

"İbn-i Yûnus hakkında bu söylediklerim mübalağa değildir. Onun memleketinden olup onu tanıyanlar, bu anlattıklarımda bir fazlalık olmadığını gayet iyi bilirler."

Ebü'l-Berekât bin Müstevfî, Erbîl Târihinde; "İbn-i Yûnus, hendese, mantık ve diğer ilimlerde önde gelen âlimlerdendir. Her ilme dalmıştır" der. Yine İbn-i Müstevfî onun hakkında şöyle anlatır: "Ona Bağdad'dan ilmî mes'elelerle alâkalı suâller gelir, onları delîlleri ile kolayca cevaplandırırdı. Fıkıh ilminde ve diğer dînî ilimlerde zamanında eşsiz bir âlim idi. Musul'da birkaç medresede ders verdi. Her fende pekçok talebe yetiştirdi."

Bana büyük din âlimi ve aynı zamanda Riyaziyeci olan Kayser bin Ebû Kâsım anlattı: Riyaziye ilimlerini. Mısır ve Dımeşk gibi memleketlerde iyice öğrenince, büyük âlim Kemâlüddîn İbni Yûnus ile görüşmeyi ve onun bu sahadaki yüksek ilmini görmeyi çok arzu ettim. Bu sebeple, Musul'a gittim. Yanına varıp, hizmetinde bulunmakla şereflenince, onu, daha önce hayatlarını kitaplardan okuduğum büyük âlimlerin hâl ve yaşayışı üzere buldum. Kendisinden ders okumak istediğimi söyledim. Altı ayda, ondan çok kitaplar okudum. Bana, anlamadığım mes'eleleri güzelce îzâh ediyordu. Onun yanında ders okuduktan sonra, bu ilimlerde onun yerini tutacak kimsenin olmadığını gördüm."

İbn Hılligân buraya kadar anlattıktan sonra, "İbn-i Yûnus'un ilminin genişliğini çok uzattım. Fakat yemîn ederim ki, yine de kısa kestim" der.

İbn-i Yûnus, kardeşi büyük âlim İmâmüddîn Muhammed vefât edince, Alâiyye Medresesi'nde onun yerine ders vermeye başladı. Sonra, Kâhiriyye Medresesi açılınca oraya geçti. 620 (m. 1223) senesi Zilhicce ayında, Bedriyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Ba'zı günlerde derslerine, zamanın meşhûr âlimleri de dinlemek için geliyorlardı. Meşhûr âlim İmâd Ebû Ali Ömer bin Abdünnûr da bunlar arasında idi.

Eserleri: 1. Keşf-ül-müşkilât: Kur'ân-ı kerîmin tefsîridir. 2. Usûl: Usûl ilmi ile ilgili bir kitap. 3. Uyûn-ül-mantık, 4. Lügazün fil-hikmet, 5. El-Esrâr-us-sultâniyye, 6. El-Burhân alel-Mukaddimet-ül-letî ehmelehâ Arşimed fî kitâbihi: Bu eser yazmadır. 7. Şerh-ül-a'mâl-il-hendesiyye.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 51

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 158

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 206

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 378

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 356

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 311, 318

7) Tabakat-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 343

8) El-A'lâm cild-7, sh. 332

İBN-İ ZÂHİRÎ (Ahmed bin Muhammed)

Hadîs, kırâat ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Muhammed bin Abdullah'dır. 626 (m. 1229) yılında Haleb'de doğdu. Babası Muhammed bin Abdullah, Eyyûbîler'in Haleb şû'besi emîri Melik-üz-zâhir Gıyâsüddîn Gâzî bin Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin azâdlılarından olduğu için Zâhirî nisbet edildiğinden, kendisi de İbn-i Zâhirî diye tanındı. Haleb'de doğup yerleştiği için Halebî nisbet edildi. 696 (m. 1296) yılında Kâhire yakınlarında Mefs'te vefât edip, oraya defnedildi.

Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin oğlu Melik-üz-zâhir Gâzî’nin kölesi iken müslüman olup, din ilimlerini öğrenmek için üstün bir gayret gösteren babası Muhammed bin Abdullah, küçük yaşta onu ilim öğrenmek için âlimlere teslim etti. İbn-i Lettî, Erbilî, Kerîme binti Abdülvehhâb bin Ali, İbn-i Revâha, İbn-i Yaîş, Safiyyet-ül-Hameviyye, Ziya Makdisî, İbn-i Neccâr, Takıyyüddîn Ebü’l-Kâsım Si’ridî, Şüheyb Zaferânî, Yûsuf Sâvî, Niştberi ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Haleb, Şam, Mekke ve Medine, Mısır, Mardin, Harran, İskenderiyye ve Humus gibi kırk tane ilim merkezini dolaştı. Dolaştığı bölge ve şehirlerin âlimlerinden birçok şeyler öğrenip kitaplara geçirdi. Allahü teâlânın dînine hizmet için çok çalıştı. Geceleri uyumaz, hocalarından duyduklarını kitaba geçirip ezberlerdi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle beraber ezberden bilirdi. Haleb’i, Moğollara karşı korumak için kahramanca çarpıştı. Sayıca çok fazla olan düşmanın karşısında tutunmak mümkün değildi. Birçok müslüman alçakça şehid edildi. Bu çarpışmalar esnasında, İbn-i Zâhirî de bir kılıç darbesi ile boynundan yaralandı. Ölüler arasına düşüp kaldı. Şehrin işgal edilmesi ve savaş alanının terk edilmesi neticesinde, ölüler arasından müslümanlarca kurtarılan İbn-i Zâhiri, Mısır’a gitti. Kâhire yakınlarındaki Mefs denilen beldeye yerleşti.

Orada bir zaviye inşâ etti. Ölünceye kadar Mefs’teki zaviyesinde kalıp, tâliblerine ilim öğretti. Kıymetli eserler yazarak, Allahü teâlânın dînine hizmet için gayret etti. Vakitlerini, ilim öğrenmek, öğretmek, Kur’ân-ı kerîm okuyup, ibâdet etmekle geçirirdi. Cömertlikte, güzel ahlâkta, yumuşaklıkta, tevâzu’da, ibâdet çokluğunda, güler yüzlülük ve tatlı dilli olmakta onun gibisi nâdir bulunurdu. Örnek bir İslâm âlimi, eşsiz bir şahsiyetti. Allahü teâlânın kullarına karşı son derece merhametliydi. Mala, paraya ehemmiyet vermezdi. Eline geçen parayı Allahü teâlânın dînine hizmette kullanır, fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Kendisine yaşamak için zarurî olan miktarda harcama yapardı. Arzu ve isteği yalnız Allahü teâlâdandır. O’nun kullarından birşey istemekten haya ederdi. Merhametinin çokluğundan Allahü teâlânın kullarına sık sık nasihatlerde bulunur, onlardan; Selef-i sâlihînin bildirdiklerine göre i’tikâdlarını düzeltmelerini ister, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip riâyet etmelerinin lüzumunu anlatırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Başta evlâtları olmak üzere, Hâfız İlmüddîn Üzeyd, Yûsuf bin Abdürrahmân Mezzî, Halebî ve Ya’meri gibi âlimler onun talebeleri arasındaydı. “Tezkiret-ül-huffâz” yazan Zehebî de onu ziyâret edip, sohbetlerinde bulundu.

Yetiştirmiş olduğu mümtaz talebeleri yanında pek kıymetli eserler de yazan Ebü’l-Abbâs İbni Zâhirî, dolaşmış olduğu kırk beldeden, kırk hadîs-i şerîfi ihtivâ eden bir kitap yazdı. “Meşîhat-i İbn-il-Buhârî”, “El-Ahâdis-ül-avâliy-üs-sıhâh-il-müsâfehât” da onun eserleri arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1480

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 435

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 122

4) El-A’lâm cild-1, sh. 221

5) Keşf-üz-zünûn sh. 55

İBN-İ ZÂHİR (Muhammed bin Ahmed)

Hanefî mezhebi fıkıh, usûl âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ömer bin Ahmed bin Ebû Şâkir Erbilî’dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, lakabı Mecdüddîn’dir. İbn-i Zâhir diye tanınır. 602 (m. 1205) senesinin Safer ayında Erbîl’de doğup, 677 (m. 1278) senesinde yine burada vefât etti. Erbîl’de yetişti. Bağdad’da, âlimlerden ilim aldı ve hadîs-i şerîf dinledi. Dımeşk’a geldi. Burada ders okuttu. Bağdad’da; Ebû Bekr bin Hâzin Kâşgârî’den, Dımeşk’da; Sehâvî, Kerîme, Tâcüddîn bin Hameveyh, Tâcüddîn bin Ebî Ca’fer’in derslerini dinledi. Kendisinden; Ebû Şâme, Dimyatî, Ebû Hüseyn Yününî, Şihâbüddîn Mahmûd rivâyette bulundu.

Hanefî âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Zâhir, Kaymaziyye Medresesi’nde ders verdi. Düşüncelerinde isâbetli idi. Aynı zamanda, edebî ilimlerde de çok yükselmişti.

İbn-i Zâhir’in şiirlerinden bir bölümün tercümesi şöyledir:

“Her canlı sonunda ölecektir. İnsan, ömrü boyunca, sür’atle ölüme doğru koştu. Ebedî kalacağı evini harâb ediyor. Onun yerine, çok kısa bir müddet içerisinde harâb olup yıkılacak olan dünyâ evleri kuruyor, onları yapmağa çalışıyor. Hergün ömür eksiliyor. Yaş ilerledikçe.vücûda ağrılar, sızılar geliyor, insanlar, zaman içerisinde bir kâfiledir. Dâima yolculuk yapmaktadırlar. Fakat bu yolculuğun dönüşü yoktur. Öyleyse, kendine azık hazırla. Çünkü takvâ en hayırlı azıktır.”

Muhammed bin Zâhir'in bir şiir dîvânı vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 302

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 282

3) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 301

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 359

İBN-ÜL-EHDÂR (Abdülazîz bin Mahmûd)

Hadîs âlimlerinden. Irak'ta yetişen Hanbelî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. İsmi. Abdülazîz bin Mahmûd bin Mübârek bin Mahmûd el-Cünâbezî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Takıyyüddîn'dir; Daha çok İbn-ül-Ehdâr diye tanınmıştır. Aslen Nîşâbûr'un Cünâbez köyündendir. 524 (m. 1130)'de, başka bir rivâyette 526 (m. 1132) senesinde, Receb ayının 18. günü Bağdâd'da doğdu. 611 (m. 1215) senesi Şevval ayının 6. günü, akşam ile yatsı arasında orada vefât etti. Ertesi gün Câmi'ul-Kasr'da cenâze namazı kılındı. Âlimlerden, şehrin ileri gelenlerinden ve diğer insanlardan çok kalabalık bir cemâat cenâze namazında hazır bulundu. Orada dîvânı okundu. Tabutunun sür'atle taşınması men olundu. Tabut, ağır ağır, vekar ve sükûnetle taşındı. Bâb-i Harb kabristanında, Ebû Bekr el-Merzûkî'nin (radıyallahü anh) kabri yanına defnolundu.

İbn-ül-Ehdâr (radıyallahü anh), 530 (m. 1136) senesinde ilim tahsiline başladı. İlk tahsilini babasından yaptı. Ayrıca Ebü'l-Fadl el-İrmevî, Ebû Bekr İbn-üz-Zâgûnî, Sa'îd bin Bennâ, İbn-i Nasır el-Hâfız Abdülvehhâb el-Enmâtî, Ebü'l-Vakt ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Bilhassa hadîs ilminde çok tanındı, öğrendiklerini yazardı. Fıkıh ilmini Ebü'l-Hasen bin Bekrus'dan öğrendi. Yazısı çok güzel olduğundan, kâtiblik de yapardı. Bağdad'da Câmi'ul-Kasr'da talebelere ilim öğretir, hadîs-i şerîf okuturdu. Ali bin Adlân el-Mûsulî, Ahmed bin Hasen el-Halîlî, Yahyâ bin Sayrafî, oğlu Ali bin Abdülazîz ve başka zâtlar kendisinden ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular. Abdürrahmân bin Abdüllatîf el-Bağdâdî, tam bir icâzetle ondan rivâyetlerde bulundu.

İbn-ün-Neccâr diyor ki: "Ebû Muhammed İbn-ül-Ehdâr hazretleri, çeşitli ilimlere dâir topladığı, öğrendiği ilimleri tasnif ederek çok güzel eserler meydana getirdi. Akrânı içinde en çok ilim öğrenen, asâlet bakımından en güzel olan idi. İlimleri anlatmakta, insanlara doğru yolu göstermekte, faydalı olmakta sanki güneş gibiydi. Kendisinden sıdk nûrları yayılıyordu. Allahü teâlâ onu, hadîs-i şerîf rivâyet etmekte, hattâ, hadîs ilmi öğretmekte mübârek kılmış idi."

Sohbetleri uzun olurdu. Herkes dikkatle onu dinlerdi. Dükkânında, çoğunu kendisinin toplayıp yazdığı ve rivâyet ettiği büyük kitaplar ve cüzler var idi. Birçok kimse kendisinden istifâde etti. İbn-i Receb (radıyallahü anh) Tabakât'ında diyor ki: "Abdülazîz bin Mahmûd (radıyallahü anh) güzel ahlâk sahibi, sözü senet, güvenilir bir âlim idi. Hadîs-i şerîf rivâyet etmekteki usûlünün güzelliği, hafızasının kuvveti, dînin emirlerine bağlılığı, ilminin çokluğu ve ilim öğrendiği hocalarını iyi tanıması bakımından, hocalarımız içinde onun gibisini görmedim."

Herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü, yumuşak davranan, ayıbları örten, Allahü teâlânın emirlerine çok bağlı olup, bunda gevşeklik göstermeyen, af, hoşgörü ve iffet sahibi, çok yüksek bir zât idi. Ahlâk bakımından insanların en güzeli, tabiat bakımından en çok iyilik ve ikramda bulunanı, en güzel ve hoş davrananı idi. Bağdad'da bulunan güzel ve zarif zâtlardan olup, kendisiyle beraber olmaktan, sohbetinde bulunmaktan usanılmayan, bıkılmayan bir zât idi.

İbn-üd-Debîsî (radıyallahü anh) diyor ki: "Abdülazîz bin Mahmûd (radıyallahü anh), çok hadîs-i şerîf topladı. Onları bâblara ayırdı, tahrîc etti, bildirdi. İşi ve sözü; doğru ve gerçeğe uygun olan, emîn, güvenilir bir zât idi. Biz kendisinden dinledik, çok fâidelendik. O ne güzel bir üstat idi:" Ebû Şâme (radıyallahü anh) diyor ki: "...Tasnif ettiği eserler, onun anlayışının, hıfzının ve ilminin ne kadar güzel olduğuna işârettir."

Münzirî diyor ki: "Altmış seneden fazla bir müddet hadîs ilmi öğretti. Çok fâideli eserler tasnif etti. Kalabalık bir cemâat kendisinden istifâde etti. Biz de kendisinden icâzet aldık."

İbn-ül-Ehdâr'ın (radıyallahü anh) tasnif ettiği eserlerden ba'zıları şunlardır: "Me'âlim-ül-ıtret-in-nebeviyye ve me'ârif-i ehl-il-beyt-il-Fâtımiyye", "Tenbîh-ül-lebîb ve telkîhü fehm-ül-mürîb", "Fî tahkîki evhâm-il-Hatîb", "İsâbe", "Fî zikr-is-Sahâbe", "Maksâd-ül-erşed fî zikr-i men rüviye anil-İmâm-ı Ahmed", "Fedâilü Şa'bân".

İbn-ül-Ehdâr hazretlerinin Peygamber efendimize kadar olan râvîlerini zikrederek haber verdiği hadîs-i şerîflerde, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Mü’minin, mü’mine üç günden fazla dargın durması helâl olmaz.”

“Bir kimse insanları güldürmek için yalan konuşursa, o kimseye yazıklar olsun, o kimseye yazıklar olsun, o kimseye yazıklar olsun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 79

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1383

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 46

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 68

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 579

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 262

7) El-A’lâm cild-4, sh. 28

8) Tabakât-ül-huffâz sh. 488

9) Zeyl-i ravdateyn sh. 88

10) Keşf-üz-zünûn sh. 1726

İBN-ÜL-HATÎB (Abdullah bin Muhammed)

Fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Abdullah bin Sa’îd eş-Şa’bî olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. İbn-ül-Hatîb diye tanınmıştır. Aslen Ebîn vadisinde bulunan Turbe köyündendir. Babası o köyde hatîb idi. Buna nisbetle kendisine İbn-ül-Hatîb denilmiştir. 697 (m. 1298) senesinde vefât etti.

İbn-ül-Hatîb’in yetişmesi doğduğu köyde oldu. İsmâil-i Hadramî hazretlerinin talebesidir. Ondan çok istifâde etti. Din ve fen ilimlerini ondan öğrendi. Hocasının yüksek inâyetlerine, ma’nevî olarak birçok lütuf ve ihsânlarına kavuştu, ilmiyle âmil olan bir âlim, kâmil bir ârif, kerâmetler sahibi, çok yüksek bir zât idi. Devamlı ibâdet ederdi. Çok kerâmetleri görülmüştür. İbn-ül-Hatîb, gençliğinde bir ara Medîne-i münevverede ikâmet etti. Bir ihtiyâcı olduğunda, çarşıda bulunan bir kimseden ihtiyâcı kadar borç alırdı. Eline para geçince, borcunu ödemek üzere o kimsenin yanına varınca, o kimse kendisine; “Borcun olan dirhemleri bir kimse ile göndermişsin. O kimse bana gelip borcunu ödedi” derdi. Hâlbuki bu zât, hiç kimseyi göndermiyordu. Borç alma ve borcunun ödenmesi işi uzun bir müddet bu hâl üzere böyle devam etti. Allahü teâlâ, kullarından dilediği kimselerin ihtiyâçlarını bu zât vasıtasıyla gönderdi. Kerâmet sahibi, çok bereketli bir zât idi. Çok defa Resülullah (aleyhisselâm) efendimizi görür, müşkül bir mes’ele olunca kendilerine arzederdi. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) o mes’eleyi ona îzâh ederlerdi. Rivâyet edilir ki, İbn-ül-Hatîb hazretleri Aden’e geldiğinde, orada, ihtiyâr, yaşlı ve zayıf bir kimse ile karşılaştı. Bu ihtiyâr, günahkâr birisi iken, ömrünün sonunda tövbe edip sâlih ameller işlemeye başlamıştı. İbn-ül-Hatîb hazretleri bu kimse ile anlaştı. İbn-ül-Hatîb, o zâtın ihtiyâçlarını yerine getiriyor, ona yumuşaklık ile muâmele ediyordu. Bir gece rü’yâsında kendisine bildirildi ki: “İhtiyâra yumuşaklıkla yaptığın muâmele sebebiyle, Allahü teâlâdan ne dileğin varsa iste! Kabûl edilecek.” Bunun üzerine; “Ben, Allahü teâlânın atıyyesini, ihsânını arzularım” dedi. Bundan sonra kendisine, Allahü teâlânın onu, dedelerinden Sa’îd isimli zâta kadar, bütün zürriyetine şefaatçi eylediği bildirildi. İmâm-ı Yâfiî (radıyallahü anh), İbn-ül-Hatîb’in talebelerinden Muhammed bin Saîd en-Neccâr’ın şöyle anlattığını bildiriyor: “Zebîd şehrinde idim. Birgün yolda yürürken, birden bir evin kapısında bir kadın gördüm. Şeytan beni aldattı. O kadının yanına girdim. Bu sırada hocam İbn-ül-Hatîb, Aden’de bulunuyordu. Tam o ânda, hocamın sesini duydum. Bana; “Ey filân! Böyle mi yapıyorsun?” dedi. Şeytan benden uzaklaştı. Ben de korktum ve kaçarak oradan ayrıldım. Allahü teâlâ, hocamın bereketi ile beni muhafaza etmişti. Hocamın bulunduğu Aden ile benim bulunduğum Zebîd beldesi arasında on konaklık mesafe vardı. Bundan sonra ben de Aden’e, hocamın yanına yerleştim.”

Rivâyet edilir ki, fakîh Abdullah bin Muhammed hazretlerinin talebelerine ders verdiği mescidin yakınında bulunan birkaç evde, ba’zı uygunsuz işler yapılıyor, fakîh hazretleri, talebeleri ve diğer insanlar da bunlardan fevkalâde rahatsız oluyorlardı. Nihâyet birgün talebelerinden ba’zıları ile o evlere gidip, yapılan uygunsuz işlere mâni oldular. Böylece kendileri ve diğer insanlar rahatlamış oldular. Bu evlerde bulunanların ba’zı yerlere borçları vardı ve borçlarını, yaptıkları uygunsuz işlerden elde ettikleri paralarla ödüyorlardı. Fakîh hazretleri onların bu işlerine mâni olup son verince, bunlar vâliye gidip

şikâyet ettiler. Vâli, Muhammed bin Mikâil isminde, kendini beğenmiş, dikkafalı, genç bir kimse idi ve sultânın yakınlarından idi. Hemen hizmetçilerinden birkaçını fakîh Abdullah bin Muhammed hazretlerine gönderip, kendisine kötülük yapmak istedi. Hemen o gece öyle bir sırt ağrılarına yakalandı ki, ağrısının şiddetinden ölecek hâle geldi. Ayrıca karnı da şişti. Vâli o gece rahat yatamayıp, birçok defa kalktı. Her defasında ölümü yaklaşmış gibi, ölecek gibi oluyordu. Arkadaşları kendisine; “Bu hâl, fakîh hazretlerine kötülük düşünmen sebebiyledir. Hâlini düzelt, yoksa helak olursun” dediler. Hatâsını anladı. Kendisini fakîh Ebû Muhammed hazretlerinin yanına götürmelerini istedi. Kendisini fakîhin mescidinin kapısına zor attı. Ebû Muhammed dışarı çıkıp; “Ey genç! Seni bu hâle getiren nedir?” diye sordu. Vâli; “Ey efendim! Ben Allahü teâlâya tövbe ve istiğfar ediyorum. Allahü teâlâ size rahmet eylesin! Bana acıyınız! Beni, affediniz!” diye yalvardı. Fakîh onu tuttu. Onun için Allahü teâlâya duâ etti. Hemen orada, vâlinin bütün rahatsızlıkları yok oldu. Sıhhat ve afiyet içerisinde evine döndü. O gün de vâlinin babası, Yemen’de Te’ız beldesinde sultânın yanında bulunuyordu. Aden’e geldiğinde olanları öğrendi. Oğluna kızdı ve; “Sâlihlere karşı niçin edebli davranmıyorsun?” diyerek onu azarladı. Sonra Ebû Muhammed hazretlerinin yanına gelerek, oğlunun yaptıklarından dolayı kendisinden özür diledi ve onun gönlünü etmek, rızâsını almak için çok iltifâtlarda bulundu ve çok hediyeler verdi. Böyle şeylerde gönlü olmayan fakîh hazretleri, buradan ayrılıp Mevzi şehrine yerleşti. Oranın ahâlisi kendisini çok sevdi. Çok ikram ve iltifâtta bulundular. Kendisine çok hürmet ettiler. Şânı yüce oldu. İsmi her yere yayıldı.

Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed hazretleri, vefâtı yaklaştığında bir Cumartesi günü talebelerine dedi ki: “Salı günü büyük bir gürültü olacak. O ne büyük bir gürültüdür.” Dinliyenler bu sözden pek birşey anlayamadılar. Üç gün sonra (Salı günü) fakîh Ebû Muhammed hazretleri vefât etti. Talebeler, hocalarının, üç gün önce vefâtını haber vermiş olduğunu anladılar.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 115

İBN-ÜL-MÜNÎR

Fıkıh ve tefsîr âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mensûr bin Ebi’l-Kâsım bin Muhtâr bin Ebî Bekr el-Cüzâmî el-Cerevî el-İskenderî olup, künyesi Ebü’l-Abbâs’dır. Lakabı Nâsır-uddîn’dir. 620 (m. 1223) senesi Zilka’de ayında doğdu. 683 (m. 1284) senesi Rebî’ul-evvel ayı başında İskenderiyye’de vefât etti. Babasının yanına defnedildi.

İbn-ül-Münîr, Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden olup, kelâm, edebiyat, tefsîr ve lügat ilminde söz sahibi idi. Kırâat ilmini de iyi bilirdi. Fıkıh, kelâm ve tefsîr alanında bilgisi çok fazla olduğu için, kendisine İmâm dendi. İskenderiyye şehrinde yetişen âlimlerin en üstünü ve faziletlisi oldu. Arab dilinin inceliklerini iyi öğrendi. İskenderiyye şehrine önce vekâleten, daha sonra da asâleten kadı ta’yin oldu. Hitâbet ve belagata çok kuvvetli idi.

İbn-ül-Münîr, önce babasından, sonra Ebû Bekr Abdülvehhâb bin Ravâh et-Tûsî ve es-Silefî’den hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Ömer bin Hâcib ve birçok âlimden fıkıh ilmini öğrendi. İbn-ül-Hâcib’in fıkıh kitabı olan Muhtasar’ı ezberledi. İbn-ül-Münîr, Câmi-ül-Cüyûşî ve başka birçok medreselerde ders okuttu.

İzzeddîn bin Abdüsselâm; “Mısır, iki kimse ile iftihar eder. Biri Kavs’da İbn-i Dakîk-ül-Iyd, diğeri İskenderiyye’de İbn-ül-Münîr’dir” demektedir.

İbn-ül-Münîr bir şiirinde şöyle demektedir: “Câhil olduğu hâlde mevkı, makam ve derece isteyen kişiye söyle ki, o mevkı ve makamlara ehli olan kimseler geçsin, sen vazgeç uzaklaş. Eğer sen buralara geçsen bile, bu işler, ilimsiz irfansız olmaz. Mutlaka işlere verilecek hükümler vardır. Onu câhil kimse yapamaz.”

İbn-ül-Münîr, faydalı ve çok güzel eserler yazdı. Eserlerinden ba’zıları şunlardır: 1. El-İntisâf minel-Keşşâf: Gençliğinde yazdığı bir eserdir. 2. El-Bahr-ül-kebîr mehâb-it-tefsîr: Kur’ân-ı kerîmin tefsîridir. 3. El-Muktefi âyet-il-İsrâ, 4. İhtisâr-ut-Tehzîb, 5. Münâsebât, 6. Ukûd-ül-Cevâhir alâ Ecyâd-il-Menâbir, 7. Menâkıb-üş-Şeyh Ebi’l-Kâsım el-Kabbâri, 8. El-İktifâ fî fedâil-il-Mustafâ aleyhisselâtü vesselâm.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 161

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 184

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 381

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 80

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 112

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 88

7) El-A'lâm cild-1, sh. 220

8) Devhât-ül-vefeyât cild-1, sh. 149

9) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 84

İBN-ÜN-NEFÎS

Hadîs, Şafiî mezhebi fıkıh ve tıb âlimi. İsmi, Ali bin Ebü'l-Hazm el-Kureşî ed-Dımeşkî el-Mısrî eş-Şâfiî olup, lakabı Alâüddîn'dir. İbn-ün-Nefîs diye meşhûr oldu. Hadîs, fıkıh, tıb, lügat, mantık, siyer ve birçok ilimlerde söz sahibi olan İbn-ün-Nefîs, 607 (m. 1210) senesinde Türkistan'ın Karş şehrinde doğdu. Daha çok tıb ilmi alanında çalışmalar yapan İbn-ün-Nefîs'in bu alanda yazdığı kitaplar ve buluşları çok meşhûrdur. İbn-ün-Nefîs, 687 (m. 1288) senesi Zilka'de ayında Mısır'da vefât etti; Malını, mülkünü ve çok sayıda yazmış olduğu kitaplarını, Kâhire Hastahânesine vakfetti. İbn-ün-Nefîs'in kabri, Mısır'ın Rahmâniye bölgesindedir.

İbn-üd-Dahvan'dan ilim öğrenen İbn-ün-Nefîs, tıb sahasında zamanın en büyük âlimi olarak, ilk defa küçük kan dolaşımını keşf etti. Günümüzden yediyüz yıl önce, kalb, akciğer gibi zor ameliyatların yapılabileceğini ilk defa ortaya koyan İbn-ün-Nefîs'dir. Aynı zamanda Şafiî mezhebinde de yüksek ilimlere sâhib olan İbn-ün-Nefîs, tıb ilmini, yedinci asırda Nûreddîn Zengî tarafından Şam'da kurulan hastahânede öğrendi. Daha sonra Kâhire'ye yerleşen İbn-ün-Nefîs, burada Mısır tabîblerinin başkanı olarak Nasırı Hastahânesinde vazîfe yaptı. Orada birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden en meşhûru, cerrahî branşıyla ilgili bir eser yazan İbn-ül-Kuff'dur. İbn-ün-Nefîs, ayrıca fıkıh âlimi olarak da Kâhire Masûriye Medresesi'nde Şafiî mezhebi fıkhına göre ders verdi.

İbn-i Zehebî onun hakkında; "İbn-ün-Nefîs, tıb sahasında çok kitap yazdı. Kitâb-üş-Şâmil bunlardandır. Eserlerini ezberden yazdı, ilimlerin inceliklerini bilmesi sebebiyle, başka bir esere müracaat etmedi" demektedir.

Es-Sübkî ise onun için; "İbn-ün-Nefîs'in usûl-i fıkh, mantık ve tıbba dâir yazdığı çok kıymetli eserleri vardır. Tıb sahasında onun bir benzeri görülmedi" demektedir.

Esnevî de onun hakkında; "İbn-ün-Nefîs, fen ilimlerinde ve diğer ilimlerde zamanının büyüğü idi. Çok talebe yetiştirdi" demektedir.

Tıb târihinin en büyük keşiflerinden biri olan küçük kan dolaşımı, İbn-ün-Nefîs tarafından bulunmuştur. Tıb târihi, küçük kan dolaşımının ilk olarak onaltıncı yüzyılda Michael Servistas tarafından bulunduğunu söylerse de, yapılan araştırmalar bu kan dolaşımını bulanın, büyük din ve tıb âlimi İbn-ün-Nefîs olduğunu ortaya koymuştur. İbn-ün-Nefîs, kendisinden onüç asır önce yaşıyan meşhûr Yunanlı tabîb Galen'in eserlerini inceliyerek, onun yanlışlarını çok güzel bir biçimde düzeltti ve küçük kan dolaşımı hakkındaki görüşlerini, şöyle, açıkladı:

"Kalb, şimdiye kadar zannedildiği gibi sağ karıncığın içindeki kanla değil, aksine, bölümlerine damarlar yoluyla dağılan kan ile beslenmektedir. Kalbin sağ karıncığından pompalanan kan, akciğerleri beslemek için değil, akciğerlere temizlenmek için yayılır. Sağ karıncık ile sol karıncık arasında geçiş yoktur. Kalbin yaradılışı îcâbı, bir cismi sertlik vardır. Ba'zı bilginlerin dediği gibi, ne görünür bir geçiş ne de Galen'in inandığı gibi kanın akışını sağlayacak olan gizli bir geçit vardır. Bunun zıddına, kalbin gözenekleri ve mesanesi, kapalı ve kalındır. Sağ karıncıktan çıkan kirli kan, akciğer atar damarı yoluyla akciğer torbacıklarına geçer. Orada hava ile karşılaşarak, kan en son damlasına kadar temizlenir. Daha sonra hayâtın idâmesini sağlamak için havayla temizlenen kan, akciğer toplar damarıyla kalbin sol kulakçığına geçer."

Çok yönlü bilgiye sahip olan İbn-ün-Nefîs, meşhûr Galen ve İbn-i Sina'nın bütün tıb ile ilgili eserlerini ezbere bilirdi. İbn-ün-Nefîs müşâhede ve tecrübeye çok önem verirdi. Ancak, deney ve gözlemlerinin neticesinde elde ettiği sağlam bilgileri kabûl ederdi. İşin gereğine varabilmek için mutlaka konunun temeline inerdi. Kesin bir sonuca vardıktan sonra, o konu hakkında eser yazardı. Kendisi; "Eserlerimin benden sonra uzun seneler yaşayacaklarını bilmeseydim, onları asla kaleme almazdım" demektedir. İbn-ün-Nefîs, peşin hükümlerden kaçınan, objektif deneylere dayanan, tıb ilminin gözbebeği bir âlimdi. Zamanın büyük tıb âlimi olan İbn-ün-Nefîs, daha çok insan organizması üzerinde etkili olan faktörleri araştırdı. Hastalıkların tedâvilerinden çok, esas sebepleri üzerinde

durdu. İbn-ün-Nefîs, aynı zamanda ortopedi branşının da kurucularındandır.

İbn-ün-Nefîs, tıb, hadîs, fıkıh ve çeşitli ilim alanlarında eserler ve şerhler yazmıştır. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1. Eş-Şâmil fit-Tıb: İbn-ün-Nefîs'in yazdığı en büyük tıb kitabıdır. 2. El-Mûciz: Çok meşhûr bir eseridir. İbn-i Sina'nın yazdığı tıb kitabı olan Kânun'un bir çeşit özetidir. İlk defa 1244 (m. 1328) senesinde Kalküta'da basılmıştır. Bu eserin birçok şerhi, haşiyesi ve ekleri yazılmıştır. Bu eser, ilmî ve pratik tıb, ilâçlar ve gıdalar, organlara âit hastalıklar, organlar arası hastalıklar olmak üzere dört bölümden meydana gelmiştir. Kanunî Sultan Süleymân Hân zamanında, Edirne Dârüşşifâsı baştabibi Ahmed bin Kemâl bu eseri Türkçeye çevirdi. Bir nüshası Süleymâniye Kütüphânesi Reîs-ül-Küttâb kısmı 732 numarada kayıtlıdır. 3. Kitâb-ül-Muhazzab fil-Kuhl: Göz hastalıkları ile ilgili bir eserdir. Bir nüshası Vatikan Kütüphânesi 307 numarada vardır. 4. Şerh-üt-Tenbîh liş-Şîrâzî fî fürû'ul-fıkh-ış-Şâfiî: Şîrâzî'nin yazmış olduğu Tenbîh adlı eserin şerhidir. 5. Tarîk-ül-fesâhati, 6. Bugyet-üt-Tâlibîn vel-Huccet-ül-Mütetâbibîn, 7. Şerh-ül-Külliyât, 8. Er-Risâlet-ül-Kâmiliyye fis-sîretin Nebeviyye: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hayâtını anlatan bir eserdir. Bir nüshası Kâhire Kütüphânesi'nde mevcûttur. 9. Muhtasar fî ilm-il-usûl-il-hadîs: Hadîs, ilminin prensiplerini anlatan bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 58

2) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 463, 464, 490 cild-2, sh. 1114, 1269, 1899

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 305

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 401

5) El-A'lâm cild-4, sh. 270

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 714

7) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 89

8) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 313

9) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 329

10) Uyûn-ül-enbâ cild-2, sh. 249

11) Brockelmann Gal-1, sh. 493 Sup-1, sh. 899

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 490

İBN-ÜS-SÂBÛNÎ (Muhammed bin Ali)

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İlmüddîn Ali bin Mahmûd bin Ahmed es-Sâbûnî el-Mahmûdî olup, künyesi Ebû Hâmid ve lakabı Cemâleddîn'dir. 604 (m. 1207) senesinde doğdu. 680 (m. 1282) senesi Zilka'de ayının ortalarında Şam'da vefât etti. Sıfh-i Kasyun denilen yerde defn edildi. Zamanında bulunan büyük âlimler ile görüşüp kendilerinden ilim öğrendi. Kâdı Ebü'l-Kâsım İbn-ül-Hârestânî, Ebü'l-Berekât İbni Mülâ'îb, Ebû Abdullah İbn-ül-Bennâ, İbn-i Sasrî, Muvaffak Abdüllatîf, Ali bin Râhâ ve başka âlimlerden ilim aldı, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; Dimyâtî, Müzzî, Berzâlî, Ebü'l-Hasen İbn-ül-Attâr, Ebû İshâk ez-Zehebî ve başka zâtlar ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır. Bilhassa hadîs ilminde çok yüksek idi. Öğrendiklerini yazardı. Hadîs-i şerîfleri ve diğer ilimleri nakletmekteki sağlamlığı, yazısının güzelliği, kıymetli ve fâideli eserler te'lîf etmesi ile tanınmıştır.

> İbn-üs-Sâbûnî'nin, Peygamber efendimize kadar olan râvîlerini zikrederek bildirdiği bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: "Sizin îmânen mükemmel olanınız, ahlâken güzel olup, insanlara iyilik yapandır."

İbn-üs-Sâbûnî'nin (radıyallahü anh) te'lîf ettiği kıymetli eserlerden birkaçının ismi şöyledir: Tekmilet-ül-ikmâl, Ehâdis-ül-mühtekât-ül-erba'în, Tuhfe fil-hadîs, Cüz'ü Ebî Akil.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 62

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1464

3) El-A'lâm cild-6, sh. 282

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 369

5) Keşf-üz-zünûn sh. 585, 1637

İBN-ÜS-SÜKKERÎ (Abdürrahmân bin Abdül'alâ)

Mısır'da yetişen hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Abdül'âlâ bin Ali el-Mısrî olup, künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. Lakabı İmâmüddîn'dir. İbn-üs-Sükkerî diye tanınmıştır.

553 (m. 1158) senesinde Mısır'da doğdu. 624 (m. 1227) senesi Şevval ayında vefât etti. Şafiî mezhebi âlimlerindendir.

Fıkıh ilmini, Şihâbüddîn-i Tûsî ve Zâfir bin Hüseyn'den öğrendi. Hadîs ilmini, İbrâhim bin Semâka, Ebü'l-Hasen Ali bin Halef el-Kâfi ve başka âlimlerden öğrendi. Ayrıca, Şeyh Kureşî ve başka âlimler ile de görüşüp sohbetlerinde bulundu. Onlardan istifâde etti. Kendisinden ise; İbn-ür-Rif'a ve başka âlimler ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

İbn-üs-Sükkeri hazretleri, sâlihleri seven, onlara iyilik ve ikramda bulunan çok yüksek bir zât idi. Onlarla birlikte olmaya, onların ihtiyâçlarını karşılamaya, onlara fâideli olmaya çok gayret eder ve bunu ihmâl etmezdi. Herkes tarafından sevilen, hürmet edilen bir zât idi.

Hadîs-i şerîf öğretti. Ders okuttu ve fetvâ verdi. Kâhire'de hatîb, aynı zamanda oranın kadısı idi. Bir ara Kâdı'l-kudât oldu. Bu vazîfede bir müddet kaldı. Birgün kendisinden, yetimlerin mallarından borç vermesi istendi. Kabûl etmedi ve kadılıktan ayrıldı. İbn-i Rif'a'nın hocası Zahîrüddîn-i Tezmentî (radıyallahü anh) şöyle anlatır: "Kâdı İmâdüddîn hazretlerinin vefâtından günlerce sonra, kabrini ziyârete gittim. Kabrin yanında kalender (dünyâ ile alâkasını kesmiş) bir fakir gördüm. Onu görünce bir an geri durdum. Fakir, "Yaklaş!" dedi. Ona yaklaştım. Fakir dedi ki: "Kıyâmet günü âlimler, herbirinin başında bir liva (sancak) olduğu hâlde haşredileceklerdir. Bu kadı da onlardandır." Daha sonra fakiri aradım. Fakat bir daha bulamadım."

Kâdı İbn-üs-Sükkerî hazretlerinin yazmış olduğu çeşitli eserlerden ba'zıları şunlardır: "Şerhu Sahîh-il-Müslim": İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin Vesît isimli eserine bir haşiyedir. Devir mes'elesine âit olan "Mûsânnifdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 170

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 67

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 114

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 144

5) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 411

6) Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-5, sh. 314

7) Keşf-üz-zünûn sh. 558, 2009

İBRÂHİM BİN ALİ BİN ADDÜLAZÎZ

Zâhirî ve bâtınî ilimleri kendisinde toplayan İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Ali bin Abdülazîz bin Abdürrahmân el-Feşlî el-Yemenî'dir. Hicrî altıncı asrın sonları ile yedinci asrın başlarında yaşadı. 613 (m. 1217) senesinde Zebîd şehrinde vefât etti. Bâb-i Sihâm Kabristanında defnedildi. Kabri orada, meşhûr kabirler arasında tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

Fakih İbrâhim-i Yemenî hazretleri, zamanında bulunan meşhûr âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan ilim öğrendi. Kendisinden ise; Ahmed Sayyâd el-Yemenî ve başka meşhûr zâtlar ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ahmed Sayyâd (radıyallahü anh), bu zâtı çok över ve hürmet ederdi. Hocasının birçok kerâmetlerini nakletti. Bu Ahmed Sayyâd el-Yemenî şöyle anlatıyor "Fakîh İbrâhim bin Ali hazretlerine talebe oluşumun ilk zamanları idi. Bana, nefse güç gelen işleri yapmamı emrediyor, bu şekilde vazîfeler veriyordu. Ben ise buradaki inceliği anlıyamıyordum. Bir gece yalnız kaldığımda, bu hâlden şikâyetçi oldum. Yanına vardığımda, ben hiçbir şey söylemeden; "Allahü teâlâya benden şikâyetçi oldun ve şöyle şöyle söyledin değil mi?" diyerek, benim bütün söylediklerimi haber verdi. Ben, hocamın bu kerâmetini görünce, bana verdiği vazîfelerin ve nasihatlerin hep benim fâidem için olduğunu anladım. Kendisinden hiç şikâyetçi olmamaya karar verdim.

Yine ona talebe olduğumun ilk zamanlarında çok konuşurdum. Konuştuğum zamanda, düzgün konuşamazdım. Yerli yersiz, lüzumlu lüzumsuz konuşurdum. Hattâ hocamın huzûrunda bile böyle konuştum. Bu hâlimden, kendim dahî rahatsız olurdum. Fakat bir türlü terkedemiyordum. Hocam, çok defa beni bu

hâlden menettiği hâlde yine terk edemedim. Nihâyet birgün yine böyle konuşurken, hocam “Yâ Rabbî! Bunun dilini bağla” buyurdu. Bundan sonra hocamın yanında tekrar konuşmak istediysem de konuşamadım. Konuşmak isteyip de konuşamadığım zaman çok sıkılır, ölecekmiş gibi olurdum. Hocamın yanında hiç konuşamayınca, sıkıntılı bir hâlde şehrin dışına çıktım. “Yâ Rabbî! Şehre geri dönünceye kadar dilimi çöz! Hocamın duâsı ile dilim bağlandı. Bu hâle dayanamıyorum” dedim. Allahü teâlâ dilime eski hâlini ihsân etti. Hocamın yanına geldiğimde, ben hiçbir şey söylemeden;

“Allahü teâlâya benden şikâyetçi olmamaya karar vermiştin. Şimdi bu hâle tekrar döndün öyle mi?” buyurdu.

Yine Ahmed Sayyâd (radıyallahü anh) anlatır: “Bir defasında Cebel bölgesinde bulunan büyük zâtlardan birini ziyâret için Cebel’e gitmiştim. Orası bizim bulunduğumuz yere bir günlük mesafede idi. Oraya vardığımda, beni, o zâtın talebelerinden biri karşıladı. Bana; “Sizin oralarda (Tihâme’de) bizim hocamız gibi büyük bir zât var mıdır?” dedi. Anladım ki, bunlar, hocam fakîh İbrâhim hazretlerini tanımıyorlardı. O talebeye cevaben; “Evet! Var” dedim. O talebe hocamı tanımadığı için, kendi hocasının daha üstün olduğunu söyledi. Aramızda böyle biraz konuştuktan sonra, elimden tuturak beni hocasının huzûruna götürdü. Bana birşey yapılacağından çok korktum. Ben bu hâlde iken, birden hocam fakîh İbrâhim hazretlerini yanımızda gördüm. Allahü teâlânın izni ile, aradaki bir günlük yolu bir ânda gelmişti. Bana “Filan kimseden mi korkuyorsun? Korkma!”, buyurdu. Sonra onların arasına girdi. Onlara; “Size gelen bu Sayyâd, size iyilik yapmak istiyor. Siz ise onun kalbini kırıyorsunuz” buyurdu. Sonra elimden tuttu. Oradan ayrıldık. Hocamın buna benzer kerâmetleri çoktur.”

İmâm-ı Şercî diyor ki: “Fakîh İbrâhim-i Feşlî, Zebîd ahâlisinin çok sevip, hürmet ettikleri yedi büyük zâttan birisidir. Zebîdliler, bu yedi büyük zâtı yedi gün arka arkaya ziyâret edip, onları vesile ederek duâ edenin duâsının kabûl edildiğini, ihtiyâcının hâsıl olduğuna inanırlar. Bu yedi zâttan altısının isimleri, fakîh İbrâhim-i Feşlî, Ahmed Sayyâd, Ömer bin Râşid, Merzûk bin Hasen, Ali bin Eflâh, Ali bin Mürtekî olup, yedincisinde ihtilâf olundu. Ba’zıları, Ahmed el-Mukrîd olduğunu söylediler. Doğrusunu Allahü teâlâ bilir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 238

İBRÂHİM BİN ALİ EL-A’ZEB

Evliyânın büyüklerinden ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû İshâk ve Ebû Muhammed olup ismi, İbrâhim bin Ali bin Muhammed bin Mübârek bin Ahmed el-Bağdâdî el-A’zeb’dir. Lakabı Şemsüddîn’dir. 557 (m. 1162) senesi Cemâzil-evvel ayının onsekizinci gününün gecesi doğdu. 610 (m. 1213) senesi Cemâzil-evvel ayının onbeşinci gecesi, Ümm-i Ubeyde köyünde vefât etti. Baba ve dedesinin bulunduğu türbeye defn edildi.

İbrâhim bin Ali doğunca, babası ona Abdürrahmân ismini koydu. Babası, o gece rü’yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); oğluna İbrâhim adını koymasını ve künyesinin de, Ebû Muhammed olmasını emretti. O da bu emri hemen yerine getirdi.

Ebû Muhammed İbrâhim, önce amcasından Kur’ân-ı kerîm öğrendi. Babasından, amcasından, Ebü’l-Feth el-Bettâ’dan ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve Hanbelî mezhebinin inceliklerini öğrendi. Mukayeseli hukuku Ebü’l-Feth İbn-i Menâ’dan öğrendi. Bunun yanında Kâdı’l-kudât İbn-üş-Şehrazûrî’nin derslerine devam etti. İlimde çok yüksek bilgilere sâhib oldu. Çeşitli konularda fetvâ verdi. 604 (m. 1207) senesinde, Bâb-ün-Nevâ’ya kadı olarak ta’yin edildi. Derb-i Iyâr Medresesi’nde de ders verdi.

Ebû Muhammed İbrâhim, ârif ve kâmil bir zât idi. Tasavvuf ilmini, Sultân-ül-evliyâ adıyla bilinen dedesi Ahmed bin Ebi’l-Hasen er-Rıfâî’den öğrendi. Çok kerâmetleri görüldü.

Sa’dullah bin Sa’dân el-Vâsıtî şöyle anlatır: Ebû Muhammed İbrâhim hazretlerinin ilim meclisinde bulundum. O esnada buyurdu ki: “Allahü teâlâ, benim yanıma gelen kimsenin üzerinde tasarruf kuvvetini verdi. İznim olmadan o kimsenin hareket etmesi mümkün değildir.” Bunun üzerine ben kendi kendime: “İşte ben kalkar otururum” diye düşündüm. Hemen bana döndüler ve “Ey Sa’d! Eğer gücün yeterse yerinden kalk” dedi. O zaman ben yerimden kıpırdıyamadım. Sanki bir iple oraya bağlanmış gibiydim. Üstelik bir tarafım da hiç tutmuyordu. O hâlim ile beni evime götürdüler. Bir ay kadar bu hâl üzere kaldım. Anladım ki, benim bu hâlim, o büyük zâta i’tirâz etmem sebebiyle olmuştu. Hatâmı anladım, tövbe ve istiğfarda bulundum. Yakınlarıma, beni Ebû Muhammed İbrâhim’in huzûruna götürmelerini istedim. Beni alıp, Ebû

Muhammed İbrâhim'in huzûruna götürdüklerinde; “Efendim, özür dilerim. Beni af buyurun” derdemez, ayağa kalktılar ve tutmayan tarafıma dokunduklarında derhal ayağa kalkıp yürümeye başladım. Bir daha büyüklere i'tirâz etmedim.”

Meâli bin Hilâl el-Abedânî şöyle anlatır: “Ebû Muhammed İbrâhim hazretlerinin; “Bizim gelmesini arzu ettiklerimiz, ancak bizi ziyâret edebilir” buyurduğunu duydum ve içimden; “O istese de istemese de ben ziyâret ederim” diye geçirdim. Onun ikâmet ettiği yere doğru yola çıktım. Oraya yaklaştığımda, karşıma büyük bir arslan çıktı ve üzerime hücum etti. Korkuyla geri döndüm. Ertesi gün ve daha sonraki günlerde ne kadar gitmek istedi isem, o arslan hep karşıma çıktı. Hâlbuki benden başka herkes rahatça gidiyordu. Hiçbirine arslanın zararı dokunmuyordu. Bu hâle şaşırdım ve mes'eleyi ba'zılarına anlattım. Aklıma gelenleri de söyledim. Bana; “Bu arslanın sana yol vermemesi, o büyük zâtın sözüne küçük bir i'tirâzın sebebiyledir” dediler. Bunun üzerine istiğfar okuyup, hâlis bir niyetle tövbe ettim. Tövbekâr olarak yola çıkıp, Ebû Muhammed İbrâhim'in yanına gittim. Arslan da kalkıp onun yanına geldi.

Ebû Muhammed İbrâhim, arslanla şakalaştılar ve bana dönerek; “Hoş geldin, ey tövbekâr kişi” buyurdular. Ben de hemen ellerine sarılıp öptüm ve af diledim.”

Ebü'l-Meâli Âmir bin Mes'ûd el-Irâkî şöyle anlatır: “Birgün Ebû Muhammed İbrâhim'in huzûruna gittim. Acem memleketlerine gideceğimi bildirip, duâsını istedim. O zaman; “Yolculuk sırasında herhangi bir sıkıntıya düşersen. İsmimi söyliyerek yardım iste” buyurdu. Nihâyet veda edip yola koyuldum. Horasan taraflarında kâfilemizi eşkiyalar bastı ve mallarımızı aldılar. O zaman Ebû Muhammed hazretlerinin buyurduğu söz aklıma geldi Fakat yanımdakilerden çekinip onun ismini söyleyemedim. Zira onlar, bunun ma'nâsını anlıyacak durumda değildiler. O mübârek zâtın ismini kalbimden geçirdim. O anda, Ebû Muhammed İbrâhim'i elinde âsasıyla karşımdaki dağın üzerinde gördüm. Elindeki âsasıyla mallarımızı alan eşkiyalara bir takım işâretler yapıyordu. Çok geçmeden o kişiler mallarımızı getirip teslim ettiler ve “Buralardan hiç bir zarar ve ziyan görmeden gidebilirsiniz. Çünkü size izin vardır” dediler. Sebebini sorduğumuzda; “Şu dağın tepesinde öyle birini gördük ki, sizden aldığımız malları geri vermemizi emretti. Onun heybet ve azametinden güç ve kuvvetimiz kalmadı. Ona muhalefet etmekten çok çekindik ve korktuk. Bu yüzden mallarınızı eksiksiz olarak geri getirdik” dediler.”

Vâsıt şehrinin vâ'izi olan Ma'mer Ebü'l-Muzaffer el-Mensûr bin Mübârek şöyle anlatır: “Vücûdumda uyuz denen bir hastalık vardı. Birgün Ebû Muhammed İbrâhim hazretlerinin yanına gittim ve hastalığımı bildirip duâ istedim. O zaman bir hizmetçisini çağırdı ve; “Bu kişinin rahatsızlığını kendi üzerine almak ister misin?” buyurdu. O da; “Evet efendim!” dedi. Bunun üzerine rahatsızlığımın eserleri hizmetçide görüldü. Bende hastalıktan hiçbir şey kalmadı. Beraberce bir yere gitmek için yola çıktık. Yolda hizmetçi çok rahatsızlandı. Bir yerde bir hınzır gördük. Ebû Muhammed İbrâhim hizmetçisine dönüp; “Rahatsızlığın senden alınıp bu hınzıra verildi” dedi. O anda hizmetçide hastalıktan bir eser kalmadı, şifâ buldu.”

İmâm-ı Şa'rânî Kitâb-ül-minen'de şöyle demektedir “Ebû Muhammed İbrâhim'in Irak'da çok sayıda talebesi vardı. Birgün aklıma; “Bu kadar talebeyi nasıl terbiye ediyor? Onlara nasıl ilim ve edeb öğretiyor?” diye bir düşünce geldi. Huzûruna gittiğimde, aklımdan geçeni keşfederek; “Bu kadar talebenin terbiyesi zor değildir. Çünkü Allahü teâlâ, bütün talebelerimin kalbine elimi koymuştur” buyurdu. Sonra kalkıp kapının önüne gelerek; “Allahü teâlâ o gücü bana ihsân etti” dedi.”

Ahmed bin Ebi'l-Hasen Ali el-Betâihî anlatır: “Birgün Ebû Muhammed İbrâhim hazretlerinin yanında idim. Birisi henüz çok genç olan oğlu ile geldi ve; “Efendim, bu benim oğlumdur. Lâkin itaatsizliği çoktur” diye şikâyette bulundu. Ebû Muhammed İbrâhim, mübârek başını kaldırıp o gence baktı. O anda genç, elbiselerini yırtmaya başladı. Gökyüzüne nazar edip, oradan ayrıldı. Dağlara çıkıp, yırtıcı hayvanlarla dost oldu. Kırkgün hiçbir şey yemedi, içmedi. Oğlunun bu hâline çok üzülen babası gelip durumu arzetti. Ebû Muhammed İbrâhim ona bir hırka verip; “Bunu oğlunun yüzüne sür buyurdu. O kişi oradan ayrılıp oğlunu buldu ve Ebû Muhammed İbrâhim'in dediği gibi hırkayı oğlunun yüzüne gözüne sürdü. Gencin hâli hemen değişti. Babasının elini öptü ve doğruca Ebû Muhammed İbrâhim'in yanına gelerek talebeleri arasına katıldı.”

Ebû Muhammed İbrâhim buyurdu ki: “Cehennemden en çok korkan kimse, Cehenneme girmiş, orada Allahü teâlânın dilediği kadar kalmış, sonra oradan çıktığını kendinde hisseden, o hâli yaşayan kimsedir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 236

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 39

3) Zeyl-i Ravdateyn sh. 87

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 69

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 68

6) Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 94

İBRÂHİM BİN ALİ (Takıyyüddîn Ebû İshâk)

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Ali bin Ahmed bin Fadl'dır. Künyesi Ebû İshâk'tır. "Vâsıtî" nisbeti ve "Takıyyüddîn" lakabı ile meşhûr oldu. Zühd ve takvâ sahibi olup, zamanın kutbu, Şam eyâletinin bereketi sayılan sâlih bir zât idi. 602 (m. 1205) yılında doğdu. Dımeşk'da İbn-i Hârestânî, İbn-i Bennâ, İbn-i Melâib, İbn-i Celâcilî, Şems el-Attâr es-Sülemî, Mûsâ bin Abdülkâdir, Şeyh Muvaffakuddîn, İbn-i Ebî Lakame ve başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Büyük hadîs kitaplarından ve cüz'lerinden hadîs ilmi ile ilgili çok mes'ele öğrendi. Kendisi birçok kitapları okudu ve okuttu. İsfehanlı, Bağdadlı bir çok âlimden icâzet aldı. Bunlardan ba'zıları; Es'ad bin Ravh, Âişe binti Ma'mer, Zâhir es-Sekafî, İbn-i Taberzed, İbn-i Sekîne, İbn-i Ahdâr'dır. 692 (m. 1293) senesinin Cemâzil-âhır ayının ondördüncü Cum'a günü vefât etti. Cumartesi günü, cenâze namazı görülmemiş bir kalabalık tarafından kılındı. Âlimler, kadılar, emirler, devletin ileri gelenleri cenâze namazında hazır bulundular.

Bağdad'da; Ebü'l-Feth bin Abdüsselâm, İbn-i Cevâlikî, Dâhirî, Ömer bin Kerem, Ali bin Nûrendâz, Sühreverdî, Ebû Mensûr bin Afice, Ebû Nasr en-Nûrsî, İbn-i Zebîdî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Haleb'de; Abdürrahmân bin Ulvân'dan, Harran'da; Ahmed bin Selâme en-Neccâr'dan, Musul'da; Mahmûd bin Ebi'l-İzz bin Şâtıbî'den ve diğerlerinden hadîs-i şerîf dinledi.

Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerinde derin bir âlim idi. Medreset-üs-sâhibiyye'de 20 sene ders okuttu. Ayrıca Ebû Ömer Medresesi'nde de ders verdi. Ömrünün sonunda, Dâr-ül-hadîs-iz-zâhiriyye meşihatına (baş müderrisliğine) ta'yin edildi. Burada bir müddet hadîs okuttu. Allahü teâlânın ilim ve amel bakımından en hayırlı kullarından birisi idi.

> İmâm-ı Zehebî diyor ki: "Allâme Kemâleddîn Zemlekânî'nin, el yazısıyla onun hakkında yazdıklarını gördüm. Diyordu' ki: "Kadr-ü kıymeti yüksek, kalblere heybet veren ve gece-gündüz ibâdete devam eden, başkasının tahammül edemeyeceği sıkıntılara katlanan, nefsinin arzularına kapılmayan, kendisini inkâr edenlere aldırmayan, hastaları ziyâret eden, cenâzeleri teşyi' eden, Allahü teâlânın kıymet verdiği şeyleri ta'zîm eden bir âlimdi, insanları Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdına çağırıp, bir kimsenin i'tikâdında bir bozukluk görünce, hemen onu düzeltmeye çalışırdı. Vefât ettiğinde, cenâze namazı görülmeye değer bir şekilde kalabalık oldu."

Berzâlî diyor ki: "Çok hadîs-i şerîf rivâyet eden, çok ibâdet eden bir zât idi."

İbn-i Receb diyor ki: "Çok hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de çok kimse hadîs-i şerîf rivâyet etti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 329

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 419

İBRÂHİM BİN MUHAMMED ES-SARÎFÎNÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Muhammed bin Ezherî bin Ahmed bin Muhammed es-Sarîfinî olup, künyesi Ebû İshâk'dır. Lakabı Takıyyüddîn'dir, 581 (m. 1185) senesinde Muharrem ayının 1. günü Bağdad köylerinden Sarîfîn'de doğdu. 582 senesinde doğduğu da bildirilmiştir. 641 (m. 1243) senesi Cemâzil-evvel ayının 15. günü Şam'da vefât etti. Cenâze namazı için çok büyük bir kalabalık toplandı. Câmi-i Dımeşk'da cenâze namazı kılınıp, Safh-i kasiyûn denilen yerde defn olundu.

Sarifinî, çocuk yaşta ilim tahsiline başladı. Babasından ve Ebü'l-Fadl Avd es-Sarîfinî'den Kur'ân-ı kerîm okudu. Biraz büyüyünce, ilim öğrenmek niyetiyle memleketinden ayrıldı. Bağdad'a geldi. İbn-ül-Ahdâr, İbn-i Taberzed'den ve Ebû Muhammed Abdullah bin Ahmed el-Bevâzihî'den ilim öğrendi. İsfehan'da Ali bin Mensûr es-Sekafi'den, Nişâbûr'da Müeyyed et-Tûsî'den, Merv'de Abdürrahîm bin Sem'ânî'den, Hirat'da Ebû Ravh el-Hirevî'den, Büşenc'de Süheyl bin Muhammed el-

Büşencî'den ilim öğrendi. İlim tahsili için çeşitli yerleri gezdi. Zikredilen yerlerden başka, Kerh, Dînever, Nihâvend, Tüster, Musul, Horasan, Dımeşk (Şam) ve başka yerlerde bulunup birçok âlimden ilim öğrendi. Büyük hadîs âlimi Abdülkâdir er-Rühâvî hazretlerinin sohbetlerine devam etti. Kendilinden rivâyetlerde bulundu. Kendisinden ise; Ziyâüddîn el-Makdisî, İbn-ül-Halvâniyye, Ebü'l-Mecd İbn-ül-Adîm Tâcüddîn el-Fezârî, Zeynüddîn el-Fârikî, Ebû Ali İbn-ül-Hilâl, Fahreddîn İbni Asâkir ve başka birçok zât ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular.

Ömer bin Hâcib diyor ki: "Takıyyüddîn İbrâhim bin Muhammed es-Sarîfinî (radıyallahü anh), hadîs ilminde hafız denilen çok yüksek âlimlerden biridir. O bir ilim deryası idi. Fazîlet ve ihsân sahibi, hayırsever bir zât idi. Dînin emirlerini eksiksiz yapmak husûsunda son derece gayretli idi. Her hâli doğruluk üzere idi. Emîn, güvenilir, sağlam, sözü senet bir âlim idi. Rivâyeti çok fazladır. Gayet ağırbaşlı idi. Vekar ve iffet sahibi idi. Hâl ve gidişatı pek güzel idi. İslâmiyete tam uymanın verdiği güzellik ve tatlılık yüzünde belli olurdu. Kendisi fakir olup, darlık içinde yaşardı. Fakat çok cömertlik yapardı. Başkalarını kendisine tercih eder, ihtiyâcı olduğu hâlde, yanında bulunanı, ihtiyâç sahiplerine verirdi. Böyle hayırlı amelleri yapmağa çok rağbet ederdi. Çok yolculuk yaptı, ilim talebindeki gayret ve çalışkanlığı sebebiyle, memleketinden uzakta, başka memleketlerde dolaştı. Çok ilim öğrendi. İlme âit çok şeyler yazdı. Öğrendiği ilimleri okuttu (başkalarına da öğretti), insanlara çok fâideli oldu. İlminin, evliyâlık yolundaki derecesinin yüksek olmasına rağmen, çok tevâzu sahibi idi. Alçak gönüllü idi. Kalbi (gönlü) ma'nevî kirlerden arınmış, tertemiz idi. Haramlardan, şüphelilerden, dünyâya düşkün olmaktan çok uzak, kendi hâlinde, gönlü hep Allahü teâlâ ile meşgûl olan çok yüksek bir zât idi."

Şam'da hadîs ilimlerinin okutulduğu Menbic Medresesi'nde müderris idi. Daha sonra Haleb şehrine gidip orayı vatan edindi, orada yerleşti. İbn-i Şeddâd hazretlerinin ders verdiği medresede ilim öğretmeye başladı. Orada hadîs-i şerîf okuttu, hadîs ve fıkıh ilimlerini öğretti. Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile sahibi İbn-i Receb diyor ki: "Nâsıhüddîn İbn-ül-Hanbelî'nin, kendi el yazısıyla yazdığı bir yazıdan okudum ki, Takıyyüddîn Ebû İshâk hazretlerinin Şam'dan Haleb'e intikâlinin sebebi, İbn-i Şeddâd'ın rü'yâsında Resûlullah efendimizi görmesi ve Ebû İshâk'ın Haleb'e intikâline işâret buyurmalarıdır."

Hâfız Ziya diye tanınan İbn-i Abdilvâhid'e, Ebû İshâk es-Sarîfînî'den sorulduğunda buyurdu ki: "Hâfız (hadîs âlimi), güvenilir bir İmâm (büyük bir âlim) idi. Dînine çok bağlı, kendisine güvenilen, hoş sohbet bir zât idi. Fıkıh ilminde de çok yüksek idi." Berzâlî, Münzirî, Ebû Şâme ve başka âlimler de buna benzer sözler söylemişlerdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 227

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1433

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 209

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 173

İBRÂHİM BİN MUZAFFER

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû İshâk el-Bağdâdî, el-Harbî, lakabı Burhâneddîn'dir. 546 (m. 1151)'da doğdu. 620 (m. 1223) senesinde Musul'da vefât etti. Bağdad'da; İbn-i Batî'den, Ebû Tâhir Ahmed bin Ali bin Ma'mer el-Hüseymî'den, Ebû Ali bin er-Rahbî'den, Ebû Bekr bin Nekûr'dan Nasrullah Kazzaz'dan, Fahrunnisâ Şühde binti Ahmed bin el-İbirî'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti, Hanbelî mezhebi fıkıh. bilgilerini öğrendi. Ali İbni Cevzî'den va'z dersleri aldı. Musul'da İbn-i Muhâcir'in medresesinde Dâr-ül-hadîs bölümünde baş müderrislik yaptı. Musul'da ve Sincâr'da hadîs-i şerîf rivâyet etti ve va'z yaptı. Nasûh İbn-ül-Hanbel şöyle demiştir: "Ehl-i sünnet âlimlerinden olup, faziletli bir vâ'iz idi. Musul'da onun gibi hadîs-i şerîf bilen ve onun gibi vâ'iz yok idi." Münzirî de dedi ki: "O, faziletli ve dînin emirlerine, yasaklarına titizlikle uyan bir âlim idi. Ondan icâzetimiz var." İbn-üs-Sâî de; "Kıymetli bir zât olup, Bağdad'a defalarca gelmiştir" dedi. Güzel şiirleri olup, bunların birinin ma'nâsı şöyledir:

"Bu dünyâ, sevinecek yer değildir. Dünyânın aldatmasından ve tuzaklarından çok kork, sakın! insan, nefsi ve malı ile sevinip oyalanırken, bir taraftan da dünyalık toplar. Nihâyet ölüm gelip, onu yakalayıverir, ecel şerbetini içer. Ölüm gelip çattığı zaman, onu geri çeviremez! Ölen kimse, şayet toprak altından, mezardan konuşabilseydi derdi ki: "Ey insan, gücünün yettiği kadar güzel amel işle!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 149

2) Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-5, sh. 202

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 109

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 99

İBRÂHİM CA'BERÎ (Ebû İshâk İbrâhim bin Mu'dâd)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Tabîb, şâir ve kerâmetler sahibi evliyâdır. Künyesi Ebû İshâk olup ismi, İbrâhim bin Mu'dâd bin Şeddâd bin Mâcid bin Mâlik'dir. 597 (m. 1200) yılında Ertuğrul Bey'in babası Süleymân Şah'ın kabrinin bulunduğu Suriye'deki Ca'ber kalesinde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Ca'berî denildi. Dîn-i İslama hizmetlerinden dolayı Takıyyüddîn ve Burhânüddîn lakabları verildi. 687 (m. 1288) yılında Kâhire'de vefât edip, Bâb-ün-Nâsır'daki Hüseyniye Türbesi'ne defnedildi.

Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Şam'da Ebü'l-Hasen Sehâvî'den hadîs ilimleri tahsil etti. Kâhire'ye gitti, ilim öğretip ders verdi. Ebü'l-Hasen Şâzilî hazretleriyle görüştü. Onun ölü kalbleri dirilten feyzlerinden istifâde etti. Kalbi aşkla dolup, Allahü teâlânın ni'metlerinden ve onlar için nasıl şükredeceğinden başka birşey düşünmez oldu. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet ettiği gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin (radıyallahü anh) hâllerine aynen uymağa çalışırdı. Allahü teâlânın rızâsı için olmayan hiçbir sözü söylemez, hiçbir işe kalkışmazdı. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmek, Allahü teâlâya ibâdet edip zikr etmekle geçirirdi. Tatlı dilli, güler yüzlü ve çok cömert idi. İnsanlara merhameti çok fazlaydı. Onun işi gücü, insanlara iyilik etmekti. Haram ve şüphelileri terk eder, mübahları zarûret miktarı kullanırdı, insanlar tarafından çok sevilirdi. Kâhire'de o va'z ettiği zaman, mahşeri bir kalabalık olur, herkes onun dersine koşardı. Onun va'zını dinleyenler çok istifâde ederlerdi. Talebeleri arasında Ebû Hayyân Muhammed bin Yûsuf Nahvî ve Kemâleddîn Abdüzzâhir gibi âlimler de hazır bulunurdu. Kilometrelerce uzaklıktan onun âşıkları va'zını yanındaymış gibi dinlerlerdi. Bu, Allahü teâlânın ona bir lütfu idi. Yeri geldiğinde hakkı söylemekten çekinmezdi. Kalbi bozuk olanlar, onun celallenmesinden çok korkarlardı. Allahü teâlânın râzı olmadığı bir işi yapanı, O'nun emrine muhalefet edeni gördüğü zaman, hemen emr-i ma'rûf yapardı. Allahü teâlânın yasak ettiğini yapmaktan meneder, yapılmasını emrettiğinin yapılmasını nasihat ederdi. Allahü teâlâya ve O'nun sevdiklerine olan muhabbetini dile getiren şiirleri ihtivâ eden bir şiir dîvânı vardır.

İbrâhim Ca'berî hazretlerinin birçok kerâmetleri görüldü, ba'zıları şöyledir: ölüm hastalığında yanındakilere Bâb-ün-Nâsır'da Hüseyniye Türbesine götürmelerini rica etti. Orada defnedileceği yeri gösterip vasıyyette bulundu ve kabrine şöyle hitâb etti: "Ey kabircik! Senin eksiğin burada". Çok geçmeden vefât edip, oraya defnedildi.

Kendisini sevenler, onun va'zını dinlemeyi arzu edip de gelemeyenler, kilometrelerce uzakta onun sesini duyar, Allahü teâlânın izniyle onun va'zından istifâde ederlerdi. Yine böyle bir va'zında, o Kâhire'de va'z ederken, kilometrelerce uzaklıktaki Esvân şehrinde bir hanım da onun va'zını dinlemekteydi. Kadın, va'zın te'sîriyle kendinden geçmiş bir hâlde iken, bir köpek gelip, yanındaki kaptan hamur yemeye başladı. Ebû İshâk Ca'berî hazretleri konuştuğuyla hiç alâkası olmayan şu meâlde bir şiir söyledi:

"Hanım kapının önünde oturuyor,
Hâlbuki köpek hamuru yiyor.

Ey köpek, devam et, sana kızmayız.
Artık ona kimse sahip çıkmıyor."

Kadıncağız bu sözleri duyunca, kendine gelip yanında hamuru yemeye çalışan köpeği gördü, insanları va'z ederek ağlattığı bir sırada, sözünü kesip; "Siz deyin ki, bir ağaç parçası devrildi. Herşey Allahü teâlâ içindir" buyurdu. Biraz sonra devlet ileri gelenlerinden birinin, kale kapılarından Bâb-ı Medreç'ten düşüp öldüğü haberi geldi. Mes'ele biraz araştırılınca, ba'zı kimselerin Ebû İshâk Ca'berî hazretlerini va'zdan menetmek istedikleri ve ölen kimsenin de bu işte başı çektiği öğrenildi. Onu va'zdan menetmek isteyenler bu haberi duyunca, gelip özür dileyerek tövbe ettiler. Bunun üzerine İbrâhim Ca'berî hazretleri; "Biz Kur'ân-ı kerîme, kendi görüşümüze, kendi aklımıza göre ma'nâ vermeyiz. Büyüklerimizden naklederiz. Dalâlete düşenler, yalan söz dinlerler, bâtıl sözlere, tâbi olurlar" buyurdu.

Zamanın Mısır sultânı, Kelb-i Zevberî'ye mektûp yazıp, İbrâhim Ca'berî'den şikâyet etti. İnsanların, ona kendisinden daha çok hürmet etmesini çekemiyordu. Ba'zı âlimler de toplandılar ve sultânın hürmete daha lâyık olduğu husûsunda fetvâ verdiler. İbrâhim Ca'berî hazretlerine durumu haber

verdiklerinde, onların bu hâllerine üzüldü. Allahü teâlânın bu sevgili kulunu üzmenin cezası olarak fetvâ verenlerin hepsinin ve hükümdârın idrar yolları kapandı. Doktorlar çâre bulamadılar. Çok sıkıntı çektiler. Çaresiz kalıp, Ca'berî hazretlerinin huzûruna, başta hükümdâr olmak üzere, fetvâ veren ulemâ, sıkıntılı bir şekilde geldiler. Özür dileyip, kendilerinin affedilmesini istediler. Allahü teâlânın kullarına merhamette zamanının en önde gelenlerinden olan İbrâhim Ca'beri hazretleri de onları affedip, kendi ibriğini verdi. Ondan aldıkları suyla istincâ ettiler. Hepsinin idrar yolları açıldı. Tövbe edip, Allahü teâlânın sevgili kullarına sataşmayacaklarına söz verdiler.

Bir hıristiyan vardı, İbrâhim Ca'beri hazretlerinin talebelerine sıkıntı verip eziyet ederdi. Durumu kendisine haber verdiklerinde, çok üzüldü. Hıristiyana adam gönderip onlara bir daha eziyet etmemesini tenbîh ettirdi. "Eğer yaptığında ısrar eder ve onlara bir daha eziyet etmeye kalkışırsa, Allaha yemîn ederim ki, onun kafasını şu kalemi kestiğim gibi keserim" buyurdu. O hıristiyan bu sözleri duyunca, "O, dediklerini yapamaz" diye düşündü. Eline fırsat geçtiği bir sırada yine o mübârek insanın talebelerinden birine eziyet etmeye kalkıştı. Durumdan haberdâr edilen İbrâhim Ca'berî hazretleri, cebinden çakısını çıkardı. Kalemin ucunu önceki ta'rîfi gibi tutup, kalemi açar gibi yaptı. O anda ma'sûm insanlara zulmetmekten zevk alan o zâlim kimsenin başı gövdesinden ayrıldı. Bu hâdiseden sonra kimse onun talebeleri hakkında kötü düşünemez oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 240

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 203

3) Tabakât-ül-evliyâ sh. 412

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 123

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 312

6) Fevât-ül-vefeyât cild-1, sh. 49

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 114

İBRAHÎM-İ MAKDİSÎ

Fıkıh, kırâat, nahiv ve ferâiz âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Abdülvâhid bin Ali bin Sürûr el-Makdisî el-İmâdî'dir. Künyesi Ebû İshâk ve lakabı İmâdüddîn'dir. 543 (m. 1148)'de Cemmâ'îl'de doğdu. 614 (m. 1218) senesi Zilka'de ayının 17. gününe rastlayan Çarşamba günü akşamı, yatsıdan sonra Şam'da vefât etti.

İmâdüddîn hazretlerinin doğduğu Cemmâ'îliyye beldesini Frenklerin işgal etmeleri sebebiyle, akrabâları ile birlikte, 551 (m. 1156) senesinde Şam'a göç etti. Orada Abdülvâhid bin Hilâl ve başka âlimlerden okudu. 567 (m. 1171) senesinde yeğeni Muvaffakuddîn bin Kudâme ile birlikte, ilim öğrenmek için Irak'a gitti. Bağdad'da, Musul'da ve başka yerlerde bulunan âlimler ile görüştü. Şühde, Abdürrahmân bin Ali el-Hırâkî Ebû Muhammed bin Hassâb Sâlih bin Rıhle, Ebü'l-Hasen el-Betâihî'den, Müsût hatîbi olan Ebü'l-Fadl-ı Tûsî ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Muhtasâr-ı Hırâkî ve Garîb-ül-Kur'ân isimli eserleri ezberledi. Sonra Şam'a döndü. Talebelere ders okutmakla meşgûl oldu. Çok talebe yetiştirdi. Talebeleri okutmak için herhangi bir ücret almadığı gibi, okuttuğu talebelerinin ihtiyâçlarını kendisi karşılar, onlara yardım ederdi. Talebelerini ve fakirleri, yedirir, içirir, onların her ihtiyâçları ile ilgilenir, onlara fâideli olmaya çalışırdı. Devamlı bunlarla meşgûl olduğundan, eser yazmaya bile vakit bulamazdı. Çok ibâdet ederdi. Haramlardan, şüphelilerden, dünyâya düşkün olmaktan sakınması fevkalâde idi. Çok oruç tutardı. Bir gün oruçlu olur, bir gün iftar ederdi. Herkese iyilik eder, herkesin gönlünü alırdı. Yemeyi, içmeyi pek aramazdı. Mütevâzi, alçak gönüllü idi. İyilik, yumuşaklık, güzel ahlâk, kerâmetler ve faziletler sahibi idi. Hâl ve gidişatı pek güzel idi. Gündüzleri oruçlu olduğu gibi, geceleri de ibâdetle geçirirdi. Yeğeni Muvaffakuddîn İbni Kudâme diyor ki: "Yolculuğa çıktığı zamanlar hâriç, devamlı olarak kendisiyle birlikte bulundum. Allahü teâlâya isyan olan bir ma'siyeti (günahı), dînimize uygun olmayan birşeyi işlediğini görmedim. Sabahtan yatsıya kadar mescidden ayrılmazdı. Talebelere Kur'ân-ı kerîm ve diğer ilimleri öğretirdi. Talebelerin dersleri bitip, okuyacak kimse kalmayınca ayrılıp gitmez, namaz kılmakla meşgûl olurdu, insanları, dine, sünnet-i seniyyeye yapışmaya, ilim öğrenmeye teşvik ederdi. Onun, dünyâ işlerinden birine kapıldığı, o husûsta yarış ettiği görülmemiştir. Fetvâ vermekte, yanlış birşey söylemek korkusu ile çok sakınırdı. Şüpheli birşeye kat'iyyen yaklaşmazdı. Sıdk ve salâh (doğruluk) sahibi idi. Devamlı olarak, emr-i ma'rûf (iyiliği emretmek) ve nehy-i münker (kötülükten menetmek) yapardı. Bir defasında, günah işleyen ba'zı kimseleri görüp onlara mâni olmak istedi. Onlar da büyük âlim İmâdüddîn'i bayıltıncaya kadar dövdüler. Şehrin

vâlisi durumu anlayınca çok üzüldü, İmâdüddîn'e; "İsterseniz size eza edenleri, şiddetli bir şekilde cezalandırayım" dedi. Buna karşı buyurdu ki: "Eğer tövbe ederlerse ve namaz kılmaya devam ederlerse onlara eziyet etme! Cezalandırma! Ben onlara hakkımı helâl ettim." Hakîkaten, o kimselerin hepsi yaptıklarına pişman olup tövbe ettiler.

Ebû İbrâhim Mehâsin bin Abdülmelik et-Tenûhî diyor ki: "İmâdüddîn, asrının cevheri idi. Çok tevâzu sahibi idi. Hep kendi nefsini kötüler; "Ben neyim? Benden ne gelir ki?" derdi.

Muvaffakuddîn İbni Kudâme şöyle anlatıyor "İmâdüddîn, dostlarımızın en hayırlılarından, insanlara fâidesi en çok olanlardandır. Kur'ân-ı kerîmi ve fıkıh ilimlerini öğretmekte çok sabırlı idi. Sünnet-i seniyyeye iyi sarılmağa, ilim öğrenmeye da'vet ederdi. İlim öğretirken fakirleri ve zayıfları ayırmazdı. Talebelerine yemek yedirirdi. Bizzat kendisi hizmet ederdi. İnsanların en çok tevâzu sahibi olanı, kendi nefsini en çok hakîr göreni ve Allahü teâlâdan en çok korkanı idi. Allahü teâlâdan, ondan daha fazla korkan birini gördüğümü hatırlamıyorum. Allahü teâlâya duâ eder, ihtiyâçlarını O'ndan isterdi. Namazda rükû' ve secdeleri kısa kesmezdi. Namazının, Resûlullahın (aleyhisselâm) namazı gibi olması için rükû' ve secdeleri uzatırdı. Allahü teâlâya ibâdet ve tâat husûsunda hiç gevşek davranmaz ve kınayanların kınamasına aldırmazdı."

Hâfız Ziya diyor ki: Muvaffakuddîn İbni Kudâme'den işittim. "İmâdüddîn"in (radıyallahü anh) yaptığı ibâdet ve hizmetleri yapmaya bizim gücümüz yetmez" diyordu. Herkesin sevdiği, hürmet ettiği bir zât idi. İnsanların arasını bulur, herkesle iyi geçinirdi. Onları okutur, ilim öğretirdi. Herkesle ilgilenirdi. İcâb ederse, bir kişiye bir mes'eleyi uzun uzun anlatırdı. Allahü teâlâ, kendisine çok rahmet eylesin. Kürt, Acem, Arab diye ayırım yapmaksızın, garîb ve düşkün herkese çok iltifât ve yardım ederdi. Onun talebeleri, ondan duyduklarını başkalarına da anlatırlardı. Hocalarından öğrendikleri edeb ve insanlara iyi muâmele ile hocalarını başkalarına çok güzel tanıtırlardı, insanlara kerâmetlerini, keremini (iyiliğini) güzel yaşayışını anlatırlardı. Cûd ve sehâ sahibi idi. Ya'nî cömerd idi ve parayı, malı, hayırlı, iyi yerlere dağıtmaktan lezzet alırdı. İyilikleri pekçok idi. Onun evi insanların sığınağı idi. Talebelerinden bir çoğu bu zâtın evinde kalıyordu. Evinde ne varsa talebelerine ikram ederdi.

İmâdüddîn (radıyallahü anh) bir an boş durmaz, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf, yahut da ilme âit başka birşey ile meşgûl olurdu. Bir müddet Harran'da kaldı, insanlar kendisinden çok istifâde ettiler. Kendisi dünyalık mes'elelerle ilgilenmediği gibi, yanında da böyle şeyler hiç konuşulmazdı. Hattâ böyle şeylere karışmak ihtimâli bulunduğu için, hiçbir zaman sultanın ve vâlinin yanına gitmezdi. Onlardan hiç kimseyi tanımazdı. Böyle şeylere rağbeti yoktu. Onun gönlü hep Allahü teâlâ ile idi. Devamlı mescidde bulunurdu. Mescide olan hürmet ve edebi pek fazla idi. Saçından ve sakalından bir tel düşse, onu sarığının katları içine koyardı. Kalem açsa, kırpıntıları muhafaza eder, mescidde bırakmazdı. Mescidde serili bulunan hasırları, üzerinde oturmak için dışarı çıkarmazdı. Hattâ mescidin mihrabında bulunan hasırı bile mescidin başka bir yerine serip üzerine oturmaz, herşeyin yerinde kullanılmasını bildirirdi. Hırkasının üzerinde bir toz görse, onu mescidde bulundurmazdı. Talebelerinden birine, hırkasını verip mescidin dışında bir yerde silkeleyerek getirmesini emrederdi. İnsanlık hâli, mescide girerken Besmele çekmeyi unutmuş olsa, derhal dışarı çıkar, sonra Besmele çekerek içeri girerdi.

Ebû Muhammed Abdürrezzâk bin Hibetullah ed-Dımeşkî diyor ki: "Vera' mevzûunda bir mes'elede takıldım. Birçok âlime sorduğum hâlde tatmin edici bir cevap alamadım. Ancak İmâdüddîn (radıyallahü anh) bana çok güzel cevap verdi. Tatmin oldum."

Ebû İbrâhim Mehâsin bin Abdülmelik et-Tenûhî diyor ki: "İmâdüddîn (radıyallahü anh) öyle bir zât idi ki, kendisiyle bir müddet sohbet eden bir daha ondan ayrılmazdı. Sohbetinde bulunanlar, hiç bir zaman kendisinde bir uygunsuzluk görmezlerdi. Sohbeti ne kadar uzun olsa, hiç kimse sohbetinden sıkılmaz ve usanmazdı. Sohbet uzadıkça, dinleyenlerin sevinçleri artar, o kadar çok hoşlanırlardı ki, sohbet bitmesin isterlerdi. Hiç kimsenin ondan yüz çevirdiği, nefret ettiği görülmemiştir. Bu ise, büyük bir şeydi ve bundan büyük kerâmet olmazdı."

Hâfız Ziya diyor ki: "İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) yanında az bir müddet oturan kimse, onun ilminden, zühdünden, mutlaka faydalanır, ahlâkından, yaptığı zikirlerden mutlaka bir şeyler öğrenirdi."

İmâdüddîn İbrâhim-i Makdisî'nin yakınlarından birisi şöyle anlatır: "Dostluğu, güzel hasletleri kendisinde toplamak husûsunda, İmâdüddîn'den daha ileride olanı görmedim. Bununla beraber, nefsini ondan daha çok kötüleyeni de görmedim. Bir defasında yanına gitmiştim, konuşmuyordu.

Tefekkür hâlinde bulunuyordu. Biraz durdum. Biraz sonra konuşmaya kendi nefsini kötüleyerek başladı. “Yâ Rabbî! Kalbimin fesadını ıslâh eyle!” diye duâ etti. Sonra nefsini kötüleyerek, “Ben şöyleyim, ben böyleyim” demeye başladı. Öyle ki, ben dayanamayıp ağlamaya başladım.”

Ebû Abdullah Yûsuf bin Abdülmün’im el-Makdisî şöyle anlatır: “Ben İmâdüddîn’den (radıyallahü anh) işittiklerimi yazar, not ederdim. Yazımın bir yerinde kendisinden; “Büyük İmâm, âlimlerin önderi, zühd ve vera’ sahibi” diye yazmıştım. Her nasılsa, bu yazılar onun eline geçmiş. Bu kısmı görünce, hoş karşılamadı. Bunlara lâyık olmadığını, niye böyle yazdığımı sordu. Hâlbuki bu güzel vasıflar fazlasıyla kendisinde mevcût idi. Fakat o, tevâzuunun çokluğundan, alçak gönüllü olduğundan böyle söylemişti. Arkadaşlardan birisinin bir haceti olup ona arzetse, o arkadaşın ihtiyâcını gidermek için evine gider, onun alışveriş, pazar işlerini ve diğer ihtiyâçları te’min ederdi. Bu durumlardan şikâyetçi olduğunu hiç görmedim. Çok ikram ve ihsân sahibi idi. Mübârek evine gidip de, yemek yemeden geldiğimi hiç hatırlamıyorum. Hep yemek yedirirdi. Bu âdetleri her zaman böyle devam etti. Hiç eksilmedi, insanların durumlarını inceler, araştırırdı. Devamlı onların hâllerini sorardı, ihtiyâcı olanları tesbit edince, onlara gizlice nafaka (yiyecek-giyecek) gönderirdi. Talebelerinden biri ortalıktan kaybolunca, evinin ba’zı ihtiyâçları için gelemediğini anlar, hemen ona nafaka ve başka şeyler gönderirdi. Ba’zan bunları bizzat kendisi getirirdi. Ne ihtiyâç varsa, hemen birini göndererek satın aldırır, ücretini de kendisi fazlasıyla öderdi. Bunu kimseye bildirmezdi. Her zaman, herkesi güleryüzle karşılardı.”

İmâdüddîn’in (radıyallahü anh) aile efradından ba’zıları şöyle anlatırlar: “İnsanlık hâli, ba’zan kendisini üzdüğümüz oluyordu. Fakat hiçbir zaman bize kızmazdı ve; “Kabahat, hatâ benimdir” derdi. Kendisine sıkıntı verene duâ ve iyilik ederdi.”

Kardeşinin oğlu İzzeddîn Ebü’l-Feth, Deyr beldesinde bulunan evinde bir müddet kalmak üzere, izin istemişti, izin verdi. Sonra da evi ona hediyye etti.

Bir defasında İmâdüddîn’in (radıyallahü anh) yanına bir misâfir geldi. Hikmet-i ilâhî gelen kimse hasta oldu. İmâdüddîn İbrâhim misâfire hürmeten, gece boyunca hastanın başında oturdu. Ayrılmadı. Ona Kur’ân-ı kerîm okuyup, şifâ bulması için duâ etti.

Bir kimse ile konuştuğu zaman, lüzumsuz birşey söylemezdi. Ona nasîhat eder, hayırlı amelleri yapmakla meşğûl olmaya teşvik ederdi. Sözleri çok te’sîrli idi. Dinliyen kimsenin kalbi, onun sözlerinin te’sîri, bereketi ile sanki uçar gibi olurdu.

Abbâs bin Abdüddâîm el-Mısrî el-Kenânî şöyle anlatır: “İmâdüddîn (radıyallahü anh) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Yolculuğumuz esnasında bana; “Kur’ân-ı kerîmi çok oku! Onu hiç terketme! Onu okumak, istediğin şeyleri öğrenmene sebeb olur” buyurdu. Ben buna riâyet ettim. Çok faydasını gördüm. Kur’ân-ı kerîmi çok okuduğum zaman, hadîs-i şerîf dinlemekte ve yazmakta çok kolaylık gördüm. Kur’ân-ı kerîmi bu kadar çok okumayınca, bu kolaylık görülmezdi.”

İmâdüddîn İbrâhim bin Abdülvâhid, namaz kılmak için kalktığı zaman sol tarafına üç defa üfler, kovulmuş olan şeytandan Allahü teâlâya sığınırdı. Ondan sonra namaza başlardı. Abbâs bin Abdüddâîm el-Mısrî diyor ki: “Ondan daha iyi namaz kılan birini görmedim. Tam bir gönül huzûru ve tevâzu ile namaz kılardı. Namazda kıyâmı (ayakta durmayı) rükû’u, oturmayı ve diğer hareketleri tam bir sükûnet içerisinde ağır ağır ve çok güzel yapardı.” Ebû Abdullah Muhammed bin Tarhân diyor ki: “Bir defa, İmâdüddîn’in (radıyallahü anh) arkasında namaz kılıyorduk. Yanımızda bulunan kimse acelesi varmış gibi bir hâlde idi. Hattâ namazdan sonra; “Bu zât, namazı ağır ağır kıldırıyor. Bir daha bunun arkasında namaz kılmam” gibi sözler söyledi. Bu sözler kendisine arzedildiğinde buyurdu ki: “Sübhânallah! Şu insanlar, sultânın huzûrunda gün boyunca dursalar usanmazlar da, Rablerinin huzûrunda birazcık durmaktan usanırlar. Ne kadar tuhaf!” İmâdüddîn (radıyallahü anh) bunları söylerken, insanların, namazın hakîkatini anlamaktan mahrûm ve uzak olduklarını, namazda hâsıl olan lezzetlerden haberleri olsa, namazın hiç bitmemesini istiyeceklerini düşünüyor, bunu anlayamadıklarına üzülüyordu.

Duâ ettiği zaman öyle ihlâsla ve yalvararak duâ ederdi ki, sanki kalb, onun duâsının kabûl edildiğini görür gibi olurdu. Ya’nî görenler bu duânın hemen kabûl edileceğini zannederlerdi.

> Umûmiyetle şöyle duâ ederdi: “Yâ Rabbî! Bizlere sâlih ameller yapmayı nasîb eyle! Amellerimizi senin rızân ve keremin için hâlis (dosdoğru) eyle! Amellerimizde ihlâsdan başka birşey bulundurma (amellerimizi ancak ve sâdece senin rızân için yapabilmemizi nasîb eyle!) Beni, nefsimin zulümlerinden, şerlerinden koru! Bizleri zulüm yapmaktan koru! öyle ki, ölümümden sonra âhirette bir kimse gelip, kendisine zulmettiğim için

benden hak taleb etmesin! Nefsimin ve kötü insanların şerlerinden korunmuş olarak, tövbe-i nasûh ile ölmemi nasîb eyle. Beni, senin yolunda öldür. Resûlünün sünneti üzere olduğum hâlde rûhumu al! Beni öyle eyle ki, geçmiş ve gelecekler hep benim iyiliğime şehâdet etsinler. Cennet ni'metleri içinde rahat edenlerden eyle! Cehenneme atılmaktan; kaynar sular içirilmekten muhafaza eyle!" İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) sık sık yaptığı duâlardan biri de şudur "Yâ Rabbî! Yüce ism-i şerîfin, yüce zâtın ve kadim (ezeli) olan mülkün hakkı için, senden, Muhammed aleyhisselâma, O'nun âline (akrabalarına) salât (rahmet) ve selâm etmeni, bana, rızânı, Firdevs-i a'lâyı ve bu ikisine kavuşturan söz, amel ve niyetleri yapabilmemi nasîb etmeni dilerim. Sâlih kullarına nasîb eylediğin en güzel sonu (hüsn-i hatimeyi) ilim ve onunla amel etmeyi nasîb eyle! Hilm (yumuşaklık), hikmet, anlayış ve ezberleme kabiliyeti, insanlara muhtaç olmamayı, vesveseden kurtulmayı, şüphelerden, maddî ve ma'nevî kirlerden, borçtan, beni, senin yüce katında alçaltacak şeylerden muhafaza eyle. Allahım! Dillerimizi; yalan, gıybet ve nemîmeden (söz taşımaktan), kalblerimizi; nifaktan, kin ve düşmanlıktan, hased, kibir ve ucubdan, kendimizi beğenmekten, amellerimizi; riya, gösteriş ve şöhretten, karınlarımızı; haram ve şüphelilerden, gözlerimizi; hıyânetten temiz kıl. Çünkü sen, hâin gözleri, kalblerde gizli olanları bilirsin."

İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) talebelerinden biri şöyle anlatır: "Birgün hocam büyük bir çarşıda yürüyordu. Ben de arkalarında ta'kib ediyordum. Birden tanbur sesleri gelmeye başladı. Tanbur çalanın yanına vardığımızda, hocam; "La havle..." okudu ve elbisesinin yenini silkeledi. Bu sırada tanbur çalan kimsenin birdenbire düştüğünü ve tanburunun kırıldığını gördüm. Tanbur sahibine; "Sana ne oldu?" denildiğinde, "Bende bilmiyorum. Birdenbire böyle oldum" dedi."

Ebû Muhammed Abdülmuhsin bin Abdülkerîm diyor ki: "Birgün, İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) arkasında yürüyordum. Kendi kendime; "Bu insanlar, birbirlerini tanımıyor. Ancak dış görünüşlerini biliyorlar. Kalblerini, gizli sırlarını bilmiyorlar, diye düşündüm. Bu sırada hocam bana döndü; "İnsanlar, diğerlerinin işledikleri şerleri ve kötülükleri de bilmezler değil mi?" dedi. Ben anladım ki, hocam, Allahü teâlânın izniyle, kalbimden geçenleri anlamıştı."

Ebû Ahmed Nasr bin Muhammed el-Merdâvî şöyle anlatır: "Birgün, İmâdüddîn (radıyallahü anh) yanımıza geldi. Ben de kendisine ba'zı şeyler sormak istedim. Fakat utancımdan soramıyordum. Sohbet başladı. Sohbet esnasında benim sormak isteyip de soramadığım bütün suâllerin cevaplarını verdi."

Yine talebelerinden birisi anlatır: "Bir zaman, kalbimde bir kasvet (sertlik) hâsıl oldu. Bu hâli hocama bildirip, duâlarını istiyecektim. Bir akşam, sohbetinde bulunmak üzere mescidine geldiğimde, kasvetten (kalb hastalığından) bahsederek; "Niyet ve amel ihlâs ile olmadıkça, kalb nasıl rahat olur, yumuşar?" buyurdu ve daha buna benzer şeyler söyledi. Sanki tam bana göre konuşuyordu. Bu sözlerine çok sevindim. Bunlara uygun amel ederek, sıkıntıdan kurtuldum."

Ebû İshâk İmâdüddîn İbrâhim bin Abdülvâhid'in evinde bulunanlar (ev halkı), şöyle anlatırlar: "Giyecek şeylerden ve iştahımızı çeken yiyeceklerden bir şeye ihtiyâcımız olsa, daha biz herhangi birşey söylemeden, İmâdüddîn hazretleri o şeyi bize gönderirdi."

Ebû Rebî' Süleymân bin İbrâhim es-Si'ridî şöyle anlatır: "Birgün talebeler, mescidde İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) yanında bulunuyorlardı. Bir ara, orada bulunanlardan birine; "Dışarı çık! Mescidin arka kısmında bulunan erkek ile kadının yanına git! Onları oradan uzaklaştır!" buyurdu. O kimse mescidden çıkıp bildirilen yere varınca, bir erkekle bir kadının konuşmakta olduklarını gördü. Onları ikâz etti ve oradan uzaklaştırdı."

Abdürrahmân bin Muhammed el-Makdisî şöyle anlatır: "Bir akşam namazından sonra, İmâdüddîn hazretlerinin iftar etmesi için, bir kimse bir tabak kuru üzüm getirdi. Başka bir kimse de bir tabak hurma getirdi. Fakat bu hurmaların durumu şüpheli idi. Şüpheli bir toprakta yetişmişti. İmâdüddîn (radıyallahü anh) namazdan sonra hurmalardan bir tanesini eline aldı. Sonra bıraktı ve kuru üzümlerden aldı. Onlarla iftar etti."

Ebü'l-Fidâ İsmâil bin Ömer şöyle anlatır: "Birgün bir zâtın yanından, onun bir cüz'ünü (kitabını) aldım. Bana ayrıca icâzet (diploma) da verdi. Bundan sonra ben İmâdüddîn hazretlerinin yanına gittiğimde, o zâtın bana verdiği kitaba ve icâzete baktı, sonra bana; "Sana bu icâzeti kim verdi?" deyip,

icâzetnameyi iptal etti. Sonra ben araştırdım ki, bana icâzet veren kimsenin, başkasına icâzet vermeye selâhiyyeti olmadığı gibi, kendisi de icâzetli değilmiş. Bu hâlin hocam İmâdüddîn'in bir kerâmeti olduğunu anladım."

İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) hanımı olan Âişe binti Half bin Râcih şöyle anlatır: "Bu gece, rü'yâmda bir ses duydum" İmâd'e söyleyiniz, size de duâ etsin! (Onun duâsını isteyiniz.) Çünkü o, yeryüzünün onlar ile kâim olduğu yedi kişiden biridir" diyordu."

İmâdüddîn (radıyallahü anh), 614 (m. 1218) senesi Zilka'de ayının 17. Çarşamba günü, talebelerine ders okuttuğu câmide akşam namazını kıldırdıktan sonra evine geçti. O gün oruçlu idi. Az birşey ile iftar etti. Sonra, kıbleye döndü ve; "Yâ hayyü yâ kayyûm! Ey Allahım! Senden başka ilâh yoktur. Senden yardım ve imdâd istiyorum. Bana yardım eyle ve bana rahmet et" dedi. Sonra Kelime-i şehâdet getirdi ve rûhunu teslim etti. O gece seher vakti gasledildi (yıkandı). Ertesi günü (Perşembe günü) cenâzesi evinden çıkarılıp Dımeşk Câmii'ne götürüldüğünde çok fazla insan toplandı. Herkes bereketlenmek için İmâdüddîn hazretlerinin kefeninden parça koparmak istiyordu. Vazifeliler, kalabalığı cenâzenin yanından zorlukla uzaklaştırdılar. Cenâzenin yanında, öyle bir kalabalık meydana geldi ki, izdihamda ba'zı kimseler ezilecek gibi oldular. Daha önce orada hiç görülmemiş tanınmamış olan kadılar, hâkimler de cenâze namazında bulundular. Vazifeliler biraz serbest bıraksaydılar, herkes bereketlenmek için kefeninden bir parça koparmak için uğraşırdı ve kefen tamamen parçalanırdı. Yine, vazîfeliler biraz serbest bıraksalardı, cenâze, namazının kılındığı yerden defnolunduğu yere, o gün akşama kadar gidilemezdi. Herkes tabutu taşımak istiyordu. Fakat sıra gelmesi mümkün değildi. O kadar kalabalık vardı ki, insanlar üzerine bir iğne atılsaydı kaybolmazdı. (Yere düşmezdi.)

Sâlihlerden bir zât, vefâtından sonra İbrâhim bin Abdülvâhid hazretlerini rü'yâsında gördü. Güzel bir at üzerinde idi. "Nereye gidiyorsun?" diye sorunca, "Hoşuma giden, güzel yerleri ziyârete gidiyorum" dedi.

> Başka birisi onu rü'yâda görüp; "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?" deyince, (Îsâ aleyhisselâmın elçilerine îmân eden Habîb-i Neccâr şehîd edilip, rûhuna); "Haydi Cennete gir!" denildiğinde o dedi ki: "Keşki Rabbim azze ve cellenin beni mağfiret ettiğini ve ikram olunmuşlardan kıldığını kavmim bilseydi (de küfürden tövbe edip îmâna dâhil olsalardı)." (Yâsîn: 26-27) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

Ebû Muhammed Osman bin Hâmid el-Makdisî diyor ki: "Rü'yâmda İmâdüddîn hazretlerini gördüm. Ondördüncü gecesindeki ay gibi parlıyordu ve üzerinde de benzerini hiç görmediğim çok güzel bir elbise vardı."

Abdülhamîd bin Muhammed bin Mâdî el-Makdisî diyor ki: Allahü teâlâ ona rahmet eylesin. İmâdüddîn'in (radıyallahü anh) kabrinden, çok güzel bir kokunun yayıldığını iki defa hissettim, kokladım. Salâh Mûsâ Şihâbüddîn-i Sühreverdî (radıyallahü anh), İmâdüddîn hazretlerinin vefâtından duyduğu derin hüzün ve teessürle şu meâlde bir şiir söylemiştir:

Gözleri yaşlı bıraktı insanları,
Hasta kalblerin devası idi.
Doldurulmaz bir boşluk bıraktı.
Kaybettik büyük âlim İmâdüddîn'i.

Bütün geceleri ihyâ ederdi.
Devamlı uykusuz idi, gözleri.
Allah korkusu sarmıştı kalbini,
Kaybettik büyük âlim İmâdüddîn'i.

Okur idi, tekbîr ve tehlîlleri,
Vardı uzun kaldığı secdeleri,
Allah korkusu ile akardı göz yaşları,
Kaybettik büyük âlim İmâdüddîn'i.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 56

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 77

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 57

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 93

İMÂDÜDDÎN-İ ERBİLÎ (Muhammed bin Yûnus)

Musul'da yetişen Şafiî âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Yûnus Muhammed bin Mene'a bin Mâlik el-Erbilî el-Mûsulî'dir. Künyesi Ebû Hâmid olup, İmâdüddîn-i Erbilî lakab ve nisbeti ile meşhûr oldu. 535 (m. 1140) yılının başlarında Erbil kalesinde doğdu. Orada yetişti. Musul'da babasından fıkıh ilmini öğrendi. Sonra Bağdad'a gidip Yûsuf bin Bündâr ed-Dımeşkî'den ve başka âlimlerden, Nizâmiyye Medresesi'nde de Sedîd Muhammed es-Selemâsî'den bu ilmi okudu. Ayrıca orada Ebû Hâmid Muhammed bin Ebî Rebî' el-Gırnâtî, Abdürrahmân bin Muhammed el-Küşmeyhenî ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Daha sonra Musul'a döndü. Orada bulunan Nûriyye, Zeynebiyye, Bagşiyye, Alâiyye medreselerinde ders okuttu. Şânı, şöhreti yükseldi ve adı her yerde duyuldu. Çeşitli memleketlerden fıkıh âlimleri gelip, ondan ilim tahsil ettiler. Musul emîri Şah Nûreddîn Arslan'ın yanında çok hürmet ve i'tibâr gördü. Onun tarafından, birçok defa Bağdad'da bulunan halîfeye ve Dımeşk'da bulunan Melik-ül-âdil Nûreddîn'e elçi olarak gönderildi. Sanki onun veziri gibiydi. 592 (m. 1196) senesinde, onu Musul kadılığına (hâkimliğine) ta'yin etti. Beş ay sonra bu vazîfeden ayrıldı. Sultân Nûreddîn Arslan'ın vefâtından sonra, oğlu Sultan Kahir Mes'ûd'a ders okutmak için tekrar Bağdad'a geldi. Sultan Kâhir'in yanında da çok hürmet ve saygı gördü. Birçok hediyelerle Musul'a döndü. 608 (m. 1211) senesi Cemâzil-âhır ayında Musul'da vefât etti.

İlim öğrenmek ve öğretmek için, Musul ve Bağdad arasında sayısız kerreler gidip gelen İmâdüddîn-i Erbilî, zühd ve vera' sahibi bir zât idi. Dünyâya rağbet etmez, haramlardan son derece sakınır ve bilhassa temizliğe çok dikkat ederdi.

İbn-i Hılligân diyor ki: "O, Şafiî mezhebinin fıkıh ve usûl-i fıkıh bilgilerinde zamanının en büyük âlimi idi. Yaşadığı devirde büyük bir şöhrete sahipti. Çok vera' sahibi olup, temizliğe pekçok dikkat ederdi. Yazı yazmak için kullanacağı kaleme, yıkamadan el sürmezdi. İlim ve faziletleri çok idi. Eserleri azdı."

İbn-i Şühbe de diyor ki: "Sohbetleri çok tatlı, huyları yumuşak idi. Eşyalarını çok güzel kullanırdı."

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: 1. El-Melût fil-Cem' beyn-el-mühezzeb vel-Vesît: Fıkıh ilmine dâirdir. 2. Şerh-ül-vecîz: İmâm-ı Gazâlî'nin eserinin şerhidir. 3. Akide. 4. Et-Tahsîl: Cedel ilmine dâir bir eserdir. 5. Ta'likâtün fil-ahlâk: Tamamlayamamıştır.

1) El-Feth-ül-mübîn fî tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 50

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 109

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 63

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 34

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 108

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 203

7) El-A'lâm cild-7, sh. 160

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 143

ÎSÂ BİN ABDÜLAZÎZ

Hadîs, kırâat ve nahiv âlimi. İsmi, Îsâ bin Abdülazîz bin Îsâ bin Abdülvâhid bin Süleymân el-İskenderânî olup, künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. Lakabı Muvaffaküddîn'dir. Aslen Şerîsli olan bu âlim, 550 (m. 1155) senesinde doğdu. 629 (m. 1231) senesinde İskenderiyye'de vefât etti.

Îsâ bin Abdülazîz, es-Silefî ve Abdülmün'im bin Yahyâ bin Halef'den ilim öğrenmek için İskenderiyye'ye gitti, ilk önceleri Abdullah bin Muhammed bin Halef ed-Dânî'den ilim öğrenen Îsâ bin Abdülazîz, Mukâtil bin Abdülazîz el-Birkî'den ilim öğrendi. Îsâ el-İskenderânî, binbeşyüz âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kendisinden ise; Ebû Abdullah el-Fâsî, Kâdı Abdüsselâm, Ahmed bin Abdülvâri, kardeşi Abdülkerîm es-Sa'idi, Ebû Bekr bin Museddi, Ebû Bekr bin Ebi'd-Der, Ya'kûb bin Bedr, oğlu Abdürrahmân bin Îsâ, İbn-i Neccâr, Abdülazîm Kemâl ed-Darîr ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca el-Hasen bin Abdülkerîm, kırâat ilmine dâir birçok bilgileri Îsâ bin Abdülazîz'den nakletmiştir.

Îsâ bin Abdülazîz, hadîs, kırâat ve nahiv ilmine dâir birçok eser yazdı. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1. El-Emniyetü fî ilm-il-Arabiyyeti, 2. El-Lemhât-ül-mugniyye vel-lum'at-il-mugniyye fin-nahv, 3. Er-Risâlet-ül-bâriati fil-ef'âl-il-mudâriati, 4. Ez-Zühret-ül-lâiha, 5. Beyânü müstebih'il-Kur'ân, 6. El-

İfhâm fî aksâm-il-istifhâm, 7. Es-Süreyyâlmudiyye min kelâmi Seyyid-il-beriyye, 8. Er-Rekâik vel-hakâik, 9. El-İsfâr fî fazîlet-il-eş'âr, 10. El-İhâle fî şerh-il-imâle, 11. Eş-Şehâdetü bi fadl-iş şehâde, 12. En-Nekâvet-ül-mühezzibe, 13. El-Fasl fil-fasl, 14. Teysîr-üt-teysîr, 15. El-İnâye, 16. El-İhbâr bi sahîh-il-ahbâr, 17. El-Ezhâr fîl-muhtâr, 18. Et-Tesdîd fî merâtib-it-teşhîd, 19. El-Menzilet-ül-ulyâ fî ta'bîr-ir-rü'yâ, 20. Huccet-ül-muktedî ve muhâccet-il-mübtedî, 21. El-İhtidâ fil-vakfî vel-ibtidâ, 22. Et-Ta'ziyetü li ehl-il-ma'siyet, 23. El-İhtimâm, 24. Et-Tahrîr fî izhâb, 25. El-Murâd fî Keyfiyet-in-nutki biddâd, 26. Nazarât-üs-serî', 27. El-İntikâ, 28. El-Müntekâ, 29. Et-Tezkiret-ül-muhtasıra, 30. Melce-ül-melceî, 31. Et-Tarîk ile't-tecvîd vet-tahkîk, 32. El-İnâle, 33. Nihâyet-ül-ihtisâr, 34. El-Vesâil fir-risâle, 35. El-İfâdat fil-İcâzât, 36. El-Menâl fil-cevâb, 37. El-Hılâf fîmâ fî hatt-il-mesâhif, 38. Ed-Dâllû alel-firak, 39. Garâib-ül-kırâat, 40. Cem-ül-müfterik, 41. El-Câmi'ul-ekber, 42. Câmi'ul-huffâz fî ihtilâf-il-kurrâ, 43. Şiirlerini topladığı bir dîvân, 44. Et-Tebyîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Gâyet-ün-nihâye fî tabakât-ül-kurrâ cild-1, sh. 609

2) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 401

3) Bugyet-üt-vuât cild-2, sh. 235

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 808

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 26

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 537,

7) Ravdat-ül-cennât sh. 508

8) Brockelmann Gal-1, sh. 303

ÎSÂ EL-KÜRDÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Îsâ el-Kürdî'dir. Lazkiye şehrinde talebe yetiştirdiği bir dergâhı vardı. 666 (m. 1267) senesinde vefât etti. Cüsâk yakınında bir yere defnedildi. Babasının ismi ve hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur, Îsâ el-Kürdî, hâller ve kerâmetler sahibi bir zât idi.

Es-Sirâc, Tûhfât-ül-Ervâh adlı eserinde Îsâ el-Kürdî'nin talebelerinden şu menkıbeyi nakleder: "Birgün Îsâ el-Kürdî'nin huzûruna ağlıyarak bir kadın geldi ve oğlunun Hıristiyanlar tarafından Berc denilen yerde esîr alındığını söyledi. Kurtarılması için yardım dileğinde bulundu. Onun sağ-sâlim geri dönmesini istedi ve; "Allahü teâlânın size bu kuvvet ve kudreti verdiğine inanıyorum" dedi. Îsâ el-Kürdî ona; "Yarın buraya geliniz. İnşâallah oğlunuz da burada olur" buyurdu. Ertesi gün kadıncağız erkenden geldi. Oğlunun elleri ve ayakları bağlı olarak Îsâ el-Kürdî'nin yanında olduğunu gördü. Ayrıca, oğlunun yanında el ve ayakları bağlı başka esîrler de vardı. Onların ellerini ayaklarını çözdüler ve nasıl kurtulduklarını sordular. Onlar; "Gece yarısı zindanın kapısı açıldı. Biz öldürüleceğimizi veya Trablus taraflarına esîr olarak götürüleceğimizi zannettik ki, bu ikincisi bizim için daha büyük azâb olurdu. Biz bu düşünceler içinde iken bir baktık ki, karşımızda Îsâ el-Kürdî hazretleri duruyor. Onun yardımı ve himmetiyle buraya getirildik" diye anlattılar. Kadıncağız oğlunu alıp, teşekkür ederek oradan ayrıldı."

Muhammed Saydah şöyle anlatır: "Îsâ el-Kürdî, yatsı namazını kıldıktan sonra dergâhından çıkar, bir yere gider, sabah ezanına yakın bir vakitte geri dönerdi. Merak ederek bir gece onu ta'kib ederek arkasından gittim. Yolda dönüp dikkatle bana baktı. O esnada geri ve ileri hareket edemeyip, o gidip gelinceye kadar olduğum yerde çakılı kaldım. Nihâyet geri döndü. O zaman dilim çözüldü, izinsiz ta'kib etmemden dolayı Îsâ el-Kürdî'den af diledim. O da beni af edince, tekrar, yürümeye başladım. Beraberce geri döndük."

Emîr Seyfüddîn, Îsâ el-Kürdî hazretlerini çok sever ve ona çok hürmet ederdi. Vefâtına çok üzüldü, Îsâ el-Kürdî'nin cenâzesini yalın ayak ve üzüntülü bir hâlde taşıdı. Bulunduğu belde halkı da bu hâdiseye çok üzüldü.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 227

İZZEDDÎN BİN ABDÜSSELÂM

Evliyânın büyüklerinden ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdülazîz bin Abdüsselâm bin Ebi'l-Kâsım bin Hasen bin Muhammed bin Mühezzeb es-Selîmî ed-Dımeşkî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı İzzeddîn ve Sultân-ül-

ulemâ'dır. (âlimlerin sultânı). 577 veya 578 (m. 1182) senesinde doğdu. 660 (m. 1262) senesi Cemâzil-evvel ayının onuncu gününde Kâhire'de vefât etti. Kâhire'deki Karâfet-ül-kebîr kabristanına defn edilmiştir.

Vera' ve takvâ sâhibi, ârif bir zât olan İzzeddîn bin Abdüsselâm, fıkıh ilmini; Fahreddîn bin Asâkir'den, usûl-i fıkhı; Seyfeddîn-i Âmidî'den, hadîs ilmini; Ebû Muhammed bin Ebû Kâsım bin Asâkir, Abdüllatîf bin İsmâil el-Bağdâdî, Ömer bin Muhammed, Hanbel bin Muhammed, Kâdı Abdüssamed bin Muhammed'den ve birçok âlimden öğrendi. Berakât bin İbrâhim'in sohbetlerine devam etti.

Kendisinden ise; İmâm Alâeddîn Ebû Hasen el-Bâcî, Tâcüddîn İbn-ül-Firkâh, Hâfız Ebû Muhammed Dimyâtî, Hâfız Ebû Bekr Muhammed bin Yûsuf bin Mesdî, İbn-i Dakîk-ül-Iyd, Ebû Ahmed Abbâs ed-Dışnâviyyû, Ebû Muhammed Hibetullah Kıftî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İzzeddîn bin Abdüsselâm, ilim öğrenmek için gittiği Şam'da bir süre kaldı. Orada Gazâliye Medresesi'nde ve başka medreselerde ders verdi. Emevî Câmii'ne İmâm ve hatîb olarak ta'yin edildi, İmâm ve hatîb olduğu süre içerisinde, daha önceki İmâm ve hatîblerin yaptığı bid'atleri ortadan kaldırmaya çalıştı.

İzzeddîn bin Abdüsselâm, Dımeşk'dan ayrılarak Kâhire'ye gitti. Mısır sultânı Sâlih Necmeddîn bin Kâmil, onunla sohbet etti ve ona çok ikramda bulundu. Sultan Sâlih, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ı önce Amr bin As (radıyallahü anh) Câmii'ne hatîb olarak ve daha sonra Mısır kadılığına ta'yin etti. Kâdılığı sırasında Mısır'da, vezîr Fahreddîn Osman, câminin yanına davul çalınacak bir yer inşâ edilmesini emretti. Bunu haber alan İzzeddîn bin Abdüsselâm, oranın inşâsını durdurdu. Buna râzı olmayan vezîr, derhâl İzzeddîn bin Abdüsselâmı görevinden azletti. Sultânın ağzından halîfe Mu'tasım'a bu durumu anlatan bir mektûp yazıp gönderdi. Halîfe Mu'tasım, mektûbu getirene; "Bunu sana sultan mı verdi:" diye sorunca, o da; "Hayır, vezîr Fahreddîn verdi" dedi. Bunun üzerine halîfe; "İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın söylediği doğrudur. Hemen o câminin yanındaki davul çalınacak yeri iptal edin" dedi. Halîfenin bu emri üzerine, oraya davulhâne yapılmadı. Daha sonra Sultan Sâlih, Kâhire'de Kasreyn ile Ma'rûf arasında olan bir yere Selâhiyye Medresesi'ni inşâ ettirdi ve İzzeddîn bin Abdüsselâm'ı oraya Şafiî mezhebi fıkıh kürsüsüne müderris olarak ta'yin etti. Burada çok kimselere fıkıh bilgilerini öğretti. İzzeddîn bin Abdüsselâm. Mısır'a gelmeden önce, fıkhî konularda fetvâları sâdece Abdülazîm Münzirî verirdi. İzzeddîn bin Abdüsselâm, Mısır'a gelince, Abdülâzîm Münzirî fetvâ vermedi. Kendisinden fetvâ istiyenleri, İzzeddîn bin Abdüsselâm'a gönderdi.

El-Bâcî şöyle anlatır: "Bir bayram günü İzzeddîn bin Abdüsselâm, sultanla bayramlaşmak üzere saraya gitti. Saraya girince, bütün herkesin sultanla bayramlaşmak için hazır bulunduğunu, âmirlerin ve ulemânın, sultânın önünde yerlere kadar eğildiğini gördü, İzzeddîn bin Abdüsselâm, sultânı, bir ta'zim kelimesi olmadan ismi ile çağırarak; "Yâ Eyyûb! Allahü teâlâ kıyâmet gününde sana; "Sana bütün Mısır memleketini verdim. Ya'nî seni oraya sultan yaptım. Sen ise, hükmün altındaki topraklarda rakı satılmasına müsâade ettin derse, o zaman senin tutanağın ne olacak?" diye sordu. Sultan Eyyûb; "Sen bunu gördün mü?" diye sorunca, İzzeddîn bin Abdüsselâm; "Evet. Falan yerde, falan dükkânda içki açık olarak satılıyor ve daha başka birçok kötü işler oluyor. Sen bu memleketin sultânısın, niye bunlara mâni olmuyorsun?" dedi. Orada bulunanların hepsi bu sözleri duydu. Sultan; "Efendim! Bu şeyler, benim zamanımda olan şeyler değildir. Bunlar, benim babamın zamanında olan şeylerdir" dedi. Bunun üzerine İzzeddîn bin Abdüsselâm, **"Hayır** (onların aklî ve naklî hiçbir delîlleri yoktur) ancak şöyle dediler: "Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerince giderek hidayet buluruz" meâlindeki, Zuhrûf sûresi yirmiikinci âyet-i kerîmesini okudu ve; "Kendi akıllarınca bunu tutanak olarak görürler. Hâlbuki bunlar huccet değildir. Bunlarla hiçbir zaman kurtuluşa erişilemez. Ya'nî benim zamanımda değil de, babamın zamanından beri satılıyordu, demekle kurtulunmaz" dedi. Bunun üzerine sultan, derhal o içki satılan dükkânı kapattırdı. Ben, İzzeddîn bin Abdüsselâm'a; "Nasıl oldu da siz öyle, o kadar insanın içinde sultâna o sözleri söylediniz?" diye sorunca, o; "Sultan kibirlenmesin ve gurûrlanmasın diye söyledim" cevâbını verdi. Ben tekrar; "Sultandan korkmadınız mı?" diye sordum, O da; "Allahü teâlânın bana verdiği heybetten dolayı, sultan benim yanımda küçücük kaldı" diye cevap verdi."

Şöyle anlatılır: “Moğolların Kâhire’ye saldıracakları haberi geldiğinde Ramazân-ı şerîf ayı idi. Sultan Eyyûb, ordunun hazırlanmasını emretti. Bayramdan sonra düşmanla harb etmeyi uygun gördü. O sırada yanına İzzeddîn bin Abdüsselâm geldi ve; “Kalk! Hemen askerlerine haber ver, hiç zaman kaybetmeden harbe çıksınlar!” dedi. Sultan; “Askerler savaşa hazır değil” dedi. Bunun üzerine İzzeddîn bin Abdüsselâm; “Sen söz dinle ve askerlerinin harbe çıkmasını emret!” deyince, sultan; “Sen, Allahü teâlânın bize zafer ihsân edeceğinden emîn misin?” diye sordu, İzzeddîn bin Abdüsselâm da; “Evet” dedi. Bunun üzerine sultan, askerlerini Moğollarla harb etmeye gönderdi, İzzeddîn bin Abdüsselâm’ın dediği gibi, müslüman ordusu zafer kazandı. Moğolları Bağdad’a kadar geri çekilmeye zorladılar.”

Alâeddîn Ebû Hasen şöyle anlatır: “Ben, İzzeddîn bin Abdüsselâm’ın yanına ilim öğrenmeye gittiğim zaman, bana daha çok kibrin kötülüğünü ve ilim öğrenmenin önemini izah etti. İzzeddîn bin Abdüsselâm, bunun sebebini ise şöyle anlattı: “Ben, Şam’daki Dımeşk Câmii’nin yanındaki odalardan birinde yatıyordum. Hava çok soğuktu. Gece uyurken ihtilâm oldum. Hemen kalkıp, oradaki havuzdan gusl abdesti aldım. Tekrar odama gidip yattım ve uykuda iken yine ihtilâm oldum. Dışarı çıkıp gusl abdesti aldım, odama gelip uyudum. Rü’yâmda bir kimse bana; “Yâ İzzeddîn! Sen ilim mi istersin, yoksa amel mi istersin?” diye sordu. Ben de; “İlim isterim, zîrâ ilim beni amele götürür” dedim. Sabah olunca; “Tenbîh” kitabını aldım. Çok kısa zamanda bu kitabı ezberledim ve kendimi bütünüyle ilme verdim. Böylece ilmim çok arttı ve ilim öğrenmeye devam ettim.”

Sadreddîn Ebû Zekeriyyâ anlatır: “Abdullah-i Baltâcî isminde, Allahü teâlânın evliyâ kullarından bir zât ile, İzzeddîn bin Abdüsselâm arasında iyi bir dostluk vardı, İzzeddîn bin Abdüsselâm, Abdullah-i Baltâcî’ye her sene bir miktar hediyeler gönderirdi. Bir sene yine İbn-i Abdüsselâm, Abdullah-i Baltâcî’ye bir deve yükü hediye gönderdi. Hediyelerin arasında, içinde peynir bulunan kap vardı. Hediyeleri götüren kişi Kâhire’ye gelince, peynir kabı kırıldı ve içindeki peynirler dökülmeye başladı. O sırada kap satan bir hıristiyan oraya geldi. O kişi hıristiyandan bir kap alıp, içine kalan peynirleri koydu. Sonra Abdullah-i Baltâcî’nin evine o hediyeleri götüren kişi, kendi kendine; “Ben büyük bir mahcubiyetten kurtuldum. Bu mevzûyu ancak Allahü teâlâ ve benden başka kimse bilemez” dedi. Abdullah-i Baltâcî’nin evine gitti. Talebeleri, getirilen eşyâları açıp, bir bir baktıktan sonra, hocalarına; arkadaşınız İzzeddîn bin Abdüsselâm şu şu hediyeleri göndermiş, dediler. Bunun üzerine Abdullah-i Baltâcî onlara; “Peyniri ve kabını içeri almayın ve onları getireni bana çağırın” dedi. O kişi huzûra girince, Abdullah-i Baltâcî, “Madem ki kap yolda kırıldı ve dökülmeye başladı. Sen niye hıristiyandan bir kap alıp, kabın içinde kalan peynirleri koydun ve bize getirdin. O peynirin yapıldığı sütü, hıristiyan bir kadın sağmıştı. O kadının eli hınzıra değmişti. Ve bu yüzden necis idi. Bir de hıristiyandan aldığın kabın içine koyduğun için, peyniri ve kabı kabûl etmem. Arkadaşım İzzeddîn bin Abdüsselâm’a selâmımı ve teşekkür ettiğimi söyle” dedi.”

Bedreddîn bin Cemâa şöyle anlatır: “İzzeddîn bin Abdüsselâm Dımeşk’da olduğu zaman, büyük bir kıtlık oldu. Halk, bahçelerim ve arazilerini çok ucuz fiyata sattılar. Hanımı, İzzeddîn bin Abdüsselâm’a gerdanlığını vererek, bir bahçe almasını istedi. İzzeddîn bin Abdüsselâm, sattığı gerdanlığın parasını fakirlere sadaka olarak dağıttı. Eve gidince, hanımı ona bahçe alıp almadığını sorduğunda, o da; “Evet, onunla bir bahçe alacaktım. Fakat gördüm ki, insanlar çok zor durumdadırlar. Bunun üzerine o bahçeyi satın almayıp, parayı halka sadaka olarak dağıttım. Hanımı bu duruma hiç i’tirâz etmeden; “Allahü teâlâ, sana ondan büyük bir hayır versin” dedi.”

Şöyle anlatılır: “Fransızlar Mensûriye’ye hücum ettiklerinde, onlara karşı İzzeddîn bin Abdüsselâm da İslâm ordusunda yer aldı. Savaş sırasında şiddetli bir rüzgâr, İslâm ordusunun üzerine doğru esmeye başladı. Müslüman askerlerini bu rüzgâr zor duruma soktu. Bunu fark eden İzzeddîn bin Abdüsselâm, sesinin çıktığı kadar seslenerek; “Ey rüzgâr, düşmanların tarafına git!” dedi. Bunun üzerine rüzgâr, Allahü teâlânın izni ile düşmana doğru esmeye başladı. O kadar şiddetli esti ki, düşmanların atları yıkıldı ve onların altında kalan birçok düşman askeri öldü ve yaralandı. Sağ kalanları ise esîr alındı. Allahü teâlânın izni ile İslâm ordusu muzaffer oldu.”

Şöyle anlatılır: “Ebü’l-Hasen hacdan döndüğünde, evine gitmeden önce, doğruca büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm’ın evine gitti. Ona, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) selâm söylediğini bildirdi.”

Yine şöyle anlatılır. “Bir şahsın İbn-i Abdüsselâm’a gelip, kendisini rü’yâda gördüğünü ve bir şiir okuduğunu söyledi. Okuduğu şiiri orada okudu. İzzeddîn bin Abdüsselâm bir müddet sustu ve şöyle dedi: “Ben 83 sene yaşarım. Çünkü bu

şiir, Kusayr bin Azze'nindir. Onunla benim aramda aynı asırda yaşama bakımından ortak bir yönümüz yoktur. Ben Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdı üzereyim, o ise bozuk i'tikâddadır. Ben şâir değilim, o şâirdir. Kabilelerimiz de farklıdır. Ancak tek bir ortak yönümüz var. O da, ömürlerimizin aynı olmasıdır". Netice İbn-i Abdüsselâm'ın dediği gibi oldu ve 83 yaşında vefât etti."

İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın oğlu Şerefüddîn Abdüllatîf, babası ile ilgili yazmış olduğu bir eserinde şöyle anlatır: "Melik Eşref, bir mes'eleden dolayı büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm ile görüşmek istedi. İzzeddîn bin Abdüsselâm, zamanının en büyük fıkıh âlimi idi. Fakat İzzeddîn bin Abdüsselâm, Sultan Eşrefin bu isteğini kabûl etmedi. Çünkü Sultan Eşref'in çevresinde Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söyleyen i'tikâdları bozuk kimseler vardı. Sultan, küçüklüğünden beri böyle kimselerin arasında yetişmişti. Bu bozuk i'tikâdlı kimseler, ona da dil uzatırlardı. Bunlar, Sultan Eşrefin zihninde, kendilerinin Selef-i sâlihînin yolunda bulunduklarını, i'tikâdlarının Ahmed bin Hanbel'in ve Eshâb-ı Kirâmın i'tikâdının aynısı olduğu fikrini yerleştirmişlerdi. Bunlar, Sultan Eşref'in İzzeddîn bin Abdüsselâm'a meylettiğini görünce, onlar da ona meyleder görünüp şöyle demeye başladılar: "İzzeddîn bin Abdüsselâm Eş'arî i'tikâdındandır. Fakat bu i'tikâda aykırı işler yapar" Bunları duyan Sultan Eşref, onlara; "İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın böyle işler yapmıyacağını, kendilerinin onun hakkında teassub sahibi olduklarını söyledi. Bunun üzerine onlar, kelâm ile alâkalı ba'zı suâlleri yazıp, İzzeddîn bin Abdüsselâm'a gönderdiler. Ondan, bu suâllerin cevaplarını istediler. Bununla, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın gerçek akidesinin ne olduğunu Sultan Eşref'e tanıtmak, böylece, onun i'tikâdının kendi dedikleri gibi olduğunu ortaya koymak sûretiyle sultânın gözünden düşürmek istediler. Suâller İzzeddîn bin Abdüsselâm'a ulaşınca, "Bunlar, beni imtihan etmek için yazılmış, bu mes'eleler hakkında ne dediğimi öğrenmek istiyorlar. Fakat vallahi hak ne ise onu yazacağım" dedi ve meşhûr akidesini kaleme aldı. İzzeddîn bin Abdüsselâm'in bu akâid yazısı şöyledir.

> Allahü teâlâya hamd olsun ki, O, İzzet, Celâl, Kudret, Kemâl, İn'âm ve İfdâl sahibidir. O birdir, Samed'dir (Her yaratığın muhtaç bulunduğu eksiksiz bir ma'bûddur). Doğmamış ve doğurulmamıştır. O'nun benzeri yoktur. Cisim ve sınırlı değildir. Hiçbir şeye benzemez. Hiçbir şey de O'na benzemez. Mahlûkâtı ve amellerini O yaratır. Mahlûkların rızıklarını ve ecellerini O takdîr etmiştir. O'ndan gelen her ni'met, O'nun fadl ve ihsânıdır. O'nun verdiği her ceza da, adâletidir. Allahü teâlâ, bid'at ehlinin söyledikleri hâllerden beridir. Arş, Allahü teâlâyı taşımaz. Bilakis Arş da, Hamele-i Arş da (Arş'ı taşıyan melekler de) O'nun kudretinin lütfu ve ihsânı ile taşınırlar. Allahü teâlânın ilmi herşeyi kuşatmıştır. O'nun ilminin hâricinde hiçbir şey yoktur. Allahü teâlâ, herşeyi aded olarak ihsân buyurmuştur. Hatırlarda ve gönüllerde bulunan düşünceleri, zihin faaliyetlerini bilir. O Hayy'dır. İrâde edicidir. Semî' (işitici), Basîr (görücü), Alîm, Kâdir'dir (kudret sahibidir). Harf ve ses olmadan, ezelî ve kadîm kelâmı ile konuşucudur. Kur'ân-ı kerîm yazılarına çok hürmet etmek lâzımdır. Çünkü bunlar, Allahü teâlânın kelâmına delâlet etmektedir.

Nitekim Allahü teâlânın isimlerine hürmet edilmesi de, bu isimler, O'nun zâtına delâlet ettiği içindir. Aynı şekilde, Allahü teâlânın emirleri ve yasaklarına uymayı te'min eden, Allahü teâlâyı hatırlatan kimse ve şeylerin büyüklüğüne inanmak ve O'na hürmeti gözetmek lâzımdır. Bu sebeble de Peygamberlere (aleyhimüsselâm), âbidlere, sâlihlere ve Kâ'be-i muazzamaya hürmet etmek lâzım gelmektedir.

İmâm-ı Eş'arî'nin i'tikâdı, Allahü teâlânın kitabında ve Resûlullahın (aleyhisselâm), sünnet-i seniyyesinde bildirilen doksandokuz İsm-i şerîfin delâlet ettiği şeylerdir. Allahü teâlânın İsm-i şerîfleri şu dört mübârek kelime içerisinde mevcûttur.

Birincisi: "Sübhânallah" kavl-i şerîfidir. Arabca dilinde tesbihin ma'nası, tenzih ve selb (soymak) demektir. Dindeki ma'nâsı ise, Allahü teâlânın zâtını ve sıfatlarını noksanlık ve kusur olan şeylerden beri (uzak) tutmaktır. Bu şekilde Allahü teâlânın isimlerinden, selb (ayıp ve kusurlardan soyma) ma'nâsını ifâde edenler de bu kelimenin ma'nâsına dâhildir. Çünkü ma'nası, her ayıptan arınmış olan demektir. Esselâm, her âfetten sâlim olan (uzak ve berî olan) demektir.

İkincisi: "Elhamdülillah" kavl-i şerîfidir. Bu mübârek kelime, her türlü kemâli, Allahü teâlânın zâtını ve sıfatlarını isbât etmektedir. Allahü teâlânın İsm-i şerîflerinden, bu şekilde bir isbât ma'nâsı ihtivâ edenler "Elhamdülillah" kelimesine dâhildir. Meselâ, Alîm, Kâdir, Semî' ve Basîr ismi şerîfleri, ilim,

kudret, işitmek ve görmek husûsundaki kemâli ma'nâyı ifâde ettikleri için, "Elhamdülillah" kelimesine dâhildirler.

Sübhânallah demek sûretiyle, düşünebildiğimiz her ayıbı ve idrâk edebildiğimiz her noksanlığı Allahü teâlâdan nefyettik. "Elhamdülillah" mübârek kelimesi ile de, bilebildiğimiz her kemâlin, idrâk edebildiğimiz her celâlin Allahü teâlâya ve sıfatlarına âit olduğunu isbât ettik. Bu nefiy ve isbâtın ötesinde ise, öyle büyük ve yüce bir şey vardır ki, biz onu bilemiyoruz, idrâk edemiyoruz. Bunu ise "Allahü ekber" kelimesi ile icmâlen (kısaca) ifâde ediyoruz. Bu üçüncü kelimedir. Bunun ma'nâsı, nefyettiğimiz ve isbât ettiğimiz şeylerden daha yücedir, demektir. Bu ise, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm); "Sana olan senâyı saymakla bitiremem. Sen, kendini sena ettiğin gibisin" hadîs-i şerîfinin ma'nâsıdır.

A'lâ ve Müteal gibi bildiklerimiz ve idrâk ettiklerimizin de üstünde bir medhi ihtivâ eden Allahü teâlânın isimleri, Allahü ekber sözüne dâhildir, işte, Allahü teâlânın şânı bu şekilde yüce olup, O'nun benzeri olmadığını, sâdece O'nun böyle olduğunu, "La ilahe illallah" demek sûretiyle ifâde ediyoruz. Bu ise, dördüncü kelimedir. Çünkü Ulûhiyyet (ilâh olmak) ancak, ibâdet edilmeye lâyık olmağa bağlıdır, ibâdet edilmeye lâyık olmak ise, bütün bu zikrettiğimiz sıfatlarla muttasıf olmayı gerektirir. Allahü teâlânın İsm-i şerîflerinden, bütün bu sıfatlarını toptan ifâde eden Vâhid, Ehad ve Ze'l-celâli vel ikram gibi olanlar, "La ilahe illallah" Kelime-i tayyibesine dâhildir. Allahü teâlâ ibâdet edilmeye lâyıktır. O'nun Celâl sıfatı ve vasfedenlerin vasıftan ve saymaktan âciz kaldığı kemâl sıfatları vardır.

Herşey Allahü teâlâya muhtaçtır. Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ meâlen; "Yerde ve gökte bulunan herşey O'ndan ister" buyuruyor. (Rahmân-29) Bütün mahlûklar, Allahü teâlânın kudretindedir. Allahü teâlâ, Zümer sûresinin altmışyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "O kâfirler, Allahü teâlâyı gerektiği gibi takdîr edemediler (büyüklüğünü anlıyamadılar). Hâlbuki kıyâmet günü, yer küresi tamamen O'nun tasarrufundadır. Gökler de onun yed-i kudretinde dürülmüşlerdir. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir" buyuruyor.

Bunlardan başka, Allahü teâlânın diğer isimleri toptan bu dört kelimeden birinin içine girecek olsaydı, "Elhamdülillah" sözüne dâhil olurdu. Nitekim Hazreti Ali; "Eğer "Elhamdülillah sözünden bir katır yükü kitap yazmak isteseydim, bunu yapardım" buyurmuştur. Hamd, senadır. Sena, ba'zan kemâl sıfatlarını isbât etmek, ba'zan noksanlıktan beri kılmak, ba'zan da kemâlde tek olmaktır. Bu ise, medh ve kemâl mertebelerinin en yükseğidir. Ne bir melek, ne de bir Resûl ve Nebî, ne de hiçbir kimse bu i'tikâdın dışına çıkamaz. Bu i'tikâddan ancak nefsinin arzu ve isteklerine uyan, Rabbine isyan eden kimse çıkar. Böyle kimseler, kalb gözleri perdelenmiş, kapıdan kovulmuş ve Allahü teâlâdan uzaklaşmış olanlardır. Bu dünyâda Allahü teâlânın azamet ve celâlinden, O'nu tanımaktan mahrûm olanlar, âhırette de O'nun ikramından, cemâlini görmekten mahrûm olur. Buraya kadar anlatılanlar, İmâm-ı Eş'arî'nin. Selef-i sâlihînin, tarikat ve hakîkat ehlinin i'tikâdıdır.

Bozuk bir i'tikâda sahip olan Haşeviyye, kendilerinin Selef-i sâlihînin mezhebi üzere olduklarını iddia ediyorlar. Hâlbuki, Selef-i sâlihîn, Allahü teâlânın birliğine, hiçbir benzeri olmadığına inanıyor, fakat Haşeviyye, Allahü teâlânın cisim olduğuna ve mahlûklara benzediğine inanıyor. Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir. Onların, Peygamberlerin yaptığı gibi gerekli açıklamalarda bulunması vâcibdir. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin yüzdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "İçinizde, insanları hayra çağıracak, iyiliği emredecek, kötülükten alıkoyacak bir topluluk bulunur, işte onlar, kurtuluşa erenlerdir" buyuruyor. Allahü teâlânın cisim olduğunu ve mahlûkuna benzediğini söylemek, en büyük inkârdır. En büyük iyilik ise, tevhîd ve tenzîhdir. Selef-i sâlihîn, bid'atler ortaya çıkmadan bu mevzûlarda konuşmadı. Ancak, bid'atler zuhur ettiği zaman, Selef-i sâlihîn, bid'atlere büyük darbeyi vurarak, bid'at sâhiblerine en şiddetli bir şekilde karşı koydular. Kaderiyye, Cehmiyye ve Cebriyye gibi bid'at ehli kimselere gerekli cevapları verdiler. Böylece Allah yolunda nasıl cihâd yapılması gerekiyorsa, öylece ilim ile cihâd yaptılar. Cihâd iki çeşitti.

Bunlar söz ve yazı ile cihâd, kılıç ve silâh ile cihâddır.

Bu Haşeviyye denen bozuk fırkanın eline bir fırsat geçtiğinde, hemen oraya yönelirler. Hâlbuki Ahmed bin Hanbel, Eshâb-ı Kirâm ve Selef-i sâlihînden olanlar, onların nisbet ettikleri şeyleri Allahü teâlâya nisbet etmekten beridirler. Yine onlara hayret edilir ki, ekmeğin hakîkî doyurucu, suyun hakîkî susuzluğu giderici, ateşin hakîkî bir yakıcı olmadığını, bunların sâdece bir sebep olduğunu söyleyenleri kötülüyorlar. Hâlbuki doymak, susuzluğun giderilmesi ve yakmak, sonradan meydana gelen şeylerdir. Ekmek asla doymayı, su susuzluğun giderilmesini ve ateş de yakmayı meydana getirmez.. Hakîkatte bunları Allahü teâlâ yaratmaktadır. Su, ateş ve ekmek, susuzluğun giderilmesine, yakmaya ve doymaya vesile kılınmıştır. Bunun için İmâm-ı Eş'arî de; doyma, susuzluğu kandırma ve yakma işini Allahü teâlânın yarattığını, ekmeğin, ateşin ve suyun ise birer sebepten ibâret olduğunu söylemiştir. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîminde meâlen; "Ondan başka ilâh yoktur. Herşeyin hâlıkı ancak O'dur." (En'âm-102) ve "Ey insanlar! Allahın üzerinizdeki ni'metini hatırlayın. Size, gökten ve yerden rızk verecek Allahtan başka bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde hangi yönden (îmândan küfre) çevriliyorsunuz?" (Fâtır-3) buyuruyor.

Söz bu mevzûda daha çok uzar. Eğer, dîni yanlış i'tikâdlara karşı müdâfaa etmek, bid'at ehlinin bid'atına ve özellikle Haşeviyye'nin tevhîd ve tenzih akidesine ters düşen sözlerine gerekli cevapları vermek âlimler üzerine vâcib olmasaydı, bu mevzûnun izahını bu kadar uzun yapmazdım. Allahü teâlâ bize, dînine hizmet etmeyi ve yardım etmeyi emretti. Şu kadar var ki, âlimin silâhı ilmi ve sözüdür. Sultânın silâhı ise kılınç ve mızrağıdır. Nasıl sultâna, din düşmanlarına karşı kılıçlarını kınına sokmak caiz değil ise, âlimler için de, bid'at ehli ve doğru yoldan sapmış olanlara karşı sözle ve yazı ile cihâd etmemeleri aynı şekilde caiz değildir. Kim Allah için cihâd eder, O'nun dînine yardımcı olur. O'nu doğru olarak insanlara anlatır, dînine uymayan şeylerin yanlışlığını müslümanlara bildirirse, Allahü teâlânın muhafaza ve himâyesine, azîz ve üstün kılmasına müstehâk olur. Nitekim Allahü teâlâ, Muhammed sûresinin dördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allah yolunda ölenlerin amellerini, Allah asla boşa çıkarmaz" buyuruyor.

Daha önce, Selef-i sâlihînin yolunda olanlar bu doğru akideyi her yerde rahatlıkla söylerken, bid'at ehli, bozuk i'tikâdlarını her yerde söyliyemezlerdi. Fakat şimdi, her yerde çekinmeden söylemeye başlamışlardır.

Kısaca, hak ve doğru olan yol zaîfletilmeye çalışıldığı zaman, her âlimin, hak ve doğru olan yola yardım ve hizmet etmek için olanca gücü ile çalışması, hakkı ayakta tutmak için, kendisini hak yerine ayaklar altına atmaya tercih etmesi lâzımdır.

Kim Allahü teâlânın rızâsını, nefsinin arzu ve isteklerine tercih ederse, Allahü teâlâ da o kuldan râzı olur. Kim insanların rızâsını tercih etmek sûretiyle, Allahü teâlânın gazâbına sebep olacak şeyi yaparsa, o kimseye hem Allahü teâlâ gazâb eder ve hem de onu insanların gözünden düşürür, İslâm âlimlerinden birisi şöyle buyurmuştur: "Kim Allahü teâlânın katındaki derecesinin ne olduğunu bilmek istiyorsa, Allahü teâlânın rızâsını ne kadar gözettiğine baksın."

"Allahım! Hakka yardım eyle. Doğruyu izhâr eyle! Bu ümmete doğru işlerinde yardım eyle. Bununla dostların azîz, düşmanların zelîl olsun. Sana itaat edilip yasaklarından sakınılsın!"

Bu cevap bid'at ehline ulaşınca, ellerine büyük bir fırsat geçtiğine, artık İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın sonunun geldiğine kesin gözle bakıyorlardı. Derhal bu cevapları Sultan Eşrefe ulaştırdılar. Sultan Eşref, bu cevapları görünce çok kızdı ve; "Demek ki, bana onun hakkında söyledikleri doğru imiş. Biz de onu, zamanımızda ilim ve dindarlık bakımından bir tane diye biliyorduk. Şimdi onun fâsıklardan, hattâ İslâmdan bile çıktığı anlaşılmış oldu" dedi. Bu sırada Sultan Eşref, yanında memleketin her tarafından gelmiş bir grup fıkıh âlimleri ile berâber, Ramazân-ı şerîf ayında bir iftar sofrasında idiler. Orada bulunanların hiçbirisi, sultâna cevap verme cesâretinde bulunamadı. Hattâ ba'zıları ise, bozuk i'tikâdda olan kimselerin sözlerini tasvîb eder yollu sözler sarfettiler. Hattâ onların dedikleri gibi fetvâ verdiklerini ifâde ediyorlardı.

Ertesi gün, Allahü teâlâ hakkı izhâr ve te'yid için, zamanın büyük Mâlikî âlimlerinden Cemâlüddîn Ebû Ömer bin Hâcib'i vesile kıldı. Bu zât, zamanının en büyük Mâlikî âlimi olup, ilmi ile âmil idi. Sultânın yanında İzzeddîn bin Abdüsselâm hakkında konuşmuş olan kadı ve âlimlere gitti ve onlara hitaben; "Size ne kadar şaşılır. Siz hak üzeresiniz de, başkaları bâtıl üzere mi? Hakkı konuşmanız gerekirken sustunuz. Allahü teâlânın rızâsını tercih etmediniz. Konuşanlarınız da, sanki İzzeddîn bin Abdüsselâm haksızmış gibi, "Sultâna bu ayda affetmek yaraşır" dedi. Bu öyle bir sözdür ki, onun suçlu olduğu ma'nâsını ifâde eder. Çünkü ancak suçlu affolunur. Siz ise sultâna, i'tikâdınızın, İbn-i Abdüsselâm'ın söylediği şekilde olduğunu ezilerek ve korkarak söylediniz. Hâlbuki Selef-i sâlihîn ve sonra gelen âlimler bu i'tikâd üzeredir. Onlara bu husûsta ancak, bozuk i'tikâdda olanlar karşı çıktılar. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin kırkikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Hakkı, bâtıla, karıştırıp da, bile bile gizlemeyin" buyuruyor" diyerek, hakkı gizleyip, hakka yardımcı olmadıkları için âlimleri kınadı. Daha sonra orada bulunanlara, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın yazdıklarının doğru olduğuna dâir muvafakat yazısı yazdırdı.

Diğer taraftan, İbn-i Abdüsselâm da sultandan, Şafiî ve Hanbelî âlimlerinden müteşekkil bir meclis kurulmasını, bu mecliste Mâlikî ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimleri ve daha birçok İslâm âliminin de hazır bulunmasını istedi. Sultânın huzûrunda kendisinin mektûbu okunurken, kendisine muvafakat gösteren âlimlerin, ilk önce sultânın kızgınlığı sebebiyle birşey diyemediklerini, istemiyerek sultânın sözüne muvafakat gösterdiklerini de bildirdi. Ayrıca; "İnanıyoruz ki, sultana hak olan i'tikâd iyice anlatıldığında ona rücû' edecek, kendisine yanlış ve bozuk fikirleri doğru imiş gibi söyliyenlerin cezası verilecektir. Sultana, babası Âdil'in (Allahü teâlâ ondan râzı olsun ve ona rahmet eylesin) yolundan gitmek lâyıktır. Çünkü o, bozuk i'tikâdda olan kimselere gerekli dersi verdi ve onları hor ve hakîr eyledi" dedi. İbn-i Abdüsselâm'in bu isteği sultâna ulaşınca, sultan kâğıt kalem isteyip, şunları yazdı:

"Bismilâhirrahmânirrahîm! Büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın bir meclis kurulup, kadıların ve âlimlerin burada hazır bulunarak i'tikâd mes'elesini görüşmelerine dâir isteği bana ulaştı. Fetvânı tetkik ettim. Böyle bir toplantıya ihtiyâç bırakmıyor. Biz, Resûlullahın (aleyhisselâm) haklarında; "Benim, sünnetime ve bundan sonra gelen Hulefâ-i Râşidîn'in yoluna yapışınız" buyurduğu, dört halîfenin (r.anhüm) yoluna ve dört mezheb imamının yoluna tâbiyiz. Nefsin arzu ve isteklerine hâkim ve gâlib olan, hakka tâbi olan ve bid'atlerden korunmuş kimseler için bunlara tâbi olmak kâfidir. Hadîs-i şerîfte; "Fitne uykudadır. Fitneyi uyandırana Allahü teâlâ la'net etsin" buyurulmuştur. Kim fitneyi uyandırmaya teşebbüs ederse, ona gerekli mukâbelede bulunuruz." Mektûbu İbn-i Abdüsselâm'a gönderdi, İbn-i Abdüsselâm'a mektûp ulaşınca, okuduktan sonra şöyle bir cevap yazdı.

Bismillâhirrahmânirrahîm! Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Rabbin hakkı için, biz onların hepsine muhakkak sûrette, yapmakta oldukları şeylerden soracağız (ve cezalarını vereceğiz)" buyuruyor (Hicr: 92-93). Kudreti, kelâmı yüce, rahmeti umûmî, ni'meti bol olan Allahü teâlâya hamd eder, sonra derim ki; şüphesiz Allahü teâlâ, Habîbine (aleyhisselâm) meâlen şöyle buyurdu: "Eğer yeryüzündeki insanların ekserisine (ki onlar câhil ve kâfirlerdir) uyarsan, seni, Allah yolundan saptırırlar. Onlar, ancak zan ardından yürürler (babalarının gittiği yolu hak zannederler) ve sâdece yalan uydururlar" (En'âm-116). Allahü teâlâ, kullarına nasihat için kitaplar indirip, Peygamberler (aleyhimüsselâm) gönderdi. Se'âdet sahibi, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınan kimsedir. Allahü teâlâ, Hucurât sûresinin altıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Eğer size bir fâsık, bir haber getirirse, onu araştırın (doğruluğunu anlayıncaya kadar tahkîk edin). Değilse, bilmiyerek bir kavme sataşırsınız da yaptığınıza pişman olursunuz" buyuruyor. Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından kaçmak en başta gelen vazîfemizdir. Bir meclis kurulup, âlimlerin orada toplanmasını taleb etmem, hem sultâna, hem de müslümanlara nasîhatta bulunmak içindi. Çünkü Resûlullaha (aleyhisselâm) "Din nedir?" diye sorulunca, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Din, nasihattir. Din nasihattir. Din nasihattir" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm; "Kimin için yâ

Resûlallah?” deyince, O da; “Allahü teâlâ için, Kur’ân-ı kerîmi için, Resûlü için, müslümanların imamları için ve bütün müslümanlar için” buyurdu. Allahü teâlâ için nasihat; insanlara, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmalarını, Allahü teâlânın kitabı için nasihat; O’nun ile amel etmeyi, Resûlullah için nasihat; Sünnet-i seniyyeye uymayı, müslümanların imamları için nasihat; onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymalarını tavsiye etmek, müslümanlar için nasihat; onlara Allahü teâlâya yaklaştıracak şeyleri göstermektir, İşte ben de, bu mes’elede üzerime düşen vazîfeyi yerine getirmiş bulunuyorum.

Bu mes’elede vermiş olduğum cevaplara, Hanefî, Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimleri muvafakat göstermişlerdir. Verdiğimiz bu cevaplara karşı gelenler, Allahü teâlânın kıymet vermediği alalâde kimselerdir. Verdiğimiz cevapları kabûl etmemek, dînen caiz değildir. Onun kabûl edilmemesi mümkün değildir. Eğer bu bahsettiğim âlimler, sultânın meclisinde hazır bulunsa idiler, sultan sözümüzün doğruluğunu gayet iyi anlardı. Sultan bu mevzûyu tahkîk etmeye, derinlemesine tedkîk etme imkânına herkesten daha çok muktedirdir. Cevâbım huzûrlarında okunduğu zaman, orada bulunup da sultânın kızgınlığını görünce susmayı tercih eden âlimler de. benim sözümü bizzat yazılarıyla tasdik etmiştir. Eğer sultânı o derecede bir kızgınlık hâlinde görmese idiler, muhakkak sultânın huzûrunda, bu son sözleri gibi söylerlerdi.

Bütün bunlarla beraber, benim söylediklerim ve bana bu husûsta muhalefet edenlerin sözleri yazılır. Bütün İslâm âleminde ilmî mevzûlarda kendilerine müracaat edilen, güvenilir, büyük âlimlerden bu mes’ele hakkında bilgi istenir. Ben, sultânın mes’eleye vâkıf olması için, mü’teber âlimlerin kitaplarını kaynak olarak hazırlarım. Yine bana, akideleri bozuk olan o kimselerin, sultâna İmâm-ı Eş’arî, hazretlerinin Kur’ân-ı kerîmi hafife aldığının söylendiği ulaştı. Hâlbuki İmâm-ı Eş’arî’nin yolunda gidenler ile, bütün müslüman âlimler arasında, Kur’ân-ı kerîme hürmet etmenin vâcib olduğunda hiçbir ihtilâf yoktur. Hem bize göre, Kur’ân-ı kerîmi veya O’ndan bir şeyi (âyet-i kerîme, sûre-i şerîfe) aşağılayan, onlara kıymet vermiyen kimse kâfir olur, dînî nikâhı bozulur. Cenâzesi yıkanmaz, kefenlenmez, namazı kılınmaz, müslüman mezarlığına defn edilmez, özellikle bir yere atılıp, yırtıcı hayvanların yemesine bırakılır.

Allahü teâlânın kelâmı hakkında bizim i’tikâdımız şöyledir: Allahü teâlânın kelâmı kadîmdir, ezelîdir, zâtı ile kâimdir. Yüce zâtı, hiçbir mahlûka benzemediği gibi, kelâm-ı kadîmi de hiçbir mahlûkun kelâmına benzemez. Bununla beraber, mushaflara yazılır, gönüllerde saklıdır ve dillerimiz ile okuruz. Kim böyle inanmazsa, müslümanların i’tikâdından ayrılmış olur. Böyle inanmıyan ahmak ve câhildir. Burada şunu belirtmek isterim ki, dinde olmıyan şeyleri ortaya çıkaran, i’tikâdı bozuk bid’at ehline gerekli cevapları verip, onların sözlerini delîl ve vesîkalarla çürütmek, asla fitne çıkarmak değildir. Çünkü Allahü teâlâ, bildiklerini açıklayıp, gizlememelerini âlimlere emir buyurdu. Emre uymayanları la’netledi. Kim ki, Allahü teâlânın emrine uyar, O’nun dînine yardımcı olursa, Allahü teâlâ onları la’netlemez. Aksi takdîrde bu la’nete müstehak olurlar.

İctihâd ile ilgili husûsa gelince i’tikâd mevzûunda sâdece Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdındayım. Ancak âlimler arasında füru’ ile ilgili husûslarda ihtilâf vardır (Bu da müslümanlar için, rahmettir).

Bu işte sâlim olan yolun hangisi olduğunu da söyledik. Size lâyık olan, babanızın yolunu ta’kib etmektir. Babanız Sultan Melik Âdil, Allahü teâlânın dînini yükseltmek için çalıştı ve O’nun için çalışanlara yardımcı oldu.

Biz, sâdece zâhire göre hükmederiz. Herkesin içini Allahü teâlâ bilir. Allahü teâlâya hamdolsun Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) ve O’nun Ehl-i beytine, Eshâbına ve O’nun yolunda gidenlere salât ve selâm olsun.”

İbn-i Abdüsselâm mektûbu yazıp-bitirince, hiç beklemeden ve tereddüt göstermeden mektûbu kapatıp mühürleyerek elçiye verdi. İzzeddîn bin Abdüsselâm bu mektûbu yazarken, yanında zamanın büyük âlimlerinden bir zât ve İbn-i Abdüsselâma mektûp yazarken sultanın yanında bulunan âlimlerinden bir kısmı da vardı. Onlar, Sultan Eşreften gelen mektûbun muhtevâsını iyi biliyorlardı. Bu mektûp gelince çok korktular ve İzzeddîn bin Abdüsselâm’ın sultâna cevap vermekten âciz kalacağını zannettiler. Fakat İbn-i Abdüsselâm’ın derhal mektûp yazdığını görünce, hepsinin önceki zanları tamamen yok oldu. Yanında bulunan büyük âlim, İbn-i Abdüsselâm’ın bu cevâbını çok beğenip, bunun, Allahü teâlâ tarafından verilen ilâhî bir yardım olduğunu söyledi.

Mektûp sultâna okununca, Sultan Eşref çok kızdı, İbn-i Abdüsselâm’a muhalif olan bid’at ehli kimseler, onun işinin

bittiğine inanıyorlardı. Sultan, sarayında hocalık yapan ve İbn-i Abdüsselâm'ı çok seven Garez Halîl'i yanına çağırdı. Yazdığı mektûbu ona vererek; "Bunu doğru İzzeddîn bin Abdüsselâm'a götüreceksin ve acele olarak cevâbını getireceksin" dedi. Garez Halîl, hemen İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın huzûruna gitti. Huzûrunda son derece sevgi ve edeble oturarak, sultânın elçisi olduğunu söyledi. Sonra; "Vallahi hakkınızda düşmanlık yapıyorlar. Sen, işin başında sultanla görüşmemen sebebiyle, kendi aleyhine, onların lehine iş yapmış oldun. Eğer sultan seni bir defa görmüş olsaydı, bunlardan hiçbiri meydana gelmezdi. Çünkü, senin sultan yanında derecen ve kıymetin çok yüksektir. Sultan bana, senin yanına gelip, sana üç şartı olduğunu söylememi istedi. Birincisi; fetvâ vermiyeceksin, ikincisi; hiç kimse ile görüşmeyeceksin, üçüncüsü; evinden ayrılmayacaksın" dedi. Bunun üzerine İzzeddîn bin Abdüsselâm; "Ey Garez! Bu şartlar, Allahü teâlânın bana olan ni'metleridir. Devamlı şükrü gerektirir. Fetvâlara gelince, ben de zâten onun ile uğraşmak istemiyordum. Ben inanıyorum ki, müftî, Cehennemin kenarındadır. Eğer Allahü teâlâ fetvâ vermeyi bana vâcib kılmamış olsaydı, bu iş ile asla meşgûl olmazdım. Şimdi ise artık ma'zurum. Bu vücub benden düştü. Hamd Allahü teâlâya mahsûstur, insanlarla görüşmemem ve evimden ayrılmamam husûsuna gelince, ben hâl-i hazırda evimde bulunuyorum. Ey Garez! Evimden ayrılmamam, kendimi Rabbime ibâdete vermem, benim için büyük bir saadettir. Sa'îd o kimsedir ki; evinden ayrılmaz, orada günahlarından dolayı gözyaşı döker. Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olmam, Allahü teâlânın bana bir hediyesidir. Hak teâlâ bunu bana sultânın vâsıtası ile nasîb eyledi. Ancak o kızgın, ben ise sevinçli ve rahatım. Vallahi ey Garez! Eğer yanımda hediye edilecek bir elbise olmuş olsaydı, benim için müjde durumunda olan bu mektûba karşılık, sana o elbiseyi verirdim. Fakat şu seccadeyi al, üzerinde namaz kılarsın" dedi. Garez Halîl de seccadeyi kabûl edip öptü. Sonra veda edip oradan ayrıldı. Sultânın yanına gitti ve olanları ona anlattı. Sultan orada hazır bulunanlara; "Bana ne yapacağımı söyleyin, İbn-i Abdüsselâm, cezayı ni'met gören bir zâttır. Onu kendi hâline bırakalım" dedi.

Bu şekilde üç gün geçtikten sonra, Hanefî mezhebinin en büyük âlimi Allâme Cemâlüddîn Husayrî, bir merkebe binip talebeleriyle sultânın yanına gitti. Cemâlüddîn Husayrî, ilmiyle amel eden, mübârek bir zât idi. Sultan Eşrefe, Cemâlüddîn Husayrî'nin geldiği haber verilince, adamlarını gönderip onu surların içine aldılar. Sultânın sarayına kadar merkep üzerinde gitti. Sultan, Cemâlüddîn Husayrî'yi görünce, ayağa kalkıp ona doğru yürüdü. Ona çok iltifât ederek yanına oturttu. Ramazân-ı şerîf olduğundan ve Cemâlüddîn Husayrî sultânın yanına girdiğinde iftar vakti idi. Müezzin ezan okuyunca, hep birlikte cemâatle namaz kıldılar. Namazdan sonra orucunu açması için bardakla su getirdiler. O da bu suyu Husayrî hazretlerine uzatınca, o; "Senin yiyecek ve içeceğin için buraya gelmedim" deyince, Sultan; "Emriniz başım üstünedir" dedi. Cemâlüddîn Husayrî de sultana; "Seninle İzzeddîn bin Abdüsselâm arasında ne var? O, öyle. bir kimsedir ki, eğer Hind memleketinde veya dünyânın en uzak bir köşesinde olsaydı, sultanın onun bereketinden hem kendisi ve hem de memleketi istifâde etmesi ve diğer memleketlere onunla iftihar etmesi için onu memleketine getirmesi gerekir" dedi. Bunun üzerine sultan; "Bende onun bizzat kendi eliyle yazmış olduğu ve akidesini anlatan kâğıtlar var. Sen de oku, onun hakkındaki kararını ver" deyince, Cemâlüddîn Husayrî, İbn-i Abdüsselâm'dan gelen ve Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatan yazıları sonuna kadar okudu ve; "Bu, müslümanların i'tikâdı, sâlihlerin şiarı, mü'minlerin yakînidir. Burada yazılanların hepsi doğrudur. Bunlara karşı çıkan, yanlış yoldadır" dedi. Sultan bu sözleri duyunca, İbn-i Abdüsselâm ile arasında olanlardan dolayı Allahü teâlâdan af ve mağfiret diledi ve hatâsını telâfi etmek için İbn-i Abdüsselâm'a bir adam gönderdi. Hakkını helâl etmesini ve onunla görüşmek istediğini bildirdi. Sultan, Cemâlüddîn Husayrî ile görüşmeden önce, bid'at ehli kimselerin sözlerine göre hareket ediyordu. Bu yüzden onlar, en parlak devirlerini yaşıyorlardı. Ancak Husayrî hazretleri sultanla görüşüp, hak olan Ehl-i sünnet i'tikâdı meydana çıkınca, bid'at ehlinin bozuk akidelerini yayma çalışmalarının önüne geçilmiş oldu. Cemâlüddîn Husayrî, mücâdele ve münazaa kapısını kapatmak için, kelâm mes'eleleri üzerinde konuşmaktan sakınılmasını, bu mevzûda hiç kimsenin herhangi bir şekilde fetvâ vermemesini söyledi. Böylece uzun süre bid'at ehli sesini çıkaramadı.

Şemsüddîn İbni Cevzî, Sultan Eşrefin yanına geldi. Şemsüddîn, zamanının büyük vâ'izlerinden idi. Herkesin hürmet ve kabûlünü kazanmıştı. Va'z ederken çok te'sîrli konuşurdu. Hem kendisi ağlar, hem de cemâati ağlatırdı. Cemâat, meclisinden kendilerinden geçmiş olarak ayrılırlardı. Va'zlarını Cumartesi günleri verirdi. Şemsüddîn İbni Cevzî, sultanın huzûruna girince, sultan kendisine; "Mekâsid-üs-salât" kitabını verdi ve "Bu kitabı oku" dedi. O da okuyup, "Bu kitap çok güzeldir. Bir benzeri yazılmamıştır" dedi. Bunun üzerine Sultan, ona; "Bu kitabı, va'z meclisinde insanlara teşvik eyle" dedi.

Şemsüddîn İbni Cevzî, va’z vermek için kürsiye çıkıp, Allahü teâlâya hamd ve Resûlüne (aleyhisselâm) salât ve selâmdan sonra şöyle dedi: “Biliniz ki, bedenî ibâdetlerin en faziletlisi namazdır. Namaz, kişiyi Rabbine yaklaştırır.

Mekâsıd-üs-salât kitabına çok önem veriniz. Bu kitabı, büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm yazmıştır. Bu kitabı iyi anlayınız ve onu iyi ezberleyiniz.

Onu çocuklarınıza ve yakınlarınıza öğretiniz. Bu kitabın fâidesi pekçoktur.” Bundan dolayı bu kitap çok yazıldı ve herkes tarafından okundu.

Bu hâdiselerden sonra, İbn-i Abdüsselâm’ın sultanın yanında yeri çok yükseldi. Sultan ölüm hastalığında iken, yakınlarından birisine;

“İzzeddîn bin Abdüsselâm’a git. Seni çok seven Sultan-ı Âdil Ebû Bekr’in oğlu Mûsâ sana selâm söyledi. Zât-ı âlinizin gelmesini, kendisine yarın huzûr-i ilâhide faydalı olacak şeyleri anlatmanızı ve duâ etmenizi ister de!” diye bildirdi. Haberci, sultânın dediklerini aynen İzzeddîn bin Abdüsselâm’a anlattı. O da bu teklifi kabûl etti ve; “Böyle bir ziyâret, en faziletli ibâdetlerdendir. Çünkü bunda birçok fâideler vardır, inşâallah” dedi.

İbn-i Abdüsselâm kalkıp, sultânın yanına kadar gitti. Oraya varınca sultana selâm verdi. Mûsâ onu görünce çok sevindi ve hemen onun elini öptü.

Sonra “Ey İzzeddîn! Bana hakkını helâl et. Benim için Allahü teâlâya düâ et. Bana nasihatlerde bulun” dedi. O zaman İbn-i Abdüsselâm; “Ben, her gece, insanlara olan hakkımı helâl ediyorum. Ben kimsenin bende bir hakkı olmadan gecelerim. Bunun mükâfatını ve karşılığını Allahü teâlâdan bekliyorum, insanlardan asla bir karşılık beklemiyorum. Ecrimin Allahü teâlâdan olup, insanlardan olmaması bana herşeyden daha kıymetlidir. Sultâna duâ etmeme gelince, çoğunlukla ben ona duâ ediyorum. Çünkü sultânın durumu iyi olursa, İslâmın ve müslümanların durumu da iyi ve güzel olur.

Allahü teâlâ sultâna; yarın huzûr-i ilâhîde yüzünü ak edecek şeyleri görmek nasîb eylesin” dedi. Sultan bu ziyâretten ve İbn-i Abdüsselâm’ın sözlerinden memnun kalarak; “Allahü teâlâ sana hayırlar versin” dedi.

İzzeddîn bin Abdüsselâm birçok eser yazdı. Bu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1. Kavâid-ül-kübrâ, 2. Mecâz-ül-Kur’ân, 3. Kavâid-üs-sugrâ: Kavâid-ül-kübrâ’nın kısaltılmış şeklidir. 4. Seceret-ül-Meârif, 5. Ed-Delâil-ül-müteallikât-ı bil-melâiketi ven-Nebiyyîn aleyhimüsselâm vel-halkı ecmâîn, 6. Et-Tefsîr, 7. El-Gâye fî ihtisâr-in-nihâye, 8. Muhtasâr-ı Sahîh-i Müslim, 9. El-İmâm fî Edillet-il-ahkâm, 10. Beyânü ahvâl-in-nâs yevm-el-kıyâmeti, 11. Bidâyet-üs-suâl fî tafdîl-ir-Resûl (aleyhisselâm), 12. El-Fark beyn-el-Îmân vel-İslâm, 13. Fevâid-ül-belvâ vel-mihan, 14. El-Cem’u beyn-el-hâvi ven-nihâye, 15. El-Fetâvâ-il-Mûsuliyye, 16. El-Fetâvâ-il-Mısriyye, 17. Mekâsıd-üs-salât.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 249

2) El-A’lâm cild-4, sh. 21

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübki) cild-8, sh. 209

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 235

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 301

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 353

7) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 350

8) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 71

9) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 309

10) Zeyl-i Ravdateyn sh. 216

11) Tabakat-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 73

12) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 314

13) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 92, 116, 220, 260, cild-2, sh. 1027, 1143, 1360, 1780

14) Brockelmann Sup-2, sh. 766 Gal-1, sh. 430

İZZEDDÎN BİN HÂFIZ

Hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdülganî bin Abdülvâhid bin Ali Sürûr el-Makdisî’dir. Künyesi Ebü’l-Feth olup, lakabı

İzzeddîn'dir. 566 (m. 1170) senesinde Dımeşk'da doğup, 613 (m. 1216) târihinde vefât etti. Daha küçüklüğünde, babası onunla ilgilendi Dımeşk'da çocuk yaşta; Ebû Meâli bin Sâbir, Hıdır bin Tâvûs, Ebû Mecd Baniyâsî'den hadîs-i şerîf dinlemesini te'min etti. Ondört yaşında iken, Bağdad'a gitti. Ebû Feth bin Şâtil, Nasrullah Kazzâz ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Feth bin Munâ'dan fıkıh ilmini okudu. İsfehan'da; Ebû Fedâil Abdürrahîm bin Muhammed bin Kâğızî, Mes'ûd el-Cemâl, Ebü'l-Mekârim Lebbân'dan, Mısır'da; Ebû Kâsım Bûsîrî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de; iki oğlu, Takıyyüddîn Ahmed, İzzeddîn Abdürrahmân, Hâfız Ziyâüddîn, Şihâb et-Tûsî, Şemsüddîn Abdürrahmân bin Muhammed, Fahrüddîn Ali ve başka âlimler de hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Âlimlerin onun hakkında buyurdukları: İbn-i Neccâr "Biz onunla beraber âlimlerden çok hadîs-i şerîf dinledik. O, bizzat kendisi çok yazdı. Çok kaynak kitap satın aldı. Pekçok kitap ve risaleleri (küçük kitapları) yazarak çoğalttı, İzzeddîn bin Hâfız büyük bir âlim idi. Hadîs-i şerîfleri hem metin ve hem de senetleriyle birlikte ezberler idi. Hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını, garîbini ve müşkilini, hadîs âlimlerinin isimlerini, künyelerini, ömürlerini, neseblerini, hadîs ilmine göre haklarında yapılan cerh ve ta'dilleri bilirdi. Hadîs ilmine göre, güvenilir, âdil ve sadûk vasıflarını hâiz olup, dinimizin emir ve yasaklarına uygun yaşayışı, ahlâkı, temiz ve güzel idi. Mürüvvet sahibi idi. Çok zeki idi. Yakınlarının hakkını gözetir, garîblere yardımcı olurdu."

Hâfız Ziya ise; "İzzeddîn bin Hâfız, hem büyük bir hadîs âlimi ve hem de fıkıh âlimi olup, çeşitli ilimlerde de mütehassıs idi. Kırâati pek güzel idi. Okurken çok ağlardı. Pek cömert idi. Hadîs âlimlerinin yanında güvenilir ve mu'teber bir zât idi. Dımeşk'da, Dâr-ül-Batîh mescidinde her Cum'a gecesi halka hadîs-i şerîf okurdu. Herkes onun sohbet ve konuşmalarından çok istifâde ederdi. Daha sonra, bu câmiden ayrıldı. Babasının kaldığı yere gitti. Orada her Cum'a günü, Cum'a namazından sonra hadîs-i şerîf okurdu. Ahlâkı örnek, mürüvveti tam bir âlim idi" dedi.

Ebû Şâme; "İzzeddîn Hâfız, Melik-i muazzam Îsâ'dan çok hadîs-i şerîf dinledi. Hadîs ilminde Hâfız olup, dindar, haram olması ihtimâli olan şeylerden sakınan, dünyâya rağbet etmiyen mübârek bir zâttı" demektedir.

Yakınlarından birisi anlatır: "Vefât ettiği gece, onun yanında okuyorduk. Bu sırada, karnı üzerinde kandili andıran bir nûr gördüm." Bunu, hadîs âlimlerinden Ziya anlatmıştır.

Muhammed bin Abdülganî'ye âit birçok güzel rü'yâlar, anlatılmıştır. Bunlardan birisi de şöyledir: Mes'ûd bin Ebû Bekr bin Şükr, vefâtından sonra onu rü'yâda gördü. Onun yüzü, sanki ay gibi idi. Dünyâda onun sûretinde bir kimseyi görmedim. Saçları, sarığının altından çıkmıştı. Onun saçlarının siyahlığı gibi görmedim. Ona; "Ey İzzeddîn! Nasılsın?" deyince, bana; "Sen ve ben, Cennetliğiz" dedi.

Bir başkası da onu rü'yâsında görüp; "Allah aşkına söyle, Rabbin sana ne muâmele eyledi?" dedi. O da cevaben; "Her türlü hayır ve iyilik ile karşılaştım" dedi.

Ahmed bin Muhammed bin Halef de şöyle anlattı: "İzzeddîn bin Hâfız'ı rü'yâda gördüm. Bana; Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin yanına geldiğini, bütün ihtiyâçlarını verdiğini söyledi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tekmiletün li vefeyât-in-nâkile cild-4, sh. 252

2) Zeyl-i Ravdateyn sh. 99

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1401

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 74

5) Zeyli Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 90

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 56

İZZEDDÎN BİN NAÎM

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İzzeddîn bin Naîm'dir. Âlim, kâmil, ârif bir zât olan İzzeddîn bin Naîm'in çok kerâmetleri görüldü. 675 (m. 1276) senesinde vefât etti. Hama şehri yakınındaki Sıla köyüne defnedildi Doğum târihi ve hayâtı hakkında bilgi yoktur.

Es-Sirâc şöyle anlatır: "Hama vâlisi, alçak tabiatlı ba'zı kimselerin sözlerine kanarak, imtihan etmek için İzzeddîn bin Naîm'in dergâhına, içinde şarap olan bir takım eşyaların

götürülmesini emretti. Eşyalar götürüldüğünde, İzzeddîn bin Naîm bunlara bakıp indirilmesini emretti. Orada bulunanlar bunların şarap olduğunu söylediklerinde, o tekrar; "İndiriniz ve bu tulumları çiğneyiniz" dedi. Bunları çiğnedikten sonra, içlerini açıp baktıklarında, son derece güzel ve lezzetli bir bal olduğunu gördüler. Dergâhda bulunanların hepsi doya doya yediler. Bir kısmını da Hama vâlisine gönderdiler."

Yine es-Sirâc anlatır. "Sultan Rükneddîn Ebü'l-Feth Beybûrûs bin Abdullah, birgün İzzeddîn bin Naîm'in ziyâretine geldi Yolda yanında olanlara; "Bugün bol etli pilavı, dergâhda İzzeddîn bin Naîm'den yiyeceğiz. O yemek ise, ateşsiz pişmiş olacak. Bize izzet ve ikram edecek gücü bulabilecek mi bakalım" diyerek büyüklendi. Oraya vardıklarında, İzzeddîn bin Naîm, meydana büyük bir kuyu kazılmasını ve içine pirinç ve et olan bir kazan konulup, üzerinin de muntazam olarak toprakla örtülmesini emretti. Aradan bir müddet geçtikten sonra, İzzeddîn bin Naîm kuyunun ağzını açtırdı. Sultan ve oradakiler kendileri için yemek olacak şeylerin ateşsiz yerde pişmemiş olmasından endişe ettiler. Nihâyet kuyu açıldı. Ateşsiz olarak, yüksek hararetteki bu kuyudan gayet güzel bir şekilde pişmiş etli pilav çıktı. O zaman İzzeddîn bin Naîm; "Afiyetle yiyiniz" buyurdu. Sultan ve yanındakiler, bu velî zâtın ikram ve ihsânının bolluğuna şaşırdılar. Sultan, karşılık olarak birşeyler vermek istedi. Fakat İzzeddîn bin Naîm, ondan hiçbir şey kabûl etmedi. Orada bulunanların îmânları ve sevgileri kuvvetlendi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 152

KÂDI HAMÎDÜDDÎN NÂGÛRÎ (Muhammed bin Atâ)

Hindistan ulemâ ve evliyâsının büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Atâ olup, Hamîdüddîn lakabı ile tanındı. Nâgûrî nisbet edildi. Şam ve Bağdad'da din ilimleri tahsil etti. Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin sohbetleriyle şereflendi. Onun halifesi olarak Hindistan'a gitti. Orada Çeştî büyüklerinden Hâce Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî'ye talebe oldu. Hem Sühreverdî, hem de Çeştî büyüklerinin yolunda ilerledi. Feridüddîn Genc-i Şeker hazretleriyle sohbet etti. Hindistan'ın çeşitli şehirlerinde kadılık yaptı. 650 (m. 1252) yılında Dehlî'de vefât etti. Hocası Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî hazretlerinin ayak ucuna defnedildi.

Herkese iyilik eden, vaktini, Allahü teâlânın kullarına O'nun dînini öğretmekle kıymetlendiren Kâdı Hamîdüddîn Nâgûrî, insanlarla iyi geçinir, herkese iyilik ederdi. İnsanlara karşı çok merhametliydi. Onları Cehennemde ebedî azap çekmekten kurtarmak için durmadan çalışırdı. Hakka olan aşkını dile getirdiği şiirleri dilden dile dolaşır, güzel eserleri her cemiyette okunur, istifâde edilirdi.

"Fevâid-ül-füâd" adlı eserde, onun şiirleriyle ilgili bir menkıbe şöyle anlatılır. Zamanın büyüklerinden ve Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî'nin ileri gelen halîfelerinden olan Feridüddîn Genc-i Şeker, huzûrunda kaside okunmasını emir buyurdu. Kasîde okuyacak kimse bulunamadı. Talebelerinden Bedreddîn'e emredip, Kâdı Hamîdüddîn Nâgûrî'nin gönderdiği mektûpları getirmesini söyledi. Bedreddîn, mektûp ve yazıları sakladığı çantayı getirip, önüne koydu. Eline gelen ilk mektûbu Feridüddîn hazretlerine verdi. "Ayakta oku" buyurdu. O da mektûbu okumaya başladı. Mektûpta şöyle diyordu: "Fakîr, hakîr, zaîf, nahîf Muhammed Atâ ki, dervişlerin bendesi, baş ve gözüyle onların ayaklarının tozudur." Şeyh bu kadar dinleyince, kendine bir hâl ve zevk peyda oldu. Sonra bu mektûpta bulunan şu rubaiyi okuttu:

O akıl nerede ki, kemaline erişsin,
O rûh nerededir ki, Celâline yetişsin,
Farzedelim ki, yüzünden perdeyi kaldırmışsın,
O göz nerededir ki, Cemâline erişsin.

Kâdı Hamîdüddîn hazretleri, zâhir ve batın ilimlerinde birçok talebe yetiştirdi. Kerâmetleri meşhûr oldu. Kıymetli eserler yazdı. "Tavâliüş-şümûs" adlı eserinde hakikât sırlarını anlattı.

Tasavvuf ve hakîkatten nasîbi olan bir azîz, bu zaîf kula anlattı: Anadoludaki hücrelerden birine girmiştim. Keskin görüşlü biri bana baktı ve hâlimden birşeyler anlayıp, beni bir yere götürdü. Huşû' üzere duran bir dervişin yanına vardık. Yanımdaki kimse, bana dönüp; "Bu azîz, oniki senedir Celâl'in müşâhadesindedir. Da'vet gelir diye ayakta hazır beklemektedir. Her seher vakti, aniden "Hû" ismi, onun dilinden kulağımıza erişir. Hû ismini söyleyince, ağzından, yeni doğan güneş gibi bir nûr parlar" dedi.

Kâdı Hamîdüddîn bu eserinde ve diğerlerinde, vahdet ve tevhîd sırlarını, tasavvuf erbâbının gönlündeki aşk ve muhabbet nehirlerinin sızıntı

ve serpintilerini dile getirip, ortaya döktü. Ama ehli kalmadı ki anlasın, kaybeden yok ki, bulunca sevinsin. Beyt:

Bilmiyenler tanıyamaz bileni
O halde sözü kısa kesmeli.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) "Ahbâr-ül-ahyâr fî esrâr-il-ebyâr", Kitabhâne-i Rahmiyye, Diyobend, sh. 43

KÂDI İMÂDÜDDÎN (Nasr bin Abdürrezzâk)

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden, vâ'iz. İsmi, Nasr bin Abdürrezzâk bin Abdülkâdir-i Geylânî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Sâlih, lakabı İmâdüddîn'dir. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunudur. Hanbelî mezhebinde ilk Kâdı'l-kudâtdır. 564 (m. 1169) senesi Rebî'ul-âhır ayının 24. günü seher vaktinde doğdu. 633 (m. 1236) senesi Şevval ayının 16. günü vefât etti. Câmi-i Kasr'da cenâze namazı kılındı, idârecilerden, âlimlerden ve diğer insanlardan, çok kalabalık bir cemâat toplandı. Herkes, tabutunu biraz olsun taşıyabilmek için can atıyordu. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin türbesinde defnolundu.

Diğer birçok İslâm âlimi gibi, Nasr bin Abdürrezzâk hazretleri de daha çocuk yaşta ilim tahsiline başladı. İlk olarak Kur'ân-ı kerîmi öğrendi. Bundan sonra, babasından ve amcası Abdülvehhâb bin Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Bunlardan başka, Ebü'l-Alâ el-Hemedânî, Silefî, Ebû Mûsâ el-Medînî ve başka âlimlerden icâzet (diploma) aldı. Ayrıca, Ebû Hâşim Îsâ bin Ahmed ed-Dûşânî, Saîd bin Safi el-Hamâlî, Ahmed bin Mübârek el-Merkı'ânî, Abdülhak bin Abdülhâlık, Müslim bin Sabit İbn-ün-Nehhâs, Abdülmuhsin bin Türeyk, Şühde ve başka âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan ilim öğrendi. Kendisinden ise; Abdüssamed bin Ebi'l-Ceyş Necîb el-Harrânî, Kemâl el-Bezzâr ve başka birçok zât ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

İlim öğrenmekteki gayret ve istidâdının çok fazla olması sebebiyle, kısa zamanda çeşitli ilimlerde yetişen Nasr bin Abdürrezzâk, bilhassa fıkıh, hadîs, kelâm, münâzara, hılâf gibi ilimlerde çok yükseldi. Dedesi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin medresesinde ders, va'z ve fetvâ vermeye başladı. Kendisi Hanbelî mezhebi âlimlerinden idi. Bununla beraber, diğer mezheblerin bilgilerinin inceliklerine de vâkıf idi. Dînî ibâreleri çözmekte pek mahir idi. Hadîs ilmi tahsîl edenler için, ayrıca bir meclis kurdu. Ezberinden hadîs-i şerîf okurdu, insanlar da ondan duyduklarını yazarlardı. Herkes tarafından sevilip, hürmet edilen, çok yüksek bir zât idi. Tanınmaktan, şöhret sahibi, parmakla gösterilen birisi olmaktan çok uzak durur, çok sakınırdı. İbâdet ve taâtla meşgûl idi. Ağırbaşlı, vakûr ve heybetli idi. Fakat kibirli değildi. Tevâzu sahibi idi. Alçak gönüllü idi. Aklının ve zekâsının kuvveti fevkalâde idi. Lütuf, iyilik, ikram sahibi idi. Tatlı dilli ve güler yüzlü idi. İnsanlara muâmelesi çok güzel idi. Yanına gelen herkes, kendisinden memnun ayrılırdı. Aile efradına karşı olan yumuşaklık ve ikramı daha fazla idi. Allahü teâlânın râzı olduğu istikâmetten ve dosdoğru olmaktan hiç ayrılmadı.

Halîfe Nâsır'ın 622 (m. 1225) senesinde vefât etmesinden sonra yerine geçen oğlu Zâhir, âdil ve sâlih bir kimse idi. Zulme ve haksızlığa meydan vermezdi. Ahkâm-ı İslâmiyenin tam tatbik edilmesi için çok gayret etti. Hattâ İbn-ül-Esîr diyor ki: "Bir kimse; "Ömer bin Abdülazîz hazretlerinden sonra gelen devlet reîsleri içinde, adâlet, doğruluk bakımından ona en çok benziyeni Zâhir idi" dese, doğrudur." İşte bu Zâhir, Nasr bin Abdürrezzâk hazretlerini bütün memleketin Kâdı'l-kudâtı olarak ta'yin etmek istedi. Akrabasını gözetmesine, onları ziyâret etmesine mâni olunmaması şartı ile kabûl etti. Halîfe ona dedi ki: "Her hak sahibine hakkını mutlaka ver! Sâdece Allahü teâlâdan kork! Ondan başka birşeyden korkma! Her hâlde Allahü teâlânın emrini gözet! Hiç kimse hakkında hatır için hüküm verme!" Ayrıca halîfe kendisine bin dinar para gönderdi. O da bu para ile borçlarını ödedi, İmâdüddîn Ebû Sâlih el-Geylânî hazretleri devamlı olarak ahlâk-ı hamide (güzel ahlâk) üzere idi. Kâdı'l-kudât makamında bulunması, onun sertleşmesine, kibirlenmesine sebeb olmadı. Bilakis, zühdü, takvâsı İslâmiyetin emirlerine bağlılığı her gün arttı. Bu vazîfeden ayrıldıktan sonra, tekrar ilim öğretmek ile meşgûl oldu. Her işinde çok ihtiyâtlı davranırdı, iyice araştırıp tahkîk etmedikten sonra, bir hadîs-i şerîfi rivâyet etmezdi.

Nasr bin Abdürrezzâk el-Geylânî hazretleri şöyle anlatır: "Bana her sene Receb ayında Nâsıriyye Vakfı'ndan bir miktar para verilirdi. Bir sene, o paranın dağıtıldığı günlerde, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabrini ziyârete gitmiştim. Geri döndüğümde, herkesin rusûmlerini (verilmekte olan o paralarını) aldıklarını öğrendim. Bana; senin paran İbn-i

Tûmâ'dadır. Ondan alacaksın dediler. İbn-i Tûmâ Hıristiyan idi. İhtiyâcım için, nafakam için harcedeceğim bu paranın, bir kâfirin elinden gelmesini, parayı ondan almayı uygun bulmadım. Allahü teâlâya güvenerek, onun rızıklara kefil olduğunu, yarattığı mahlûkunun rızkını elbette vereceğini, şayet borçlanacak olsak bile, Allahü teâlânın kolaylık göstereceğini, O'nun en iyi vekîl olduğunu, kendisine sığınanlara yardım ettiğini düşünerek, O'na güvenerek ve sığınarak eve geldim. O kimse de zâten getirip parayı vermedi. Nihâyet birkaç ay sonra, parayı bana getirip teslim etmiyen hıristiyan öldürüldü. Evinde bulunan ve bana âit olduğu anlaşılan para da oradan alınıp bana teslim edildi.

Hâfız Ziya (radıyallahü anh), Ebû Sâlih Nasr bin Abdürrezzâk hazretlerini çok övmekte, hayırlı vasıflarını zikrederek, kendisinden kalabalık bir cemâatin fıkıh öğrenip çok fâidelendiklerini bildirmektedir.

Sarsarî de, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel ve onun mezhebinde bulunan âlimleri anlattığı Kasîde-i lâmiyyesinde Ebû Sâlih Nasr hazretlerini çok medh etmekte, kendisinden, "Asrımızda fıkhın direği, her müşkili hâlleden Ebû Sâlih" diye bahsetmektedir.

Nasr bin Abdürrezzâk hazretlerinin ba'zı eserleri olup; İrşâd-ül-mübtediîn, Erbe'ûne hadîsen, Mecâlisün fil-hadîs bunlardandır.

> Ebû Sâlih Nasr bin Abdürrezzâk'ın (radıyallahü anh), Peygamber efendimize (aleyhisselâm) kadar olan râvîlerini zikrederek rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ey kadınlar topluluğu! Çok sadaka verin ve çok istiğfar edin! Şüphesiz ki, ben, Cehennem ehlinin çoğunun siz kadınlardan olduğunu gördüm."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakat-ı Hanâbile cild-2, sh. 189

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 161

3) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 63

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 491

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 90

6) El-A'lâm cild-8, sh. 24

7) Kalâid-ül-cevâhir sh. 45

KARÂFÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh ve tefsîr âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Ebi'l-Alâ İdrîs bin Abdürrahmân bin Abdullah İbni Yelin'dir. Aslen Karâfe bölgesinden olduğu için "Karâfî" diye tanınan Ahmed bin İdrîs, 626 (m. 1228) yılında Mısır'da doğdu. Mâlikî fıkhında ihtisas sahibi oldu. Bu husûsta zamanının tek âlimi olan Ahmed bin İdrîs, 684 (m. 1285) yılında Mısır'da vefât etti ve Karâfe'de defn olundu.

Ahmed bin İdrîs el-Karâfi, Sultân-ül-ulemâ diye tanınan İzzeddîn bin Abdüsselâm eş-Şâfiî, el-İmâm el-Allâme Şerefüddîn Muhammed bin İmrân (Şerîf el-Karekî diye meşhûr) ve Kâdı'l-kudât Şemsüddîn Ebû Bekr Muhammed bin İbrâhim bin Abdülvâhid İdrîsî'den ilim öğrendi. Şemsüddîn Ebû Bekr Muhammed el-İdrisî'nin "Kitâb-ül-vüsûl ve Sevâb-ül-Kur'ân" adlı eserini, ondan dinledi.

İbn-i Ferhûn onun hakkında; "Karâfî, aklî ve naklî ilimlerde kendisini yetiştirmiş, bilhassa fıkıh ilminde mesafe katetmiş bir âlimdir" demektedir.

Ebü'l-Abbâs Ahmed Karâfî, Süleymâniye Kütüphânesi'nin İ. İsmâil Hakkı kısmı 492 numarada kayıtlı "Kitâb-ül-fürûk" adlı eserinde, zühd, hased ve ucb hakkında şöyle buyurmaktadır:

Zühd, ya'nî dünyâdan el çekmek, mal ve mülkün olmaması demek değildir. Zühd; kalbin dünyâya, mala bağlılığının olmamasıdır. Çünkü zâhid, ba'zan insanların en zenginlerinden olabilir. Fakat buna rağmen o yine zâhiddir. Çünkü o, elinde bulunan mala, mülke ve servete i'tibâr etmez. Onları hatırına bile getirmez. Onun için malın varlığı ile yokluğu arasında fark yoktur. Elinde bulunanı Allah yolunda harcamak ona çok kolay gelir. Ba'zı kimseler vardır, çok fakir olmalarına rağmen zâhid değillerdir. Hattâ kalbi dünyâ sevgisi ile dolu olduğu için, çok hırslıdır. Hırsından dünyâya doymak bilmez. Bundan dolayı zühd, malın olup olmamasına bağlı olmayıp, kalbin dünyâya i'tibâr etmemesine, kıymet vermemesine bağlıdır. Haramlardan el çekmek ise, elbette lâzımdır.

> Hased; Allahü teâlânın bir kuluna ihsân etdiği ni'metin ondan çıkmasını istemektir. Faydalı

olmayan, zararlı olan birşeyin ondan çıkmasını istemek, hased olmaz. “Gayret” olur. İlmini, mal, mevki ele geçirmek, günah işlemek için kullanan din adamından ilmin gitmesini istemek gayret olur. Malını haramda, zulümde, İslâmiyeti yıkmakta, bid’atleri ve günahları yaymakta kullananın malının yok olmasını istemek de hased olmaz, din gayreti olur. Bir kimsenin kalbinde hased bulunur, kendisi buna üzülür, bunu istemezse, bu günah olmaz. Kalbde bulunan hâtıra, günah sayılmaz. Hâtıranın kalbe gelmesi insanın elinde değildir. Kalbinde hased bulunmasından üzülmezse veya arzusu ile hased ederse, hased olur, haram olur. Bu hasedini sözleri ile, hareketleri ile belli ederse, günahı daha çok olur. Hadîs-i şerîfte; “İnsan, üç şeyden kurtulamaz; sû-i zan, tayere, hased. Sû-i zan edince, buna uygun harekette bulunmayınız. Uğursuz zan ettiğiniz şeyi Allaha tevekkül ederek yapınız. Hased ettiğiniz kimseyi hiç incitmeyiniz” buyuruldu. Tayere, uğursuzluğa inanmaktır. Sû-i zan, bir kimseyi kötü zan etmekdir. Bu hadîs-i şerîfden anlaşılıyor ki, kalbde hased hâsıl olması, haram değildir. Bundan râzı olmak, devamını istemek, haram olur. Hadîs-i şerîfte; “Kalbe gelen kötü şey söylenmedikçe ve buna uygun hareket edilmedikçe affolur” buyuruldu. İnsanın kalbine küfre sebep olan bir düşünce gelince, bundan üzülür ve hemen red ederse, bu kısa düşünce küfr olmaz. Farzı yapmamak veya bir haramı yapmak düşüncesi de böyledir. Fakat senelerce sonra kâfir olmaya karar verirse, hattâ bunu bir şarta bağlasa dahi imansız olur. Senelerce sonra haram işlemeğe niyet ederse, karar verirse, o anda günaha girer. Fakat, haramı işlemenin günahı, işlemeğe niyet etmekten daha büyüktür.

Ucb; yaptığı ibâdetleri, iyilikleri beğenerek, bunlarla övünmektir. Yaptığı ibâdetlerin, iyiliklerin kıymetini bilerek, bunların elden gitmesini düşünerek korkmak, üzülmek ucb olmaz. Yahut, bunların Allahü teâlâdan gelen ni’metler olduğunu düşünerek sevinmek de ucb olmaz. Bunların Allahü teâlâdan gelen ni’metler olduğunu düşünmeyerek, kendi yaptığını, kazandığını sanarak sevinmek, kendini beğenmek, ucb olur. Ucbun zıddına; minnet denir. Minnet, ni’mete kendi eliyle, kendi çalışmasıyla kavuşmadığını, Allahü teâlânın lütfu ve ihsânı olduğunu düşünmektir. Böyle düşünmek, ucb tehlikesi olduğu zaman farz olur. Diğer zamanlarda ise müstehabdır. İnsanı ucba sürükleyen sebeplerin başında, cehâlet ve gaflet gelmektedir. Bu ucbdan kurtulmak için, her şeyin Allahü teâlânın dilemesi ile ve yaratması ile meydana geldiğini ve akıl, ilim, ibadet etmek, mal ve mevki gibi kıymetli ni’metlerin Allahü teâlânın lütfu ve ihsânı olduklarını düşünmek lâzımdır. “Ni’met”, insana fâideli olan, tatlı gelen şey demektir. Bütün ni’metleri gönderen Allahü teâlâdır. O’ndan başka yaratıcı ve gönderici yoktur.

Karâfî buyurdu ki: “Hased edenlerle münâzara etmeyi bırakın. Çünkü bu durumda siz öfkelenirsiniz, hased eden bundan faydalanır ve inkâr eder.”

Karâfî birçok eser yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1. Kitâb ez-Zehîre fil-fıkh min ecli Kütüb-il-Mâlikiyye, 2. Kitâb-ül-Kavâ’îd, 3. Şerh-ut-tehzîb, 4. Şerh-ül-Cellâb, 5. Şerhü Mahsûl-li-İmâm Fahreddîn Râzî, 6. Kitâb-üt-ta’likat, 7. Kitâb-üt-tenkih fî usûl-il-fıkh, 8. El-müfid, 9. Kitâb-ül-ecvibet-il-fâhire an es’ilet-il-fâcire fî redd-i alâ ehl-i kitâb, 10. Kitâb-ül-Emmiyye fî idrâk’in-niyyet, 11. Kitâb-ül-istinâ fî ahkâm-il-istisnâ, 12. Kitâb-ül-ahkâm fil-fark beyn-el-fetâvâ, 13. El-Ahkâm (Kitâb-ül-Yevâkît fî ahkâm-il-mevâkît), 14. Kitâbü şerh-il-erba’în, 15. Kitâb-ül-infâd fil-i’tikâd, 16. Kitâb-ül-münciyyât, 17. El-Mûbikât fil-ediyye, 18. Mâ yecûzü minhâ vemâ yahrumuh, 19. Kitâb-ül-ebsâr fî müdrikât, 20. Kitâb-ül-beyân fî ta’lik-il-Îmân, 21. Kitâb-ül-umûm, 22. Kitâb-ül-ihtimâlât-il-mercûha, 23. Kitâb-ül-Bâriz, 24. Kitâb-ül-ecvibe an es’ilei ve inde alâ hutabi İbn-i Nubâta.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 158

2) El-A’lâm cild-1, sh. 94

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 62, 67

4) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 72, 127, 135, 737

5) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 11, 21, 77, 186, 499; cild-2, sh. 1503, 1359

6) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 86

7) Brockelmann Gal-1, sh. 385; Sup-1, sh. 665

8) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 578, 1027

9) Kitâb-ül-fürûk

KÂSIM BİN HÜSEYN EL-HAREZMÎ

Fıkıh, nahiv ve lügat âlimi. İsmi, Kâsım bin Hüseyn bin Muhamed el-Harezmî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Sadr-ül-efâdıl'dir. Aslen Harezmli olan Kâsım bin Hüseyn, 555 (m. 1160) senesinde doğdu. Güzel ahlâk sahibi, güler yüzlü, hoş sohbet bir zât idi. 617 (m. 1220) senesinde vefât etti.

Kâsım bin Hüseyn, Ebü'l-Feth Yâsir bin Abdüsseyyid el-Mutarrizî, Burhâneddîn Nasır ve zamanının büyük âlimlerinden fıkıh ilmini tahsil etti.

Kâsım el-Harezmî, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan âlimlerle sohbet etmiştir. Zamanında bozuk i'tikâd sahibleri çoğalmıştı. Kendisi şöyle anlatır: "Birgün ben, hareketsizce oturan, yaşlılık alâmetleri yüzünden açıkça anlaşılan bir âlime; "Mezhebin nedir?" diye sordum. O da; "Ben Hanefî mezhebindenim. Harezmli değilim. Buhârâ'da ilim tahsil ettim. Oranın büyük âlimleri ile görüştüm ve sohbetlerinde bulundum" dedi. Bunun üzerine ben onun Mu'tezilî denilen bozuk fırkadan olmadığını ve bu durumdan çok uzak kaldığını anladım."

Kâsım bin Hüseyni fıkıh, nahiv ve lügat ilmine dâir birçok eser yazmıştır. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1. Şerh-ül-Mufassal, 2. Şerhü sıkt-üz-zend, 3. Et-Tevdîh fî şerh-il-makâmat, 4. Lehcet-üş-şer'î fî şerhi el-fâzil-il-fıkh, 5. Şerh-ül-müfred vel-müellef, 6. Hulvet-ür-reyyâhin fil muhâdarât, 7. Acâib-ün-nahv, 8. Şerhü Ebniyye, 9. Ez-Zevâya vel-habâya fin-nahv, 10. El-Muhassal lil-muhassala fil-beyân.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 98

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 868

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 252

4) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 410

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 153

6) Mu'cem-ül-udebâ cild-16, sh. 237

KEMÂLÜDDÎN İBN-İ ADÎM (Ömer bin Ahmed)

Hanefî mezhebi fıkıh, hadîs ve târih âlimi. İsmi, Ömer bin Ahmed bin Hibetullah bin Muhammed bin Hibetullah'tır. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, lakabı Kemâlüddîn'dir. İbn-i Adîm diye bilinir. 588 (m. 1192) senesinde Haleb'de doğup, 660 (m. 1262) târihinde Kâhire'de vefât etti.

Dedeleri, dört nesil Şam kadılığı yapmış olan İbn-i Adîm'in babası da Şam kadısı idi. Babasından, amcası Ebû Ganem Muhammed, İbn-i Taberzed, iftihar Kindi ve Hârestâni'den hadîs-i şerîf dinledi. Yine Şam, Haleb, Kudüs, Hicaz ve Irak'da birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Din ve fen ilimlerinde mütehassıs olan Kemâlüddîn İbni Adîm, Haleb'de Şadbaht Medresesi'nde dersler verdi, kıymetli eserler yazdı. Kendisinden sorulan suâllere cevaplar verdi. Kendisine has, çok güzel bir hattı vardı. Sultanların mektûplarını yazar, onlara emr-i ma'rûfta bulunurdu. Melik Azîz ve Melik Nasır'a yakınlığı vardı. Bir ara Haleb kadılığı da yaptı. Moğolların şehri işgali üzerine Kâhire'ye gitti. Orada vefât etti. Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı. Vakitlerini ilim öğrenmek, öğretmek ve kitap yazmakla geçirirdi. İnsanlara emr-i ma'rûf yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, onlara riâyet etmelerini söylerdi. Kemâlüddîn İbni Adîm, devamlı yazı ile meşgûl olurdu. Yolculuğa çıkacağı zaman, iki katır arasına bağlanmış bir taht-ı revana biner, oraya oturup, yolculuk boyunca yazı yazardı. Mısır'a ve Bağdad'a elçi olarak gönderildi. Kemâlüddîn İbni Adîm, fakirlere iyi muâmele eder, onlara iyilikte bulunur, ihtiyâçlarını giderirdi.

> **Eserleri:** "Bugyet-üt-taleb fî târih-il-Haleb": Haleb târihidir. "Def-üz-zulüm vet-tecerrî an Ebi'l-Me'arrî", "Derârî fî zikr-iz-zerâri": Bu eserini Sultan Zâhir için yazdı. "Dav-üs-sabâh fil-assî ales-semâh": Melik Sultan Eşref için yazdı. "El-Ahbâr-ül-Müstefâde fî zikr-i Benî Ebî Cerâde": Hat bilgileri, hat âdabı ve hat kalemlerini anlatır. "Tebrîd-i hareret-il-ekbâd fis-sabr alâ fakd-il-evlâd".

İbn-i Adîm, Süleymâniye Kütüphânesi'nin Bağdadlı Vehbî kısmı 2191 numarada kayıtlı, Eyyûbî Sultanı Melik Zâhir'e, oğlu Melik Azîz'in doğum günü tebriki için yazdığı "Kitâb-üd-derârî fî zikr-iz-zerârî" adlı uzun mektûbunda, çocuk

terbiyesinin ehemmiyetini ve çocuk terbiyecilerine yapılan nasihatleri anlatırken buyurdu ki:

> Babanın çocuğuna karşı vazîfesi: Baba, çocuğunun terbiyesini ihmâl etmemelidir. Ona iyiyi ve kötüyü öğretmeli, iyi ve güzel ahlâkı, öğrenmeye ve edebli olmaya teşvik etmelidir. Gerekirse, herhangi bir tarafına zarar vermeden, ikâz mâhiyetinde hafifçe vurmalıdır.
>
> Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Çocuğun baba üzerindeki hakkı, babanın çocuğuna güzel isim vermesi, yerini ve edebini güzel yapmasıdır."
>
> Başka bir hadîs-i şerîfte; "Çocuklarınıza ikramda bulununuz. Onlara güzel edeb ve terbiye veriniz" buyurulmuştur.

Utbî dedi ki: "Kâfi miktarda geçime sahip olduktan sonra, çocuk sahibi ol."

Hikmet sahipleri dediler ki: "Küçük iken çocuğunu terbiye eden, çocuğu büyüyünce sevinir."

Babanın, çocuğu hakkında hocalarını uyarması lâzımdır. Amr bin Utbe, çocuğunu terbiye eden zâta: "Ey Abdüssamed! Benim çocuğumu terbiye ve ıslâh etmeden önce, kendini ıslâh et! Onların ayıpları senin ayıbına bağlıdır. Çünkü çocuklara göre güzel, senin yaptığın; çirkin ise, yapmayıp terkettiğin şeydir. Onlara Kur'ân-ı kerîmi öğret, bunu ihmâl etme! Yoksa onlar, Kur'ân-ı kerîmden uzaklaşırlar. Onlara şiirlerin ve sözlerin, en temiz ve ahlâka en uygun olanını öğret! Kötülüğe ve fuhşa sürükliyenleri sakın öğretme! Onlara, "Edebli ve terbiyeli olmazsanız, sizi babanıza söylerim de! Gerekirse onlara, edeb ve terbiyelerine yardımcı olacak şekilde hafifçe, kendilerine zarar vermeden, ikâz mâhiyetinde vur! Onlara karşı bir tabîb gibi ol! önce onların ahlâkî hastalıklarını tesbit et! Sonra, ona göre ilâç ver, terbiye et!"

Halîfe Abdülmelik, çocuklarını terbiye etmek için Şa'bî'ye (radıyallahü anh) teslim ederken; "Onlara, Kur'ân-ı kerîmi öğrettiğin gibi, doğruluğu da öğret! Onları düşük ve bayağı kimselerden uzak tut" diye tavsiyede bulunurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 275

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 236

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 303

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 265

5) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 126

6) Keşf-üz-zünûn sh. 30, 249, 291, 337, 729

7) Kitâb-üd-derârî fî zikr-iz-zerârî

KEVÂŞÎ (Ahmed bin Yûsuf)

Müfessir ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs Mûsulî'dir. 590 (m. 1194) senesinde doğdu. 680 (m. 1280)'da vefât etti. Babasından ve Ebü'l-Hasen'den ve Dımeşk'a gidip, Sahâvî'den ilim öğrendi. Arab lisânında, kırâat ve tefsîr ilminde iyi yetişti. Sâlih, sâdık ve zâhid bir zât idi. Sultan onun ziyâretine gelirdi. "Tefsîr-i kebîr", "Tefsîr-i sagîr adlı iki tefsîri ve "Tebsîrât-ül-mütezekkir", "Keşf-ül-hakâik" gibi eserleri vardır. Kendisinden; Muhammed bin Ali bin Hârûf el-Mûsulî ve diğerleri kırâat ilmini öğrendi.

İmâm-ı Zehebî onun hakkında şöyle demiştir: Zamanının en meşhûrlarından olup, benzeri az bulunan bir âlim idi. Zâhid, sâlih, sâdık ve çok çalışkan idi. Sultan onun ziyâretine gelirdi. Keşf ve kerâmet sahibi bir zât idi. Ömrünün son on senesinde gözleri görmez oldu. Buğday ekip biçer ve elinin emeği ile elde ettiği bu buğdayı yerdi. Talebelerine de ondan yedirirdi."

Talebelerinden Şeyh Takıyyüddîn Ebû Bekr el-Makassâti şöyle demiştir. "Bir defasında kendisinden birbuçuk sene kadar ayrı kaldım. Sonra yanına geldim. Kapıyı çaldığımda açmak için geldi. Gözleri görmediği hâlde, beni tanıyıp, bu Ebû Bekr'dir, dedi. Onun böyle kerâmetlerini çok gördüm. Vakfın çeşitlerine dâir bir eser yazıp, Medine'ye ve Kudüs'e gönderdi."

Celâleddîn Süyûtî hazretleri şöyle demiştir: "Celâleddîn Mahallî, tefsîrinde ona isnâd yapmıştır. Ben de ona isnâd yaptım. "El-Vecîz", "Beydâvî", "İbn-i Kesîr" tefsîrleri üzerine yaptığım çalışmalarda ondan istifâde ettim."

Ahmed bin Yûsuf Kevâşî'nin "Hadîs-i erbe'în" adlı eserinden ba'zı bölümler şöyledir:

1. Allahü teâlâ, hadîs-i kudsîlerde buyurdu ki:

"Ey kullarım! Benim hidâyet ettiklerim hâriç hepiniz dalâlettesiniz, öyleyse, benden hidâyet isteyiniz. Ey kullarım, benim doyurduklarım hâriç, hepiniz açsınız, öyleyse benden sizi doyurmamı isteyiniz. Ey kullarım! Benim giydirdiklerim hâriç, hepiniz çıplaksınız, öyleyse benden sizi giydirmemi isteyiniz."

"Siz, gece gündüz hatâlar yapar, günahlar işlersiniz. Ben, sizin bütün günâhlarınızı af ve mağfiret ederim. O hâlde benden af ve mağfiret isteyiniz. Bende sizi af ve mağfiret edeyim. Ey kullarım! Siz bana elbette zarar veremezsiniz. Bana fayda da veremezsiniz."

"Eğer sizin evveliniz ve âhiriniz, insanlarınız ve cinleriniz, sizden en takvâ sahibi birinin takvâsı üzere bulunsalardı, benim mülküme hiçbir şey ilâve etmezdi. Ey kullarım! Sizin evveliniz ve âhiriniz, insanlarınız ve cinleriniz, sizin en kötü kalbliniz gibi olsaydı, benim mülkümden hiçbir şey eksiltmezdi."

"Ey Âdemoğlu! Sen beni niçin ziyâret etmezsin? Âdemoğlu, yâ Rabbî! Sen âlemlerin Rabbisin, ben seni nasıl ziyâret edebilirim ki der. Allahü teâlâ: Bilmiyor musun, benim falan kulum vardı. O hastalanmıştı da, sen onu ziyâret etmemiştin. Eğer sen onu ziyâret etmiş olsaydın, onun yanında beni bulacaktın.

Ey Âdemoğlu! Ben seni doyurduğum hâlde sen beni doyurmadın, buyurulur. Bunun üzerine Âdemoğlu, yâ Rabbî! Ben seni nasıl doyurabilirim. Sen âlemlerin Rabbisin. Allahü teâlâ da Âdemoğuluna eğer sen falanca kulumu doyursaydın, beni onun yanında bulacaktın.

Ey Âdemoğlu! Ben sana su verdim. Fakat sen bana su vermedin! buyurur. Âdemoğlu; yâ Rabbî! Sen âlemlerin Rabbisin, ben sana nasıl su verebilirim deyince, Allahü teâlâ: Bilmiyor musun ki, benim kulum senden su istemişti de, sen ona su vermemiştin. Eğer sen ona su vermiş olsaydın, beni onun yanında bulacaktın."

"Kim beni zikrederse, ben de onu zikrederim. Kim beni bir cemâat içerisinde zikrederse, ben de onu ondan daha hayırlı bir cemâat içerisinde zikrederim."

"Benim için birbirini sevenlere, benim için birbirini ziyâret edenlere, muhabbet ve sevgim vâcibdir."

"Bana yaklaşmak istiyenler, kendilerine farz kıldıklarımdan daha sevimli birşey ile bana yaklaşamazlar. Kulum bana, yaptığı nafile ibâdetlerle durmadan yaklaşır. Nihâyet onu severim. Ben o kulu sevince, artık onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. O benimle dinler, benim ile görür, benim ile konuşur, benim ile tutar, benim ile yürür."

"Ben, sâlih mü'min kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin kalbine gelmeyen şeyleri hazırladım."

> "Kim bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zrâ' yaklaşırım. Kim bana bir zrâ' yaklaşırsa, ben ona bir bâ (kulaç) yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse, ben ona hervele ile (koşarak) gelirim."

"Âdemoğlu! Eğer senin için yaptığım taksime rızâ gösterirsen, bunun ile kalbin rahatlıyacaktır. Senin için taksim ettiğim şey sana ulaşacak ve övülen bir kul olacaksın. Eğer yaptığım taksime râzı olmazsan, dünyâ sana musallat kılınır, izzetim ve celâlim hakkı için yemîn ederim ki, dünyâdan ancak sana ne ayrılmışsa ona kavuşursun."

"Ben kalbleri kırık olanların yanındayım."

"Kulum bana kavuşmayı isterse, ben de ona kavuşmayı isterim. Bana kavuşmayı istemezse, ben de ona kavuşmayı istemem."

"Ben kendime ve kullarıma zulmü haram kıldım. O hâlde zulüm yapmayınız."

Resûlullah (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki:

> "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir. Onlar, dirheme veya dinara (mala) vâris değildirler. Onlar sâdece ilme vâris oldular. Kim bu ilmi alırsa, bol bir nasîbi almış olur."

"İnsanların arasına karışıp, onların eziyet ve sıkıntılarına sabreden mü'min, insanların arasına karışmayıp, onlardan gelen sıkıntılara katlanmıyan mü'minden daha kuvvetlidir."

“Allahü teâlâya tam tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, size de gönderirdi. Kuşlar, sabah mi’deleri boş ve aç gider. Akşam mi’deleri dolmuş, doymuş olarak döner.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 209

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 401

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 365

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 42

5) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 103

6) El-A’lâm cild-1, sh. 274

7) Brockelmann Gal 1, sh. 416, Sup 1, sh. 737

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1 sh. 98

9) Hadîs-i erbeîn (Sülemâniye Kütüphânesi Lâleli kısmı No:3687-3)

KİLÂ’Î (Süleymân bin Mûsâ)

Endülüslü hadîs âlimi. İsmi, Süleymân bin Mûsâ bin Sâlim bin Hassan Belensî’dir. Künyesi Ebû Rebî’ olup, İbn-i Sâlim Kilâ’î diye bilinir. 565 (m. 1170) senesi Ramazân-ı şerîf ayının başında Gırnata’da doğup, 634 (m. 1237) senesi, Zilhicce’nin yirmisinde şehîd oldu. Belensiye’de Ebû Atâ bin Nezir, Ebû Haccâc bin Eyyûb’dan ve başka yerlerde de Ebû Kâsım Hubeyş, Ebû Bekr bin Ced, Ebû Abdullah bin Zergûn, Ebû Abdullah bin Fehhâr, Ebû Muhammed bin Ubeydullah, Ebû Muhammed bin Büne, Ebû Muhammed bin Fürs, Ebû Abdullah bin Arûs, Ebû Muhammed, Ebû Muhammed bin Cehûr, Necbe bin Yahyâ ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebû Abbâs bin Medâ, Ebû Muhammed Abdülhak Ezdî ve daha başka âlimler de ona icâzet vermişlerdir. Rivâyete çok önem verirdi. Hadîs-i şerîf ilminde pek yükselmişti. Hadîs ilminde, cerh ve ta’dîl mevzûlarını çok iyi bilirdi. Râvîleri zikrederken, onların doğum ve vefâtlarını da bildirirdi. Bilhassa önce gelen ve asrındaki hadîs-i şerîf âlimleri olmak üzere, hadîs râvîlerinin ismini, onların doğum ve ölüm târihlerini ezbere bilmekte zamanının önde gelenlerinden idi.

Kendisinden; Ebû Abdullah bin Hizbullah, Ebû Hüseyn bin Abdülmelik bin Mehfûz, İbn-i Ebbâr, İbn-i Gammaz, Ebû Muhammed bin Batala, Ebû Ca’fer Tandâlî, Ebû Huccâc bin Hakem ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Kilâ’î, Doğu Endülüs’teki büyük âlimlerden olup, Mâlikî mezhebindeydi. Edebî ilimlerde ve hat san’atında pek yükselmişti. Belensiye Câmii’nde hatîb idi. Beliğ hutbeler okurdu. Kâdılık yaptı. Adâletiyle, bu konuda ta’viz vermemesiyle tanındı. O, cesur ve gayretli bir zâttı. Muharebelere iştirâk eder, bizzat düşmanla çarpışırdı. Son olarak, Mursiye’ye üç fersah mesafede bulunan bir yerdeki gazâda çarpışırken şehîd düştü.

İbn-i Musdî onun hakkında şöyle der: Gördüklerim arasında onun gibi faziletli ve âlim bir zâta rastlamadım. Aklî ve naklî ilimlerde, nesir ve şiirde pek mahirdi. Kur’ân-ı kerîm kırâati ve tecvîd ile ilgili ilimlerde çok derin idi. Kırâatlerini İbn-i Hûzeyl’in talebelerinden okudu. Mürsiye’de Ebû Kâsım bin Hubeyş’den pekçok istifâde etti.

Eserleri: 1. Misbâh-üz-zülâm: Hadîs-i şerîflere dâirdir. 2. El-İktifâ fî megâz-il-Mustafâ vesselâsetil-hulefâ, 3. Ma’rifet-üs-Sahâbe vet-Tâbiîn: Bu eseri tamamlayamamıştır. 4. El-İmtisal li misâl-il-mübtehic, veb-tıdâil-hükm ve ihtirâ-il-emsâl, 5. Bir şiir dîvânı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 277

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 164

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1417

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb cild-12, sh. 123

KURTUBÎ (Muhammed bin Ahmed)

Müfessirlerin (tefsîr âlimlerinin) büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Bekr bin Ferh Endülüsî’dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Kurtubî diye bilinir. Doğum târihi kesin bilinmemektedir. Mısır’da Münyet-i Benî-Hasîb’de ikâmet etti ve 671 (m. 1272) târihinde vefât etti. Kurtubî, Endülüslü Mâlikî âlimlerinin büyüklerindendir.

İbn-i Revvâc, İbn-i Cümmeyzî, Müslim hadîs kitabının bir kısmını şerh eden Ebû Abbâs Ahmed bin Ömer Kurtubî, Ebû Ali Hüseyn bin Muhammed bin Muhammed Bekrî ve başkalarının derslerini dinledi. Oğlu Şihâbüddîn Ahmed ondan rivâyette bulundu.

Kurtubî, sâlih bir zâttı, ilmiyle amel eden bir âlimdi. Dünyâya düşkün değildi. Kendisini ilgilendiren, âhırette saadetine vesile olacak işlerle meşgûl olurdu. Zühdü çoktu. Haram ve haram olması muhtemel olan şüphelilerden sakınıp, mübahları lâzım olduğu kadariyle kullanırdı. Umûmiyetle aynı elbisesiyle dolaşırdı. Çoğunlukla vakitlerini ibâdet, Allahü teâlâya yalvarma ve kitap yazmakla geçirirdi.

Zehebî (radıyallahü anh), Kurtubî (radıyallahü anh) için şöyle der: “İlimde derya (deniz) gibi bir âlimdir. Pek kıymetli eserleri vardır. Eserleri, onun ilimdeki yüksekliğine, mes’elelere vâkıf olduğuna (iyi bildiğine) ve faziletinin yüksekliğine şâhiddir. Kurtubî hazretlerine, sizi takdîr etmiyen insanlarla nasıl iyi geçiniyorsunuz? denildiğinde; “Onlardan misk kokusu duyuyorum” cevâbını vermiştir.”

Kurtubî, tefsîr, hadîs-i şerîf ve hılâfiyyatta çok derin bir âlimdi. Tefsîrinde rivâyet cihetine önem vermiş, dirayet bakımından da muvaffakiyet göstermiştir. Bu tefsîrinin mukaddimesinde (önsözünde) Kur’ân-ı kerîmin faziletlerine, kırâatlerine, tefsîrine, i’câzına, derlenip toplanmasına ve başka husûslara dâir bilgi vermiş, müfessirlerin derecelerini bildirmiştir.

Allâme İbn-i Ferhûn, Kurtubî tefsîrini şöyle anlatır: “Bu tefsîr, en büyük ve fâideli tefsîrlerdendir. Kurtubî (radıyallahü anh) bu tefsîrinde, kıssa ve târihi hâdiseleri almadı. Onların yerine, Kur’ân-ı kerîmin hükümlerini ve onların delîllerinden nasıl çıkarıldığını bildirdi. Kur’ân-ı kerîmin kırâatlerini, i’râbını, nâsıh ve mensûhlarını zikretti.

Kurtubî (radıyallahü anh) de tefsîrinin mukaddimesinde, kendisini böyle bir tefsîr yazmaya sevkeden sebeb ile, bu tefsîrinde ta’kib ettiği usûlünü şöyle anlatır: Kur’ân-ı kerîm, gökdeki emînin (Cebrâil) yerdeki emîne (Resûlullaha) (aleyhisselâm) getirdiği mübârek ve mukaddes bir kitaptır. Dînî ilimlerin temeli olduğu için, hayâtım boyunca Kur’ân-ı kerîmle meşgûl olmayı, bütün gücümü ona sarfetmeyi istedim. Ve yine istedim ki, yazacağım bu tefsîr, hem veciz olsun ve hem de tefsîr ile ilgili nükteleri, lügatları, i’râb ve kırâatleri ihtivâ etsin. Akideleri bozuk olan bid’at sahiplerine ve doğru yoldan sapanlara gereken cevâbı versin. Hükümlerle alâkalı olarak pekçok hadîs-i şerîfleri, âyet-i kerîmelerin nüzûl (inme) sebeplerini, âyet-i kerîmelerin ma’nâlarını, âyet-i kerîmelerin ma’nâları ile ilgili Selef-i sâlihînin sonra gelen ve onların izinde bulunan halefin (sonra gelen âlimlerin) açıklamalarını da kendisinde toplasın. Bu kitapta üzerinde durduğum bir husûs da, sözlerin sahiplerini bildirmek, hadîs-i şerîfleri de kim derlemiş ise, onları zikretmektir. Çünkü, denilmiştir ki: “İlmin bereketi, sözü sahibine nisbet etmek, onu bildirmektir.” Çok defa fıkıh ve tefsîr kitaplarında hadîs-i şerîf mübhem (kapalı) olarak gelir. O hadîs-i şerîfi bildireni okuyan kimse bilemez. Sâdece hadîs-i şerîf kitaplarına muttali olup, vukûfu olan kimseler bitir. Bu sebeble, hadîs ilimlerine dâir bilgisi olmıyan kimse, bu hadîs-i şerîflerin, hadîs ilmine göre ne durumda olduğunu bilemez. Hadîs ilmi ise, gerçekten büyük bir ilimdir. Bir hadîs-i şerîf, onu tahrîc eden, meşhûr ve güvenilir olan İslâm âlimlerinden birisine nisbet edilmedikçe, o hadîs-i şerîf dinî hükümlerde delîl olarak getirilemez. Biz bu kitabımızda, Allahü teâlânın izni ile hadîs-i şerîfleri bu yönden de ele alacağız. Bu kitabımda, müfessirlerin tefsîrlerinde bildirdikleri kıssalardan, tarihçilerin bildirdikleri haberlerden sâdece lâzım ve mes’eleyi açıklığa kavuşturmak için zikredilmesi zarurî olanları aldım. Almadıklarımın yerine ahkâm âyetlerini mes’elelerle açıkladım. Bir, iki veya daha fazla ma’nâ ifade eden âyet-i kerîmelerin nüzûl sebeplerini, tefsîr ve hükümler gibi husûslarını da bildirdim. Hüküm ile ilgili olmıyan âyet-i kerîmelerin, sâdece tefsîr ve te’vilini bildirdim. Kur’ân-ı kerîmin hükümlerini ve sünnet-i seniyyeyi ihtivâ ettiği için; bu kitabıma, el-Câmi’u li ahkâm-il-Kur’ân ismini verdim.”

Bu tefsîri okuyan kimse, Kurtubî’nin (radıyallahü anh) yukarıda bahsettiği ölçülere bihakkın riâyet ettiğini görür. O, âyet-i kerîmelerin nüzûl sebeplerine, kırâatlere temas etmiş âyet-i kerîmelerin i’râbları üzerinde durmuş garîb lafızları açıklamış, lügatleri ele almıştır. Diğer taraftan, bozuk i’tikâd sahiplerinden olan, Mu’tezile ve Kaderiyye’ye, Eshâb-ı Kirâma dil uzatanlara, feylesoflara gerekli cevaplar vermiştir. İbn-i Ferhûn’un dediği gibi, kıssaları toptan terketmemiş, bilakis tefsîrinin mukaddimesinde de belirttiği gibi, kıssaların çoğunu almamış, ancak ba’zı garîb kıssaları bildirmiştir.

Kurtubî hazretleri bu kitabında, Selef-i sâlihînden, tefsîr ve hükümlerle ilgili çok nakiller yapmıştır. Naklettiği her sözün sahibini de bildirmiştir. Bilhassa bu rivâyetleri ahkâm ile ilgili kitaplar yazanlardan ve müfessirlerden nakil ile yapmıştır, İbn-i Cerîr, Taberî, İbn-i Atiyye, İbn-i Arabî, Kiyâ el-Herâsî ve Ebû Bekr el-Cessâs (r.aleyhim) bunlardandır.

Kurtubî (radıyallahü anh) tefsîrinde, uzaktan ve yakından âyet-i kerîme ile alâkası olan ihtilaflı mes'eleleri delîlleriyle birlikte ortaya konduğu söylenebilir.

Kısaca söylemek gerekirse, Kurtubî, tefsîr ve onunla alâkalı ilimlerde yükselmiş bir âlimdir. Kurtubî, sözlerinde, tenkidlerinde ve ilmî münâzaralarında da insaf ve adâlet çerçevesinde hareket etmiştir.

Eserleri: 1. El-Câmi'u li ahkâm-il-Kur'ân-il-kerîm, 2. Şerh-i Esmâ-il-hüsnâ, 3. Kitâb-üt-Tezkâr fî efdal-il-ezkâr, 4. Kitâb-üt-tezkire bi umûr-il-âhıreti: Kurtubî'nin bu eserini İmâm-ı Şa'rânî (radıyallahü anh) kısaltmıştır. 5. Kitabü Şerh-it-tekâssî, 6. Kitâbü Kamil-hırs biz-zühdî vel-kanâati, 7. Et-Takrîb li kitâb-it-temhîd.

Kurtubî, tefsîrinde, Urve bin Zübeyr'den şöyle nakleder. "Ceza veya bir farizayı ifâde eden âyet-i kerîmeler Medîne-i münevverede, geçmiş ümmetlerin durumları ve azâb ile alâkalı âyet-i kerîmeler Mekke-i mükerreme'de nâzil olmuştur."

Tezkire bi umûr-il-âhıret adlı eserden ba'zı bölümler:

"Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Sizden biriniz, kendisine gelen herhangi bir zarardan dolayı sakın ölümü istemesin. Eğer o, muhakkak ölümü istemek zorunda bulunursa; "Ya Rabbî! Hakkımda ölmek hayırlı ise, beni öldür, yok yaşamak hayırlı ise, beni yaşat" diye duâ etsin" buyurdu.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Âhırette olacaklardan sizin bildiklerinizi hayvanlar bilselerdi, yemek için et bulamazdınız" buyurdu.

Ölüm hâli: Dünyâdaki ölümü yaklaştığı vakit, insanın yanına dört melek gelir. Bunların biri, rûhunu sağ ayağından ve biri sol ayağından, biri sağ elinden, biri de sol elinden çekerler. Çok defa, rûhu gargara hâline gelmezden evvel, "Alemi melekûti"yi görmeye başlar. Melekleri, yaptıkları işlerin hakîkatini, âlemlerinde durdukları hâl üzere görür. Eğer dili söyler ise, onların vücûdunu haber verir. Çok defa da, gördüğü şeyleri şeytanın bir işi zan eder. Lisânı tutuluncaya kadar hareketsiz kalır. Bu hâlde, yine melâike rûhunu parmak uçlarından çekerler. Soluğu ise, sanki saka kırbasından su boşalır gibi gırıl gırıl öter. Fâcirin rûhu da yaş keçeye takılmış olan diken çekilir gibi çıkarılır ki, bunu insanların en üstünü olan Peygamberimiz (aleyhisselâm) haber verdi. Ölüm hâlindeki fâcir kimse, karnını diken ile dolu zan eder. Rûhunu da, sanki bir iğne deliğinden çıkıyor ve gök yere bitişiyor ve kendisi arasında kalıyor zanneder.

Rûh çekilip son bağı kopacağı zaman, kendisine birçok fitneler ârız olur. Bu, o fitnelerdir ki, İblîs, yardımcılarını özellikle o kimseye musallat eder. O hâlde iken, o insana gelirler ve onun anası, babası, kardeşi, kızkardeşi ve sevdiği kimselerden vefât etmiş olanlar sûretinde görünürler ve ona derler ki: "Ey filan! Sen ölüyorsun. Biz, bu hâlde seni geçtik. Sen yahudi dîninde olarak öl. Bu din, Allah indinde makbûl olan hak dindir." Eğer bunların sözlerine aldanmaz, dinlemez ise, yanından giderler. Başkaları gelip, derler ki: "Sen Nasrânî (Hıristiyan) olarak öl! Zira o din, Mesih'in ya'nî Îsâ aleyhisselâmın dînidir ki, Mûsâ aleyhisselâmın dînini nesh etmiştir." Böylece, her milletin dinlerini ona söylerler. O zamanda cenâb-ı Hakkın şaşırmasını dilediği kimse şaşırır, işte bu; "Ey bizim Rabbimiz! Dünyada iken bize îmân verdiğin gibi, ölürken de kalblerimizi şaşırtma" meâlindeki Âl-i İmrân sûresinin sekizinci âyet-i kerîmesinin haber verdiği hâldir.

Bu konu ile ilgili bir kıssa şöyledir: "Zamanın birinde yaşıyan bir râhib, sara hastalığına yakalanan kimseleri tedâvi ediyordu. Rahibin eliyle mesh edip dokunduğu kimse, Allahü teâlânın izni ile şifâ buluyordu. Birgün zamanın hükümdarının kızı hastalandı. Bunun üzerine hükümdâr, kızını o rahibin bulunduğu manastıra gönderdi. Kız manastırda tedâvi olurken, mel'ûn şeytan gelerek rahibe; "Sen bu kızla zinâ et. Çünkü bu kız şuurunu kaybetmiş" diye vesvese vererek, rahibi zinâya sürükledi. Muradına kavuşan şeytan, daha sonra rahibe yine; "Senin yaptığın bu çirkin işin kız farkına vardı. Halkın arasında seni rezîl ve rüsvâ etmesinden korkulur. En iyisi sen kızı öldür ve şu kum yığınlarının içine gömü ver. Hükümdârın adamları gelince onlara; "Hükümdârın kızı iyileşti ve gitti" dersin" diye ta'limât verdi. Râhib, şeytanın isteklerini yeise kapılarak yerine getirdi. Kızı öldürüp, şeytanın gösterdiği kum yığınının içine

gömdü. Bu arada şeytân, hemen hükümdârın yanına giderek, durum böyle böyle oldu. Râhib, kızın iyileşip gitti derse, ona inanma oradaki kum yığınını kazdır. Kızının cesedini bulursun, dedi. Hükümdâr şeytanın dediklerini yapınca, kızının cesediyle karşılaştı. Rahibin öldürülmesi için emir verdi. Tam râhib idâm edileceği sırada, şeytan onun yanına gelerek; "Ey Râhib! Bana secde edersen seni bu durumdan kurtarırım" dedi. Râhib onun sözlerine kanarak şeytana secde etti. Şeytan onu kurtaramıyarak, bırakıp gitti. Râhib de kâfir olarak idâm edildi."

> Ölmek üzere olan kimsenin his duygularından en son kaybedeceği şey işitmesidir. Zîrâ rûh kalbden ayrıldığı vakit, yalnız görmesi bozulur. Fakat işitmek, rûh kabz oluncaya kadar kaybolmaz. Bunun için Fahr-i âlem (aleyhisselâm); "Mevtanıza şehâdeteyn-i kelimeteyn ki, "Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah"dır. Bu kelimeyi telkin ediniz!" buyurmuştur, ölüm hâlinde olanın yanında çok söz söylemekten de nehy buyurmuştur. Zîrâ o zaman insan, şiddetli sıkıntı içindedir.

İmâm-ı Ahmed'in oğlu Abdullah şöyle anlatır: "Babam, vefât edeceği zaman yaklaştığında bayıldı. Benim elimde ise, çenesini bağlamak için bir kumaş parçası vardı. Sonra babam ayılınca babam; "Hayır, defol, defol" diye bağırdı. Ve bunu tekrar tekrar söyledi. Ben de ona; "Ey Babam! Sen bu söz ile neyi kastettin?" diye sordum. Babam da; "Şeytan karşımda dikilip, bana karşı parmak uçlarını ısırarak; "Yâ Ahmed!" diye fitne vermek istiyordu. Ben de onu kovaladım" dedi.

İmâm Ebû Ca'fer-i Kurtubî'nin ölüm zamanı yaklaşınca, kendisine "La ilahe illallah" diye telkinde bulundular. Ebû Ca'fer de; "Hayır" diyordu. Nihâyet ayıldığı zaman, kendisine niye hayır dediği soruldu. O da; "Sağ yanıma ve sol yanıma iki şeytan geldi. Onlardan birisi; "Sen yahudi olarak öl. Zîrâ o, dinlerin en hayırlısıdır" diyordu, öbürü ise; "Sen Hıristiyan olarak öl. Zîrâ Hıristiyanlık, dinlerin hayırlısıdır" diyordu. Ben de onlara; "Hayır, hayır, bunu bana siz söylüyorsunuz" dedim" diye anlattı.

Eğer ölünün ağızından tükürüğü akmış, dudağı sarkmış, yüzü kararmış, gözü dönmüş ise, bilmiş ol ki, o şakidir. Âhiretteki şekâvetini görmüştür.

Eğer görür isen ki, ağızı açık, sanki gülüyor, yüzü gülümsüyor, gözü dahî kırpık gibidir. Bilmiş ol ki, o kimse âhirette kavuşacağı sürûr ile müjde olunmuştur.

Melekler, bu rûhu Cennet ipeklerinden bir ipeğe sararlar. O Saîd olan kimsenin rûhu, bal arısı kadar insan şeklindedir. Aklından ve ilminden hiçbir şey gayb etmemiştir. Dünyâda ne yapmış ise, hepsini bilir. O melekler, bu rûhla beraber semâya doğru uçarak yükselirler. Bu yükselmeyi ba'zı ölü bilir, ba'zı ölü ise bilmez. Böylece, önceki geçmiş Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" ümmetlerini ve yeni ölmüş olanları, bir yere yayılmış olan çekirgeler gibi görerek geçerler ve birinci kat semâ olan dünyâ semâsına varırlar.

Bu meleklerin başında olan Cebrâil (aleyhisselâm), dünyâ semâsına çıkar. Kimsin? diye sorulur. Ben Cebrâilim, yanımdaki de filandır, diyerek o kimsenin güzel ve sevdiği isimleri ile haber verir.

Dünyâ semâsının bekçileri olan melekler, "Bu ne iyi bir kimsedir ki, i'tikâdı, inancı güzel idi. Ve hiç şüphesi yok idi" derler.

Bundan sonra ikinci kat semâya çıkarlar. Kimsin? denir. Cebrâil (aleyhisselâm) birinci kat semâdaki meleklere söylediği sözünü tekrar eder. İkinci kat semâdaki melekler, o sâlih rûha; "Hoş geldi, sefâ geldi Dünyâda iken namazlarını bütün farzlarına riâyet ederek eda ederdi" derler.

Sonra geçer, üçüncü kat semâya ulaşırlar. Kimsin? denir. Cebrâil (aleyhisselâm), daha önce söylediklerini tekrar eder. Bunun üzerine "Malının hakkını muhafaza edip, zekâtını, tarladan aldığı mahsûlün uşrunu emir olunan kimselere seve seve verip, hiç esirgemeyen bu zât, hoş ve sefâ geldi" denir. Oradan da geçerler.

Dördüncü kat semâya varırlar. Kimsin? denir. Daha önce söylediği gibi cevap verir. "Dünyâda, Ramazan orucunu tutup da, orucu bozan şeylerden ve yabancı kadınlarla görüşmekten ve haram yemekten kendini muhafaza eden kimse hoş ve sefâ geldi" denir.

Sonra geçerler. Beşinci kat semâya varırlar. Kimsin? denir. Daha önce söylediği gibi cevap verir. "Farz olduğu zaman haccını riyasız ve Allahü teâlâ için eda eden kimse hoş ve sefâ geldi" denir.

Sonra geçerler. Altıncı kat semâya varırlar. Kimsin? denir. Evvelce vermiş olduğu cevâbı verir. "Seher vakitlerinde çok istiğfar eden, gizli çok sadaka veren ve yetimlere yardım eden zât, hoş ve sefâ geldi" denir.

Oradan da geçerek, “Surâdikât-ı celâl” denilen celâl perdelerinin bulunduğu bir makama varırlar. Kimsin? diye sorulunca, öncekiler gibi cevap verir. Yine; “Hoş ve sefâ geldi. Çok istiğfar edip, (Çoluk çocuğuna ve sözü geçenlere) emri ma’rûf yapan, Allahü teâlânın dinini, O’nun kullarına öğreten, miskinlere (ve darda kalanlara) yardım eden sâlih kula ve güzel rûha merhabalar olsun” denir. Sonra meleklerden bir cemâate uğrarlar ki, hepsi onu Cennet ile müjdeleyip, onunla müsâfeha ederler.

Sonra “Sidret-ül-müntehâ”ya kadar giderler. Yine, “Kimdir?” diye sorulunca, öncekiler gibi cevap verir. “Hoş, sefâ geldi. Her iyiliğini Allahü teâlânın rızâsı için yapan zâta merhaba” denir. Bundan sonra ateş tabakasından geçer. Sonra nûr, zulmet, su ve kar tabakalarından geçer. Sonra soğuk denizine uğrar ve geçerler. Her tabakanın birbirine uzaklığı bin senelik yoldur.

Sonra Arş-ur-Rahmân üzerine örtülmüş olan perdeler açılır ki, seksenbin perdedir. Her perdede seksenbin şerefe vardır. Her şerefede bin kamer ya’nî ay vardır ki, Allahü teâlâyı tehlîl ve tesbih ederler. Onlardan bir kamer dünyâda görünce, nûru âlemi yakar ve herkes Allahü teâlâdan başka olarak ona ibâdet ederdi. Bu zamanda perde arkasından bir münâdi nidâ eder ki; “Bu getirdiğiniz rûh kimindir?” Cebrâil (aleyhisselâm); “Filan oğlu filandır” der. Allahü teâlâ; “Bunu yakınlaştırın. Ve sen ne güzel kulumsun” buyurur. Allahü teâlânın huzûr-i ma’neviyye-i ilâhiyyesinde durduğu vakit, ba’zı levm-ü itâb (azarlamak) ile Hak teâlâ onu utandırır. Hattâ o kul zan eder ki, hakîkaten helak oldu. Sonra cenâb-ı Hak onu affeder.

> Fâcirin ya’nî kâfirin rûhu sert olarak, şiddet ile alınır ve yüzü Ebû Cehl karpuzu gibi olur. Melekler ona hitaben; “Ey habis olan rûh! Habis olan cesedden çık!” derler. O da merkeb gibi bağırır. Rûhu çıkınca, Azrail (aleyhisselâm) onu, yüzü gayet çirkin ve siyah elbiseli ve fenâ kokulu zebanîlere (ya’nî azâb yapan meleklere) teslim eder ki, ellerinde yünden yapılmış, eski kilim parçası gibi bir bez vardır. O rûhu buna sararlar. Bu zamanda rûhu, çekirge kadar insan şekline çevrilir. Bunun sebebi; kâfirin cesedi, âhirette mü’minin cisminden büyük olur. Hadîs-i şerîfte; “Cehennemde kâfirin bir azı dişi, Uhud dağı kadardır” buyuruldu.

Cebrâil (aleyhisselâm) bu kötü rûhu yükseltir ve dünyâ semâsına ulaşırlar. Sen kimsin? denir. Ben Cebrâilim der. Yanındaki kimdir? denir. Filan oğlu filan diye, kötü, çirkin ve dünyâda sevmediği fenâ isimleriyle onu zikreder. Onun için gök ve semâ kapısı açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe, bu gibi kimseler Cennete girmezler denir.

> Cebrâil (aleyhisselâm) bu sözü işitince, onu elinden bırakıverir. Rüzgâr onu uzaklara sürükler, işte bu, Hac sûresinin otuzbirinci, “Allahü teâlâya ortak koşan kimse şuna benzer ki, gökten düşüp, kendini ya kuşlar kapışır. Yahut rüzgâr onu uzak bir yere atar da orada helak olur” meâl-i şerîfindeki âyet-i kerîmenin ma’nâsıdır. O kimse yere düşünce, bir zebanî onu alıp Siccîne götürür. Siccîn, yerin altında veya Cehennemin dibinde büyük bir taştır ki, kâfir ve fâsıkların rûhu oraya götürülür.

Rûh cesede geri döndürüldüğü zaman, cesedi yıkanırken yanında bulunur ve başı ucunda gasli bitinceye, kadar durur. Allahü teâlâ iyiliğini istediği kimsenin gözünden perdeyi kaldırır ve o kimse ölünün rûhunu dünyâdaki insan sûretinde görür. Bir zât, oğlunu yıkarken, onun başı ucunda olduğunu gördü. Kendisine korku gelip, gördüğü taraftan başka tarafa geçti. Kefenine sarılıncaya kadar bu hâli gördü. Kefene sarılınca, o şahsın rûhu kefene geri döndü. Na’ş, ya’nî tabut içine koyunca da rûhu görenler oldu. Nitekim sâlihlerden birçok kimseden rivâyet olundu ki, na’ş üzerinde iken filan neredetir, rûh neredetir? diye ses işitildi. Kefen, göğüs tarafından iki yahut üç kere hareket eyledi.

> İbn-i Mes’ûd’dan (radıyallahü anh) rivâyet olundu ki; “Yâ Resûlallah, ölü kabre konduğu vakit, ilk karşılaştığı şey nedir?” diye sordum. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Yâ İbn-i Mes’ûd! Bunu bana senden başka kimse sormadı. Ancak sen sordun, ölü kabre konulduğu vakit, önce bir melek seslenir. O meleğin ismi Rûmân’dır. Kabirlerin arasına girer. Der ki: “Yâ Abdellah! Amelini yaz!” O kimse der ki: “Benim burada ne kalemim ne kâğıdım var. Ne yazayım?” O melek der ki: “Bu sözün kabûl edilmez. Senin kefenin kâğıdındır. Tükrüğün mürekkebindir. Parmakların kalemindir.” Melek, kefeninden bir parça kesip verir. O kul dünyâda her ne kadar yazı yazmak bilmese de, orada,

sevâbını ve günâhını adetâ o bir günde işlemiş gibi yazar. Bundan sonra melek, o yazdığı kefen parçasını dürer. O ölünün boynuna asar."
Bundan sonra Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz; "Her insanın yaptığı işleri gösteren sâhîfelerîni, biz boynunda kıldık" meâlindeki İsrâ sûresinin onüçüncü âyet-i kerîmesini okudular.

Sonra gayet korkunç iki melek gelir, İnsan şeklinde görünürler. Yüzleri gayet siyah olup, dişleriyle yeri yararlar. Başlarının tüyleri yeryüzüne sarkmış görünür. Sözleri gök gürler gibi, gözleri şimşek çakar gibidir. Nefesleri de, şiddet ile esen rüzgâr gibidir. Herbirinin demir kamçıları vardır ki, insanlar ve cinler bir araya gelseler, yerden kaldıramazlar. Dağlardan daha büyük ve ağırdır. Bir kerre bir kimseye vurursa mâzallah parça parça eder. Rûh, bunları görünce hemen kaçar, ölünün burnundan göğsüne girerler. Göğsünden yukarısı dirilir, öleceği zamandaki hâli gibi olur. Hareket etmeğe kadir olamaz. Fakat ne söylenirse onu işitir ve görür. Bunlar, ona şiddet ile suâl ederler, Cefâ ederek onu üzerler. Toprak ona su gibi olmuştur. Ne vakit kımıldarsa, yer açılıp bir boşluk olur.

Bu iki melek; "Rabbin kimdir? Dinin nedir? Peygamberin kimdir? Kıblen neresidir?" gibi suâl sorarlar. Allahü teâlâ kimi muvaffak eder ve kimin kalbine hak sözü yerleşdirirse, der ki: "Sizi vekîl ederek bana kim gönderdi ise, Rabbim O'dur. Benim Rabbim Allah, Peygamberim Muhammed aleyhisselâm, dinim Dîn-i İslâmdır." Buna ancak, ilmi ile âmil olan, hayırlı âlimler böyle cevap verir.

O zaman bunlar da der ki: "Doğru söyledi Delîlini getirdi. Bizim elimizden kurtuldu." Bundan sonra onun üzerine kabrini büyük bir kubbe gibi yaparlar. Onun için sağ tarafına iki kapı açarlar. Sonra da kabrini güzel kokulu fesleğenlerle döşerler. Cennet kokuları, o meyyitin üzerine gelir. Dünyâda yapdığı güzel amelleri, en sevdiği dostu sûretinde gelip, onu eğlendirir ve ona güzel haberler söyler. Kabri nûr ile dolar. Kıyâmet kopuncaya kadar kabrinde neş'eli ve sevinçli olur. O kimseye, kıyâmet kopmasından daha sevgili birşey olmaz. İlmi ve ameli az olan, ilimden ve melekût esrârından haberi olmıyan mü'minlerin derecesi bundan aşağıdır ki, onun yanına, Rûmân'dan sonra güzel sûrette ve güzel kokulu ve güzel elbiseli olarak ameli gelir. "Beni bilmez misin?" der. O da der ki: "Sen kimsin ki, Allahü teâlâ seni, benim şu garîb olduğum zamanda bana ihsân eyledi" O da; "Ben, senin sâlih işlerinim. Korkma, mahzûn olma! Biraz sonra Münker ve Nekîr melekleri gelirler ve sana suâl ederler. Onlardan korkma" der.

Bundan sonra suâl meleklerine söyleyeceği şeyleri öğretirken, Münker ve Nekir melekleri gelir. Onu oturturlar. Ona; "Men Rabbüke?", ya'nî Rabbin kimdir? derler. O da evvelki söylediği gibi söyler, "Rabbim Allahdır. Peygamberim Muhammed aleyhisselâm, imamım Kur'ân-ı kerîm, kıblem Kâ'be-i şerîf ve babam İbrâhim aleyhisselâmdır ki, onun milleti benim milletimdir" der. Onun dili hiç tutulmaz. Onlar da; "Doğru söyledin" derler, önceki melekler gibi mu'amele ederler. Fakat onun için, sol tarafından Cehennemden bir kapı açarlar. Cehennemin yılan, akrep, zincir, sıcak suyu ve zakkumu, velhâsıl ne varsa hepsini görür. O kimse, bunun üzerine pekçok feryâd eder. Ona; "Korkma, buranın dehşeti sana bir zarar vermez. Burası senin Cehennemdeki yerindir ki, Allahü teâlâ bunu senin Cennette olan yerinle değiştirdi. Uyu, sen sa'îdsin" derler. Sonra onun üzerine Cehennem kapısı kapanır. Aylarca, senelerce geçen zamanı bilmez, öylece kalır.

Birçok kimsenin, ölürken dili tutulur. Eğer i'tikâdı bozuk olursa, (Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak inanmadı, bid'at ehline uydu ise), "Rabbim Allah" diyemez. Başka söz söylemeğe başlar. Melekler bir kere vururlar, kabri ateşle dolar. Sonra söner. Birkaç gün sönük olarak durur. Sonra yine kabirde, onun üzerinde ateş hâsıl olur. Kıyâmet kopuncaya kadar, bu hâl devam eder. Birçok kimse dahi, "Dinim İslâmdır" diyemez. Bunlar, ya şüphe üzre vefât etmişlerdir. Yahut vefât ederken kendisine fitnelerden bir fitne ârız olmuştur. (Ehl-i sünnet olmıyan kimselerin sözlerine, yazılarına aldanmıştır.) Buna bir kerre vururlar. Kabri, yukarıda denildiği gibi ateşle dolar.

Ba'zı kimseler (El-Kur'ânü İmâmî) ya'nî Kur'ân-ı kerîm İmâmımdır diyemezler. Çünkü bunlar, Kur'ân-ı kerîmi okurlar, fakat ondan nasihat almazlardı ve Kur'ân-ı kerîmde olan emirlerle amel etmezler ve nehy ettiği şeylerden kaçınmazlardı. Bunlara da, öncekilere yaptıkları gibi yaparlar.

Ba'zı kimsenin de ameli korkunç şekil alır. Kabrinde günâhları kadar azâb olunur. Ahbârda vârid oldu ki, "Ba'zı insanların ameli, hunût şekline çevrilir." Hunût, hınzır yavrusuna derler.

Ba'zı kimse de, Peygamberim Muhammed aleyhisselâmdır diyemez. Zira bu kimse, dünyâda sünnet-i nebeviyyeyi (Ya'nî İslâmiyetin emirlerini ve yasaklarını) unutmuş idi. Zamana, modaya uymuş idi. Çocuklarına Kur'ân-ı kerîm okutmamış, Allahü teâlânın emirlerini, yasaklarını öğretmemiş idi.

Ba’zı kimse kıblem Kâ’be-i şerîf diyemez. Zira, namaz kılmak için kıbleye az yönelmiş, yahut abdestinde fesâd bulunurmuş, yahut namazında başka şeylere iltifât eder, dünyâ işleri ile meşgûl olurmuş, yahut rükû’unda ve secdelerinde noksanlık olup, ta’dîl-i erkâna riâyet etmezmiş.

Fâcire, ya’nî kâfir olanlara, Münker ve Nekîr melekleri; “Men Rabbüke?” dedikleri vakit, “Lâ-edrî”, ya’nî “Ben bilmem” der. Onlar da bilmedin ve hatırlamadın derler.

Sonra onu demirden kamçı ile döverler. Tâ ki, yedinci kat yerin altına girer. Sonra yer silkelenir. Yine kabrine çıkar. Böyle yedi defa döverler. Sonra da, bunların hâlleri başka başka olur. Ba’zısının ameli köpek şekline çevrilip kıyâmete kadar onu ısırır.

Bunlar, kıyâmet ve islâmiyetin bildirdiği hususlarda şüphe edenlerdir. Kabirde bulunanların karşılaşacakları hâller çeşit çeşittir. Bu azâbın aslı şöyledir ki, bir insan dünyâda en çok neden korkarsa, kabirde onunla azâb olunur.

Meselâ, ba’zı insanlar, yırtıcı hayvan yavrusundan çok korkar. İnsanların tabî’atleri bunda muhtelifdir. Allahü teâlâdan selâmet ve nedametden evvel mağfiret isteriz.

A’rabî’den biri, rivâyet eder ki, oğluma; “Allahü teâlâ sana ne mu’âmele etdi?” diye sordum. “Zararım yok, lâkin filân fâsıkın yanına defn olunduğumdan, ona olunan azaplardan kalbime korku giriyor” dedi. Çok defa haber verilen, bunlar gibi hikayelerden açıkça anlaşılan şudur ki: Kabir ehli, kabirlerinde azap çekerler. Onun için, Peygamberimiz (aleyhisselâm) ölünün kemiklerini kırmakdan nehy buyurmuşlar ve bir kimseyi, kabrin bir tarafında oturduğunu gördüklerinde; “Mevtaya kabirlerinde eza etmeyiniz” ve “Diri kimseler evlerinde nasıl elemi ve azâbı duyar ve his ederlerse, mevta da kabrinde Öylece elem ve azâbı duyar, his eder” buyurmuştur.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Sizlerden biriniz, dünyâda bildiğiniz bir ölmüş kimsenin kabrine uğrayıp da, selâm verince, o mû’min sizi tanır ve selâmınıza cevap verir” buyurdu.

Allahü teâlâ, Sûr üfürüldükden sonra, kıyâmetin kopmasını murâd buyurduğu vakit, dağlar uçar, bulutlar gibi yürümeğe başlar. Denizlerin ba’zısı ba’zısına taşar, güneşin nûru giderek simsiyah olur. Dağlar toz hâline gelir. Alemler birbirine girer. Yıldızlar, dizili incinin kopup dağıldığı gibi olur. Gökler, gülyağı gibi erir ve değirmen döner gibi deveran eder ki, şiddetli bir şekilde hareket eder. Ba’zı kerre toplanır, ba’zı kerre de dümdüz olur. Allahü teâlâ, göklerin parça parça olmasını emreder. Yedi kat yerde ve yedi kat gökte ve kürsî’de diri olarak kimse kalmaz. Her canlı vefât etmiş olur ve eğer rûhanî ise, rûhu gitmiş olur. Allahü teâlânın varlığına ve birliğine inanan her türlü varlık ölür. Yerde taş taş üstünde kalmaz. Göklerde hiç canlı kalmaz.

Allahü teâlâ, ilâhlık makamında tecellî buyurup der ki: “Ey alçak dünyâ! Senin içinde rablık da’vâsı edenler ve ahmakların rab tanıdıkları âcizler nerededir ve senin güzellik ve letâfetinle aldatdığın ve âhıreti unutdurduğun kimseler nerededir?” Bundan sonra kahr, yok edici kuvveti ve hikmeti ile iftihar eder. Sonra, Mû’min sûresinde meâlen buyurulduğu gibi; “Mülk kimindir?” der. Hiç kimse cevap vermez. Kahhâr olan Allahü teâlâ, kendi kendine meâlen; “Vâhid ve kahhâr olan cenâb-ı Allahındır” buyurur. Sonra meâlen; “Ben azîmüşşân, Melik-i deyyânım (ya’nî kıyâmet gününün tek hâkimi ve sahibiyim). Benim verdiğim rızkı yiyip de, bana ortak koşanlar ve benden gayrı putlara ibâdet edenler nerededirler? Şol kimseler ki, benim verdiğim rızk ile kuvvetlenip de asî olurlar. Cebbar ve zâlimler nerededirler? Kibirlenen ve öğünenler nerededirler? Şimdi mülk kimindir?” buyurur. Buna cevap verecek kimse bulunmaz. Hak sübhânehü ve teâlâ, murâd etdiği bir zaman kadar bekler, sessizlik olur ki, o zaman, Arş-ı a’lâdan makâm-ı ehâdiyyete kadar, düşünen ve görünen bir nefis yoktur. Zira cenâb-ı Hak, hûrî ve gılmânın da Cennetlerinde rûhlarını kabz etmiştir.

İnsanlar kabirlerinden ve yanıp kül oldukları, çürüdükleri yerlerden kalkdıkları vakit görürler ki; dağlar, atılmış pamuk gibi, denizler susuz kalmış, yer ise, kendisinde ne eğrilik, ne de yükseklik var. Hepsi dümdüz olmuş, bir kâğıd sahîfesi gibi görünür, işte insanlar, kabrlerinin üzerine oturduktan vakit, üryan olarak, her tarafa hayret ve düşünceli bir şekilde bakarlar. Nitekim, hazret-

i Peygamber (aleyhisselâm) sahih olan hadîste: “İnsanlar her biri elbisesiz olup, hepsi çıplak ve sünnetsiz oldukları hâlde haşr olunurlar” buyurur. Fakat gurbette elbisesiz olarak vefât etti ise, onlara Cennetden elbise getirilir ve giydirilir. Şehîdlerin ve sünnet-i seniyyeye (ya’nî ahkâm-ı İslâmiyyeye) tutunup vefât etmiş olanların iğne deliği kadar elbisesiz yeri kalmaz. Zîrâ Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Ey ümmetim ve Eshâbım! Siz, ölülerinizin kefeninde mübalağa ediniz! Zîrâ, benim ümmetim kefenleriyle haşr olunurlar. Hâlbuki sâir ümmetler çıplaktırlar” buyurdu. Bu hadîs-i şerîfi Ebû Süfyân (radıyallahü anh) rivâyet eyledi. Yine Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurmuştur ki: “Ölüler, kefenleri ile haşr olunur.”

Herkes kabri üzerine çıkıp, ba’zısı çıplak, ba’zısı siyah, ba’zısı beyaz elbiseli, ba’zısı da nûr saçar bir hâlde oturur. Her biri başlarını eğmiş olarak, ne yapacağını bilmiyerek, bin sene kadar dururlar. Sonra magribden bir ateş zuhur eder -ki, onun gürültüsüyle halk mahşere sürülür. Bu zamanda her mahlûk dehşete düşer, insan olsun, cin olsun, vahşî hayvanlar olsun, her birini kendi ameli alıp, kalk mahşere git, der.

Ameli güzel olan kimsenin ameli, eşek, ba’zısının da katır sûretinde görünür. Amel sahibini üzerine alıp, mahşere götürür. Ba’zısının da, koç şeklinde görünür. Ba’zı kerre amel, sahibini üzerine alır götürür, ba’zan da bırakır. Her mü’minin bir nûru olur ki, önünden ve sağ yanından, o zamanki karanlık içerisinde her tarafı aydınlatır.

Sol taraflarında nûr yoktur. Belki karanlıkta hiçbir kimse hiçbir şey göremez. O karanlıkta kâfirler hayrette kalır. İmânlarında şek ve şüphe olan kimseler (ve bid’at sahibi olanlar, mezhebsizler) şaşırırlar. Ehl-i sünnet âlimlerinin (radıyallahü anh) bildirdiklerine uygun olarak doğru inanmış olan (Sünnî) mü’minler ise, onların zulmet ve tereddütlerine bakıp, Allahü teâlânın kendilerine hidâyet nûru verdiğine hamd ederler. Zîrâ cenâb-ı Hak, mü’minler için, azap gören şakilerin hâllerini ortaya koyar ki, bunda ba’zı fâideler vardır. Nitekim Cennet ehli ve Cehennem ehli ne yapmışlarsa hepsi belli olur. Onun için, Allahü teâlâ meâlen; “Arkadaşına nazar etti. Onu Cehennem ateşinde gördü” buyurdu. A’râf sûresinin kırkyedinci âyetinde de meâlen; “Cehennem ehline baktıkları zaman, Cennet ehli: Ey Rabbimiz! Bizi zâlim kavimlerle beraber kılma derler” buyurdu. Zira, dört şey vardır ki, kadrini, kıymetini ancak dört kimse bilir: Hayatın kadrini ancak ölü bilir. Ni’metin kadrini azap çeken bilir. Servetin kadrini fakir bilir. (Burada dördüncüsü yazılmamış. Fakat, Cennet ehlinin kadrini, Cehennem ehli bilir, demektir.)

Ba’zısının nûru, iki ayağı üzerinde ve parmakları ucunda görünür. Ba’zısının nûru, bir parlar, bir söner. Bunların nûrları îmânları kadardır. Kabrlerinden kalktıkları vakit, hareketleri de, amelleri mikdârıdır. Sahih olan bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İki kişi bir deve üzerinde, beş kişi ve on kişi bir deve üzerinde haşr olunur” buyurdu.

Allahü teâlâ bilir, bu hadîs-i şerîfin ma’nâsı: “Bir kavim, İslâmda birbirine yardım eder, dîni, îmânı, helâli, haramı birbirlerine öğretirlerse, Allahü teâlâ onlara rahmet eder. Onların amelinden deve yaratır da, onun üzerine binerler, öylece haşr olunurlar” demektir. Bu ise, amelin zaîf olmasındandır. Çünkü bunların, kendi amelleri bir deve olamadığından, ancak bir kaçının ameli bir deve olmakta ve buna müşterek binmektedirler.

Bunlar şu insanlara benzerler ki, yolculuğa çıkmışlar. Fakat hiç kimsenin bir hayvan satın almağa vakti olmadığından, hayvan alıp gidecekleri yere gidemezler. Bunlardan iki veya üç kişi, bir hayvan satın alıp, yolda ona müşterek binerler. Bu yolda, ba’zan bir deveye on kişi binerler. Bu acizlik amellerindendir. Bunun ma’nası, malda elini kısmaktır. Ya’nî haris olmaktır. Bununla beraber, selâmete çıkarılırlar, öyle ise, bir amel işle ki, o amel sebebiyle Allahü teâlâ sana binek hayvanını nasîb etsin.

İnsanlar dünyâdaki işlerine göre haşr olunur. Ba’zıları çalgı çalmakla ve dinlemekle meşgûl olmuştur. Hayatlarında çalgı çalmağa ve dinlemeğe devam edenler, kabrinden kalkdığı vakit, sağ eliyle onu alır ve atar. O çalgıya der ki: “La’net olsun sana! Beni Allahü teâlânın zikrinden meşgûl ettin!” O çalgı gene gelir, der ki: “Allahü teâlâ, aramızda hüküm edinceye kadar, ben senin arkadaşınım. O vakte kadar ayrılamam.” Böylece dünyada alkollü içki içenler, sarhoş olarak haşr olunur. İslâmiyetin emrettiği şekilde örtünmeden sokağa çıkan

kadınlar, kızlar, buralarından kanlar, irinler akarak haşr olunur, Zurnacı, zurna çalarak haşr olunur. Her kimse, böyle Allahü teâlânın yolundan ayrılırsa, o hâl üzre haşrolunur.

Bu zamanda melekler, onları, fırka fırka, cemâat cemâat sevk ederler. Herbirinin altında, kendilerine zulm edenler bulunarak haşr olunur, insan, cin ve şeytan ve yırtıcı hayvanlar ve kuşlar, bir yerde toplanırlar. O zaman yeryüzü, beyaz gümüş gibi düz olur.

Melekler, yeryüzündeki bütün canlıların etrâfında bir halka olmuşlardır. Yeryüzünde bulunanlardan on kat ziyâdedirler.

Bundan sonra, Allahü teâlâ, ikinci kat gök meleklerine emr eder ki, birinci kat gök meleklerini ve mahlûkâtı çevirirler. Bunlarda, hepsinin yirmi mislinden ziyâdedirler.

Sonra, üçüncü kat melekleri nâzil olup, hepsinin etrâfını bir halka olarak çevirirler. Bunlar da hepsinin otuz mislinden ziyâdedir.

Sonra, dördüncü kat melekleri, hepsinin etrâfını bir halka olarak çevirirler. Bunlar da hepsinin kırk mislinden ziyâdedirler.

Daha sonra beşinci kat göğün melekleri nâzil olup, bir halka olarak çevirirler. Bunlar da hepsinin elli mislinden ziyâdedirler. Daha sonra, altıncı kat gök melekleri nâzîl olup, hepsinin etrâfını bir halka olarak çevirirler. Bunlar da hepsinin altmış mislinden ziyâdedirler.

En sonra, yedinci kat gök melekleri nâzil olup, bir halka olarak hepsini çevirirler ki, bunlar, cümlesinin yetmiş mislinden ziyâdedirler.

Sonra, Allahü teâlâ tarafından nidâ olunup; “Levh-i mahfûz nerededir?” buyurur. Bu ses, akıllara hayret verecek sûrette işitilir, Allahü teâlâ; “Ey Levh! Tevrat ve İncîl ve Kur’ân-ı azîm-üş-şândan sende yazdığım şey nerededir?” der. Levh-i mahfûz der ki: “Yâ Rabb-el-âlemîn! Bunu, Cebrâil aleyhisselâmdan suâl buyur!”

Bu vakit, Cebrâil (aleyhisselâm) getirilir ki, adetâ kendisini titremek alır. Hayretinden diz üstü çöker. Cenâb-ı Hak buyurur ki: “Yâ Cebrâil! Bu levh der ki, sen benim kelâmımı ve vahyimi kullarıma nakl eylemişsin doğru mudur?” Cebrâil (aleyhisselâm); “Yâ Rabbi doğrudur” der Allahü teâlâ; “Onu nasıl yaptın?” buyurur. Cebrâil (aleyhisselâm), “Yâ Rabbî Tevrat Mûsâ aleyhisselâma, İncîl Îsâ aleyhisselâma, Kur’ân-ı kerîmi Muhammed aleylüsselâma inzal ve her bir Resûle risâleti ve her bir suhûf sahibi Peygambere de sahîfelerini ulaştırdım” der.

Daha sonra, “Yâ Nûh!” diye bir nidâ gelip, Nûh aleyhisselâm huzûr-i ilâhîye çağrılır. Nûh aleyhisselâm titriyerek huzûr-i ilâhiye gelir. Ona hitaben; “Yâ Nûh! Cebrâil senin resûllerden olduğunu söylemektedir. Sen ne dersin?” buyurulur. Nûh aleyhisselâm “Evet yâ Rabbî! Doğrudur” diye cevap verir. “Kavminle ne iş gördün?” diye sorulur. Nûh aleyhisselâm; “Yâ Rabbî! Onları, gece ve gündüz îmâna da’vet etdim. Benim da’vetim onlara bir fâide vermedi. Benden kaçtılar” diye cevap verir. Bunun üzerine; “Ey Nûh kavmi!” diye nidâ olunup, Nûh kavmi grup hâlinde getirilir. Onlara; “Bu kardeşiniz Nûh benim gönderdiklerimi size tebliğ ettiğini söylemektedir. Siz ne dersiniz? Onlar, “Ey bizim Rabbimiz, o yalan söylüyor. Bize birşey tebliğ etmedi” deyip, kendilerine gönderilen ve Nûh aleyhisselâm tarafından tebliğ edileni inkâr ederler. Allahü teâlâ; “Yâ Nûh! Senin şahidin var mıdır?” buyurur. Nûh aleyhisselâm; “Yâ Rabbi! Benim şahidim. Muhammed aleyhisselâm ile ümmetidir” diye cevap verir. Allahü teâlâ; “Yâ Muhammed! Bu Nûh, benim gönderdiklerimi ümmetine tebliğ etdiğine seni şâhid kılıyor. Sen ne dersin?” buyurur. Peygamberimiz (aleyhisselâm), Nûh’un (aleyhisselâm) risâleti tebliğ etdiğine şâhid olup, Hûd sûresinin yirmibeşinci âyet-i kerîmesini okur. Bu âyet-i kerîmenin meâl-i şerîfi şöyledir: “Biz Nûh’u insanlara Peygamber olarak gönderdik. Onları Allahü teâlânın azâbı ile korkuttu. Allahü teâlâdan başka şeylere ibâdet etmeyiniz dedi.” Cenâb-ı Hak, Nûh aleyhisselâmın kavmine; “Sizin üzerinize azap hak oldu. Zîrâ, azap kâfirler üzerine lâyıktır.” buyurur. Böylece, hepsinin Cehenneme atılması emrolunur. Ne amelleri tartılır, ne de hesâb olunurlar.

Bundan sonra “Âd kavmi nerededir?” diye nidâ olunur. Nûh aleyhisselâmın kavmine yapıldığı gibi, Hûd (aleyhisselâm) ile, kavmi olan Âd kavmi arasında mu’âmele cereyan eder. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ile Ümmetinin hayırlıları

şehâdet ederler. Peygamberimiz Şuarâ sûresinin yüzyirmiüçüncü âyet-i kerîmesini okur. Bu kavim de Cehenneme atılır. Bundan sonra "Yâ Sâlih veya Semûd" diye nidâ olunur. Sâlih aleyhisselâm ve kavmi gelirler, inkârları üzerine, hazret-i Peygamberden şehâdet taleb olunur. Peygamberimiz (aleyhisselâm), Şuarâ sûresinin yüzkırkbirinci Âyet-i kerîmesini okur. Onlar da, evvelkiler gibi Cehenneme atılır.

Kur'ân-ı azîm-üş-şânın haber verdiği gibi, ümmetler, birbiri arkası sıra, Allahü teâlânın huzûruna gelirler. Furkân sûresinin otuzsekizinci ve İbrâhim sûresinin sekizinci âyet-i kerîmeleri bunu haber vermekdedir. Bunda tenbih vardır ki, bunlar âsî ve azgın kavimlerdir. Barîh, Mârih, Duhâ, Esrâ kavimleri ve bunlar gibi kavimlerdir. Bunlardan sonra nida, Eshâb-ı res ve tübba' ve İbrâhim aleyhisselâmın kavmine gelir. Bunların hiç birinde mizan kurulmaz. Ve hesâb sorulmaz. Bunlar, o gün Rablerinden mahcûbdurlar. Allahü teâlânın kelâmını onlara bir tercüman söyler. Çünkü, bir kimse kelâm-ı ilâhiye mazhar olursa, o kimse azâb olunmaz.

> Bundan sonra, bir münâdi herkesi ayrı ayrı çağırır. Herkes, ayrı ayrı, hesaba çekilir. Nûr sûresi, yirmidördüncü âyetinin meâl-i şerîfidir: "Yaptıklarının hepsine, o gün dilleri ve elleri ve ayakları şehâdet eder."

Kitâbların kırâati tamâm olduktan sonra bir nidâ gelir ki: "Ey mücrimler, şimdi sizler ayrılınız!" denir. Bu nidâ üzerine, mevkıf", ya'nî Arasat meydanı harekete gelir. O zaman, herkesi büyük korku alır. Birbirlerine girift olurlar. Melekler cin ile ve cin insanlar ile karışır. Bundan sonra, nidâ gelir ki: "Yâ Âdem! Evlâdından Cehenneme lâyık olanı gönder!" Âdem (aleyhisselâm) ise; "Yâ Rabbî ne kadar?" diye suâl eder. Cenâb-ı Hak buyurur ki: "Binde dokuzyüzdoksandokuzu Cehenneme ve biri Cennete." Kâfirlerden ve Ehl-i sünnetden ayrılmış mülhidlerden ve gâfillerden, çıkara çıkara, ancak Allahü teâlânın bir avuç buyurduğu kadar mü'min geride kalır. Ebû Bekr-i Sıddîk'in (radıyallahü anh), "Rabbimizin avuçlarından bir avuç kalır" buyurduğunun ma'nâsı budur.

Cehennemlik olanlar mahallerine gidip, Arasat meydanında yalnız, mü'minler, müslimler, hayr ve ihsân edenler, ârifler, sıddîklar, velîler, şehîdler, sâlihler ve Resûller kalır, îmânlarında şübheleri olanlar, münâfıklar, zındıklar, bid'at sahibleri (ya'nî Ehl-i sünnet i'tikâdında olmıyan mü'minler) zâten Cehenneme gönderilmişlerdir. Allahü teâlâ; "Ey insanlar! Rabbiniz kimdir?" buyurur. Onlar "Allahdır" derler. Allahü teâlâ; "Siz O'nu bilir misiniz?" buyurur. "Evet biliriz yâ Rabbî" derler. O zaman, onlara Arş-ı a'lânın sol tarafından bir melek görünür. O melek o kadar azametlidir ki, yedi deniz başparmağının ucuna konsa içine alıp, hiçbir damlası gözükmez. O melek, mahşerde bulunanlara Allahü teâlânın emri ile, imtihan cihetinden; "Ene Rabbiküm" ya'nî ben sizin rabbinizim der. Ehl-i mahşer "Senden Allahü teâlâya sığınırız" derler.

Arşın sağ tarafında bir melek görünür ki, eğer ayağının ucu ile basmış olsa, ondört deniz görünmez olurdu. Ehl-i mahşere "Ene Rabbiküm" der. Ya'nî, sizin rabbinizim der. Ona dahî; "Senden Allahü teâlâya sığınırız" derler.

Bundan sonra Allahü teâlâ, onlara istedikleri şekilde gayet yumuşak ve hoş mu'âmele buyurur. Mahşer ehlinin hepsi, secde ederler. Cenâb-ı Hak onlara; "Öyle bir yere geldiniz ki, sizin için yabancılık ve korku yoktur" buyurur.

Allahü teâlâ bütün mü'minleri sırat üzerinden geçirir. Mü'minler, derecelerine göre Cennete götürülür, insanlar güruh güruh geçerler. Önce Resûller, sonra Nebiler, sonra Sıddîklar, sonra Velîler, Ârifler, sonra hayr ve ihsân edenler, sonra şehîdler, sonra diğer mü'minler götürülür. Müslümanlardan günahları affedilmeyenler yüz üstü düşmüş, ba'zıları da A'râfda mahbus kalırlar, imânı zayıf olanlardan ba'zısı sıratı yüz senede, ba'zısı da bin senede geçerler. Bununla beraber, Cehennemde yanmazlar.

Kıyâmet gününde bir müslüman getirilir. Onun hiç hasenesi (iyiliği) yoktur ki, mizanında ağır gelsin. Allahü teâlâ, onun îmânına hürmeten, ona rahmet olarak buyurur ki: "İnsanlara git, sana hasene ve sevâb verecek bir kimse ara Onun ikramı sebebiyle Cennete giresin!" O kimse gider, insanlar arasında arzusuna kavuşduracak bir kimse arar. Hâlini anlatacak bir kimse bulamaz. Kime söyler ve sorarsa; "Benim de mizanımın hafif gelmesinden korkuyorum. Ben, senden daha çok muhtacım" der. Bu hâline çok üzülür. Yanına bir kişi gelerek, "Ne istiyorsun?" der. Bu da; "Bir haseneye (sevâba) muhtacım. Onu belki bin kişiden istedim. Her biri behâne edip esirgediler" der. Bu kişi ona der ki: "Allahü teâlânın huzûruna vardım. Sahîfemde bir sevâbtan başka sevâb bulamadım. O da beni kurtarmağa yetmez. Onu sana hibe edeyim. Benden onu al!" O kimse, ferah ve sevinçli olarak gider. Allahü teâlâ, o kulun hâlini bildiği hâlde; "Nasıl geldin?" diye suâl eder. O kişi ile olan macerayı haber verir. O hasenesini veren kulu da

Allahü teâlâ huzûruna çağırır. Buyurur ki: “Îmân sahiplerine benim keremim, senin kereminden, ihsânından daha çoktur. Din kardeşinin elinden tut, Cennete gidiniz.”

Bu şekilde ümmet-i Muhammedin büyük günah işleyenleri getirilir, ihtiyâr, genç, erkek, kadın nerede ise, hepsi bir araya toplanır. Cehennemin bekçisi olan Mâlik onlara baktığı vakit der ki: “Siz, eşkiya zümresindensiniz. Amma görüyorum ki, ne eliniz bağlanmış ve ne de yüzünüz kararmış. Sizden güzel kimse Cehenneme gelmedi” Onlar da; “Yâ Mâlik! Biz, Muhammed aleyhisselâmın ümmetindeniz. Lâkin işlediğimiz günahlar Cehenneme sürükledi. Bizi bırak da günahlarımıza ağlıyalım” derler. Mâlik onlara: “Ağlayınız! Fakat şimdi size ağlamak fâide vermez!” der.

Bir ihtiyâr erkek, ellerini beyaz sakalı üzerine koyup; “Âh gençlik geçti. Elem, üzüntü arttı. Zelîl oldum, rezîl oldum” diye ağlar. Nice orta yaşlılar; “Derdlerim, sıkıntılarım arttı!” diyerek ağlarlar.

Nice delikanlılar, “Ah! Gençliği elden kaçırdım! Ya’nî gençliğimin kıymetini bilmedim” diye ağlarlar.

Nice kadınlar, saçlarından tutup; “Eyvah! Yüzüm kara oldu. Rezil oldum” diye ağlarlar.

Allahü teâlâ tarafından “Yâ Mâlik! Bunları birinci Cehenneme koy” diye nidâ gelir. Cehennem bunları içine alırken, “La ilahe illallah” diye bağırışırlar. Cehennem bu sözü işitince, bunlardan beşyüz senelik öteye kaçar. Yine bir nidâ gelir ki? “Ey Cehennem! Bunları içine al! Yâ Mâlik! Bunları birinci Cehenneme koy.” Bu zaman gök gürültüsü gibi bir gürültü işitilir. Cehennem bunların kalblerini yakmak isteyince, Mâlik, Cehennemi men eder. “Ey Cehennem, kendisinde Kur’ân-ı kerîm olan ve imân kabı olan kalbi yakma! Rahmân olan Allahü teâlâya secde eden alınları yakma?” der. Bu hâl üzere, Cehenneme atılırlar. Görülür ki, bir kişinin feryadı, Cehennem ehlinin seslerinden daha çoktur. Bunu Cehennemden çıkarırlar. Allahü teâlâ ona; “Sana ne oldu ki, Cehennem ehlinin en çok bağıranı sensin?” buyurur. O kişi der ki: “Yâ Rabbî! Beni hesaba çektin. Senin rahmetinden daha ümidimi kesmedim. Bilirim ki, sen beni işitirsin. Onun için çok bağırdım” der. Allahü teâlâ, Hicr sûresinin ellialtıncı âyet-i kerîmesinin: “Bir kimse Allahü teâlânın rahmetinden ümidini keserse, o kimse ehl-i dalâlettir” meâl-i şerîfi ile hitâb buyurup, “Git seni mağfiret etdim” der.

Yetmişbin (ya’nî pekçok) kimse, sıkıntılı hesâba çekilmeden Cennete girerler. Onlar için mîzân kurulmaz. Onlara verilen sahîfeler üzerinde “La ilahe illallah, Muhammedün resûlullah. Bu, filân İbni filânın Cennete girmesinin ve Cehennemden kurtulmasının berâtıdır” yazılır. Bir kulun günahtan mağfiret olduğu vakit, bir melek onu Arasat meydanına götürür. Ve nidâ ederek; “Bu, filân oğlu filândır. Allahü teâlâ, onun günâhını affeyledi. Bir daha şakî olmıyacak, saadetle sa’îd oldu” der. O kimseye bu makamdan ziyâde sevgili hiçbir makam olmaz.

Resûlullah (aleyhisselâm), Nebe’ sûresinin onsekizinci âyet-i kerîmesi hakkında meâlen; “Sûra üfürüleceği o gün, mezarlardan kalkıp mahşere, bölük bölük gelirsiniz” suâl edildiğinde ağladılar. Hattâ mübârek gözlerinden akan gözyaşları toprağa damladı ve buyurdular ki: “Ey bu suâli soran kişi, çok büyük bir işten sordun. Kıyâmet günü ümmetim, oniki sınıf olarak haşrolunur ve mahşer yerine gelirler.

Birinci sınıf insanlar, maymun sûretindedir. Bunlar, insanlar arasında çok fitne çıkarırlar, karışıklık ve huzûrsuzluğa sebeb olurlar. Allahü teâlânın Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Onların şirk (Allaha ortak) koşma fitneleri, katilden daha kötüdür” (Bekâra-191) buyurduğu kimselerdir.

İkinci sınıf insanlar, hınzır sûretinde haşrolunurlar. Onlar haram yiyenlerdir. Allahü teâlânın meâlen; “Onlar boyuna yalancılık için dinlerler; boyuna haram yerler” (Mâide-42) buyurduğu bunlardır.

Üçüncü sınıf insanlar, kör olarak haşrolurlar. Onlar hüküm vermekte haddi aşan, doğru hüküm vermeyenlerdir. Allahü teâlânın meâlen; “İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hüküm vermenizi emreder. Hakîkaten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphe yok ki, Allah hükümlerinizi hakkıyla işitici, emânete âit işlerinizi hakkıyla görücüdür. (Nisâ-58) âyet-i kerîmesi bu kimseleri belirtmektedir.”

Dördüncü sınıf insanlar, sağır ve dilsiz olarak haşrolunurlar. Onlar dünyâda iken kendi amellerini beğenen kimselerdir. Allahü teâlânın meâlen;“Allah, gurûrlu ve böbürlenen kimseleri sevmez” (Nisâ-36) buyurduğu kimselerdir.

Beşinci sınıf insanlar, ağızlarında irin olarak haşrolunurlar. Dillerini çiğnerler. Onlar, sözleri işlerine ve hareketlerine uymayan âlimlerdir. Allahü teâlânın meâlen; “İnsanlara iyilik emreder de, kendinizi unutur musunuz?” (Bekâra-44) buyurduğu kimseler gibi olanlardır.

Altıncı sınıf insanlar, vücutları ateşten yanmış yara içinde haşrolunurlar. Onlar, yalan yere şahitlik yapanlardır.

Yedinci sınıf insanlar, ayakları üzerine bağlanmış olarak haşrolunurlar. Onların son derece pis bir kokusu olur. Onlar şehvetlerine tâbi olan ve haramlar peşinde koşanlardır. Allahü teâlânın meâlen; “Bunlar, âhıreti dünyâ hayâtına satmış kimselerdir” (Bekâra-86) buyurulanlardır.

Sekizinci sınıf insanlar, sarhoş gibi haşrolup, sağa sola düşerler. Onlar, dünyâda iken Allahü teâlânın hakkına mâni olan kimselerdir. Allahü teâlânın hakkını yerine getirmeyenler olup, Allahü teâlâ meâlen; “Ey imân edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerin (mahsûllerin) en helâl ve iyisinden Allah yolunda harcayın (zekât ve sadaka veriniz)” (Bekâra-267) buyuruyor.

Dokuzuncu sınıf insanlar, katrandan elbiseler içinde haşrolunurlar. Onlar, gıybetten sakınmayanlardır. Mü’minlerin arkalarından hoşlanmıyacakları şekilde konuşmuşlardır. Allahü teâlâ meâlen; “Müslümanların ayıp ve kusurlarını araştırmayın. Bir kısmınız bir kısmınızı, arkasından hoşlanmıyacağı sözle çekiştirmesin” (Hucurât-12) buyurdu.

Onuncu sınıf olarak haşrolunacaklar ise, dilleri kafasından sarkmış olanlardır. Bunlar, dünyâda iken söz taşıyıp, ara bozanlardır.

Onbirinci sınıf insanlar ise, sarhoş olarak haşrolunurlar. Onlar, dünyâda iken mescidlerde fuhuş ve kötü söz konuşanlardır.

Onikinci sınıf insanlar ise, hınzır sûretinde haşrolunurlar. Onlar, dünyâda iken faiz yiyenlerdir.”

Diğer bir rivâyette; Muâz bin Cebel’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği üzere, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kıyâmet gününde, ki o gün pişmanlık ve hasret günüdür. Allahü teâlâ oniki bölük olarak ümmetimi haşreder. Birinci bölük, elsiz ve ayaksız olarak kabirlerinden haşr olacaklardır. Bu zaman, Allahü teâlâ tarafından vazîfelendirilen bir münâdi seslenir ki: “Onlar, komşularına eziyet ve sıkıntı verenlerdir. Tövbe etmeden ölmüşlerdir. İçinde bulundukları durum, kendilerine verilmiş cezadır. Dönüş yerleri de Cehennemdir.” Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde bu kimseleri meâlen şöyle bildirir: “Yakın komşuya da, yakın arkadaşa da, yolda kalmışa da iyilik ediniz.” (Nisâ-36)

İkinci bölük insanlar, hayvan sûreti üzere kabirlerinden haşrolunurlar. Kendileri için bir ses gelir. Bunlar, namazlarında gevşek davrananlardır. Tövbe etmeden öldüler. Bu hâlleri, kendilerine verilen bir cezadır. Cehenneme atılacaklardır. Allahü teâlânın Kur’ân-ı kerîmde şöyle buyurduğu kimselerden olurlar: “Onlar, namazlarından gâfildirler” (Mâûn-5).

Ümmetimden bir bölüğü de, yüzleri ay gibi parlak bir hâlde haşrolurlar. Sıratı şimşek gibi geçerler. Allahü teâlâ katından bir münâdi şöyle der: “Bunlar, sâlih amel işleyip, günahlardan kaçınanlardır. Beş vakit namazı vaktinde ve şartlarına uygun olarak cemâatle kılarlar. Bunlar, tövbe edip öyle vefât ettiler. Allahü teâlâ, kendilerine saadet nasîb etti. Onlar, Cennete gireceklerdir. Allahü teâlâ kendilerinden râzıdır. Onlar da Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen bunları şöyle bildirdi:“Gerçekten “Rabbimiz Allahü teâlâdır” deyip de sonra amellerini ihlâs ile yapanlara (ölüm ânında) melekler inecekler de şöyle diyecekler: (Gelecekten) Korkmayın ve (geçene) mahzûn olmayın! Size va’d olunan Cennetle müjdelendiniz.”

İnsanlar kabirlerinden kalktıklarında, yerlerinde kırk yıl birşey yemeden, içmeden, oturmadan, konuşmadan dururlar” Denildi ki: “Yâ Resûlallah! Din ehli, imân sahipleri kıyâmet günü nasıl bilinirler?” Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Benim ümmetim, abdest uzuvlarının pırıl pırıl parlaması nişanıyla bilinirler Kıyâmet günü Allahü teâlâ bütün mahlûkâtı kabirlerinden dirilttiğinde, melekler mü’minlerin başucuna gelirler ve başlarını mesh ederler. Biraz toprak serperler. Bu toprak, onların secde yerlerine gelir. Melekler bu yerleri mesh ederler. Oradan mesh izleri hiç gitmez. Bir ses gelir ki: Bu toprak, kabirlerinin toprağı değildir. Onların köşk ve saraylarından getirilmiş topraktır. Oraya çağırılırlar. Sıratı geçip Cennete girerler. Kendi yerlerini bilirler.”

Ebû Dücâne (radıyallahü anh) buyurdu ki: Yatıyordum. Değirmen sesi gibi ve ağaç yapraklarının sesi gibi, ses duydum ve şimşek gibi parıltı gördüm. Başımı kaldırdım. Odanın ortasında, siyah birşeyin yükseldiğini gördüm. Elimle yokladım. Kirpi derisi gibi idi.

Yüzüme, kıvılcım gibi şeyler atmağa başladı. Hemen Resûlullaha (aleyhisselâm) gidip anlattım. Buyurdu ki: “Yâ Ebâ Dücâne! Allahü teâlâ, evine hayr ve bereket versin.” Kalem ve kâğıd istedi. Hazret-i Ali’ye bir mektûp yazdırdı. Mektûbu alıp, eve götürdüm.

Başımın altına koyup uyudum. Feryâd eden bir ses, beni uyandırdı. Diyordu ki: “Yâ Ebâ Dücâne! Bu mektûpla, beni yaktın. Senin sahibin, bizden elbette çok yüksektir. Bu mektûbu, bizim karşımızdan kaldırmaktan başka bizim için, kurtuluş yoktur. Artık, senin ve komşularının evine gelmiyeceğiz. Bu mektûbun bulunduğu yerlere gelmeyiz.” Ona dedim ki: “Sahibimden izin almadıkça bu mektûbu kaldırmam.” Cin ağlamasından, feryadından, o gece bana çok uzun geldi. Sabah namazını, mescidde kıldıktan sonra, cinnin sözlerini anlattım. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “O mektûbu kaldır. Yoksa, mektûbun acısını, kıyâmete kadar çekerler.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 65

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 28

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 335

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 239

5) El-A’lâm cild-5, sh. 322

6) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 317

7) Et-Tefsîr vel-müfessirîn cild-2, sh. 457

KUTBÜDDÎN-İ BAHTİYÂR KÂKÎ

Hindistan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. Asıl ismi, Bahtiyâr el-Ûşî Dehlevî, lakabı Kutbüddîn’dir. Ayrıca Kutb-ül-aktâb, Kutb-ül-İslâm, Melik-ül-Meşâyih, Sultân-üt-tarikat, Bürhân-ül-hakîkat, Reîs-üs-sâlikîn, İmâm-ül-âmilîn, Sirâc-ül-evliyâ ve Tâc-ül-esfiyâ diye de tanınır. Seyyiddir. Hazreti Ali’ye kadar olan nesebi şöyledir: Hâce Kutbüddîn Bahtiyar Ûşî bin Mûsâ bin Ahmed bin Kemâleddîn bin Muhammed bin Ahmed bin İshâk Hasen bin Ma’rûf bin Ahmed Çeştî bin Radıyyüddîn bin Hüsâmeddîn bin Reşîdüddîn bin Ca’fer bin Muhammed Nakî el-Cevâd bin İmâm-ı Ali Mûsâ Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeyn’el-âbidîn bin İmâm-ı Hüseyn bin Emîr-ül-mü’minîn Ali (r.anhüm). Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar hazretleri, 569 (m. 1173) senesinde, Mâverâünnehr’de Ûş veya Avaş denilen kasabada doğdu. 633 (m. 1235) senesinde Hindistan’da Dehlî’de vefât etti. Kabri orada bilinmekte olup, en tanınmış ziyâret yerlerindendir. Kabrini ziyâret edenler, mübârek rûhundan feyz almakta, nûr saçılan kabrinden istifâde etmektedirler.

Hâce Kutbüddîn hazretleri daha birbuçuk yaşındayken, babası Seyyid Kemâleddîn (radıyallahü anh) vefât etti. Bu sebeble Hâce hazretlerinin ihtimâm ile yetişmesi, sâliha ve takvâ sahibi bir hanım olan annesi tarafından yapıldı, İlim tahsiline beş yaşında iken başlayan Hâce hazretleri, ilk olarak Mevlânâ Ebû Hâfız’dan okudu. Onyedi yaşında iken bir vesile ile bulundukları şehri ziyâret eden Hâce Mu’înüddîn Hasen Çeştî hazretlerini gördü. Bu büyük velînin talebesi olmak arzusu birden bire kendisinde şiddetlenince, talebeliğe kabûlü için yalvardı. Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî hazretleri kalb gözüyle bu

genç talibin, ilim öğrenmek arzusunun ve evliyâlık yolunda yükselmek istidâdının pek fazla olduğunu görerek, onu talebeliğe kabûl etti. O büyük velînin sohbeti bereketiyle, evliyâlık yolunda üstün derecelere, yüksek makamlara kavuştu. Bir ara Bağdad'a geldi. Burada Ebü'l-Leys-i Semerkandî Câmii'nde, zamanının büyük evliyâsından, Şihâbüddîn-i Sühreverdî, Abdullah-i Kirmânî, Burhâneddîn-i Çeştî, Muhammed İsfehâni ve başka zâtların sohbetlerinde bulundu. İlimde ve evliyâlık yolunda çok yüksek mertebeye geldi. İlmini arttırmak için nice sıkıntılara katlanarak çok yerlere gitti. Irak, İran, Afganistan ve başka yerlerdeki birçok âlim ile görüşüp, onların sohbetlerinde bulundu. Kendisi de bu yolda birçok velî yetiştirdi. Bunlar içinde en meşhûrları; büyük velî, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker (Şeker Genç), Bedreddîn-i Gaznevî, Bürhâneddîn-i Belhî, Ziyâüddîn-i Rûmî, Sultan Şemsüddîn Altamış ve Kâdı Hamîdüddîn-i Nâgûrî'dir.

Kutbüddîn-i Bahtiyar hazretleri, ilim öğrenmek için yaptığı uzun seyahatleri sırasında gördüğü hayret verici hâllerden birini kendisi şöyle anlatır: "Gazne'ye vardığımda, ihtiyâr bir dervişle karşılaştım. Gündüz eline geçenleri gün batmadan önce, gece eline geçenleri de şafaktan önce dağıtırmış. Zengin, fakir, hiç kimse onun hânegâhından boş çevrilmezmiş. Açlar doyurulur, açıklar giydirilirmiş. Onunla konuşurken dedi ki: "Kırk yıldır nefsimle mücâdeleyi devamlı yapmakta, hep ona muhalefet etmekteyim. Fakat elime birşey geçmedi. Bunca yıldır bir nûr, bir aydınlık görmedim. Fakat, ne zaman ki uykumu azalttım, yeme içmemi asgariye indirdim, dilimi tuttum ve bütün insanlardan uzaklaştım, işte o andan i'tibâren, Allahü teâlânın izni ile yer ile gök arasındakileri görür oldum. Hattâ Arş-ı a'lâya kadar, gizli ve açıkta her ne varsa hepsini görebiliyorum". Bunları dikkatle dinleyince, bu yolda esas olan şeyin, yenilen lokmaya dikkat etmek ve gafletten uzak, uyanık olmak olduğunu anladım."

Yine o anlatıyor Bir keresinde deniz yolculuğunda idim. Bir limanda bir dervişle karşılaştım. Bu derviş sıkı mücâhede (açlık) yüzünden iskelete dönmüştü. Kuşluk namazından sonra mutfağa gider ve öğleden sonraya kadar aç insanlara yemek dağıtmakla meşgûl olurdu. Aç olan herkes doyurulurdu. Elbiseye ihtiyâcı olanlar için hücresine girer ve onlara yeni elbiseler çıkarırdı. Mutfaktaki herşeyi dağıttıktan sonra öğle namazını kılardı. Kendisini ziyâret için herhangi bir kimse gelse, o kimsenin hemen huzûruna çıkarılması için talebelerine kat'î emri vardı. Talebeleri de, birisi geldiğinde hemen huzûruna alırlar, hiç zaman kaybetmezlerdi. O da elini namaz seccadesinin altına sokar, eline ne geçerse gelene verirdi. Bir müddet yanında kaldım. Kendisini hep böyle fevkalâde cömertlik hâlinde buldum: Kendisi her zaman oruçlu oluyordu, iftar zamanında, görünmeyen bir kaynaktan (yerden) sâdece dört tane hurma alıyor, ikisini kendi yiyip, diğer ikisini de bana veriyordu. Birgün bana dedi ki: "Hak yolcusu; insanlardan uzaklaşmadıkça, elindekinin hepsini vermedikçe, yalnızlıkta oturmadıkça, az yemedikçe, az uyumadıkça, az konuşmadıkça, Allahü teâlâya yaklaşmak ni'metine kavuşamaz."

Hazreti Hâce Kutbüddîn, seyahatlerinde karşılaştığı tuhaf hâdiselerden birinide şöyle anlatır: "Bir defasında en yakın arkadaşım Kâdı Hamîdüddîn Nâgûrî ile birlikte bir nehrin kenarında idik. Büyük bir akrebin, bir yöne doğru hızla ilerlediğini gördük. Arkadaşıma, "Bunun böyle gitmesinde bir hikmet olsa gerek. Ne olduğunu anlamak için akrebi ta'kib edelim" dedim. Arkadaşımla beraber akrebi ta'kib ederek, onun bir büyük ağaç dibinde, dev bir boa yılanına yaklaştığını gördük. Akrep yılanı soktu. Yılan orada öldü. Hemen yakında da bir adamın yattığını, hiçbir şeyden habersiz olarak derin bir uykuya dalmış olduğunu farkettik. Akrebin kendisine hizmet edip, onu koruduğuna göre, onun mübârek bir zât olacağını düşünerek rahatsız etmek istemedik ve uyandığında konuşuruz" dedik. Fakat, yanına yaklaştığımızda çirkin bir koku duyduk ve onun şarap içerek sızmış bir sarhoş olduğunu anladık. Onu bir yandan böyle günahkâr bir vaziyette, bir yandan da akrebin öldürdüğü dev boa yılanından koruyan Allahü teâlânın lütfuna mazhar durumda görünce, gerçekten şaşırmıştık. Biz tam olup bitenleri merak ederken, etrâfı titreten bir nidâ duyduk ki: "Eğer biz lütfumuzu sâdece mübârek ve mukaddes olanlara saklasaydık, günahkârlara kim bakardı?" diyordu. Bu nida, adamı uykudan uyandırdı. Yanında uzanan boa yılanını görünce dehşete kapıldı. Biz, şâhid olduğumuz hâdiseyi ona anlattık. O kadar pişmanlık duydu ki, sonradan duyduğumuza göre, kendini dünyâdan koparmış ve zamanının en mübârek kimselerinden biri olmuş idi. Bu zât, yaya olarak yetmiş defa hacca gitmişti.

Hâce Kutbüddîn; seyahatlerinde başından geçenleri anlatmaya devam ederek diyor ki: "Bir şehirde, sekr hâlinde kendinden geçmiş olarak, 10-20 kişinin ayakta dikildiklerini gördüm. Sâdece namaz vakitlerinde normal hâle geliyorlar, namazdan sonra aynı sekr hâline tekrar dönüyorlardı. O şehirde epeyce kalmama rağmen, bunlarla konuşma fırsatı bulamadım. Birgün bunlardan ba'zılarını normal hâllerinde yakalayıp, ne kadar zamandır bu durumda olduklarını sorabildim. "Son kırk yıldır" dediler. Sonradan öğrendiğime

göre bu kimseler, İblîs'in Allahü teâlâ tarafından recm edildiğini (kovulduğunu) öğrendikten sonra ve İblîs'in, herşeye kadir olan Allahü teâlâya karşı böyle bir itaatsizliğe nasıl cesâret ettiğine çok şaştıklarından bu hâle düşmüşlerdi"

Hâce Kutbüddîn anlatır: "Bir defasında Semerkand'da devamlı sekr hâlinde bulunan (kendinden geçmiş) muhterem bir dervişle karşılaştım. Oradakilere, dervişin ne zamandan beri bu durumda bulunduğunu sordum. "Otuz senedir onu bu hâlde gördüklerini söylediler." Uyanıklık hâlinde olduğu birgün ona durumunu sordum. Derviş şöyle cevap verdi: "Benim sevgili dostum, bir derviş ilâhî sırlara daldığı zaman, dünyâyı gözü görmez ve onu kesseniz, parçalara ayırsanız, en ufak bir acı duymaz, ilâhî aşkın yoluna çıkan kimse, hepsi hayâl olan bu dünyâdan hiçbir şey bilmez."

Kutbüddîn-i Bahtiyar hazretleri şöyle anlatır: "Hac esnasında yakın dostum Kâdı Hamîdüddîn Nâgûrî ile beraber idik. Ebû Bekr-i Şiblî hazretlerinin soyundan olan ve Şeyh Osman diye bilinen bir zâtın peşinde Kâ'be-i muazzamayı tavaf ediyorduk. Ona ve ceddîne olan hürmet ve muhabbetimizden dolayı, o zâtın ayak izlerine basa basa yürüyorduk. Bizim böyle yaptığımızı farketti ve geri dönerek; "Benim ayak izlerime basarak beni ta'kib etmeniz, size bir fayda vermez. Eğer beni hakîkaten ta'kib etmek istiyorsanız, benim hâlimi, yolumu ta'kibe çalışınız!" dedi. "Ta'kib etmemizi istediğiniz haliniz nedir?" dedik. "Kur'ân-ı kerîmi günde bin kere hatmediyorum" buyurdu. Görünüşte inanılmaz görünen bu hâle, çok şaşırmıştık. Zira Kur'ân-ı kerîm gibi bir kitabı günde bin defa okumak insan için imkânsız idi. Mübalağa mı ediyordu veya her sûreden bir iki kelime mi okuyordu, diye düşünürken, Şeyh Osman geri döndü ve dedi ki: "İnanmıyor musunuz? Tekrar ediyorum, Kur'ân-ı kerîmi kelime kelime günde bin defa okuyorum." Biz sustuk. Bu hâdiseyi husûsî toplantılarımızdan birinde seçilmiş dervişlerin huzûrunda naklettiğimizde, Mevlânâ Alâüddîn-i Kirmânî dedi ki: "Beşer anlayışı ve kavrayışının ilerisindeki herşey kerâmettir. Böyle bir hâl karşısında bütün beşer zekâsı başarısız kalır, insan, sâdece Peygamberlerin ve velîlerin görebileceği bu ilâhî sırları kavramaktan âcizdir."

Kutbüddîn-i Bahtiyar, seyahatlerinden birinde, Şeyh Behâüddîn Zekeriyâ Sühreverdî tarafından da'vet edildiği Mültan şehrini ziyâret etti. Şeyh Behâüddîn, o zamanda Hindistan'da büyük bir şöhrete sahip idi. Hâce Kutbüddîn'in Mültan'daki ikâmeti sırasında, Moğollar Hindistan'a saldırıp Mültan'ı muhasara etmişlerdi. Kabaça Bey adındaki Mültan vâlisi, Moğolların hücumlarının savuşturulması için ma'nevî yardımda bulunmasını Kutbüddîn-i Bahtiyardan istirhâm etmişti. O da, düşmanın püskürtülmesi için Allahü teâlâya yalvardı. Duâlarının kabûlü neticesinde düşman kuşatmayı kaldırıp çekildi. Kutbüddîn-i Bahtiyar hazretleri, başka bir hâdiseyi şöyle anlatır: "Hocam Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri ile beraber hacca gitmiştik. Dönüşte yolumuzun üzerinde bulunan bir kasabada kalıyorduk. Oradaki bir mağarada, kendinden geçmiş bir hâlde yaşayan bir dervişi gördük. Allahü teâlâdan korkusu sebebiyle, kuru bir ağaç dalı gibi kalmış, iskelete dönmüştü. Hocam, bu dervişin hâlini öğrenmem için yanında kalmamı istedi. "Peki" deyip kaldım. Yanında kaldığım bir ay zarfında birgün kendine gelebildi. Kendisine hocamın ve diğer zâtların selâmlarını arzettim. Bir aydır beklediğimi öğrenince, "Sevgili dostum. Seni bu kadar beklettiğim için çok üzüldüm, özür dilerim. Ama inşâallah bunun mükâfatını görürsün" dedi. Oturmamı rica etti ve kendi hâlini şöyle anlattı:

"Ben Muhammed bin Eslem Tûsî'nin (radıyallahü anh) torunlarındanım ve otuz senedir kendimden geçmiş bir hâlde kovukta bulunuyorum. Ne gündüzden ne de geceden haberim var. Allahü teâlâ, bugün bana yalnız senin hürmetine kendime gelmemi nasîb etti. Beni görmek için bu kadar beklemeye ve zahmete katlandığın için seni mükâfatlandırması için Allahü teâlâya duâ ediyorum. Şimdi gidebilirsin.

Fakat, gitmeden önce sana hatırlaman icâbeden bir nasihat vereyim. Eğer dervişsen, dünyâ işlerine hiç bakma. İnsanlardan uzak kal, eline ne geçerse onu asla elinde tutma, yoksa hakiki derviş olamazsın, Allahü teâlâdan başka ve O'nun için olmayan şeylerden hiçbir şeye meyil verme!" Derviş bunları söyledikten sonra tekrar eski hâline geldi ve ben de oradan ayrıldım."

Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar, Ecmir beldesinde talebeleri irşâd ile meşgûl olan hocası Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayrılığına tahammül edemeyip, bir zaman Ecmir'e gitmek üzere yola çıktı. Giderken yolu Dehlî'ye uğradı. Buranın emîrî (sultânı) Sultan Şemseddîn Altamış kendisine çok alâka gösterdi. Orada kaldığı birkaç gün içinde, kendisine olan hürmeti, muhabbet ve bağlılığı hergün bir kat daha artıyordu. Ayrılmasını hiç istemiyordu. Fakat Hâce hazretlerinin de, hocasının ayrılığına tahammülü kalmamıştı. O bakımdan Ecmîr'e gitti. Ecmir'den dönüşte, tekrar Dehlî'ye uğradı. Dehlî'nin hemen yakınında bulunan ve Kelû Kheri denilen yerde yerleşti. Sultan, her ne kadar onun Dehlî'de kalmasını arzu etti ise de, o Dehlî'nin dışındaki bu yere yerleşmeyi tercih

etti. Sultânın, ona olan muhabbet ve bağlılığı pek fazla idi. Feyz ve bereketlerinden istifâde etmek maksadıyla, haftada iki defa hizmetine gelirdi. Sonradan Sultan, Hâce Kutbüddîn'in devamlı ve en sâdık talebelerinden oldu. Bu makamda iken de, tekrar hocasının Dehlî'ye yerleşmesini, orada kendisiyle birlikte kalmasını istedi. Çünkü kendisine daha çok hizmet edebilmek ve sohbetlerinde daha çok bulunabilmek arzusu çok fazla idi. Hem hocası Dehlî'de bulunursa, yanına gidip gelmek için harcayacağı zamanı devlet işlerine ayırabilirdi. Hâce Kutbüddîn, bu arzuyu şimdilik yerine getiremiyeceğini bildirdi. Hâce hazretleri burada kaldığı zaman içinde, bir taraftan sohbetine koşanları yetiştiriyor, bir taraftan da sultâna yol gösteriyor, doğru yolda yürümesini ve ahâlisine nasıl mu'âmele etmesi icâb ettiğini öğretiyordu. Sultan da bu nasihatlere uyarak, bildirilenleri seve seve yerine getiriyordu. Bu sırada Dehlî'de Şeyh-ül-İslâm olan Nûreddîn-i Gaznevî'nin vefâtı üzerine, Sultan, Hâce Kutbüddîn'in bu vazîfeyi almasını teklif etti ise de kabûl etmedi. Bunun üzerine, Şeyh-ül-İslâmlık makamına Necmeddîn-i Sugrâ isimli bir zât getirildi. Bu kimse, bu yolun büyüklerinden Hâce Osman Hârûnî'nin talebesi olmakla beraber, bu makama gelince, Sultânın ve diğer insanların, Hâce Kutbüddîn hazretlerine çok alâka gösterdiklerini çekemedi, kıskandı. Ne pahasına olursa olsun, onu Dehlî'den uzaklaştırmaya karar verdi. Necmeddîn-i Sugrâ isimli bu kimse, insanların teveccühüne, makam sevgisine ve benlik duygusuna kapılmakla, Allahü teâlânın bir velî kuluna karşı olmak gibi çok büyük bir felâkete düşmüştü. Bir fırsat bulup Hâce'ye iftira etmenin yollarını arıyordu.

Hâce Kutbüddîn hazretleri, yanında Sultan Şemseddîn Altamid ile beraber birgün öğle üzeri geziyorlardı. Sultânın ma'iyyeti de kendilerini ta'kib ediyordu. Aniden ağlayan, feryâd eden bir kadın ortaya çıktı. Bu kadın Sultâna yaklaşarak, çok zor durumda bulunduğunu, kendisine yardımcı olmasını, nikâhlarını kıymasını, istiyordu. Sultân, perişan vaziyetteki bu kadına kiminle nikahlanmak istediğini sorunca, kadın; (Hâce hazretlerini göstererek) "Yanınızda yürüyen bu kimse ile bizi nikahlamanızı istiyorum. Zira gayr-i meşrû bir şekilde ondan hâmile kaldım" dedi. Orada bulunanların hepsi, Hazreti Hâce'nin böyle bir fiili işlemiş olabileceğine ihtimal vermiyorlardı. Bunun için, Hâce Kutbüddîn hazretleri dâhil, orada bulunan herkes hayretler içerisinde kaldılar. Hâce hazretleri, hayâtında ilk defa karşılaştığı böyle bir hâl karşısında ne yapacağını şaşırdı. Yönünü, hocasının bulunduğu Ecmîr beldesine çevirerek, karşılaştığı bu çirkin iftira ve çok zor durum karşısında kendisine yardımcı olması için bütün kalbi ile hocası Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinden yardım istedi. Bulundukları belde ile hocasının bulunduğu Ecmîr beldesinin arasındaki mesafe 258 km. idi. O anda, orada bulunan herkes Hâce Mu'înüddîn'in kendilerine doğru gelmekte olduğunu gördüler. Zâten şaşırmış vaziyette bulunan Sultan ve beraberindekilerin şaşkınlıktan, Mu'înüddîn hazretlerini görünce daha çok arttı. Hemen koşup karşıladılar. Mu'înüddîn-i Çeştî, orada bulunanlar ile müsâfeha ettikten sonra, Hâce Kutbüddîn'e dönerek; "Bizden niçin yardım istemiştin?" buyurdu. O ise, bu hâdisenin te'sîri ile birşey konuşamıyor, sâdece gözlerinden yaşlar akıyordu. Kalb gözü ile bu hâdiseyi zâten bilmekte olan Mu'înüddîn hazretleri, orada bulunan iftiracı, ahlâksız kadına döndü. "Ey bu kadının rahminde saklı bulunan çocuk! Annen olacak bu kadın, senin babanın bu Kutbüddîn olduğunu iddia ediyor. Şimdi sen konuş ve doğruyu söyle!" buyurdu. Allahü teâlânın izni ile, o fahişe kadının rahminde bulunan çocuk orada bulunanların hepsinin duyabileceği bir ses ile konuşmaya başladı ve dedi ki: "Annem olacak bu kadının sözleri, kahredici bir yalandır, iftiradır. Bu kadın edebsizin, fahişenin biridir. Hâce Kutbüddîn'e düşman olanlar, onu kıskananlar, kendisini halkın gözünden aşağılamak için bu iftirayı hazırladılar. Bunun için de, çirkin iftiralarında, zâten fahişe olan ve falan kimseden hâmile kalan bu kadını kullandılar." Ana rahmindeki çocuğun bu sözlerini orada bulunanların hepsi duydular ve çok hayret ettiler. Kadın bu hâl karşısında, Sultânın ve orada bulunan diğer zâtların huzûrunda suçunu i'tirâf etmek mecbûriyetinde kaldı. Hakîkat anlaşılmış oldu.

Bu çirkin iftira, bu fahişenin de yardımı ile, Şeyh-ül-İslâmlık makamına getirilen Necmeddîn-i Sugrâ isimli kimse tarafından hazırlanmıştı. Sâlih kimselere, velîlere ve hattâ Peygamberlere bile böyle şeytanca tuzaklar hazırlanmış ise de, Allahü teâlâ dostlarını muhafaza etmiş, hakîkat her zaman meydana çıkmıştır.

Rivâyet edilir ki, Hâce Kutbüddîn (radıyallahü anh) Dehlî'den, Ecmîr'de bulunan hocası Hâce Mu'înüddîn'e, ayrılık ateşine dayanamadığını, huzûruna varıp elini öpmek, mübârek huzûrları ile şereflenmek için müsâade istediğini bildiren bir mektûp yazdı. Talebesini çok seven Hâcı Mu'înüddîn de, o günlerde Dehlî'ye doğru yola çıkmıştı. Onun geldiğini haber alan Sultan ve ahâli, kendisini karşılamak ve evlerine buyur etmek için şehrin dışına kadar çıktılar. Necmeddîn-i Sugrâ ise, Hâce Mu'înüddîn'in gelişi ile hiç alâkadar olmamıştı. Buna rağmen Hâce Mu'înüddîn, şehre geldikten sonra, Necmeddîn-i Sugrâ'yı evinde ziyâret etti. Sohbet esnasında, Necmeddîn, kendisinin Şeyh-ül-İslâmlık makamında bulunduğu hâlde,

herkesin Hâce Kutbüddîn'e rağbet ettiğinden, kendisinin i'tibârının kalmadığından yakınarak ba'zı şeyler söyledi. Hâce Mu'înüddîn bu kimsenin hâline, bu ma'nâsız düşmanlığına üzülerek ve tatsızlığın ortadan kaldırılması için, talebesi Kutbüddîn'in Dehlî'den ayrılarak kendisiyle beraber Ecmîr'e gelmesini emretti. Bunu haber alan Sultan ve ahâli şaşkına döndüler. Çok üzüldüler. Nihâyet, Hâce Kutbüddîn hocası ile beraber Ecmîr'e gitmek üzere yola çıktılar. Fakat Sultan ve ahâli, Hâce Kutbüddîn'i o kadar çok seviyorlardı ki, bu ayrılığı bir türlü kabûl edemiyorlardı. Hepsi yollara döküldüler. Feryâd-ü figân ediyorlar, ağlıyarak ve sızlayarak Hâce Mu'înüddîn'e, Hâce Kutbüddîn-i götürmemesini, Dehlî'de bırakmasını istiyerek yalvarıyorlardı. Hâce Mu'înüddîn de ahâlinin Kutbüddîn-i Bahtiyâr'a olan muhabbetini anlıyarak ve ısrarlarına dayanamıyarak, Hâce Kutbüddîn'e burada kalabileceğini söyledi ve "Seni buradan alıp götürmekle, bu kadar çok insanın üzülmelerini, gönüllerinin yaralanmasını istemiyorum. Onları kendime tercih ediyorum. Kendim, senin ayrılığına tahammül etmeye çalışacağım. Sen burada kal! insanlara Muhammed aleyhisselâmın doğru yolunu anlatarak, onların ebedî felâkete gitmelerine mâni ol! Allahü teâlâ yardımcın olsun" buyurdu. Her ikisi de göz yaşları içinde ayrıldılar. Biraz önce ayrılık gözyaşları döken Sultan ve ahâli, şimdi sevinçlerinden ağlıyorlardı. Bu hâdise, onların Kutbüddîn hazretlerini daha çok sevmelerine, kendisine daha çok bağlanmalarına vesile oldu.

Hâce Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri, vefâtından kırk gün evvel, Dehlî'de bulunan Hâce Kutbüddîn'in acilen Ecmîr'e gelmesini istedi. Bu haber Hâce Kutbüddîn'e ulaşır ulaşmaz hemen yola çıktı. Ecmîr'e geldi. Birgün Hâce Mu'înüddîn talebelerine; "Ey dervişler! Biliniz ki ben, birkaç gün sonra bu dünyâdan ayrılırım" buyurdu. Bu söz, talebelerin ve kendisini tanıyıp sevenlerin üzerine bir üzüntü bulutu olarak çöküverdi. Yanında bulunan ve yazıcılık hizmetini gören Ali Sencerî' ye, Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî'nin Dehlî'de bulunmasını, oraya gitmesini emreden bir ferman yazdırdı. "Onu, vekîlim olarak ta'yin ettim. Bizim Çeştî hâcegânının (Çeştiyye yolu büyüklerinin) mukaddes emânetlerini (bunlara mahsûs olan ba'zı eşyayı) ona verdim" buyurdu ve Hâce Kutbüddîn'e hitaben; "Senin yerin Dehlî'dir" buyurdu. Hâce Kutbüddîn hazretleri bundan sonrasını şöyle anlatıyor "Dehlî'ye gitmek üzere Ecmîr'den ayrılacağım zaman, hocamın huzûruna çıktım. Külahını başıma koydu. Mübârek elleriyle sarığı sardı. Sonra, hocası Osman Hârûnî'nin asasını, kendi okuduğu Kur'ân-ı kerîmi, seccadesini, nalınlarını verdi ve sonra: "Bunlar, bana hocam Hâce Osman Hârûnî tarafından emânet edilen ve Çeştiyye büyüklerinin elden ele devrederek bize ulaştırdıkları mukaddes emânetleridir. Şimdi bunları sana veriyorum. Bunlara lâyık olduğunu, senden önce bu emânetleri taşıyanların yaptıkları gibi güzel hizmet ederek isbât etmelisin. Eğer bunlara lâyık olmazsan, ben, bu emânetleri lâyık olmayan birine teslim ettiğim için, kıyâmet günü Allahü teâlânın, Resûlullahın ve bu emâneti bizlere ulaştıran mübârek büyüklerimizin huzûrunda mahcûb olurum" buyurdu. Bundan sonra, Hâce Kutbüddîn bu ni'metlere şükür olarak ve çok mes'ûliyyetli olan vazîfesinde kolaylık vermesi için Allahü teâlâya niyaz ile iki rek'at namaz kılıp, gözyaşları içinde duâ etti. Daha sonra Hâce Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri, bu kıymetli halifesinin (vekîlinin) elini tutarak, "Kendimde bulunan bütün ilim ve hâlleri sana vererek, kendimin bulunduğu mertebeye seni yükselterek vazîfemi yapmış bulunuyorum ve seni Allahü teâlâya emânet ediyorum.

Biliniz ki, şu dört şey tasavvufun esaslarındandır: 1. Bu yolda yürümek arzusunda bulunan bir veli, aç ve fakir olsa da, hâlinden şikâyetçi olmamalı, dışarıdan, tok ve hâli, vakti yerinde olarak görünmelidir. 2. Fakirleri, maddî ve ma'nevî olarak doyurmalıdır. 3. Allahü teâlânın ihsân ettiğini ni'metlere şükredemediği, O'na lâyık ibâdet yapamadığı, akıbetinin ise nasıl olacağını bilemediği için kendi içinden dâima üzgün bir hâlde bulunmalı, fakat başkalarını üzmemek, asık suratlı imiş gibi görünmemek, onların da rızâlarını, sevgilerini kazanabilmek için dışarıdan çok neş'eli, mes'ûd ve memnun görünmelidir. 4. Kendisine eziyet ve sıkıntı verenleri affetmeli, insanlara karşı lüzumlu olan naziklik ve sevgiyi her zaman göstermelidir." Bundan sonra Hâce Kutbüddîn hazretleri, öpmek için hocasının ayaklarına eğildi. Hocası müsâade etmeyip, hemen onu kaldırdı. Muhabbetle sarıldılar. Hâce Mu'înüddîn hazretlerinin talebelerine bir tavsiyesi

de; “Büyüklerimizin bildirdiği saadet yolundan ayrılmayınız! Bu mübârek vazîfede cesur bir er olduğunuzu isbât ediniz, gösteriniz!” şeklinde idi. Bundan sonra, muhabbetin ve acı ayrılığın te’sîri ile tekrar birbirlerine sarıldılar ve gözyaşları içinde ayrıldılar. Hâce Kutbüddîn, Dehlî’ye geldikten yirmi gün sonra da, Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî âhırete intikâl etti (r.aleyhim).

Yukarıda da zikrolunduğu gibi, Dehlî’de Sultan Şemseddîn, Hâce Kutbüddîn hazretlerine fevkalâde bağlı, önde gelen talebelerinden idi. Hâce hazretleri sözünü dinleyen herkese yaptığı gibi, sultan olan bu talebesine de, dinleyenlerin dünyâ ve âhıret saadetine kavuşacakları çok kıymetli nasihat ve tavsiyelerde bulunmuştu. Ona, Hazreti Ömer gibi ve Ömer bin Abdülazîz gibi bir sultan olmasını, âdil olmakta, mazlûmun hakkını korumakta, insanların ihtiyâçlarını gidermekte, onlar gibi olmaya gayret etmesini, geceleri uyanık kalmasını, ibâdet ve tâatle meşgûl olmasını, uyku bastıracak olursa, abdestini tazelemek sûretiyle bunu gidermesini, böylece namaz kılmaya, ibâdet ve tâat yapmaya devam etmesini söyledi. Gece, hizmetçileri dâhil hiç kimseyi uyandırmamasını, rahatsız etmemesini bildirdi. Gece karanlık bastırdığında, tebdil-i kıyâfet ederek, tanınmamak için, fakirlerin giydiği bir elbise giyerek şehri dolaşmasını, fakirlerin ve ihtiyâç sahiplerinin kapılarını çalarak onlara gizlice yardımda bulunmasını tenbîh ederdi. Câmilerin devamlı kontrol edilerek, rahatça ibâdet edilmesine mâni olan birşeyin bulunmamasını, varsa derhal yok edilerek, müslümanların gayet rahat ibâdet edebilmelerinin te’min edilmesini sultâna emrederdi. Gündüz olduğunda, sarayın, bütün sıkıntıların çâresine bakıldığı bir yer olmasını, geceyi aç geçirmiş olanların aranıp bulunmasını, saraya çağrılarak yardım edilmesini tavsiye ederdi. Nerede, kime bir sıkıntı veriliyorsa, sıkıntıyı verenin sarayın adamlarından biri dahî olsa derhal cezalandırılmasını, ahâliden dinli dinsiz hiçbir kimseye zulüm ve haksızlık yapılmamasını emrederdi. Hattâ bu gibi hâllerin derhal tesbit edilebilmesi için sarayın çatısında bir kulübe bile yapılmıştı. Allahü teâlânın huzûrunda ağırlığını taşıyamıyacağı mes’ûliyyetlerin, işitmeye tahammül edemeyeceği, izah etmeye imkân bulamıyacağı, şikâyetlerin ortaya çıkabileceği kıyâmet gününden çok korkmasını emrederdi. Sultan da, Hazreti Hâce’nin nasihatlerinden, sohbetlerinden, feyiz ve bereketlerinden çok istifâde edip, bu yolda çok ilerlemiş idi. Ahâlisinden hiçbir kimseye zulüm ve haksızlık edilmezdi. Sultan birgün Hâce Kutbüddîn hazretlerinin yanına geldi. Eteklerini tuttu. Hâce hazretleri ona bakıp, aklından geçenleri söylemesini istedi. Sultan şöyle anlattı: “Allahü teâlâ bana bir saltanat ihsân eyledi. Elbetteki kıyâmet günü bana bu ağır yükün hesabını soracak. O zor günde sizin beni terketmemeniz için yalvarıyorum.” O da bunu kabûl etti. Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar hazretleri, devamlı ibâdet eder, bir ân Allahü teâlâdan gâfil olmazdı. Devamlı namaz kılardı. Her gece, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize üçbin salevât-ı şerîfe okurdu. Zamanın sultânı dâhil, birçok kimse, kendisine her türlü maddî imkânı sağlamak için sâdece bir işâretini bekledikleri hâlde, Hâce hazretleri fakirlik içinde yaşamayı tercih ederdi. Birşey veren olursa, onunla iktifa ederlerdi. Zor durumda kalınca, hanımı, komşuları olan bakkâlın hanımından borç ister, bununla yiyecek birşeyler alırdı. Birgün bakkâlın hanımı, Hâce hazretlerinin hanımına; “Eğer ben sana borç vermiyecek olsam, sen ve evinizde bulunanlar açlıktan ölürsünüz” diyerek övündü. Başka ba’zı kadınlardan da buna benzer sözler işiten mübârek hâtun dayanamayıp, durumu Hâce hazretlerine arzetti. O da üzüldü. Kendi hâllerine değil, insanların dünyâlık için bir müslüman kardeşini nasıl üzebildiğine ve olmadık sözleri nasıl söyleyebildiklerine üzülüyordu. Hanımına, başkalarından birşey istememesini, yiyecek birşeye ihtiyâcı olunca, (odanın bir köşesini işâret ederek) Besmele-i şerîfe söyleyerek oraya gitmesini, orada ihtiyâcı kadar kak (kek) bulacağını, onu alarak açlıklarını gidermelerini emretti. Hanımı; “Peki efendim” diyerek bildirilen şekilde yaptı. Kendisini komşu kadınlarına mahcûb olmaktan kurtardığı için Allahü teâlâya şükrediyor, buna sebep olan efendisine de çok teşekkür ediyordu. Hâce hazretlerinin isminde bulunan Kâkî ilâvesi, bu hâdiseye nisbetle söylenmiştir. Hâce hazretleri, çok cömert ve eli açık bir zât idi. Kendisini tanıyan ve seven varlıklı kimseler tarafından dergâhına gönderilen yiyecek ve giyecek gibi ihtiyâç maddelerini, ihtiyâcı olanlara dağıtırdı. Kendisi bol bol kullanmak imkânına sahip olduğu hâlde, sıkıntı ve fakirlik içinde yaşamayı sever, başkalarını kendisine tercih ederdi. Gelenlere ikram ve ihsânda bulunmaya o kadar ehemmiyet verirdi ki, mutfakta hiçbir şey bulunmadığı zamanlar, ziyârete gelenlere hiç olmazsa su dağıtılmasını hizmetçilere emrederdi. İsteseydi fevkalâde bolluk ve şa’şaa ile yaşardı. Fakat böyle fakir olmak, kendisine daha çok sevimli idi ve bu sıkıntılara sabretmek, ma’nevî ni’metlerin gelmesine, bu yolda yükselmeye vesile oluyordu. Hâce hazretleri de fakr (yokluk) ve sıkıntı yolunu tercih ediyor, diğer taraftan (ma’nevî olarak) daha çok şeyler kazanıyordu. Kanâat ediyor, hâlinden asla şikâyetçi olmuyordu. Birgün, sarayın mâliye işlerinden mes’ûl olan vezir İftihârüddîn Aybek gelerek, ba’zı köylerin gelirlerini kendilerine tahsis etmek istediklerini bu gelirleri kendisinin ve

talebelerinin ihtiyâçları için sarfedebileceğini, istediği gibi kullanabileceğini bildiren bir ferman hazırladıklarını, bunu lütfen kabûl etmesini rica etti.

Hâce hazretleri, İftihârüddîn'e yanına yaklaşmasını söyledi. Yaklaşınca, üzerinde oturmakta olduğu seccadesinin bir köşesini kaldırarak; "Ne görüyorsun? Bak bakalım" buyurdu. Vezir, orada büyük bir hazîne nehrinin akmakta olduğunu görerek gözleri kamaştı. Hayretler içinde kalmıştı. Hazreti Hâce; "Biz buna bile iltifât etmiyorken, sizin birkaç köyünüzün, birkaç kuruşluk gelirine mi iltifât edelim? Onu mu kabûl edelim? Şimdi gidiniz! Bir daha da böyle bir teklif ile dervişlerin huzûruna çıkmayınız!" buyurdu. Vezîr mahcûb bir şekilde; "Peki efendim" diyerek ayrıldı. Başka bir zaman, başka birileri tarafından buna benzer bir teklif yapıldığında da; "Büyüklerimizden birisi, sultandan veya başka birinden herhangi bir şekilde birşey kabûl etmiş olsaydı, ben de kabûl ederdim. Lâkin, bizim böyle şeylere ihtiyâcımız yoktur. Kabûl edecek olursam kıyâmet günü büyüklerimizin yüzlerine nasıl bakarım?" buyurdu. Hâce Kutbüddîn hazretleri, bütün güzel huyları kendisinde toplamıştı. Allahü teâlânın takdîrine teslim olmakta ve sabırlı olmakta da son derecede idi. Birgün kendisi bulunmadığı bir sırada, küçük çocuğu vefât etti. Cenâzesi defnedildikten sonra geldi. Hanımı, evlât acısıyla ağlayıp, sızlanıyordu. Hazreti Hâce bunun sebebini sordu. Küçük çocuğunun vefât ettiğini bildirdiler. "İnnâ lillâh..." okudu ve; "Hepimiz, Allahü teâlânın irâdesine, rızâsına, râzı ve teslim olmalıyız" diyerek hanımını teselli etti.

Allahü teâlânın yüksek evliyâsından pekçoğu gibi, bu zât da, Allahü teâlânın lutf ve ihsân ettiği bir hâl ile, insan aklının anlıyamıyacağı, kabûl edemiyeceği bir hâlde yaşardı. Görünüş i'tibâriyle imkânsız olan herşey, Allahü teâlânın sonsuz kudreti yanında gayet kolay ve basittir. Allahü teâlânın ihsânları pekçoktur. Dilediğine ihsân eder. Siyer-ül-evliyâ kitabında bildirildiğine göre, Hazreti Hâce Kutbüddîn, ömrünün son yirmi yılında hiç uyumadı. Hattâ dinlenmek için bile sırtını bir yere dayamamış idi. "Birazcık uyuklayacak olsam, kendimi hasta ve rahatsız hissederim" buyururdu. Her zaman derin murâkabede, ya'nî nefsi kontrol etmek, ondan gâfil olmamak hâlinde bulunurdu. O kadar ki, biri onu görmeye veya birşey sormaya gelse, bir müddet sonra ve güçlükle kendine gelebilirdi. Bu hâl, namazların hâricinde devamlı olurdu. Cevâmi'ul-kilem adlı eserde bildirildiğine göre; Hâce hazretleri, odasında, Allahü teâlânın ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) aşkı ve muhabbeti ile yanmış olarak, kırık kalb ile, dili bağlı olarak (hiçbir şey söylemiyerek) ve iç çekip ağlayarak dururdu. Kendisini görmek arzusuyla yanan âşıkları ise, dışarıda toplandıkları zaman, dışarı çıkar, bir miktar sohbet eder, Allah korkusunu ve O'na hakîkî kul olmayı, Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olmayı, onun yoluna sımsıkı sarılmayı teşvik edici, çok güzel ve te'sîrli sözler söylerdi. Bütün saadetlerin, rahatlıkların başının, Muhammed aleyhisselâma uymak olduğunu bildirirdi. Bir defasında şöyle anlattı: "Ben, ilk zamanlarda Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek için çok gayret etmeme rağmen muvaffak olamazdım ve ezberliyemezdim. Bir gece rü'yâmda Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi gördüm. Ayaklarına kapanıp, Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek istediğimi, fakat çok güçlük çektiğimi arzettim. Bana acıyarak başımı kaldırmamı istediler. Başımı kaldırdığımda, Yûsuf sûresini tekrar etmemi emrettiler ve; "Bununla Kur'ân-ı kerîmi ezberlersin" buyurdular. Emîrlerini yerine getirdim ve Kurân-ı kerîmi ezberlemeye muvaffak olabildim." Hâce hazretleri, böyle bir miktar sohbet ettikten sonra, yine odasına girer ve tekrar murâkabeye dalardı. Hattâ vefâtı da böyle aşk ve muhabbet ile kendisinden geçmiş bir hâlde iken vukû' bulduğundan, bu sebeble kendisine Şehîd-i muhabbet (Muhabbet şehidi) denilmiştir.

Hâce hazretleri, vefâtından birkaç hafta evvel, bayram namazından dönerken bir yerden geçiyordu. Orada durdu ve yanındakilere; "Burada aşkın kokusunu duyuyorum. Buradan muhabbet kokusu geliyor" buyurdu. Hemen arazinin sahibi çağırılarak bu arazi kendisinden satın alındı. Hâce hazretlerinin kabr-i şerîfinin orada hazırlanması için çalışmalara başlandı. Vefât ettiğinde oraya defn olundu. Daha sonra kabri üzerine mükemmel bir türbe yapıldı.

Hâce hazretlerinin söylediği kıymetli şiirlerinin toplanarak kitap hâline getirildiği bir dîvânı vardır. Ayrıca, sözlerinden ve sohbetlerinden bir kısmını, talebelerinin en yükseği ve halîfesi Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri toplayarak kitap hâline getirdi ve Ferâid-üs-sâlikîn ismini verdi. Bu eserde, tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen bir sâlik için lâzım olan ba'zı hassas noktalar ve başka kıymetli bilgiler bulunmaktadır. Bu kıymetli kitaptan ba'zı kısımlar, özetlenerek aşağıya yazılmıştır:

"Çok yemek yiyen, nefsinin kölesi olur. Bunun için az yemelidir. Bedeni ayakta tutacak kadar ve ibâdette kuvvetli olacak kadar yemek ile yetinmelidir. Normal ve basit giyinmeli, süsten, gösterişten uzak olmalıdır. Süslü elbiseleri gösteriş için giyen, kendini aşağılamak yolunda silâhlı bir soyguncu gibi olur. Az uyumalıdır. Değersiz ve kıymetsiz dünyâ işlerine gönül vermek şöyle dursun, bunları konuşmaktan, böyle

şeylerden bahsetmekten bile çok sakınmalıdır. Böyle dünyâlık şeylerin yanında bulunmasını bile, kendisi için kusur, kabahat ve bu yolda ilerlemeye mâni bilmelidir.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri şöyle anlatıyor “Uzun seneler nefsimi terbiye etmekle uğraşıp çile çektikten sonra, bir gece Allahü teâlâya yalvardım, ilham olundu ki: “Şu kırık testi ve deri aba sende oldukça sana ruhsat yoktur.” Bunun üzerine yanımda bulunan testi ve abayı terk ettim. Bundan sonra bana bildirildi ki: “Ey Bâyezîd! Nefsin hevâ ve hevesi için tuzaktaki tane misâli olan dünyâ mallarına gönül bağlayıp, sonra da Allahü teâlâya kavuşmak için yol isteyenlere de ki: “Bâyezîd, nefsin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak sûretiyle kırk yıl uğraştığı hâlde, yanında bulunan kırık bir testiyi ve eski bir abayı terk etmedikçe izin alamadı. Siz, bu hâlinizle izin verileceğini mi zannediyorsunuz? Asla izin alamazsınız. Bu yolda yürümek arzusunda olan kimse, Allahü teâlânın aşkı ile yanmalıdır. Bu yolda yükselmek iddiasında bulunan bir kimse, sıkıntı ve yoklukları ni’met bilmelidir. Bunlardan şikâyet ederse, gerçek âşık ve gerçek dost olmadığı, yalancı olduğu anlaşılır. Gerçek âşık, maşukun (Allahü teâlânın) her verdiğini, iyi de görünse, kötü de görünse, büyük ni’met ve kazanç bilmelidir. Zîrâ, Allahü teâlâ böyle acı ve sıkıntılar ile, dostlarına kendini hatırlatmakta, ya’nî hakîkatte bunların da birer ni’met oldukları anlaşılmaktadır. Hasen-i Basrî, Râbi’a-i Adviyye gibi büyük veliler, kendilerine bir sıkıntı ve üzüntü gelmediği gün, kendilerini sıkıntılı ve üzüntülü hissederlerdi.

Allahü teâlâya karşı bir hatâ ve kusur işlediklerini, o sebeple kendilerine sıkıntı ve üzüntü gelmediğini anlarlardı. Diğer insanların rahatlık ve bolluk içinde duyduğu zevki, onlar, sıkıntı ve üzüntü geldiğinde, yaşarlardı. İyice bilmeli ve bu inceliğe dikkat edip iyi anlamaya çalışmalıdır ki, bu yolda lütuf, ihsân ve iyiliklerin adı; eziyyet, sıkıntı ve yokluk demektir.

Tasavvuf yolunda ilerlerken görülen ma’nevî hâlleri, garîb ma’nâları, insanların anlıyamıyacakları şeyleri, insanların anlayamayacakları şekilde kat’iyyen söylememelidir. Zîrâ insanların anlıyamacağı bir şeyi söylemek, onların yanlış anlamasına, böyle şeyleri söyleyen zâta düşman olmalarına sebep olur.

Dinin emirlerini yerine getirmekte çok gayretli olmalıdır. Zîrâ bu olmayınca, bu yolda ilerlemek olmaz. Bir kimse hem bu yolda ilerlediğini söylüyor, hem de dinimizin emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranıyorsa, biliniz ki o kimse yalancıdır. Bu yolda bulunanlarda bulunan hâllerden biri veya birkaçı o kimsede bulunursa, biliniz ki o hâller şeytandandır, onu aldatmaktadır.”

Bağdad’da bulunduğum zamanlar, Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerini sık sık görürdüm. Hakîkaten çok yüksek bir velî idi. Çok yerlere gittim. Çok zâtlarla karşılaştım. Fakat, Şihâbüddîn-i Sühreverdî (radıyallahü anh) kadar Allahü teâlâdan korkan ve onun kadar kendini Allahü teâlâya veren başka bir zât görmedim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Siyer-ül-aktâb sh. 142

2) Siyer-ül-evliyâ sh. 49

3) Siyer-ül-ârifîn sh. 48

4) Kâmûs-ül-a’lâm cild-5, sh. 3672

5) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 31

KUTBÜDDÎN KASTALÂNÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ali el-Kaysî’dir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Kutbüddîn Kastalânî’dir. Aslen Tevzerli olup, 614 (m. 1218)’de Mısır’da doğdu. 686 (m. 1287) senesinde vefât etti. Mekke’de büyüyüp, yetişti. Bağdad, Mısır, el-Cezîre ve Şam’da zamanın âlimlerinden ilim öğrendi. Ayrıca edîb olup, aynı zamanda tasavvufta da yetişmiş bir zâttır. Babasından, Şeyh Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinden, hırka giyip icâzet almıştır. Bağdad’da pekçok âlimden ve Dımeşk’da es-Silefî’den ve İbn-i Asâkir’den rivâyette bulunan âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiş, hadîs derslerinde bulunmuştur. Âlim, zâhid, sâlih, çok cömert, güzel ahlâk sahibi, benzeri az bulunan bir zât idi. İlim tahsilini tamamladıktan sonra, ders ve fetvâ vermekle meşgûl oldu. Önce Mâlikî mezhebinde idi. Sonra Şafiî, mezhebine geçti.

Esnevî onun için tabakâtında şunları kaydetmiştir. “O, ilmi, ameli, heybeti, vera’yı, keremi kendinde toplamış olan bir zât idi. Mekke’de yerleşmişti. Daha sonra vefâtına kadar Kâhire’de Dâr-ül-hadîs-il-Kâmiliyye Medresesi’nde baş müderrislik yaptı.”

Yazmış olduğu eserler şunlardır: 1. El-İfsâh anil-Mu’cem minel-Gamiz-il-mübhem, 2. İktidâ-ül-Gâfil bi ihtidâ-il-âkil, 3. Tefsîru âyâtin-minel-Kur’ân-il-kerîm, 4. Lisân-ül-Beyân an i’tikâd-il-cinân, 5. Merâşid-üs-salât fî mekâsid-is-salât, 6. Medârik-ül-merâm fî meslek-is-siyâm, 7. Tekrîm-ül-meîşe bi tahrîm-il-haşîşe, 8. Tatmîm-üt-tekrîm limâ fîl-haşîş min’et-tahrim”.

Kutbüddîn Kastalânî hazretlerinin bir şiirinin tercümesi şöyledir:

“Kişinin aslı temiz olunca, nesli de temiz olur. Ne hikmettir ki, dikenli daldan gül bitiyor. Ba’zan, temiz asıldan kötü de çıkıyor. Bunlarda Allahü teâlânın nice hikmetleri vardır. Allahü teâlâ herşeye kâdirdir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 299

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 310

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 419

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 397

5) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 310

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 43

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 326

8) El-A’lâm cild-4, sh. 323

MAHMÛD BUHÂRÎ

Usûl ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Mahmûd bin Ahmed bin Abdülazîz bin Ömer bin Mâze’dir. 551 (m. 1156) yılında veya daha önce doğduğu söylenmektedir. Doğduğu ve ilim öğrenip öğrettiği yer olan Buhârâ’ya nisbetle Buhârî denildi. İslâmiyete hizmetlerinden dolayı Burhânüddîn lakabı verildi. 616 (m. 1219) yılında Buhârâ’da vefât etti.

Baba ve dedeleri de büyük âlimlerden olan Mahmûd Buhârî, küçük yaştan i’tibâren, babası Tâcüddîn Ahmed bin Abdülazîz bin Ömer’den ve amcası Sadr-üş-şehid Hüsâmeddîn Ömer bin Abdülazîz’den ilim öğrendi. Zamanındaki âlimlerin birçoğunun ilimlerinden istifâde eiti. Buhârâ ve Semerkand’da dersler verdi. Zamanın yüksek ilim sahibi âlimleri arasında yer aldı. İbn-i Kemâl Paşazâde’ye göre, Hanefî mezhebi fıkıh âlimleri arasında mes’elede müctehidlerden sayıldı. Allahü teâlânın dînine hizmet ve O’nun kullarının huzûr ve saadeti için durmadan çalıştı. Kıymetli eserler yazıp, mümtaz talebeler yetiştirdi. İnsanlara sık sık nasihatlerde bulunurdu. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenmeyenlerin ve öğrendiklerine uygun yaşamayanların, Cehennem azâbından kurtulamayacaklarını anlatırdı. “Müslümanlar çekişdirilen, içki içilen da’vet ve meclislere gidilmez” buyururdu. Vakitlerini ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirirdi. Hiçbir ânını boşa geçirmek istemez, her nefesini, Allahü teâlânın dînini yaymak ve O’na ibâdet etmekle geçirmek isterdi. Haram ve şüpheli şeyleri terk eder, mübahlarla da zarûret miktârı meşgûl olurdu. Birçok talebe yetiştirdi. Oğlu Sadr-ül-İslâm Tâhir bin Mahmûd, talebelerinin ileri gelenleri arasındaydı.

Yazmış olduğu birçok eser, onun ilminin yüceliğini ve bu sahadaki yerini bariz bir şekilde göstermektedir. Eserlerinden ba’zıları şunlardır: “Kitâb-ül-Muhît”, “Şerh-ül-Câmi-il-kebîr”, “Tetimmet-ül-fetâvâ”, “Zâhirât-ül-fetâvâ”, “Kîtâbü nisâb-ül-fukahâ”, “Şerh-i Edeb-il-kazâ lil-Hassâf’, “Şerh-ül-Câmi-is-sagîr”, “Şerh-üz-ziyâdâd”, “Et-Tecvîd”, “Et-Tarîkât-ül-Burhâniyye”, “El-Vecîz fil-fetâvâ” ve “El-Vâkı’ât”.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 205

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 147

3) El-A’lâm cild-7, sh. 161

4) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 278

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 232, 319, 564, 710, 1031

MAHMÛD ZENCÂNÎ

Şafiî mezhebi fıkıh, hadîs ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, Mahmûd bin Ahmed bin Mahmûd olup, Künyesi Ebü’l-Menâkıb’dır. 656 (m. 1258) senesinde Bağdad hâdisesinde (Moğol istilâsında)

şehid düştü. Nâsır Ladînillah'dan icâzetle rivâyette bulundu. Çeşitli ilimlerle meşgûl oldu. Fetvâlar verdi. Zehebî ondan; "İlim deryasında çok derinleşmişti" diye bahsetti.

İbn-i Neccâr ise, Mahmûd Zencânî hakkında şöyle der: "Mahmûd Zencânî, Şafiî mezhebinde, hılâf ve usûl ilimlerinde geniş bir ilme sahipti. Nizâmiyye Medresesi'nde hocalık yaptı. Daha sonra oradan ayrıldı. Hoca olarak Müstensıriyye Medresesi'ne geçti."

Dimyâtî kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Havâdis-ül-Câmi'a isimli eserde; "Mahmûd Zencânî, Müstensır'ın halifeliği zamanında, Ebû Sâlih Nasr Cilî'den sonra Bağdad'da bir müddet kadılık yaptı. Sonra, onun yerine Kâdı olarak, Abdürrahmân bin Mukbîl el-Vâsıtî geçti. Zencânî ise, Müstensıriyye Medresesi'ne Şafiî fıkhı müderrisi olarak ta'yin edildi" diye yazmaktadır.

Mahmûd Zencânî'nin oğlu İzzeddîn Ahmed Zencânî, ilimde pek meşhûr idi. Bağdad'da kadı idi. Hüküm vermekte pek mahir idi. İbn-i Fütî de böyle söylemektedir.

Mahmûd Zencânî'nin lügat ilmi ile alâkalı eserleri vardır. Bunlardan bir kısmı şunlardır. 1. Tervîh-ül-ervâh fî tehzîb-is-Sihâh: 393 (m. 1002) senesinde vefât eden Ebû Nasr İsmâil bin Hammâd'ın yazdığı Sihâh kitabının hülâsasıdır. 2. Tehzîb-üs-Sihâh: Bu da Tervîh-ül-ervâh'ın veciz bir hâlde yazılmış şeklidir. Bundan birer nüsha Paris'te, Milli Kütüphâne'de, Berlin ve Irak Müzesi kütüphânelerinde mevcûttur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 368

2) Târih-i Ulemâ-i Müstensıriyye cild-1, sh. 212

MA'TÛK EL-BÂIŞKÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ma'tûk el-Bâışkî'dir. Musul'un Bâışka köyündendir. Hicri yedinci asrın sonlarında vefât etti. Şeyh Yûnus el-Kanâ el-Mardinî'nin talebesidir. Çok kerâmetleri görüldü. Takvâ, zühd, vera' sahibi bir zât idi. Menkıbeleri çoktur.

Şöyle anlatılır: "Moğol ordusu Bağdad'a girdiğinde, vezir, Moğol ordusunun başındaki zâlim Hülâgu'ya haber gönderip, kardeşi Menkûd'un Moğol ordusunun başında Şam taraflarına gitmesinin iyi olacağı va'diyle bir hile yapıp, orduyu oraya doğru sevketmesini istedi. Hülâgu buna kanıp, kardeşi Menkûd'u ordusuyla Şam taraflarına gönderdi. Kardeşi, Humus topraklarında mağlup olup dağılınca, Hülâgu, kendisine yapılan bu hileden dolayı, Bağdad'daki halkın büyük bir kısmını katletti. Zulmün en büyüğünü işledi. Vezir, bu durum karşısında Ma'tuk el-Bâışkî'den yardım istedi. Ma'tûk el-Bâışkî; "Allahü teâlânın hakkı için, onlardan herbiri cezasını bulacak" buyurdu. Bir süre sonra, Moğol ordusu Filistin'de Memlûklular tarafından bozguna uğratıldı."

Şemsüddîn Muhammed bin Ahmed el-Mâlikî şöyle anlatır: "Birgün iki arkadaşım ile Ma'tûk el-Bâışkî'yi ziyâret etmek için yola çıktık. Yolda; "Bu zât nasıl olur da vezirle çok samimî olur. Onun yemeğini yer. Hâlbuki öyle bir kimsenin yiyeceği ve içeceği şüpheden uzak olmalıdır. Vezirin çok şeyleri de haramdır. Nasıl olur da bu zât haram yer" diye konuştuk. Bir süre sonra Ma'tûk el-Bâışkî'nin huzûruna vardık. O zât bize heybetle bakıp; "Evlâtlarım, siz benim hakkımda şöyle şöyle düşünmektesiniz. Allahü teâlânın velî kulları hiçbir zaman haram yemez, iyice bilmediğiniz kişi hakkında arkasından konuşmayınız. Gıybet haramdır. Kul hakkı, helâllaşılmadan ödenmez" buyurup aklımızdan geçenleri ve söylediklerimizi bir bir söyledi. Bunun üzerine biz, yaptığımızdan tövbe ettik ve ondan af ve helâllik diledik. O da hakkını helâl ederek bizleri bağışladı."

Yine şöyle anlatılır: "Birgün şöhreti her yere yayılmış olan bir vâ'iz, Ma'tûk el-Bâışkî'yi ziyâret için yola çıktı. Ma'tûk el-Bâışkî'nin bulunduğu yere gelince, Ma'tûk el-Bâışkî'ye haber verdiler. Fakat o buna hiç önem vermedi, vâ'izi kalkıp karşılamadı. Bu hareket, orada bulunanlarca pek iyi görülmedi. Herkes, meşhûr olan bu kişinin saygı ile karşılanmasını istiyordu. Vâ'iz de bu duruma şaştı ve üzüldü. Daha sonra onu karşılamamasının sebebi sorulunca, Ma'tûk hazretleri: "Şeytanı, onu küfre sokup îmânını çalmak isterken gördüm. Az kaldı helake düşüp îmânı gidecekti. Zîrâ o, kibirlenip gurûrlanmak üzereydi. Ben onu bu hareketimle tedâvi etmek istedim. Neticede bu kibri kırılıp yok oldu. İmânı da kurtuldu" buyurdu. Bu durumu ba'zı kimseler vâ'ize anlattılar. O da; "Vallahi doğru. O an kibirlenmek üzereydim. Sonra bu hâlden kurtulup ıslâh oldum" dedi ve Ma'tûk el-Bâışkî'nin talebelerinden oldu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 266

MECDÜDDÎN İBNİ ESÎR (Mübârek bin Muhammed)

Şafiî mezhebi fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimi. İsmi, Mübârek bin Muhamed bin Muhammed bin Abdülkerîm Şeybânî'dir. Künyesi Ebü's-Se'âdât olup, lakabı, Mecdüddîn'dir. İbn-i esîr Cezeri diye bilinir. 544 (m. 1149) senesinde Cezîre-tübnü Ömer denilen yerde doğup, 606 (m. 1210) senesinde, Zilhicce ayının başlarında Musul'da vefât etti.

Vefeyât-ül-a'yân isimli kitapta şöyle der: Cezîre-tübnü Ömer, Musul'un yukarısında Dicle kenarında bir yerdir. Cezire denmesi, denizin, bir kara parçasının etrâfını çevirdiği gibi, Dicle nehri de bu beldeyi kuşattığı içindir. Cezire, bugünki Mardin'in kazasıdır. İbn-i Esîr'in fazilet ve ilim sahibi iki kardeşi vardı. Birisi, Ziyâüddîn bin esîr el-Kâtib olup, vezir idi. Diğeri, İzzüddîn Ali bin Esîr'dir. Târih ve başka kitapları vardır. Dımeşk'a gelip orada dersler vermiştir.

İbn-i Esîr, Cezîre'de büyüdü. Sonra Musul'a gitti. Burada; Yahyâ bin Sa'dûn Kurtubî, Musul Hatîbi Tûsî'den, Bağdad'da; İbn-i Küleyb'den hadîs-i şerîf dinledi. Nahiv ilmini; Ebû Muhammed bin Dehhân'dan ve Ebû Harem ed-Darir Mekkî bin Reban'dan okudu. Kendisinden de; oğlu, Şihâb-ı Kûsî ve birçok kimse hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden icâzetle rivâyette bulunanların sonuncusu Fahrüddîn bin Buhârî'dir. O zaman memleketin emîri Mücâhidüddîn Kaymaz bin Abdullah ve Musul emîri İzzeddîn Mes'ûd bin Mevdûd'un yanlarında kaldı. Onların mektûp ve yazı işlerini o yapıyordu. Vefâtına kadar bu vazîfe ile meşgûl oldu.

İbn-i esîr bir ara hastalandı. Elini ve ayaklarını hareket ettiremez ve yazı yazamaz hâle geldi. Devamlı evinde kaldı. Yanında dâima âlimler ve fazilet sahibi kimseler ve talebeleri bulunurdu. Musul'un köylerinden birisinde, "Kasr-ı Harb" denilen bir dergâh yaptırdı. Bütün mülkünü oraya vakfetti.

Kardeşi İzzeddîn Ebû Hasen Ali şöyle anlatır: "Mübârek İbni Esîr hasta olunca, Magrib'den birisi geldi. Tıb ilmini biliyordu. Onu tedâvi etmek için uğraşmaya başladı. Tedâvi etmeden hiçbir ücret almıyacağını söyledi. Yaptığı bir ma'cun ile tedâviye devam etti. Bir müddet sonra, tedâvi çalışmalarının semeresi ortaya çıktı. İbn-i Esîr'in ayakları yumuşamaya başladı. Artık onları uzatabiliyordu, iyice iyileşince, bana, kendisini tedâvi eden o Magribli zâtı râzı edecek şekilde birşey verilmesini söyledi. O şahsı birçok iyilik ve hediyelerle mükâfatlandırdı."

İbn-i Müstevfî, Erbil târihinde, Mübârek bin esîr hakkında der ki: "O, en meşhûr âlimlerden olup, herkesin yanında kadr ü kıymeti çok idi. Fazîletli bir zât idi. İnsanlar, işleri husûsunda yanına gelip kendisi ile istişâre ederlerdi, iyilik ve ihsân sahibi olup, herkese faydası dokunurdu."

> Bütün eserlerini, hastalığında yazdı. O söylüyor, talebeleri yazıyordu. Müracaat edilecek, eserlere bakma husûsunda da kendisine talebeleri yardımcı oluyordu. Yazdığı uzun mektûpların yanında, pek kıymetli eseri de vardır. **Eserleri:** 1. Câmi-ül-usûl fî ehâdîs-ür-Resûl: Matbûdur. Bu kitapta Kütüb-i Sitte'deki tekrarlar çıkarılarak tek bir kitap hâline getirilmiştir. On parçadır. 2. En-Nihâye fî garîb-il-hadîs: Hadîs-i şerîflerde geçen kelimeleri izâh eden ansiklopedik bir lügattir. Matbûdur. 3. El-İnsâf fil-cemi beyn-el keşfi vel Keşşâf: Kur'ân-ı kerîm tefsîridir. Salebî ve Keşşâf tefsîrlerinden hazırlanmıştır. 4. El-Mustafâ vel-Muhtâr fil-ed'iyeti vel-ezkâr, 5. Yazma san'atıyla ilgili bir eseri, 6. El-Bedî fî şerh-il-Fusûl fin-nahvi libni Dehhân, 7. Dîvân-ı Resâil: Yazmadır. 8. Eş-Şâfiî fî şerhi müsned-i İmâm-ı Şafiî, 9. El-Murassa' fil aba' vel-ümmehât vel-benât. Baskısı yapılmıştır. 10. El-Muhtâr fî menâkıb-il-ahyâr Yazmadır. 11. Tecrîdü esmâ-is-Sahâbe: Yazmadır. 12. Menâl-ut-tâlib fî şerhi tıvâl-il-garâib. Bir cilddir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 174

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 141, 143

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 366

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 54

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 274

6) Zeyl-i Ravdateyn sh. 68

7) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 22, 23

8) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 128, 129

9) El-A'lâm cild-5, sh. 272

MENKÛBERS MÜSTENSIRÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Şücâ olup ismi Menkûbers bin Yalınkılıç Abdullah'tır. Cemâlüddîn ve Necmüddîn lakabları verildi Müstensırî nisbet edildi. 652 (m. 1254) yılında vefât etti.

Babasının isminden Türk asıllı olduğu anlaşılan Ebû Şücâ Menkûbers Müstensıri'nin hayâtı hakkında, eserlerinin üzerinde yazılan müellif isminden başka bilgiye rastlanmamaktadır. Eserlerinin hepsi de Hanefî mezhebine dâirdir. Eserlerinden: "Mukaddimet-üs-salât", Tahâvî'nin "Muhtasar"ına yapmış olduğu "En-nûr-ül-lâmî vel-burhân-is-sâtî"si, "El-usûl-ül-i'tikâdiyye alâ mezheb-i İmâm-ı Ebû Hanîfe" adlı olanları bilinen kitapları arasındadır.

Süleymâniye Kütüphânesi İbrâhim Efendi kısmında, 372 numarada kayıtlı "El-Usûl-ül-i'tikâdiyye alâ mezheb-i İmâm-ı Ebî Hanîfe" adlı eserinin mukaddimesinde şöyle buyurmaktadır:

"Bu kitapta, i'tikâda dâir bildirdiklerim, Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sabit, Ebû Yûsuf Ya'kûb bin İbrâhim, Muhammed bin hasen, Mâlik bin Enes, Muhammed bin İdrîs eş-Şâfiî, Ahmed bin Hanbel, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Abdullah bin Mübârek, Abdürrahmân bin Ebû Leylâ, Haccâc bin Ertât, Vekî bin Cerrah, Ömer bin Mürre, Mis'âr bin Kedâm, Mâlik bin Mugavvel ve diğer din İmâmları ve âlimlerinin bildirdiği Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdıdır.

Bil ki; semâ (gök), direksiz ve bir yere bağlı olmadan durmakta, bu hâli üzere muhafaza olunmaktadır. Yer, üzerindekiler için bir yatak gibi serilmiş, su buharı taşıyan bulutlar, altlarında bir direk, üstlerinde onları tutan bir ip olmadığı hâlde duruyor, ba'zan ondan bir yağmur tanesi bile damlatmadan hareket ediyor, ba'zan yağmur hâlinde aşağı iniyor. Bütün bunlar ve kâinatta canlı ve cansız varlıklarda görülen değişiklikler ve çeşitli hâller, bütün bu varlıkların, bir, kadîm, semî' (işitici), alîm (herşeyi bilen), hakîm (hikmet sahibi), kadir (kudret sahibi) gibi kemâl sıfatları ile muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh olan bir yaratıcısı olduğuna şehâdet eder.

Allahü teâlâ, emir ve yasaklarını kullarına bildirmeleri için gönderdiği Peygamberlerini (aleyhisselâm) insanları âciz bırakan, mu'cizelerle kuvvetlendirmiştir. Mûsâ'yı (aleyhisselâm) asasının hareket eden bir yılana dönüşmesi, denizin yarılması, İbrâhim aleyhisselâma, ateşin serin ve selâmet olması, Îsâ aleyhisselâma, ölüleri diriltmesi, Muhammed aleyhisselâma ayın ikiye bölünmesi, mübârek parmaklarının arasından suyun akması, terkettiği için, kuru hurma kütüğünün inlemesi, mübârek avuçlarında bulunan çakıl taşlarının tesbîh etmesi mu'cizeleri verilmiştir.

Muhammed aleyhisselâmın en büyük mu'cizesi Kur'ân-ı kerîmdir, insanlar ve cinler, onun bir sûresinin benzerini yapabilmekten âcizdirler. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâm-ı ilâhîsidir. Onda tevhîd (Bir olan Allahü teâlâya kulluk) i'tikâdı ve kıyâmete kadar devam edecek olan ilâhî hükümler bildirilmektedir.

Bütün Peygamberler aleyhimüsselâm, Allahü teâlânın kullarına Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığını ve Allahü teâlâya ibâdetin vâcib olduğunu bildirmek için gönderildiler.

> Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresi yirmibeşinci âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurdu: "Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahy etmiş olmayalım: Gerçek şu ki, benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibâdet edin". Yine, A'râf sûresi yüzellisekizinci âyet-i kerîmede meâlen; "(Resûlüm) de ki: "Ey insanlar!' Gerçekten ben sizin hepinize gelen, Allahü teâlânın peygamberiyim. O Allah ki, yer ve göklerin tasarrufu O'nundur. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur, öldürür ve diriltir. Onun için hem Allahü teâlâya, hem de bütün kelimelerine îmân getiren o ümmî peygambere, Resûlüne îmân edin ve o peygambere uyun ki, doğru yolu bulasınız" ve Bekâra sûresi yüzotuzaltıncı âyet-i kerîmede meâlen; "(Ey mü'minler, yahudi ve hıristiyanların sizi kendi dinlerine da'vetlerine karşı şöyle) deyin: "Biz Allaha ve bize indirilen Kur'âna, İbrâhim ve İsmâil ve İshâk ve Ya'kûb ve torunlarına indirilenlere, Mûsâ'ya, Îsâ'ya verilenlere (kitaplara) ve bütün peygamberlere Rableri tarafından verilen kitaplara îmân ettik. Onların

hiçbirini diğerinden ayırd etmeyiz. Biz, ancak Allahü teâlâya boyun eğen müslimleriz" buyuruldu.

Resûlullah da (aleyhisselâm); "Kim, hâlis ve muhlis olarak "La ilahe illallah" derse Cennete girer" buyurdu.

Bir başka hadîs-i şerîfte de; "Kim "La ilahe illallah" der, bu kelâmın haddîni bilir ve hakkını eda ederse, Cenete girer" buyuruldu.

Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine göre, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına muhatab olan kimse, ya'nî mükellef için hâlis i'tikâd, îmân şöyledir:

"Allahü teâlâ, kadîm olan zâtı ile vardır. O'ndan başka herşey O'nun var etmesi ile var olmuş, O'nun yaratması ile yokluktan varlığa gelmiştir. O, sonsuz olarak var idi. Kadimdir, ezelîdir. Ya'nî hep var idi. Varlığından evvel yokluk olamaz. Ondan başka herşey yok idi. Bunların hepsini, O, sonradan yarattı. Kadîm ve ezelî olan, bakî ve ebedî olur. Hadîs ve mahlûk olan, fânî ve muvakkat olur, ya'nî yok olur. Allahü teâlâ birdir. Ya'nî, varlığı lâzım olan, yalnız O'dur. İbâdete hakkı olan da, yalnız O'dur. O'ndan başka herşeyin var olmasına lüzum yoktur. Olsalar da olur, olmasalar da, O'ndan başka hiçbir şey, ibâdet olunmağa lâyık değildir.

Allahü teâlânın kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları: Hayât, İlm, Sem', Basar, Kudret, İrâde, Kelâm ve Tekvîn'dir. Bu sıfatları da kadîmdir, ezelîdir. Varlıkları Allahü teâlâ iledir. Mahlûkların sonradan yaratılması ve onlarda her ân meydana gelen değişiklikler, sıfatların kadîm olmasını bozmaz. Sıfatların bağlandığı şeylerin sonradan var olması, sıfatların ezelî olmasına mâni olmaz.

Noksan sıfatlar, O'nda yoktur. Allahü teâlâ, maddelerin, cisimlerin, a'razların, ya'nî hâllerin sıfatlarından ve bunlara lâzım olan şeylerden münezzehtir, uzaktır. Allahü teâlâ, zamanlı değildir. Mekânlı değildir, cihetli değildir. Bir yerde, bir tarafta değildir. Zamanı, yerleri, cihetleri O yaratmıştır. Birşey bilmiyen bir kimse, O'nu arş'ın üstünde sanır, yukarıda bilir. Arş da, yukarısı da, aşağısı da O'nun mahlûkudur. Bunların hepsini, sonradan yaratmıştır. Sonradan yaratılan birşey kadîm olana, her zaman var olana, yer olabilir mi? Yalnız şu kadar var ki; Arş, mahlûkların en şereflisidir. Herşeyden daha saf ve daha nurludur. Bunun için, ayna gibidir. Allahü teâlânın büyüklüğü oradan görünür. Bunun içindir ki, ona "Arşullah" denir. Yoksa, Allahü teâlâya göre, Arş da, diğer eşya gibidir. Hepsi, O'nun mahlûkudur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. O'ndan başkası yaratma kudretine ve gücüne sahip değildir. Nitekim Allahü teâlâ, En'am sûresi 102. âyet-i kerîmede meâlen; "O'ndan başka ilâh yoktur. Herşeyin hâlıkı ancak O'dur. O hâlde O'na kulluk (ibâdet) edin" buyurdu. Allahü teâlânın emrine muhatab olan mükellef kimse, Muhammed aleyhisselâmın Allahü teâlânın kulu ve Resûlü, Peygamberlerin (aleyhisselâm) en üstünü ve sonuncusu, Allahü teâlânın habîbi olduğuna inanır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde, Ahzab sûresi kırkıncı âyet-i kerîmede meâlen; "Muhammed (aleyhisselâm, sizden olma Zeyd gibi) erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; fakat O, Allahü teâlânın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur" buyurdu. Muhammed aleyhisselâmdan sonra peygamberlik iddiasında bulunan kimse kâfir olur.

Mükellef olan kimse, kısaca; Allahü teâlâya, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine (aleyhisselâm), Allahü teâlânın kaza ve kaderine, önce ve sonra gelenlerin diriltildiği âhıret gününe, haşr ve neşre, Cennet ve Cehenneme ve diğer bildirilen şeylere inanması lâzımdır. Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir. Kader, Allahü teâlânın mahlûkları hakkındaki sırrıdır.

Muhammed aleyhisselâmın bildirdikleri haktır ve gerçektir. O'ndan tevâtür yolu ile bildirilenler, sanki Resûlullahın (aleyhisselâm) bizzat kendisinden duyulmuş gibidir. Tevâtür; müslüman âlimlerin, bir şeyin varlığı hakkında ittifâk etmesidir. Havz-ı Kevser, Şefaat, Sırat, Mîzân, Münker ve Nekir'in kabirde suâl sorması, Mi'râc ya'nî Resûlullah (aleyhisselâm) uyanık olarak beden ve rûhen semâlara götürülmesi, kıyâmet gününde Cennetliklerin nasıl olduğu bilinmiyen bir şekilde Allahü teâlâyı görmesi haktır. Bunların hak olduğu hakkında İslâm âlimleri ittifâk etmişler, icmâ' hâsıl olmuştur. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin icmâı haktır ve doğrudur. Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra insanların en üstünü, Ebû Bekr-i Sıddîk, sonra Ömer bin Hattâb, sonra Osman bin Affân, sonra Ali bin Ebî Tâlib, sonra Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) ecmâin seçkin ve önde gelenleridir.

Kitâb ve sünnete uymayan herşey bâtıldır, hükümsüzdür. “La ilahe illallah” mübârek sözünün hakları pekçoktur. Başlıca iki kısma ayrılır. Birinci kısmı; farz ve vâcib olan amelleri eda etmek, yapmak, ikinci kısmı da; haram olanı terketmektir. Farz amellerden bir kısmı: İlki beş vakit namazdır. Beş vakit namaz, erkek ve kadın her müslümana farzdır. Ramazân-ı şerîfte oruç tutmak, şartlarını taşıyan kimselerin zekât vermesi ve hacca gitmesi farzdır. Bu mübârek kelimenin haklarından biri de, haramlardan kaçınmaktır. Kâfirlik alâmeti olan şeyleri yapmak, zünnâr kuşanmak, haksız yere adam öldürmek, zinâ etmek, livâta yapmak, içki içmek, iffetli kadına iftira etmek, erkeğin altın kullanması, ipek giymesi gibi haram olan şeylerden vesâir günah olan şeylerden uzak kalmak, bunları terketmek Kelime-i tevhîdin haklarındandır.

Bir kimsenin i’tikâdı doğru olunca, büyük günah işlemekle kâfir olmaz. Eğer işlediği günâhın cezasını dünyâda çekerse, işlediği günah için keffâret olur. Ancak tövbe etmeden vefât ederse, onun işi Allahü teâlâya kalmıştır. Onu Allahü teâlâ, Resûlullahın (aleyhisselâm) veya sâlihlerden birinin şefaatiyle veya bir iyiliğinden dolayı af ve mağfiret eder. Yahut, günahı kadar azâb ettikten sonra, onu yine Cennete kor, îmânı olduğu için Cehennemde ebedî kalmaz. Çünkü Cehennemde ebedî kalmak küfrün cezasıdır ve yalnız kâfirlere mahsûstur.

> Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki: “Benî-İsrâil, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetimde yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur.” Eshâb-ı Kirâm, bu bir fırkanın kimler olduğunu sorunca, “Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir” buyurdu. Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmın gitmiş olduğu bu doğru yoldan kıl payı ayrılmak; dünyâ ve âhirette helak olmaya, felâkete sebep olur.

Hadîs-i şerîfte bildirilen fırkaların her biri, kendilerinin fırka-i nâciye, ya’nî, Cehennemden kurtulacağı haber verilen fırka olduklarını, söylüyorlar. Kimin fırka-i nâciye’den olduğunu tesbitte en sağlam ölçü, böyle olduklarını söyleyenlerin akidelerinin; mihenk taşı olan Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) icmâına, Selef-i sâlihînin ve dört mezheb imamının bildirdiklerine uyup uymadığına bakılmasıdır. Eğer bir kimse, i’tikâdının o büyüklerin bildirdiklerine uymadığını görürse, derhal onların bildirdiklerini öğrenip, i’tikâdını ona göre düzeltsin. Bozuk i’tikâd üzere vefât ederse, fırsatı elinden kaçırmış olur. Hadîs-i şerîfte bildirilen ümmeti Muhammedin (aleyhisselâm) yetmişüç fırka olması, i’tikâddaki ayrılığı olup, fer’î ve amelî mes’elelerde değildir.

İ’tikâdın ve amelin düzgün olması, doğrusunu öğrenip bilmekle mümkündür. Zâten ilim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır. Allahü teâlânın kitabı Kur’ân-ı kerîm, baştanbaşa ilimdir. Allahü teâlâ onda kullarına hitâb buyurup, emir ve yasaklarını beyân eyledi. Kulların Kur’ân-ı kerîmde bildirilen emirleri yapıp, yasaklardan kaçınması lâzımdır. Yine Allahü teâlâ, Peygamberlerini (aleyhisselâm), kullarına kendisinin ve insanların birbirlerine karşı haklarını öğretmek, böylece ebedî saadete kavuşmalarını te’min etmek için gönderdi. Saâdet-i ebediyyeye kavuşabilmek için de, din bilgilerini doğru olarak öğrenmek lâzımdır. Bu yüzden de ilim öğrenmek, nafile oruç tutmak ve geceleri nafile ibâdet etmekten daha üstündür.

Kıyâmetin alâmetlerinden birisi de, ilmin azalıp cehâletin çoğalması, insanların, câhil kimseleri başlarına geçirmeleridir. Böyle kimseler, ilimsiz konuşurlar, kendileri doğru yoldan saptıkları gibi, başkalarını da kendi sapık yollarına sürüklerler.

Ebü’l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî’ye; “Ba’zı kimseler, kendilerinin ulaşılacak son mertebeye ulaştıklarını, artık amel yapmaya ihtiyâçları olmadığını söylüyorlar, siz bunlar hakkında ne dersiniz?” diye soruldu. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri; “Böyle yapan kimseler, içki içen ve zinâ yapan kimselerden daha şerlidir” cevâbını verdi.

Resûlullah (aleyhisselâm) Mi’râc gecesi, mübârek bedeni ile uyanık olarak semâlara, oradan Allahü teâlânın dilediği yerlere götürüldü. Allahü teâlâ ona pekçok ikram ve ihsânlarda bulundu.

Şefaat haktır. Allahü teâlânın Âdem aleyhisselâm ve onun zürriyetinden aldığı ahd-ı misâk haktır. Allahü teâlâ Cennete ve Cehenneme girecek olanların adedlerini ve kimler olduğunu bilmektedir.

> Kader, Allahü teâlânın mahlûku hakkında bir sırrıdır. Allahü teâlâ, kader ile ilgili bilgiyi mahlûklarından gizlemiş, onu araştırmaktan

kullarını menetmiştir. Nitekim Embiyâ sûresi 23. âyet-i kerîmede meâlen; "Allahü teâlâ yaptığından suâl olunmaz. Kullar ise suâl olunurlar" buyuruldu. "Bu niçin böyle oldu?" dememelidir. Çünkü Allahü teâlâ, öyle dilemiş, öyle yaratmıştır. Mülkün sahibi O'dur. Dilediği gibi tasarruf eder. Allahü teâlânın olmasını dilediği şey mutlaka olacaktır. Allahü teâlânın dilediği birşeyin olmaması için bütün mahlûkât bir araya gelse, mâni olmaya asla güç yetiremezler. Allahü teâlânın olmasını dilemediği şeyin olması da mümkün değildir.

Mü'minler, Allahü teâlânın evliyâsı, dostlarıdır. Onların en üstünü, Allahü teâlâdan ençok korkan ve O'na en fazla itaat edendir. Büyük günah işlemiş olanlar, tövbe etmeden imanlı olarak can verirlerse, onların işi Allahü teâlâya kalmıştır. Dilerse lütuf ve ihsânı ile af ve mağfiret eder. Nitekim Nisa sûresi kırksekizinci âyet-i kerîmede meâlen; "Allahü teâlâ, şirki elbette affetmez. Dilediği kimselerin, şirkten ya'nî imansızlıktan başka günahlarını affeder." buyurmuştur. Allahü teâlâ, dilerse günahkâr mü'mine günâhı kadar azâb eder, sonra rahmeti ile veya şefaat edenlerin şefaati ile affederek Cehennemden çıkarıp Cennete gönderir".

Günah ve sevâblarımızı yazan Kirâmen kâtibîn meleklerine inanırız.

Allahü teâlânın bizim üzerimize muhafız olarak koyduğu, hafaza melekleri vardır.

Müstehak olan için kabir azâbı vardır. Mevta kabre konduktan sonra, Münker ve Nekîr denen iki melek meyyite; "Rabbin kim? Peygamberin kim? Dînin nedir?" gibi i'tikâdla ilgili suâller sorarlar. Kabir, müstehak olanlar için Cennet bahçelerinden bir bahçe, yine hak etmiş olanlar için Cehennem çukurlarından bir çukurdur.

Kıyâmet günü, ölmüş olan insanlar diriltilir. Amelleri tartılır, mü'minler Sırat köprüsünden geçerler, kâfirler aşağı kayıp Cehenneme düşerler. Dünyâda yaptıklarının hesabını verirler. Hesap neticesinde mükâfat veya azap görürler. Cennete veya Cehenneme gönderilirler. Cennet ve Cehennem, sonradan yaratılmışlardır. Bugün Cennet ve Cehennem vardır. Her ikisini de Allahü teâlâ, yoktan var etmiştir. Kıyâmette herşey yok edilip, tekrar yaratıldıktan sonra insanlar, ebedî olarak varlıkta kalacaklar, hiç yok olmayacaklardır. Suâl ve hesaptan sonra, mü'minler Cennete girince, burada sonsuz kalacaklar, Cennetten hiç çıkmayacaklar. Cehenneme girenler ise, ebedî olarak azap çekecekler, azapları hiç hafifletilmeyecektir. Allahü teâlâ, Bekâra sûresi 86. âyet-i kerîmede meâlen; "Onların azapları hafifletilmeyecek, onlara hiç yardım olunmayacaktır" buyurdu. Kalbinde zerre kadar îmânı bulunanı, günahlarının çokluğu sebebi ile Cehenneme soksalar da, günahları kadar azâb edip, sonunda Cehennemden çıkarırlar ve onun yüzünü siyah yapmazlar. Kâfirlerin yüzleri ise, siyah yapılır. Mü'minleri, Cehennemde zincirlere bağlamazlar. Boyunlarına tasma takmazlar. Böylece kalblerindeki zerre îmânın hürmeti, kıymeti belli olur. Kâfirleri ise, kelepçe ve zincirlere bağlarlar.

Allahü teâlâ hiçbir kimseye gücünün yetmeyeceği birşeyi teklif etmez.

Kulların işlerini de Allahü teâlâ yaratır.

Dirilerin duâlarında ve ölüler için verdikleri sadakalarda ölüler için fayda vardır.

Allahü teâlâ şartlarına uygun olarak yapılan duâ ve tövbeleri kabûl eder.

Resûlullahın (aleyhisselâm) bütün Eshâbını (r.anhüm) sevmek lâzımdır. Onlar hayırdan başka birşeyle anılmaz. Onları sevmek, dînin ve îmânın esâsı, onlara buğzetmek ise, Allahü teâlâya isyanın, münâfıklığın icâbıdır.

Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbından (r.anhüm) on mübârek arkadaşını hayatta iken Cennetle müjdeledi. Bunlar; Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talhâ, Zübeyr, Sa'd, Saîd, Abdurrahmân bin Avf, Ebû Ubeyde bin Cerrah'dır (r.anhüm).

Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra bu ümmetin en üstünleri, halifelik sırasıyla; Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali'dir (r.anhüm). Bu dört mübârek zâtın hepsine birden Hulefâ-i Râşidin denir.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı, mü'minlerin anneleri olan mübârek zevceleri ve mübârek soyu, ya'nî Ehl-i Beyt'i hakkında hayır söyleyen kimse, kendisini nifaktan, îmân bozukluğundan uzak tutmuş olur.

Evliyânın kerâmeti haktır. Sözüne güvenilir zâtların, İslâm âlimlerinin i'tibâr ettiği kimselerin bildirdiği rivâyetler doğrudur.

Kıyâmetin alâmetleri vardır. Deccâl çıkacak, Mehdî (aleyhisselâm) gelecek, Îsâ (aleyhisselâm) gökten inecek, Dabbet-ül-ard çıkacak, güneş batıdan doğacak, "Allah" diyen bir kişi kalmayınca kıyâmet kopacaktır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Esmâ-ül-müellifîn, cild-2, sh. 477

2) Keşf-üz-zünûn sh. 1802

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13 sh. 23

4) El-Usûl-ül-i'tikâdiyye. Süleymâniye Kütüphânesi İbrâhim Efendi kısmı, No: 372

MERRÂKÛŞÎ (Ebû Abdullah İbni Nu'mân Tilemsânî)

Tasavvuf büyüklerinden ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Mûsâ bin Nu'mân'dır. 607 (m. 1210) yılında doğdu. Aslen Cezayir'deki Tilemsan şehrindendir. Tilemsânî, Merrâkûşî, İşbili, Fâsi, Mezâlî ve Hentâti nisbet edildi. Tasavvuf âlimi olduğu için Sûfî, Allahü teâlânın dînine hizmetlerinden dolayı Şemseddîn lakabı verildi. 683 (m. 1284) yılında Kâhire'de vefât edip, Kurâfe kabristanına defnedildi. Yazmış olduğu pek kıymetli eserlerinde, İbn-i Teymiyye ve onun yolunda olanların sapık fikirlerine, onlar daha ortaya çıkmadan önce cevap vermesiyle meşhûr oldu.

Genç yaşta İskenderiyye şehrine ilim tahsili için giden Ebû Abdullah Merrâkûşî, Muhammed bin Ammâd ve Faslı Safravî gibi âlimlerden ilim tahsîl etti. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim ve zamanının İmâmı oldu. Tasavvufta ince bilgilere, yüksek derecelere kavuştu. Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı, öğrendiklerini insanlara öğretti. Sapık yolda olanlara doğru yolu anlatmaya, doğru yoldakileri muhafaza etmeye gayret etti. Ömrü boyunca Allahü teâlânın dînini öğrenmek, öğretmek ve yaymak onun işi oldu. Diğer zamanlarını, ibâdet etmek ve kitap yazmakla geçirirdi. Güzel ahlâkı, tatlı dili, güler yüzü, cömertliği, insanlara şefkat ve merhameti, onu herkesin sevmesine vesile oldu. Onun güzel ahlâki sebebiyle, birçok kimse elinde tövbe edip, sâlih kimselerden oldu. Sık sık insanlara nasihatlerde bulunurdu.

Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Bu eserlerinde, tasavvuftan ve tasavvuf büyüklerinin hâllerinden, kabir ziyâretinden ve büyüklerin kabirlerini ziyâret ederken görülen ba'zı harikulade hâllerden bahsetti. Hicri 661 (m. 1263)'de doğup, 728 (m. 1328)'de vefât eden İbn-i Teymiyye ve milâdî onsekizinci asırda ortaya çıkan sapık fikirlere, daha onlar ortaya çıkmadan önce çok güzel cevaplar verdi. Müslümanların, onların sapık fikirlerine kanmaktan korunmalarına vesîle oldu. Bu kıymetli eserlerinden ba'zıları şunlardır: "En-Nûr-ul-vâdıh ilâ muhcet-il-münkir ales-sarîh fî vücûh-is-sâih", "Misbâh-Üz-zulâm fil-müstegîsîn bi-hayr-il-enâm (aleyhisselâm)", "A'lâm-ül-ecnâd vel-ibbâd ehl-il-ictihâd bi-fadl-ir-ribât vel-cihâd".

İmâm-ı Ebû Abdullah İbni Nu'mân Merrâkûşî Tilemsânî Mâlikî, "Misbâh-üz-zulâm fil-müstegîsîn bi-hayr-il-enâm" adındaki eserinde, Resûlullahı (aleyhisselâm) vesile ederek yapılan duâların kabûl olunduğunu uzun uzun anlatmaktadır. Bu şekilde duâ edip de, duâları kabûl olan müslümanların duâlarını ve neticelerini bildirmektedir.

Ebû Abdullah Tilemsânî (radıyallahü anh), "Misbâh-üz-zulâm" adlı eserinin mukaddimesinde, Allahü teâlâya hamd, Resûlü Muhammed aleyhisselâma, âline ve Eshâbına salât ve selâmdan sonra, eserini niçin yazdığını açıklamakta ve şöyle buyurmaktadır.

Bizden önce gelen âlimlerden birçoğu, sıkıntı ve darlıkta; Allahü teâlâya duâ edip yardım isteyenleri, Allahü teâlânın lütuf ve ihsân ederek sıkıntıdan kurtarıp dileklerine kavuşturduğuna dâir haberleri derleyip topladılar. Bu geniş mevzûda pekçok kitaplar yazıldı. Hakkın rahmet kapısının kullarına her zaman açık olduğu, O'nun lütuf ve ihsânlarının sonsuz olduğu anlatıldı. İnsanlar, yeterki istemesini bilsinler.

Ancak, Resûlullah efendimizi vesîle ederek, Allahü teâlâdan birşey istemek, Resûlullahla (aleyhisselâm) istigâse yapılmasına dâir yazılmış bir esere rastlamadım. Bu mevzûda birşeyler yazmayı arz edip, bunun için istihâre ettim. Bu arzum

için Allahü teâlâdan hayır diledim. Bir müddet sonra, şöyle bir hâdise başımdan geçti: 637 (m. 1239) senesinde Sader kalesinden seçkin bir cemâatle beraber çıktık. Yanımızda bize kılavuzluk eden bir kimse de vardı. Bir müddet gittikten sonra, suyumuz tükendi. Durup su aramaya çıktık. Ben de bu arada ihtiyâcımı görmek için gittim. Bu sırada müthiş bir şekilde uykum geldi. Nasıl olsa giderken beni uyandırırlar deyip, başımı yere koydum. Uyandığımda kendimi çölün ortasında yapayalnız buldum. Arkadaşlarım beni unutup gitmişlerdi. Yalnızlıktan büyük bir korkuya kapıldım. Çölde sağa sola yürümeye başladım. Nerede bulunduğumu, nereye gideceğimi bilemiyordum. Her taraf dümdüz kumdu. Az sonra hava karardı. Yolculuk yaptığımız kâfilenin izi bile yoktu. Ben, gece karanlığında yapayalnızdım. Korkum daha da şiddetlendi. Telâşla daha sür'atli yürümeye başladım. Bir müddet gittikten sonra, çok susamış ve yorulmuş bir hâlde yere düştüm. Artık hayâtımdan ümidimi kesmiş, telefimin yaklaştığını hissetmeye başlamıştım. Susuzluk ve yorgunluktan, ızdırap ve elemim son haddîne varmıştı. Birden aklıma geldi. Gece karanlığında: "Yâ Muhammed! Yetiş! Senden Allahü teâlânın izniyle yardım etmeni istiyorum?" diye inledim- Sözümü bitirir bitirmez, birinin bana seslendiğini duydum. Sesin geldiği tarafa baktığımda; gece karanlığında, etrâfına ışıklar saçan, bembeyaz elbiseler giyinmiş, o zamana kadar hiç görmediğim bir kimsenin beni çağırdığını gördüm. Bana yaklaşıp, elimi tuttu. O ânda bütün yorgunluğum ve susuzluğum kayboldu. Yeniden doğmuş gibi oldum.

> Ona canım birden ısınıverdi. Elele bir müddet yürüdük. Hayâtımın en tatlı anlarından birini yaşadığımı hissettim. Bir kum tepeciğini aşınca, beraber yolculuk yaptığım kâfilenin ışıklarını görüp, arkadaşlarımın seslerini duydum. Onların yanlarına doğru yaklaştık. Benim bindiğim hayvan en arkada onları ta'kib ediyordu. Birden gelip önümde durdu. Bineğimi önümde görünce, sevinç çığlıkları attım. Ben bağırınca, benimle gelen zât elini elimden çekti. Daha sonra elimden tutup bineğime bindirdi Sonra da: "Bizden birşey isteyeni ve yardım talebinde bulunan kimseyi biz boş çevirmeyiz" diyerek geri dönüp gitti. O zaman onun Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) olduğunu anladım. O, geri dönüp giderken, çevresine yaydığı nûrların gece karanlığında göğe doğru yükseldiği görülüyordu. O, gözümden kaybolunca, birden aklım başıma geldi; "Nasıl olup da ben, Resûlullah efendimizin elini ayağını öpmedim" diye çırpındım. Ama, iş işten geçmiş, fırsat elden kaçmıştı. Şiir:

"Seven, hayattan hiç tat almaz,
o hayattan hoşlanmaz, lezzet alamaz.

Ne zaman dünyâyı düşünsem,
ondan nasîbim olmadığını görürüm,

İnsanlar arasında sanki garîb gibiyim.
Başa gelen belâ ve musibetlerin zeval vakti gelince;
sıkıntıdan kurtulup rahata kavuşmak pek yakın oluyor."

İnşâallah bu kitapta; çöllerde, denizlerde, ıssız yerlerde, başka tehlikeli ve ıssız yerlerde, Resûlullah efendimizle (aleyhisselâm) istigâse eden, onu vesîle ederek Allahü teâlâdan yardım isteyenlerin nasıl arzularına kavuştuklarını, sıkıntıdan nasıl kurtulduklarını, çok acıkıp veya susayıp yiyecek içecek birşey bulamayan, düşman eline esîr düşen, zâlimlerin zulmüne uğrayan ba'zı kimselerin Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) hâllerini arzetmelerini, karıncaların, yağmur ve kuraklık zamanlarında Resûlullahâ sığınmalarını, deve ve ceylan gibi hayvanların Resûlullahla olan hâllerini, Mescid-i Nebevî'deki hurma kütüğünün inlemesini, Ebû Bekr-i Sıddîk'ın Hicret esnasında, Sürâka peşlerinden gelirken Resûlullah efendimizle istigâse etmesini, sıkıntı ve meşakkate düçâr olan ba'zı kimselerin Resûlullah efendimize hâllerini nasıl arz ettiklerini ve neticesinin nasıl olduğunu anlatmaya çalışacağım.

Muhammed bin Münkedir anlatır: "Bir adam, babama seksen altın emânet edip, Allahü teâlânın rızâsı için cihâda çıkan orduya iştirâk etti. Adam; "Bunları sakla. Çok muhtaç olana da yardım edebilirsin" diye söylemişti. Medine'de kıtlık oldu. Babam, altınların hepsini açlıktan bunalanlara dağıttı. Altınların sahibi cihâddan dönünce, gelip istedi. Babam; "Bir gece sonra gel" dedi. O gece Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidine, Hücre-i saadete gidip sabaha kadar Resûlullahı (aleyhisselâm) vesîle ederek yalvardı. Gece yarısı bir adam geldi. "Uzat elini" deyip, eline bir kese altın koyarak uzaklaştı. O adamı ondan önce ve daha sonra hiç görmemişti. Babam, eve geldiğinde keseyi açıp, içindeki altınları saydı. Tam seksen tane olduğunu gördük.

Çok sevinip Allahü teâlâya şükrederek götürüp sahihine teslim etti."

İbn-i Celâh anlatır: "Medîne-i münevvereye Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret edip, orada ibâdet etmekle şereflenmek için gittim. Çok fakir düştüm. Yiyecek birşey bulumadım. Açlıktan kıpırdayamaz hâle geldim. Binbir güçlükle Hücre-i saadete gelip; "Yâ Resûlallâh! (aleyhisselâm) Bugün sana misâfir geldim. Karnım da çok açtır" dedim. Bir kenara çekilip uyudum. Resûlullah (aleyhisselâm), rü'yâda görünüp, elime büyük bir ekmek verdi. Çok aç olduğum için hemen yemeye başladım. Ekmeği yarıya kadar yedim. Uyanınca kalan yarısını elimde buldum."

Ebü'l-Hayr Akta' hazretleri anlatır: "Medine'ye gittim. Beşgün hiçbir şey yemeden durdum. Takatim kesildi. Hücre-i saadetin yanına gelip, Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm verdim. Aç olduğumu arzettim. Bir kenara çekilip uyudum. Rü'yâda, sağında Ebû Bekr-i Sıddîk, solunda Ömer-ül-Fârûk ve önünde Aliyyül-Mürtezâ (r.anhüm) olduğu hâlde, Resûlullahın (aleyhisselâm) geldiğini gördüm. Hazreti Ali gelip; "Yâ Ebe'l-Hayr! Kalk, ne yatıyorsun? Resûlullah geliyor" buyurdu. Hemen kalktım. Resûlullah (aleyhisselâm) gelip, büyükçe bir ekmek verdi. Çok aç olduğum için hemen yemeye başladım. Yarısını bitirince uyandım. Kalan yarısını elimde buldum."

Ebû Abdullah Muhammed bin Ber'a hazretleri anlatır: "Babam ile Mekke'de parasız kaldık. Ebû Abdullah İbni Hafif Şîrâzî de yanımızda idi. Güç hâl ile Medine'ye geldik. Ben daha çocuk yaştaydım. Açlıktan dayanamayıp, ikide bir, "Acıktım" diyerek ağlardım. Babam çok üzüldü. Dayanamayıp, Hücre-i saadete geldi. "Yâ Resûlallah! Bu gece sana misâfiriz" dedi. Bir tarafa çekilip oturdu. Gözlerini kapadı. Biraz sonra başını kaldırıp güldü. Sonra çok ağladı. Gözünü açıp, "Resûlullah (aleyhisselâm) elime para verdi" dedi. Avcunu açtı, paraları gördüm. Bunları hem kullandık, hem de sadaka verdik. O paralarla; rahatça Şîrâz'daki evimize kadar geldik."

Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed Sûfî Vâ'iz Endülüsî anlatır:

"Hicaz çöllerinde üç ay kadar dolaştım. Hiçbir varlığım kalmadı. Güçlükle medîne-i münevvereye ulaştım. Hücre-i saadete yaklaşıp Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm verdim. Bir tarafa oturup uyudum. Rü'yâmda Resûlullah (aleyhisselâm) görünüp; "Ahmed geldin mi? Avcunu aç!" buyurdu. Avcumu altınla doldurdu. Uyandığımda elim altın dolu idi.

Resûlullahın (aleyhisselâm) âşıklarının temiz kalblerinden çıkan sözler, edebe, saygıya uygunsuz görünse de, bunlara birşey dememeli, susmalıdır. Buradaki edeblerden, saygılardan biri de susmaktır. Âşıklardan biri, Kabr-i saadetin yanında her sabah ezan okur, "Namaz uykudan daha iyidir" derdi. Mescid-i Nebî hizmetçilerinden birisi, "Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda terbiyesizlik yapıyorsun" diyerek bunu dövdü. Bu da; "Yâ Resûlallah! Yüksek huzûrunuzda adam dövmek, sövmek edebsizlik sayılmaz mı?" dedi. Çok ağladı. Biraz sonra döven kimsenin felç olduğu, eli ayağı tutmadığı görüldü. Üç gün sonra da öldü. Bu hâdiseyi, 571 (m. 1176) yılında Şam'da vefât eden Ebü'l-Kâsım Ali İbni Asâkir, kitabında yazmaktadır.

İbn-üs-Saîd anlatır: "Arkadaşlarımla beraber, Medine'de parasız kaldık. Ödünç isteyebileceğimiz tanıdık kimse de bulamadık. Hücre-i saadeti ziyâretten sonra; "Yâ Resûlallah! Paramız bitti, yiyeceğimiz de kalmadı" diye arzedip bir kenara çekildim. Bir müddet sonra mescidin kapısından çıkarken, tanımadığım bir kimse elimden tuttu. Beni evine götürüp, ihtiyâcımızdan fazla hurma ve para verdi."

Şerîf Ebû Muhammed Abdüsselâm Fâsî hazretleri anlatır: "Medine'de üç gün kaldım. Minber önünde iki rek'at namaz kılıp; "Ey yüce ceddim! Açlığa dayanamayacak hâle geldim!" dedim. Biraz sonra birisi gelip, bir tepsi yiyecek getirdi. Pişmiş et, tereyağı ve ekmek vardı. "Bana biri yetişir" dedim ise de; "Hepsini yiyiniz! Bunları Resûlullahın (aleyhisselâm) emriyle getirdim. Çocuklarım için hazırlamıştım. Rü'yâda Resûlullahı gördüm. "Bir parçasını da, mesciddeki din kardeşine götür, yesin!" buyurdu. Hemen alıp geldim" dedi."

Şerîf Münhessir Kâsımî, Hücre-i saadetin Şam tarafındaki teheccüd mihrabı önünde uyumuştu. Ansızın kalkıp. Hücre-i saadetin önüne geldi. Gülerek geri gitti. Mescid-i Nebî hizmetçilerinin müdürü olan Şemseddîn Savâb, mihrabın yanında idi. Niçin güldüğünü sordu. "Birkaç günden beri evimde yiyecek birşey yoktu. Hazreti Fâtıma'nın makamında, yâ Resûlallah! Aç kaldım deyip, buraya gelerek uyumuştum. Rü'yâda, Yüce Ceddim bir kâse süt verdi. İçtim. Uyandığımda kâse elimde idi. Teşekkür için, Hücre-i tâhire önüne geldim. Oradaki zevkten, lezzetten güldüm, işte kâse!" dedi.

Abbasî halîfesi Ebû Ca'fer Mensûr ile İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh), Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm)

mescidinde bulunuyorlardı. Ebû Ca’fer Mensûr, yüksek sesle birşeyler söyledi. Bunun üzerine İmâm-ı Mâlik; “Ey mü’minlerin emîri! Bu mescidde sesini yükseltme! Çünkü Allahü teâlâ, Hucurât sûresi ikinci âyet-i kerîmede meâlen; “Ey îmân etmekle şereflenenler! Sesinizi, Nebiyyullahın sesinden yukarı çıkarmayınız. O’na karşı, bir birinize bağırdığınız gibi seslenmeyiniz! O’na saygısızlık gösterenin ibâdetleri yok olur” buyurarak, bir kavmi terbiye eyledi. Yine Hucurât sûresi üçüncü âyet-i kerîmede meâlen; “Resûlullahın yanında (nehye muhalefetten sakınarak, edebe riâyet eyleyerek) seslerini yavaşlatanlar o kimselerdir ki, Allahü teâlâ kalblerini takvâ için imtihan etmiştir. Onlar için mağfiret ve pek büyük ecir vardır” buyurarak da, bir kavmi medh buyurdu.

İmâm-ı Mâlik; “Vefât ettikten sonra da Resûlullaha (aleyhisselâm) hürmet, hayatlarındaki hürmet gibidir” buyurdu. İmâm-ı Mâlik’in bu nasihatlerini dinleyen halîfe Ebû Ca’fer Mensûr, sesini yavaşlattı, ve; “Yâ İmâm! Resûlullahın huzûrunda duâ ederken. Kıbleye mi döneyim, yoksa Resûlullaha (aleyhisselâm) yönelerek mi duâ edeyim?” diye sordu. İmâm-ı Mâlik; “Ey mü’minlerin emîri! Yüzünü Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) başka tarafa çevirme! Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm), Allahü teâlâ katında dileklerimiz için vesîlemizdir. Bundan dolayı da, yüzünü Resûlullaha dönmeli, O’nun şefaatini istemelisin. O zaman Allahü teâlâ, O’nu sana şefaatçi kılar. Allahü teâlâ, Nisa sûresi altmışdördüncü âyet-i kerîmede meâlen; “Onlar nefslerine zulmettikten sonra, gelirler Allahü teâlâdan af dilerler, Resûlüm de onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar” buyurmaktadır.

Hâfız Ebû Sa’d Sem’ânî, Hazreti Ali’den nakleder: Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından üç gün sonra, çölden bir A’rabi geldi. Kendisini Resûlullahın (aleyhisselâm) Kabr-i şerîflerine attı. Oradan toprak alıp başına serpti ve; “Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ, sana salât ve selâm eylesin! Senin mübârek sözlerini dinledik. Bize Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrettin. Sana nâzil olan âyet-i kerîmelerden birisi de. Nisa sûresi altmışdördüncü âyet-i kerîmesidir. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede meâlen; “Onlar nefslerine zulmettikten sonra, gelirler, Allahü teâlâdan af dilerler, Resûlüm de onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar” buyurmaktadır. Yâ Resûlallah! Ben nefsime zulmettim. Onun için sana geldim. Benim için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilemeni istiyorum” deyip, ağlayarak yalvardı. O sırada Kabr-i şerîften bir ses gelip; “Allahü teâlâ, seni af ve mağfiret buyurdu” denildi.

Muhammed bin Ravh Rakkâşî, Muhammed bin Harb Bâhilî’den nakletti. Muhammed bin Harb şöyle anlattı: Medîne-i münevvereye gitmiş, Resûlullahın (aleyhisselâm) Kabr-i şerîflerine gelmiştim. Bu sırada devesi ile Kabr-i şerîfe gelen bir A’rabî ile karşılaştım. Resûlullahın (aleyhisselâm) Kabr-i şerîflerine yaklaşınca, devesini çökertip bağladı. Resûlullahın kabrinin yanına geldi. Güzel ve âdabına uygun bir şekilde yaklaştı, selâm verip hoş duâlar yaptı. Sonra; “Babam-anam sana feda olsun yâ Resûlallah! Allahü teâlâ seni kendi vahyine mazhar kıldı. Sana gelmiş ve geleceklerin ilmini ihtivâ eden bir kitâb indirdi. Bu kitabında meâlen; “Onlar nefslerine zulmettikten sonra, gelirler, Allahü teâlâdan af dilerler, Resûlüm de onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar” buyurdu.

Yâ Resûlallah! Sana çok günahla geldim. Senden Rabbinin katında şefaatini diliyorum” dedi ve sonra şu ma’nalı şiiri okudu: “Ey buraya defnedilmiş olanların en hayırlısı ve defnolunduğu yeri, toprakları da güzelleştiren. Sen, Sırat köprüsünü geçerken ayaklar kaydığı zaman şefaati umulansın. Canım, senin içerisinde bulunduğun kabre feda olsun! Afiflik de, cömertlik ve kerem de buradadır.” Bu şiiri okuduktan sonra, o zât bineğine binip gitti. Ben, o zâtın oradan mağfirete kavuşmuş olarak ayrıldığından asla şüphe etmedim.”

Muhammed bin Abdullah el-Utbe de, bu haberi bana anlatıp, şunları ilâve etti. O zâtın durumu, söylediği sözler, bana te’sîr

edip, gözlerim doldu. Sonra rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Bana; "Ey Utbe! O A'rabî'ye yetiş, Allahü teâlânın kendisini af ve mağfiret "ettiğini bildirerek onu sevindir" buyurdu. Ben de A'rabî'yi bulup, Resûlullahın (aleyhisselâm) emrini yerine getirdim."

Ahmed bin Hanbel'in (radıyallahü anh) komşuları arasında, günâhı ve kötülükleri ile meşhûr bir kimse vardı. Birgün, Ahmed bin Hanbel'in (radıyallahü anh) meclisine gelip selâm verdi. Orada bulunan herkes, o kimsenin, o meclise gelmesine hayret etti. bunun üzerine o şahıs; "Niçin hayret ediyorsunuz? Ben, dün gece bir rü'yâ gördüm. Sonra da sizin bildiğiniz bütün kötülüklerime tövbe ettim!" dedi. "Neyi gördün?" diye sordular. "Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Sanki Resûlullah efendimiz yüksek bir yerde, kalabalık bir topluluk da orada oturuyordu. Onlar tek tek kalkıp; "Yâ Resûlallah! Bana duâ buyur" diyorlar. Resûlullah efendimiz de onlara duâ ediyorlardı. Orada bulunan herkes, Resûlullahtan (aleyhisselâm) duâ istedi. Yalnız ben kaldım. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) bana; "Ey falanca! Benden, sen duâ istemiyecek misin?" buyurdu. Ben de; "Yâ Resûlallah! Bugüne kadar çok günah işledim. İşlerimin kötülüğü yüzünden, sizden duâ istemeğe haya ettim. Benim gibi günahkâr bir kimsenin sizden duâ istemesi uygun olur mu?" dedim. Bunun üzerine! "Mademki, sen günahların sebebiyle benden haya ettin, kalk sen de benden iste, sana da duâ edeyim. Bundan sonra, Eshâbımdan (r.anhüm) kimseye dil uzatma!" buyurdu. Ben de kalktım selâm verip duâ istedim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana da duâ buyurdu. Sonra uyanmışım. Kalkıp hemen tövbe ettim. Allahü teâlâ, Resûlullahın (aleyhisselâm) duâsı hürmetine, günah ve kötülüklerden beni uzaklaştırdı" dedi. Ahmed bin Hanbel hazretleri, komşusunun tövbe etmesine çok sevinip, onu, ilim öğretmek için talebeleri arasına kabûl etti. O günden sonra o şahıs gelince ayağa kalkar, talebelerine onun hikâyesini unutmamalarını, o hâdiseden ders almalarını tenbîh ederdi.

Enes bin Mâlik anlattı: "Ömer bin Hattab (radıyallahü anh), kuraklık sebebiyle kıtlık olduğu zaman, Resûlullahın (aleyhisselâm) amcası Abbâs bin Abdülmuttalib'i (radıyallahü anh) vesile ederek; "Allahım! Biz kıtlığa düştüğümüz zaman Resûlullahı vesile ettiğimizde, sen bize yağmur verirdin. Şimdi Resûlullahın (aleyhisselâm) amcasını vesile ediyoruz, bize yağmur ver" der, Allahü teâlâ da onların bu dileklerini kabûl edip, yağmur verirdi."

Abdullah İbni Abbâs anlattı: "Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) kuraklık senesi yağmur için Resûlullahın (aleyhisselâm) amcası Abbâs'ı (radıyallahü anh) vesile ederek; "Allahım! Bunlar senin kulların, sana geldiler, Habîbinin (aleyhisselâm) amcası Abbâs'ı (radıyallahü anh) senin yanında vesile ediniyorlar. Bize faydalı yağmur ihsân eyle! Allahım senden, Habîbinin amcası Abbâs (radıyallahü anh) hürmetine yağmur, istiyoruz!" diye duâ edince, Allahü teâlâ yağmur ihsân eyledi."

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) rivâyet etti: "Kıtlık senesi, Hazreti Ömer insanlarla beraber yağmur duâsına çıktı. Resûlullahın amcası Abbâs'ın elini tuttu. Sonra; "Allahım! Peygamberinin amcasının hürmetine senden yağmur istiyoruz" dedi. Hutbede de; "Ey insanlar! Resûlullah (aleyhisselâm) Abbâs'ı (radıyallahü anh) babası gibi kabûl eder, ona hürmette bulunur, iyilik ederdi. Ey insanlar! Abbâs (radıyallahü anh) hakkında Resûlullaha (aleyhisselâm) uyunuz. Onu vesile ediniz" buyurdu.

Ebü'l-Cevrâ rivâyet etti: "Medîne-i münevverede şiddetli bir kıtlık olmuştu. Bu durumu Âişe'ye (radıyallahü anha) arz ettiler. Âişe (radıyallahü anha); "Resûlullahın Kabr-i şerîfine gidip oradan toprak alın, onu semâya atın" buyurdu. Onlar da öyle yapıp duâ ettiler. Bunun üzerine yağmur yağdı. Her taraf yeşerip, develer çok iyi beslendi."

Ârif-i Billâh Atîk (kuddise sirruh) anlattı: "Bir hac kâfilesinde idik. Yolculuk sırasında kâfile susuzluk ile karşı karşıya kaldı. Su pek az idi. Kâfilede bulunanlar bu durumu aralarında bulunan Şeyh Ebü'n-Necd Süleymân bin Ali'ye arzettiler. Bunun üzerine o, bir ara insanların arasından uzaklaştı. Allahü teâlâya duâ etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) şefaatini istedi. Ondan sonra Allahü teâlâ bol yağmur gönderdi."

Büyük âlim Ebû Bekr Mukrî anlattı: "Ben, Taberânî ve Ebü'ş-Şeyh Mescid-i Nebevî'de bulunuyorduk. Yanımızda yiyecek birşeyimiz olmadığı için çok acıkmıştık. İki gündür birşey yiyemedik. Yatsı vakti olunca, Resûlullahın huzûruna varıp, aç olduğumuzu arz ettim. Sonra oradan ayrıldım. Ebû Kâsım ile Ebü'ş Şeyh; "Otur, çalışabilecek hâlimiz yok. Elbette Allahü teâlâ rızkımızı gönderir" dediler. Oturup bir miktar uyuduk. Az sonra bir kimse, yanında hizmetçileri ile birlikte gelip bizi uyandırdı, İki hizmetçisinin de ellerinde yiyecekler vardı. Hepsini bize bırakıp, yememizi istediler. Bu yiyecekleri, nereden akıllarına gelipde getirdiklerini sorduk. Getiren, rü'yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüğünü, kendisine,

bizim hâlimizi anlatıp yiyecek istediğimizi ve yemek götürmesini emir buyurmuş olduğunu söyledi.”

Yûsuf bin Ali Mücavir anlattı: “Medîne-i münevverede bulunuyordum. Bir hayli de borcum vardı. Medîne-i münevvereden çıkmayı istedim. Bu arada Resûlullaha (aleyhisselâm) borç durumumu arz eyledim. O anda uykum geldi. Uyuyunca rü’yâda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Resûlullaha borcum olduğunu arz ettim. Bana; “Yerinde otur. Allahü teâlâ, sana borcunu ödemeyi nasîb eder” buyurdu. İki gün geçtikten sonra, bir zât gelip, bana altın dolu bir kese verdi. Ben de onunla borcumu ödedim. Gerisi yanımda kaldı. Oradan hiçbir tarafa da gitmedim.”

Anlatılır ki: Ebü’l-Gays Rebî’ Mardânî’nin okuyup yazması yoktu. Fakat Kur’ân-ı kerîme bakarak okuyordu. Ben onun daha önce okuyup yazması olmadan Kur’ân-ı kerîmi okuyabileceğini kabûl etmiyordum. Birgün Mekke-i mükerremede onun yanına gittim. Onu gayet güzel bir şekilde Kur’ân-ı kerîmi okurken buldum. Kendisine, daha önce okuyup yazması olmadığı hâlde, nasıl böyle okuyabildiğini sorunca, şöyle anlattı: “Ben, Medîne-i münevverede idim. Mescid-i Nebevî’ye geldim. Resûlullahtan (aleyhisselâm) Allahü teâlâ katında bana şefaatçi olmasını istedim. Orada namaz kıldım. Ve duâ ettim. Bu sırada uykum geldi. Uyuduğumda, Resûlullahı (aleyhisselâm) rü’yâmda gördüm. Bana; “Allahü teâlâ duânı kabûl buyurdu. Kur’ân-ı kerîmi aç ve oku!” buyurdu. Uykudan uyanınca, Kur’ân-ı kerîmi açtım ve okumaya başladım. Ne zaman yanlış okusam, rü’yâmda, bana; “Şu, şu yerleri yanlış okudun” denilip yanlışlarını düzeltiliyordu” dedi.”

> Vahidî anlattı: “Ve men yettekıllahe yec’al lehû mahrecen” âyet-i kerîmesi Avf bin Mâlik Esceî hakkında nâzil olmuştur. Müşrikler, onun oğlunu esîr almışlardı, Avf bin Mâlik (radıyallahü anh), Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip durumu arz etti. Çocuğun annesinin, pekçok üzüldüğünü bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm), Avf bin Mâlik’e; “Allahü teâlâdan kork, sabret! Sana ve ailene “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah”ı çok söylemenizi emrediyorum.” buyurdu. Avf bin Mâlik evine döndü. Ailesine; “Resûlullah bana ve sana, Lâ havle velâ kuvvete illâ billah’ı çok söylememizi emrediyor” dedi. Hanımı; “Resûlullahın bize emir buyurdukları şeyler ne güzeldir” dedi. Avf bin Mâlik ile hanımı, bu mübârek kelâmı devamlı söylemeye başladılar, öbür tarafta müşrikler, Avf bin Mâlik’in oğlunu unuttular. Avf bin Mâlik’in oğlu, onların dörtbin koyunluk sürülerini ganîmet olarak alıp, babasına getirdi.

Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed Ezdî Kehhâlî Endülüsî, sâlih bir zât idi. O şöyle nakletti: “Endülüs’te, birisinin oğlu hıristiyanlar tarafından esîr alınmıştı. Bunun üzerine o zât, memleketinden ayrılıp, çocuğunun kurtulması için Resûlullah efendimizi vesile ederek Allahü teâlâya yalvarmak üzere, Medîne-i münevvereye doğru yola çıktı. Yolda ba’zı tanıdıkları ile karşılaştı. Ona, böyle nereye gittiğini sordular. O da, Resûlullaha (aleyhisselâm) hâlini arzetmek için gittiğini, Resûlullahın şefaatini isteyeceğini, oğlunu hıristiyanların esîr aldığını, veremiyeceği miktarda para istediklerini söyledi. O kimse, “Resûlullahtan her yerde şefaat isteyebilirsin. Senin oraya kadar gitmene hacet yok” dediyse de, o mutlaka Resûlullahın Kabr-i şerîflerine varacağını söyledi Uzun bir yolculuktan sonra, Medîne-i münevvereye vardı. Doğruca Resûlullahın Kabr-i şerîflerine gitti. Hacetini Resûlullaha (aleyhisselâm) arz etti. Resûlullahı vesile edip, duâlar etti. Sonra uyuyup, Resûlullahı rü’yâsında gördü. Rü’yâsında, Resûlullah (aleyhisselâm) ona; “Memleketine dön. Çocuğunu orada bulacaksın” buyurdu. Memleketine döndüğünde, oğlunu evinde buldu. Ona durumunu, nasıl kurtulduğunu sordu. Oğlu; “Allahü teâlâ, beni ve daha birçok kişiyi falanca gece esîrlikten kurtardı” dedi. Hesâb etti. Çocuğunun kurtulduğu gece, kendisinin Medîne-i münevvereye vardığı geceye tesadüf ediyordu.”

Ebû Muhammed Abdülazîm bin Abdülkavî Münzirî anlattı: Ebû Ali Hasen bin Abdullah bin Revâha, Resûlullahı medheden bir kaside yazdı. Mükâfatı olarak da, Allah yolunda şehîd olmayı taleb etti. O sene Akka hâdisesinde şehîd oldu.

Yûsuf bin Ali (radıyallahü anh) anlattı: “Mekke-i mükerremeden, Medîne-i münevvereye doğru yola çıkmıştım. Bu sırada yolu kaybettim, şaşırıp kaldım. O zaman Resûlullah efendimizden yardım istedim. Bunun üzerine birisi ile karşılaştım. Bana; “Beni ta’kib et” diye işâret etti. Onu ta’kib ederek gittim ve Medîne-i münevvereye vardım.” Ebû Abdullah Muhammed bin Ali Hazrecî anlattı: “Denize girmiştim. Bu sırada bana bir dalga vurdu. Neredeyse boğulacaktım. O zaman; “Yâ Resûlallah! Senden yardım diliyorum. Bana yardım et!” dedim. Sözümü bitirir bitirmez. Bana bir dal uzatıldı. Ona yapışarak denizden sağsâlim

çıktım.” Ebû Abdullah Muhammed bin Sâlim Sicilmâsî anlattı: “Resûlullahın (aleyhisselâm) ziyâreti için yola çıkmıştım. Yolda, bende bir hâlsizlik hâli ortaya çıktı. Bunun üzerine; “Yâ Resûlallah! Senin için yola çıktım” deyince, Resûlullahın (aleyhisselâm) bereketi ile, kendimde hissettiğim o hâlsizlik hâli benden geçti. Rahat bir şekilde yoluma devam ettim.”

Abdete bin Hassan, Ensârdan (r.anhüm) birisinden nakletti. Biz, Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber bir eve gitmiştik. Resûlullah (aleyhisselâm), birara dışarı teşrîf buyurdular. Bu sırada, bir A’rabî’nin kurmuş olduğu tuzakları gördüler. Tuzaklardan birisinde de bir geyik vardı. Geyik, Resûlullahı görünce, fasîh bir lisân ile; “Yâ Resûlallâh! Allaha yemîn ederim ki, bunlar beni üç günden beri habsettiler. Benim de şu dağda yavrularım var. Şimdi çok acıkmışlardır. Eğer bana izin verirlerse, yavrularımı doyurup geleyim” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) onu salıverdi. Geyik, yavrularını emzirip geldi. Resûlullah (aleyhisselâm), onu önceki gibi bağladı. Sonra A’rabî’nin yanına gitti. Resûlullah (aleyhisselâm); “İster misiniz bağlı duran geyiğin söylediklerini size ben anlatayım? isterseniz, siz bana ona yaptığınızı anlatın” buyurdu. Tuzak sahipleri; “Yâ Resûlallah, bize siz anlatın” dediler. Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhisselâm) onlara; “Siz geyiği üç günden beri bağlamışsınız. Hâlbuki onun şu dağda iki tane yavrusu varmış. Benden, yavrularını doyurup gelmesi için onu salıvermemi istedi. Ben de onun isteğini yerine getirdim. Fakat tekrar dönüp geldi” buyurdu. O zaman onlar, “Vallahi, yâ Resûlallah! Durum, geyiğin anlattığı gibidir. Onu sana feda ettik” dediler. Resûlullah da (aleyhisselâm), o geyiği salıverdik. Geyik tuzaktan kurtulunca, koşmaya başladı. Dağın tepesine varınca, üç kerre; “Eşhedü enneke Resûlullah” ya’nî, muhakkak ki sen, Allahın Resûlüsün” dedi.

Sâlih Ebû Zekeriyyâ İskenderânî, Resilî’den nakletti: Medîne-i münevverede Resûlullahın hareminde idim. Bu sırada Bâb-ür-rahme’den gelen bir geyik gördüm. Tam Resûlullah efendimizin Kabr-i şerîflerinin karşısında durdu. Resûlullaha selâm verir gibi başı ile îmâ ediyor, fakat uzakta duruyordu. Gözleri yaşlarla dolmuştu. Resûlullaha hürmet ve ta’ziminden dolayı, Resûlullahın hareminden çıkıncaya kadar sırtını dönmeden geri geri gitti. Haremden çıkınca, dönüp uzaklaştı. Biz de bunu hayretle seyrettik. Bu geyiğin, Resûlullahın (aleyhisselâm) serbest bıraktığı geyiğin soyundan olduğunu anladık.

Ebü’l-Meâlî bin Abdürrahmân, Osman bin Huneyf’den şöyle bildirdi: Bir a’mâ Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek; “Yâ Nebiyyallah! Gözümü kaybettim. Bana duâ et” dedi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm) o şahsa; “Abdest al, iki rek’at namaz kıl, sonra; “Allahümme innî es’elüke ve etevec-cehü ileyke bi-nebiyyike Muhammedin nebiyyir-rahmeti yâ Muhammed! İnnî esteşfiu bike fî reddi basarî Allahümme” de!” buyurdu. O şahıs buyurulanı yaptı. Allahü teâlâ ona gözünün görmesini tekrar ihsân etti. Resûlullah (aleyhisselâm) o şahsa; “Senin ihtiyâcın olursa, yine böyle yap” buyurdu.

Ebû Katâde’nin (radıyallahü anh) gözü, savaşta yanağı üzerine akmıştı. Resûlullaha gelip arz edince, Resûlullah (aleyhisselâm) gözü yerine koydu ve Ebû Katâde’nin gözü eskisinden daha iyi görmeye başladı.

Basra kadısı Ebû Hasen, bir şafak vakti kalkınca, gözünün görmediğini farketti. Namazdan sonra Resûlullahı (aleyhisselâm) vesile edip yardım istedi. Şaşkınlıktan uykusu gelip yattı. Rü’yâsında, Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah (aleyhisselâm), mübârek ellerini onun gözüne sürdü. Sabahleyin kalkınca, gözü görmeye başladı. Ondan sonra onun gözü herhangi bir şeyden asla zarar görmedi.

Şerîf Kâsım bin Zeyd bin Ca’fer Hüseyn (radıyallahü anh) çok büyük âlim idi. Sol eli kırılmış, sağ eli çıkmıştı. Geceleri uyku uyuyamaz olmuştu. Yorgunluktan bir gece kendinden geçti. Rü’yâsında üç zât gördü. Onlara kim olduklarını sorunca, içlerinden biri; “Ben Ebû Bekr’im, bu Ömer (radıyallahü anh), bu da Resûlullahdır (aleyhisselâm)” dedi. Ben, şiddetli bir şekilde ağlamaya başladım. Sonra; “Yâ Resûlallah, hâlimi görüyorsun” dedim. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm); kırık kolumu eline aldı. Mübârek elini, kırık elime sürdü. “Zeytinyağı ile elini yağla! Benim ile ve Ehl-i beytimle tevessül et” buyurdu. Ben; “Ne diyeyim yâ Resûlallah?” diye sordum.

Resûlullah (aleyhisselâm); [Allahümme! innî es'elüke bi-câhi Muhammedin ve Ehl-i beytihi indeke illâ afiyeti] de!" buyurdu. Ben de öyle duâ ettim. Sabah olunca elime baktım, üzerinde sargı vardı. Sargıyı çözdüm. Resûlullahın (aleyhisselâm) bereketiyle elimin iyileşmiş olduğunu gördüm. Resûlullahın emrine uymuş olmak için, elime zeytinyağı sürdüm.

Anlatılır ki, Bağdad'da Kerhli bir attâr var idi. Doğruluğu, iyiliği ve güvenilirliği ile meşhûr olmuştu. Fakat bir hayli borcu vardı. Hayasından evinden çıkamaz hâle geldi. Cum'a gecesi olunca, âdeti üzere namaz kıldı. Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ve selâm getirdi ve duâ edip uyudu. Rü'yâda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) ona; "Vezîr Ali bin Îsâ'ya git. Ben ona, sana dörtyüz dînâr vermesi için emir verdim. Onları ondan al. Onlarla, ihtiyâclarını gider, hâlini düzelt" buyurdu. Sabah olunca, attâr, vezirin yanına gitti. Fakat muhafızlar ohu içeri almadılar. Biraz sonra, vezirin yakınlarından biri dışarı çıktı. O, attârı tanıyordu. Muhafızlara durumu anlatıp, attâra; "Vezîr, seher vaktinden beri seni bekliyor. Bana, seni ve kaldığın yeri sordu. Sen şimdi burada bekle, ben vezirin yanına gidip geleyim" dedi. O şahıs sür'atle vezirin yanına gidip geldi. Attârı alıp vezirin huzûruna götürdü. Vezîr attâra ismini sordu. O da kendisini tanıttı. Kerh ehlinden olduğunu söyledi. Bunun üzerine vezîr, attâra; "Allahü teâlâ sana iyi karşılıklar versin, dün geceden beri uyuyamadım. Dün gece Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Bana; "Falanca attâra dörtyüz dinar ver, halini düzeltsin" buyurdu" dedi. Attâr da vezire; "Ben de dün gece Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Bana; "Vezir Ali bin Îsâ'ya git, ona, sana dörtyüz dinar vermesini emrettim" buyurdu" dedi vezir, Resûlullahın (aleyhisselâm) kendisinden bahsetmesinin sevincinden çok ağladı. Attâra bin dinar verilmesini emretti. Hizmetçileri bin dinar getirdiler. Attâra; "Dörtyüz dînârı, Resûlullahın emri üzerine, diğer altı yüz dînârı da, ayrıca sana hibe ediyorum" dedi. Attâr ise fazlasını kabûl etmeyip; "Resûlullahın verdiğinden ve ihsânından fazlasını istemem. Ben, Resûlullahın ihsânı olan bu dörtyüz dinardan başkasından bereket ummuyorum" dedi. Bu söz üzerine vezir, ağladı. Uygun olanı budur, nasıl istersen öyle yap" dedi. Attâr, dörtyüz dînârı aldı. Bir kısmı ile borcunu ödedi. Resûlullahın (aleyhisselâm) bereketi ile hâli iyileşti ve malı çoğaldı.

Abdullah Kavarîrî anlattı: Bizim kâtiblik yapan bir komşumuz vardı. Vefâtından sonra onu rü'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?" diye sordum. Bana; "Allahü teâlâ', beni af ve mağfiret etti" dedi. "Ne yaptın da Allahü teâlâ seni af ve mağfiret etti?" deyince de; "Ben Resûlullahın (aleyhisselâm) ismini yazdığım zaman, sallallahü aleyhi ve sellem diye de ilâve eder, O'na salât-ü selâm yazardım. Allahü teâlâ, beni bu yüzden af ve mağfiret buyurdu" dedi.

Sâlihlerden birisi, Hasen bin Resîk'i vefâtından sonra çok güzel bir hâlde gördü. Kendisine; "Bu hâle nasıl kavuştun?" diye sorulunca; Resûlullaha (aleyhisselâm) çok salât-ü selâm getirirdim, onun için" dedi.

Ebû Hüseyn Yahyâ bin Hüseyn, Berşânî İsfehânî'den şöyle nakleder. "Rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. "Yâ Resûlallah! Amcamın oğlu Muhammed bin İdrîs'e (İmâm-ı Şafiî) bir yardımınız, oldu mu?" diye sordum. Resûlullah (aleyhisselâm); "Evet oldu. Allahü teâlâdan onu hesaba çekmemesini diledim" buyurdu. "Niçin yâ Resûlallah?" deyince, "Çünkü o, bana çok güzel salât okuyordu" buyurdu. "O salât hangisidir?" diye sordum. "Allahümme salli alâ Muhammedin küllemâ zekerehüz-zâkirûn ve salli alâ Muhammedin küllemâ gafele an zikrihil-gâfilîn" buyurdu.

Allahü teâlâya Resûlullahı vesile eden kimse, huşû' ve hudû' üzere olmalı. Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde emrettiği şekilde Resûlullaha (aleyhisselâm) hayatta imiş de yüksek huzûrlarında bulunuyormuş gibi edeb üzere bulunmalıdır. Sekinet ve vekarı terketmemelidir. Çünkü Selef-i sâlihîn böyle bildirmiştir.

Mâlik bin Enes'in (radıyallahü anh) yanında, Resûlullah (aleyhisselâm) anıldığı zaman rengi değişir, iki büklüm olurdu. Yanında bulunanlar onun bu hâlini görüp sordukları zaman, onlara şöyle derdi: "Keşke siz benim gördüğümü görseydiniz. O zaman benim bu hâlime hak verirdiniz." Kendisine ne gördüğü sorulunca, onlara şöyle anlattı: "Muhammed bin Münkedir'i (radıyallahü anh) gördüm. O seyyid-ül-kurrâ idi. Kimse ona Resûlullah efendimizin bir hadîs-i şerîfini sormaya cesâret edemezdi. Çünkü o, Resûlullah efendimiz yanında anılınca, pekçok ağlardı. Onun için yanında bulunanlar, ona merhametlerinden böyle bir şeyi soramazlardı. Sonra Ca'fer bin Muhammed'i gördüm. Çok mütevâzi ve devamlı güler yüzlüydü. Ancak yanında Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek isimleri anılınca, rengi sararır, hâli değişiverirdi. Abdestsiz Resûlullahtan bahsettiğini asla görmedim" dedi.

Abdürrahmân bin Kâsım'ın yanında, Resûlullah efendimizin mübârek isimleri anılıp yüzüne bakıldığında, yüzünden kanın çekilmiş, ağzında dilinin kurumuş olduğu görülürdü.

Abdullah bin Âmir Zübeyr'in yanında, Resûllullah (aleyhisselâm) anıldığı zaman, gözlerinden artık yaş gelmeyinceye kadar ağlardı.

Zührî'yi de gördüm. Çok nezîh bir yaşayışı vardı. Yanında Resûlullah (aleyhisselâm) anılınca, öyle bir hâl alırdı ki, onun o hâlini gören hiçbir kimse, "Bu Zührî'dir" diyemezdi.

Şu iyi bilinmelidir ki, Resûlullah (aleyhisselâm), hem hayatta iken ve hem de âhırete teşrîflerinden sonra, hem söz ve hem fiilleriyle güzel bir nümûnedir. O'nun bütün hâlleri O'na bakanlar için ibret, basiret sahipleri için bir müjdedir. Çünkü, Allahü teâlânın indinde ondan daha üstün birisi yoktur. O (aleyhisselâm), Allahü teâlânın habîbi, resûlü, nebîsidir.

> Ömer bin Hattâb'dan (radıyallahü anh) rivâyet edildi. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Âdem aleyhisselâm zelleyi i'tirâf edince; "Yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâmın hakkı için beni bağışla" dedi. Allahü teâlâ; "Ey Âdem! Sen Muhammed aleyhisselâmı nereden biliyorsun? Ben henüz onu yaratmadım" buyurdu. Bunun üzerine Âdem aleyhisselâm; "Şuradan biliyorum ki, sen beni yed-i kudretinle yaratıp bana rûh üflediğin zaman, başımı kaldırıp, Arş üzerinde "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah" yazılmış olduğunu gördüm. Bildim ki, sen, şerefli ismini hiç kimseye bağlamazsın. Ancak halkın en sevgilisi olan bir kimsenin ismine bağışlarsın" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Ey Âdem! Doğru söyledin. O, bana halkın en sevgilisidir. Madem ki, onun hürmetine benden mağfiret istedin, gerçek olarak ben de seni affettim. Eğer Muhammed olmasaydı, seni yaratmazdım" buyurdu.

Allahü teâlâ, kıyâmet günü insanları biraraya toplar, insanlar, bu sırada büyük bir korku içindedirler. Bu büyük ahvâli görünce; "Rabbimizin yanında bize kim şefaat eder?" derler. Ba'zısı ba'zısına; "Âdem aleyhisselâma gidelim" der. Âdem aleyhisselâma varırlar: "Yâ Ebe'l-beşer! Hâlimiz pek fenâdır!" derler. Kâfirler ise; "Yâ Rab! Bize merhamet et. Bizi bu şiddet ve meşakkatten kurtar" diye yalvarırlar.

İnsanlar Âdem aleyhisselâma derler ki: "Yâ Adem! Sen şol azîz ve şerîf zâtsın ki, Allahü teâlâ seni yed-i kudreti ile yarattı. Melekleri sana secde ettirdi. Sana kendi rûhundan üfledi. Kaza ve hesaba başlaması için bize şefaat eyle ki, Allahü teâlâ ne murâd ederse onunla mahkûm olalım. Ve nereye emr ederse, herkes, oraya vâsıl olsun."

Hazret-i Âdem buyurur ki: "Ben, Allahın yasak ettiği ağacın meyvesinden yedim. Bu zamanda Allahtan utanırım. Lâkin siz, Nûh aleyhisselâma gidiniz." Bunun üzerine, bin sene aralarında meşveret ederek dururlar.

Sonra Nûh aleyhisselâma gidip, "Hiç dayanılmayacak bir hâldeyiz. Bizim muhakememize çabuk bakılmak için şefaat eyle! Bize şefaatiniz sebebiyle, şu mahşer cezasından kurtulalım" diye rica ederler. Hazret-i Nûh ise, onlara cevâp olarak; "Ben, Allahü teâlâya duâ eyledim. Yeryüzünde ne kadar insan varsa, o duâ sebebiyle suya garkolundu, boğuldu. Bunun için Allahü teâlâdan utanırım. Lâkin siz, İbrâhim aleyhisselâma gidiniz ki, o Halîlullahdır. Belki o size şefaat eder" der.

Yine evvelki gibi aralarında bin sene daha konuşurlar. Sonra İbrâhim aleyhisselâma gelirler. "Yâ Ebe'l-Müslimin! Sen o zâtsın ki, Allahü teâlâ, seni halîl eyledi. Bize şefaat eyle! Ümîd olunur ki, Allahü teâlâ, mahlûkât arasında, kaza ve hüküm eyleye" derler, İbrâhim aleyhisselâm onlara; "Şimdi, Allahü teâlâdan bu makamda şefaat izni istemekden utanırım. Lâkin siz Mûsâ aleyhisselâma gidiniz. Zîrâ Allahü teâlâ onunla konuştu ve kendisine ma'nevî yakınlık gösterdi. Umulur ki, sizin için şefaat eder" buyurur. Bunun üzerine yine bin sene durarak birbirleriyle müşavere ederler. Lâkin bu zamanda hâlleri gayet güçleşir. Mahşer ise ziyâde daralır. Sonra Mûsâ aleyhisselâma gelip; "Yâ İbn-i İmrân! Sen o zâtsın ki, Aiiühü teâlâ seninle konuştu. Sana Tevrâtı inzal eyledi. Hesabın başlaması için bize şefaat eyle. Zîrâ burada durmamız çok uzadı. İzdiham pek ziyâde oldu. Ayaklar birbirleri üzerine birikti" derler. Hazret-i Mûsâ, onlara der ki: "Ben, Allahü teâlâ hazretlerinden Fir'avn'ın kavminin senelerce belâlarla cezalandırılmasını isteyip, sonra gelenlere ibret olmalarını rica eyledim. Şimdi şefaat istemeğe utanırım. Lâkin cenâb-ı Hak, rahmet, mağfiret sahibidir. Siz Îsâ aleyhisselâma gidiniz. Size o şefaat eder" buyurur. Bunlar aralarında bin sene müşavere ederler. Bu arada onların hâlleri daha da kötüleşir.

Sonra Îsâ aleyhisselâma gidip; "Sen Allahü teâlânın rûhu ve kelimesisin, Allahü teâlâ senin için, "Dünyâda ve âhırette, "Vecîh" "ya'nî çok kıymetli" buyurdu. Bize Rabbinden şefaat iste!" derler. Îsâ aleyhisselâm buyurur ki "Benim kavmim, beni ve vâlidemi, Allahtan başka ilâh ittihâz eylediler. Nasıl şefaat ederim ki, bana da ibâdet ettiler. Ve bana oğul ve cenâb-ı

Hakka baba dediler. Lâkin siz gördünüzmü ki, birinizin kesesi olsun da, içinde nafakası olmasın. Ve ağzı da mühürlü olsun, o mührü bozmadan o nafakaya vâsıl olsun. Seyyid-ül-mürselîn ve Hâtem-ün-nebiyyin hazretlerine gidiniz. Zîrâ O, da'vetini ve şefaatini ümmeti, için hazırladı. Çünkü, kavmi O'na çok kerre eza ettiler. Alnını yardılar. Mübârek dişini kırdılar. Kendisine delîlik isnâd ettiler. Hâlbuki, hazret-i Peygamber (aleyhisselâm), onların tahammül olunmıyacak eza ve cefalarına mukabil, hazret-i Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerine; "Şimdi sizin, başınıza kakmak yoktur. Erhamürrâhimîn olan cenâb-ı Allah size mağfiret eder" dediği gibi der idi. Hazret-i Îsâ, Peygamberimizin (aleyhisselâm) faziletlerini, onların kulaklarından çıkmayacak derecede beyân eder. Hattâ, rûhları hazret-i Muhammed aleyhisselâma kavuşmak için can atar hâle gelirler.

Bunun üzerine hemen yürüyüverirler, Hazret-i Muhammed aleyhisselâmın minberine, gelirler ve; "Sen Habîbullahsın! Habîb ise, vâsıtaların en üstünüdür. Bize Rabbinden şefaat iste! Zira büyükbabamız, Âdem aleyhisselâma gittik, bizi Nûh aleyhisselâma havale eyledi. Nûh aleyhisselâma gittik, İbrâhim aleyhisselâma havale eyledi. İbrâhim aleyhisselâma gittik. Mûsâ aleyhisselâma havale eyledi. Mûsâ aleyhisselâma gittik, Îsâ aleyhisselâma havale etti. Îsâ aleyhisselâm ise, size havale eyledi. Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Senden sonra gidecek bir şefaatçi yoktur" derler. Resûlullah (aleyhisselâm); Ben şefaat ederim. Lâkin, cenâb-ı Allah izin verirse ve râzı olursa" buyurur.

Peygamberimiz (aleyhisselâm), Celâl perdesine varır. Cenâb-ı Hak, Peygamber efendimize izin verir. Hicâb (örtü) kalkar. Arş-ı alaya gelir, secdeye kapanır. Bin sene secdede durur. Bundan sonra cenâb-ı Hakkı bir hamd ile hamd eder ki, hilkat-i âlemden beri, hiç kimse Allahü teâlâyı öyle methetmemiştir. Bu müddet içinde insanların meşekkat ve zahmetleri artar. Yerleri daralır. Hâlleri çok kötüleşir.

Allahü teâlâ hazretleri buyurur ki: "Yâ Muhammed, başını secdeden kaldır! Söyle, dinlenir. Şefaat et. Kabûl olunur. Bunun üzerine, hazret-i Peygamber (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî! Kulların arasını kazânla fasl eyle, ya'nî iyileri ve kötüleri ayır ki, zamanları gayet uzadı. Herbiri, günahlarıyla Arasat meydanında rezîl ve rüsvâ oldular" der.

"Evet yâ Muhammed" nidası gelip, şefaati kabûl buyurulur. Cenâb-ı Hak, Cennete emr eder, her cins zîneti ile zînetlenir. Arasat meydanına getirilir. O derece güzel kokusu vardır ki, beşyüz senelik yoldan kokusu duyulur. Bu hâlden kalbler ferahlanır, Rûhlar dirilir. Lâkin kâfirler, mürtedler ve müslümanlarla alay edenler, Kur'ân-ı kerîme hakaret edenler, gençleri aldatarak îmânlarını çalanlar ve amelleri habis olanlar Cennetin kokusunu duymazlar.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Cehennemdeki mü'minlere şefaat etmesi: İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Allahü teâlâ, Cebrâil'e (aleyhisselâm); "Ey Cebrâil! Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden günahkârları ne yaptı?" diye vahyeder. Cebrâil (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî, sen onların durumunu daha iyi bilirsin" der. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Cebrâil'e (aleyhisselâm); "Onların ne durumda olduklarına bak?" buyurur. Cebrâil aleyhisselâm; Cehennemin ortasında ateşten tahtına oturan Mâlik ismindeki meleğe gider. Mâlik, Cebrâil aleyhisselâmı görünce, ona olan hürmetinden dolayı ayağa kalkar. "Yâ Cebrâil, seni buraya getiren nedir?" diye sorar. Cebrâil (aleyhisselâm) Mâlik'e, "Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden günahkârlara ne muâmele ettin?" der. Mâlik; "Onların hâlleri çok kötü, yerleri pek dardır. Cehennem onların bedenlerini yaktı. Etlerini yedi, sâdece yüzleri ile kalbleri kaldı. Onlarda îmân parıldıyor" der.

Cebrâil (aleyhisselâm); "Ey Mâlik! Kapıyı aç, onları görevim" der. Bunun üzerine Mâlik onların muhafızlarına emredip, Cehennemin kapısını açarlar, içeride yananlar, Cebrâil aleyhisselâmı ve yaratılışındaki güzelliği görünce, onun azap meleklerinden olmadığını anlarlar.

Mâlik onlara; "Bu gelen, Muhammed aleyhisselâma vahiy getiren melek Cebrâil'dir" der. Onlar, Muhammed aleyhisselâmın ismini duyar duymaz hepsi birden bağırarak; "Ey Cebrâil! Muhammed aleyhisselâma bizden selâm söyle, günahlarımız sebebiyle kendisinden ayrı kaldığımızı, çok kötü bir hâlde olduğumuzu ona bildir" derler. Cebrâil aleyhisselâm oradan ayrılır. Allahü teâlânın huzûrunda durur. Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma; "Habîbim Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetini nasıl buldun?" buyurunca, Cebrâil (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî! Onların hâli çok perişan ve yerleri pek dar" der. Allahü teâlâ; "Ey Cebrâil, onlar senden birşey istediler mi?" buyurunca, Cebrâil aleyhisselâm! "Yâ Rabbî! Onlar, Peygamberlerine selâm söylememi, çok perişan bir hâlde olduklarını O'na bildirmemi söylediler" diye cevap verir. Bunun üzerine; Allahü teâlâ, "Git! Ümmetinin bu isteklerini, Habîbim Muhammed'e ilet" buyurur. Cebrâil aleyhisselâm; "Esselâmü aleyke ve rahmetullahi ve berekatühü yâ Muhammed!" diye selâm verince, Resûlullah (aleyhisselâm), Cebrâil'in

(aleyhisselâm) selâmını alır. Cebrâil aleyhisselâm; “Yâ Muhammed! Cehennemde azap gören ümmetinin âsîlerinin yanından geliyorum. Sana selâmları var” der. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ümmetim Cennette ni’metler içerisinde değiller mi?” diye suâl edince, Cebrâil aleyhisselâm; “Hayır! Onlar Cennette değiller” der. Bunun üzerine Resûlullahın (aleyhisselâm) gözü dolar ve rengi değişir.

Resûlullah (aleyhisselâm) birçok makamları aşarak, Arş’a kadar gelir. Burada secdeye varır. Allahü teâlâ; “Yâ Muhammed! Başını kaldır. Ne istersen sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabûl olunacak” buyurur. Resûlullah (aleyhisselâm), yine ümmetini ister. Allahü teâlâ; “Ey Cebrâil! Habîbim Muhammed ile beraber gidin, ümmetini görsün” buyurur. Cebrâil (aleyhisselâm), Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber Mâlik adlı meleğin yanına kadar giderler. Mâlik, Resûlullahı (aleyhisselâm) görünce hürmetinden ayağa kalkar. Nereye gidiyorsunuz?” der. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ey Mâlik! Günahkâr ümmetimin hâli ne oldu?” der. Mâlik; “Ey Muhammed! Onların hâli pek perişan ve yerleri pek dardır” der. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ey Mâlik! Cehennemin kapısını aç” buyurur. Mâlik kapıyı açar. Resûlullah (aleyhisselâm) günahkâr mü’minlere yaklaşınca, Cehennem, Resûlullaha hürmeten onları yakmaz olur.

> O zaman herkes birbirine, Cehennemin kendilerini yakmadığım söylerler. Bu arada başlarını kaldırırlar. Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüklerinde; “Herhalde bu Cebrâil’dir. Herhalde bizi buradan kurtaracak” derler. Resûlullaha bakarlar. Sonra birbirlerine; “Bu Cebrâil değil, bu, Cebrâilden daha güzel” derler. Hepsi birden; “Sen kimsin? Allahü teâlâ, senin hürmetine bize lütufda bulundu. Cehennem bizi yakmıyor” derler. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm); “Ey Ümmetim! Ben sizin Peygamberinizim!” buyurur. Bunun üzerine, Cehennemde yanan günahkâr mü’minlerin hepsi birden; “Yâ Muhammed! Yâ Ebe’l-Kâsım! Ey Peygamberimiz! Cehennem tabakaları arasında bizi unuttun” derler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); “Sizi asla unutmuş değilim. Bugün size şefaat edeceğim” buyurur. Ve Cehennemin kenarında secdeye varır. Allahü teâlâyı hiç kimsenin yapmadığı bir şekilde sena eyler. Bunun üzerine; “Yâ Muhammed! Başını kaldır. Dile ne dilersen, verilecektir. Şefaat et, şefaatin kabûl olacaktır” diye nidâ olununca, Resûlullah (aleyhisselâm); “Yâ Rabbî! Ümmetimi isterim” diyecektir. O zaman Allahü teâlâ; “Ey Muhammed! Kalbinde zerre miktârı îmân olan Cehennemden çıkarılacaktır, râzı oldun mu?” buyuracak. Resûlullah (aleyhisselâm); “Evet, râzı oldum yâ Rabbî!” diyecektir. Sonra yine, “Ey Muhammed! Kalbinde dank miktarı imânı olan kimse Cehennemden çıkacaktır, râzı oldun mu?” denilecektir. Resûlullah (aleyhisselâm) de; “Evet, râzı oldum yâ Rabbi!” diye cevap verecektir. Yine şu nidâ gelir; “Ey Muhammed! Kalbinde imândan bir tâne olan kimse Cehennemden çıkacaktır, râzı oldun mu?” denir. Resûlullah (aleyhisselâm) “Evet, râzı oldum yâ Rabbi!” cevâbını verir, ömründe bir kerre dahî “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah” diyen kimse o gün Cehennemden çıkarılır. Cennetin kapısında bulunan nehre götürülürler. Orada yıkanıp, genç olarak çıkarlar. Onların yüzleri, ondördüncü gecedeki dolunay gibidir. Sonra Cennete girerler. Sonra Cehennemdeki müşrikler, Cehennemde yanmakta iken, Resûlullahın (aleyhisselâm) şefaati ile oradan çıkarılmış olan günahkâr mü’minleri göremezler. Onlara, Muhammed aleyhisselâmın şefaat ettiği, tevhîde inandıkları için onların Cehennemden kurtuldukları söylenir. Bunun üzerine onlar; “Keşke biz de müslüman olsaydık” derler.

Ebû Abdullah ibnî Nu’mân Merrâkûşî (radıyallahü anh), Süleymâniye Kütüphânesi’ndeki “Siyer-i Ehl-is-Sülûk” adlı eserinde buyuruyor ki:

Bil ki, her iki dünyâda (dünyâ ve âhırette), soyu ile, çok ilim sahibi olmakla, çok şeyler rivâyet edip, hikmetli sözler söylemekle, kişi şerefli ve azîz olmaz! Kişi, ancak (zâhiri ile beraber) bâtının da (kalbinin de) ma’nevî kirlerden ve kötülüklerden arınması ile, himmetinin yüksekliği ile bu şerefe ve izzete sahip olur. Allahü teâlâ, Dâvud aleyhisselâma; “Ben hakîm olan kişinin hikmetli sözlerine değil onun kalbine ve himmetine bakarım” diye vahyetti. Zâhirî ilim ehline göre, insanlar iki kısımdır: Âlim ve müteâllim (talebe). Âlim, kendisine tâbi olunan, müteallim ise, tâbi olandır. Bâtın ehline göre de, insanlar iki kısımdır: Mürid ve Murâd, Murâd, sıddîkdır. Mürîd ise sâdıkdır. Sâdık olan mürîdde görülen herşey, sıddîk denilen ve kendisine tâbi olunan zâta tâbi

olmanın neticesi ve meyvesidir. Sıddîk ve murâd olan zât, Ârif-i billah'dır (Allahü teâlâyı tanıyan âhıret âlimidir). Bu zât, ma'rifetler hazinesidir. Bu âlim, zâhirî ilimlerle meşgûl olup, sahifelerden nakiller yapan âlimler gibi değildir.

Birisi, büyük âlim Ebû Ya'kûb Nehrecûrî'ye; "Allahü teâlâya nasıl kavuşulur? Bu yola nasıl girilir?" diye sorduğunda; "Âlimlerle beraber olur, câhillerden uzak durur, amele ve zikre devam edersen, Allahü teâlâya kavuşursun" buyurdu.

Mekke-i mükerremede bir zât, Nehrecûrî'ye gelip; "Kalbimde bir kasvet (katılık) var. Bunun için, falan falan zât ile istişâre ettim. Onlardan biri, bana oruç tutmamı tavsiye etti. Dediği gibi yaptım, fakat bu durumdan kurtulamadım. Diğeri ile istişâre ettim, o da yolculuk yaparsam bu hâlin benden gideceğini söyledi. Onun dediği gibi de yaptım, fakat yine bu hâlimden kurtulamadım" deyince, Ebû Ya'kûb Nehrecûrî hazretleri; "Onların tavsiyeleri hatalıdır. Sen, insanlar uyuduğu zaman Mültezem'e (Hacer-ül-esved ile Kâbe-i muazzamanın kapısı arası) git. Orada, Allahü teâlâya bu hâlinin geçmesi için yalvar" dedi. O kimse de dediği gibi yaptıktan sonra, "O kasvet hâli benden geçti" dedi.

Mekke-i mükerremede, Mültezem'de bulunmayan kimse için de, her yerde Hakkın rahmet kapısı açıktır. Hakkın rahmet kapısı dâima Ehl-i İslâmın mültezemidir. Dâvûd aleyhisselâm buna işâret ederek; "İlâhî! Senin tabîblerine gittim. Hepsi de bana senin kapını gösterdiler" buyurmuştur.

> Bu kapı, uzakta ve yakında olanların hepsi içindir. Ancak, bu kapıya Allahü teâlânın hâs ve yakın kulları yapışmıştır. Bu kapının uzak-yakın herkese açık olduğuna, Allahü teâlâ, Bekâra sûresi 186. âyet-i kerîmede işâret buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmede meâlen; "(Habîbim), kullarım sana beni sordukları zaman onlara, benim yakın olduğumu ve duâ edenin duâsını kabûl edeceğimi söyle" buyuruldu.

Ebû Mervân Abdülmelik bin Ubeydullah ez-Zâhid anlatır: "Sâlihlerden bir cemâat, Fas şehri âlim ve fadıllarından birisine gelerek şöyle dediler: "Falancanın oğlu hapse düştü. Onun bırakılması husûsunda vâliye müracaat ettik, fakat o bizim bu arzumuzu kabûl etmedi. Bunun üzerine o âlim zât onlara; "Siz müracaat edilecek yerde hatâ etmişsiniz" deyip, Allahü teâlâya, o şahsın hapishâneden kurtulması için yalvarmaya başladı. Nihâyet, Allahü teâlânın izni ve inâyeti ile, o şahıs hapishâneden kurtuldu."

> Tasavvuf büyüklerinden Ebû Abbâs bin Tamettit (radıyallahü anh) anlattı: "Şeyh Ebû Ya'z, Fas şehrine gelmişti. Kal'a mahallesinde indi. Burada meşhûr bir mescid vardı. Bu mescid, sâlih kimselerin uğradığı bir yerdi. Ebû Ya'z hazretlerinin yanına, onu sevenlerden ba'zı kimseler geldi. Biraz vakit geçince, Ebû Ya'z, büyük âlim Ebû Hasen bin Hazm'i sordu. Orada bulunanlar da, onun hapiste olduğunu söylediler. Bunun üzerine, Şeyh Ebû Ya'z mescide gitti. Bir müddet orada kaldıktan sonra tekrar Ebû Hasen bin Hazm'i sordu. Yine onlar; "Efendim, daha evvel arz ettiğimiz gibi, o hapistedir" dediler. O zaman Şeyh Ebû Ya'z; "Allahü teâlâya onu kurtarması için yalvarmıştım da, onun için, acaba geldi mi diye sordum" dedi. O sırada Ebû Hasen de çıkageldi. Oradakiler, ona nasıl kurtulduğunu sorduklarında; "Şimdi beni çıkardılar!" dedi. Ben, Allahü teâlânın Ebû Ya'z'ın duâsı hürmetine onu hapisten kurtardığını anladım."

Hakkın kapısına yapışmak, bütün derdlere deva, hastalıklara şifâdır. Şöyle anlatılır: "Zamanının meşhûr vâlilerinden Leys bin Rebî', bir hastalığa yakalanmıştı. Zamanının en meşhûr tabîbleri onu tedâvi etmişler, ancak bir netice alamamışlardı. Onun hastalığı karşısında şaşırıp kalmışlardı. Vâlinin yakınları ve akrabaları da, hastalığın bu kadar uzun sürmesinden dolayı ne yapacaklarını bilemez olmuşlardı. Birgün vâli Leys bin Rebî'; "Hastalığımın tedâvisinden ve şifâ bulmamdan hiç ümid yok mu?" deyince, tabîbler; "Evet, yapacak bir şeyimiz kalmadı" dediler. Bu sırada içlerinden biri vâliye; "Efendim! Sehl bin Abdullah Tüsterî isminde sâlih bir zât vardır. Onun kerâmetleri meşhûrdur. O, size duâ ederse, şifâ bulmanız umulur. Ona birini gönderip da'vet ederseniz iyi olur" dedi.

Bunun üzerine vâli emir verip, Sehl bin Abdullah Tüsterî'yi çağırttı. Sehl bin Abdullah vâlinin yanına gelince, vâli, ona; "Efendim! Eğer benim hastalıktan kurtulup, şifâ bulmam için duâ buyurursanız, duânızın bereketiyle, sıhhat ve afiyete kavuşacağımı umuyorum" dedi. Bunun üzerine Sehl bin Abdullah Tüsterî; "Kapında bunca mazlûm varken, zâlimler yardımcıların iken sana nasıl duâ ederim? Mazlûmlara yardım et! Zâlimleri yanından uzaklaştır! O zaman Allahü teâlâ sana şifâ verir" buyurdu. Bunun üzerine vâli Leys bin Rebî', Sehl hazretlerinin söylediklerinin derhal yerine getirilmesini emretti. Yaptığı bütün haksızlık ve zulümlerden tövbe etti. Bunun üzerine Sehl bin Abdullah Tüsterî ellerini kaldırıp, onun için

şöyle duâ etti: “Allahım! Ona ma’siyetin, günahın ve kötülüğün zilletini, zulmün alçaklığını gösterdin. O bunu idrâk edip anladı. Şimdi ona, sana olan itaatin izzetini, kıymetini ve üstünlüğünü göster ve sıhhatin tadını tattır.” Duâsını bitirir bitirmez, vâli Leys bin Rebi’ ayağa kalktı. Sanki, daha önce hiç hasta değilmiş gibi oldu. Bunun üzerine vâli, Sehl bin Abdullah Tüsterî’ye bin dinar verilmesini emretti. Fakat dinarları kabûl etmeyip, vâlinin yanından ayrıldı. Yanında bulunanlardan biri ona; “Efendim! O dinarları alıp da fakirlere dağıtsanız iyi olmaz mıydı?” deyince, Sehl bin Abdullah Tüsterî eliyle deniz tarafına doğru işâret etti. İşâret ettiği yere bakanlar, denizin tamamen inci ile dolduğunu gördüler. Bunun üzerine Sehl bin Abdullah onlara şunu söyledi: “Bu kadar incilere sâhib olan kimse, hiç Leys’in altınlarına muhtaç olur mu? Tabîbler bir vâsıtadır. Şifâyı ancak Allahü teâlâ verir” buyurdu.

İşte böyle garip ve harikulade hâdiseler, Allahü teâlânın dostlarının ve velî kullarının hâlleridir. Hakîkatte, hakîkî sultan ve pâdişâh bu büyüklerdir. Kim doğru yolda bulunmak isterse, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin yolunda giden o büyüklerin yolundan gitsin, onların izinden yürüsün!

Allahım! Hasta kalblerimize deva ve şifâ ihsân eyle. Fadlınla, rahmetinle günahlarımızı af ve mağfiret eyle! (Amin).”

Ebû Abdullah İbni Nu’mân Merrâkûşî (radıyallahü anh) “Gunyet-üt-tâlib” adlı risalesinde buyurdu ki:

> “Mü’minlere takvâyı tavsiye ederim. Çünkü takvâ, mü’minler için en hayırlı elbisedir. Güzel amel sahibi sâlih kimselerle beraber olmak, bozuk amelli fâsık kimselerden uzaklaşmak, takvâda kolaylık sağlar. Kur’ân-ı kerîmde Zuhrûf suresi altmışyedinci âyet-i kerîmede meâlen; “(Küfürde birleşip sevişen) dostlar, o gün birbirlerine düşmandırlar. Dostlukları ve birbirlerini sevmeleri, Allahü teâlâ için olan takvâ sahipleri ise, birbirlerine şefaat ederler” buyuruldu. Hadîs-i şerîfte, sâlih ve iyi kimselerle beraber bulunmak hakkında; “Sâlih arkadaşın hâli, güzel koku satan attârın hâli gibidir. Ondan koku satın almasan da, hiç olmazsa kokusundan istifâde edersin. Kötü arkadaşın durumu ise, demircinin durumu gibidir. Ateşi elbiseni yakmasa da, kötü kokusu bulaşır” buyuruldu.
>
> Allahü teâlâ, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) lâyık olduğu yüksek dereceleri mükâfat olarak versin. Çünkü O, bizi kötü ve bozuk kimselerle beraber olmaktan sakındırıp, iyi ve sâlih kimselerle beraber olmak için uyardı! En iyi arkadaş, beraber olmaya daha lâyık kimse, Resülullah efendimizin (aleyhisselâm) haber verdiği kimsedir. Resûlullaha (aleyhisselâm); “Yâ Resûlallah! En hayırlı, en iyi arkadaş hangisidir?” diye sorulunca; “Kendisini gördüğünüzde Allahü teâlâyı hatırladığınız, konuşması ilminizi artıran, ameli ve yaptıkları size âhireti hatırlatan kimsedir” buyurdu.

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma vahyedip; “Yâ Mûsâ! Kendine dost, arkadaş ara! Sana benim rızâm için gelmeyen kimse ile dost ve arkadaş olma! Çünkü o vefasızdır” buyurdu.

Mâlik bin Enes (radıyallahü anh) şöyle anlattı:

Havariler, Îsâ aleyhisselâma; “Yâ Rûhullah! Kiminle arkadaş olalım?” diye sordular. Îsâ aleyhisselâm; “Görüldüğünde size Allahü teâlâyı hatırlatan, konuşması ilminizi artıran, işleri sizi âhirete teşvik eden kimse ile arkadaş olunuz” buyurdu. Mâlik bin Enes (radıyallahü anh) talebelerine bunu tavsiye eder, “Sözü ilmini artıran, işleri seni âhirete teşvik eden kimseyi arkadaş edin, dinine zarar getiren, işleri seni dünyâya teşvik eden kimse ile arkadaş olmaktan sakın” buyururdu.

Lokman Hakim de oğluna şöyle nasihatte bulundu: “Ey oğul! Diline sahip olmayan kimse, sonunda pişman olur. Çok münâkaşa ve münâzara yapan kimse, kötülenir. Kötü işlerin yapıldığı yerlere girenler, oralarda işlenen kötü işleri yapmakla suçlanır ve töhmet altında kalırlar. Kötü kimse ile arkadaş olan kimse, kötülükten kurtulamaz. Emîn olamaz. İyi kimse ile arkadaş olan kimse, iyi şeylere kavuşur.”

Mâlik bin Enes (radıyallahü anh), kendisinden nasihat isteyen bir kimseye; “Allahü teâlâdan kork! Allahü teâlânın sana lütfettiği nûru, günah işlemek sûretiyle söndürme!” buyurdu.

İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) bir nasihatinde; “Allahü teâlânın, kalbini açmasını, nurlandırmasını isteyen kimsenin, kendisini alâkadar etmiyen mevzûlarda konuşmaması, günahları terketmesi, onlardan uzak durması lâzımdır. Kim iyi ameller işlerse, Allahü teâlâ, başkasına nasîb etmediği şeyleri o kimseye nasîb eder” buyurdu.

Allah ve Resûlü, ana-babaya itaat edip onlara teşekkür borcunu eda eden, onlara karşı gelmeyenlerden râzıdır.

İbn-i Vaddâh anlattı: Akşam ile yatsı arasında büyük zâtlardan birinin huzûruna girdim. Ona; “Bana nasihatte bulun” dedim. Bunun üzerine bana nasihatte bulunup; “Allahü teâlâdan kork! Ana-babana itaat et! Onlara iyilikte bulun! Kur’ân-ı kerîmi çok oku! Bunu hiç ihmâl etme! Mümkün mertebe insanlardan uzak kal! Çünkü, hased de, nemime de (söz taşımak) hep iki veya daha fazla insan arasında olmaktadır. Fakat, yalnız ve tek başına olan kimse, bu durumlardan nefsini korumuş olur” buyurdu.

Ben de şunu nasihat ederim: Kişinin, zâhirî ilimlerden herkesin bilmesi lâzım olan; namaz, oruç gibi farz-ı ayn olan vazîfelere dâir bilgileri öğrenmesi ve bilmesi zarurîdir. Çünkü kalblerin aydınlanması, kalblerin huzûru ve Allahü teâlânın rızâsı bunları öğrenip, yapmaktadır. Bu husûsta Mâlik bin Enes’in (radıyallahü anh) sözü ne güzeldir Bir kimse gelip. Mâlik bin Enes’den (radıyallahü anh) bâtın ilmi ile ilgili birşey sordu. Mâlik bin Enes (radıyallahü anh), onun bu suâlini hoş karşılamadı ve ona; “Bâtın ilmi, zâhir ilmini öğrendikten sonra öğrenilir. Zâhirî ilimleri öğrenmiş, olan, bâtın ilmini öğrenir. Zâhirî ilimleri öğrenip, onlar ile amel eden kimseye, Allahü teâlâ bâtın ilmini açar. Bâtın ilmi, ancak kalbin açık olup nurlanması ile elde edilir” buyurup, suâli soran şahsa döndü ve şöyle dedi: “Sen, açık ve zâhir olan şeylere sarıl! Bilinmeyen yollara girmekten sakın! Bildiğin şeylere yapış, bilmediklerini, anlayamadığın şeyleri bırak!” buyurdu.

> Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde Bekâra suresi 282. âyet-i kerîmede meâlen; “Hak teâlânın emrine ve nehyine aykırı hareketten sakının, azâbından korkun! Allahü teâlâ, işlerinize âit hükümlerini size öğretiyor. Allahü azîmüşşân, her şeyi hakkıyla bilir” buyurdu.

Takvâ, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmaktır. Bu mühim bir kaidedir. Kim gizli ve açıkta iken bu kaideyi gözetmezse, helakı ve felâketi yakın demektir. Şâirlerden biri, bir beytinde şöyle demektedir:

“Ey kardeşim! Kendine takvâyı azık edin. Çünkü takvâyı kendisine sermâye edinen kimse, pekçok hayır ve iyiliklere nail olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 522

2) Tabakât-ül-evliyâ sh. 488

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 384

4) El-A’lâm cild-7, sh. 118

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 134

6) Kıyâmet ve Âhıret sh. 116

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 406, 997

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 68

9) “Siyer-i ehl-is-sülûk”. Süleymâniye Kütüphânesi. Şehid Ali Paşa kısmı, 1345 numaralı mecmûada.

10) “Gunyet-üt-tâlib”, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı. 1345 numaralı mecmûada.

11) “Misbâh-üz-zulâm, fil-müstegisî bi-hayr-il-enam Muhammed aleyhi efdalüs salâtü vesselâm fil-yakazati vel-menâm” Süleymâniye Kütüphânesi. Şehid Ali Paşa kısmı, 57 numaralı eser.

MERZÛK BİN HASEN BİN ALİ

Zebid şehrinde yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Merzûk bin Hasen bin Ali es-Sârifî el-Yemenî’dir. Babası, Züâl’den gelip Zebid’de yerleşmiş idi. Merzûk hazretleri orada yetişti. İbrâhim-i Çeştî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. 619 (m. 1222) senesinde vefât etti. Bâb-ü sihâm kabristanında defnolundu. Kabri, orada büyük âlimlerin bulunduğu meşhûr kabirler arasında ziyâret edilmekte, ziyâret edenler mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Ziyâret edip, onu vesile ederek Allahü teâlâya duâ edenlerin duâlarının kabûl edildiği çok görülmüştür.

Merzûk bin Hasen hazretleri, Ahmed-i Sayyâd Ebû Gays, Muhammed Hâkimî ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Kendisi de birçok talebe yetiştirdi. Keşif ve kerâmet sahibi, evliyânın büyüklerindendir. Ümmî idi. Ya’nî okuması yazması yoktu. Fakat Allahü teâlânın inâyeti, yardımı ile çok ilim sahibi olmuştu. Her âlim ile, bildiği ilimlerle ilgili olarak konuşurdu.

Ya'nî birçok ilimde söz ve ihtisas sahibi idi. Dostlarına çok fâideli olurdu. Herkes kendisinden çok istifâde ederdi. Talebelerini çok güzel yetiştirirdi. Evlâdından, soyundan çok âlim gelmiş olup, kendilerine Benî-Merzûk denilmiştir. Merzûk bin Hasen (radıyallahü anh), bu âlimler sülâlesinin ceddi, atasıdır. Zebid şehrinde ilim öğrenmek istiyen herkes kendisine gelip, talebe olurdu. Herkes tarafından tanınır ve sevilirdi. Torunlarından Yahyâ-i Merzûkî, Benî-Merzûk evliyâsını, âlimlerini anlatan bir kitap yazmıştır. Bu kitapta şöyle anlatıyor: "Bir defasında, zamanın sultânı, Merzûk hazretlerini bir ziyâfete da'vet etti. Maksadı, onun hâlini iyice anlamak, imtihan etmek, denemek idi. Kerâmet sahibi olduğu söyleniyor, bakalım aslı var mı?" düşüncesiyle hareket ediyordu. Bir sığır ve bir de at kestirip, etlerini ayrı ayrı pişirttirdi. Ayrı ayrı tabaklara koydurdu. Sonra Merzûk hazretlerini yemeğe da'vet ettiler. Merzûk (radıyallahü anh), talebelerinden ba'zıları ile gelip sofraya oturdu. Sultânın adamları da sofraya oturdular. Merzûk bin Hasen hazretleri, içinde sığır etinin bulunduğu tabakları talebelerinin önlerine dağıttı, içinde at eti bulunan tabakları da sultânın adamlarının önlerine koydu. Sultân dikkatle ta'kib ediyordu. Sığır etlerinin hepsinin Merzûk hazretleri ve talebelerine, at etlerinin de kendi adamlarına geldiğini görünce çok hayret etti. Tabaklar önceden, sâdece sultânın bileceği şekilde karıştırılmış idi. Merzûk hazretleri ise, bu tabakları hiç yanlışlık olmadan ayırıyor, sığır etlerini kendi talebelerine, at etlerini de sultânın adamlarına ayırıyordu. Sultan bir ara; "Bunların hepsi temiz ettir. Niçin ayırıyorsunuz?" deyince, Merzûk (radıyallahü anh); "Bu tabaktaki etler, fakirlere (bizlere) lâyıktır. Diğer tabaklardaki etler de, sultanların adamlarına, hizmetçilerine lâyıktır" buyurdu. Bunları işiten Sultan, Merzûk hazretlerinin fazilet ve yüksekliğini anlayarak, hemen yanına yaklaştı. Merzûk'un elini öptü, ondan nasihat istedi. "Lütfen bana emrediniz! Hüküm vermekte nasıl davranayım?" dedi. Merzûk hazretleri de ona nasıl davranması icâb ettiğini açıklıyarak, çok nasihatlerde bulundu."

Rivâyet edildiğine göre, zamanın kadısı Zebid'de bir câmi yaptırmış idi. Câmi inşaatı tamamlanmış, mihrabın yerleştirilmesine sıra gelmişti. Kalabalık bir cemâat toplanmıştı. Merzûk hazretleri de cemâat arasında idi. Zaten evi de, yeni yapılan mescidin hemen yakınında idi. Mihrabın tam düzgün yerleştirilmediğini görünce, kadıya müracaat ederek durumu bildirdi. Kıble istikâmetinin tam o şekilde olmadığını, biraz daha dönülmesi icâb ettiğini bildirdi. Kâdı ise bunu kabûl etmedi ve muhalefet etti. Merzûk hazretleri, kadıya; "Kıble böyledir, inanmıyorsan bak. İşte Kâ'be-i muazzama!" buyurdu. Kâdı, Merzûk hazretlerinin bildirdiği şekilde durarak bakınca, Allahü teâlânın izni ile, Merzûk bin Hasen'in bereketi ile, tam karşısında Kâ'be-i muazzamayı gördü. Orada bulunan cemâatin hepsi de gördüler. Mihrabı da, Merzûk'un (radıyallahü anh) bildirdiği şekilde yerleştirdiler."

Merzûk hazretlerinin kerâmetlerinden birisi de şöyle anlatılmaktadır "Merzûk bin Hasen'in oğullarından birinin, bir kimsede alacağı vardı. Bir zaman sonra o kimseden alacağını istedi. O kimse borcunu inkâr ettiği gibi, Merzûk'a gelerek, borcu olmadığı hâlde oğlunun kendisinden para istediğini bildirip, şikâyette bulundu. O da oğlunu çağırıp, ona; "Sen borcu, alacağı, malı boşver! Nasıl olsa öleceksiniz. Zâten ecelin geldi" buyurdu. O oğlu, o mecliste vefât etti.

Merzûk bin Hasen hazretleri vefât edince, onu saltanat ehlinin kabirleri arasına defnettiler. Kabri, Sultan Muzaffer bin Resûl'ün yanında idi. Vefâtından senelerce sonra idi. Emîrlerden (vâlilerden) İbn-i İydemir isminde birisi vefât etti. Merzûk hazretlerinin kabrinin yakınında bunu defnettiler. O zamandaki âdetlere göre, böyle birisi vefât edip defnedilince, kabrin üzerine bir çadır kurulur, ölen kimsenin yakınlarından bir grup kimse o gece o çadırda yatardı. Bu ölen kimse için kurulan çadırda da, amcasının oğlu ve bir grup kimse yattılar. Ölen kimsenin amcasının oğlu olan kimse, o gece çadır da uyurken rü'yâsında gördü ki, bir grup melek, deveyi andıran bir ateş (ateşten bir deve) getirdiler. Üzerinde de ateşten bir mahmil (sandık) vardı. O gün vefât etmiş olan amcasının oğlunu, kabrinden çıkardılar ve getirdikleri ateşten sandığa koymak istediler. O ise ateşin şiddetinden, kendisine gelen bu sıkıntıdan dolayı feryâd ediyor, imdâd istiyordu. Bu sırada, Merzûk bin Hasen hazretleri kabrinden çıkıp oraya geldi ve meleklere; "Onu bırakınız!" buyurdu. Melekler onu görünce çok hürmet ettiler ve; "Ey efendimiz! Biz buna böyle yapmakla emrolunduk" dediler. O da; "Rabbim beni bu kimseye ve yakınımdaki kabirlerde bulunanlara şefaatçi eyledi" buyurdu. Bunun üzerine melekler onu bırakıp gittiler. Sabah olunca, rü'yâyı gören kimse rü'yâsını insanlara anlattı. O çadırı oradan kaldırdılar. O sırada, Merzûk hazretlerinin yerinde, insanları irşâd etmekle meşgûl olan zât, torunu, Muhammed bin Hasen bin Merzûk idi. Rü'yâyı gören kimse, rü'yâsını ona da anlattı. Bu da, dedesi ve babası gibi evliyâ zâtlardan idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 250

MÜFERRİC BİN MUVAFFAK

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Müferric bin Muvaffak bin Abdullah ed-Demâmînî'dir. 648 (m. 1250) senesi Cemâzil-evvel ayı onikinci Cum'a günü vefât etti. Çok kerâmetleri görüldü. Müferric bin Muvaffak, Habeşli bir köle idi. Efendisi onu sattı. Uzun zaman gittiği yerde yemedi, içmedi. Yeni efendisi kendisini mecnun zannedip çok dövdü. O buna hiç karşılık vermedi ve bu dövmeye hiç aldırış etmedi. Onu bağlayıp gittiler. Döndüklerinde, bağlarını çözülü olarak bir yanda onu, bir yanda ipleri gördüler. Sonra onun Allahü teâlânın sevgili kullarından olduğunu anlıyan yeni sahibi onu azâd etti.

Es-Safî bin Ebi'l-Mensûr onun hakkında: "Ed-Demâmînî, önceleri Allahü teâlâyı çok zikr ederdi. Allahü teâlânın zikriyle kendinden geçerdi. Daha sonra Şeyh Ebü'l-Hasen bin es-Sebbag'ın sohbetinde bulundu" demektedir.

Er-Reşîd el-Attâr, onun hakkında şöyle der: "Müferric ed-Demâmînî sâlih kimselerin en üstünü idi. Çok kerâmetleri görüldü. 90 seneye yakın bir ömür sürdü. Son zamanlarında gözleri görmez oldu."

Şeyh Abdülkerîm ise; "Ed-Demâmînî, Ebü'l-Haccâc el-Aksarî ile görüştü" demektedir.

En-Necm Ahmed el-Kavsî, kasidesinde özetle şöyle demektedir: "İnsanlar dünyâda herhangi bir sıkıntıya düştüklerinde, şaşırdıklarında, Allahü teâlânın sevdikleri olan sâlih kimseleri vesile ederler. Allahü teâlâdan onların yüzü suyu hürmetine yardım isterler. Müferric ed-Demâmînî ve Ebü'l-Haccâc bunlardan olup, şeref sahibi üstün kimselerdir. Ebü'l-Hasen bin es-Sabbag da bunlardandır. Bütün yeryüzü çöl olsa, sığınılacak üstün bir makam vardır. O da, Muhammed aleyhisselâmın makamıdır. O makam, devamlı herkese kâfi ve üstün bir makamdır.

> Müferric bin Muvaffak herkese yadım ederdi. Bir defasında Şeyh Mecdüddîn ile Kâhire'ye gitti. Onların geldiğini haber alan sultan; "Şayet peşindekiler olmasaydı. Sizi karşılardım" diye haber gönderdi. Daha sonra onlar sultânın huzûruna çıktılar. Müferric bin Muvaffak, ilk gördüğü kimseye âdeti üzere Resûlullahın (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini okurdu: "Birbirinizle münâsebeti kesmeyin; birbirinize arka çevirmeyin, düşmanlık etmeyin, hasedleşmeyin. Ey Allahın kulları kardeş olun." Sultânı görünce; "Sen sultansın değil mi?" diye sorunca, sultan da; "Evet" deyince, âdeti üzere okuduğu hadîs-i şerîfi ona da okuttu. Sıkıntıda olan ba'zı kimselere yardımcı ve merhametli olmasını tenbîh etti.

Şöyle anlatılır: "Birgün Müferric bin Muvaffak bir yere misâfirliğe gitti. Orada önüne, ikram olarak pişmiş tavuk getirdiler. O zaman tavuğa; "Allahü teâlânın izniyle diril" buyurdu. Allahü teâlânın izniyle tavuk derhal canlandı ve uçup gitti."

Müferric bin Muvaffak buyurdu ki: "Takvâ, Allahü teâlânın haram kıldığı, yasak ettiği şeylerden uzak kalmak, onlara yaklaşmamaktır."

"İlimsiz kimsenin konuştukları, dinleyeni doğru yoldan çıkarmaktan başka birşey vermez."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 472

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 267

3) Nefehât-ül-üns sh. 653

4) Hüsn-ül-muhadara cild-1, sh. 519

MUHAMMED BEHÂÜDDÎN-İ VELED (Sultân-ül-ulemâ)

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, evliyânın büyüklerinden olan Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) birinci halifesi olanı Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîkın (radıyallahü anh) soyundan gelmektedir. Belh şehrinde Hâtiboğulları sülâlesindendir. Babası Hüseyn Hatîbi, dedesinin ismi de Ahmed Hatîbî'dir. 545 (m. 1151)'de doğdu. 625 (m. 1228)'de veya 628 (m. 1231)'de Konya'da vefât etti. Annesi, Harzemşah sultanlarından Alâüddîn Muhammed Harzemşah'ın kızıdır.

Behâüddîn Veled'in annesi ile babasının evlenmeleri şöyle olmuştur: Sultan Alâüddîn birgün vezirine, kızının evlenme

çağına geldiğini, bu sebeble kiminle evlenmesinin münâsip olduğunu sordu. Vezîr de tereddüt etmeden; “Sultânım! Kerîmenizi, ilim ve irfan sahibi bir kimseye vermelisiniz” deyince, sultan tekrar, “Bu kimse sizce kimdir?” diye sordu. Vezîr, “Âlimler arasında kızınıza en lâyık olan Hüseyn Hatîbî’dir” dedi. Sultânın gönlünden geçen kimse de bu olduğu için, vezirinin bu cevâbına memnun oldu. O gece rü’yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Ona Peygamberimiz buyurdular ki; “Ey Alâüddîn! Kerîmenizi Hüseyn Hatîbi ve nikâh ediniz. Onu kendinize dâmâd ediniz.” Bu rü’yâ üzerine, kızı Emetullah hâtunu, Hüseyn Hatîbi ile evlendirdi. Bu evlilikten, Muhammed Behâüddîn isminde bir evlâtları oldu. Muhammed Behâüddîn iki yaşında iken, babası Hüseyn Hatîbi otuzüç yaşlarında olduğu hâlde vefât etti.

Emetullah hâtun, oğlu Behâüddîn’in büyümesi ve iyi bir tahsil ile yetişmesi için büyük bir titizlik ve i’tinâ gösterdi. Efendisi (beyi) Hüseyn Hatîbî’den kalan kitapların bulunduğu odaya oğlunu sık sık götürür, “Evlâdım, Behâüddînim! Bu kitaplar, rahmetlik babandan kaldı. Muhterem baban bu kitapları dâima okur, hiç elinden bırakmazdı. Bu kitaplara çok değer verir, herşeyden üstün tutardı. Onun vefâtından sonra pekçok âlim bu kitapları almak için bize geldiler. Fakat hiçbirine vermedim, bunları senin için muhafaza ediyorum. Sen de ilim öğrenerek babanın kitaplarını anlamaya muvaffak ol ve babanın yerini tut” der idi. Bu sözler Behâüddîn’e çok te’sîr eder, büyüyünce okuyup âlim olacağını söylerdi. Emetullah hâtun, oğlunu, okuma çağına gelince ilim tahsiline verdi. Behâüddîn, derslerine çok çalışır, devamlı kitapları ile meşgûl olurdu. Keskin zekâsı, hâdiselere karşı sür’at-i intikâlinin çok fazla olması ve Allahü teâlânın yardımıyla kısa zamanda hocalarının takdîrini kazandı. Pekçok zâhirî ilimleri öğrendi. Dolayısıyla, halk arasında da tanındı, onların muhabbetlerini kazandı. Büyük Velî Necmeddîn-i Kübrâ’dan tasavvufu öğrenerek, onun dertlere deva olan feyiz ve bereketlerine kavuştu. Bâtınî ilimlerde ilerliyerek, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin en önde gelen talebeleri arasına girdi. Muhammed Behâüddîn, hocasının teveccühleri ile iyice olgunlaşarak, zamanının en büyük âlimlerinden ve velîlerinden oldu.

Muhammed Behâüddîn evlenme çağına gelince annesi, Harzem Sultânı Rükneddîn’in kerîmesi olan Mü’mine hâtun ile evlendirdi. Onların bu evliliklerinden de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri doğdu.

Muhammed Behâüddîn hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde öyle yüksek derecelere vâsıl oldu ki, iki cihanın güneşi, hürmetine yaratıldığımız Server-i âlem Sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona rü’yâsında “Sultân-ül-ulemâ=Âlimlerin sultânı” lakabını verdi. Rivâyete göre, bu hâdise şöyle anlatılır: Zamanının büyük âlimlerinden üçyüz kadar müftî ve müderris, bir gece Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü’yâlarında gördüler. Resûlullah efendimiz büyük bir kürsî üzerine oturmuşlardı. Etrâflarında da binlerce evliyâ ve âlim bulunuyor, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) huşû’ içinde dinliyorlardı. Orada Muhammed Behâüddîn, güzel elbiseler giyinmiş bir hâlde, Peygamber efendimizin hemen yanı başlarında ve sağ taraflarında oturmuş idi. Peygamberimiz, orada bulunanlara Muhammed Behâüddîn-i Veled’i göstererek; “Ey insanlar! Bugünden sonra Muhammed Behâüddîn’e “Sultân-ül-ulemâ” denilecek ve imzasına “Sultân-ül-ulemâ” yazılacaktır” buyurdu. Sabah olunca rü’yâlarını anlatmaya gelenlere, daha onlar bu müjdeyi vermeden o; “Ey kardeşlerim! Bu gece Sevgili Peygamberimizin bize ihsân buyurduğu lakabı bana müjde için geldiniz değil mi?” diyerek, onların rü’yâlarını keşfettiğini belirtince, cümlesi hayran kalarak dediler ki, “Allahü teâlâ ve Resûlü (aleyhisselâm) şâhiddir ve biz de şahidiz ki, sen Sultân-ül-ulemâ’sın. Bundan böyle bu isimle tanınacaksın.” Muhammed Behâüddîn’e karşı muhabbetleri ziyâde olup, ona talebe olmak istediklerini bildirdiler. O da, gelen bu âlimleri talebeliğe kabûl etti. İmza olarak da Sultân-ül-ulemâ lakabını kullanmaya başladı.

Âlimler, rü’yâlarını yakınlarına söyleyince, hâdise herkes tarafından işitildi. Her taraftan ziyâretçiler gelmeye başladılar. Şânı her yerde duyuldu. Halkın yanında i’tibârı pek ziyâde yükseldi. Herkes huzûruna koşar, hizmetiyle şereflenmek için çalışır ve hasta kalblere şifâ olan mübârek sözlerini dinlemek için can atarlardı. O civarda olanlar, Sultân-ül-ulemâ’ya sabırsızlıkla koşarak, talebesi olmakla şereflenmek istediler ve murâdlarına kavuştular. Birçok müşkili olanlar Belh’e kadar gelip, aldıkları cevaplarla dertlerine derman buldular.

> Behâüddîn Veled hazretlerinin zâhirî ve bâtınî mertebeleri yükselince, başta annesi, talebeleri ve akrabaları kendisine; “Başımıza pâdişâh ol. Seni korumak, emirlerini yerine getirmek için hazırız” dedilerse de, onlara; “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Ben fakirlikle iftihar ederim” buyurdu. Zâhirî saltanat tâcını giymek bize yakışmaz. Bizim yolumuz, Peygamberimize

tâbi olmak ve sünnet-i şerîflerine uymaktır” buyurdu.

Behâüddîn-i Veled, bundan sonra riyâzet ve mücâhede (nefsin isteklerini yapmamak, istemediklerini yapmak) ile uğraştı. Bu şekilde ma’nevî bakımdan pek yüksek derecelere kavuştu. Ne zaman va’z-ü nasihat etmeye başlasa, etrâfında binlerce insan toplanır, feyiz ve bereketlerinden istifâde ederlerdi.

Behâüddîn-i Veled, sabah namazından sonra ikindi vaktine kadar talebelerine ilim öğretir, ikindiden sonra medresesine gelenlere ma’rifetullahdan (Allahü teâlâyı tanımakdan) bahsederek irşâd ederdi. Nasihatlerinde Ehl-i sünnet i’tikâdını anlatır, bozuk fırkaların inanışlarını izah ederdi. İnsanların, dalâlet fırkalarına düşmemeleri, Cehennemde yanmamaları için çok gayret sarfederdi.

Bid’at fırkasına mensûp ba’zı âlimler, aralarında ittifâk ederek, Behâüddîn-i Veled’i, sultâna şikâyet ettiler. Dediler ki: “Sultânımız! Muhammed Behâüddîn-i Veled, size zâlimdir, âlimlerinize de câhildir diyor. Halkın büyük bir kısmı onun etrâfında toplandı. Vakitlerinin çoğunu onunla geçiriyorlar. Birgün sizi tamâmiyle bırakıp, ona tâbi olacakları muhakkaktır. Eğer böyle bir şey vâki olacak olursa, sizin saltanatınıza ziyan gelir ki, bizim için de yüz karasıdır. Biz, size gördüğümüzü söylüyoruz. Vazifemiz sizi uyarmaktır, gerisini siz bilirsiniz.” Bunları işiten sultan çok üzüldü. Çünkü Sultân-ül-ulemâ’ya muhabbeti çok fazla idi. Fakat bu âlimlerin söyledikleri de yabana atılır şeyler değildi. Bu işin tahkîki için yakınlarından bir kimseyi Sultân-ül-ulemâ’ya göndererek; “Bütün beldelerde olan hâdiseler sizce keşfolunmakta, bütün memleketlerdekiler de tasarruflarınız altındadır. Ülkemizde bir pâdişâh var iken, ikincisinin de hükümet kurması uygun değildir. Neticede, bendenizi bir memlekete ta’yin buyurursanız memnun oluruz” gibi, kahırlı, uygun olmayan sözler sarfetti. Bunları Sultân-ül-ulemâ’ya söylediklerinde, buyurdu ki: “Hasedcilerin zulümlerinden hicret etmek dedelerimizin sünnetleridir. Madem ki böyledir, biz de sefer eder, başka ülkelere gideriz. Biz buradan ayrılınca, bu memleketin başına felâketler gelir, bu ülkeyi dinsiz tatarlar (Hülâgü’nün ordusu) istilâ ederler” buyurdu. Akraba ve talebelerine sefer hazırlıklarına başlamalarını söyledikten sonra, sultânın adamına dönerek; “Sultânınıza gidip benden selâm söyleyiniz. Ona; “Biz fânî dünyânın şöhretlerine talip değiliz. Dünyâ sultanlığında, tacında da gözümüz yoktur. O, bu dünyâdaki saltanatına devam etsin” deyiniz” buyurdu.

Haber etrâfa çabucak yayıldı. Behâüddîn-i Veled hazretlerinin hicretini işiten herkes, malını mülkünü toplayıp, bu memleketten ayrılmaya, Behâüddîn-i Veled ile beraber gitmeye karar verdiler. Bütün bu olanları ta’kib eden sultan, daha çok üzüldü. Sultân-ül-ulemâ’ya şefâatçılar göndererek af diledi. Hicret etmekten vazgeçmesini istirhâm etti. Sultân-ül-ulemâ hazretleri, pâdişâhın teklifini red etti. Fitne çıkarmadan, halkı galeyana getirmeden şehirden ayrılmak istiyordu. Bunun için de, Cum’a günü Belhlilerin bir câmide toplanmalarını arzu etti. Herkes o gün câmide toplanıp, mahşerî bir kalabalık hâlini aldı. Behâüddîn-i Veled, onlara nasihat etti, tesellide bulundu ve onlarla vedâlaştı, helâlleşti. Orada bulunanlar çok ağladılar. Kürsîden inip kapıya doğru ilerleyince, kürsî, Sultân-ül-ulemâ hazretlerinin arkasından yedi adım kadar yürüdü. Câmide bulunan bütün taşlar ve ağaçtan yapılmış eşyalar, hep birden; “Ey Sultân-ül-Muhakkıkîn! Bizi garîb bırakarak nereye gidiyorsunuz?” diye feryâd ettiler. Bu hayret dolu manzarayı, orada bulunanların hepsi dehşetle seyretti. Sultân-ül-ulemâ, oradan yakın akrabalarıyla, talebeleriyle beraber ayrıldı.

Nişâbûr’a geldiklerinde, Feridüddîn-i Attâr hazretleri onları karşıladı. Onlara izzet ve ikramlarda bulundu. O sırada beş yaşlarında bulunan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Nişâbûr’da bir rü’yâ gördü. Rü’yâsında nûr yüzlü bir ihtiyâr, kendisine, altı tane dalı olan bir gül verdi. Rü’yâsını babasına anlattığında, Sultân-ül-ulemâ şöyle ta’bir etti: “Altı tane dalı olan gül, senin altı cildlik bir kitap yazacağına işârettir.” Orada bulunan Feridüddîn-i Attâr da; “Altı dallı güle kavuşuncaya kadar bu kitap ile meşgûl olursunuz” diyerek, “Mantık-ut-Tayr” isimli kitabı Mevlânâ’ya hediye etti. Meğer rü’yâda görülen ve kendisine gül veren kimse Feridüddîn hazretleri imiş.

Nişâbûr’dan ayrılıp Bağdad’a doğru yola çıktılar. Bağdad’a giderken, yol üzerindeki bütün şehirlerin sakinleri onları çok iyi karşılayıp, evlerine götürerek çok ikram ve ta’zimde bulundular. Bağdad’a yaklaştıkları zaman, kendilerine rastlayan bir cemâat; “Sizler kimlersiniz? Nereden gelip, nereye gidiyorsunuz?” diye suâl edince, Behâüddîn-i Veled; “Allahdan geliyoruz, Allaha gidiyoruz, Lâ havle velâ kuvvete illâ billah” cevâbını verdi. O cemâat, bu cevâbın muhabbeti ile hayretler içinde kaldılar. Bu haber, Şeyh Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerine bildirildi. O da; “Böyle bir zât, Behâüddîn-i Veled’den başkası olamaz” buyurdu. Bunun üzerine Sühreverdî hazretleri de, talebeleri ile birlikte onu karşılamaya çıktılar. Buluştukları zaman, Sühreverdî hemen atından inip, Hazreti Behâüddîn’in ellerini öptü ve onları kendi hânesine da’vet etti. Behâüddîn-i Veled, maiyetinin kalabalık

olduğunu söyliyerek, özür diledi ve Müstensıriyye Medresesi'ne yerleşti.

Bağdad'dan kâfilesiyle ayrılan Sultân-ül-ulemâ, Kûfe yoluyla Kâ'be-i muazzamaya geldi. Zilhicce ayının ortalarına kadar orada ibâdet ile meşgûl oldu. Haccını îfâ ettikten sonra, Medîne-i münevvereye gelip, hasretiyle yandığı Sevgili Peygamberimize (aleyhisselâm) misâfir oldu. Orada günlerce gözyaşları içinde ibâdet eyleyip, Resûlullah efendimizin feyiz ve bereketleriyle şereflendi. Bir müddet orada Cennet hayâtı yaşadıktan sonra, ma'nevî bir işâret üzerine Peygamber efendimize (aleyhisselâm) veda edip, gözlerinden yaşlar dökerek oradan ayrıldı. Medîne-i münevvereden ayrılıp günlerce yol aldıktan sonra, Şam'a geldi. Oradaki âlimler Şam'da kalması için çok ısrar ettilerse de, onlara nâzik bir cevâb ile Rum diyârına gitmek istediğini bildirdi. Oradan ayrılan Sultân-ül-ulemâ, Konya'nın bugünkü Karaman ilinin yerinde bulunan Lârende kasabasına geldi.

Konya'da bulunan Sultan Alâüddîn, beylerinden Emîr Mûsâ'yı Lârende'ye bey ta'yin etmişti. Emîr Mûsâ, Muhammed Behâüddîn-i Veled hazretlerine çok saygı gösterdi. Onun talebesi olmakla şereflendi. Hocası Sultân-ül-ulemâ'ya bir medrese yaptırarak, yedi sene hizmetiyle şereflendi. Behâüddîn-i Veled, oğlu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi, Seyyid Şerâfeddîn Semerkandî Lala hazretlerinin kerîmesi Gevher hanımla evlendirdi. Vefât eden, hanımı Mü'mine hâtun ile oğlu Alâüddîn'i Lârende'ye defnetti.

Emîr Mûsâ'yı çekemeyenler, Konya Sultânı Alâüddîn-i Keykûbâd'a; "Lârende Beyi Emîr Mûsâ, Sultân-ül-ulemâ'yı çok sevip, onun talebesi oldu. Ona olan aşırı muhabbetinden sizi unuttu. İsminizi bile ağzına almaz oldu" gibi pekçok iftiralarda bulundular. Alâüddîn-i Keykûbâd, Emîr Mûsâ'ya bir mektûp yazarak huzûruna çağırdı. Emîr Mûsâ da durumu hocasına bildirdiğinde, Sultân-ül-ulemâ; "Sultan Alâüddîn'e gidiniz, selâmımı söyleyiniz. Sorduklarına doğru cevab veriniz" buyurdu. Emîr Mûsâ derhal yola çıkıp, Konya'da Alâüddîn-i Keykûbâd'ın huzûruna çıktı. Sultânın; "Ey Mûsâ! işittiğime göre Sultân-ül-ulemâ'nın emrinden dışarı çıkmaz imişsin. Bizi ziyârete hiç gelmiyorsun. Yoksa bizi unuttun mu?" diye sitem edince, Emîr Mûsâ, Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâüddîn-i Veled hazretlerinin üstünlüğünü, keşif ve kerâmetlerini, ilimdeki yüksekliğini uzun uzun anlattı. Âlimlere karşı aşırı sevgisi ve hürmeti olan Alâüddîn-i Keykûbâd bu sözleri hayranlıkla dinledi ve; "Ey Mûsâ! Sultân-ül-ulemâ böyle büyük bir âlim ve evliyâ bir zât idi de, bize daha önce niçin bildirmedin? Onu Konya'ya da'vet ediyorum. Bizler de feyiz ve bereketlerine kavuşup, mübârek elini öpmekle şereflenelim. Lütfen gidiniz, bana vekâleten kusurumuzun affını isteyip, muhabbetimizin çokluğunu kendilerine arzediniz. Lütfedip Konya'yı da şereflendirmelerini istirhâm ettiğimi zât-ı âlîlerine bildiriniz" diye emir verdi. Emîr Mûsâ Lârende'ye gelip, hocasına durumu bildirdi. Sultân-ül-ulemâ; "Müslümanın da'vetine icabet etmek lâzımdır" emri gereğince, bu da'veti kabûl edip hazırlandı. Konya'ya doğru yola çıktı. Sultan Alâüddîn de, yanında vezirleri, kadıları, âlimleri ve ileri gelen devlet erkânıyla, Behâüddîn'i Veled'i istikbâl etmeye, karşılamaya çıktılar. Behâüddîn-i Veled hazretlerine yaklaştıklarında, atlarından inip yaya olarak huzûrlarına vardılar. Büyük bir sevgiyle onu karşıladılar. El öpüp, hürmetle hâl hatır sordular. Büyük bir tevâzu ile Behâüddîn-i Veled'den af dilediler. Hep birlikte Konya'ya dönmeye başladılar. Bugünkü Mevlânâ hazretlerinin türbesinin olduğu yere geldiklerinde, Sultân-ül-ulemâ; "Buradan nesebimizin güzel kokuları geliyor" buyurarak, oradaki bir bahçeyi işâret etti. Bunu işiten Alâüddîn-i Keykûbâd, Sultân-ül-ulemâ'ya o bahçeyi hediye etti. Bahâüddîn-i Veled, Konya'da bir medreseye yerleşti. Orada va'z ve nasihat ederek, insanların kurtulması, iki cihan saadetine kavuşması için çok çalıştı.

Alâüddîn-i Keykûbâd, birgün Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâüddîn-i Veled hazretlerinin bütün halka va'z ve nasîhat vermesi için rica etti. Kaniî denilen yerde bir kürsî kuruldu. Bu yerin etrâfında mezarlık bulunmakta idi. İnsanlar kürsînin etrâfında toplandılar. Kârîler (Kur'ân-ı kerîmi ezberliyenler) Yâsîn-i şerîfi okuduktan sonra, Sultân-ül-ulemâ hazretleri bu sûreyi tefsîr etmeye başladı. Kıyâmetin kopmasını, kabirden kalkmayı, mahşer meydanına toplanmayı, güneşin bir mızrak boyu yaklaşmasını, insanların grup grup ayrılmasını, defterlerin uçarak ele gelmesini, mizan terazisini, sırat köprüsünü, ceza ve mükâfatı uzun uzun anlattı. Bunları inkâr edenlerin Cehenneme, kabûl edipde, Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun inanıp amel edenlerin, Cennete gideceğini bildirdi. Öyle anlattı ki, orada bulunanlar içinde ağlamadık kimse kalmadı. O kabristanda yatan ba'zı kimseler, Allahü teâlânın emriyle kefenleri boynunda olduğu hâlde kabirlerinden çıktılar ve; "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlühü" dedikten sonra; "Ey Allahın velî kulu! Senin bu anlattıklarının hepsi doğrudur. Biz bu hâlleri burada yaşıyoruz, hepimiz şahidiz" dediler ve tekrar mezarlarına girdiler. Duâ edilirken de, her kabirden iki el akmış olduğu hâlde âmîn diyen sesler duyuldu. Bu olanları, orada bulunan herkes hayretle gördü ve işitti.

Bir kimse bir günah işleyip, tövbe etmeden Sultân-ül-ulemâ'nın huzûruna çıksa, gelenin durumunu hemen keşfederek; "Allahü teâlânın veli kullarının huzûruna temiz olmayan kalb ile gelmeyiniz. Bu kötü hâlleri bırakın, güzel bir tövbe ederek göz yaşları akıtın ki, günah kirleri yıkansın. Evliyânın huzûruna, günahlarınıza tövbe ve istiğfar etmiş olarak girip, onların yüzlerine Allahü teâlânın rızâsı için muhabbetle bakınız ki, onların feyz ve bereketlerinden istifâde edesiniz" buyururdu. Bu şekilde nasihat ederek, onların işlediği günahları söylemeden, yüzlerine vurmadan nasihat ederdi.

Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâüddîn-i Veled hazretleri, takdîr-i ilâhî hasta olup, yattı. Alâüddîn-i Keykûbâd onun ziyâretine gelip; "Efendim! İnşâallah tez zamanda sıhhate kavuşur da devletimizin başına geçip tahta oturursunuz. O zaman zât-ı âlinizin hizmetiyle şereflenip, her ne murâd ederseniz, bütün gücümüzle size yardımcı olmaya çalışırız. Böylece Rabbimizin ihsân edeceği nice ikramlara ve gizli sırların keşfine nail oluruz inşâallah" deyince, Sultân-ül-ulemâ; "Biz artık bu hastalık sebebiyle bu fâni dünyâdan hakikî âleme göç ederiz. Fakat arkamızdan kısa zaman sonra, siz de bize kavuşursunuz, işte orada sizinle beraber oluruz" dedi. Bundan sonra helâlleştiler. Bundan üç gün sonra bir Cum'a günü, öğleye doğru Kelime-i şehâdet getirerek çok sevdiği hakîki âleme kavuştu.

Muhammed Behâüddîn-i Veled hazretlerinin vefâtından sonra, Alâüddîn-i Keykûbâd günlerce ata binmedi, sarayında tahtına oturmadı. Kuru hasır üzerine oturarak ta'ziye için gelenleri karşıladı. Câmilerde pekçok Kur'ân-ı kerîm hatimleri yaptırıp, öksüzleri ve fakirleri doyurdu, üstlerini giydirdi. Hepsinden meydana gelen sevâbı, hocası Sultân-ül-ulemâ hazretlerine gönderdi.

Sultân-ül-ulemâ'nın ileri gelen talebelerinden Seyyid Burhâneddîn anlatır. "Rü'yâmda hocam Sultân-ül-ulemâ'nın türbesinden yeşil bir nûr yükselmeye başladı. Genişledi, genişledi, bulunduğum yere kadar geldi. O nûrun Önüne bir engel çıkmadan bütün Konya'yı kuşattı. Bu hâdise karşısında bayılıp düştüm. Sabahleyin rü'yâyı ta'bir ettirdim, Sultân-ül-ulemâ'nın neslinden çok muhterem kimselerin meydana geleceğini müjdelediler."

Behâüddîn-i Veled'in çok sevdiği talebelerinden biri anlattı: Rü'yâmda, Sultân-ül-ulemâ'nın mübârek başını, Arş'a kadar yükselmiş gördüm. Ona; "Efendim! Hâliniz nasıldır?" dedim: "Oğlum Celâleddîn-i Rûmî'nin ilim ve amel nûruyla bu derece yükseklere ulaştım. Oğlumun mertebesine, bütün evliyâ ve melekler gıbta ediyorlar. Ondan çok memnunum" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 513, 514

2) Kâmûs-ül-A'lâm cild-2, sh. 1412

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 223

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 993

MUHAMMED BİN ABDÜLVEHHÂB EL-HARRÂNÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdülvehhâb bin Mensûr el-Harrânî'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Kâdı Şemsüddîn diye tanındı. 610 (m. 1213) senesinin sonlarına doğru, Harran şehrinde doğdu. Bu şehirde, Şeyh Mecdüddîn-i Harrânî'den fıkıh ilmini okuyup öğrendi. Ondan hiç ayrılmadı. Fıkıh bilgilerinde derin bir âlim olarak yetişti. Harran'da herkes tarafından tanınırdı. Şafiî âlimlerinden Kâdı Necmeddîn bin Makdisî'den de usûl-i fıkıh ve hılâf ilimlerini tahsil etti. Bir müddet Şam'da kalarak, usûl ve Arabcanın dil ve edebiyat bilgileriyle meşgûl oldu ve Kâsım el-Kûfî'den çeşitli dînî ilimleri okuyup öğrendi. Sonra Mısır taraflarına seyahatler yaptı. Bir müddet Mısır'da kalıp, Şeyh İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın derslerinde hazır bulundu. Mısır diyarının ba'zı bölgelerinde, Kâdı'l-kudât Tâcüddîn İbni bint-il-E'az'in nâibliğini (yardımcılığını) yaptı. Hâlbuki ayrı mezhebe mensûp idiler. Kâdı'l-kudât Tâcüddîn, faziletinin çokluğundan onu kendisine yardımcı seçti. Böylece o, bu zamanda Mısır'da hüküm veren Hanbelîlerin ilki oldu. Şeyh Şemseddîn bin Ammâd el-Hanbelî, Kâdı'l-kudâtlık vazîfesine ta'yin edilince, bir müddet onun yardımcılığını da yaptı. Sonra bu vazîfeyi bıraktı ve Şam'a döndü. Vefâtına kadar, senelerce orada kaldı. Kendisinden fıkıh öğrenmek için gelenler, câmide halka hâlinde

etrâfında toplanırlardı. Onlara ders anlatır, fetvâlarını kendi eliyle yazıp verirdi. Mısır'a gitmeden evvel, Medrese-i Cevziyye'ye uzun zaman devam etmişti. Mısır'dan dönüşünde, burada imamlık yapmaya başladı. Bir müddet sonra Şam Câmii'nde Hanbelîlerin imamlığını yaptı. 675 (m. 1276) senesi Cemâzil-evvel ayının altıncı günü Şam'da vefât etti. Bâb-ı Sagîr kabristanına defnedildi.

Büyük bir fıkıh âlimi olan Muhammed Harrânî hazretleri, usûl ve hılâf ilimlerinde de derin bir bilgiye sahipti. Çok güzel yazı yazardı. Mes'eleleri tahkîk ve müzâkere etmesi çok güzeldi. Hakîkat ilimlerinde, ya'nî tasavvuf ma'rifetlerine âit ince bilgilerde de ilim sahibiydi. Allahtan çok korkar, devamlı göz yaşı dökerdi. Kalbi çok yumuşak, dînine son derece bağlı ve çok ibâdet eden bir zât idi. Anlayışı ve hüsn-i zannı (müslümanlar hakkında iyi düşünmesi) çoktu. Ondan pekçok talebe fıkıh ve usûl-i fıkıh dersi okudu.

Arab dili ve edebiyatında derin bir bilgiye sahipti. Şiir söylemede mehâret sahibiydi. Sevilen güzel şiirleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 288

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 348

MUHAMMED BİN ABDÜRRAHÎM EL-MAKDİSÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Abdullah, lakabı Şemsüddîn'dir. 607 (m. 1210)'da doğdu, 687 (m. 1289) senesinde vefât etti. İbn-i Mülaib, İbn-i Ebî Lûkma, Şeyh Muvaffakuddîn, İbn-ün-Nebî, Kazvinî, Mûsâ bin Abdülkâdir, İbn-i Sabbah, İbn-i Zübeydî ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Bağdad'da Mühezzeb İbni Mende'den de hadîs-i şerîf işittiği kaydedilmiştir. Amcası Hâfız Ziyâ'nın yanında bulundu, ondan icâzet aldı. Daha başka âlimlerden de ilim öğrenip, yetişti. Pekçok ilmî mes'eleyi yazdı. Amcasının medresesinde fıkıh dersleri verdi. Eşrefiyye Medresesi'nde de hadîs dersleri verdi. Pekçok kimse ondan ilim öğrenmiş ve istifâde etmiştir. İmâm-ı Zehebî onun hakkında şöyle demiştir: "Fıkıhda derin âlim, muhaddis, zâhid, çok ibâdet eden, çok hayır sahibi, müttekî ve insanlara çok fâideli bir âlimdir." Yûnûnî de; "Sâlih, zâhid, çok ibâdet eden, dünyâya düşkün olmayan, sâlihlerin ve âlimlerin meşhûrundan bir zât idi" demiştir. Vera'da (şüphelilerden sakınmada) ve zühdde (dünyâya düşkün olmamada) yüksek derecede idi. Dünyâya asla gönül bağlamamıştır. Bir defasında Sâlihiyye dağında bir işi için uğraşırken, toprak içinden içi altın dolu bir çömlek buldu. Hanımı da yanında idi. Önce aldılar, fakat sonra belki bunda başkalarının hakkı vardır diyerek tekrar götürüp yerine koydular. Fakir olmalarına rağmen, şüphelidir diye almadılar.

Kendisinden; İbn-i Habbâz, Abdullah bin Muhammed, Ahmed Harirî, Ebü'l-Fadl bin Hamevî, Amr bin Osman bin Sâlim el-Makdisî ve diğer âlimler rivâyette bulunmuşlardır. "Tekmilet-ül-Ahkâm" adlı bir eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 159

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 320

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 405

MUHAMMED BİN AHMED EL-HAVİYYÎ (Kâdı Şihâbüddîn)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve Şam'ın meşhûr kadılarından. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Halîl bin Se'âde bin Ca'fer bin Îsâ bin Muhammed el-Mühellebî el-Haviyyî'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Şihâbüddîn lakabı ile tanınırdı. Babası Şam kadısı idi. 626 (m. 1229) senesinde Şam'da doğdu ve orada yetişti. Daha küçüklüğünde ilimle meşgûl olmaya başladı. Onbir yaşında iken babası vefât etti. Fıkıh, usûl-i fıkıh, hadîs, tefsîr, nahiv, lügat, edebiyat ve çeşitli ilimlerde büyük bir âlim olarak yetişti. Çok mes'eleyi ihtivâ eden büyük kitaplar yazdı. Kudüs'de ve Şam'da kadılık yaptı. Mısır'da ve Şam'da ders verdi. 693 (m. 1294) senesi Ramazan ayının yirmibeşinci günü Şam'da vefât etti.

Kâdı Şihâbüddîn hazretleri, daha küçük yaşında İbn-ül-Lettî, İbn-ül-Mukayyer, Sehâvî ve İbn-i Salâh'dan hâdîs-i şerîf dinledi. Babasının vefâtından sonra, evinden ayrılıp, Âdiliyye Medresesi'nde kaldı. Medresede geceleri devamlı ders çalışırdı. İsfehan, Bağdad, Mısır ve Şam'daki âlimlerden icâzet aldı. İhtiyârlığında da ilim öğrenmeye ve öğretmeye devam etti. Kendisinden de; Müzzî, Berzâlî, Nablûsî, Hıtmî ve

Alâüddîn-i Makdisî ve daha başka âlimler çok hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Dimâgıyye Medresesi'nde ders okuttu. Sonra Kudüs kadılığına ta'yin edildi. 657 (m. 1259) senesinde Haleb kadılığına getirildi. Sonra Kâhire kadılığına nakledildi. Kâdı Şihâbüddîn bin Zekî'den sonra Şam kadılığına getirildi. Kendisinin faziletleri, üstün vasıfları çoktur. Çok çeşitli ilimlerde âlim bir zât idi. Yirmiden fazla büyük kitap yazdı. Sağlam bir i'tikâda sahipti. Selef-i sâlihînin yolundan hiç ayrılmadı. Ahlâkı ve görünüşü çok güzeldi. İbâreleri ve sözleri çok fasih idi.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır.

1. Ekâlîm-üt-te'âlîm, 2. Şerhu füsûl-il-hamsîn: Nahiv hakkında yazılmış bir eser olup, İbn-i Mu'tî'nin eserinin şerhidir. 3. El-Cebru vel-mukâbele, 4. El-Hey'et, 5. Manzûmât, 6. El-Ferâiz, 7. El-Arûz, 8. Nazmü ulûm-il-hadîs, 9. Nazm-ül-fasîh, 10. Kifâyet-ül-mütehaffiz, 11. Şerh-ül-mülhas.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 258

2) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 313

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 423

4) El-A'lâm cild-5, sh. 324

MUHAMMED BİN AHMED EL-MÛSULÎ (İmâm-ı Şu'le)

Musul'da yetişen Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Kırâat ve Arab dili ve edebiyatı ilimlerinde de büyük bir âlimdir. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Hüseyn el-Mûsulî'dir, Künyesi Ebû Abdullah olup, Şemseddîn lakabı ile tanınırdı. "İmâm-ı Şu'le" diye meşhûr oldu, "İbn-i Mevkî" de denilirdi. Kırâat, fıkıh, târih ve edebiyat ilimlerinde derin bilgi sahibiydi. Nesir ve nazım olarak yazdığı eserleri vardır. 623 (m. 1226) senesinde doğdu. Kırâat ilmini Ebü'l-Hasen Ali bin Abdülazîz Erbilî'den ve başka âlimlerden okudu. Çok kitap yazdı. Şiirleri çok güzeldir. 656 (m. 1258) senesinde Musul'da vefât etti. Muhammed Şu'le, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini (okunuşunu) kırâat-ı seb'a ile (ya'nî yedi büyük kırâat âliminin okuduğu üzere) öğrenmiş, bu ilimde büyük bir âlim olarak yetişmişti. Arabçanın lügat ve nahiv ilimlerinde derin bilgisi vardı. Kırâat ilmine dâir nazım olarak yazdığı "Kitâb-üş-Şem'a fil-kırâat-is-seb'a" adındaki eseri çok kıymetlidir.

Hâfız Zehebî diyor ki: "O, genç ve fazilet sahibi bir âlim idi. Hem kırâat âlimi, hem de muhakkık, araştırıcı idi. Parlak bir zekâsı ve anlayışı vardı. Arabçanın dil ve edebiyat bilgilerinde tam ve derin bir ilme sahipti. Şiirlerinde, edebî san'atın bütün özellikleri vardı. Fıkıh, târih ve diğer ilimlerde nazım olarak eserler yazdı. "Eş-Şem'atü fil-kırâat-is-seb'a" adındaki eserini de nazım olarak yazdı. Zekâsının çokluğu ile beraber, sâlih, zâhid ve mütevâzi bir zât idi. Bizim üstadımız Takıyy-ül-maksâtî, onun şemâlini (görünüşünü, şeklini) ve faziletlerini uzun uzun anlatırdı."

Onu medhedenler, övenler, çoktur. Hocası Ebü'l-Hasen el-Bekrî şöyle anlatır: "Birgün Abdullah yanımda uyuyordu. Aniden uyandı. Gelip bana: "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi rü'yâmda gördüm. Ondan ilim taleb ettim. Bana hurmalar verip yedirdi" dedi. İşte bu vakitten sonra, Allahü teâlâ onun kalbini açıp ilimle doldurdu ve insanlara bildiklerini anlatmaya başladı.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. Eş-Şem'at-ül-mudiyye bi-nesri kırâat-is-seb'a-ül-merdıyye: Şâtıbî'nin "Manzûme-i Râiyye"sinin yarısına kadarının şerhidir. 2. Ukûdü ibni Cinnî: Arabcanın dil ve edebiyat bilgilerine dâirdir. "El-Ankûd" diye isimlendirilmiştir. 3. Nazmü ihtilâfi aded-il-ây bi-rumûz-il-cümmel, 4. En-Nâsıhu vel-mensûh fil-Kur'ân, 5. Şerhu tashîh-il-minhâc li-ibni Kâdı Aclûn, 6. Et-Telvîh bi-meânî esmâ-il-husne-el-vâride fis-sahîh, 7. El-Fethu li-muglakı hizb-il-feth, 8. Kenz-ül-meânî fî şerhi hırz-il-emânî: Matbû' bir eserdir. 9. Fedâil-il-eimme-til-erba'a. Ayrıca birçok şiirleri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 315

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 281

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 256

4) El-A'lâm cild-5, sh. 321

MUHAMMED BİN AHMED ES-SÂLİHÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Ömer olup, İbn-i Küdâme ismiyle de tanınmıştır. 528 (m. 1134)'de doğdu. 607 (m. 1210) senesinde Dımeşk'da vefât etti. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ebû Amr'dan Kur'ân-ı kerîm dersi aldı. Babasından, Ebü'l-Mekârim bin Hilâl'den, Ebû Temîm Selmân İbni Rahbi'den, Ebû Nasr Abdürrahîm bin Abdülhâlık bin Yûsuf'dan, Ebü'l-Feth Amr İbni Ali bin Hameveyh'den, Ebü'l-Meâli bin Sâbir'eden, Ebû Muhammed Abdullah bin Abdülvâhid el-Kenânî'den, Ebû Abdullah Muhammed bin Ali Harrânî'den, Ebü'l-Fehim Abdürrahmân bin Abdülazîz el-Ezdî'den, Yahyâ bin Mahmûd es-Sakafî ve Muhammed bin Hamza bin Ebi's-Sakr'dan hadîs-i şerîf işitti. Sonra Mısır'a gidip orada da eş-Şerîf Ebü'l-Mefâhir Sa'îd bin Hasen, el-Me'mûnî, Ebû Muhammed bin Beri Nahvî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Mısır'da Ali İbni Beri'den de nahiv ilmini okudu. Kendi hattı (yazısı) ile çok kitabı yazıp çoğalttı. Bunlardan ba'zıları şunlardır. Ebû Nuaym İsfehânî'nin "Hilyet-ül-evliyâ" adlı eserini, "Tefsîr-i Begavî", "El-Mugnî", "El-İbâne", "El-Hırakî" ve Kur'ân-ı kerîmi defalarca yazdı. Bunları yazdığından dolayı hiçbir ücret almadı. Yazısı çok serî olduğundan, bir günde formalarca yazı yazardı. Hâfız Abdülganî bin Abdülvâhid el-Makdisî onun rivâyetlerinden olan kırk hadîs-i şerîfi toplamıştır.

> Hâfız ez-Ziyâ onun için şöyle demiştir: "Fıkıh, ferâiz, nahiv ilimlerini kendinde toplamış, ilmiyle amel eden, insanların ihtiyâcını karşılayan, zâhid (dünyâya düşkün olmayan) bir zât idi. İşittiği her duâyı ezberler ve yazardı. İşittiği her çeşit nafile namazı kılardı. Dîne âit ne öğrendiyse, mutlaka öğrendiği ile amel ederdi. İhtiyâr olduğu hâlde devam ettiği cemaatin en dinç olanı idi. Gençliğinden beri gece yarısı kalkıp teheccüd namazı kılmış, hiç terk etmemiştir. Bir defasında bir kâfile ile yolculuk yapmıştı. Yolculuk boyunca, geceleri namaz kılar ve kâfileye bekçilik yapardı. Vefâtı yaklaştığında, çok az yemek yemekten o kadar zayıflamıştı ki, kuru bir kemik gibi olmuştu. Hanımı şöyle demiştir: "Geceleri ibâdet için kalkardı. Uyku bastırınca, yanında bulunan bir asa ile ayaklarına vurarak uykusunu dağıtırdı." Ebû Muzaffer Sıbt bin Cevzî şöyle demiştir: "O, orta boylu, güzel yüzlü, yüzünde ibadet nûrları parlayan ve devamlı tebessüm eden bir zât olup, çok namaz kılmaktan çok oruç tutmaktan zayıflamıştı."

Oğlu da şöyle anlatmıştır: "Ömrünün son günlerinde, devamlı oruç tutmaya başladı. Biraz ara vermesini söylediklerinde şöyle dedi: Günlerimi oruç tutarak geçirmeyi ganîmet biliyorum, değerlendiriyorum. Belki iyice ihtiyârlayınca oruç tutamaz hâle gelirim. Ölünce de amelim kesilir. Bir cenâze olduğunu işitse, hemen namazını kılmaya, birinin hasta olduğunu duysa, hemen ziyâretine giderdi. Dîne bir hizmet olsa, mutlaka giderdi. Her gece, Kur'ân-ı kerîmin yedidebirini tertîl üzere yavaş yavaş okurdu. Gündüzleri de, öğle ile ikindi arasında Kur'ân-ı kerîmin yedidebirini okurdu. Sabah namazını kılınca, tesbihleri çektikten sonra, Kur'ân-ı kerîmden şifâ âyetleri denilen âyet-i kerîmeleri okurdu. Bunları ayrıca bir forma hâlinde de yazıp mihraba asmıştı. Uyku bastırmaması için alıp, çok defa okurdu. Sabah namazından sonra, güneş iyice yükselinceye kadar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Sonra kuşluk namazı kılardı. Biri gece, biri de gündüz olmak üzere iki defa secde yapar, bu secdelerde uzun müddet durur, duâ ve tesbih ederdi. Öğle ezanı okununca, öğle namazından önce hergün iki rek'at namaz kılardı. Kıldığı bu namazın birinci rek'atinde Mü'minûn sûresinin baş tarafını, ikinci rek'atte Furkan sûresinin son kısmını okurdu. Akşam ile yatsı arasında da dört rek'at nafile namaz kılardı. Bu namazda Secde sûresini, Yâsîn, Tebâreke (Mülk) ve Duhân sûrelerini okurdu. Her Cum'a gecesi, akşam ile yatsı arasında uzun bir tesbîh namazı kılardı. Cum'a günleri ise, iki rek'at nafile namaz kılar, bu namazda yüz defa İhlâs sûresini okurdu. Her gece ve gündüz, yetmiş iki rek'at nafile namaz kılardı. Bundan başka çok virdleri, husûsi yaptığı duâ, zikir ve tesbihleri vardı. Her Cum'a ikindiden sonra kabirleri ziyâret ederdi. Abdestsiz uyumazdı. Uyurken okunacak duâ ve tesbihleri, Mülk sûresini ve diğer sûrelerden ba'zılarını okurdu. Sabah namazının farzı ile sünneti arasında kırk defa "Yâ Hay, Yâ Kayyûm, Lâ ilahe illâ ente" derdi. Cum'a günleri gusl abdesti almayı terketmezdi. Her Cum'a mutlaka sadaka verirdi. Beraber bulunduğu kimselerin sıkıntılarını giderir, yardım ederdi. Uzakta olanların çocuklarını sorar, ilgilenir, ihtiyâçlarını karşılar, yardım ederdi. Akrabasına ve diğer fakirlere yardım eder sadaka verirdi. Elbisesinden fazla olanları dağıtır, kendisi, zarûret miktarı ile kalırdı. Ba'zan elbisesiz ve gömleksiz kaldığı da olurdu. Kuru ekmek yer, hasır üzerinde yatardı. Çok kere kendi ihtiyâcı olan şeyleri de muhtaçlara sadaka olarak verirdi.

Bir defasında, bulunduğu belde halkından bir kısmına devamlı yiyecek vererek sıkıntılarını gidermişti. Evine birşey geldiği zaman, gelen şeyi herkese paylaştırırdı. "Sahibi ile kabre girmeyen, sahibinin kabirde faydasını görmediği ilim, ilim

değildir” ve “Siz sadaka vermezseniz, size de verilmez. İsteyene siz vermezseniz, başkaları verip, sevâbını alır” derdi.

Kaymağı çok severdi. bir defasında hazırlanıp getirildiğinde yemedi. Onu çok sevdiğim için, ona düşkün olduğum için artık onu yemeyi terkettim dedi ve bir daha yemedi. İnsanlara hitâb edip konuştuğu zaman, kalbleri rikkate getirir, çok te’sîrli konuşurdu. Ba’zıları onun sohbetini dinlerken çok ağlayıp, göz yaşı dökerdi. Son derece heybetli bir zât idi. Bir talebe ondan bir mes’ele sormak istese, heybeti ve vekarı karşısında toparlanırdı. O, mescide girdiği zaman, talebeler susup, kısık sesle konuşurlardı. Yolda oynayan çocuklar onu görseler, onun heybetinden ve ona olan sevgi ve hürmetten dolayı kenara çekilirlerdi. Birşey emredince derhal yerine getirilirdi.

Vâlilere ve devlet adamlarına mektûplar yazıp, muhtaçlara yardım etmelerini isterdi. Kendisine bir muhtaç gelince, bir mektûp yazıp vâliye gönderirdi. Birgün vâlilerden biri ona; “Sen bize, yardım etmeyi arzu etmediğimiz kimseleri de gönderiyorsun, fakat senin mektûbunu geri çevirmek istemediğimizden yardım ediyoruz” deyince, vâliye şöyle dedi: “Biz, bize gelen hiçbir kimseyi geri çevirmiyoruz. Siz gönderdiğim mektûbu ya kabûl edersiniz veya hiç göndermem.” Bunun üzerine vâli; “Sizin gönderdiğiniz hiçbir mektûbu asla geri çevirmeyeceğiz” dedi.

Bir defasında insanlar kuraklık sebebiyle çaresiz kalıp, ona gelip duâ etmesini istediler. Bunun üzerine yağmur duâsına çıktı. O, yağmur duâsı yaptıktan sonra, yağmur yağmaya başladı, insanlar sıkıntıdan kurtulup, ihtiyâçlarını karşıladılar.

Bir zât şöyle anlatmıştır: “Biz bir defasında Muhammed bin Ahmed hazretlerinin huzûruna gittik. Üç kişi idik ve çok acıkmıştık, yiyecek birşeyler istedik. Bize, içi süt dolu küçük bir tabak getirdi. İçine ekmek doğranmıştı. Biz ondan yedik ve doyduk. Yerken bakıyordum, tabaktakiler hiç eksilmiyordu.”

> Muhammed bin Ebî Bekr bin Amr şöyle anlatmıştır: “Bir defasında beni yanına çağırdı. Ben rahatsızdım. Perhiz yapıyordum. Beni yemeğe başlattı ve bir kimse yemekten önce “Şehidallahü ennehü lâ ilahe illâhü” (Âl-i İmrân-18) âyet-i kerîmesini ve “Kureyş” sûresini okursa ve sonra yerse, o yemek ona zarar vermez” buyurdu.

Ebû Bekr Abdullah bin Hasen bin Nühhâs şöyle anlatmıştır: “Babam onu çok severdi. Bir Cum’a günü bana, Cum’a namazını onun arkasında kılacağım dedi. Ben de onunla beraber aynı câmiye gittim. Benim mezhebimde Fâtiha’dan önce Besmele çekilir. Onun tâbi olduğu mezhebde çekilmez. Acaba bundan namazıma bir zarar gelir mi diye düşünmüştüm. Mescide vardık. Muhammed bin Ahmed hazretleri orada idi. Babama selâm verip, sarıldı. Sonra buyurdu ki: Kardeşim namazını kıl, kalbini hoş tut. Çünkü ben, insanlara İmâm olduğum günden beri her namazda Fâtiha’dan önce Besmele çekiyorum. Babam bana dönüp, bunu unutma! dedi.”

Bir kimse her sene ona bir miktar dînâr (para) gönderirdi. O kabûl ederdi. Bir defasında gönderdiğini kabûl etmeyip geri çevirdi. Gönderen kimse buna çok üzüldü. Acaba neden geri çevirdi? diye düşündü. Sonra anladı ki, o paranın bir kısmı helâlden değilmiş, şüpheli para karışmıştı. Bunun üzerine tekrar başka parasından gönderdi. Onu kabûl etti.

Kabir ziyâreti için veya başka bir sebeble bulunduğu dağlık bölgeden indiği zaman, hurma toplayıp götürür, kimsesizlere ve yetimlere dağıtırdı. Geceleri kim olduğu bilinmeyen, tanınmayan kimseler ona para ve un getirirdi. Kimseyi azarlamaz geri çevirmez ve hiç kimsenin kalbini kırmaz, incitmezdi. Haramlardan son derece sakınırdı.

Sultan Selâhaddîn Kudüs’e geldiğinde, onu ziyâret etmek için yanına gitmişti. O sırada namazda idi. Namazını ve duâsını tamamlamadıkça sultan ile ilgilenmedi. Sultan Selâhaddîn ile savaşlara katıldı, cihâd etti.

Kardeşi el-Muvaffak, onun için şöyle demiştir: “O, bizim şeyhimizdir. Bizi terbiye edip yetiştirdi. Bize çok ihsânda ve iyilikte bulundu. Bize ilim öğretti, üzerimize titredi, bizimle ilgilendi. Talebelerine ve diğerlerine karşı baba gibi idi. Birisi bir yere gitse, onun ailesi ve çocukları ile ilgilenir, yardım ederdi. Yola çıkanlara, yolda lâzım olacak şeyleri verirdi. Dünyâya düşkün olmaktan ve lüzumsuz işlerden çok uzak dururdu. Dâima, işlerde kendisine müracaat edilen bir zât idi. Onunla birlikte Bağdad’a gittik. Bağdad’da bir tekke yaptırdı. Bağdad’dan döndükten sonra beni evlendirdi. Bir ev te’min etti ve ihtiyâçlarımızı karşıladı. Bir de medrese yaptırdı. Duâsı makbûl bir zât idi. Duâsı ile çok kimse şifâya kavuşmuştur.”

Ebû Muzaffer şöyle anlatmıştır: “Bir defasında kulunç hastalığına yakalanmıştım. Ağrıların şiddetinden çok sıkıntı çektim. Birgün yanıma Ebû Amr Muhammed bin Ahmed hazretleri geldi. Elinde küçük parçalar hâline getirilmiş Harnûb (Keçi boynuzu) vardı. Bana bundan ye dedi. Yanımda

bulunanlar, o kulunca zararlıdır, arttırır dediler. Ben onların sözüne aldırmayıp, alıp yedim ve hastalıktan kurtuldum."

Nâsıh İbni Hanbelî onun için şöyle demiştir: "Fakîh, zâhid, âbid bir âlimdir. Hadîs ilminde ve Hanbelî mezhebi fıkıh kitaplarından pekçok kitabı yazıp çoğaltmıştır. Kardeşinin yazdığı "El-Mu'nî" adlı eseri de yazmıştır. Bunların yanında, çok namaz kılar, Kur'ân-ı kerîm okur, hacca ve cihâda giderdi. Sultan Nûreddîn Mahmûd Zengî ona hürmet eder, ziyâretine giderdi. Onun için ve talebeleri için bir mescid ve çeşme yaptırmıştır.

Muhammed bin Ahmed hazretlerinin Cebel denilen yerde bir medresesi vardı. Bu medreseyi Kur'ân-ı kerîmin ve fıkıh ilminin öğretilmesi için vakfetmişti. Pekçok talebe o medresede ilim öğrenip, Kur'ân-ı kerîmi ezberlemiştir.

Ehl-i sünnet i'tikâdında olup, mezheb imamlarına ve âlimlere karşı çok muhabbeti olan evliyâ bir zât idi. Bid'at ehli olan kimselerden sakınıp, sâlih kimselerin sohbetlerinde bulunmayı tavsiye ederdi. Vefâtından önce hastalanıp, günlerce hasta yattı. Bu hastalığı sırasında, önceki gibi namazlarını kıldı. Nafile ibâdetlerini, Kur'ân-ı kerîm okumayı, zikir ve duâları terk etmedi.

> Vefât edeceği sırada yakınlarını yanına topladı. Kıbleye döndü. Onlara takvâyı, Allahü teâlânın emirlerine uyup yasakladıklarından sakınmalarını, Allahü teâlânın kendilerini her ân gördüğünü ve yaptıklarını bildiğini, ona göre hareket etmelerini, dosdoğru olmalarını tavsiye etti. Sonra başında Yâsîn-i şerîfi okumalarını söyledi. Son nefesinde; "Şüphe yok ki Allah, râzı olduğu İslâm dînini sizin için seçti. O hâlde ancak müslüman olarak can verin." meâlindeki Bekâra sûresi 132. âyet-i kerîmeden bir kısmını okuyarak vefât etti. Vefâtında hiç bir malı ve parası yoktu. Cebeli Kasyun'da Sefh denilen yere defnedildi.

Abdülmevlâ bin Muhammed'den şöyle nakledilmiştir "Muhammed bin Ahmed hazretleri kabre konulunca, kabri başında Kur'ân-ı kerîm okuyordum. Bir yerinde yanlış okumuşum. Kabirden seslenip, yanlışımı düzeltti. Sesini duyunca korkup, titremeye başladım."

Yine şöyle anlatılmıştır: "Kabri başında Kehf sûresi okunuyor, o da kabirden: "La ilahe illallah" diye sesleniyordu."

Muhammed bin Ahmed hazretlerinin bir şiirinin tercümesi şöyledir:

"Ne zaman oyalanmaktan ve boş şeylerden vaz geçeceksin? Saçın ağardı, zayıflık, ihtiyârlık ve elem geldi (ölüm yaklaştı). Başa gelen bu işten (ve gafletten) dolayı hayâtım boyunca ağlasam ve göz yaşım bitseydi, bundan dolayı kınanmazdım!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 52

2) Zeyl-i Ravdateyn sh. 71

3) El-Ridâye ven-nihâye cild-13, sh. 58

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 27

5) El-A'lâm cild-5, sh. 319

MUHAMMED BİN ALİ ED-DÛRÎ (İbn-ül-Bell)

Hanbelî mezhebi âlim ve meşhûr vâ'izlerinden. İsmi, Muhammed bin Ali bin Nasr bin Bell ed-Dûrî'dir. Künyesi Ebü'l-Muzaffer olup, Mühezzebüddîn lakabı ile tanınırdı. "İbn-ül-Bell" diye meşhûr oldu. 516 veya 517 (m. 1123) senesinde Dûr köyünde doğdu. Bu köy, Vezîr İbn-i Hübeyre'nin Dicle'de bulunan bir yaylası idi. Orada yetişip büyüdü. Sonra gençliğinde Bağdad'a geldi. Burasını kendisine vatan edindi. Vefâtına kadar burada kaldı. Bağdad'da birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti. Bağdad'da vâ'izlik yapardı. Ömrünün sonuna doğru hareket edemez hâle geldi. Evinden hiç ayrılmadı. 611 (m. 1214) senesinin Şa'bân ayında vefât etti. Nehr-i Îsâ'nın üzerinde bulunan zaviyesine defnedildi.

Birçok âlimin derslerine devam etti. Onlardan yalnız olarak ders okurdu. Bağdad'da; Ebû Nasr Muzaffer bin Abdullah bin Cüheyr, Zâhid Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ebî Gâlib bin Talâye, Hâfız Ebü'l-Fadl Muhammed bin Nasır es-Selâmî, Ebû Bekr Muhammed bin Ubeydullah bin Zâgûnî, Ebü'l-Vakt Abdülevvel bin Îsâ ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundu.

Çok güzel şiirleri vardı. Va'z ve nasihatlerine başlarken bu şiirlerinden de okurdu. Birçok yerlerde va'z verirdi. Yüzü, Ebü'l-Ferec ibn-il-Cevzî'ye çok benzerdi. Onun va'z ettiği

yerlerde, o da va’z ederdi. İkisi de, 589 (m. 1193) senesinde Halîfe Nâsır’ın annesinin türbesi yanında va’z ve nasîhatta bulundular. Çarşamba günü İbn-ül-Bell Muhammed Dûrî oturur, Cumartesi günü de, Ebü’l-Ferec oturup va’z ederlerdi.

Şeyh Ebü’l-Ferec, Vâsıt şehrinde hapse atıldığı zaman, onun va’z yeri İbn-i Cevzî için boşalmış oldu. Türbenin yanında, onun yerinde de va’z ve nasîhatta bulundu. Ebü’l-Ferec hapisten çıkıp Bağdad’a döndüğü zaman, 605 (m. 1208) senesi Cemâzil-âhır ayının ondokuzuncu Cumartesi günü şehre girdi. Müjdesi halka ulaştığında Muhammed Dûrî, onun yerinde va’z veriyordu. Onu karşılamak için hep beraber o yerden ayrılıp gittiler. Bundan sonra artık Ebü’l-Ferec de va’z etmeye devam etti.

Ebü’l-Ferec bin Hanbelî diyor ki: “Muhammed Dûrî, çok güzel va’z ederdi. Onun siması ve va’zları, Ebü’l-Ferec ibn-ül-Cevzî’ye çok benzerdi. Sözleri çok fasîh, açıktı. Şiirleri ve nesirleri vardır. Onun va’zlarını ben de dinledim.”

İbn-ül-Cevzî’nin torunu Ebü’l-Muzaffer diyor ki: “Muhammed Dûrî, devamlı va’z ve nasihat ile meşgûl olurdu. Bu işinden hiç ayrılmadı. O, dedeme çok benzerdi.”

İbn-i Nukata diyor ki: “Ben, ondan hadîs-i şerîf dinledim. O, sâlih ve çok ibâdet eden bir zât idi.”

İbn-i Receb, Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile kitabında diyor ki: “O, ilim meclislerinde, fıkıh âlimlerinin büyükleri ile birlikte hazır bulunurdu ve onlarla beraber fetvâ verirdi.

İbn-ül-Bell Muhammed ed-Dûrî’nin, “Muhammed” adında bir oğlu vardı. Onun künyesi Ebû Abdullah idi. Hesâb (matematik) ilimlerinin her bölümünde, mesaha (topoğrafya), ferâiz, terekenin taksîmi gibi ilimlerde derin ilim sahibiydi. Bir müddet bu ilimleri okuttu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 74

2) Zeyl-i Ravdateyn (Ebû Şâme) sh. 88

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 28

4) Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 119

MUHAMMED BİN EBÎ KÎR EL-HÜKMÎ

Yemen evliyâsının büyüklerinden. 617 (m. 1220) senesinde vefât etti. Avâcelidir.

Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) kerâmetleri pekçoktur. Muhammed bin Kîr, ağacı bol olan yerlere gider. Ağaçlardan birisine eğil der, ağaç eğilir, o da o ağaçtan, insanların faydalanması için saban yapardı.

Büyük âlim Yâfiî anlattı: Muhammed bin Ebî Kîr (radıyallahü anh) vefât ettikten sonra, onu sevenlerden ba’zıları kabrini ziyârete gittiklerinde, kabrinden çıkıp, gelenlerle görüştü.

Yine birisi onun ba’zı hâllerini kabûl etmezdi. Birgün o şahsa başını kaldır dedi. Başını kaldırınca, Melâike-i Kirâmın havada dolaştıklarını gördü.

Hırd denilen yerden, Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) bulunduğu Avâce’ye iki kardeş gelmişlerdi. Avâce’ye yaklaştıklarında, insanların, Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) kerâmetlerinden ve yüksek hâllerinden bahsettiklerini gördüler. Fakat, bu iki kardeş, anlatılanları kabûl etmemişlerdi. Avâce’ye gelip, bir müddet burada kaldıklarında, kendilerine babalarının hasta olduğu haberi ulaştı. Bunun üzerine memleketlerine dönmeye karar verdiler. Fakat, Avâce’den ayrılmadan önce, Muhammed bin Ebî Kîr’i (radıyallahü anh) görüp, durumunun ne olduğunu bizzat görmek istediler. İki kardeş Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) yanına geldiklerinde, ona babalarının hasta olduğunu, bu sebeble memleketlerine dönmeye karar verdiklerini arz ettiler. O zaman Muhammed bin Ebî Kir (radıyallahü anh) şunları söyledi: “Siz, memleketinize varacaksınız. Ancak babanız hastalığından kurtulmuş olacak. Memleketinize gece sonunda gireceksiniz. Evinize gidince, babanızı, sabah namazı için abdest alırken, iki ayağından birini yıkamış, fakat daha ikincisine başlamadan bulacaksınız.” Bu sözleri dinledikten sonra, iki kardeş, Muhammed bin Ebî Kîr’e (radıyallahü anh) veda edip ayrıldılar. Uzun bir yolculuktan sonra, memleketlerine Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) söylediği vakitte girip, evlerine gidince de babalarını yine Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) anlattığı hâlde buldular. O günden sonra Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) kendilerine söylediklerini herkese anlattılar. Muhammed bin Ebî Kîr’in (radıyallahü anh) ismi o taraflarda yayıldı. Kerâmetleri tevâtür hâlini alıp, bereketi her tarafta görülür oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u Kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 117

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-HABÎR EL-BECLÎ

Evliyânın meşhûrlarından. Doğum târihi bilinmemekte olup, 621 (m. 1224) senesinde vefât etti. Önce fıkıh âlimlerinden İbrâhim bin Zekeriyyâ'dan fıkıh ilmi öğrenmeye başladı. Fakat hastalanıp, derse devam edemedi. Memleketine döndü. Hastalığı geçince, kardeşi Ali ile birlikte tekrar hocası İbrâhim bin Zekeriyyâ'nın yanına gidip kırâat dinlediler, ders aldılar, Ders aldıkları yerde hava iyice ısınınca, bir ağacın gölgesinde otururlar, dinlenirlerdi. Birgün yine kardeşi ile birlikte gölgede dinlenirlerken, Muhammed bin Hüseyn uyudu. Bu sırada bir kuş gelip, gagasını onun ağzına yaklaştırıp, ağzına güzel kokulu birşey boşalttı. Bundan sonra kendisinde bambaşka bir hâl hâsıl oldu, ma'rifet yolu açıldı. Uykudan uyanınca, kardeşine buradan gidelim dedi. Arzusu üzerine oradan memleketlerine döndüler.

Muhammed bin Hüseyn hazretleri birara tekrar hastalandı. Bu hastalığı sırasında, hocası İbrâhim bin Zekeriyyâ yanında talebeleri ile birlikte onu ziyârete geldi. Bu ziyâreti sırasında hocası ona çeşitli fıkıh mes'elelerini sordu. Her sorduğuna tam cevap aldı. Hocası onun ilimdeki üstün hâlini görünce, bu, çalışmakla elde edilmesi mümkün olmayan bir ilimdir dedi. Muhammed bin Hüseyn'e ma'rifet yolları açılmış, ilmin inceliklerine kavuşmuştu. Kabri Avâce denilen yerde, Şeyh Muhammed el-Hakîmî'nin kabri yanındadır. Ziyâret edilmekte ve bereketlerine kavuşulmaktadır.

Bir menkıbesi şöyledir: Birgün biri ona gelip, "Öküzüm çalındı" dedi. "Öküzünü mü istiyorsun?" buyurunca, o kimse; "Evet" dedi. Öyleyse falan yere git, orada çift süren bir zât bulacaksın, o senin öküzünü bulur dedi. Bahsettiği bu zât, tasavvufda hocası, Yemen'de yetişen meşhûr evliyâdan Muhammed bin Ebî Kir el-Hükmî idi. Öküzünü arayan kimse söylendiği şekilde hareket edip, o zâtı buldu. Çift sürmekte olan o zâtı görünce, birara öküzünü onun aldığı zannına kapıldı. Fakat o zâta; "Bana öküzümü bul" dedi. Sonra, "Öküzünü benim bulacağımı kim söyledi?" deyince, Muhammed bin Hüseyn söyledi dedi. "Peki öyleyse, falan yere git, orada öküzünü bir ağaca bağlanmış olarak bulacaksın" dedi. Bahsedilen yere gidip, öküzünü bir ağaçta bağlanmış olarak buldu ve sevinerek alıp götürdü. Öküzü çalıp, oraya bağlayan hırsız ise, almak için geldiğinde bulamadı, şaşkın ve üzgün dönüp gitti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 118

MUHAMMED BİN ÖMER EL-EYYÛBÎ (Melik-ül-Mensûr)

Eyyûbî Devleti sultanlarından. İsmi, Muhammed bin Ömer bin Şâhinşâh bin Eyyûb'dur. Künyesi Ebü'l-Meâlî olup, Nâsıruddîn ve Melik-ül-Mensûr lakabları ile tanınırdı. 587 (m. 1191) senesinde doğdu. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kardeşinin torunlarından olup, Hama sultanlığının meliki idi. Âdil ve kahraman bir devlet adamı olduğu kadar, âlim ve fazilet sahibi bir zât idi. Âlimleri çok severdi. İskenderiyye'de, Hâfız Silefî'den hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Senelere göre hazırlanmış bir "Târih" kitabı vardır. Yazmış olduğu bu târih kitabı, muhtelif cildler hâlinde basılmıştır. Çok faydalı bir eserdir. 617 (m. 1220) senesinde Hama'da vefât etti. Babasının yanına defnedildi.

Hama sultânı Muhammed Eyyûbî, cesâreti ve kahramanlıkları ile meşhûr idi. 601 (m. 1204) senesinde Haçlıların hücumlarına karşı müslümanları korudu, iyi bir devlet adamlığının ve kahraman bir kumandanlığının yanında, ilim öğrenmekle de çok meşgûl oldu. Şihâbüddîn el-Kavsî diyorki: "Ben onun yanında, "Mizmâr-ül-hakâık ve sırr-ül-halâik" adındaki kitabından bir bölümünü okudum. Bu kitap, onun faziletini, üstünlüğünü gösteren büyük ve nefis bir eserdir. Onun gibi bir eser yazan olmadı. Ayrıca onun "Kitâb-üş-Şuarâ" adında on cildlik bir eseri vardır. Onun hizmetinde, fıkıh âlimlerinden edebiyatçılardan, nahivcilerden ikiyüz kişiye yaklaşan bir ilmî istişâre heyeti vardı. 617 senesinde vefât etti."

Onun eserlerinden başlıcaları şunlardır.

1. El-Mizmâr: Târih hakkında yazılmış bir eser olup, on cilddir.
2. Tabakât-üş-Şuarâ, 3. Dürer-ül-âdâb fî mehâsini zevil-elbâb,
4. Dîvânü şi'r.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 83

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 93

3) Fevât-ül-vefeyât cild-4, sh. 12

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 124

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 77

MUHAMMED BİN REZÎN (Muhammed bin Hüseyn)

Şafiî mezhebi fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Hüseyn bin Rezîn bin Mûsâ bin Îsâ Âmirî Hamevî olup, lakabı Takıyyüddîn'dir. 603 (m. 1206) senesi Şa'bân ayında Hama'da doğdu. 680 (m. 1281) senesinde Kâhire'de vefât etti. Karâfe'de defnedildi.

Büyük âlim ve hadîs hafızı olan Takıyyüddîn; Ebû Ömer, Osman bin Ali bin Abdürrahmân bin Salâh'dan fıkıh ilmini aldı. İlmî me'zûniyetini İbn-i Salâh'ın yanında yaptı. Daha o hayatta iken, ilim çevrelerinde yerini aldı. İbn-i Salâh'dan, Ebû Hasen Sehâvî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Kâsım Abdullah bin Hüseyn bin Revâha ve daha başka âlimlerden kırâat ilmini okudu.

Yine hadîs âlimlerinden Şerefüddîn Dimyâtî, Bedrüddîn Muhammed bin Cemâa'dan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Daha küçük yaşta iken "Et-Tenbîh", "El-Vesît" ve "Mufassal" isimli eserleri ezberledi.

Muhammed bin Rezîn'in ilim yolundaki gayreti çok fazla idi. Bu gayretinden dolayıdır ki, meşhûr "Mustasfâ" kitabını, İbn-i Hâcib'in fıkıh ve usûl ilimlerine dâir yazdığı iki kitabını ezberledi. O, tefsîr ilminde de çok yükselmişti. Muhammed bin Rezîn, hılâf, mantık, hadîs ve beyân ilimlerinde de geniş bilgiye sahiptir.

Kendi memleketi olan Hama'dan Haleb'e giden Muhammed bin Rezîn, burada büyük âlim el-Muvaffak'ın yanında ders okudu. Tekrar memleketine dönerek, talebe okutup ders vermeğe başladı. Muhammed bin Rezîn'in yanında pekçok talebe me'zûn oldu. Bedr Muhammed bin Cemâa bu talebelerinden birisidir.

Muhammed bin Rezîn, daha sonra Dımeşk'a geldi. Burada Dımeşk ve Haleb'in sultânı olan Nasır Selâhaddîn-i Eyyûbî zamanında, Beyt-ül-mâl işlerini üzerine aldı. Bu vazîfesinin yanında, burada bulunan muhtelif medreselerde dersler verdi. Sonra, Tatar tehlikesinin ortaya çıkması üzerine, 658 (m. 1255)'de Kâhire'ye gitti. Burada yerleşti. 662 (m. 1263) senesi Safer ayında, hoca kadrosunun boşalması üzerine Zâhiriyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. 665 (m. 1267) senesi Şa'bân ayında Kâdı'l-kudât Tâcüddîn Abdülvehhâb bin binti Eaz'ın vefât etmesiyle, Kâhire ve Akdeniz taraflarının kadılığına ta'yin edildi. Mısır bölgesi kadılığında o sırada Muhyiddîn Abdullah bin Aynüddevle bulunuyordu. Daha sonra bu vazîfe ondan alınıp, bu yerlerin kadılığı da Muhammed bin Rezîn'e verildi. Böylece bütün Mısır mıntıkasının Kâdı'l-kudâtı oldu. Bu vazîfede, Sadrüddîn Ömer bin Ahdülvehhâb bin binti Eaz'ın 678 (m. 1279) senesinde yerine ta'yin edilmesine kadar kaldı. Sadreddîn Ömer bin binti Eaz'ın, 679 (m. 1280) senesi Ramazân-ı şerîfin yirmiyedinci Cumartesi günü bu vazîfeden alınması üzerine, tekrar bu vazîfeye getirildi.

Mısır'da o zaman şöyle bir âdet vardı. Bir kimseye, Mısır ve Kâhire kadılıktan verildiği zaman, Pazartesi ve Perşembe günleri Mısır'a gelir, Amr bin As (radıyallahü anh) Câmii'nde oturur, hükümle ilgili meseleleri hallederdi. O Mısır'da iken Mısır âlimleri yanına gelirdi.

Muhammed bin Rezîn bu sebeple Mısır'a geldikçe İbn-i Rıfâ'da onu ziyârete gelirdi. Muhammed bin Rezîn hâkimlik vazîfesinden dolayı ücret almazdı. Çok dindar ve vera' sahibi idi. Hâkimlik vazîfesi sırasında nümûne bir insandı. Adâletten kılpayı ayrılmamıştır. Muhammed bin Rezîn, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin Karâfe yakınındaki bir medresede, Sâlihiyye ve Zâhiriyye medreselerinde dersler verdi. Her taraftan, kendisine cevap vermesi için fetvâlar sorulur, onlara gerekli cevapları verirdi.

Eserleri: 1. Tefsîr-ül-Kur'ân, 2. El-Fetâvâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 238,

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 298

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1465

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 417

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 568

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 46

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) sh. 115

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 133

MUHAMMED HULÂVÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Meâlî bin Ganîme el-Bağdâdî'dir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı İmâdüddîn'dir. İbn-i Hulâvi ismiyle meşhûrdur. Doğum târihi bilinmemekte olup, 611 (m. 1215) senesinde Bağdad'da Ramazan ayında vefât etti. Bâb-ı Harb denilen yerde defn edildi. Ebü'l-Feth bin Kerûhî'den, Ebû Bekr bin Zâgûnî'den ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf işitti. Fıkıh ilmini Ebü'l-Feth bin Menâ'dan öğrendi. Ayrıca ticâretle uğraşırdı. Kendisinden; Mecdüddîn İbni Teymiyye ve Yahyâ bin Sayrafî fıkıh ilmini öğrenmişlerdir.

İmâm-ı Zehebî onun için şöyle demiştir: "O, zamanında Bağdad'da Hanbelî mezhebinin en meşhûr âlimlerinden idi." İbn-ül-Kâdesî de; "O, ilimde derin âlim idi. Mescidin yanındaki zaviyesinde durur, insanlar arasına az çıkardı. Bu da ancak nasîhat vermek için olurdu. Dünyâya düşkün olanlar ile görüşmez, kimseden birşey almazdı. Allahü teâlânın evliyâ (ebdâl) kullarından biri idi" demiştir. Münzîrî de şöyle demiştir: "Dînin emirlerine uyan, vera' sahibi (şüpheli şeylerden sakınan), Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini iyi bilen bir zât idi. Hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kur'ân-ı kerîmi okuttu ve bir müddet imamlık yaptı. Bizim ondan icâzetimiz var."

Ebü'l-Ferec bin Cevzî'nin "Câmi-ül-Mesânîd" adlı eserini fıkıh bâblarına göre tertîb etmiştir. Kendisinin de "El-Münîrâtü fil-usûl" adlı bir eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 39

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 48

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 77

MUHAMMED MÜRSÎ (Muhammed bin Abdullah)

Hadîs, tefsîr, fıkıh ve beyân âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Ebü'l-Fadl Mürsî, Endülüsî'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, lakabı Şerefüddîn'dir. 570 (m. 1174) senesinde Mürsiye'de doğup, 655 (m. 1257) târihinde burada vefât etti.

İbn-i Galbûn ve başka âlimlerin yanında ilim öğrendi. Nahiv ilmini; Ebû Hasen Ali bin Yûsuf bin Şureyk ed-Dânî, Tayyib bin Muhammed bin Tayyib Nahvî ve Tâc el-Kindî'den, usûl ilmini; İbrâhim bin Dekmâk ve Umeydî'den, hılâf ilmini; Mu'înüddîn Câcermî'den aldı. Vâsıt şehrinde; İbn-i Abdüssemî', Mânidâî, Hemedân'da; bir grup hadîs âliminden, Nişâbûr'da; Sahîh-i Müslim'i, Müeyyed Tûsî'den, İbn-i Nüceyd'den, bir hadîs defterini, Mensûr bin Abdülmün'im Firâvî'den, Herat'da; İbn-i Ravh Hirevî'den, Mekke-i mükerremede; Şerîf Yûnus bin Yahyâ el-Hâşimî'den hadîs-i şerîf dinledi.

Muhammed bin Mursî, asrının edîblerindendir. Nahiv ilminde çok geniş bilgiye sahipti. Çeşitli yerlere ilim için yolculuklar yaptı. Horasan'a ve Merv'e gitti. Buralardaki büyük âlimlerden istifâde etti. Sonra, Bağdad, Haleb, Dımeşk ve Musul'a geldi. Hacca gitti. Hacdan Dımeşk'a döndü. Buradan Medîne-i münevvereye gitti. Orada dersler okuttu. Sonra 624 (m. 1227) yılında Mısır'a gitti. Kendisini ibâdete verdi. Aynı zamanda fen ilimleriyle de uğraşırdı. Bunlardan ençok Oklides'in müşkillerini (zor mes'elelerini) çözerdi. Sahîh-i Müslim'in râvîleri olmadan hadîs-i şerîf metinlerini ezberledi.

İbn-i Neccâr, Bağdad Târihi'nde şöyle der: "Muhammed Mürsî, muhtelif ilim dallarında, hadîs, kırâat, fıkıh, hılâf, nahiv ve lügat ilimlerinde söz sahibi âlimlerdendir. Parlak zekâsı, kuvvetli bir hafızası vardı. İnce ma'nâlara nüfuz ederdi. Sözü edilen bu ilimlerde eserleri, edebî kıymeti hâiz yazıları vardır. Şüphelilerden sakınır, mübahlara da fazla dalmazdı. Bunlarda bile ihtiyâtı tercih ederdi. Çok ibâdet eder, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmakda pek gayretli idi."

Fâsî ise, Mekke-i mükerreme târihinde; "Muhammed Mürsî, yaşadığı asrın kendisi ile iftihar ettiği, ilmiyle amel eden, bildiklerini tatbik eden âlimlerin büyüklerinden olup, devlet büyükleri bile onunla beraber bulunmayı şeref sayarlar idi. Mes'eleleri delîlleriyle tetkik ederdi. Zamanında bulunan, okunan her ilimden rahatça konuşurdu. Küçüklüğünden

i'tibâren ilimle meşgûl oldu. İlmî mevzûlarda, herkesi hayran bırakacak bilgilerden ve ilmî inceliklerden bahsederdi. Kıymetli eserleri vardır. Pekçok ilim merkezlerini dolaştı. Garb memleketlerine, Endülüs'e, Mısır, Şam, Irak ve Acem memleketlerine gitti. Gittiği yerlerde ilmî müzâkere ve görüşmelerde bulundu. Başkalarından okuduğu gibi, kendisi de çeşitli dersler okuttu. Hem istifâde etti ve hem de başkalarını ilminden faydalandırdı. Gittiği her yerde, ilmi ve fazileti takdîr edildi. Mekke-i mükerremede çok kaldı. Hadîs hâfızı âlimlerden, hadîs-i şerîf ve başka ilimlerden dinledi. Âlimler onu pekçok medh ettiler. Muhammed Mürsî'nin en son olarak kendilerinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiği âlimler; Eyyûb Kehhâl ve Ahmed bin Ali Cevzî'dir. Eyyûb Kehhâl ondan sâdece dinleyerek, Ahmed bin Ali Cevzî ise, icâzetle ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir."

Zehebî ise onun için şöyle der: "Muhammed Mürsî, Magrib'de hadîs hâfızı Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed'den Muvatta'ı dinledi. Ayrıca Abdülmün'im bin Fürs'den de dinledi. Kendisinden de; Muhib et-Taberî, Şeref el-Fezârî, Muhammed bin Yûsuf bin Muhtâr rivâyette bulunmuşlardır.

Eserleri: 1. Et-Tefsîr-ül-kebîr, Muhammed Mürsî bu eserine "Reyy-üz-zemân" ismini vermiştir. 2. Et-Tefsîr-ül-Evsat, 3. Et-Tefsîr-üs-sagîr, 4. El-Kâfî fin-nahvi, 5. El-İmlâ alel-mufassal.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 244

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 69

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 144

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 269

5) Tabakât-ül-müfessirîn sh. 35

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 125

7) Zeyl-i Mir'at-üz-zemân cild-1, sh. 76

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 168

9) El-A'lâm cild-6, sh. 233

MUHAMMED YÜNÛNÎ (Muhammed bin Ahmed)

Meşhûr Hanbelî hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Abdullah bin Îsâ Ebû Rical, künyesi Ebû Abdullah olup, lakabı, Takıyyüddîn'dir. Yünûnî, diye bilinir. Ca'fer-i Sâdık'ın (kuddise sirruh) soyundandır. 572 (m. 1177) senesi Receb ayının altısında, Ba'lebek'in köylerinden olan Yünun'de doğup 658 (m. 1260) senesi Ramazân-ı şerîfin ondokuzunda burada vefât etti. Yünûnî, zâhid, ârif ve takvâ sahibi bir âlimdir. Aynı zamanda hadîs ilminde de hâfızdır.

Yünûnî, Dımeşk'da yetim olarak yetişti. Annesi, onu önce bir san'ata verdi. Sonra Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ebû Tâhir Huşûî, Ebû Temam Kalânisî, Hanbel el-Mükebbir, Ebû Yemen Kendî, hadîs Hâfızı Abdülganî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Büyük âlim Muvaffakuddîn'in yanında fıkıh ilmini öğrendi. Arabî ilimleri, Ebû Yemen Kendî'den aldı. Kendisine has olan hatta (yazıda) çok yükseldi. Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) talebesi Şeyh Abdullah Betâîhî'den tasavvuf hırkasını giydi. Hakkında Şam'ın arslanı denilen, yüksek hâller ve kerâmetler sahibi, herkesin kendisinden pekçok faydalandığı, Şeyh Abdullah Yünûnî'nin hizmetinde bulundu. Şeyh Abdullah Yünûnî'yi över, onu önde tutar, fetvâlarda ona uyardı. Hadîs ilminde pek yükseldi. Sahîh-i Müslim ve Humeydî'nin yazdığı "El-Cem' beyn-es-Sahîhayn" gibi büyük kitapları çok sağlam bir şekilde ezberledi. Oğlu Kutbüddîn Mûsâ şöyle der: Babam, "El-Cem' beyn-es-Sahîhayn'ı İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in "Müsned"inin çoğunu ezberledi. En'am sûresini bir günde, Sahîh-i Müslim'i dört ayda, meşhûr edebî bir eser olan, Makamât-ı Harîrî'den üç makamı günün bir kısmında ezberledi.

Büyük hadîs âlimlerinden Ömer bin Hâcib ondan uzun olarak bahsedip, şöyle dedi: "Yünûnî, fıkıh ve hadîs ilmi ile o kadar meşgûl oldu ki, neticede büyük bir fakîh ve hafız (hadîs âlimi) oldu. Yünûnî, güzel ahlâk sahibi olup, insanlara çok fâideli olur, kimseye sıkıntı vermezdi. "El-Cem' beyn-es-Sahîhayn" adlı eseri ezberlemişti. Bana, Sahîh-i Müslim'i ezberlediğini söylemişti. Onu dört ayda ezberinden tekrar ederdi. O, Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inin çoğunu ezberinden tekrar ederdi. Bir oturuşunda yetmiş hadîs-i şerîf ezberlerdi."

Yünûnî (radıyallahü anh) yaşının ilerlemiş, ilminin pek yüksek olmasına rağmen, hadîs-i şerîf dinlemeyi, okumayı çok severdi. Ba'lebek halkı, Yünûnî'nin (radıyallahü anh),

Kazvînî, Behâüddîn Makdisî, İbn-i Revâha, Hamevî ve başka büyük âlimlerin huzûrunda hadîs-i şerîf okumasını dinlerlerdi.

Yünûnî (radıyallahü anh), yüksek hâller ve kerâmetler sahibiydi. İbâdet ve muayyen vakitlerde okuduğu duâlara muntazam devam ederdi. Kerâmetlerini açıkça göstermezdi. Hâl sahiplerinden olan Şeyh Osman onun hakkında Yünûnî sekiz sene kutub oldu" demiştir.

Yünûnî (radıyallahü anh), sultanların yanında yüksek bir yeri vardı. Ona çok hürmet gösterirlerdi. Hattâ bir defasında, Dımeşk kalesinde Buhârî dinliyordu. Orada Sultan Eşref de vardı. Yünûnî (radıyallahü anh) abdest almak için kalktı. Bunun üzerine sultan da kalktı ve Yünûnî'ye kurulanması için veya ayağını basması için bir havlu takdim etti. Yünûnî'nin temizliğinden endişe etmemesi için, temizliği husûsunda yemîn etti.

Büyük hadîs âlimi Zehebî (radıyallahü anh) şöyle dedi: "Bir defa Melik Eşref Ba'lebek'e gelmişti, önce Yünûnî'nin evine geldi. Kapıyı çaldı, içeriden kimsin? denilince. İsmi ile kendisinin geldiğini söyledi."

Melik Kâmil, kardeşi Eşrefin yanına gelmişti. Eşref, kardeşi Kâmil'e Şeyh Yünûni'nin güzel hâllerinden bahsetti. Bunun üzerine Sultan Kâmil, Yünûnî'yi görmek istedi. Yünûnî'nin gelmesi için Ba'lebek'e haber gönderdi. Yünûnî, Dımeşk'a gelince, Sultan Kâmil onunla görüştü, İlmî mevzûlarda konuştular. Sultan Kâmil ile Yünûnî arasında Sahîh-i Müslim'deki bir ibâre üzerinde ihtilâf meydana gelmişti. Sultan Kâmil, Yünûnî'ye; "Ben Sahîh-i Müslim'i muhtasar hâle getirdim. Üzerinde çalışma yaptım. Fakat senin dediğin gibi bir ibâre yok" dedi. Yünûnî, Sultan Kâmil'in söylediğinden başka diyordu. Nihâyet, Sultan Kâmil, birisini gönderip kendi yaptığı beş cildlik Sahîh-i Müslim muhtasarını getirtti. Sultan Kâmil cildlerden birisini, Eşref birisini, orada bulunan birisi, diğer cildi Yünûnî de cildlerden birisini aldı. Onlar, o ibâreyi arıyorlardı. Yünûnî, eline cildi alıp, ilk açışında aradıkları hadîs-i şerîfin ibâresini buldu. O hadîs-i şerîfin ibâresi, kendi dediği gibi idi. Sultan Kâmil, Yünûnî'nin çabucak bulmasına çok hayret etti. Görüşmeleri bitince, Sultan Kâmil, Yünûnî'yi Mısır tarafına almak istedi. Eşref, Sultan Kâmil'e; "Yünûnî, Ba'lebek'i hiçbir yere tercih etmez" dedi. Daha sonra Sultan Kâmil, ona pekçok hediyeler gönderdi.

Yünûnî'nin oğlu Kutbüddîn Mûsâ anlattı: "Babam emirlerden ve vezirlerden sâdece yenilecek hediye kabûl ederdi. Kendisine gönderilen bu hediyelerden bir kısmını tekrar onlara gönderir, onlar da teberrük ve şifâ niyetiyle alır, kabûl ederlerdi."

Yünûnî (radıyallahü anh) fakirdi ve malı yoktu. Bununla beraber Ca'fer-i Sâdık'ın (radıyallahü anh) soyundan olduğu için sadaka kabûl etmezdi. (Çünkü Ehl-i Beyt sadaka almaz.)

Şeyh Abdullah'ın bir kızı vardı. Hanımına, kızını Yünûnî'ye vereceğini söyledi. Hanımı, Yünûnî'nin fakir olduğuriu, kızının ise, mes'ûd ve bolluk içerisinde yaşamasını istediğini, bu sebeble Yünûnî'ye vermek istemediğini söyledi. Bunun üzerine Şeyh Abdullah hanımına; "Ben Yünûnî ile kızımı öyle bir evde görüyorum ki, o evde bolluk ve bereket olacak, sultanlar Yünûnî'nin ziyâretine gidip gelecektir" dedi. Şeyh Abdullah'ın dediği, Allahü teâlânın izniyle aynen çıktı ve kızını Yünûnî ile evlendirdi.

Sultanlar ve oğulları, İbn-i Salâh, İbn-i Abdüsselâm, İbn-i Hâceb, Hasrî gibi meşhûr âlimler, İbn-i Cevzî ve daha başka tanınmış kadılar kendisine pekçok hürmet gösterirlerdi, İnsanlar, Yünûnî'nin ilminden ve güzel ahlâkından çok istifâde etmişler, onun yaşayışını ve gidişatını kendilerine, nümûne edinmişlerdir. Yünûnî (radıyallahü anh), heybetli, güzel sûretli ve vekar sahibi, mübârek bir zât idi. Hocası Şeyh Abdullah'a çok bağlı idi. Onun gibi, sünnet-i seniyyeye uymakta çok titiz idi.

> Yünûnî, hocası Şeyh Abdullah ile ilgili şöyle anlatır. "Bir defa Harran'a gitmek üzere niyetlenmiştim. Çünkü, Harran'da ferâiz ilmini (Mîrâs taksimi) çok iyi bilen bir âlimin olduğunu duymuştum. Yolculuğa çıkacağım gecenin sabahında, bana Şeyh Abdullah Yünûnî'den bir mektûp geldi. Bana, Kudüs-i şerîfe gitmemi emrediyordu. Bunu okuyunca, bende bir hoşnudsuzluk hâsıl oldu. Bunun üzerine, Kur'ân-ı kerîmi açtım. Bir de ne göreyim. Yâsîn-i şerîfin yirmibirinci âyet-i kerîmesi çıktı: Burada meâlen şöyle buyuruluyordu; "Sizden bir ücret istemiyen kimselere uyun ki, onlar hidâyet üzeredirler." Benim durumum ile, Kur'ân-ı kerîmi açınca karşılaştığım âyet-i kerîme arasında güzel bir muvafakat (uyum) olmuştu. Bunun üzerine Kudüs-i şerîfe doğru yola çıktım. Oraya varınca da, hayretimi gerektiren bir hâdise ile karşılaştım. Harran'a, ferâiz ilmi öğrenmek için yanına gitmek istediğim zât, Kudüs'te idi. Burada ondan ferâiz

ilmini iyice öğrendiğim kanâati hâsıl oluncaya kadar, bu ilmi okudum.”

Yünûnî’den; iki oğlu olan; Ebû Hüseyn Hâfız ve Kutub el-Müverrik, bunlardan başka; Ebû Abdullah bin Ebû Feth, İbrâhim bin Hatem, Muhammed bin Muhib, Ebû Abdullah bin Zerrâd, İbrâhim bin Kureşi el-Ba’lî ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Yünûnî vefât edince, hocası Şeyh Abdullah’ın yanına defnedildi. Mi’râcla ilgili bir kitabı vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 282

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 227, 229

3) El-A’lâm cild-5, sh. 322

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 294

5) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 269

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1439

MUHİBBÜDDÎN TABERÎ (Ahmed bin Abdullah)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Abdullah bin Muhammed bin Ebû Bekr bin Muhammed’dir. 615 (m. 1218) yılında Mekke’de doğdu. Aslen Taberistanlı olduğu için Taberî, Mekke’de doğduğu için Mekkî nisbet edildi. İslâmiyete olan bağlılığı ve hizmetlerinden dolayı Muhibbüddîn, Mekke-i mükerremenin en büyük âlimi olduğu için Şeyh-ül-Harem lakabı verildi. 694 (m. 1295) yılında Mekke’de vefât etti.

Allahü teâlânın dînine hizmet için küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Muhibbüddîn Ebü’l-Abbâs Taberî, Mekke’deki âlimlerden ve İslâm memleketlerinin çeşitli bölgelerinden akın akın Mekke’ye gelen âlimlerden ilim tahsil etti. Ebü’l-Hasen Ali İbni Mukayyer, Behâüddîn İbni Cümeyzî, Şuayb Zagferânî, Abdürrahmân bin Ebî Haremi ve daha birçok âlimden hadîs ilimleri öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Takıyyüddîn İbni Dakîk’in oğlu Mecdüddîn Kuşeyrî’den Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Allahü teâlânın dînine hizmet edip, rızâsına kavuşmak için çok çalıştı. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberledi. Hadîs-i şerîfleri rivâyet eden âlimlerin de hayatlarını, güvenilir olup olmama durumlarını tek tek bilirdi. Birçok ilimde söz sahibi idi. Şafiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Diğer mezheblerin de inceliklerine vâkıftı. Birçok âlimin bulunduğu Mekke’de, ilimde söz sahibi oldu. “Şeyh-ül-Harem” lakabı ile tanındı. Herkes ondan ilim öğrenmek, sohbetinde bulunmak için birbirleriyle yarış ederlerdi. Dünyâ malına değer vermemesi, alçak gönüllülüğü, insanlara karşı hoşgörü sahibi, yumuşak huylu, tatlı dilli ve güleryüzlü olması, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine ve Selef-i sâlihînin yoluna uymak için çalışması sebebiyle herkes tarafından sevildi. İlmine ve nasihatlerine hürmet edildi. Büyük küçük herkese nasihatlerde bulundu. Pekçok talebe yetiştirdi. Eyyûbîlerden sonra Yemen’de bir Türk tarafından kurulan, gayesi Allahü teâlânın dînini yayıp, rızâsını kazanmak ve Allahü teâlânın kullarını dünyâ ve âhırette rahat ettirmek olan Resûlî Devletî’nin âdil ve sâlih hükümdârı Melik-ül-Muzaffer Şemseddîn Yûsuf, Muhibbüddîn Taberî’den ilim öğrenenler arasındaydı. Mekke kadısı olan oğlu Cemâleddîn Muhammed ve yine Mekke kadısı olan torunu Necmeddîn Ebû Hâmid, Şerâfüddîn Dimyâtî, Ebû Muhammed İbni Berzâlî, Ebü’l-Hasen İbni Attâr ve daha birçok âlim ondan ilim öğrendi.

Vakitlerini, Allahü teâlânın dînini öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmeğe harceden Muhibbüddîn Taberî, bunlardan artakalan zamanlarında pek kıymetli eserler yazdı. Bu eserlerin bir kısmı günümüze yetişemeden kayboldu. Bir kısmından istifâde edilerek meydana getirilen kitaplar, bugün elde mevcûttur. Mevcûtların ba’zılarının baskısı yapılarak, daha çok müslümanın istifâdesi sağlandı. Bu kıymetli eserlerinden ba’zıları şunlardır: “Kitâb-ür-riyâd-in-nadere fî menâkıb-il-aşare”; Kâhire’de 1327’de basılan bu eser. Cennetle müjdelenen on mübârek Sahâbînin (r.anhüm) menkıbe ve faziletlerini anlatmaktadır. “Kitâb-üz-zehâir-ül-ukbâ fî menâkıb-i Zev-il-kurbâ”; Kâhire’de 1356 (m. 1937) yılında basıldı. “Ehâdîs-i Müşkile”, “Safvet-ül-kirâ fî sîfat-i huccet-il-Mustafâ ve tevâfihi bi-ümm-ül-kurâ”, “Gâyet-ül-ihkâm fil-ehâdis-il-ahkâm”, “Hülâsat-üs-siyer fî ahvâl-i Seyyid-il-beşer” Hindistan’da 1345 yılında basılmıştır. “Muhtasar fil-hadîs”, “İstiksa-ül-beyân fî mes’ele-i şâzervân” “Hayr-ül-kirâ fî ziyâret-i ümmi-il-kurâ” “Erbeîn fil-hacc” “Avâtifün-Nusre fî tafdîl-it-tavâf alel-umre”, “Vecîzet-ül-me’ânî fî kavlihi: Men re’ânî fil-menâm fekad re’ânî”, “El-Mensûr fil-melik-ül-Mensûr”, “Es-Simt-üs-semîn fî menâkib-i ümmehât-il-mü’minîn”, (Haleb’de 1928’de basıldı) “Tenbîh-i Şîrâzî”, “Muhtasâr-ı Avârif-ül-me’ârif fit-tasavvuf li-Şihâbüddîn Sühreverdî”, “Umdet-ül-muharrer lil-Melik-ül-Muzaffer.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1474

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 425

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 18

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 179

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 298

6) El-A'lâm cild-1, sh. 159

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 340

MUHYİDDÎN-İ ARABÎ

Evliyânın büyüklerinden. Sofiyye-i âliyyedendir. Adı, künyesi ve sıfatı ile birlikte Şeyh-i Ekber Ebû Bekr-i Muhammed bin Ali'dir. Ebû Bekr İbn-i Arabî ismi ile de meşhûrdur. 560 (m. 1165)'da, Endülüs'de Mürsiye kasabasında doğdu. Müctehid idi. Nakil ettiği bilgilerin hepsi birer vesîkadır. Devlet ve mevki sahiblerinden gelen hediyelerin hepsini fakirlere dağıtırdı. Beşyüzden fazla kitap yazdı. Câhiller onun büyüklüğünü anlıyamadı. Âlimler, ârifler ise, veliy-yi kâmil olduğunu anladı. 638 (m. 1240)'de Şam'da vefât etti.

Muhyiddîn-i Arabî sekiz yaşında iken, babası, ba'zı sebepler yüzünden İşbiliyye'ye gitti. Orada, başta İbn-i Beşküval olmak üzere pekçok meşhûr âlimden ilim öğrendi. Zekâsı çok keskin, hafızası pek kuvvetli olup, fesahat ve belagat sahibi idi.

Birgün Muhyiddîn-i Arabî hastalandı. Hastalığın te'sîrinden bayıldı. Öyle ki, kendisini öldü zannettiler. Muhyiddîn-i Arabî baygın hâlde iken, kendisine, çirkin kara yüzlü ba'zı kimselerin eziyet etmek, sıkıntı vermek istediklerini gördü. Ayrıca bu kara yüzlüleri kovalamaya çalışan nûrânî yüzlü, hoş kokulu bir kimse kendisine yardım ediyordu. Nihâyet bu güzel kimse, ötekileri dağıttı. Onların şerrinden kendisini kurtardı. O şahsa kim olduğunu sorduğunda; "Yasin sûresi" cevâbını aldı. Kendisine gelip gözlerini açtığında, başında bekleyen, gözleri yaşla dolmuş olan babasını gördü. Yâsîn-i şerîfi okuyordu.

Muhyiddîn-i Arabî, 598 (m. 1201) yılında Endülüs'ten doğuya gidip, bir müddet Mekke'de kaldı. Sonra Mısır, Şam, Irak, Cezîre ve Anadolu taraflarına seyahat etti. Hadîs ilmini ve diğer ilimlerden bir kısmını; İbn-i Asâkir ve Ebü'l-Ferec İbn-il-Cevzî, İbn-i Sekîne, İbn-i Ülvan, Câbir bin Ebû Eyyûb gibi büyük âlimlerden öğrendi. Gittiği yerlerde büyük âlimler ile görüşüp, onlardan ilim öğrenmek sûretiyle, fen ve din ilimlerinde çok iyi yetişti.

Tefsîr, hadîs, fıkıh, kırâat gibi pekçok ilimlerde, büyük âlim oldu. Tasavvufda, Ebû Midyen Magribî, Cemaleddîn Yûnus bin Yahyâ, Ebû Abdullah Temim, Ebü'l-Hasen ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin rûhâniyetinden feyz aldı, yüksek derecelere kavuşup, meşhûr oldu.

Gavs-ül-a'zam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, birgün en önde gelen talebelerinden Cemâleddîn Yûnus bin Yahyâ'yı yanına çağırdı. Ona buyurdu ki: "Benden sonra, benim künyem olan Muhyiddîn isminde, Allahü teâlânın çok sevdiği evliyâsından bir kimse gelecektir. Bu hırkamı ona teslim edersin." Yûnus bin Yahyâ, uzun yıllar sonra talebesi olan Muhyiddîn-i Arabî'ye hocasının vasıyyeti olan o hırkayı teslim etti. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, zamanında, ilminden ve feyzinden istifâde etmek için kendisine müracaat edilen bellibaşlı büyük âlimlerden oldu. Bir aralık Konya'ya gelip, Selçuklu Sultânı tarafından çok ikram ve hürmet gördü. Sultanlardan kendisine birçok tahsisat ta'yin olunduğu ve hediyeler gönderildiği hâlde, hepsini fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Sofiyye-i âliyyeden ve kelâm âlimlerinden olan Sadreddîn-i Konevî'nin hocası ve üvey babası oldu.

Hocasının üstadı olan Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin hırkasını, üvey oğlu ve talebesi olan Sadreddîn-i Konevî'ye giydirdi.

Muhyiddîn-i Arabî, öğretmekte ve tasavvufda ilerletmekte çok kabiliyet sahibiydi. Vehhâbîlerin türeyeceğini ve yollarının bozuk olacağını tâ o zamanda kerâmet olarak haber verdiği için, Vehhâbîler Muhyiddîn-i Arabî'yi sevmez ve hakkında çirkin sözler sarf ederler. Büyük âlimler, Muhyiddîn-i Arabî'nin hâl, makam ve ilim bakımından pek yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Evliyânın büyüklerinden Ebû Midyen Magribî ona; "Âriflerin Sultânı" demişdir. Şeyh Safiyyüddîn bin Ebû Mensûr onun hakkında; "O, şeyhdir, imamdır. Hem de tam kâmil ve hakîkati bulanlardandır. Onu üstün irfan sahiplerinin başında saymak lâzımdır, öyle açık gönül âlemi vardı ki, özüne erip, bulduğu herşeyi oradan geçirir ve bulurdu. Keşf

âlemi açık ve aydınlıktı. Kavuştuğu hâllere gelince, ancak “Hârika” diye vasıflandırmak mümkündür. En tatlı feyizler onun gönlüne akardı. Hak âlemine yaklaştıran merdivenlerin en üst basamağında onun da yeri vardı. Bilhassa velâyet ahkâmına dâir tasavvuf deryasında pek uzun kulaçlar atardı. O ummanın da sür’atli bir yüzücüsü idi. Ve nihâyet o, bu yolda vaz geçilmez bir zât idi. Böyle kabûl edip, onun şânını bu şekilde yüceltmek ona lâyıktır” derdi.

Talebelerinden Sadreddîn-i Konevî şöyle anlatmıştır: “Hocam İbn-i Arabî, geçmiş peygamberlerin ve velîlerin rûhlarından istediği ile rü’yâsında veya uyanık iken görüşürdü.”

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Hızır aleyhisselâm ile karşılaşmasını şöyle anlatır: “Hocalarımdan Ebü’l-Abbâs hazretleri bir zâtı anlatıyordu. Ben, hocamın bu zât hakkında beslediği hüsn-i zanna hayret ettim. O kimsenin ba’zı uygun olmayan hareketlerinin olduğunu söyledim. O gün evime giderken, yolda bir kimse ile karşılaştım. O zâtın yüzü nûr ile dolu olup, ayın ondördü gibi parlıyordu. Bana selâm verdikten sonra; “Ey Muhyiddîn! Üstadın Ebü’l-Abbâs’ın o zât hakkındaki sözleri doğrudur. Onu tasdik et” buyurdu. Ben hayret etmiştim. Geriye dönüp hocama durumu anlattım. Bana; “Sana söylediğim sözün doğru olduğunu isbât etmek için Hızır aleyhisselâmdan yardım istedim” buyurdu. Bunun üzerine hocama i’tirâz şeklinde hiçbir sözde bulunmayacağıma söz verdim ve tövbe ettim.”

“Yine birgün Tunus limanında idim. Vakit gece idi. Kıyıya yanaşmış gemilerden birisinin güvertesine çıktım. Etrâfı seyretmeye başladım. Denizin üzerinde ay doğmuş, fevkalâde güzel bir manzara teşkil ediyordu. Bu manzarayı, cenâb-ı Hakkın herşeyi ne kadar güzel ve yerli yerinde yarattığını tefekkür ederken dalmıştım. Birden ürperdim. Uzaktan, uzun boylu, beyaz sakallı bir kimsenin suyun üzerinde yürüyerek geldiğini gördüm. Nihâyet yanıma geldi. Selâm verip ba’zı şeyler söyledi. Bu arada ayaklarına dikkatle baktım, ıslak değildi. Konuşmamız bittikten sonra, uzakta bir tepe üzerindeki Menare şehrine doğru yürüdü. Her adımında uzun bir mesafe katediyordu. Hem yürüyor, hem de Allahü teâlânın ismini zikrediyordu. O kadar güzel, kalbe işleyen bir zikri vardı ki, kendimden geçmiştim. Ertesi gün şehirde bir kimse yanıma yaklaşarak selâm verdi ve; “Gece gemide Hızır aleyhisselâm ile neler konuştunuz? O neler sordu, sen ne cevap verdin?” dedi. Böylece gece gemiye gelenin Hızır aleyhisselâm olduğunu anladım. Daha sonraları Hızır aleyhisselâm ile zaman zaman görüşüp sohbet ettik, ondan edeb öğrendim.

“Bir defasında uzak memleketlere seyahate çıkmıştım. Gemimiz bir şehirde mola verdi. Vakit öğle üzeriydi. Namaz kılmak için harâb olmuş bir mescide gittim. Oraya gayr-i müslim bir kimse de gelmiş etrâfı seyrediyordu. Onunla biraz konuştuk. Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) meydana gelen mu’cizelerle, evliyâdan hâsıl olan kerâmetlere inanmıyordu. Biz konuşurken, mescide birkaç seyyah geldi. Namaza durdular, içlerinden biri, yerdeki seccadeyi alıp, havaya doğru kaldırıp yere paralel durdurdu. Sonra üzerine çıkıp namazını kıldı. Dikkatlice baktığımda, onun Hızır aleyhisselâm olduğunu anladım. Namazdan sonra bana dönerek; “Bunu, şu münkir kimse için yaptım” dedi. Mu’cize ve kerâmete inanmıyan o gayr-i müslim, bu sözleri işitince insaf edip müslüman oldu.”

Muhyiddîn-i Arabî, birgün Ebü’l-Abbâs hazretlerine yazdığı mektûbunda; “Bana duâ ve teveccüh etmenizi istirhâm ediyorum. O halde geleyim ki, kalbinizden geçirdiğiniz bir suâlin cevâbını verebileyim” diye yazdı. Bir zaman sonra Ebü’l-Abbâs’dan mektûbun cevabı geldi. Yazıyordu ki: “Evvelki gece, ma’nâ âleminde bir dâire şeklinde toplanan velîleri gördüm. Onların da ortalarında iki zât var idi. Bunlardan birisi Ebü’l-Hasen bin Sibân idi. Diğeri de Endülüslü idi. O sırada kalbime hafiften bir nidâ geldi. Bir âyet-i kerîme okundu. Bunun üzerine ikisi birden secdeye kapandılar. Yine hafiften; “Secdeden hangisi önce kalkarsa, o “Kutb” ve “Gavs” dır” denildi. Merakla bekliyorduk, önce Endülüslü başını kaldırdı. Endülüslüye dilimi oynatmadan ya’nî kalbimden bir suâl sordum. Bana dönerek bir defa üfürdü. Onun bu nefesinde sorduğum sorunun cevâbı var idi. Onun bu cevâbına, hem ben, hem de oradaki bütün velîler hayran kaldılar. Endülüslünün yüzüne dikkatle baktım, sen idin.”

Zenginlerden biri, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine kıymetli bir ev bağışlamıştı, İbn-i Arabî hazretleri bu evde oturuyordu. Birgün bir fakir gelip dedi ki: “Allah rızâsı için bana birşey ver.” Muhyiddîn-i Arabî hazretleri de buyurdu ki “Bu evden başka birşeyim yoktur. Al onu sana vereyim. Senin olsun.” Böyle söyleyip, evi o fakire verip orayı terketti.

Birgün sohbetine inkarcı bir felsefeci gelmişti. Bu felsefeci Peygamberlerin mu’cizelerini inkâr ediyor, filozof olduğu için herşeyi felsefe ile çözmeye kalkışıyordu. Soğuk bir kış günüydü. Ortada, içinde ateş bulunan büyük bir mangal vardı. Filozof dedi ki: “Avamdan insanlar, Hazreti İbrâhim’in (aleyhisselâm) ateşe atıldığı ve yanmadığı kanâatindedirler.

Bu nasıl olur? Zîrâ ateş herşeyi yakar kavurur. Çünkü yakma özelliği vardır.” Devam edip bir takım sözler söyleyince Muhyiddîn-i Arabî hazretleri; “Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin 69. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Biz de: Ey ateş İbrâhim’e karşı serin ve selâmet ol, dedik” buyurmaktadır.” dedi. Ortada bulunan mangalı alıp, içindeki ateşi filozofun eteğine döktü ve eliyle ateşi iyice karıştırdı. Bu hâli gören filozof donup kalmıştı. Ateşin, elbisesini ve Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin elini yakmadığını ve tekrar mangala doldurduğunu görünce iyice şaşırmıştı. Ateşi tekrar mangala doldurup, filozofa; “Yaklaş ve ellerini ateşe sok” deyince, filozof ellerini uzatır uzatmaz, ateşin te’sîrinden hemen geri çekti. Muhyiddîn-i Arabî bunun üzerine; “Ateşin yakıp yakmaması, Allahü teâlânın dilemesiyledir” buyurdu. Filozof onun bu kerâmetini görünce, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, İmâm-ı Gazâlî’ye muhabbet ve bağlılığından, Şam’da Gazâliye Medresesi’nde çok oturur, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin eserlerini okurdu. Birgün müderris derse gelmedi. Muhyıddîn-ı Arabî orada idi. Fakîhler kendisine; “Efendim, bugün bize dersi siz veriniz deyip ısrar ettiler. O da; “Ben Mâlikî mezhebindenim. Madem ki çok ısrar ediyorsunuz akşamki dersinizi söyleyiniz” buyurdu. İmâm-ı Gazâlînin fıkha dâir (Vesît) kitabından bir yer gösterdiler. Muhyiddîn-i Arabî onlara ders verdi. Uzun uzun îzâh ve açıklamalar yaptı. Öyle ki, onlar, “Biz böyle bir üstâd görmedik” dediler.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, “Fütûhât-i Mekkiyye” isimli kitabını Mekke’de yazdı, sonra Irak’a geldi. Bu kitabı kendisinden istediler. “Yazdığım nüsha Mekke’dedir” dedi. “Yanınızda olmasını ve onu okumayı çok isterdik!” dediler. Bunun üzerine, bu büyük kitabı ezberden onlara söyledi, yazdılar. Mekke’deki nüsha gelince, karşılaştırdılar, aralarında hiç fark yok idi.

Horasan’da Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine çok dil uzatan, ona ve onu sevenlere eziyet eden bir adam vardı. Çok eziyet görenler, Muhyiddin-i Arabî’ye bunu şikâyet edip, sabra tahammülümüz kalmadı, cezasını veriniz dediler. O da; “Bana şöyle şöyle bir bıçak getirin” buyurdu. Bir kâğıdı insan şeklinde yapıp, bıçakla kesti ye; “Ey cemâat, şu anda, Horasan’daki o inatçı adamı boğazladım. Evindeki duvarın çatısındaki köprü şeklindeki kalası kaldırdım ve bıçağı onun altına koydum. Onu yirmi kişiden az insan kaldıramaz. Bıçağın üzerine, onun kanı ile, bunu Muhyiddîn-i Arabî boğazladı diye yazdım” buyurdu. Şikâyet edenlerden biri Horasan’a gitti. O evi buldu. Filân kimse, falan günde, falan saatte onu kesti dediler. Hâdise, hocalarının buyurduğu şekildeydi. Onlara vâkı’ayı anlattı. Birçokları töhmetten kurtuldu. Bildirilen kalası kaldırdılar. Bıçağı ve yazıyı, Muhyiddîn-i Arabî’nin buyurduğu hâlde buldular.

Bir kimse, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin büyüklüğüne inanmaz, ona buğz ederdi. Her namazının sonunda da ona on defa la’net etmeyi kendisine büyük bir vazîfe kabûl ederdi. Aradan aylar geçti, adam öldü. Cenâzesinde Muhyiddîn-i Arabî de bulundu. Cenâzenin affedilmesi için cenâb-ı Hakka yalvardı. Definden sonra arkadaşlarından biri, Muhyiddîn-i Arabî’yi evine da’vet etti. O evde bir müddet murâkabe hâlinde bekledi. Bu arada yemekler gelmiş, soğumuştu. Ancak saatler sonra murâkabeden gülümseyerek ayrıldı ve yemeğin başına gelip buyurdu ki: “Bana hergün namazlarının sonunda on defa la’net okuyan bu kimse, af ve mağfiret edilinceye kadar Allahü teâlâya hiçbir şey yememek ve içmemek üzere ahdetmiştim. Onun için bu hâlde bekledim. Yetmişbin Kelime-i tevhîd okuyarak rûhuna bağışladım. Elhamdülillah, Rabbim dileğimi kabûl buyurdu. Artık yemek yiyebilirim.”

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî Mısır’a giderken, yolda şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatır: “Yolda, otlar arasında hayâtının otuz yılını geçiren bir kimseyle karşılaştım. Bu zâtın hâllerini çok beğendim. Yanında kaldığım üç gün zarfında hep ibâdetle meşgûl oldu. Yalnız o, günde bir defa deniz kenarına gidip üç balık tutardı. Bunlardan birini yer, birini misâfirine ikrâm eder, birini de yeniden suya bırakırdı. Ayrılacağım zaman vedâlaştık, sonra nereye gideceğimi sordu. Mısır’a gideceğimi söyleyince; “Benim üstadım da Mısır’dadır. Acaba oraya varınca hocama, benim hürmet ve selâmlarımı söyler misin? Bana nasihat buyurmasını istirhâm ediyorum” dedi. Ben de; “Peki” dedim. Fakat hayret ettim. Çünkü hocam diye bahsettiği o kimseyi tanıyordum. Dünyâya meyl etmiş zengin bir kimse idi. Nihâyet onu, Mısır’da sarayda buldum. Görünüşte büyük debdebe içinde bir hayâtı vardı. Talebesinin selâm ve hürmetini söyledikten sonra, nasihat istediğini de bildirdim.” Dedi ki: “Ona söyleyiniz, gönlünden dünyâ muhabbetini silsin.” Bu kimsenin yaşadığı hayat ile söylediği söze hayretim daha çok arttı. Dönüşümde, o talebeye hocasının sözlerini aktarınca derinden bir ah çekti ve; “Ben burada otuz senedir cenâb-ı Hakka ibâdet yapıyorsam da, hakîkatta gönlümde hâlâ dünyâ sevgisi vardır. Üstadım dünyâ ni’metleri ve zînetleri içinde yaşıyorsa da, kalbinde zerre kadar dünyâ muhabbeti yoktur, İşte aramızdaki fark budur” dedi.”

Şeyh-i Ekber anlatır. “Mısır’da âlimlerin ve velîlerin da’vet edildiği bir ziyâfete gittik, yemekten sonra duâ yapıldı. O sırada güveç yemeğinin yapıldığı çömlek, durduğu yerde parçalandı. Âlimlerden birisi; “Ey âlimler ve ma’rifet sahipleri, bu çömleğin kırılmasındaki hikmet nedir?” dedi. Ba’zıları; “Bu çömlek, hâl lisânı ile; “Allahü teâlânın sevdiği kullar benden yemek yedi. Bu şeref bana kâfidir. Eğer kırılmasam, bundan sonra benimle yine yemek pişirerek, soğanla sarımsakla kokuturlar. Bu kazandığım zevki bir daha bulamam korkusuyla kırıldım” diyor dediler. Herkes kendisine göre çömleğin kırılmasındaki hikmeti anlatırlarken bana da sordular. Ben de; “Bu çömlek, lisân-ı hâl ile; “Bir kalbin içine Allahü teâlânın muhabbeti girdikten sonra başka birşeyin muhabbeti girmemelidir. Şayet girerse, o kalb benim gibi kırılmalıdır” diyor” dedim. Bu söze orada buluhan herkes memnun oldu. Doğrusu da budur, dediler.

Muhibbüddîn-i Taberî, vâlidesinden şu hâdiseyi rivâyet etti: “Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, birgün Kâ’be-i muazzamada, Kâ’be’nin ma’nâsı hakkında bir va’z veriyordu. İçimden onun söylediklerini inkâr ettim. O gece, ma’nevî ma’nâda Kâ’be’nin Muhyiddîn-i Arabî’nin etrâfında döndüğünü, onu tavaf ettiğini gördüm.”

Şihâbüddîn Sühreverdî ile Muhyiddîn İbni Arabî yolda karşılaştılar. Bir saat kadar sonra birşey konuşmadan ayrıldılar. Daha sonra Sühreverdî’ye denildi ki: “İbn-i Arabî hakkında ne dersin?” Buyurdu ki: “Hakîkatler deryası, kutb-i kebîr ve gavs’dır.”

İbn-i Arabî’ye Sühreverdî’den sorulunca buyurdu ki: “Baştan ayağa kadar sünnet-i seniyye ile doludur.”

“Rûhlar ile nasıl görüşüyorsunuz?” diye sordular. Onlara verdiği cevapta; “Üç şekilde: 1) Rü’yâ yoluyla, 2) Onların rûhâniyetlerini da’vet edip görüşerek, 3) Bedenimden rûhumu ayırıp, rûhumla onların yanına giderek” buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî, Fütûhât-ı Mekkiyye kitabında buyuruyor ki: “Âdem aleyhisselâm, Hazreti Yahyâ, Hazreti Yûsuf, Hazreti İdrîs, Hazreti Mûsâ, Hazreti İbrâhim aleyhimüsselâm ile görüştüm. Hepsinden ma’rifete âit bilgiler öğrendim. Her biri bana iltifât ederek; “Hoş geldin yâ Vâris-i Muhammedi dediler.”

Yine Fütûhât’ın başka bir sahifesinde; “Fas’da bir câmide namaz kıldırıyordum. Mihrâbda iken bir anda vücûdumun her tarafı bir göz oldu. Her tarafımdan görüyordum. Etrâfımdaki insanları, cemâate sonradan gelenleri gördüğüm gibi, Kâ’be-i muazzamayı dahî görüyordum” buyuruyor.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri vasıyyetinde buyuruyor ki: “Ey nefsinin kurtuluşunu isteyen kimse. Herşeyden önce sana lâzım olan, sana kendi ayıb ve kusûrlarını gösterecek, seni nefsine itâattan kurtaracak bir üstâd (hoca) lâzımdır. Şayet böyle bir zâtı aramak için uzak memleketlere gideceksen, sana ba’zı nasihatlerde bulunayım. O zâtı bulduğun zaman, onun huzûrunda, yıkayıcının elindeki meyyit, (ölü) gibi ol. (Çünkü meyyit, yıkayıcının irâdesine göre hareket eder. Yıkayıcı onu istediği tarafa çevirir. Meyyit, yıkayıcıya asla i’tirâz etmez.) Sakın hatırına o zâta karşı i’tirâz gelmesin. Hâlini ondan gizleme ve onun yerine oturma. Elbisesini giyme. Onun huzûrunda, kölenin, efendisinin huzûrunda oturuşu gibi otur. Sana emrettiği şeyi yap. Sana emrettiği şeyi iyice anla ve iyi öğrenmeden o işin peşinde koşma. Ona bir rü’yânı veya başka bir hâlini arz ettiğin zaman, ona cevâbını sorma, ona düşman olandan Allah için uzak dur. O düşman ile beraber olma. Arkadaşlık etme. Hocanı seveni sev ve ona yardımcı ol.

O zâta, hiçbir işinde i’tirâz etme. Bunu niçin böyle yaptın? deme. Sana ne iş vermişse onu yap. Öyle otur ki, o zâtın, senin oturuşundan haberdâr olduğunu unutma. Edebi asla terketme. Yolda giderken onun önünde yürüme. Devamlı ona bakma. Çünkü böyle yapmak, hayayı azaltır, ona karşı hürmeti kalbten çıkarır. Ona olan sevgini, onun emirlerine uyup, yasak ettiklerinden sakınmak sûretiyle göster. O zâta yemek ve yiyecek takdim ettiğin zaman, diğer lâzım olan şeyler ile beraber önüne bırak, kapının yanında edeble dur. Eğer sana seslenirse cevap ver. Yoksa yemeğini yiyinceye kadar bekle. Yemeğini yiyip sana sofrayı kaldırmanı söylediği zaman hemen kaldır. Sofrada birşeyler kalıp, senin yemeni emrettiği zaman, i’tirâz etmeden ye. Başkasına verme.

O zâtın mekrinden çok sakın ve kork. Çünkü ba’zan onların, talebelerine mekirleri vardır. Onunla beraber olduğunda pek dikkatli ol. Eğer senden o zâta karşı edebe uymayan bir husûs meydana gelip, onun bundan haberi olduğu hâlde, sana müsamaha gösterdiğini, seni cezalandırmadığını görürsen, bil ki bu onun sana mekridir. O zât, bulunduğu yerden çıkıp gitmek istediği zaman ona nereye gidiyorsun? deme. Ona, işleri husûsunda sana görüşünü sormadan, görüş beyân etme. Şayet seninle istişâre ederse, ona göre muvâfık olanın, sana göre de muvafık olduğunu söyle. Haddizatında onun seninle meşveret etmesi, senin görüşüne muhtaç olduğundan değil, sana olan sevgisindendir.

Böyle bir zâtı aradığın müddet içerisinde, şunlara dikkat et: İlk yapacağın şey; tövbe etmek, üzdüğün kimseleri râzı etmek, üzerinde hakkı bulunanlara haklarını geri vermek, günah ve isyan içerisinde geçen ömrün için ağlamak, ilim ile meşgûl olmaktır. Abdestsiz olma. Abdestini şartlarına uygun al. Abdestin bozulunca, hemen abdestini al. Abdest aldığın zaman iki rek'at namaz kıl. Cemâatle beş vakit namaza ve evinde nafile namaza devam et.

Abdesti en güzel ve şartlarına uygun olarak al. Her hareket ve işine Besmele ile başladığın gibi, abdest almaya da Besmele ile başla. Ellerini, dünyâyı terk etme niyeti ile yıka. Ağzına gelince, ağzı yıkarken okunan duâları oku. Tevâzu ve huşû' içersinde, kibir hâlinden sıyrılmış bir vaziyette burnuna su al. Yüzünü haya ederek yıka. Ellerini, dirseklere kadar tevekkül hâli üzere yıka. Başını, kendini alçaltarak, muhtaç kabûl eden kimsenin tavrı ile mesh et. Kulaklarını, en güzel ve doğru sözleri dinlemek için mesh et. Ayağını da müşâhede toprağına basmak için yıka. Sonra Allahü teâlâya hamd-ü senada bulun. Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâm oku. Sonra, namaz kılarken, Allahü teâlânın huzûrunda durur gibi dur. Yüzün ile Kâ'be-i muazzamaya döndüğün gibi, kalbin ile de Allahü teâlâya dön. Kul olduğunu, Rabbine ibâdet ettiğini düşünerek, hürmetle tekbîr al. Rükû'dan kalkınca, secdede ve diğer bütün hareketlerinde, Allahü teâlânın kudreti ile yaşadığını düşün. Selâm verinceye kadar ve selâm verdikten sonra, bu düşünce üzere kal. Evine girdiğin zaman da iki rek'at namaz kıl.

Acıkmadıkca yeme. Yemeği doymadan bırak. Fazla su içme. Yemeği ihtiyâcın kadar ye. Yemek yerken, lokmayı ne büyük ne de küçük alma. Orta derecede al. Lokmayı ağzına kor iken, Besmele-i şerîfeyi oku. Lokmayı iyice çiğne, sonra yut Yemekten sonra Allahü teâlâya hamd-ü senada bulun."

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), "Şeceret-ül-Kevn" isimli risalesinde buyuruyor ki: İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) nakledilen hadîs-i şerîfi, Mu'âz bin Cebel şöyle rivâyet etti: "Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile birlikte, Ensârdan birinin evinde toplanmıştık. Cemâat hâlinde otururken kapı vurularak; "Ey ev sahibi! İçeridekiler! İçeri girmem için bana izin verir misiniz? Benim sizden bir dileğim ve görülecek bir işim var" dedi. Bunun üzerine herkes, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek yüzüne bakmaya başladı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) duruma vâkıf oldu ve buyurdu ki: "Bu seslenen kimdir, bilir misiniz?" Biz hep birden; "Allahü teâlânın Resûlü daha iyi bilir" dedik. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "O, la'in İblîs'tir. Allahın la'neti onun üzerine olsun" buyurdu. Bunun üzerine hemen Hazreti Ömer, "Yâ Resûlallah! izin veriniz onu öldüreyim" dedi. Peygamber efendimiz, bu izni vermeyip buyurdular ki; "Dur, yâ Ömer! Bilmiyor musun ki, ona belli bir zamana kadar mühlet verilmiştir, öldürmeyi bırak." Sonra şöyle buyurdu: "Kapıyı ona açın gelsin. O buraya gelmek için izin almıştır. Diyeceklerini anlamaya çalışınız. Size anlatacaklarını iyi dinleyiniz!"

Kapıyı ona açtılar, içeri ihtiyâr bir kimse girdi. Gözü şaşı idi. Köse olan çenesinde, altı veya yedi kadar kıl sallanıyordu. At kılı gibiydi. Gözleri yukarı doğru açılmıştı. Dudakları, bir manda dudağına benziyordu. Sonra şöyle selâm verdi: "Selâm sana Yâ Muhammed! Selâm size ey cemâat-ı müslimîn!" Onun bu selâmına Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle mukâbele buyurdular: "Selâm Allahındır yâ la'in! Bir iş için geldiğini duydum. Nedir o iş?" Şeytan şöyle anlattı: "Benim buraya gelişim, kendi arzumla değildir. Mecbûr kaldığım için geldim."

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Nedir o mecbûriyet?" diye sordular. Şeytan; "İzzet sahibi olan Allahın katından bana bir melek gelip dedi ki: "Allahü teâlâ sana emrediyor. Zelîl bir hâlde, tevâzu ile habîbim Muhammedin huzûruna gideceksin. Âdemoğullarını nasıl aldattığını, O'na bir bir anlatacaksın. Sonra O, sana ne sorarsa, doğrusunu söyleyeceksin. Söylediklerine bir yalan katarak doğruyu söylemezsen, seni kül ederim. Rüzgâr savunur. Düşmanlarının önünde seni rüsvâ ederim" buyurdu. "Yâ Muhammed! işte sana bunun için geldim, istediğini bana sor. Şayet bana sorduklarına doğru cevap vermezsem, düşmanlarım benimle eğlenecek. Muhakkak olan şudur ki, düşmanlarımın eğlencesi olmaktan bana daha ağır ve zor gelen birşey yoktur" dedi! Bundan sonra Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Madem ki sözlerinde doğru olacaksın, o halde bana anlat: Halk arasında en çok sevmediğin kimdir?" İblîs la'ininin cevâbı biraz gecikti. Zira Resûlullahın şahsı ile alâkalı idi. Bu konuşmaları hepimiz merakla ve sabırla dinliyorduk. Çünkü bu konuşma, ümmet-i Muhammedin geleceği ile alâkalı idi. Belki de böyle bir hâdiseye bir daha rastlıyamayacak, düşmanımızın tavrını tesbitte güçlük çekecektik. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) sorusunu tekrarladılar "Madem ki yalan söylemeyeceksin, o hâlde bana anlat. En çok sevmediğin kimdir?" Şeytan, "Sensin Yâ Muhammed! Allahın yarattıkları arasında senden daha çok sevmediğim kimse yoktur. Sonra, senin gibi kim olabilir ki?" diye cevap verdi.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) tekrar sordular “Benden sonra ençok kimlere buğz edip sevmezsin?” Şeytan; “Allahın emir ve yasaklarına uyan, haramlardan kaçınan, varlığını Allah yoluna veren bir gence buğz edip, onu sevmem” dedi. Bundan sonraki konuşmalar soru-cevap şeklinde şöyle devam etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sonra kimi sevmezsin?” “Din-i İslama hizmette sabırlı olup, şüpheli işlerden sakınan âlimi” “Sonra” “İhtiyâcını hiç kimseye söylemiyen ve hâlinden şikâyet etmiyen sabırlı fakiri.” “Peki, bu fakirin sabırlı olduğunu nereden bilirsin?” “Ey Muhammed! ihtiyâcını kendi gibi birisine açmaz! Her kim ihtiyâcını kendi gibi birine üç gün üst üste anlatırsa, Allah onu sabredenlerden saymaz. Sabreden kimse böyle olmaz. Dolayısıyla onun sabrını, hâlinden, tavrından ve şikâyet etmeyişinden anlarım.” “Sonra kim?” “Şükreden zengin.” “Peki o zenginin şükreden olduğunu nasıl anlarsın?” “Aldığını helâl yoldan kazanıyor ve hayırlı olan yere harcediyorsa, bilirim ki o şükreden bir zengindir.” Peygamber efendimiz mevzûu değiştirerek buyurdu ki: “Peki ümmetim namaza kalkınca senin hâlin nice olur?” “Yâ Muhammed! Beni bir sıtma tutar, titrerim.” “Neden böyle oluyorsun ey la’in?” “Çünkü, bir kul Allah için secde ederse, bir derece yükselir.” “Peki ya oruç tuttukları zaman nasıl olursun?” “Onlar iftar edinceye kadar bağlanırım.” “Ya hac yaptıkları zaman nasıl olursun?” “O zaman çıldırırım.” “Ya Kur’ân-ı kerîm okudukları zaman nasıl olursun?” “O zaman da tıpkı ateşte eriyen bir kurşun gibi eririm.” “Ya sadaka verdikleri zaman hâlin nasıl olur?” “İşte o zaman hâlim pek yaman olur. Sanki sadaka veren, testereyi eline alıp beni ikiye böler.” Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Neden böyle testere ile ikiye biçilirsin yâ Ebâ Mürre?” diye sebebini sordular. Bunun üzerine şeytan, “Anlatayım. Çünkü sadakada dört güzellik vardır. Bunlar: 1. Allah sadaka verenin malına bereket ihsân eder. 2. O sadaka, vereni, insanlara sevdirir. 3. Allahü teâlâ, onun verdiği sadakayı Cehennemle arasında bir perde yapar. 4. Allahü teâlâ, belâyı, sıkıntıyı ve günahları ondan def eder.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâm hakkında da ba’zı sorular sordu: “Ebû Bekr için ne dersin?” Şeytan dedi ki: “O, bana câhiliyet devrinde dahî itaat etmedi, İslâma girdikten sonra bana nasıl itaat eder?” “Peki ya Ömer bin Hattâb için ne dersin?” İblîs dedi ki: “Allaha yemîn ederim ki, onu her gördüğüm yerden kaçtım.” “Peki, Osman bin Affân için ne dersin?” İblîs dedi ki: “Ondan çok utanırım. Allahü teâlânın melekleri ondan nasıl utanırlarsa, ben de öyle utanırım.” “Peki, Ali bin Ebî Talib için ne dersin?” “Onun elinden bir kurtulabilsem, benim yakamı bırakıp kendi başıma bir kalabilsem. Fakat o beni hiç bırakmaz.”

Bundan sonra Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ümmetime saadet ihsân eden, seni de tâ belli bir zamana kadar şaki kılan Allaha hamdolsun.” Bu sözleri işiten la’in şeytan şöyle dedi: “Heyhat! Ümmetinin saadeti nerede? Ben, o belli vakte kadar diri kaldıkça, sen ümmetin için kendini nasıl rahat hissedersin. Ben, onların damarlarına girerim. Etlerine karışırım. Ama onlar, benim bu hâlimi göremez ve bilemezler. Beni yaratan ve kıyâmet kopuncaya kadar bana hayat veren Allaha yemîn ederim ki, onların hepsini azdırırım. Câhillerini ve âlimlerini, ümmîlerini ve okumuşlarını, fâcirlerini ve âbidlerini, hâsılı bunların hiçbiri elimden kurtulamaz. Ancak Allahın ihlâslı olan hâlis kullarını azdıramam.” Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sana göre ihlâs sahibi olan muhlis kullar kimlerdir?” İblîs dedi ki: “Yâ Muhammed! Bir kimse parasının, malının ve mülkünün sevgisini kalbine koymuşsa, o ihlâs sahibi değildir. Para ve mal sevgisini kalbine koymamışsa, övülmekten ve medhedilmekten hoşlanmıyorsa, bilirim ki o ihlâs sahibidir. Hemen onu bırakıp kaçarım. Bir kimse, malı ve övülmeyi sevdiği, kalbi de dünyâ arzularına bağlı kaldığı müddetçe, bana ençok itaat edenler arasına girmiştir. Bildiğiniz gibi mal sevgisi, büyük günahların en büyüğüdür. Ayrıca baş olma sevgisi de büyük günahların arasındadır.

Yâ Muhammed! Bilmez misin ki, benim yetmişbin çocuğum var. Bunların herbirinin vazîfesi başkadır. Ayrıca herbirine yetmişbin şeytan yardımcıdır. Bunların bir kısmını, âlimlerin yoldan çıkması için vazîfelendirdim. Bir kısmını gençlere yolladım. Ba’zılarını ihtiyâr kadınlara musallat ettim. Gençlerle aramızda hiçbir anlaşmazlık yoktur. Onlarla çok iyi geçiniriz. Çocuklar ise bizimkilerle istedikleri gibi oynarlar. Çocuklarımın bir kısmını âbidlerin, bir kısmını da zâhidlerin peşine gönderdim. Onlar, bunların yanına girer, hâlden hâle sokarlar. Bir tepeden diğerine dolaştırıp dururlar. O hâle gelirler ki, sebeblerden herhangi birine sövmeye başlarlar, işte böylece onları ihlâssız hâle getiririm. Artık yaptıkları ibâdeti ihlâssız yaparlar da farkında bile olmazlar. Bilmezmisin yâ Muhammed? Râhib Bersisa, Allaha tam yetmiş yıl ihlâs ile ibâdet etti. Ona öyle ihsânlarda bulunuldu ki, her duâ ettiği hasta, onun duâsı bereketiyle şifâ buluyordu. Onun peşine takıldım, hiç bırakmadım. Zinâ etti, katil oldu. Sonunda da küfre girip kâfir oldu.”

İblîs, bundan sonra kötü huylar üzerinde durarak, bunların herbirinden nasıl istifâde ettiğini anlattı.

“Yâ Muhammed! Bilirsin ki, yalan bendendir ve ilk yalan söyleyen de benim. Kim yalan söylerse, o benim dostumdur. Kim yalan yere yemîn ederse, o da benim sevgilimdir. Âdem’e ve Havva’ya yalan yere Allah adına yemîn ettim, dedim ki: “Muhakkak, ben size nasihat ediyorum.” Bunu yaparım, çünkü yalan yere yemîn gönlümün eğlencesidir.

Gıybet ve koğuculuk, benim meyvelerim ve şenliğimdir.

Yâ Muhammed! Şimdi de namazını kılmayıp da tehir edenleri anlatayım. O, her ne zaman namaza kalkmak isterse tutar, ona vesvese veririm. Derim ki, henüz vakit var. Sen ise meşgûlsün. Şimdilik işine bak, sonra kılarsın. Böylece o, vakti çıktıktan sonra namazını kılar. Bu sebepten, onun kıldığı namazı yüzüne atılır. Şayet o kimse beni mağlup ederse, ona insan şeytanlarından birini gönderirim. Böylece onu vaktinde namaz kılmaktan alıkoyarım. O, bunda da beni mağlup ederse, bu defa onun hesabını namazda görmeye bakarım. O namazda iken, “Sağa bak, sola bak” derim. O da bakar. Bakınca, onun yüzünü okşar, alnından öperim. Sonra ona; “Sen yaramaz bir iş yaptın” diyerek huzûrunu bozarım. Şayet yine ona mağlup olursam, tek başına namaz kıldığı zaman yanına giderim. Ve, çabuk çabuk kılmasını emrederim. O da, namazını çabuk kılmaya başlar. Tıpkı horozun, gagasıyla yerden birşeyler topladığı gibi. Bu işi ona yaptıramazsam, bu defa cemâatle namaz kılarken onun yanına varırım. Başına bir gem takar, başını İmâmdan evvel secdeden ve rükû’dan kaldırırım. Yine İmâmdan evvel de secde ve rükû’ yaptırırım. O böyle yaptığı için, kıyâmet günü Allah onun başını merkep başına çevirir. O kimse beni burada da mağlup ederse, ona namazda parmaklarını çıtlatmasını emrederim. Böylece o kimse, beni tesbih edenlerden olur. Şayet bu işi ona namaz içinde yaptıramazsam, ona esneme veririm. Bu esneme esnasında elini ağzına kapamazsa, onun içine küçük bir şeytan girer. Onun dünyâ hırsını ve dünyâya olan bağlarını çoğaltır, işte bundan sonra o kimse, bize hep itaat edenlerden olur. Sözümü dinler, dediklerimi yapar.”

Şeytan konuşmasına devam ederek dedi ki: “Sen, ümmetinin saadeti için nasıl ferah duyabilirsin ki? Ben onlara ne tuzaklar kurarım, ne tuzaklar... Onların miskinlerine çaresizlerine ve zavallılarına giderim. Namazı bırakmalarını emreder, namaz size göre değildir. O Allahın afiyet ihsân ettiği ve bolluk verdiği kimseler içindir derim. Sonra hastalara gider, namaz kılmayı bırakın, derim. Çünkü Allahü teâlâ; “Hastalara zorluk yok” buyurdu. İyi olduğun zaman çokça kılarsın derim. O da böylece namazını bırakır. Hattâ küfre bile girebilir. Şayet hastalığında namazı terkederek ölüp giderse, Allahü teâlâyı gadaplı bulur.”

İblîs konuşmasına şöyle devam etti: “Yâ Muhammed! Eğer sözlerime yalan kattımsa beni akrep soksun. Eğer yalan söyledimse, Allahtan dile, beni kül eylesin. Yâ Muhammed! Sen ümmetin için nasıl ferah duyarsın? Ben onların altıdabirini dinden çıkardım.” Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ey la’in! Senin oturma arkadaşın kimdir?” İblîs dedi ki: “Faiz yiyen.” “Dostun kim?” “Zinâ eden.” “Yatak arkadaşın kim?” “Sarhoş.” “Misâfirin kim?” “Hırsız.” “Elçin kim?” “Sihirbazlar.” “Gözünün nûru nedir?” “Hanım boşamak.” “Sevgilin kimdir?” “Cum’a namazını bırakanlar.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bu sefer başka bir mevzûya geçti. Buyurdu ki: “Ey la’in! Senin kalbini ne kırar? İblîs: “Allah yolunda cihâda giden atların kişnemesi” dedi. “Peki, senin cismini ne eritir?” “Tövbe edenlerin tövbesi.” “Ciğerini ne parçalar ve ne çürütür?” “Gece ve gündüz yapılan istiğfar.” “Yüzünü ne buruşdurur?” “Gizli verilen sadaka.” “Gözlerini kör eden nedir?” “Gece kılınan namaz.” “Başını eğdiren nedir?” “Cemâatle kılınan namaz.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), başka bir mevzûya geçerek buyurdular ki: “Ey İblîs! Seni işinden alıkoyan nedir?” “Ulemâ meclisleri” “Yemeğini nasıl yersin?” “Sol elimle ve parmağımın ucuyla.” “Peki, sam yeli esip, ortalığı sıcaklık bastığı zaman çocuklarını nerede gölgelendirirsin?” “İnsanların uzamış tırnakları arasında.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) başka bir mevzûda tekrar buyurdular ki: “Ey İblîs! Rabbinden neler taleb ettin?” “On şey taleb ettim: 1. Allahtan, beni insanların malına ve evlâdına ortak etmesini istedim. Kabûl etti.

Her Besmelesiz kesilen hayvan etinden, faiz ve haram karışan yemekten de yerim. Şeytandan, Allaha sığınılmayan malın da ortağıyım. Hanımı ile cinsî yakınlık ânında, şeytandan Allaha sığınmayan kimse ile beraber olurum. Bu yakınlıktan meydana gelen çocuk, bize itaat eder, sözümüzü dinler. Her kim hayvana binerken helâl olan yere gitmeyi değil de, aksini isteyerek binerse, ben de onunla beraber binerim. Yol ve binek arkadaşı olurum. 2. Allahü teâlâdan bir ev vermesini istedim. Bana hamamları ev olarak verdi. 3. Bir mescid vermesini istedim. Pazar yerlerini bana mescid olarak verdi. 4. Okuyacağım bir kitap istedim. Bana (müstehcen) şiirleri okuma kitabı olarak verdi. 5. Benim için bir ezan vermesini

istedim. Çalgı âletlerini verdi. 6. Bir yatak arkadaşı istedim. Sarhoşları verdi. 7. Bana yardımcılar vermesini istedim. Kaderiye bozuk fırkasına mensûp olanları verdi. 8. Bana kardeşler vermesini istedim. Mallarını boş yere isrâf edenleri ve parasını günah olan yerlere harcayanları verdi. Bu durum, Kur'ân-ı kerîmde İsrâ sûresinin yirmiyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle anlatılmaktadır "Çünkü isrâf yapanlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise, Rabbine karşı çok nankör bulunuyor." Bir ara sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Eğer söylediklerini Allahü teâlânın kitabındaki âyetlerle isbât etmeseydin seni tasdik etmezdim." buyurdular. 9. "Yâ Muhammed! Allahtan, Âdemoğulları beni görmesin, fakat ben onları göreyim istedim. Bu dileğimi de kabûl etti. 10. Âdemoğullarının damarlarını bana yol yapmasını istedim. Bu da oldu. Böylece ben, onlar arasında akıp giderim. İstediğim gibi gezerim. Bütün bu isteklerimin hepsinin bana ihsân edildiği bildirildi. İşte ben bu hâllerimle iftihar ederim. Şunu da söyleyeyim ki, benimle beraber olanlar, seninle beraber olanlardan daha çoktur. Bu şekilde, kıyâmete kadar Âdemoğullarının çoğu benimle beraberdirler.

Benim bir oğlum vardır ki, ismi Ateme'dir. Bir kimse yatsı namazını kılmadan uyursa, onun kulağına gidip bevleder. Eğer insanlar böyle olduğunu bilselerdi, imkânı yok namazını kılmadan uyumazlardı. Benim bir oğlum daha vardır ki, onun adı da Mütekazi'dir. Bunun da vazîfesi, yapılan gizli amelleri yaymağa çalışmaktır. Bir kimse gizli bir tâat işlerse, Mütekazi onu dürter. Nihâyet o gizli amelin yayılmasına ve açığa çıkarılmasına muvaffak Olur. Böylece, Allahü teâlâ o amel sahibinin yüz sevâbından doksandokuzunu imha eder, biri kalır. Çünkü bir kulun yaptığı gizli bir amel için yüz sevâb verilir. Benim Kühayl isminde bir oğlum daha vardır. Bunun da vazîfesi, insanların gözlerine sürme çekmektir. Bilhassa âlimlerin meclislerinde ve hutbe okurken bu sürme gözlere çekildi mi, uyuklamaya başlarlar. Konuşan âlimin sözlerini işitmez ve hiç sevâb alamamış olurlar."

İblîs sözüne şöyle devam etti: "Hangi kadın olursa olsun, onun kucağına bir şeytan oturur. Kadın kalktığı zaman da, oturduğu yere bir şeytan oturur. Kadını, bakanlara güzel gösterir. Sonra kadına ba'zı emirler verir. Meselâ; elini, kolunu dışarı çıkarıp göster, der. O da bu emri yerine getirir, elini kolunu açar gösterir. Böylece o kadının haya perdesini tırnakları ile yırtar."

İblîs, bundan sonra Peygamberimize (aleyhisselâm) kendi durumunu anlatmaya başladı. "Yâ Muhammed! Bir kimseyi ben kendi elimle dalâlete sürükleyemem. Ben ancak, vesvese veririm ve o şeyi güzel gösteririm. Hepsi o kadar. Eğer dalâlete sürüklemek elimde olsaydı, yeryüzünde "Allahtan başka ilâh yoktur. Muhammed, Allahın Resûlüdür" diyen herkesi, oruç tutanı ve namaz kılanı dahî hiç bırakmaz, hepsini dalâlete düşürürdüm. Nasıl ki, senin elinde hidâyet cinsinden birşey yoksa, benim de o kimseyi doğru yoldan çıkaracağıma dâir birşey yoktur. Sen, ancak Allahın Resûlüsün ve tebliğ etmeye me'mursun. Eğer hidâyet elinde olsaydı, yeryüzünde bir tek kâfir bırakmazdın. Sen, Allahın yarattığı insanlar üzerine bir huccetsin. Ben de, kendisi için ezelde şaki yazılan kimselere bir sebebim. Saîd olanlar tâ ana karnında iken sa'îddir. Şaki olan da, ana karnında iken şakidir. Se'âdet ehlinden yapan da, şekavet ehlinden yapan da Allahtır." Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): "Ey Ebâ Mürre! Acaba senin bir tövbe etmen ve Allahü teâlâya dönmen mümkün değil mi? Cennete girmene kefil olurum. Söz veririm" buyurdu. Bunun üzerine şeytan; "Yâ Muhammed! iş, verilen hükme göre oldu. Kıyâmete kadar takdîr edilen işler olacaktır. Seni Peygamberlerin efendisi kılan, Cennet ehlinin hatîbi eyleyen ve seni halkı içinden seçen ve onların arasında gözde yapan, beni de şakilerin efendisi kılan ve Cehennem ehlinin odunu eyleyen Allahü teâlâ, bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Son sözümü söylüyorum ki, bu anlattıklarımın hepsi de doğrudur."

Şeyh-i Ekber, Tâbût-üs-Sekîne isimli kitabında buyuruyor ki: "Allahü teâlâ bana öyle ni'metler ihsân etti, bildirdi ki, istersem kıyâmete kadar gelecek bütün velileri, kutubları, isim ve nesebleriyle bildirebilirim. Fakat ba'zıları inkâr ederler de, ma'nevî kazançlarından kaybederler diye korkuyorum."

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), kendisinden yüzlerce sene sonra keşfedilen telgrafın çalışma tekniğini haber verdi. Edison dahî Ona; "Üstadım" diye hitâb etmiştir.

Muhyiddîn-i Arabî, kerâmet göstererek, kendisinden iki asır sonra Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın İstanbul'u feth edeceğini bildirdi.

Şeyh-i Ekber, "Şeceret-ün-Nu'mâniye fî Devlet-il-Osmâniye" isimli eserinde; "Sin, Şın'a gelince, Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar" buyurdu. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, 638 (m. 1240) senesinde Şam'da, kalbi para sevgisiyle dolu bir grup kimseye; "Sizin taptığınız, benim ayağımın altındadır" dedi. Orada bulunanlar bu sözü anlıyamadılar. Rebî'ul-âhır ayının 28. Cum'a günü, yetmişsekiz yaşında iken Şam'da fâni dünyâdan âhirete irtihâl etti. Sâlihiyye'de defn olundu. Şam

halkı, onun büyüklüğünü anlayamadıkları için kabrinin üzerine çöp döktüler. Osmanlı Sultânı Yavuz Selim Hân Şam'a geldiğinde; "Sin, Şın'a gelince, Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar" sözünün ne demek olduğunu anladı. Kabrini araştırıp buldurdu. Çöpleri temizleterek, kabrin üzerine güzel bir türbe, yanına bir câmi ve imâret yaptırdı. Ayrıca Muhyiddîn-i Arabî'nin vefâtından önce ayağını yere vurarak, "Sizin taptığınız, benim ayağımın altındadır" buyurduğu yeri tesbit ettirip, orayı kazdırdı. Orada küp içinde altın çıktı. Bundan, "Siz, Allahü teâlâya değil de, paraya tapıyorsunuz" demek istediği anlaşıldı.

Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin, onu çok seven bir hizmetçisi vardı. Onun vefâtından sonra gece gündüz ağlardı. Bir gece hizmetçinin kapısı açıldı, içeriye Muhyiddîn-i Arabî sağlığındaki haliyle girdi. Hizmetçisine; "Ağlamayınız" diyerek onu teselli etti.

Evi, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin türbesine çok yakın olan Ahmed Halebî, bizzat gözleriyle gördüğü şu kerâmeti anlattı: "Bir gece yatsı namazından sonraydı. Muhyiddîn-i Arabî hazretlerini kötüleyenlerden biri, elinde bir ateşle türbeye doğru yaklaştı. Maksadı sandukasını yakmaktı. Hemen ateşi atacağı zaman, ateş söndü ve kabr-i şerîfinin yanıbaşında, ayaklarının altında bir çukur açıldı ve adam aniden çukurun içinde kayboldu. Hâne halkı, onun kaybolduğunu anlayınca aramağa çıktılar. Ben durumu kendilerine haber verdim. Gelip gömüldüğü yeri kazmaya başladılar ve başını buldular. Çekip çıkarmak istediler. Fakat bütün uğraşmaları boşuna oldu. Zîrâ, onlar çıkarmağa çalıştıkça, o, durmadan aşağı doğru indi. Kazıldıkça indi ve çıkarmaları mümkün olmadı. Nihâyet kurtaramayacaklarını anladılar. Kazdıkları yeri tekrar toprakla doldurup, yorgun ve perişan bir hâlde, elleri boş olarak bırakıp gittiler."

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), "Fütuhat" kitabının ellibirinci babında buyuruyor ki: "Hiçbir insan, cinden Allahü teâlâya âit bir bilgi edinmemiştir. Çünkü, cinnin din bilgileri pek azdır. Onlardan dünyâ bilgileri edineceğini sanan kimse de aldanmaktadır. Çünkü, fâidesiz şeyle vakit geçirmeğe sebep olurlar. Onlarla tanışanlar, kibirli olur. Hâlbuki, Allahü teâlâ kibirli olanı sevmez." Molla Câmi hazretlerinin halîfesi, Abdülgafûr-i Lârî, Muhyiddîn-i Arabî'nin bir risalesinde şöyle buyurduğunu bildiriyor "Cinnin ilk babaları İblîs değildir. İblîs, cin tâifesindendir. Cinler, ateş ve havadan yaratıldığı için çok latifdirler. Çabuk hareket ederler. İnsan bunlara hafif çarpınca hemen ölürler. Bunun için ömürleri kısadır. Din bilgileri azdır. Kibirli olduklarından, birbirleri ile hep mücâdele, muharebe ederler. Ateşten müte'essir olmazlar. Cehennemlik olanları, Zemherîr'de, ya'nî soğuk Cehennemde azâb göreceklerdir. İblîs ve çocukları, hak ve sevâb olan iyi şeyleri yapmayı da hatırlatırlar. Fakat, bunları yaparken, nefsde ucb, riya hâsıl olarak veya farzın kaçırılmasına sebeb olarak, insan çok günaha girer." (Cin ile tanışmağa özenmemeli, evliyâ-i Kirâmın rûhâniyetlerinden istifâde etmeğe çalışmalıdır. Evliyânın rûhları görünmeden de, kendi beşerî şeklinde görünerek de sevdiklerine fâide verir ve belâlardan korur. Evliyâyı tanımağa, sevmeye ve sevilmeğe uğraşmalıdır. İnsanın cin ile tanışması, arkadaş olması kıymetli birşey değildir, zararlıdır. Onlarla konuşmak, fâsık insanla arkadaşlık etmek gibidir. Onlarla tanışan kimse, fâide görmemiştir.)

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh) cinlerin var olduğuna, şu âyet-i kerîmeleri delîl olarak gösteriyor:

1. Zâriyat sûresinin ellialtıncı âyetinde meâlen; "İnsanları ve cinleri ancak, beni bilip, itaat ve ibâdet etmeleri için yarattım" buyuruluyor.

2. Rahmân sûresi, yetmişdördüncü âyetinde, cinlerin Cennete gireceği bildiriliyor.

3. Rahmân sûresinin otuzbirinci âyetinde; "Sekalân" buyuruluyor. Ya'nî "Ey insanlar ve cinnîler" demektir. Resûl-i sekâleyn, müftîyüssekaleyn, gavsüssekaleyn (ya'nî insanların ve cinlerin Peygamberi, müftîsi, velîsi) gibi isimler de cinlerin varlığını göstermektedir.

Kitaplı kâfirlerin hepsi, ateşe tapanlar, puta tapanlar, budistler, müşrikler ve Yunan feylesoflarının çoğu ve tasavvuf büyükleri cinlerin var olduğuna inanıyor. Kur'ân-ı kerîmde zikredilen, Süleymân aleyhisselâmın vak'ası da, cinlerin varlığını göstermektedir.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, "Müsâmere" adındaki kitabında diyor ki: "Eshâb-ı Kirâmdan Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) hazretlerinin haber verdiği hadîs-i şerîfte; "Bir zaman gelir ki, müslümanlar birbirlerinden ayrılır, parçalanırlar. Şerî'ati bırakıp, kendi düşüncelerine, görüşlerine uyarlar. Kur'ân-ı kerîmi mizmarlardan, ya'nî çalgılardan şarkı gibi okurlar. Allah için değil, keyf için okurlar. Böyle okuyanlara ve dinleyenlere, hiç sevâb verilmez. Allahü teâlâ bunlara la'net eder. Azâb verir" buyuruldu.

Muhyiddîn-i Arabî; “İslâmiyetin emirlerinden bir emri yapmayanın ma’rifeti sahih değildir” buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî; “Ârifin niyeti, maksadı olmaz” buyuruyor, İslâm âlimleri bu cümleyi şöyle açıklamaktadırlar: “Allahü teâlâyı tanıyan kimse, belâdan kurtulmak için birşeye başvurmaz demektir. Çünkü, derd ve belâların sevgiliden geldiğini, O’nun dileği olduğunu bilmektedir. Dostun gönderdiği şeyden ayrılmak ister mi ve o şeyin geri gitmesini özler mi? Evet duâ ederek, gitmesini söyler. Fakat, duâ etmeğe emr olunduğu için, bu emre uymakdadır. Yoksa, gitmesini hiç istemez. O’ndan gelen herşeyi de sever, hepsi kendine tatlı gelir. Evet, çünkü sevgilinin düşmanlığı, düşmanlar içindir. Dostlarına düşmanlığı, görünüştedir. Bu ise merhametini, acımasını bildirmektedir. Böyle düşman görünmesinin, sevene nice fâideleri vardır ki, anlatılmakla bitmez. Bundan başka, dostlarına düşmanlık gibi görünen işler yapması, bunlara inanmıyanları harâb etmekte, onların belâlarına sebeb olmaktadır.”

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), hadîs ilminde sâhib-i isnâd ve fıkıh ilminde ictihâd makamında idi. Buyururdu ki: “Peygamberimizin (aleyhisselâm) “Hesaba çekilmeden evvel, hesabınızı görünüz” emri ile, ba’zı meşâyıh, hergün ve her gece yaptıkları işlerden kendilerini hesaba çekiyor. Ben, hesâbda onları geçtim ve işlediklerimle beraber, düşündüklerimde de hesabımı görüyorum.”

Muhyiddîn-i Arabî “kuddise sirruh” “Fütûhât-ül-mekkiyye” kitabında “Kaza, belâ” bahsinde; “Belâlardan, tehlikelerden, gücünüz yettiği kadar sakınınız. Çünkü, takat getirilemiyen, dayanılamıyan şeylerden uzaklaşmak. Peygamberlerin âdetidir” buyurmaktadır.

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), yine aynı kitabında, bir hadîs-i şerîf bildiriyor. Bu hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ, yüzbin Âdem yaratmıştır” buyurmaktadır. Muhyiddîn-i Arabî, sonra âlem-i misâlden gördüğü birkaç şeyi yazıyor ve diyor ki, “Kâ’be-i muazzamayı tavaf ederken, yanımda birkaç kişi vardı. Bunları hiç tanımıyordum. Tavaf yaparken, Arabî iki beyt okudular. Bir beytin ma’nâsı şöyle idi. Nazm:

Yıllarca, biz de sizin gibi.
Hepimiz tavaf ettik bu evi.

Bu beyti duyunca, bu kimselerin âlem-i misâlden olması hâtırıma geldi. Böyle düşünürken, içlerinden biri, bana bakarak; “Ben senin dediklerinden birisiyim” dedi. “Sen öleli kaç sene oldu?” dedim. “Kırkbin seneden çok” dedi. Bu sözüne şaştım ve; “Tarihçiler, İnsanların ilk babası olan Âdem’den (aleyhisselâm) bugüne kadar, yedibin sene geçmediğini söylüyor” dedim. “Sen, hangi Âdem’i diyorsun?” “Ben, yedibin seneden çok önceki zamanlarda yaşıyan Âdem’in evlâdındanım” dedi. Bunu işitince, yukarıdaki hadîs-i şerîfi hatırladım.”

İmâm-ı Rabbânî hazretleri bunu şöyle îzâh buyuruyor:

“Muhyiddîn-i Arabî’nin (radıyallahü anh) kırkbin sene önce ölen dedesi, âlem-i şehâdetdeki dedesinin latife ve sıfatlarından birinin âlem-i misâldeki varlığı idi. Kâ’be-i muazzamayı âlem-i misâlde tavaf etmişti. Çünkü her şey gibi, Kâ’be’nin de âlem-i misâlde sûreti, benzeri vardır. Bu fakîr çok düşünüyor araştırıyorum. Âlem-i şehâdette, bir Âdem’den başka göremiyorum, âlem-i misâldeki görünüşlerden gayrı bir şey bulamıyorum. Kırkbin sene önce yaşadığını söyleyen kimsenin, ben senin dedelerinden biriyim, demesi de gösteriyor ki, Âdem aleyhisselâmdan önce bulunan Âdemler, Âdem aleyhisselâmın latifelerinin ve sıfatlarının görünüşleridir... Âdem aleyhisselâmdan başka bir varlık değildir. Çünkü, başka Âdem’in oğulları, bu Âdem aleyhisselâmın oğullarının dedesi olamaz.”

Yûsuf Nebhânî, “Câmi’u kerâmât”ında der ki: Dört mezhebin âlim ve ârifleri, Muhyiddîn-i Arabî’yi hep medhetmişlerdir. İmâm-ı Şa’rânî “El-Yevâkit vel-cevâhir”inde ondan uzun uzun bahsetmekte, Şeyh Abdülganî Nablûsî ve ârif-i billah Seyyid Mustafâ Bekrî, onun için ayrı birer kitap yazmışlardır. Abdülganî Nablûsî’nin eseri “Er-Redd-ül-metin alâ müntakıs-il-ârif Muhyiddîn”, Seyyid Mustafâ Bekrî’nin eseri, “Es-Süyûf-ül-hıdad fî a’nâki ehl-iz-zendeka vel-ilhâd”dır. Şihâbüddîn Sühreverdî, Şeyhülislâm Zekeriyyâ, İbn-i Hacer Heytemî, Hâfız Süyûtî, Ali bin Meymûn, Celâlüddîn Devânî, Seyyid Abdülkâdir Ayderûsî, İbn-i Kemâl Paşa, Kâmûs sahibi Necmüddîn Fîrûzâbâdî hep onu medh etmişlerdir.

Osmanlı devletinin yetiştirdiği âlimlerin en büyüklerinden olan İbn-i Kemâl Paşa hazretleri, İbn-i Arabî hakkında sorulan bir suâle şöyle cevap vermiştir: “Kullarından sâlih âlimler yaratan, bu âlimleri Peygamberlerine vâris kılan Allahü teâlâya hamd olsun. Dalâlette olanlara doğru yolu göstermek için gönderilen Muhammed Mustafâ’ya, O’nun Ehl-i beytine ve dînimizin

emirlerini tatbikte gayretli olan Eshâbına salât ve selâm olsun. Ey insanlar, biliniz ki; Şeyh-i a'zam âriflerin kutbu, muvahhidlerin İmâmı, Muhammed bin Ali İbni Arâbî et-Tâî el-Endülüsî, kâmil bir müctehid, fâzıl bir mürşid, hayret verici menkıbeler, garip hârikalar sahibi bir âlimdir. Çok talebesi olup, İbn-i Arabî, âlimler, fâzıllar indinde makbûldür, İbn-i Arabî'yi inkâr eden hatâ etmiştir. Hatâsında ısrar eden sapıtmıştır. Sultânın onu edeblendirmesi ve bu bozuk i'tikâddan sakındırması lâzımdır. Zîrâ, Sultan iyiliği emredip, kötülükten sakındırmak ile me'mûrdur (vazîfelidir).

İbn-i Arabî'nin birçok eseri vardır. Füsûs-i Hikem ve Fütûhât-ı Mekkiyye adlı eserlerinin ba'zı mes'eleleri lafz ve ma'nâ bakımından ma'lûm olup, emr-i ilâhîye ve şer'i Nebevî'ye uygun, ba'zı mes'eleleri ise, zâhir ehlinin idrâkından hafidir (gizlidir). Bunu ancak ehl-i keşf ve bâtın (gönül ehilleri) bilirler. Meram olan ma'nâyı anlayamayan kimsenin, bu makamda susması gerekir. Zîrâ Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: "Hakkında bilgi sahibi olmadığın birşeyin ardınca gitme, çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan sorumludur" (İsrâ-36). Allahü teâlâ doğru yola götürendir."

Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin eserlerinde yazdığı vahdeti vücûd bilgilerinin ba'zıları ve velîlere mahsûs bir hâl olan sekr (şuursuzluk) hâlinde iken söylediği sözleri, hem âlimler, hem de ârifler arasında, yaşadığı zamanda ve daha sonra tartışılmış ve onun hakkındaki sözler farklı olmuştur. Tasavvufun kıymetli hâl ve ma'rifetlerinden olan vahdet-i vücûd (varlığı bir görmek) bilgilerini açıklamakta Muhyiddîn-i Arabî hazretleri çok yüksek derecelere ulaşmış, bu sahada kendisine mahsûs bir sistem kurmuştur. Ancak bu yüksek ve ince bilgiler uzun zaman zâhir âlimlerini ve velîlerin çoğunu tereddüt içinde bırakmış, nihâyet onun hâlini ulemâ-i râsihînin reîslerinden ikinci binin müceddidi. İmâm-ı Rabbânî ile oğlu Muhammed Ma'sûm, âlimlerin ve âriflerin anlıyacağı şekilde Ehl-i sünnet i'tikâdına göre îzâh etmişler, bu husûsta şaşırmış kalmış olanlara doğru yolu göstermişler ve tereddüdlere son vermişlerdir. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, mektûplarında Muhyiddîn-i Arabî'nin "Allahü teâlânın kudreti, âhırette görülmesi ve daha birçok sözlerinin Ehl-i sünnetin doğru sözlerine uymamasının çok şaşılacak birşey olduğunu" yazdıktan sonra onun hâlini şöyle îzâh etmektedir:

"Muhyiddîn-i Arabî'nin bu hatâları, keşfinde, ya'nî kalbe doğan bilgilerde olduğu için, belki kabahat sayılmaz, îctihâddaki hatâlar gibi, birşeyler söylenemez. Onun büyük olduğu ve hatâlarının kusur sayılmayacağını, yalnız bu fakîr söylüyorum. Onu büyük bilir ve severim. Ehl-i sünnet âlimlerinin sözlerine uymayan yazılarını yanlış ve zararlı bilirim. Sofiyyûndan bir kısmı, onu beğenmiyor ve çirkin şeyler söylüyor. Bütün ilimlerini yanlış ve bozuk biliyorlar. Bir kısmı da, ona uyarak, bütün ilimlerini, yazılarını olduğu gibi alıyor. Hepsini doğru biliyor ve doğruluklarını isbât etmeye kalkışıyor. Bu iki kısım da yanılıyor, adâletten ayrılıyor. Bir kısmı haddi aşıyor. Birisi de büsbütün mahrûm kalıyor. Evliyânın büyüklerinden olan Muhyiddîn-i Arabî, keşflerindeki hatâsından dolayı büsbütün red olunabilir mi? Fakat, Ehl-i sünnetin doğru bilgilerine uymayan, hatalı bilgilerine uyulur mu ve herşeyi de kabûl olunur mu? Burada doğru yol, cenâb-ı Hakkın bize ihsân ettiği, iki tarafa sapmayan orta yoldur. Vahdet-i vücûd bilgisinde, Sofiyyenin çoğunun Muhyiddîn-i Arabî ile beraber olduğu meydandadır. Kendisi burada da husûsî bir yol tutmuş ise de, sözün esâsında ortakdırlar. Bu bilgileri de, görünüşte, Ehl-i sünnet i'tikâdına uymuyor ise de, uydurulması kolaydır ve ikisini birleştirmek mümkündür. Bu fakîr, cenâb-ı Hakkın yardımı ile, üstadımın (Muhammed Bakî Billah hazretlerinin) "Rubâiyyât'ını açıklarken, bu bilgileri, Ehl-i sünnet i'tikâdı ile birleştirdim. Aradaki farkın yalnız sözde ve kelimelerde olduğunu göstererek, her iki tarafın şüphe ettikleri yerleri, öyle bir aydınlattık ki, okuyanların hiç şüphesi kalmaz. Görünce anlaşılır."

İmâm-ı Süyûtî, "Tenbîh-ül-gabî" kitabında, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin büyüklüğünü vesîkalarla isbât etmektedir. Ebüssuûd Efendi fetvâlarında da, ona dil uzatılamayacağı yazılıdır.

Bununla beraber, îmân, i'tikâd ve ibâdet bilgilerine tam vâkıf olmayanların ve tasavvufun inceliklerini iyi bilmeyenlerin, Muhyîddîn-i Arabî'nin kitaplarını okumaları ve sözleri üzerinde düşünmeleri, çok defa zararlı olmaktadır. Geçmiş asırlardaki velîlerin ve âlimlerin ba'zıları dahî, onun sözlerini anlamakta acze düşmüşler ve yanlış yollar tutmuşlardır. Ayrıca tasavvufta vahdet-i vücûd bilgisi ve mertebesi çok yüksek ve kıymetli olmakla beraber, nihâyetin nihâyeti değildir. Asıl maksad yanında, bu mertebe çok gerilerde kalmaktadır. (Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî hakkında, Hakîkat Kitabevi tarafından yayınlanan Müjdeci Mektûplar ve Se'âdet-i Ebediyye kitaplarında geniş bilgiler vardır.)

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, 627 (m. 1230) senesinde Şam'da iken, bir gece ma'nâ âleminde Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Peygamber efendimiz elinde bir kitap tutarak; "Bu Füsûs-ül-hikem kitabıdır. Bunu al ve insanların

faydalanması için muhteviyatını açıkla” buyurdu. Muhyiddîn-i Arabî de Sevgili Peygamberimizin bu ma’nevî işâretine uyarak, Peygamber efendimizden aldığı emir ve ilham ile, kitabın ihtivâ ettiği husûsları ne eksik, ne de fazla olarak yazdı. Bu kitapta kısa bir başlangıç vardır. Ve ismi bildirilen her Peygambere “aleyhimüsselâm” bir hikmet verildiği bildirilmiştir. Çok kıymetli bir kitaptır. Sonra gelen âlimler, bu kitabın kırktan fazla şerhini yapmışlardır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, evliyâ-i ârifinin en büyüklerinden olduğu gibi, zâhir âlimlerin de büyük İmâmlarındandır. Sultan Melik Muzaffer Behâüddîn Gâzî’ye icâzet (diploma) verdiği, “Câmi’u Kerâmât” isimli kitapta bildirilmektedir. Yine aynı kitapta, üstâdlarının isimleri uzun uzun yazılıdır. Bu kitapta, yazmış olduğu eserlerden ikiyüzotuzdört tanesinin ismi bildirilmekte, hepsi bu icâzette yazılmış bulunmaktadır. Eserlerinden ba’zıları şunlardır: “Fütûhât-ı Mekkiyye” 20 cild, “Et-Tedbîrât-ül-ilâhiyye”, “Tenezzülât-ül-Mevsûliyye.” “El-Ecvibet-ül-müsekkite an süâlât-il-Hakîm Tirmizî”, “Füsûs-ül-hikem”, “El-İsrâ ilâ makamil Esrâ”, “Şerhü hal’in-na’leyn”, “Tâc-ür-resâil”, “Minhâc-ül-vesâil”, “Kitâb-ül-azamet” “Kitâb-ül-beyân”, “Kitâb-üt-tecelliyât”, “Mefâtîh-ül-gayb”, “Kitâb-ül-Hak”, “Merâtibü ulûm-il-vehb”, “El-İ’lâm bi-işâreti ehl-il-ilhâm”, “El-İbâdet vel-halvet”, “El-Medhal ilâ ma’rifetil-esmâ”, “Künhü mâ lâ büdde minh”, “En-Nükabâ”, “Hilyet-ül-ebdâl”, “Esrâr-ül-halvet”, “Akîde-i Ehl-i sünnet”, “İşârât-ül-kavleyn”, “Kitâb-ül-Hüve vel-ehâdiyyet”, “El-Celâlet”, “El-Ezel”, “Anka-i Mugrib”, “Hatm-ül-evliyâ”, “Eş-Şevâhid”, “El-Yakîn”, “Tâc-üt-terâcim”, “El-Kutb”, “Risâlet-ül-intisâr”, “El-Hucb”, “Tercümân-ül-eşvâk”, “Ez-Zehâir”, “Mevâkı-un-nücûm”, “Mevâiz-ül-hasene”, “Mübeşşirât”, “El-Celâl vel-Cemâl”, “Muhâdarât-ül-ebrâr ve müsâmerât-ül-ahyâr” beş cilddir. Buhârî, Müslim, Tirmizî’nin eserlerini muhtasar hâle getirmiştir. “Sırrü esmâillah-il-husnâ”, Şifâ-ül-alîl fî îzâh-üs-sebîl”, “Cilâ-ül-kulûb”, “Et-Tahkîk fil-keşfi an sırr-is-Sıddîk”, “El-Vahy”, “El-Ma’rifet”, “El-Kadr”, “El-Vücûd”, “El-Cennet”, “El-Kasem”, “En-Nâr”, “El-A’râf”, “Mü’min, müslim ve muhsin”, “El-Arş”, “El-Vesâil”, “İ’câz-ül-lisân fî tercimeti an-il-Kur’ân”.

1) Tenbîh-ül-gabî

2) El-A’lâm cild-6, sh. 281

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 40

4) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 311

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 190

6) Kâmûs-ul-a’lâm cild-5, sh. 4, 233

7) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 435

8) Zeyl-i Ravdateyn sh. 170

9) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 118

10) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 659

11) Nefehât-ül-üns sh. 621

12) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 188

13) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 202

14) Et-Tefsîr-vel-müfessirîn cild-2, sh. 407

15) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 76, 81, 90, 640, 659, 667, 670, 956, 1047

16) Müjdeci Mektûblar Mektûb No: 100, 131, 200, 220, 234,

MU’ÎNÜDDÎN-İ ÇEŞTÎ

Hindistan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Hasen bin Gıyâsüddîn Hüseyn el-Hüseynî’dir. Mu’înüddîn lakabı olup, bu isimle tanınmıştır. 531 (m. 1136) senesinde doğdu. 634 (m. 1236) senesinde Ecmîr’de vefât etti. Kabri oradadır. Soyu Peygamber efendimize ulaşmakta olup, seyyiddir. Babası Gıyâsüddîn Hasen, aslen Senceristanlı, sâlih ve son derece müttekî (haramlardan sakınan) bir zât idi.

Mu’înüddîn-i Çeştî, Horasan’da büyüyüp yetişmiştir. Onbir yaşında iken babası vefât etti. Babasının vefâtından sonra kalan miras üç kardeş arasında taksim edilmişti. Bu taksimde, Mu’înüddîn-i Çeştî hazretlerine babasından miras olarak bir bağ düşmüştü. Bu bağıyla meşgûl oluyordu. Birgün bağında bulunduğu sırada, İbrâhim Kandûzî adında bir meczub evliyâ

yanından geçerken, ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi ve elini öptü. Sonra bağına da'vet edip, bir ağacın gölgesine oturttu. Bir tabağa üzüm doldurup, ikram etti. Fakat o zât üzüme rağbet etmeyip, koynundan bir parça kuru ekmek çıkardı. Bu ekmekten dişi ile biraz koparıp, Mu'îhüddîn-i Çeştî'nin ağzına koydu. O da yedi. Bu kuru ekmek parçasını yer yemez, kalbinde birdenbire bir nûr tecellî etti. Dünyâya olan bütün bağlılıklarından tamamen soğudu. Kalbinde büyük bir zevk ve muhabbet-i ilâhî hâsıl oldu. Bu hâlinden sonra, babasından kalan bağı ve diğer malları fakirlere sadaka olarak verdi. İlim öğrenmek için seyahatlere çıktı. Önce Horasan'a gidip orada Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Aklî ilimleri öğrendi. Buradan Semerkand'a geçti. Burada fazla kalmayıp, Irak'a gitmek üzere yola çıktı. Yolu Hârûn kasabasından geçerken zamanının en meşhûr evliyâsı olan Osman Hârûnî hazretlerini tanımakla şereflendi ve ona talebe oldu.

Hocası Osman Hârûnî'nin sohbetine kavuşunca, ondan çok alâka gördü. Birgün ona; "Mu'înüddîn, abdestini tazele" buyurdu. O da, tazeledi. Sonra; "Kıbleye karşı otur, Bekâra sûresini oku" buyurdu, okudu. Sonra; "Yirmi defa salevât oku" buyurdu. O da okudu. Sonra; "Yüzünü semâya kaldırıp, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerini elinden tuttu ve buyurdu ki: "Mu'înüddîn! Seni Allahü teâlânın rızâsına kavuşturdum ve makbûllerden eyledim." Sonra başına sarık sarıp, hırka giydirdi ve buyurdu ki: "Bir gece bir gün mücâhede yap ve İhlâs sûresini bin defa oku". Mu'înüddîn-i Çeştî hocasının bu emrini de yerine getirip, tekrar huzûruna geldi. Huzûruna gelince hocası; "Mu'înüddîn! Başını yukarı kaldır bak" buyurdu. O da kaldırıp baktı. "Ne görüyorsun?" buyurdu. "Yedi kat semâyı ve Arş'ı görüyorum" dedi. Tekrar bin İhlâs sûresi daha oku" buyurdu. İhlâs sûresini bin defa daha okudu. Sonra; "Başını semâya kaldır bak" buyurdu. Kaldırıp baktı. "Ne görüyorsun?" deyince, "Azamet perdesine kadar herşeyi görüyorum" dedi. Sonra; "Gözlerini yum" buyurdu. O da gözlerini kapattı. "Tekrar oku" buyurdu. Emri yerine getirdi. "Ne görüyorsun?" deyince, "Onsekizbin âlemi seyrediyorum" dedi. Bunun üzerine hocası; "Ey Mu'înüddîn, senin işin tamam oldu" buyurdu. Önlerinde bir kerpiç duruyordu. "Bunu al" buyurdu. Alınca, kerpiç altın oldu. "Bunu, burada bulunan dervişlere paylaştır" buyurdu. O da paylaştırdı. Yirmi sene bu hocasının hizmetinde ve sohbetinde bulunup, pekçok feyze kavuştu ve tasavvufda yükseldi.

Nakledilir ki; hocası ile birlikte Kâ'be-i muazzamayı ziyârete gitmişlerdi. Kâ'be yanında el açıp duâ ettiklerinde, "Mu'înüddîn bizim dostumuzdur" diye seslenen bir ses işitildi. Daha sonra buradan Medîne-i münevvereye, Peygamberimiz Server-i kâinatın mübârek kabr-i şerîfini ziyârete gittiler. Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabrinin başına vardıklarında, hocası; "Mu'înüddîn, selâm ver" buyurdu. O da selâm verdi. Kabirden; "Ve aleykesselâm ey şeyhlerin kutbu" diye ses gelip, selâmına cevap verildi. Ziyâretten sonra Bağdad'a döndüler.

Senelerce hocası Osman Hârûnî'nin derslerine ve sohbetlerine devam edip, tasavvufda yükseldi ve bu hocasının halîfesi oldu. Bundan sonra elliiki yaşında iken seyahatlere çıktı. Bağdad'a gitmek üzere yola çıktı. Yolculuğu sırasında, Sencer kasabasında büyük âlim Necmüddîn Kübrevî ile tanışıp, onunla birlikte Bağdad'a gitti. Bir müddet orada kalıp, Hemedan'a geçti. Hemedan'da Mürşid-i kâmil Yûsuf Hemedânî'yi tanıyarak sohbetlerinde bulundu ve ondan çok istifâde edip, feyz aldı. Buradan da Hirat'a ve Belh'e giden Mu'înüddîn Çeştî, ilimde ve tasavvufta çok yükselip, pekçok talebe yetiştirdi.

Yetiştirdiği talebeleri: Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî el-Ûşî, kendi oğlu Hâce Faridüddîn, Hamîdüddîn, Nâgûri Sûfî, Şeyh Vecihüddîn Sa'd bin Zeyd, Hâce Burhâneddîn, kızı Bibi Hâfıza-i Cemâl, Şeyh Muhammed Türk, Şeyh Ali Sencerî, Hâce Yadigâr, Abdullah Beyâbânî gibi çok sayıda kıymetli zâtlardır.

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri Hindistan meşâyihi arasında Çeştî tarikatının İmâmı sayılır. Çünkü onun gayreti ve hizmetleri ile Hindistan'da İslâmiyet yayılmıştır. Sohbetinde bulunan kimseleri çok kısa zamanda tasavvuf hâllerinde yükseltirdi. Bir kimse üç gün onun sohbetine devam etse, yükselir, kerâmet ve ma'rifet sahibi olmakla şereflenirdi. Mübârek nazarları nasipli olan kime tesadüf ederse, o kimse doğru yola kavuşurdu. Yedi günde bir, beş miskal (24 gr.) kuru ekmeği suya batırır ve öyle yerdi. Hırkasını yamayıp giyer, eskidikçe yine eski yamaları temizleyip, tekrar yamardı. Her gece ve gündüz bir hatim okurdu. Kur'ân-ı kerîmi hatmedince, gâibden; "Ey Mu'înüddîn, hatmin kabûl edildi" diye bir ses işitilirdi.

Mu'înüddîn-i Çeştî, gittiği her beldede kabristanları ziyâret eder, orada bir müddet kalırdı. Vardığı yerde tanınıp meşhûr olunca, orada durmazdı. Kimsenin haberi olmadan, gizlice çıkıp giderdi. Bu seyahatlerinden biri de Mekke'ye olmuştur. Mekke-i mükerremeye gidip, Kâ'be-i muazzamayı ziyâret etti. Bir müddet Mekke'de kalıp, oradan Medîne-i münevvereye

gitti. Peygamberimiz server-i âlem Muhammed aleyhisselâmın kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bir müddet de Medine'de kaldı. Birgün Mescid-i Nebî'de iken, Ravda-i mutahharadan, Peygamberimizin (aleyhisselâm) türbesinden; "Mu'înüddîn'i çağırınız" diye bir ses işitildi. Bunun üzerine türbedâr; "Mu'înüddîn" diye bağırdı. Birkaç yerden, "Efendim" sesi işitildi. Sonra da; "Hangi Mu'înüddîn'i istiyorsunuz? Burada birçok Mu'înüddîn isimli kişi var" dediler. Bunun üzerine türbedâr geri dönüp, Ravda-i mutahharanın kapısında ayakta durdu, iki defa, "Mu'înüddîn-i Çeştî'yi çağır" diye nidâ eden bir ses işitti. Türbedâr bu emir üzerine cemâate karşı: "Mu'înüddîn-i Çeştî'yi istiyorlar" diye bağırdı. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri bu sözü işitince, bambaşka bir hâle girdi. Ağlayıp, gözyaşları dökerek ve salevât okuyarak Peygamberimizin (aleyhisselâm) türbesine yaklaştı ve edeble ayakta durdu. Bu sırada; "Ey Kutb-i meşâyıh içeriye gel" diye bir ses işitti. Bunun üzerine kendinden geçmiş bir hâlde Peygamberimizin (aleyhisselâm) türbesine girdi ve Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmı görmekle şereflendi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Sen benim dînime hizmet edicisin. Senin Hindistan'a gitmen gerekir, Hindistan'a git. Hindistan'da Ecmîr denilen bir şehir vardır. Orada benim evlâdımdan (torunlarımdan) Seyyid Hüseyn adında biri var. Oraya cihâd ve gazâ niyetiyle gitmişti. O şu anda şehîd oldu. Orası kâfirlerin eline düşmek üzere, senin oraya gitmen sebeb ve bereketiyle, İslâmiyet orada yayılacak ve kâfirler hakîr olacaklar, güçsüz ve te'sîrsiz kalacaklar." Sonra ona bir nar verdi ve; "Bu nara dikkatle bak ki, nereye gitmen gerekiyor görüp, anla" buyurdu. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri, Peygamberimizin (aleyhisselâm) verdiği narı alıp, emredildiği gibi baktı, şark ve garbı tamamen gördü. Gideceği Ecmîr şehrini ve dağlarını da görüp dikkatle baktı. Bundan sonra Peygamberimizi (aleyhisselâm) göremedi. Fâtiha okuyup, duâ etti ve yardım dileyip, Ravda-i mutahharadan (Peygamberimizin türbesinden) ayrıldı.

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri bu hâdise üzerine, kendisine Hindistan'da İslâmiyete hizmet etme vazîfesinin verildiğini anlayıp, Peygamberimizin (aleyhisselâm) emrine uyarak derhal Hindistan'ın yolunu tuttu. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerini sevenlerden kırk kişi de onunla birlikte yola çıktılar. Bir müddet yolculuktan sonra Hindistan'a ulaştılar. Ecmîr'e doğru yaklaştıklarında, bölgenin Râcesi (Prensi), Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin Ecmîr'e gelmekte olduğunu öğrendi. Bunun üzerine emirler yazıp, her tarafa gönderdi. Mü'înüddîn-i Çeştî'yi (radıyallahü anh) ta'rîf ederek, şu kıyâfette ve şu şekilde bir kimse Ecmîr'e doğru gelmektedir. Onu gördüğünüz yerde derhâl öldürün emrini verdi.

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri ise, yanında kırk kişi ile birlikte açıkça yola devam etti. Geldiklerini duyan ve öldürmek üzere Ecmîr Racesinden emir alanlar. Mu'înüddîn-i Çeştî'yi yolda gördükleri hâlde, hiçbiri kendinde onun yanına yaklaşmak cesâret ve gücünü bulamadı. Böylece Mu'înüddîn-i Çeştî yola devam edip, Ecmîr şehrine girdi. Yanındaki kırk kişi ile birlikte, şehir kenarında bir ağacın altına oturup, istirahat etti. Oturdukları bu yer, adı Mihrace olan, Ecmîr Râcesi'nin develerinin yattığı bir meydan idi. Onlar orada bir müddet oturduktan sonra, bir kervancı (deveci) geldi. Kalabalık bir cemâatin oturduğunu gördü. Ey fakirler, bu oturduğunuz yer sizin değildir. Burada Mihrâce'nin (Ecmîr Prensi'nin) develeri yatar dedi. Orada bulunanlar hiçbir karşılık vermediler. Bunun üzerine adam şiddetle yanlarına yaklaştı. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri adamın bu davranışı karşısında ayağa kalktı ve "Biz buradan gidiyoruz, fakat sizin develeriniz buradan kalkamazlar" dedi. Sonra oradan, güzel bir havuzun başına gidip oturdular. Burası, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin çok hoşuna gitti. Burada oturarak ibâdetle meşgûl olup, sohbet ediyorlardı. Onlar burada iken, ilk oturdukları yerden kalkmalarını söyleyen deve bakıcısı yanlarına geldi. Mu'înüddîn-i Çeştî'ye dedi ki: "Sizi kaldırdığımız yere akşam develer bırakıldı. Sabah olunca, kervancı develeri kaldırmak için çok uğraştı. Fakat develeri bir türlü kaldıramadı. Develer asla kalkmıyor." Mu'înüddîn-i Çeştî'yi (radıyallahü anh) ilk oturduğu yerden kaldırmaları sebebiyle bu iş başlarına gelmişti.

> Mu'înüddîn-i Çeştî, ikâmet ettiği havuz başında iken, bir şahıs ona; "Ey muhterem zât, bu oturduğumuz yer, Mîr Seyyid Hüseyn'in (radıyallahü anh) makamıdır. Zamanında bu diyar onun emrinde idi" dedi. Mu'înüddîn-i Çeştî bunu öğrenince; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, kardeşimin mülkünde bulunuyorum" dedi ve; "Ecmîr şehrinde putperestlere âit pekçok puthâne vardır. İnşâallah Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın yardımı ile bu puthâneleri yıkacağım" buyurdu.

Mu'înüddîn-i Çeştî yerleştiği yerde oturuyordu, Hizmetçileri arada bir, bir inek satın alıp kesiyorlar ve onu yiyorlardı. Bu durum, ineğe tapanlar ve putperestler tarafından öğrenilince, şiddetli bir kızgınlık ve düşmanlıkla kıvranmaya başladılar.

Toplanıp, Mu'înüddîn-i Çeştî ve talebelerini oradan çıkarmayı kararlaştırdılar. Nihâyet putperestler, büyük bir kalabalık hâlinde, ellerinde taş, sopa ve silâhlar olduğu hâlde üzerlerine saldırdılar. Putperestler yanlarına geldikleri sırada, Mu'înüddîn-i Çeştî namaz kılıyordu. O namazda iken, kocaman bir değirmen taşını üzerine yuvarladılar. Taş üzerine gelmek üzere iken talebeleri haber verdiler. Bunun üzerine Mu'înüddîn-i Çeştî selâm verip namazdan çıktı. Ayağa kalktı ve yerden bir avuç toprak aldı. Âyet-el-Kürsî'yi okuyup avcundaki toprağı gelen putperestlere doğru attı. Atılan toprağın isâbet ettiği her putperest, olduğu yerde kaskatı kesilip, hareket edemez hâlde kaldı. Böylece hepsi ne yapacaklarını şaşırdılar ve perişan oldular.

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin kerâmetleri karşısında tutunamayan putperestler savaşmaktan vazgeçtiler. Dönüp puthânelerine gittiler. Orada bir cinleri bulunuyordu. Bu cinlerinin önüne gidip, ağlaşarak yardım istediler. Cin bir müddet susup, sonra; "Ey dostlarım, sizin o karşılaştığınız kimse, kendi dîninde kemâlâta ulaşmış bir kimsedir. Onu ancak sihir ve efsun yaparak yenerim" dedi. Bildiği bütün sihirleri yeniden tâlim etti. Okudu. Sonra putperestlerin önüne düştü. Mu'înüddîn-i Çeştî'nin bulunduğu yere doğru yürüdüler. Mu'înüddîn-i Çeştî'ye durum bildirilince; "Onun sihri bâtıl bir iştir, hiç te'sîri olmaz. İnşâallah onların cini doğru yola girecek" buyurdu. Sonra namaza durdu. Yanlarına geldiklerinde, onun namaz kıldığını gördüler ve hiçbirinin yürümeye gücü, takati kalmadı. Oldukları yerde donup kaldılar, yaklaşamadılar. Mu'înüddîn-i Çeştî namazını bitirince dönüp, onlara doğru baktı. Önlerine düşüp gelen cinleri Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin mübârek yüzünü görünce, söğüt yaprağı gibi titremeye başladı Bu hâlden kurtulmak için her ne kadar putlarının ismini söylemek, Râm, Râm demek istediyse de, ağzından hep Rahîm, Rahîm diye ses çıkıyor. Allahü teâlânın ismini söylüyordu. Toplayıp getirdiği kâfirler onun bu hâline şaşıp, sen ne yapıyorsun? diyerek, şaşkınlıklarını bildirip, onu kınıyorlardı. Cin ise onların bu sözleri karşısında, eline taş, sopa ne geçerse, alıp üzerlerine saldırıp vurmaya başladı. Çoğunu helak edip, hepsini dağıttı. Mu'înüddîn-i Çeştî, sihirbaz cinin kâfirlere karşı yaptığı bu hareketten çok memnun olup, ona aferin sana dedi. Sonra hizmetçilerinden birine bir bardak su verip, cine vermesini söyledi. O da alıp cine verdi. Cin, verilen suyu alıp şevkle içti. İçer içmez gönlü temizlenip, küfür zulmetinden kurtuldu ve hemen Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayaklarına kapanarak müslüman oldu. Sonra; "Ey mübârek zât, bu dîne girmekle son derece şâduman (sevinçli, mutlu oldum)" dedi. Mu'înüddîn-i Çeştî, müslüman olan bu cine; "Bundan sonra senin ismini Şâdî Cin (mutlu olan cin) koydum" buyurdu.

Nihâyet putperestler perişan olup, çâresiz kaldılar. Mihrâceye (prense) gidip, olup biten hâdiselerin hepsini anlattılar, Râce; "Sakın ona karşı başka bir hareket yapmayınız. Böyle kimseler ile başa çıkmak kolay değildir" dedi. Bu sırada Râce'nin develerine bakan kimse, onların önce develerin kaldığı gölgeliğe oturduklarını ve oradan onları kaldırıp develeri götürdüğünü, fakat develeri oraya yatırdıktan sonra ne yaptılarsa bir türlü kaldıramadıklarını söyledi. Râce, develerine bakan kimseye dedi ki: "O bahsettiğin kimseye git yalvar, develerin kalkmadığını söyle" dedi. O da Mu'înüddîn-i Çeştî'nin huzûruna gidip durumunu anlattı. Gelen deve bakıcısına, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri; "Git develerin kalkmış olacak" buyurdu. Gidip baktığında, gerçekten develer kalkmışlardı. Deve bakıcısı, bu hâdiseyi de gidip Râce'ye anlattı. Râce, bütün olanları hayretle ta'kib ediyor ve bir taraftan da endişeleniyordu.

Ecmîr Râcesi, bu hâdiselerden sonra, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerine karşı, beldesinde bulunan ve Hindistan'ın en meşhûr sihirbazı ve tılsımcısı olan Ecîpâl adında bir cûkiyi çıkardı. Cûkî Ecipâl'ın binbeşyüz sihirbaz talebesi vardı. Bunlardan yediyüzü bu işte ileri seviyede idi. Ecipal bu husûsta Hindistan'da bir benzeri daha olmayan biriydi. Râce, Cûkî Ecîpâle son derece güveniyordu. Bu bakımdan, onu yanına çağırttı. Ecîpâl ile görüştü. Çünkü, Ecîpâl kendine son derece güveniyor ve neş'e ile hep sihirbazlığından bahsediyordu. Râce onu dinledikçe, doğru söylüyorsun diyerek tasdik ediyor ve ona çok güveniyordu. Nihâyet Râce ve sihirbaz Ecîpâl, bütün şehir halkını toplayıp, büyük bir kızgınlık ve kin ile Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerine ve yanında bulunan talebelerine doğru yürüdüler. Sihirbaz Ecîpâl, bir ceylan derisi üzerine oturup, havada uçarak talebelerinin ve kalabalığın önünde gidiyor, gürültüleri her tarafa yayılıyordu. Sihirbaz Ecîpâl, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerine doğru giderken, yapmak istediği bir sihiri düşünüp hazırlanmak istiyor, fakat aklına gelen sihiri o anda unutuyordu. Bir başka sinirini yapmaya hazırlanıyor, fakat onu da unutuyordu. Defalarca böyle oldu. Bir türlü zihnini toplayıp, sihir yapma gücünü kendinde bulamadı.

Hind cûkîlerinin, putperestlerin büyük bir kalabalık hâlinde üzerlerine gelmekte oldukları Mu'înüddîn-i Çeştî'ye (radıyallahü anh) haber verildi. Bu haber üzerine, gayet sakin bir hâlde kalkıp, tam bir abdest aldı. Sonra etrâflarına, yere

geniş bir dâire çizdi. Talebelerine, bu dâireden dışarı çıkmamalarını tenbîh etti. Bu arada üzerlerine gelmekte olan putperestler, yanlarına iyice yaklaştılar. Ne kadar sihir yapdılarsa da, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin çizdiği dâireden içeri giremediler. Bütün çabalarına ve uğraşmalarına rağmen, çizgiden bir adım bile içeri geçemediler. Meşhûr sihirbazların sihirleri bozuldu. Gelenler, önceden kendileri ile birlikte olan Şâdî Cin'in. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin huzûrunda edeble durduğunu görüp, müslüman olduğunu anladılar. Ona: "Ey bizim cinimiz, biz sana senelerce hizmet ettik. Senin için nice masraflar yaptık. Sen ise bizi bırakıp müslüman oldun" dediler. Şadî Cin onların bu sözlerine hiç kulak asmadı. Kalabalık hâlindeki putperestler, bağırıp çağırarak gürültü yaparken, sihirbazlar da bir taraftan sihir yapmak için uğraşıyordu. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri ortalığı gürültüye boğan kalabalığa karşı dönüp; "Ey bedbaht insanlar, ne kıvranıp duruyor ve ne bağırışıyorsunuz?" dedi. Onlar; "Biz, senelerden beri kendisine taptığımız cinimize nasihat ediyoruz, bizi bırakıp müslüman olmasını kınıyoruz" dediler. Cûkî Ecîpâl ve putperestler, Şâdî Çin'e her ne kadar yumuşak söyleyip, kendilerine dönmesini istediler ise de, Şâdî Cin onların yumuşak sözlerine, va'dlerine ve yalvarmalarına hiç aldırmadı.

Mu'înüddîn-i Çeştî, putperestlerin daha önce tapındığı, şimdi ise müslüman olan Şâdî Cin adını alan cini; "Şâdî Cin!", diyerek çağırdı. O da hemen: "Buyurun efendim" dedi. Gelenler ise, Şâdî Cin'in Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerine karşı sevgisini, bağlılığını ve edebini görüp, hayretle bakakaldılar. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri, Şâdî Cin'e elinde tuttuğu bir su bardağını verip; "Ey Şâdî Cin, şu bardağı al, şu güzel havuzdan doldur. Doldururken Allahü teâlânın isimlerinden "Bedûh" ismini söyle, "Yâ Bedûh" de!" buyurdu. Şâdî Cin bardağı alıp, havuzun başına gitti. "Yâ Bedûh" diyerek, bardağı içi su dolu kocaman havuza daldırdı. Bardak doldu, havuzda hiç su kalmadı. Az önce içi su ile dolu olan koca havuz, kupkuru kaldı. Şâdî Cin, doldurduğu bardağı Mu'înüddîn-i Çeştî'ye (radıyallahü anh) götürdü. Sihirbaz Ecîpâl, sihirde meşhûr talebeleri ve yanlarında bulunan putperest halk bu hâdiseyi görüp, son derece şaşırdılar, hayrette kaldılar. Sihirbazlar, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin kerâmeti karşısında, şaşkınlıklarından ne yapacaklarını bilemediler. Noksan akılları bu işe ermedi.

Bu hâdiseyi gören sihirbazlar, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin yanında, bütün uğraşmalarına rağmen bir türlü sihir yapamadılar. Nihâyet iş o hâle vardı ki, sihirbazlar, oradan uzaklaşmak sûretiyle sihir yapmaya karar verdiler. Sihir ile, dağdan yüzbinlerce yılanı Mu'înüddîn-i Çeştî ve talebelerinin üzerine gönderdiler. Yılanlar, onlara doğru her tarafı kaplayarak su gibi akıp yaklaştılar. Fakat, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin sihirbazlar gelirken çizdiği dâireden içeri giremediler. Yılanlar çizginin kenarında durup, sürü hâlinde her tarafı kapladılar. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri talebelerine; "Bu yılanlardan korkmayınız. Tutup, dağa doğru fırlatınız" buyurdu. Talebeleri derhal emrine uyup, yılanları tutup tutup dağa doğru attılar. Attıkları yılanlar, düştüğü yerde birer ağaç fidanı oldu.

Sihirbazlar bu işte de âciz kalınca, başka bir sihir yapmaya karar verdiler. Bu sefer sihir ile üzerlerine ateş yağdırmaya başladılar. Fakat sihirleri te'sîrsiz kalıp, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin daha önce dâire çizerek ayırdığı yere bir ateş kıvılcımı bile düşüremediler. Mu'înüddîn-i Çeştî'nin (radıyallahü anh) kerâmeti karşısında bu sihirleri de tutmadı. Putperestler, sihirbazlarının âciz kaldıklarını görerek, birşey yapamayacaklarını anladılar ve çaresiz, perişan bir hâlde dönüp gittiler. Âciz ve çaresiz kalındığını gören sihirbaz Ecîpâl, Ecmîr şehrinin râcesine gidip şöyle dedi: "Bütün sihirbazlar âciz kaldılar. Fakat bu iş benim işimdir. Ancak ben bu işi tek başıma başarırım" dedi. Ceylan derisi üzerinde havada oturduğu hâlde, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin yanına doğru yaklaşıp çirkin sözler söyledi. Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh) bir müddet sustu. Sonra talebelerine dönüp; "Bunun hâli, âciz kalmış bir köpeğin havlamasına benzemektedir" buyurdu. Sihirbaz Ecîpâl daha da ileri gidip, pek çirkin sözler söylemeye başladı. Kendi kendine tehditler savurdu. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri tebessüm ederek; "Sen yerde ne yaptın ki, havada ne yapabilirsin?" dedi. Bu sözleri işiten sihirbaz Ecîpâl, bu sözden iyice etkilenip, havada, üzerinde oturduğu ceylan derisi üstünde olduğu hâlde yükselmeye başladı. Semâda o kadar yükseldi ki, artık gözden kaybolup, görünmez oldu. Bunun üzerine Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri buyurdu ki: "Ey ayakkabılarım, gidin, saadetten mahrûm bu bedbahd kâfirin başına vura vura yere indirin" buyurdu. Sonra talebelerinden birine işâret etti. Talebesi ayakkabısını çıkardı. Ayakkabılar, sihirbaz Ecîpâl'e doğru yükselip yanına ulaştı. Başına tak tak, vura vura Ecîpâl'i yere indirdiler. Sihirbaz Ecîpâl, ayakkabılardan darbe yiye yiye yere inince, acizliğini ve yanlış bir yolda olduğunu anladı. Yaptığı işlere pişman olup, koşarak Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayaklarına kapandı. Bunun üzerine, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri Ecîpâl'e bir bardak su verdi. Ecîpâl suyu alıp, hemen içti. Suyu içer içmez birdenbire değişiverdi. Gönlü aydınlanıp, küfür ve sapıklıktan dönüp, Kelime-i şehâdeti

söyleyerek müslüman oldu. Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh) onu yanına yaklaştırıp, eliyle başını okşayarak; "Ey Ecîpâl, şu anda hatırına ne geliyorsa söyle, dilediğini iste" buyurdu. Bunun üzerine Ecîpâl, fevkalâde bir hürmet ve edeble şöyle dedi: "Hakkı arayanlar, uzun müddet çalışarak, riyâzet ve mücâhede ile ve belli bir müddet bir rehberin sohbetinde bulunup ona tâbi olmak sûretiyle yüksek makamlar, üstün dereceler ve hâller kazanırlar." Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh); "Doğrudur" buyurunca, Ecîpâl; "İşte ben de o makamlara kavuşmayı arzu ediyorum" diyerek, evliyâlık makamına kavuşmak istediğini bildirdi. Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh) gözlerini yumup, bir müddet murâkabeye daldı. Sonra gözlerini açıp, Ecîpâl'e teveccüh nazarlarıyla öyle bir baktı ki, Ecîpâl birden bire değişiverdi. Bir anda tasavvuf derecelerinde yükselip, bâtın ilmine kavuştu. Üstün hâlleri ve kerâmetleri ile tanınıp, hâli dillerde dolaştı hep anlatıldı.

Bütün bu hâdiseler, Ecmîr Râcesi ve Hindistan'ın diğer râceleri tarafından hayret ve şaşkınlıkla ta'kib edildi. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin karşısında âciz ve çaresiz kaldılar. Müslüman olmakla ve Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerine tâbi olmakla şereflenen Şâdî Cin ve Ecîpâl, hocalarına; "Efendim, Ecmîr şehrinin ortasında bir yere yerleşmenizi ve böylece bütün halkın sizden istifâde etmesini arzu ediyoruz" dediler. Bu teklifleri kabûl edildi. Mu'înüddîn-i Çeştî, talebeleri arasından Muhammed adında bir talebesine; "Git, şehrin ortasında bizim için münâsib bir yer hazırla, oraya yerleşeceğiz" buyurdu. Talebesi gidip yerleşmeleri için bir yer buldu ve hazırladı. Mu'înüddîn-i Çeştî, hazırlanan bu yerde dergâhını kurup, talebeleriyle birlikte oraya yerleşti. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri, hazırlanan yere yerleştikden sonra, talebelerinden birkaç kişiyi Râce'ye gönderdi. "Ona deyin ki, ey katı kalbli kimse, putperestliği bırak! Allahü teâlâya îmân edip, müslüman ol. Yoksa hakîr, zelîl ve çok pişman olur, âh edersin" buyurdu. Talebeleri de emir üzerine gidip, Râce ile görüştüler. Söylenilen sözleri aynen bildirdiler. Fakat Râce'nin kalbindeki zulmet kilidi açılmadı ve asla îmân etmedi, müslüman olmaktan mahrûm kaldı. Gelenleri geri çevirdi. Fârisî beyt tercümesi:

"Bahtı kara olan kimsenin, yüzkarasını,
Kevser çeşmesinin suyu da beyazlatmaz."

Râce'yi İslama da'vet etmek için giden talebeler, Râce'nin kabûl etmemesi üzerine gelip, durumu Mu'înüddîn-i Çeştî'ye (radıyallahü anh) bildirdiler. Bunun üzerine gözlerini yumup, bir müddet murâkabeye daldı. Sonra gözlerini açıp; "Eğer bu bedbaht kimse, Allahü teâlâya îmân etmezse, onu İslâm ordusunun askerlerine teslim ederim" buyurdu. Aradan kısa bir müddet geçti. Gerçekten İslâm ordusu Ecmîr'e geldi.

Nakledilir ki; Sultan Şihâbüddîn (bir adı da Nûreddîn Sam'dır.) Horasan'da bulunduğu sırada bir rü'yâ görmüştü. Rü'yâsında Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerini gördü. Onun huzûrunda edeble ayakta duruyordu. Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh) ona buyurdu ki: "Şihâbüddîn! Allahü teâlâ sana Hindistan sultanlığını ihsân etmiştir. Hemen bu tarafa doğru harekete geç! Bedbaht râceyi tutup, cezasını ver." Sultan Şihâbüddîn uyanınca bu rü'yâdan dolayı hayrete düşüp, hemen gidip, rü'yâsını fazilet sahibi âlimlere anlatıp, ta'birini sordu. Âlimler, sana müjdeler olsun ey Sultan Şihâbüddîn, sen oraları fethedeceksin. Endişelenme, gönlünü hoş tut. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri sana himmet edecek dediler. Bunun üzerine Sultan Şihâbüddîn ordusunu alıp, Hindistan'a doğru hareket etti. Hindistan'a varınca, Ecmîr Râcesi ordusuyla onun karşısına çıktı. Şiddetli savaşlar yapıldı. Neticede, Sultan Şihâbüddîn, Ecmîr Râcesi'nin ordusunu mağlup etti. Râce de yakalanıp esîr edildi. Sultan Şihâbüddîn ve ordusu, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin himmetiyle zaferden zafere koştu. Ecmîr'den Dehlî üzerine yürüyen İslâm ordusu, orada da şiddetli bir savaştan sonra, Dehlî Râcesi Pethûrâ'nın ordusunu mağlup edip, Râce Pethûrâ'yı da esîr aldılar. Sultan Şihâbüddîn, 686 (m. 1287)'da Dehlî'de saltanat tahtına oturdu. Dört-beş sene kadar Hindistan'da kaldıktan sonra Horasan'a döndü. Böylece Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin himmet ve tasarruflarıyla, İslâmiyet Hindistan'da her tarafa yayıldı. Pekçok insan küfür bataklığından kurtulup, müslüman olmakla şereflendi. Mu'înüddîn-i Çeştî'nin (radıyallahü anh) talebeleri ve bunların da talebeleri, Hindistan'da asırlarca İslama hizmet ettiler.

Menkıbelerinden bir kısmı da şöyledir:

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin evinde, hergün yemek pişirilir ve şehrin bütün fakirleri gelip yemek yerlerdi. Bu işi bir hizmetçi yürütürdü. Hergün, masrafları karşılayacak parayı almak için Mu'înüddîn-i Çeştî'nin (radıyallahü anh) huzûruna

gelip, edeble dururdu. Namaz kıldığı köşede bir çekmece var idi. O çekmeceyi çekince, içinde çokça hazîne gözükürdü. Hizmetçiye, lâzım olduğu kadar altını oradan al buyururdu. O da o gün yetecek kadar alır, yiyecek alır, yemek pişirir ve fakirlere dağıtırdı.

Bağdad'da ateşe tapanlardan yedi kişi, çok sıkı bir riyâzet çekiyorlardı. O hâle gelmişlerdi ki, altı yada bir lokma ekmek yiyorlardı. Bu hâllerinden dolayı, halkın ekserisi onları üstün kimseler zannediyorlardı. Bu yedi mecûsî birgün Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri ile görüşüp konuşmak için yanına geldiler. Huzûruna girdiklerinde, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin bakışları karşısında dehşete kapıldılar. Huzûrunda benizleri solup, titremeye başladılar ve ayaklarına kapandılar. Onlara; "Ey dinsiz kimseler! Allahü teâlâdan utanmıyor musunuz da ateşe tapıyorsunuz?" Onlar; "Biz ateşten korkuyoruz. Bizi yakmasın diye ona tapıyoruz" dediler. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey ahmaklar! Eğer Allahü teâlâya îmân edip, O'na kulluk yapmazsanız, ateşte yanmaktan hiç kurtulamazsınız." Dediler ki: "Siz Allaha inanıyor ve kulluk yapıyorsunuz, eğer ateş seni yakmazsa, biz de îmân edeceğiz." "Allahü teâlânın izni ile ateş Mu'înüddîn'i yakmaz" buyurarak, yanlarında yanmakta olan ateşi avuçladı. Ateş, elini yakmadı ve birden sönüp soğudu. Bu sırada; "Ateşin ne gücü vardı ki, senin elini yakabilsin" diye bir ses işitildi. Bu sesi, orada bulunanların hepsi işitti. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin büyüklüğünü ve böylece İslâmiyetin hak din olduğunu anlayan ateşperestler, hemen orada müslüman oldular. Bundan sonra Mu'înüddîn-i Çeştî'ye talebe olup, sohbetinde bulundular, tasavvufda yetişip evliyâ oldular. Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh) o kadar feyz saçan bir evliyâ idi ki, yüzünü gören nice imansız kimseler müslüman olmakla şereflenmişlerdir. Hattâ onun Bağdad'da bulunduğu sırada, Bağdad'da hiç gayr-i müslim kalmamış, hepsi îmân etmişti.

Belh şehrinde bulunduğu sırada, hikmet ilmine sahip, fakat mağrur, Hakîm Ziyâüddîn adında bir kimse vardı. Evliyânın hâllerini ve üstünlüğünü kabûl etmeyen biriydi. Birgün Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri, bir dağ eteğinde talebeleri ile birlikte turna kuşunu kızartıp yiyecekleri sırada, Hakîm Ziyâüddîn oradan geçiyordu. Mu'înüddîn-i Çeştî kuş kebabından ona bir parça verdi. Hakîm Ziyâüddîn eti yer yemez, kendisini öyle bir hâl kapladı ki, yere düşüp bayıldı. Bir müddet öyle kaldı. Sonra kendine geldi. Bu işin Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin tasarrufu ve kerâmetiyle olduğunu anlayıp, yanlış düşüncelerinden vazgeçti. Tam bir tövbe edip, ona talebe oldu, hikmet ilminin esâsını ondan öğrendi.

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin en başta gelen talebesi ve halîfesi Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî şöyle anlatmıştır: "Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin hizmetinde çok bulundum. Hiç kimseye i'tirâz edip, azarladığını görmedim. Birgün hocamla birlikte bir yere gidiyorduk. Yanımızda talebelerinden Şeyh Ali Rızâ da vardı. Biz yolda giderken bir adam gelip, Şeyh Ali Rızâ'nın yakasından tutarak; senden alacağım var, borcunu ver diyerek alacağını istedi. Onun ise o anda ödeyecek durumu yoktu. Bu sebepten çok mahcûb oldu. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri adama yaklaşarak, son derece yumuşak ve gayet nâzik bir hâlde birkaç gün daha mühlet vermesini söyledi. Fakat adam diretip, asla kabûl etmedi. Bunun üzerine cübbesini çıkarıp yere serdi ve cübbesinin altı altın ve gümüş ile doldu. O adama; "Alacağın ne kadarsa onu al, fazla alma" dedi. Fakat adam altınları ve gümüşleri görünce, tamahkârlık ederek alacağı olan miktardan fazla aldı. Bunun üzerine hemen eli kuruyup, tutmaz oldu. Feryâd ederek; "Tövbe ettim, bana duâ ediniz, bu hâlden kurtulayım" diyerek yalvardı. Mu'înüddîn-i Çeştî adamın bu hâline acıyıp lütfederek, kuruyan eline kendi elini sürdü. Adamın eli eski hâline geldi. Adam Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayaklarına kapandı. Bundan sonra ona talebe olup, ömrünü ona hizmetle geçirdi. Sohbetinden ve derslerinden ayrılmadı. Böylece saadete kavuştu."

Birgün Mu'înüddîn-i Çeştî'nin (radıyallahü anh) huzûruna biri geldi. Edebli bir tavırla oturup; "Çoktanberi sizin sohbetinize kavuşmak isterdim, hamdolsun ki bugün bu büyük saadet nasîb oldu" dedi. Adamın bu sözü üzerine, Mu'înüddîn-i Çeştî ona doğru bakıp tebessüm etti. Bir müddet durduktan sonra da; "Haydi, buraya ne maksatla gelmişsen onu yapsana!" dedi. Adam bu sözü işitince, maksadının anlaşıldığının farkına varıp, şiddetle titremeye başladı. Başını yerlere koyup durmadan yalvarıyordu. Sonra şöyle dedi: "Ey efendim. Beni bir kimse buraya sizi öldürmem için gönderdi. Siz onu da kerâmetinizle bilirsiniz. Benim, aslında size bir kastım ve düşmanlığım yok idi" dedi. Sonra elini koynuna sokup bir bıçak çıkardı ve orada bulunanların önüne attı. Ortaya çıkıp, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayaklarına kapandı ve; "Bana dilediğiniz cezayı verin!" dedi. Bunun üzerine Mu'înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh); "Bizim yolumuzda, bize kötülük yapana biz iyilik yaparız!" buyurdu. Sonra yerde perişan bir hâlde ezilip, büzülen, pişmanlığından ne

yapacağını şaşıran adamı tutup kaldırdı, “Seni buraya gönderen kimsenin de ismini açıklama” buyurdu. Sonra; “Ey yüce Allahım! Bu kuluna iyilikler ve muvaffakiyet ihsân eyle” diyerek, ona duâ etti. Bu adam, tövbe edip Mu’înüddîn-i Çeştî hazretlerinin duâsını aldıktan sonra ona talebe oldu. Aldığı duânın bereketiyle, çok ni’metlere kavuştu. Kendisine kırkbeş defa hac yapmak nasîb oldu. Nihâyet Kâ’be’nin civârında vefât etti ve Mekke-i mükerremede mücavirlerin defn edildiği kabristana defn edildi.

Mu’înüddîn-i Çeştî (radıyallahü anh), bir defasında Şeyh Evhadüddîn Kirmanî ve Şihâbüddîn Ömer Sühreverdî (radıyallahü anh) ile birlikte oturmuş sohbet ediyorlardı. Bu sırada, henüz o zaman küçük yaşta olan Sultan Şemsüddîn Türkmânî, elinde ok ve yay olduğu hâlde ava gidiyordu. Yanlarından geçti. Mu’înüddîn-i Çeştî hazretleri ona dikkatle baktı. Sonra birden şöyle buyurdu: “Ey dostlar, bana keşf olundu ki, şu küçük çocuk Dehlî şahı olacak ve Dehlî sultanlığı yapmadan bu dünyâdan göçmeyecek” buyurdu. Neticede işâret ettiği gibi Şemseddîn Türkmânî bir müddet Dehlî sultanlığı yaptı.

Mu’înüddîn-i Çeştî hazretlerinin “Enîs-ül-ervâh” adlı bir eseri vardır. Bu eserinde hocasının sohbetlerini yazmıştır. Hocası ona şöyle buyurmuştur: “Dostun yolu çok ince ve tehlikelidir. Herkese nasihat et ve tehlikeyi bildir.”

Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî hazretleri, vefâtından kırk gün evvel, Dehlî’de bulunan talebesi Hâce Kutbüddîn’in acilen Ecmîr’e gelmesini istedi. Bu haber Hâce Kutbüddîn’e ulaşır ulaşmaz hemen yola çıktı. Ecmîr’e geldi. Birgün talebelerine; “Ey dervişler! Biliniz ki ben bir müddet sonra bu dünyâdan ayrılırım” buyurdu. Bu söz talebelerin ve onu tanıyıp sevenlerin üzerine bir üzüntü bulutu olarak çöküverdi. Yanında bulunan ve yazıcılık hizmetini gören Ali Senceri’ye, Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî’nin Dehlî’de bulunmasını, oraya gitmesini emreden bir ferman yazdırdı. “Onu, benim vekîlim olarak ta’yin ettim. Bizim Çeştî hâcegâhının (Çeştiyye yolu büyüklerinin) mukaddes emânetlerini (bunlara mahsûs olan ba’zı eşyayı) ona verdim” buyurdu ve Hâce Kutbüddîn’e hitaben; “Senin yerin Dehlî’dir” buyurdu. Hâce Kutbüddîn hazretleri bundan sonrasını şöyle anlatıyor: “Dehlî’ye gitmek üzere Ecmîr’den ayrılacağım zaman hocamın huzûruna çıktım. Külahını başıma koydu. Mübârek elleriyle sarığı sardı. Sonra, hocası Osman Hârûnî’nin asasını, kendi okuduğu Kur’ân-ı kerîmi, seccadesini, nalınlarını verdi ve sonra: “Bunlar, bana hocam Hâce Osman Hârûnî tarafından emânet edilen ve Çeştiyye büyüklerinin elden ele devrederek bize ulaştırdıkları mukaddes emânetlerdir. Şimdi bunları sana veriyorum. Bunlara lâyık olduğunu, senden önce bu emânetleri taşıyanların yaptıkları gibi güzel hizmet ederek isbât etmelisin. Eğer bunlara lâyık olmazsan, ben, bu emânetleri lâyık olmayan birine teslim ettiğim için kıyâmet günü Allahü teâlânın, Resûlullahın ve bu emâneti bizlere ulaştıran mübârek büyüklerimizin huzûrunda mahcûb olurum” buyurdu. Bundan sonra, Hâce Kutbüddîn bu ni’metlere şükür olarak ve çok mes’ûliyetli olan vazîfesinde kolaylık vermesi için Allahü teâlâya niyaz ile iki rek’at namaz kılıp göz yaşları içinde duâ etti. Daha sonra Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî hazretleri, bu kıymetli halîfesinin (vekîlinin elini tutarak) “Kendimde bulunan bütün ilim ve hâlleri sana vererek, bulunduğum mertebeye seni yükselterek vazîfemi yapmış bulunuyorum ve seni Allahü teâlâya emânet ediyorum” dedi. Sonra şöyle buyurdu: Biliniz ki, şu dört şey tasavvufun esâslarındandır: 1. Bu yolda yürümek arzusunda bulunan bir sâlik, aç ve fakir olsa da, hâlinden şikâyetçi olmamalı, dışarıdan tok ve hâli vakti yerinde olarak görünmelidir. 2. Fakirleri maddî ve ma’nevî olarak doyurmalıdır. 3. Allahü teâlânın ihsân ettiği ni’metlere şükredemediği, O’na lâyık ibâdet yapamadığı, akıbetinin ise nasıl olacağını bilemediği için kendi içinden dâima üzgün bir hâlde bulunmalı, fakat başkalarını üzmemek, asık suratlı imiş gibi görünmemek için, dışarıdan çok neş’eli, mes’ûd ve memnun görünmelidir. 4. Kendisine eziyet ve sıkıntı verenleri, insanlara karşı lüzumlu olan nezâket ve sevgiyi her zaman göstermelidir.” Bundan sonra, Hâce Kutbüddîn hazretleri, öpmek için hocasının ayaklarına eğildi. Hocası müsâade etmeyip, hemen onu kaldırdı. Muhabbetle sarıldılar, Hâce Mu’înüddîn hazretlerinin talebelerine bir tavsiyesi de; “Büyüklerimizin bildirdiği saadet yolundan ayrılmayınız! Bu mübârek vazîfede cesur bir er olduğunuzu isbât ediniz, gösteriniz!” şeklinde idi. Bundan sonra, muhabbetin ve acı ayrılığın te’sîri ile tekrar birbirlerine sarıldılar ve gözyaşları içinde ayrıldılar. Hâce Kutbüddîn Dehlî’ye geldikten yirmi gün sonra da, Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî hazretleri vefât etti.

Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî hazretleri, vefât edecekleri gece, yatsı namazından sonra odasının kapısını kapayıp, içeriye hiç kimseyi, hattâ husûsî eshâbını bile almadı. Ancak ba’zı talebeleri kapının önünde durmuşlardı. Bütün gece odadan sesler geldi. Sabah namazı vaktinde ses kesildi. Sabah namazına kaldırmak için, kapısına ne kadar vurdularsa da,

kapı açılmadı. Kapıyı açıp içeri girdiklerinde, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin vefât edip, Hakka kavuşmuş olduğunu gördüler. O gece orada bulunan birçok evliyâ, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi rü'yâda görmüşler ve Sevgili Peygamberimiz onlara; "Biz bugün, Allahın sevgili kulu Şeyh Mu'înüddîn'i karşılamağa geldik" buyurmuştur. Vefâtında, gaibden alnına şu ibâre yazılmıştı: "Habîbullah mâtefî hubbillah" (Allahü teâlânın sevgili kulu, Allah sevgisi ile vefât etti.)

Ecmîr'de dergâhının bulunduğu yerde defn edildi. Kabri önce kerpiçden, daha sonra taştan yapıldı, önce Hâce Hasen Nakûri tarafından tamir ettirildi. Daha sonra Şihâbüddîn Muhammed Şah Cihan tarafından, türbesi yanına mermerden gayet güzel bir mescid yaptırılmıştır. Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinden dört asır sonra Hindistan'da yetişen ve ikinci bin yılının müceddidi olan, İslâmiyeti Hindistan'a ve diğer beldelere yayan İmâm-ı Rabbânî hazretleri, 1033 (m. 1623) senesinde Ecmîr'e gittiğinde, Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin türbesini ziyâret etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Hâce hazretleri merhamet eyledi. İhsânda bulundu. Husûsî bereketlerinden ziyâfetler verdi. Çok konuştuk, esrâr (sırlar) açıldı."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri onun kabrini ziyâret ettiği sırada, türbesine hizmet eden türbedarlar, kabri üzerindeki örtüyü ona hediye verdiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri de kabûl ederek; "Hâce hazretleri, en yakın elbisesini bize ihsân etti. Bunu kefenim olması için saklayalım" buyurdu. Bir sene sonra vefât edince, o örtüyü kefen yaptılar.

Mu'înüddîn-i Çeştî hazretleri buyurdu ki: "Sâdık talebe, bağlı olduğu hocasının, rehberinin söylediği sözleri, onun nasihat ve tavsiyelerini can kulağı ile dinler. Onun sözünden dışarı çıkmaz. Riyâzet ve mücâhede yapar (nefsin istemediği şeyleri yapar, nefsin istediği şeyleri yapmaz, nefsine uymaz), büyük âlimlerin yoluna uyup, çalışır ve gayret gösterir. Bizim yolumuzun büyükleri, ondört şeyi usûl edinmişler ve yapmışlardır. Maksada kavuşmakta bunu zarurî görmüşler ve bunları yapanlar maksada kavuşmuşlardır. Bu ondört makam şunlardır:

1. Tövbe, tövbekârlar makamıdır. Bu, Âdem aleyhisselâmın makamına işârettir.

2. İbâdet makamı. Bu makam, İdrîs aleyhisselâmın makamıdır.

3. Zâhidlik, dünyâya ve dünyalığa düşkün olmamak. Bu makam, Îsâ aleyhisselâmın makamıdır.

4. Rızâ makamı. Kedere rızâ göstermek. Bu makam, Eyyûb aleyhisselâmın makamıdır.

5. Kanaatkârlık. Bu makam, Ya'kûb aleyhisselâmın makamıdır.

6. Cehd, gayret ve nefsin isteklerine uymamak. Bu makam, Yûnus aleyhisselâmın makamıdır.

7. Sıddîklık makamı. Bu makam, Yûsuf aleyhisselâmın makamıdır.

8. Tefekkür makamı. Bu makam, Şuayb aleyhisselâmın makamıdır.

9. İrşâd makamı. Bu makam, Şist aleyhisselâmın makamıdır.

10. Sâlihler makamı. Bu makam, Dâvûd aleyhisselâmın makamıdır.

11. Muhlisler makamı. Bu makam, Nûh aleyhisselâmın makamıdır.

12. Ârifler makamı. Bu makam, Hızır aleyhisselâmın makamıdır.

13. Şükredenler makamı. Bu makam, İbrâhim aleyhisselâmın makamıdır.

14. Makâm-ı Muhibbandır (muhabbet makamıdır). Bu makam, Peygamberlerin en üstünü olan Sevgili Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) makamıdır.

Buyurdular ki: Ahlâk ilminde (tasavvufda) yükselmek isteyenlerin şu on şarta uyması lâzımdır:

1. Hakkı aramak. 2. Bir mürşid-i kâmile, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehbere tâbi olmak. 3. Edeb. 4. Rızâ (kadere râzı olmak). 5. Muhabbet ve fuzûlî şeyleri terk etmek. 6. Takvâ (haramlardan sakınmak). 7. İstikâmet (dînin emirlerine tam uymak). 8. Az yemek ve az uyumak. 9. Uzlet. 10. Çok namaz kılmak ve çok oruç tutmak.

"Hakîkat ehli olmak için şu on şarta uymak lâzımdır:

1. Tam bir ma’rifete sahip olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak. 2. Hiç kimseyi incitmemek ve hiç kimse hakkında kötülük düşünmemek. 3. Dâima hak yolu gösterip, insanlarla hep fâideli şeyler konuşmak. 4. Tevâzu sahibi olmak. 5. Uzlet. 6. Bütün müslümanları iyi bilip, kendini herkesten aşağı görmek. 7. Rızâ, kadere râzı olmak ve teslimiyet. 8. Sabır ve tahammül. 9. Yanıp erimek, acz ve niyaz içinde olmak. 10. Kanâat ve tevekkül üzere olmak.

Yine buyurdu ki: “Rabbini tanıyıp seven kimse, her ân O’nun aşkıyla kendinden geçer. Ancak Allahü teâlânın zikri ile ayakta durur ve yürüyebilir. Çünkü o, Allahü teâlânın azameti karşısında kendini unutmuş, kaybetmiştir.

“Allahü teâlâyı tanımanın alâmeti, halkı bırakmak ve ma’rifeti açmamaktır.”

Fakr ismine müstehak olmak için, ölmeden önce ölmek gerekir.”

> Tövbekâr mürîd kime denir? diye sorulunca; “Şu hâle gelen kimsedir ki, amelleri yazan melekler, onun hiç günahını bulup yazmazlar. Hiç günah işlemezler. Hocam Osman Hârûnî’den işittim, buyurdu ki: Bir kimsede şu üç haslet bulunursa, o kimse Allahü teâlânın dostudur, sevgili kuludur. Birincisi; cömertliktir, çünkü cömertlik bir deryadır, ikincisi; şefkattir. Şefkat güneş gibi aydınlatıcıdır. Üçüncüsü; tevâzudur. Tevâzu, toprak gibidir (toprakta gül biter).”

“Muhabbetin alâmeti itaat etmektir. Muhabbette gevşeklik olmaz.”

“Derviş o kimsedir ki, kendisine ihtiyâcını söyleyen hiç kimseyi mahrûm etmez, ihtiyâçlarını karşılar.”

“Senelerce ilim ve ma’rifet taleb edip, dergâhda kaldım. Neticede, hayret ve heybet buldum. Böylece kurb (Allahü teâlâya yakınlık) menziline ulaştım. Dünyâ ehlini, dünyâya düşkün olanları, dünyâ ile meşgûl buldum. Âhıreti düşünen âhıret ehlini mahcûb buldum. Tasavvuf ehli ve takvâ sahibi olduğunu iddia eden sahtekâr kimselerden ise uzak durdum, yüz çevirdim.”

“Kurtuluş; sâlihlerin, büyüklerin sohbetindedir. Bir kimse her ne kadar kötü de olsa, büyüklerin sohbetinde bulunmak onu kurtarır ve yükseltir. Sâlihlerin sohbetine devam eden kimse iyi bir kişi ise, kısa zamanda olgunlaşıp yükselir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Siyer-ül-aktâb sh. 100

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1047

3) Hadîkat-ül-evliyâ Kısım 3, sh. 162

4) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 28

5) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 304

MÜNTECİBÜDDÎN ICLÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve meşhûr vâ’izlerden. Künyesi Ebü’l-Fütûh olup ismi; Es’ad bin Mahmûd bin Halef bin Ahmed bin Muhammed el-Iclî’dir. Lakabı Müntecibüddîn’dir. 515 (m. 1121) senesinde doğdu. 600 (m. 1203) senesi Safer ayının yirmiikisinde vefât etti.

Müntecibüddîn Iclî; Ebü’l-Kâsım İsmâil bin Muhammed, Kâsım bin Fadl Saydalânî, İbn-i Bâtır ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. İsmâil bin Fadl es-Serrâc’dan icâzet (diploma) aldı. Kendisinden ise; Ebû Türâb Rebia el-Yemenî, İbn-i Halîl, Ziya Muhammed ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. İbn-i Ebî Hayr ve Fahreddîn Ali ise, Müntecibüddîn Iclî’den icâzet aldılar.

İbn-i Dübeysî onun hakkında: “Müntecibüddîn Iclî, zâhid, vâ’iz ve Şafiî mezhebinde derin âlim idi. Ba’zı kitapları eliyle yazarak çoğaltır, elinin emeği ile geçinirdi. İsfehan’da onun fetvâlarına i’timâd edilirdi” demektedir.

İbn-i Hılligân ise onun için: “Müntecibüddîn Iclî, fakîh, fâzıl, ilim, zühd, ibâdet, kanâat ile meşhûr idi. Elinin emeği ile geçinirdi” demektedir.

Ömrünün sonlarına doğru va’z etmeyi terk edip, birçok eserler yazdı. Yazdığı eserlerden ba’zıları şunlardır. 1. İfâd-ül-vu’az, 2. Tetimmet-üt-tetimme, 3. Şerh-i müşkilât-il-vesît vel-vecîz: İmâm-ı Gazâlî’nin yazmış olduğu Vesît vel-vecîz adlı eserinin ba’zı yerlerinin açıklamasıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 126

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 248

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 39

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 344

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 208

NASR BİN EBÛ FEREC (Nasr bin Muhammed)

Hanbelî mezhebinde olup, hadîs âlimlerinin büyüklerindendir. İsmi, Nasr bin Muhammed bin Ali bin Abu Ferec Ahmed'dir. Künyesi Ebü'l-Fütûh olup, lakabı Burhânüddîn'dir. 536 (m. 1142) senesi Ramazân-ı şerîf ayında doğup, 619 (m. 1222) senesinde vefât etti. Kur'ân-ı kerîmi; Ebû Bekr Zâhûnî, Ebü'l-Kerem Şehrezûri, Mes'ûd bin Hüseyn, Ebü'l-Meâlî bin Semîn, Sa'dullah bin Decâcî'nin yanında okudu. Pekçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf dinledi. Ebü'l-Vakt, Nakîb Ebû Tâlib Muhammed bin Ebû Zeyd el-Hüseynî, Hibetullah bin Şiblî, Ebû Muzaffer bin Terikî, İbn-i Mâdih, Mübârek bin Hudayr bunlar arasındadır. Kendi hattıyla çok şeyler yazdı. Devamlı okur ve başkalarından da dinlerdi. Edebî ilimler ile de meşgûl oldu. 590 (m. 1194) senesinde Bağdad'dan Mekke-i mükerremeye gitti. Burada yerleşti. Hanbelîlerin imamlığını yaptı. Nasr bin Ebû Ferec, büyük bir âlim olup, sâlih ve çok ibâdet eden bir zâttır.

Nasr bin Ebû Ferec, Bağdad'da, Mekke-i mükerremede hadîs-i şerîf rivâyetlerinde bulundu. Kendisinden; hadîs hafızları, büyük âlimler ve daha başkaları hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Dübeysî, İbn-i Nukta, İbn-i Neccâr, Berzâlî, İbn-i Halîl, Seyf el-Bahirzî, Tâc İbn-i Kastalânî, Mikdâd el-Kaysî ondan rivâyette bulundu. Mikdâd el-Kaysî, onun talebelerinin sonuncusudur. Mikdâd el-Kaysî, Mekke-i mükerremede Nasr bin Ebû Ferec'ten pekçok hadîs-i şerîf dinledi.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: İbn-i Dübeysî: "Hadîs ilmini çok iyi bilirdi. Çok ibâdet ederdi. İ'timâd edilir bir zât idi."

İbn-i Neccâr "O, büyük bir hadîs âlimi olup, birçok faziletleri kendisinde toplamıştır. Çok ibâdet eder, teheccüd namazlarını bırakmaz ve Ramazân-ı şerîf hâricinde de oruç tutardı."

İbn-i Müsdî: "Meşhûr ve hadîs-i şerîf ezberlemekte önde gelen âlimlerden idi."

Ebû Muzaffer es-Sıbt da şöyle demektedir: "Ondan Mekke-i mükerremede çok hadîs-i şerîf dinledim. Çok ibâdet eder, çok tavaf ederdi. Sâlih, güvenilir, i'timâd edilir bir zâttır. Sultan Muhsin Ahmed bin Nasır Selâhüddîn bana şöyle dedi: Nasr bin Muhammed Ebü'l-Fütûh'dan daha çok ibâdet eden birisini görmedim. Ramazân-ı şerîfte, gündüzün üç kerre geceleyin de üç defa umre yapardı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 130

2) Tekmiletü li-vefeyât-in-nâkile cild-5, sh. 101

3) Zeyl-i Ravdateyn sh. 133

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 99

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 83

NECÎBÜDDÎN-İ ŞÎRÂZÎ (Ali bin Bergaş)

Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden, halîfelerinin en ileri geleni. İsmi, Ali bin Bergaş eş-Şîrâzî'dir. Babası, i'tibârlı ve zengin bir tüccâr olup, Şam'dan Şîrâz'a giderek, orada evlenip yerleşmiş idi. Bu zât, bir gece rü'yâsında Hazreti Ali'yi gördü. Birlikte yemek yediler. İmâm-ı Ali ona;

> "Hak teâlâ sana necîb ve sâlih bir evlâd ihsân buyuracaktır. İsmini Ali koy!" buyurdu. Bir müddet sonra, bir erkek evlâdı dünyâya geldi. İsmini Ali, lakabını Necîbüddîn koydu. Büyük bir hassasiyet ve ihtimâm ile yetiştirdi. Necîbüddîn Ali (radıyallahü anh) bülüğ çağına geldiğinde, ilim tahsilini tamamlayıp, büyük bir âlim olarak yetişti.

İnsanlara, bilhassa ihtiyâç sahiplerine olan merhametinin çokluğundan ve fakirleri çok sevdiğinden, babasının aldığı güzel ve kıymetli elbiseleri giymez, evlerinde pişen lezzetli yemekleri yemezdi. "Ben bunları giymem ve bu yemekleri yemem" derdi. Gayet sâde elbiseler ve yiyecekler ile yetinir, gösterişten uzak dururdu.

Bir gece şöyle bir rü'yâ gördü. Şeyh-i Kebîr Abdülkâhir Sühreverdî hazretlerinin türbesinden nûr yüzlü bir ihtiyâr zât ve onun arkasından yine onun gibi nûr yüzlü altı zât çıktı. Öndeki zât, tebessüm ederek, Necîbüddîn Ali'nin elinden tuttu, arkasında bulunan zâtlardan birine teslim ederek; "Bu sana, Allahü teâlâ tarafından bir emânettir" dedi. Necîbüddîn Ali, bu rü'yâsını babasına anlattı. O da, bu rü'yânın ta'birini İbrâhim Hıyâl hazretlerinin yapabileceğini söyleyip, kendisine bir kimse ile haber gönderdi. Böyle bir rü'yânın ta'birini kendisine bildirmesini rica etti. İbrâhim Hıyâl; "Bu rü'yâ, Necîbüddîn Ali'den başkasının rü'yâsı değildir" buyurup şöyle ta'bir etti: "Önce gördüğü nurlu ihtiyâr zât, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleridir. Diğer zâtlar ise onun halîfeleridir. Necîbüddîn Ali'nin kendisine teslim edildiği zât ise, henüz hayattadır ve Necîbüddîn ondan feyz alacaktır" dedi.

Necîbüddîn Ali bu ta'bire çok sevinip, feyz alacağı zâtı merak etmeye başladı. Babasından izin alarak, o zâtı aramak üzere Hicaz'a doğru yola çıktı. Yolda Bağdad'a uğradı. Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerini tanıdı. Kendisinin emânet edildiği zâtın bu zât olduğunu anladı. Şihâbüddîn hazretleri de, onun gördüğü rü'yâyı aynen anlattı ve onu talebelerinin arasına aldı. Necîbüddîn Ali (radıyallahü anh), hocasının feyz ve bereketleri ile birkaç sene içinde yetişip evliyâlık yolunda kemâl mertebesine ulaştı. Hocası tarafından da me'zûn edilip, insanlara doğru yolu gösterip, onlara feyz ve bereket sunmak üzere memleketi olan Şîrâz'a gönderildi.

Necîbüddîn Ali hazretleri Şîrâz'a geldi. Orada evlendi. Bir tekke yaptırdı. Orada, ilim âşıklarına, Hak yolunu arayanlara, çok te'sîrli va'z ve nasihatler vererek fâideli olmaya çalıştı. Büyüklüğü ve kerâmetleri kısa zamanda her tarafa yayıldı. Herkes her taraftan sohbetlerine gelmeye başladı. Sohbetlerinde ve yazdığı risalelerinde, büyük velî, kerâmetler hazînesi Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinden öğrendiği derin ilmi, ince ma'rifetleri anlattı. Pekçok kimse ondan istifâde etti. 678 (m. 1279) yılında Şîrâz'da vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 538

2) Tabakât-ül-evliyâ sh. 493

NECMEDDÎN-İ KÜBRÂ

Fıkıh, tefsîr, hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Tasavvufda Kübreviyye (Zehebiyye) diye bilinen yolun mürşididir (rehberidir). İsmi, Ahmed bin Ömer bin Muhammed bin Abdullah el-Hayvekî olup, künyesi Ebü'l-Cennâb'dır. Bu künye kendisine, rü'yâda Peygamber efendimiz tarafından verilmiştir. Lakabları; Necmeddîn, Şeyh-ül-İmâm, Zâhid-ül-kebîr ve Şeyh-i Harezm'dir. Necmeddîn-i Kübrâ diye meşhûr oldu. Yaptığı bütün münâzaralarda galip geldiği için, kendisine et-Tâmmet-ül-kübrâ lakabı da verilmiştir. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden ve evliyânın önde gelenlerinden olan Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, 539 (m. 1145) senesinde, Harezm köylerinden Hayvek'te doğdu. Buna nisbetle Hayvekî denilmiştir. 618 (m. 1221) senesi Rebî'ul-evvel ayında, Harezm'de Cengiz askeri tarafından şehîd edildi.

Daha çocuk yaşta ilim tahsiline başlayan Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, biraz yetişince ilim öğrenmek aşkıyla çeşitli beldeleri dolaştı. İskenderiyye'de; Ebû Tâhir es-Silefî'den, İsfehan'da; Ebü'l-Mekârim, Ahmed bin Muhammed el-Lebbân, Ebû Sa'îd Halîl bin Bedr, Ebû Ca'fer Muhammed bin Ahmed es-Saydelânî, Ebû Abdullah Muhammed bin Zeyd el-Kerrânî ve Ebü'l-Hasen Mes'ûd bin Ebî Mensûr'dan, Hemedan'da; Hâfız Ebü'l-A'lâ'dan, Nişâbûr'da; Ebü'l-Meâlî el-Fürâvî'den, Mısır'da; Rûz-i Behân-ı Baklî'den (Ebû Muhammed eş-Şîrâzî'den) ve daha başka birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İmâm Ebû Nasr Hafza'nın Tebrîz'de "Sünne" okuttuğunu duyup oraya giderek, bu kelâm âliminin derslerine devam etti. "Şeyh-üs-Sünne vel-Mesâlih" adındaki mukaddime mahiyetindeki kelâma dâir eserini bu arada yazdı. Burada Bâbâ Ferrûh Tebrîzî'nin sohbeti bereketiyle ilim tahsilini tamamlayıp, tasavvuf ilmi ile meşgûl olmaya başladı. Tasavvufda, amcası Ebû Necîb-i Sühreverdî hazretlerinden feyz alarak yetişti. İsmâil Kasrî ve Ammâr bin Yâsir'in [582 (m. 1186)]'de sohbetlerinde bulundu. Fahreddîn-i Râzî hazretleri ile görüştü. Böylece birçok ilimde yetişip, tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. Daha sonra memleketi olan Harezm'e gidip yerleşti. Orada insanları irşâd etmeye (doğru yolu göstermeye) başladı. Kısa zamanda etrâfına yüzlerce talebe toplandı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası Sultân-ül-ulemâ Behâeddîn Veled ile Feridüddîn-i Attâr'ın hocaları Mecdüddîn-i Bağdadî ve Baba Kemâl Cündî, Abdülazîz bin Hilâl, Nasır bin Mensûr, Seyfüddîn-i Baherzî, Necmüddîn-i Râzî, Radıyyeddîn Ali Lala, talebelerinin büyüklerindendir. Talebelerinin çoğu, zamanlarında insanlara doğru yolu gösteren rehberler oldular.

618 (m. 1221) yılında Harezm'e Cengiz askeri Tatarlar hücum edince, talebelerine; “Memleketinize gidiniz! Şarkdan fitne ateşi geliyor. Her tarafı yakacaktır, İslâmiyette bu kadar fitne görülmemiştir” dedi. “Duâ buyursanız da, bu belâ müslüman memleketlerinden uzaklaşsın” dediler. “Bu, Kazâ-i mübremdir. Duâ bunu gideremez” buyurdu. Talebeleri Horasan'a gitti. Kâfirler şehre girince, o da cihâda çıktı. Şehîd oldu. Şehîd olduğunda bir kâfirin saçını tutmuş idi. Şehâdetinden sonra, kimse saçı elinden alamadı. Sonunda mecbûr kalıp saçı kestiler.

Tasavvuf yolunun en tanınmışlarından ve büyüklerinden olan Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok derin, İslâmın güzel ahlâkı ile ahlâklanmış çok yüksek bir zât idi. İlim öğretmek yolunda çok gayretliydi. Allahü teâlâya ibâdet etmekte ve O'nun dînine hizmet etmekte kat'iyyen gevşeklik göstermez, bu yolda kınayanların kınamalarına aldırmazdı. İstisnasız bütün insanlara yardım etmeye, fâideli olmaya gayret ederdi. Onun dergâhı, fakirlerin sığınağı idi. Büyüklüğü, üstünlüğü herkes tarafından bilinir, kendisine hürmet edilirdi. Büyüklüğünü anlatan hâlleri ve kerâmetleri her tarafta anlatılmakta, dilden dile dolaşmaktadır. Kerâmetlerinin en büyüğü; her birisi, gittiği beldelerde insanları doğru yola sevkeden, etrâfına nûr ve feyz saçan çok kıymetli talebeler yetiştirmesidir. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Allah yolunda yürümek isteyen nice kimselere rehber oldu. Talebelerinin her birini bir memlekete gönderir, o talebe orada hocasının yolunu yaymaya çalışırdı. Harezm bölgesinde, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinden sonra onun gibi yüksek bir velî yetişmemiştir. O kadar yüksek idi ki, Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş hâlde iken, bir kimseye teveccüh edince, vilâyet (evliyâlık) derecelerine yükseltirdi. Birgün bir tüccâr, gezmek maksadıyla Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin hânegâhına girdi. Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri buna teveccüh edince, tüccâr, hemen o ânda vilâyet mertebesine ulaştı. Tüccarı yanına çağırıp, talebe yetiştirmesi için izin verdi. Ve memleketine gönderdi.

Birgün Eshâb-ı Kehf hakkında sohbet ediyordu. Necmeddîn hazretlerinin talebelerinden olan Sa'düddîn-i Hamevî (radıyallahü anh), “Acaba bu ümmette, sohbeti köpeğe te'sîr eden bir kimse var mıdır?” diye düşündü. Necmeddîn-i Kübrâ, kalb gözü ile bu talebesinin düşüncesini anlayıp kalktı ve dergâhın kapısına doğru yürüdü. Ansızın uzaklardan bir köpek çıkageldi. Bir yerde durup kuyruğunu salladı. Necmeddîn-i Kübrâ'nın bakışı köpeğe isâbet edince, köpek derhâl değişti. Kendinden geçme hâlleri görüldü. Yüzünü şehirden çevirip kabristana gitti. Başını yerlere sürüyordu. Hattâ derler ki, nereye gitse, elli-altmış köpek devamlı onun etrâfında dolaşırdı. Fakat ulumazlar, havlamazlardı. Hiçbir şey yemezler, devamlı bakılan o köpeğe karşı hürmette bulunurlardı. Sonra bu köpek öldü.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinden ilim öğrenip rivâyetlerde bulunanlardan Abdülazîz bin Hilâl diyor ki: “Necmeddîn-i Kübrâ'nın sohbet halkasında birkaç defa bulundum. Bu birkaç defalık kısa sohbetlerin bereketi ile çok şeylere kavuştum.”

İbn-i Nukta diyor ki: “Necmeddîn-i Kübrâ, Şafiî mezhebi âlimlerinden çok yüksek bir zât idi.”

Necmeddîn-i Kübrâ, bir taraftan çok kıymetli talebeler yetiştirirken, diğer taraftan da, kendisinden sonra gelenlere fâideli olmak üzere çok kıymetli eser ve risaleler yazmıştır. Tefsîr, hadîs, tasavvuf ve diğer ilimlere dâir yazmış olduğu pek mu'teber olan eserlerinden ba'zılarının isimleri şunlardır: Ayn-ül-hayât (Kur'ân-ı kerîmin tefsîri olup 12 cilddir.) Usûl-i aşere (Tasavvufa dâir olup, çeşitli isimlerle pekçok defa intisah edilip çoğaltılmış ve birçok da şerhi yapılmıştır.) Bundan başka, Risale ilel-hâim, Fevâih-ül-Cemâl, Âdâb-üs-sûfiyye, Risâle-i Necmeddîn, Sekînet-üs-sâlihîn, Risâle-i sefîne ve daha başka eserleri ve risaleleri de vardır. Eserlerinin en önemlilerinden olan Usûl-i aşere kitabı, tasavvufa dâir olup, talebelerinin ve daha sonra gelen birçok kimsenin el kitabı olmuştur. Bu kıymetli kitaptan ba'zı kısımlar tercüme edilerek ve özetlenerek aşağıya yazılmıştır.

> Allahü teâlâya kavuşmak arzusunda bulunan ve bu yolda ilerlemek isteyenlerin yollarının temeli on esas üzere kurulmuş olup, diğer şeyler teferruat olup, hepsi on esasa bağlıdır. Maksada ulaşmak için mutlaka lâzım olan bu on temel esas şunlardır: 1) Tövbe: Kulun, kendisi ile Rabbi arasında perde olan bütün günahlara pişman olup, kendi arzu ve isteğiyle Rabbine yönelmesidir. 2) Zühd: Dünyânın geçici ve aldatıcı zevklerinden, mal ve makamlarından, insanların ilgi ve iltifât göstermelerinden hoşlanmaktan yüz çevirmek, bunlara hiç meyletmemek, bunlardan uzak durmak ve bu husûslarda aynen bir ölü misâli olmaktır. Görünen bütün güzellikleriyle, dünyâyı getirip bir ölüye sunsalar, ölmüş olan o kimse, bu güzelliklere gönül vermek, meyletmek şöyle

dursun, nasıl ki, göz ucuyla da olsa dönüp bakmazsa, evliyâlık yolunda ilerlemek da’vâsında bulunan bir kimse de böyle zühd sahibi olmalıdır. 3) Allahü teâlâya tevekkül: Her işinde Allahü teâlâya i’timâd etmek. O’na güvenmektir. Nitekim Allahü teâlâ, Talâk sûresinin 3. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Bir kimse Allahü teâlâya tevekkül ederse, Allahü teâlâ ona kâfidir” buyurmaktadır. 4) Kanâat: Hayâtını devam ettirebilmek için zarurî lâzım olan ihtiyâçlardan başka bütün arzu ve isteklerden uzaklaşmak, yemek, içmek ve barınmak (ev) husûsunda elde bulunan ile yetinmek ve fazlasında gönlü ve gözü olmamakta bir ölü misâli olmaktır. 5) Uzlet: Evliyâlık yolunda ilerlemeye mâni olan insanlardan uzak olup, böyle kimselerden yüz çevirmek ve kendi hâlinde yaşamaktır. Kendisini terbiye edip yetiştiren hocasının ve bunun sâdık talebelerinin yanında onlarla birlikte bulunmak da uzletten sayılıp, insanlarla beraber olmak sayılmaz. Uzlette esas olan; bütün bedenini, uygun olmayan her insandan ve onlardan bulaşacak olan günah kirlerinden koruyup, uzak tutmaktır. His organlarını muhafaza etmektir. İnsanın esfel-i sâfilîne (en aşağı derecelere) düşmesine sebep olan nefsânî arzu ve istekler, insana, his organları vasıtasıyla girer. Uzlet sayesinde, bu büyük tehlike yok edilmiş olur. Doktorlar kendilerine gelen hastayı tedâvi etmeye başladıkları zaman, önce hastanın kendisine zararlı olan yiyeceklerden perhiz etmesini emrederler. Hastalığı meydana getiren sebeplere karşı tedbir alıp, zararlı olan herşeyden hastayı uzaklaştırırlar. Bundan sonra, vücutta bulunan zararlı maddelerin atılması için ilâç verirler. Bundan sonra hasta sıhhate kavuşur. Evliyâlık yolunda da, rûh hastalıklarının mütehassısları olan zâtlar, talebelerini bu şekilde yetiştirirler. Talebeyi, kendisine zararlı olan kimselerden uzak tutar, kendileriyle birlikte bulundururlar. Talebenin içinde bulunan zararlı hâllerin çıkıp, kalbin temizlenmesi için de, sohbetlerinde bulundurur ve her ân Allahü teâlâyı zikretmesini, hatırlamasını emreder. 6) Devamlı zikir: Allahü teâlâdan başka herşeyi unutarak, yalnızca O’nu hatırlamak, O’nu düşünmek demektir. Kalbin ve gönlün hasta olmasına, hattâ ölmesine sebeb olan, nefsi harekete, getirip azdıran kötü ahlâkın yok edilmesi, Allahü teâlâyı çok zikretmekle olur. Allahü teâlânın nazargâhı olan kalbin, bu aslî hâlinden saparak doğru yoldan kayması, Allahü teâlâyı çok zikretmekle önlenir. Eğer sen, hakîkaten gönül ehli bir kimse isen ve Allahü teâlânın da seni mağfiret etmesini istiyorsan, Allahü teâlâyı çok zikret. Nitekim Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 152. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: “Siz beni (tâatle) zikredin ki, ben de sizi (sevâbla ve mağfiretle) zikredeyim.” 7) Teveccüh (Tamamen Allahü teâlâya yönelmek): Allahü teâlâdan başka birşeye çağıran, da’vet eden herşeyden yüz çevirmek, O’ndan başka bir isteği, arzusu ve sevgilisi olmamaktır. Biran O’ndan gâfil olmaktan çok korkmalıdır. Nitekim Cüneyd-i Bağdadî hazretleri buyurdu ki: “Bir sıddîk, binlerce sene Allahü teâlâya teveccüh hâlinde bulunsa, bundan sonra da bir ân O’ndan gâfil olsa, bu bir ânda kaybettiği, binlerce seneki kazandığından daha fazladır.” 8) Sabır: Nefsin lezzet aldığı şeylerden yüz çevirmek, istediklerini yapmamaya devam etmekte sebat göstermek demektir. 9) Murâkabe: Kuvvet ve hareketi bırakıp nefsi kontrol etmek, nefsin hile ve tuzaklarına karşı her ân uyanık bulunmaktır. Murâkabe makamında bulunan kimse, Allahü teâlânın emirlerine itaat etmek ve sâlih ameller işlemekle, O’nun lütfunu, ilâhî ihsânlarını ümîd eder. O’ndan başka herşeyden yüz çevirerek, hep O’nu düşünür. O’na olan muhabbetinin ateşiyle kendinden geçmiş hâldedir. O’nun aşkıyla, O’na kavuşmak arzusuyla yanar. Bu şevk ile ağlayıp, gözyaşı döker. Yalnız Allahü teâlâya güvenir ve yalnız O’ndan yardım ister. Allahü teâlâ da buna, rahmetiyle muâmelede bulunur ve hiç kimsenin açamıyacağı azap kapılarını ona kapatır. Bu hâl, bunlara Allahü teâlânın bir lütfudur. Nitekim Allahü teâlâ, Mâide sûresinin 54. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki “İşte bu (anlatılan vasıflar), Allahü teâlânın, kullarından dilediğine verdiği bir lütfu, ihsânıdır. Allahü teâlânın lütfu, ihsânı çok geniştir, (Bu lütuf ve ihsânlara kimin lâyık olduğunu) çok iyi bilicidir.” 10) Rızâ: “Nefsin arzularını terkederek, Allahü teâlânın hiçbir hükmüne i’tirâz etmemek ve O’ndan gelen

herşeyi seve seve karşılayıp râzı olmaktır. Böyle yaparak O'nun rızâsına kavuşmaktır. Böyle olan velîlere, Allahü teâlâ öyle bir nûr verir ki, bu firâset nûru ile insânlar arasında yürürler ve onların ma'nevî hâllerini müşâhede ederler. Bu firâset sahiplerinin derecelerinin de dört mertebe olduğunu bildirmişlerdir: 1. Îmân: Bütün mü'minlerin hâli olup, ağacın çiçeğine benzer. 2. Vilâyet: Mü'minlerden seçilmiş olanların hâlleri olup, ağacın meyvesine benzer. 3. Nübüvvet: Seçilmişlerden seçilmiş olanların (Peygamberlerin) hâli olup, meyvenin özü gibidir. 4. Risâlet: Nübüvvetten de ileri bir hâl olup, özün özü gibidir. Bunlardan ilk ikisi kesbî olup çalışmakla, mücâhede etmekle elde edilebilir ise de, son ikisi vehbîdir. Çalışmakla elde edilemez. Bu, Allahü teâlânın dilediği kullarına verdiği bir lütuftur."

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin yazmış olduğu Risale ilel-Hâim'den seçmeler: Ey ihlâsla Allahü teâlânın yolunda bulunmak arzusunda olan sâdık talebe, zâhir ve bâtınını (dışını ve içini) temizle. Bu temizlik olmadıkça mukaddes ve ulvî yüksekliklere ulaşılamaz. Bu temizlik için aşağıdaki on esâsa mutlaka riâyet etmelisin. 1) Beden temizliği: Bundan maksad, gusül abdesti ve namaz için alınan abdesttir. Rûha sıkıntı ve rahatsızlık veren şeyler; umûmiyetle, yiyecek olarak vücûda alınan ve çoğu zaman da fazla olan toprak maddesidir. Bu toprak maddeleri, rûha sıkıntı verirler. Su da, çamuru, kiri temizleyip yıkamak için yaratılmış olduğundan, normal abdest ve gusül abdesti ile, vücut maddî ve ma'nevî kirlerden temizlenip, arınır ve nûrlar parlamaya başlar. 2) Halvet: Çeşitli ve lüzumsuz meşgûliyetlerden kurtulup, kimsenin bulunmadığı bir köşeye çekilmek ve orada, kendi hâlinde ibâdetle meşgûl olmaktır. Bundan maksad, nefsi, oyun ve eğlencelerden, kendisine zararı dokunacak kimselerden, lüzumsuz duygu, düşünce ve isteklerinden uzak tutmaktır. Böyle olunca, nefs zayıflar. Buna mukabil, kalb kuvvetlenir. Uyanık ve sağlam olur. Allahü teâlânın nûru ile aydınlanır. 3) Devamlı susmak: Çok lüzumlu olmadıkça birşey konuşmamaktır, insanlar, yalan ve münâfıklıktan, az konuşmakla kurtulabilirler. Etrâfındakileri güldürmek, onları memnun etmek ve birşeyler konuşmak için çok konuşan kimselerin, sözlerinde çoğu zaman yalan ve başka günahlar bulunur. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "İnsanların yüzükoyun ateşe düşmelerine sebeb olan şey, dilleriyle ekip biçtiklerinden başka birşey midir?" Bunun için büyüklerimiz devamlı susmayı tercih etmişler.

"Şayet bir kimsenin az ise sözü,
Çok geçmez açılır onun kalb gözü"

demişlerdir.

4) Devamlı oruç: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Oruç, (oruçluyu beşeri kötülüklerden koruyan) bir kalkandır." Nefs ve şeytanın hücumlarına ve attığı oklara karşı korunmak, bu kalkan ile mümkündür.

5) Devamlı zikir: Kalb huzûru içinde (kalb hazır olarak, bütün kalb ile; Allahü teâlâyı anmak, hatırlamak demektir. En faziletli zikir, "La ilahe illallah" demektir. Allahü teâlânın düşmanı olan nefs, insanın içine yerleştirilmiş olup, devamlı O'na isyan etmeye, O'na karşı gelmeye çalışmakta, hattâ ulûhiyyet (ilâhlık) iddia edecek kadar azgınlaşmaktadır. Bunun ordusu ve yardımcıları olan; şeytan, hevâ ve şehvet ise, kendisine yardım etmekte, insanı ebedî felâketlere sürüklemeye çalışmaktadırlar. İşte bunlara karşı en faziletli, en te'sîrli ve en açık kelime "La ilahe illallah"dır. Buna çok devam etmek, nefs ve ordusunu mağlup ve zelîl eder. İnsan, Allahü teâlânın izni ile bunlara galip olunca, kalbi olgunlaşır. Allahü teâlâya yakınlık makamlarına yükselir. Onun nûru ile nûrlanır. Artık bu nûr ile, gözlerin görmediğini görür, kulakların duymadığını duyar. Bu zikre devam etmekle, Allahü teâlânın dostu, Allahü teâlâ da onun dostu olur.

6) Teslimiyet: Allahü teâlânın takdîrine, kazasına râzı olmak ve O'na tam teslim olmak demektir. Âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: "Kim amelinde ihlâs sahibi olarak, samimiyetle kendisini Allahü teâlâya teslim ederse, muhakkak

ki o, en sağlam kulpa yapışmıştır" (Lokman-22), "İyilik eden bir kimse olarak, kendisini tam bir ihlâs ile, Allahü teâlâya teslim eden kimseden, din bakımından kim daha güzel olabilir?" (Nisa-125).

7) Hâtıra birşey getirmemek: Gönlüne, Allahü teâlânın rızâsına uygun düşünceleri getirmek, şeytan ve nefsten gelen kötü düşünceleri de derhâl kalbden uzaklaştırmaktır. Âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: "Muhakkak ki, şeytanlar, sizinle mücâdele etmek için, kendi dostlarına mutlaka telkinde bulunurlar" (En'âm-121), "Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. "Malını elinde tut! Eğer tasadduk edersen fakir düşersin" der. Size cimriliği ve sadaka vermemeyi emreder. Allahü teâlâ ise, lütfundan bir mağfiret ve bolluk va'dediyor" (Bekâra-268).

8) Kalbin üstada (yol gösteren zâta)bağlanması: Kişinin, kendisinden edeb ve ilim öğrendiği zâtı çok sevip ona bağlanmasıdır. Tövbe sûresinin 119. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Ey imân edenler! Allahü teâlâdan korkun (O'nun râzı olmadığı fiillerden sakının) ve sâdıklar ile beraber olun!" Mürşid, evliyâlık yolunda yürümek isteyen bu talebeyi, bu yolda karşılaşabileceği korku, tehlike ve zararlardan koruyan ve onun sür'atle ilerlemesi için ona rehberlik edip, yol gösteren büyük zâttır. Böyle bir zâtla beraber bulunmak çok büyük saadettir. Onunla beraber bulunan, mutlaka ondan istifâde eder. Nitekim bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Sâlih kimselerin meclisi, güzel kokular satan ıtriyatçı, gibidir. Almasan bile kokusu sana ulaşır. Kötü insanların meclisi ise, demircinin ocağı gibidir. Seni yakmasa bile, dumanı ve kokusu sana ulaşır."

9) İhtiyâç kadar uyumak: Bu yolda ilerlemek gayretinde olanlar, mümkün olduğu kadar az uyurlar, ibâdette kuvvetlenmek için uyurlar. Niyetleri sağlamdır. Bunun için uyumaları da ibâdettir. Gecenin bir miktarında uyurlar, sonra kalkıp ibâdete devam ederler. Bilhassa, seher vakti (sabaha karşı) ibâdet ve duâ etmeyi kaçırmazlar. O kıymetli vakitte uyumayı kendileri için kayıp sayarlar. Âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: "Onlar, geceleri pek az (bir zaman) uyurlar, seher vakitlerinde hep istiğfar ederlerdi" (Zâriyât: 17-18), "(Onlar, o kimselerdir ki, geceleyin namaz kılmak için) yataklarından kalkarlar, azâbından korkarak ve rahmetinden ümidli olarak Rablerine duâ ederler" (Secde-16). Uykunun az olması, kalb gözlerinin açılıp melekût âlemini temaşa etmeye sebeb olur.

10) Yemek ve içmekte zarûret miktarını kullanmak: Yemek ve içmek husûsunda orta hâlli olmaktır, İbâdet yapamayacak derecede zayıflayıncaya kadar aç kalmamak, ağırlık verecek, ibâdetten geri kalacak kadar da yemek yememek demektir. Zâten bu ikinci hâl de caiz değildir. Nitekim A'râf sûresinin 31. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Yiyiniz, içiniz! Fakat isrâf etmeyiniz. Muhakkak ki, Allahü teâlâ isrâf edenleri sevmez." Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Mi'denin üçte biri yemek, üçte biri su için olmalı, kalan kısmı da, nefes almak için boş kalmalıdır." Büyüklerimiz, devamlı az yemişler, mi'deyi tıka basa doldurmanın fayda değil, bilakis zararlı olduğunu, ibâdette ağırlık ve gevşekliğe sebeb olduğunu bildirmişlerdir. Resûlullah (aleyhisselâm) "Bir gün yer doyar, bir gün aç kalırım" buyurdu. Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "İnsanoğlu karnından daha kötü bir kab doldurmamıştır." Büyüklerimiz, fazla yemenin kalbi katılaştırıp karartacağını, tembelliğe sebep olacağını, devamlı helaya çıkmak ihtiyâcı hâsıl olup, vakitleri zayi edeceğini, böylece çeşitli ibâdetleri ve faydalı işleri yapmaya mâni olacağını, açlığın çok faydalı olduğunu bildirmişlerdir. İmâm-ı Şiblî'ye "Yakîn nedir?" diye suâl edildiğinde; "Açlık, açlık, açlık" buyurmuştur. Evliyânın büyüklerinden olan bir zât, yemekte sâdece çorba içer, ekmek yemezdi. Böyle yapmasının sebebi sorulduğunda da; "Lokmaları çiğnerken geçecek olan zamana acıyorum. Bu sırada Kur'ân-ı kerîmden elli âyet okuyabilirim" buyurdu.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin yazmış olduğu Fevâih-ül-cemâl adlı eserinden seçmeler:

Allahü teâlânın yolunda yürümek arzusunda bulunan sevgili dostum! Gözlerini kapat! Bakalım ne göreceksin. Eğer "Birşey göremiyorum" diyorsan, yanılıyorsun. Bu bir hatâdır. Haddizatında sen o anda görüyorsun. Fakat vücûdun ve görünüşteki varlığının karanlık olması, senin birşey görmene mâni oluyor. Eğer gözlerin kapalı olduğu hâlde göremediğin, aslında var olan şeyleri görmek istiyorsan, o karanlığı yok etmeli, kalb gözünü açmalısın. Bu karanlığa sebep olan şeyleri kendinden uzaklaştırmahsın. Bunlar; senin benliğin, nefsin ve şeytandır. Bunlardan kurtulmanın ilk şartlarından birisi; vücûdu alıştıra alıştıra vücûda alınan gıdayı azaltmaktır. Çünkü nefs ve şeytan, bundan kuvvet alarak sana saldırmaktadır, İnsanları Allahü teâlâya kavuşturan yolda rehberlik eden hakîkî bir yol göstericinin terbiyesi altında yetişip ilerlemeye çalışmak ve bu yolda bulunanların uymaları gerektiği bildirilen kaidelere uymak da elbette lâzımdır.

Vakit: Vakit, keskin bir kılıç gibidir. Eğer böyle olmasaydı, düşünüp taşınıncaya kadar sana mühlet verirdi. Böyle yapmayıp, geçip gittiğine göre, onun keskin bir kılıç olduğu anlaşılmaktadır. Tasavvuf yolunda bulunan sûfiler için İbn-ül-vakt derler. Buna sebep şudur ki; böyle bir kimse, ne geçmişe bakar, ne de geleceğe. Şu ânda içinde bulunduğu vakti değerlendirmeye gayret eder. Geçmişi ve geleceği düşünmek, şu anda içinde bulunulan vakti zayi etmek olduğundan, onlar bununla vakit geçirmezler.

Veli olan zâtın alâmetlerinden ba'zıları: Allahü teâlânın velisi (dostu) olan bir zâtın alâmetlerinden birisi; onun, Allahü teâlâ tarafından korunmuş olmasıdır. Veli olan zât, Allahü teâlânın çeşit çeşit lütuflarına kavuşmuş olarak O'nu istemekte, O'nu aramakta ve O'nun aşkıyla yanmaktadır. Onun alâmetlerinden birisi de; duâsının kabûl edilmesidir. Başka bir alâmeti de; kendisine İsm-i a'zamın verilmiş olmasıdır. Velîlerden her birine, Allahü teâlânın isimlerinden bir İsm-i a'zam (büyük isim) verilir. Velî de o isimle duâ eder ve duâsı kabûl olunur. Bir kimse Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine İsm-i a'zamın, Allahü teâlânın en büyük isminin ne olduğunu sordu. O da; "Bana, Allahü teâlâya âit olan bir İsm-i asgar (en küçük isim) göster. Ben de sana İsm-i a'zamı (en büyük ismi) göstereyim" buyurdu. Soran kimse bu cevaptan çok hoşlanıp; "Evet, O'nun her ismi büyüktür" dedi.

Tevekkül: Allahü teâlânın bildirdiği bütün husûslarda ve her işinde O'na güvenmek, kendisine gelmesi takdîr edilmiş olan birşey varsa, ondan kaçmanın mümkün olmadığını iyice bilip, Allahü teâlânın irâdesine teslim olmaktır. Böylece, O'ndan gelen her şeye râzı olduğu için, kendisi rahat olur. Böylece sahibini, ya'nî Allahü teâlâyı da üzmemiş olur. Eline geçen şeylerden dolayı sevinip, şımarmaz. Kendisine gelen sıkıntılardan dolayı bağırıp çağırmaz. Kendi hâlini düzeltmeye çalışır. Zerre kadar iyilik yapanın mükâfatını, zerre kadar kötülük yapanın da cezasını göreceğini bildiği için, kendisine sıkıntı verenleri, eziyet edenleri, kendisi cezalandırmaya kalkmaz. Onu affeder. Kendisine yaptığı kötülüğün karşılığı olan cezanın ölçüsünü bilemediği için, Allahü teâlâya havale eder. Kendisine iyilik edene de karşılığını vermekten âciz olduğunu düşünerek, onu da Allahü teâlâya havale eder. Bu iyiliği Allahü teâlâdan bilir. Herşeyin, Allahü teâlânın dilemesi ve takdîr etmesi ile meydana geldiğini düşünür. Hadîd sûresinin 22. ve 23. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: "(Kıtlık ve kuraklık gibi) ne yerde, ne de (hastalık ve âfet gibi) nefslerinizde bir musibet başa gelmez ki, biz onu yaratmadan önce (o) bir kitapta (Levh-i mahfûzda Allahın ilminde) yazılmış olmasın. Muhakkak ki bu, Allahü teâlâya çok kolaydır. Dünyada olacak her şey, dünyâ yaratılmadan evvel ezelde Levh-i mahfûza yazılmış, takdîr edilmiştir. Bunu size bildiriyoruz ki, hayatta kaçırdığınız fırsatlar için üzülmeyesiniz ve kavuştuğunuz kazançlardan, Allahın gönderdiği ni'metlerden mağrur olmayasınız. Allahü teâlâ kibirlileri, egoistleri sevmez."

Öleceğini ve Allahü teâlâya hesap vereceğini bilen kimse, başkasına kötülük yapmayı, kendisine kötülük yapılsa bile ona mukâbelede bulunmayı düşünebilir mi? Rivâyet edilir ki; adamın birisi, âriflerden bir zâtın sarığını alıp kaçtı. O ârif zât, tam aksi istikâmette bulunan kabristana doğru gitti. Orada kendisine dediler ki; "O adam sizin sarığınızı alıp ileriye doğru kaçtı. Siz ise, peşinden gitmediğiniz gibi, geri döndünüz. Tam aksi istikâmette bulunan bu kabristana geldiniz. Bunun sebebi

nedir?” O ârif zât, bu suâle şöyle cevap verdi: “Nereye kadar kaçabilir ki? Nereye kaçarsa kaçsın. Nihâyetinde buraya gelmiyecek mi?” İnsanların dönüp dolaşıp gelecekleri yer kabir olduğu gibi, kalbler de Allahü teâlâya sığınır.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin yazmış olduğu Risâle-i Necmüddîn adlı eserden seçmeler:

> Abdullah bin Ömer’in (r.anhümâ) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Rûhu gargaraya gelmedikçe, Allahü teâlâ kulun tövbesini kabûl eder.”

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tövbede esas şudur ki; kişi yaptığı kötülüğe pişman olacak, kötü hareketlerden, iyi ve güzel işlere dönecek, helâlden yiyecek, a’zâlarını kötülüklerden, haramlardan koruyacak ve bütün bunların meydana gelebilmesi için Allahü teâlâdan yardım istiyecek.”

“Tövbe, birkaç ma’nâyı ifâde eder 1. Yapılan günâha pişman olmak. 2. O günâha bir daha dönmemeye kat’î olarak karar vermek. 3. Terk edilen farzları, kaza edip yerine getirmek. 4. Nefse günâhın lezzetini tattırdığı gibi, ona mücâdele elemini de tattırmak.”

İbn-i Atâ (radıyallahü anh) diyor ki: “Tövbe, inâbe ve icâbe tövbesi olmak üzere iki kısımdır, İnâbe tövbesi, ceza korkusu ile yapılan tövbedir. İcâbe tövbesi ise sırf Allah sevgisiyle yapılan tövbedir.” Zünnûn-i Mısrî (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Her a’zânın bir tövbesi vardır. Kalbin tövbesi, ma’siyeti (günâhları) terk etmek husûsunda uyanık olmasıdır. Gözün tövbesi; haramlara bakmamak, elin tövbesi; kendisinin olmayan şeyi almamak, kulağın tövbesi; bâtıl (bozuk) olan şeyleri dinlememek, karnın tövbesi; helâl yemek, avret mahallinin tövbesi de; kötü işlerden, zinâdan uzak durmaktır.”

Yine İbn-i Atâ (radıyallahü anh) diyor ki: “Tövbesini sâdece dil ile yapmayıp, fiili ile de tövbe ettiğini doğrulayanın tövbesi kabûl olunur.”

> Vera’ (Haramlardan ve şüpheli olan şeylerden titizlikle sakınmak): Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Vera’nın üç alâmeti vardır: 1. Gadab (kızgınlık) hâlinde de, rızâ hâlinde de adâlet üzere bulunmak. 2. A’zâları kötülükten ve başkalarına sıkıntı vermekten muhafaza etmek. 3. Herkesle iyi geçinmek, tanıdıklara, arkadaşlara geçim işlerinde yardımcı olmak, ahdine vefa etmek ve bunlara devam etmek sûretiyle Allâhü teâlânın rızâsını kazanmaya çalışmaktır.”

Dinin özü vera’dır. Bişr bin Haris (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Amellerin en zoru üçtür: 1. Kendisinin ihtiyâcı olduğu halde cömertlik yapmak. 2. Kimsenin bulunmadığı yerde, yalnızlık hâlinde de vera’ ve takvâ sahibi olmak (kötülükten sakınmak). 3. Kendisinden korkulan veya ba’zı menfaatler ümid edilen kimsenin yanında, hak sözü söyleyebilmektir.”

Yûnus bin Ubeyd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Vera’, bütün şüphelilerden arınıp, her an nefsi hesaba çekmektir.”

Ruveym (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Vera’, kişinin kendisini tamamen tâate vermesidir.”

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Dünyâyı terk etmek (ya’nî haram ve şüpheli şeylerden kaçıp mübahları kullanmak) vera’nın başıdır.”

> Zühd (dünyâya düşkün olmamak, şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk etmek): Sehl es-Saîdî anlatıyor “Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip; “Yâ Resûlallah! Bana öyle bir amel gösterin ki, onu yaptığım zaman, beni, hem Allâhü teâlâ, hem de insanlar sevsin” dedi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular “Dünyâya rağbet etmezsen, Allâhü teâlâ seni sever. İnsanlarda bulunana rağbet etmezsen, insanlar seni sever.”

Muhalled bin Hüseyn (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Dünyâda zühd; helâlinden kazanıp yemektir.”

Abdullah-i Antâkî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Zühd, dört şeyden ibârettir 1- İşleri Allâhü teâlâya bırakmak, 2- İnsanlardan uzak kalmak, 3- İhlâs (herşeyi Allah rızâsı için yapmak), 4- Sıkıntı ve musibetlere sabretmek.”

Yahyâ bin Mu’âz buyurdu ki: “Hakîkî zâhid, dünyâyı terki, onu istemesinden ve muhafaza etmesinden daha fazla olan kimsedir.”

> Hadîd sûresinin 23. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Dünyâda olacak her şey, dünyâ yaratılmadan evvel ezelde Levh-i mahfûza yazılmış, takdîr edilmişdir. Bunu size bildiriyoruz

ki, hayatta kaçırdığınız fırsatlar için üzülmeyesiniz ve kavuştuğunuz kazançlardan, Allahın gönderdiği ni'metlerden mağrur olmayasınız. Allâhü teâlâ kibirlileri, egoistleri sevmez."

Büyüklerden birisi buyurdu ki; "Zühdün aslı, bu âyette bildirilen şeydir."

Yine büyüklerden birisi buyurdu ki: "Zühd; tûl-i emeli terketmek, sâlih ameli çok işlemektir."

Büyüklerden birisi de buyurdu ki: "Zühd, mahlûkların sevgisini kalbden çıkarıp, uzleti (yalnızlığı) istemektir."

Ebû Türâb Nahşebî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birisi Hâtim-i Esâm'a (radıyallahü anh) gelerek, zühdün evveli, ortası ve sonunun ne olduğunu sordu. Hâtim-i Esâm buna cevaben; "Zühdün evveli Allâhü teâlâya güvenmek, ortası ihlâs ve sonu sabırdır" buyurdu.

Buyuruldu ki: "Zühd, sâdece muhtaç olduğun kadar birşeyi yanında bulundurman, fazlasını terketmendir."

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Elinde bulunan şeyin kimin rızkı olduğunu bilmezsin. Aradığın şeyin nerede olduğunu da bilmezsin. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim dünyâya rağbet etmeyip, âhırete rağbet ederse, Allâhü teâlâ o kimsenin kalbinden dünyâ sevgisini çıkarır. Zenginliği gözünün önüne koyar. Dünyâda, o, sâdece kendisi için takdîr edilip taksim edilen şeye kavuşur."

Hâtim-i Esâm buyurdu ki: "Zühd üç şeydir: 1- Dünyâyı terk etmek, 2- Dünyâya ehemmiyet vermemek, 3-. Başkalarını kendisine tercih etmek, isar sahibi olmak."

Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdular ki: "İlminin artması, zühdünü (dünyâya düşkün olmamasını) arttırmayan kimse, Allâhü teâlânın gazâbını arttırır."

Ebû Bekr-i Verrâk (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Zühd, ze, he ve dal olmak üzere üç harftir. (Ze) dünyâ zînetini terk etmek, (he) hevâyı, nefsin arzu ve isteklerini terketmek, (dal) ise dünyâyı terk etmek demektir."

Zâhidlerden bir zât, Ebû Yezîd-i Bistâmî'yi (radıyallahü anh) ziyâret için gelmişti. Karşılaştıklarında, Ebû Yezîd ona; "Hangi makamdasın?" diye sordu. "Zühd makâmındayım" dedi. "Zühdün hangi husûstadır?" deyince, "Zühdüm dünyâyadır" dedi. "Senin zühdün "La şey" hakkındadır. Çünkü dünyâ, evvelinde de, sonunda da hiçbir şey değildir. Bunun için dünyâya "La şey = Hiçbir şey değil" denir" buyurdu. Bu sözden çok hayrette kalan o kimse; "Peki siz hangi makamdasınız?" dedi. Ebû Yezîd; "Zühd makâmındayım" deyince, o kimse; "Zühdünüz hangi şeyedir?" dedi. Bunun üzerine Ebû Yezîd Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri; "Zühdüm, kerâmetlere, hâllere ve makamlaradır (ya'nî ben, keşif ve kerâmetler sahibi olmaya rağbet ve merak etmem. Rabbimin rızâsını kazanmaya gayret ederim)" buyurdu.

Sabır (Herhangi bir belâya, musibetlere, ilim öğrenirken çekilen zahmetlere ve günah işlememeye devam etmekteki sıkıntılara tahammül etmek):

Enes bin Mâlik hazretlerinin, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden haber verdiği bir hadîs-i kudsîde Allâhü teâlâ buyuruyor ki: "Kulumun başına bir belâ ve musibet gelir de, buna sabreder, kendisini ziyâret edenlere şikâyette bulunmazsa, ona, kendi etinden daha hayırlı bir et, kendi kanından daha hayırlı bir kan veririm (onun için yaratırım), onun hiç günahı kalmaz. Eğer vefât ederse, rahmetime kavuşur."

Zeynel'âbidîn Ali bin Hüseyn (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bugün tâat husûsunda sabr göstermek, yarın âhırette azâba karşı tahammül etmekten çok daha kolaydır."

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Mü'minin ahlâkı; zenginlikte iktisâd, genişlikte şükür, belâ ve musibet zamanında sabırdır."

Sehl bin Abdullah'a (radıyallahü anh) sabır sorulduğunda, sabrın dört şekilde olduğunu bildirerek buyurdu ki: "1. Musibetlere sabır, 2. İbâdetleri yapmaya devâm etmekte sabır, 3. İnsanların eziyetlerine karşı sabır, 4. Fakirliğe sabretmek. Musibetlere sabrettiğin zaman ecir ve sevâba kavuşursun. Tâate (ibâdetleri yapmaya) sabrettiğin zaman, Allâhü teâlâdan yardım bulursun, insanların eziyetlerine sabrettiğin zaman, insanlar seni sever. Fakirliğe sabrettiğin zaman, Hakkın rızâsına kavuşursun. Sabır; nefsi, arzu ve isteklerinden men etmektir."

Kazaya rızâ göstermek: Hadîs-i kudsîde Allâhü teâlâ buyurdu ki: “Kim benim kazama rızâ göstermez, verdiğim belâya sabretmez ve ni’metlerime şükretmezse, benim yerimden ve göğümden çıksın. Kendine benden başka Rab arasın.”

Hâris-i Muhasibi (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Rızâ, hüküm cereyan ederken kalbin sükûnet hâlinde bulunmasıdır.”

Hâtim-i Esâm (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Eğer Allahü teâlânın sevdiği bir kul olmak istersen, Allahü teâlânın kazasına rızâ göster! Yerde ve gökte tanınmak istersen, doğruluğa sarıl!”

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Rızâ, Allahü teâlâdan gelen belâ ve musibeti ni’met olarak görmektir.”

Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâya; “Yâ Rabbî! Senin kullarının en zengini kimdir?” diye suâl edince, Allahü teâlâ; “Benim verdiğime rızâ gösteren kimsedir” buyurdu.

Tevekkül: Allahü teâlâ, Talak sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: “Bir kimse Allahü teâlâya tevekkül ederse, Allahü teâlâ ona kâfidir.”

Ömer bin Hattâb’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâya tam tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi size de gönderirdi. Kuşlar, sabahları mi’deleri boş ve aç gider. Akşam mi’deleri dolmuş, doymuş olarak döner.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İbrâhim aleyhisselâmı (mancınığa koyup) ateşe atarlarken: “Hasbiyallah ve ni’mel vekîl (Bana Allahım yetişir. O ne iyi vekîl ve ne iyi yardımcıdır.) dedi.”

Sehl-i Tüsterî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tevekkül mertebelerinin evveli, kulun Allahü teâlâya teslimiyeti, ölünün, yıkayıcıya teslimiyeti gibi olmasıdır”

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tevekkül, vekîl olarak Allahü teâlâdan râzı olmak, rızık için endişe duymamak, ömrünü, bugün içinde olduğu günden ibâret kabûl etmek. Tûl-i emel sahibi olmamak, vakitlerini ibâdet ve tâatle geçirmeye gayret etmektir.”

Yakîn: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Sabır, îmânın yarısıdır. Yakîn ise, îmânın tamâmıdır.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri şöyle buyurdu: “Yakînin alâmeti; kötü âdetlere muhalefet, kendisine gelen iyilikleri insanlardan değil de, Allahü teâlâdan bilmektir.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Hiçbir kimse, yakînden sonra, Allahü teâlâdan afiyetten daha büyük birşey istememiştir.”

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Yakîn, şüphenin olmamasıdır.”

Susmak: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Kimi selâmette olmak sevindirirse, susmak onun san’atı olsun” buyurdu.

Îsâ aleyhisselâm da şöyle buyurdu: “Allahü teâlâyı anmaktan başka herşeyde susmalıdır. Çünkü çok söz, kalbin kasavetini (katılığını) çoğaltır.

Lokman Hakim oğluna buyurdu ki: “Ey oğul! Söz gümüşse, sükût altındır. Konuştuğum için pişman oldum, fakat, sustuğum için pişman olmadım.”

Zünnûn-i Mısrî’ye, insanların en sabırlısının kim olduğu sorulunca; “Diline en çok sahip olandır” buyurdu. Eshâb-ı Kirâmdan biri, Resûlullaha gelerek; “Bana nasihatta bulunun yâ Resûlallah!” deyince, mübârek dillerine işâret ettiler. Ya’nî “Dilini muhafaza et” buyurdular.

Recâ (Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmak): Allahü teâlâ, Zümer sûresinin 53. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: “(Yâ Muhammed! Kullarıma benim tarafımdan) de ki: “Ey (günah işlemekte) nefslerine karşı haddi aşmış kullarım! Allahü teâlânın rahmetinden (ve tövbe ederseniz, tövbenizi kabûl edeceğimden) ümid kesmeyiniz!”

Allahü teâlâ bir hadîs-i kudsîde buyurdu ki: “Ey Âdemoğlu! Bana duâ edip (benden isteyip) ümid ettiğin zaman, yer dolusu kadar da olsa, ben senin günâhlarını af ve mağfiret ederim.”

Hazreti Ali, oğullarından birine buyurdu ki: “Oğlum! Bütün hayır ve tâatler senin olsa, bunların seni kurtaramıyacağı korkusuyla Allahü teâlâdan kork! Dünyâdaki bütün ma’sıyetler ve günahlar senin olsa bile, Allahü teâlânın onları af ve mağfiret edeceği ümîdi ile de Allahü teâlâdan ümidli ol!”

Ebû Abdullah bin Âsım Antâkî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kimin Allahü teâlâ hakkındaki ümîdi samimî ve doğru olursa, Allahü teâlâdan istemekte gayretli olur. Bir kimse Allahü teâlâdan ümîd eder de taleb (istemek) için gayret göstermezse, O’na karşı cür’ette bulunmuş olur. Allahü teâlâ hakkında zannı güzel olanın ameli de güzel olur.”

Fakirlik: Ma’rûf-i Kerhî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâ bir kul için hayır murâd ettiği zaman, onu iyi işlerle meşgûl eder. Onu nefsine bırakmaz ve fakirlerin sohbeti ile rızıklandırır.”

Abdullah İbni Abbâs (r.anhümâ) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, kendisine duâ etmesi için mü’min kuluna fakirlik verir.”

Bâyezîd-i Bistâmî’ye (radıyallahü anh) fakirlikten suâl edildiğinde; “Zâhirî sıkıntı, bâtınî ni’mettir” cevâbını verdi.

Açlık: Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Açlık, ibâdetin özü, dilin muhafazası, sağlam bir kal’adır. Dünyâ sevgisi, her türlü kötülüğün başıdır. Açlığa yapış! Çünkü açlık, nefsi alçaltır. Kalbi inceltir, rakîk yapar.”

Yine Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Helâlden bir lokma az yemeği, akşamdan sabaha kadar namaz kılmaktan daha çok severim. Çünkü, mi’de dolu olunca, kalbe gaflet basar, İnsan Rabbini unutur. Helâlin fazlası böyle yaparsa, mi’deyi haram ile dolduranların hâli acaba nasıl olur!”

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İki şey kalbi karartır. Çok yemek ve çok uyku.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Az gülmek sûretiyle kalblerinizi ihyâ ediniz! Açlıkla onları temizleyiniz!”

Yahyâ bin Zekeriyyâ (aleyhisselâm), İblîsi görüp; “Ey mel’ûn! Âdemoğlunu en rahat ne zaman yakalarsın?” diye sorunca, “Âdemoğlu doyuncaya kadar yediği ve kanıncaya kadar içtiği zaman” dedi.

Nefsin arzu ve isteklerini terk etmek: Hazreti Ali’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; “Kim Cenneti çok arzu ederse, hayır olan işlere koşar. Kim Cehennemden korkarsa, şehvetlerden (nefsî arzu ve isteklerden) vaz geçer. Ölümü murâkabe eden, düşünen kimse, lezzetlerden vazgeçer.”

“Dünyâya rağbet etmeyen kimseye, musibetler hafif gelir.”

Yahyâ bin Mu’âz’a (radıyallahü anh) “Doğruda olmanın alâmeti nedir?” diye sorulunca; “Nefse muhalefet etmektir” buyurdu. “Nefse muhalefet etmenin alâmeti nedir?” denildiğinde; “Nefsin arzu ve isteklerini terk etmektir” buyurdu. “Günah işlemenin sebebi nedir?” denildikte; “Nefsin arzu ve istekleridir” buyurdu.

Hazreti Ali, oğlu Hazreti Hüseyn’e; Necâtın (kurtuluşun) üç şeyde olduğunu bildirerek buyurdu ki: “Doğru yolda bulunmak, takvâ sahibi olmak ve nefsin arzu ve isteklerini terk etmektir.”

Tasavvuf: Sırrî-yi Sekâti (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Sûfî, güneş gibidir. Herkes onu görür. Fâidesi herkese ulaşır. Herkes onun aydınlığından istifâde eder.”

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tasavvuf, nefsi atmaktır.”

Âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: “Mü’minlerden Öyle erkekler vardır ki, Allahü teâlâya verdikleri sözde sadâkat ettiler” (Ahzâb-23), “Nice adamlar vardır ki, ne bir ticâret, ne de bir alış-veriş, onları, Allahü teâlâyı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz” (Nûr-37)

İhlâs: Bir hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyurdu ki: “İhlâs, benim sırlarımdan bir sırdır ki, onu kullarımdan sevdiğim kimsenin kalbine koyarım.”

Ubûdiyyet: Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlânın en çok râzı olduğu kimse, Allahü teâlâya

ibâdet ile yetişen gençtir. Allahü teâlâ, meleklerine bu kimse için; “Benim gerçek bir kulumdur” buyurur.”

İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh) bir hizmetçi satın aldı. Hizmetçiye; “Sen ne yersin?” diye sordu. Hizmetçi; “Bana ne verirsen onu yerim” dedi. “Ne giyersin?” deyince, hizmetçi; “Bana ne giydirirsen onu giyerim” dedi. İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh); “İsmin nedir?” dedi. Hizmetçi: “Bana ne isim verirsen, benim ismim odur” dedi. “Sen ne iş yaparsın?” deyince; “Bana ne emredersen onu yaparım” dedi. Bunun üzerine; “Senin hiç irâden yok mudur?” dedi. Hizmetçi de; “Efendisinin yanında kölenin irâdesi olmaz” dedi. Kölenin bu cevâbı üzerine, İbrâhim bin Edhem kendi kendine; “Ey miskin, acaba sen ömür boyu Hak teâlâya böyle kul olabildin mi? Kulluğu bundan öğren” deyip, ağlayarak kendinden geçti.

Allahü teâlâya karşı edeb: Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin 159. âyet-i kerîmesinde, Sevgili Peygamberine hitâb ederek, meâlen buyuruyor ki: “Eğer kaba (şefkatsiz, kötü ahlâk sahibi, merhametsiz), katı yürekli olsaydın, elbette muhakkak ki onlar (Eshâb-ı Kirâm), senin etrâfından dağılıp giderlerdi.”

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Kişinin çocuğunu terbiye etmesi, onun için her gün yarım sa’ sadaka vermesinden daha hayırlıdır.”

Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Güzel edeb, Allahü teâlânın gadabını giderir.”

Yûsuf bin Esbât (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Edebin alâmetleri; sürçme ve tugyan (taşkınlık) korkusuyla dili muhafaza etmek, kötü sözü terketmek, dostlarına ve arkadaşlarına çok ihsânda bulunmak, onlar sözünü bitirmeden sözlerini kesmemek, onlara ihtiyâçlarını giderecek kadar yardımda bulunmak, arkadaşının yanında bacak bacak üstüne atmamaktır.”

Güzel ahlâk: Allahü teâlâ, Resûlullahı (aleyhisselâm) medhederek, Kalem sûresinin 4. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Şüphesiz ki sen, güzel huylu olarak yaratıldın” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Kıyâmet günü mizanda en ağır gelen şey güzel ahlâktır.”

Diğer bir hadîs-i şerîfte de; “Kişi, güzel ahlâkı sebebiyle, gündüz oruç tutup, gece ibâdet eden kimsenin derecesine ulaşır” buyuruldu. Hazreti Aişe vâlidemize, Resûlullahın (aleyhisselâm) ahlâkı suâl edildiğinde; “O’nun ahlâkı, Kurân-ı kerîm ahlâkı idi” diye cevap verdi.

Yûsuf bin Esbât, güzel ahlâkın alâmetlerinden bir kısmını şöyle bildirmiştir: Az muhalefet etmek, insanların ayıplarını araştırmamak. İstenmeyen durumlara sabır göstermek. Nefsini kınamak. Kendi ayıpları ile meşgûl olmak. Büyük-küçük herkese güleryüz göstermek. Dünyâ mertebesi ne olursa olsun, herkese iyi muâmele etmek.

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Güzel ahlâk üçtür 1. Mes’ûliyeti gerektirecek işlerden uzak durmak. 2. Helâlinden kazanıp, yemek. 3. Çoluk çocuğun geçimini te’min etmek.”

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kimde şu dört haslet bulunursa, bu hasletler o kimseyi yüksek derecelere kavuşturur. Hem Allahü teâlânın katında, hem de insanlar yanında kıymeti çok olur. 1. Hilm (yumuşaklık ve sabır) sahibi olmak, 2. İlim sahibi olmak, 3. Cömert olmak, 4. Güzel ahlâk sahibi olmak. Yine dört haslet vardır ki, bu hasletler de sahibini en aşağı derecelere düşürür. Allahü teâlâ katında ve insanların yanında sevilmeyen birisi olur. 1. Kibir (büyüklenmek), 2. Ucb (amellerini beğenmek), 3. Cimrilik, 4. Kötü ahlâk.”

Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Sizin bana en yakınınız, Allahü teâlânın katında ahlâkça en güzel olanınızdır.”

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Güzel ahlâk; verdiğin çok şeyi az görmen, sana verilen az şeyi çok görmendir.”

Haya: Bir hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Haya îmândandır.”

Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kul haya sahibi olduğu zaman, hayır ve iyi işlere yapışır. Haya kalbe yerleştiği zaman, nefsin arzu ve istekleri ondan uzaklaşır.”

Lokman Hakîm oğluna nasihat ederek buyurdu ki: “Oğlum! insanların yanında konuşmaktan çekinip utandığın şeyi kalbinden at!”

Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâdan haya etmiyen kimse, insanlardan da utanmaz.”

Sehl-i Tüsterî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Âfetlerin evveli, cehâlet, sonra nefsin arzu ve isteklerine meyletmek, sonra hayayı terk etmektir.”

Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kendisini tanımayan, insanlara nasîhatta bulunmayan, mahlûklara şefkat etmeyen, Rabbinden haya etmeyen, günâhlarına pişman olmayan kimse, dünyânın belâ ve musibetlerinden ve âhıret azaplarından nasıl kurtulabilir?”

> Hüsn-i zan: Büyüklerden biri buyurdu ki: “Her tüccârın bir sermâyesi vardır. Âriflerin sermâyesi de, Allahü teâlâ hakkında iyi ve güzel zan sahibi olmalarıdır.”
>
> Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Sizden birisi Râbbine isyan eder, ma’siyet üzere olur. Sonra da durup; “Benim, Rabbim hakkında zannım güzeldir” der. Eğer hakîkaten Rabbi hakkında zannı güzel olsaydı, bunun te’sîri amellerinde görülürdü. Nitekim Fussilet sûresinin 23. âyet-i kerîmesinde (böyle kimseler için) meâlen; “İşte Rabbinize karşı beslediğiniz bu zannınız, sizi helake düşürdü ve ziyana uğrayanlardan oldunuz” buyurulmaktadır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1 sh. 57

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 25

3) El-A’lâm cild-1, sh. 185

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 34

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 79

6) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 275

7) Kâmûs-ül-a’lâm cild-6, sh. 4568

8) Nefehât-ül-üns trc. (Osmanlıca) sh. 475

9) Reşehât-ayn-ül-hayât (Arabî) sh. 124

10) Hadikat-ül-evlivâ (Osmanlıca) 3, Kısım, sh. 37

11) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1052

12) Rehber Ansiklopedisi cild-13, sh. 66

13) Risale-i ilel-Hâim Süleymâniye Kütüphânesi. Ayasofya kısmı No: 2052

14) Risâle-i Necmüddîn. (Süleymâniye Kütüphânesi. Şehid Ali Paşa kısmı. No: 1396-486-126 a)

NECMEDDÎN-İ RÂZÎ

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden ve meşhûr şâirlerden. Necmeddîn-i Râzî hazretleri, Cengiz istilâsının meydana çıkacağı sırada, bu fitne henüz başlamadan, hocası Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin işâreti ile Anadolu tarafına seyahat ederek Konya’ya geldi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddîn-i Konevî ile görüştü. 654 (m. 1256) senesinde Bağdad’da vefât etti. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin yakınındaki bir yere defnolundu.

Keşf-ül-hakâik ve Şerh-ud-dekâik, Bahr-ül-hakâik isimli eserleri vardır.

Diğer evliyâ âlimler gibi, bu zât da, insanlara karşı çok merhametli, onların saadete kavuşmaları için can atan, bu merhameti, kendisine zulüm ve düşmanlık edenlere de fazlasıyla gösteren, çok kıymetli, seçilmiş, yüksek bir zât idi. Allahü teâlâ, onun bedenini uygun olmayan işleri yapmaktan koruduğu gibi, kalbini de uygunsuz düşüncelerden koruyup, oraya, hep râzı olduğu, beğendiği, güzel düşünce ve niyetleri yerleştirmiş idi. Kin, düşmanlık, kötülüğe aynıyle mukâbelede bulunmak gibi kötü düşünceler yerine, kendisine iyilik edene de, kötülük edene de iyilik etmek kendisine diken atana gül sunmak düsturundan hareket eden bir zât idi. Kalbi çok saf, gönlü çok temiz olduğu için, hep güzel düşüncelere sahip idi. Bunu anlatan Fârisî şiirlerinden iki beytinin tercümesi aşağıdadır.

“Bize düşman olan da,
saadet, iyilik bulsun.

Cihandaki ömründe,
o bereket bulsun.

Yolumuzun üzerine
diken koysa bir kimse,

Bizden ona diken gitmez.
Yollarında gül bulsun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ül-a’lâm cild-6, sh. 4567

NEVEVÎ

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden. İsmi Yahyâ bin Şeref, lakabı Muhyiddîn, künyesi Ebû Zekeriyyâ’dır. 631 (m. 1233)’de, Muharrem ayında, Şam’ın güneyindeki Neva kasabasında doğdu. Doğduğu yere nisbetle “Nevevî” denmiştir. 676 (m. 1277) yılının Receb ayında vefât etti.

Babası anlattı: “Oğlum yedi yaşına basmıştı. Ramazân-ı şerîfin yirmiyedinci gecesi yatağında uyuyordu. Biz bu geceyi ihyâ etmek için Kur’ân-ı kerîm okuyorduk. Oğlum gece yarısına doğru uyandı ve; “Babacığım! Evimizi dolduran bu nûr nedir?” diye sordu. Biz hiçbir şey göremiyorduk. O zaman anladım ki, bu gece Kadir gecesidir, oğlum ileride Allahü teâlânın sevdiği kullarından olacaktır.”

Muhyiddîn Ebû Zekeriyyâ Yahyâ’yı, babası küçük yaşta Kur’ân-ı kerîm öğrenmesi için mektebe gönderdi. Kısa zamanda Kur’ân-ı kerîmi ezberledi.

Büyük âlimlerden Muhammed Zerkeşî anlatır: “Nevevî’ye Kur’ân-ı kerîm öğreten zâta gittim. Ona tavsiyelerde bulundum ve; “Bu çocuğun, ileride zamanın en büyük âlimi ve dünyâya hiç gönül bağlanmayan bir zâhid olacağını, bunun sebebiyle pekçok kimselerin hidâyete, doğru yola kavuşacağını ümîd ediyorum” dedim. Bunun üzerine hocası bana; “Nereden biliyorsun, sen müneccim misin?” diye sordu. Ben de; “Hayır. Ancak Allahü teâlâ beni böyle konuşturuyor. Konuşana değil, konuşturana ve söylenilene bak” dedim. Bunu babasına da söyledim ki, iyi yetiştirsin.”

Tasavvuf yolundaki hocası Yasin bin Yûsuf anlatır: “Yahyâ bin Şerefi, on yaşında iken Nevâ’da gördüm. Çocuklar onu, kendileriyle beraber oyun oynamaya zorluyordu. O ise çocuklardan kaçıyor ve ağlıyordu. Bu hâlde Kur’ân-ı kerîm okumaya devam ediyordu. Onun bu hâlini görünce, kalbime sevgisi düştü, onu çok sevdim. Babasının bir dükkânı vardı. Nevevî de dükkânda dururdu. Alış-veriş onu Kur’ân-ı kerîm okumaktan hiçbir zaman alıkoymazdı.”

Nevevî on dokuz yaşına gelince, babası onu Şam’daki Revâhiyye Medresesi’ne tahsile götürdü. Önce tıb dersleri gördü, sonra tamâmiyle din dersleri üzerinde çalıştı. Şafiî mezhebinin temel kitaplarından olan “Et-Tenbîh”i ve “Mühezzeb”in dörttebirini dörtbuçuk ayda ezberledi. Kemâleddîn Sellâr Erbilî İzzeddîn Ömer Erbilî, Kemâleddîn İshâk bin Ahmed hazretlerinin derslerine devam etti. Onlardan fıkıh ilmini öğrendi. İzzeddîn Ömer Erbilî’ye çok hizmet etti. Onun abdest ibriğinin suyunu doldururdu.. Hergün hocalarından oniki ayrı ilim okurdu.

Usûl, nahiv, lügat ve benzeri ilimlerin inceliklerine vâkıf oldu. Hadîs ilmini; Hâfız Zeyn Hâlid Nablûsî, Radî bin Bürkan, İbn-i Abdüddâim, Ebî Muhammed İsmâil bin Ebi Yusr ve birçok âlimden öğrendi. Kısa zamanda, ilimde devrinin en büyük âlimlerinden oldu. Kısa süren ömründe, insanlığın saadeti için pekçok kitap yazdı. Şafiî mezhebini kayda geçirdi. Kendisinden; Şeyh el-Mizzî, Ebü’l-Hasen Attâr ve pekçok âlim ilim tahsil ettiler.

İmâm-ı Nevevî hazretleri, geçinmede kanâat üzere olup, nefsi ve dünyevî arzu ve isteklerden geçmiş idi. Allahü teâlâdan çok korkardı. Doğru konuşur, yerinde söyler, geceleri ibâdet ve tâat ile geçirirdi. İlim tahsilinde gayretli olup, sâlih ameller yapmakta sabrı çok idi. Şam halkının yediği şeylerden yemez, memleketinden, anne-babasının yanından getirdiği, tam helâl olduğunu bildiği şeyleri yemekle kanâat ederdi. Yirmidört saatte bir defa, yatsıdan sonra yemek yerdi. Yine günde bir defa, sahur vaktinde su içerdi. O diyarın âdeti olan kar suyu içme âdetini yapmazdı. Bekâr idi. Hiç evlenmedi. Geceleri uyumaz, ibâdet eder ve kitap yazardı. Devlet reîslerine, vâlilere ve diğerlerine emr-i ma’rûf ve nehy-i münker ederdi. Allahü teâlânın emirlerini bildirir, yasaklarından sakınmak lâzım olduğunu anlatırdı. Bu işte hiç müdâhene etmez, gevşeklik göstermezdi. İki kerre hacca gitti. 665 (m. 1266) senesinde, Dâr-i hadîs-i Eşrefiyye’de ders verdi. Vefâtına kadar, bu vazîfesinin karşılığında oradan hiç para almadı. Mübârek sakalında birkaç tane beyaz vardı. Üzerinde sekine ve vekar hâli herkes tarafından görünürdü.

Aynı zamanda evliyâ-i Kirâmın büyüklerindendir. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Şam vâlisi, Câmi-i Emevî Kütüphânesi'ndeki kitapları, İran'a nakletmek istediği zaman, ona mâni oldu. Vâli, onu ikna etmek istedi. Vâlinin evinde halı olarak kullanılan kaplan ve yırtıcı hayvan derileri vardı. Nevevî onlara işâret etti. Allahın kudreti ile dirilip, vâliye dişlerini gösterdiler. Vâli ve yanındakiler oradan kaçtılar. Sonra vâli, İmâm-ı Nevevî hazretlerinden özür diledi ve elini öptü.

Ba'zı keşf sahipleri, İmâm-ı Nevevî için, "Kutb olmayınca, ölmedi" demişlerdir. Gâibden ses işitmek, kilitli kapıyı açmak ve benzeri çok kerâmetleri görülmüştür. Bir defasında duvar yarılmış, çok güzel bir şahıs içeri girmiş, dünyâ ve âhıret işleri, evliyâ ile birlikte bulunması hakkında ona çok şeyler söylemiştir.

Birgün İbn-i Nakîb, Nevevî'ye geldi. İmâm-ı Nevevî; "Ey Kâdı'l-kudât, otur" dedi. Biraz sonra İbn-i Nakîb'i Kâdı'l-kudât ta'yin ettiler.

Barizî, Nevevî'yi rü'yâda görüp; "Dâimî oruç için ne dersiniz?" diye sordu, İmâm-ı Nevevî; "Âlimlerin bunda oniki kavli vardır" buyurdu. Uyanınca, bir sene bu mes'eleyi inceledi. Nevevî'nin dediği gibi buldu.

Ebü'l-Hasen Şam'da Nekris hastalığından yatıyordu. Nevevî ziyâretine gitti. Yanına oturup, sabırdan konuşmağa başladı. Konuştukça hastanın ağrıları azar azar geçti. Yanından kalkınca hiçbir şeyi kalmadı.

Ömrünün sonlarına doğru, üzerinde olan emânetleri sahiplerine verdi. borçlarını ödedi kitaplarını kütüphâneye verdi. Nevâ'da, doğduğu evde günlerce hasta yattı. 676 (m. 1277) yılının Receb ayında vefât etti. Türbesi ziyâret edilmekte, âşıkları mübârek rûhundan feyz almaktadır.

Pekçok âlim, İmâm-ı Nevevî hakkında; "Asrının kutblarından idi. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terk eder, dünyâya hiç meyletmezdi. İlimde her sözü birer vesîka, senet idi. Eshâb-ı kirâmın yoluna tam olarak uyan, Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymak için hayâtı boyunca çalışan mübârek bir zât idi" dediler. İmâm-ı Sübkî anlatır: "Babam 742 (m. 1341) yılında Dâr-i Hadîs-i Eşrefiyye'de ders okutuyordu. Geceleri salona çıkar, teheccüd namazı kılardı. Zaman zaman yüzünü halılara sürer; "Buraya İmâm-ı Nevevî hazretlerinin mübârek ayakları değmiştir. Bu halılara âşık olmamın, hayran kalmamın ve yüzümün en şerefli yerlerini bu yaygılara sürmemin sebebi budur" derdi.

Yazdığı eserlerin sayısı çoktur. Okuyanlar pek istifâde etmektedirler. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Ravda", fıkıh ile ilgilidir. "Riyâz-üs-sâlihin" hadîs üzerinedir. Hadîs-i şerîflerin şerhi hakkında, "Şerh-i Sahîh-i Müslim"i vardır. Hadîs ricalinin isimlerini harf sırası ile bildiren "Tehzîb-ül-esmâ" adlı büyük bir kitabı vardır. "Lügât-üt-tenbîh", "Tıbyan", "Minhâc" gibi eserleri de vardır.

İmâm-ı Nevevî (radıyallahü anh), "Yırtık ve eski olup, kullanılmıyan Mushafı yakmanın mekrûh olduğunu" buyurdu.

Müslim Şerhi adlı eserinde buyuruyor ki "Mübârek, şerefli ve temiz işleri yaparken sağdan başlamak müstehabdır. Ayakkabı, don, gömlek giyerken, baş traş ederken ve tararken, bıyık kırkarken, misvak kullanırken, tırnak keserken, el ve ayak yıkarken, mescide ve odasına girerken, heladan çıkarken, sadaka verirken, yemek yerken, su içerken sağdan başlanır. Bunların zıddı olanları yaparken, meselâ; ayakkabı, çorap, elbise çıkarırken, câmiden ve evinden ve odasından çıkarken, helaya girerken, sümkürürken, taharetlenirken, soldan başlamak müstehabdır. Bunların tersini yapmak tenzîhen mekrûh olur. Çünkü, hey'etde şekilde olan sünneti terk etmek olur."

İmâm-ı Nevevî, "Ezkâr" kitabında diyor ki: "Gecenin oniki kısmından bir kısmını (bir saat kadar) ihyâ etmek, bütün geceyi ihyâ etmek olur. Yaz ve kış geceleri için hep böyledir."

Buyurdu ki: "Sihr yaparken küfre sebeb olan kelime veya iş olursa, küfrdür. Böyle kelime veya iş bulunmazsa, büyük günâhtır."

Hilyet-ül-ebrâr ismindeki kitabında diyor ki: "Abdullah İbni Zübeyr (radıyallahü anh) halîfe iken, tâ'ûn hastalığı oldu. Bu tâ'unda, Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) seksen üç çocuğu öldü. Kendisi, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hizmetçisi idi ve bereket, bolluk için duâsını almıştı. Bu tâ'unda, Abdürrahmân bin Ebî Bekr Sıddîk'in (radıyallahü anh) kırk çocuğu ölmüştü."

İmâm-ı Nevevî hazretlerinin "Riyâz-üs-sâlihîn" isimli eserinden alınan hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti:
Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu

ki: “Bir insan öldüğünde, amelinin sevâbı kesilir. Amel defteri kapanır. Yalnız; sadaka-i câriyesi (çeşme, câmi yapmak, ağaç dikmek gibi), ilmî bir eseri, kendisine duâ eden hayırlı bir evlâdı olan kimsenin amel defteri kapanmaz.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İlim öğrenmek için sefere çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allahü teâlânın yolundadır.”

Abdullah bin Amr İbni As (r.anhümâ) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ ilmi, kullarının hafızasından silmek sûretiyle değil, ilim adamlarının ölmesiyle alır. Öyle ki, ortada âlim kalmayınca, halk, kendilerine bir takım câhilleri baş edinirler. Onlara dînî bir mes’ele sorulur da, bilmedikleri hâlde fetvâ vererek hem kendileri dalalete düşer, hem de fetvâ, istiyenleri dalâlete sevk ederler.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Benim sözümü işitip muhafaza ettikten sonra, işittiği gibi başkalarına nakleden kimsenin, Allahü teâlâ yüzünü ağartsın. Kendisine bildirilen nice kimseler vardır ki, dinleyenlerden daha iyi anlayıp öğrenmiş olurlar.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâya hamd-ü sena ile başlanmayan her mühim işin feyzi ve bereketi olmaz.”

Ebû Mûsâ el-Eş’arî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kulun çocuğu öldüğü zaman, cenâb-ı Hak meleklerine şöyle buyurur: “Siz kulumun çocuğunu (ruhunu) kabzettiniz değil mi?” Melekler de; “Evet” derler. Cenâb-ı Hak; “Siz onun kalbinin meyvesini kabzettiniz?” buyurunca, melekler; “Evet” derler. Allahü teâlâ; “Kulum ne dedi. biliyor musunuz?” buyurur. Melekler de; “Sana hamdetti. Ve “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn” dedi” cevâbını verirler. Cenâb-ı Hak; “Öyle ise kulum için Cennette bir ev inşâ edin. Ona Beyt-ül-hamd adını veriniz buyurur.”

Evs bin Evs (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Günlerin en faziletlisi Cum’a günüdür. O günde benim üzerime çok salevât getirin. Zirâ sizin salât ve selâmlarınız (melekler vasıtasıyla) bana arz olunur.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Her kim günde yüz defa “Allahtan başka ilâh yoktur. Yalnız Allah vardır. O’nun eşi ve ortağı yoktur. Mülk O’nundur. Hamd O’na mahsûstur. O, her şeye kadirdir” meâlindeki “La ilahe illallahü vahdehû lâ şerike leh. Lehül mülkü ve lehül hamdü ve hüve alâ külli-şey’in kadîr” duâsını tekrar ederse, bu duâ o kimse için on köle azâd etmenin sevâbına muâdil olur. Ve ona yüz sevâb yazılır. Ondan yüz günah silinir ve o kimse için o gün akşama kadar şeytanın şerrine karşı bir sığınak olur. Ve hiçbir kimse onun bu duâyı okumasından daha faziletli bir duâ getiremez. Meğer ki, o kimse, bu duâ ve tehlili daha çok okumuş olsun” Ve yine buyurdu ki: “Her kim günde yüz defa “Sübhânallahi ve bihamdihi” derse, günahları denizin köpükleri kadar çok olsa bile affolunur.”

Hazreti Aişe vâlidemiz rivâyet etti: “Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) en çok ettiği duâ; “İlâhî! Bize dünyâda ve âhırette iyilik, güzellik ver, ateş azâbından bizi muhafaza buyur” meâlindeki “Allahümme âtinâ fid-dünyâ haseneten ve fil-âhıreti haseneten ve kına azâb-en-nâr” idi.”

Ebü’d-derdâ (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyururlardı: “Müslüman bir kişinin, din kardeşi için gıyabında ettiği duâ kabûl olunur. Onun başucunda me’mûr bir melek vardır ki, o müslüman, ne zaman bir din kardeşi için hayır ile duâ, ederse, o melek ona; “Duân kabûl olsun, istediğinin bir misli de senin için olsun” diye duâ eder.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ben mi’râca çıkarıldığımda, bir kavmin yanından

geçtim. Bunlar bakırdan tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalıyorlardı. Bunun üzerine; “Yâ, Cibril! Bunlar kimlerdir” dedim. “Bunlar, insanların etini yiyenler (gıybet edenler) onların şeref ve namuslarına dokunanlardır” cevâbını verdi.”

Semûre bin Cündüb (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: Hiçbiriniz diğerine, Allahü teâlâ sana la’net etsin, Allahü teâlânın gazâbına uğra, Cehennemde yan gibi bedduâlarla la’net etmesin.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Olgun müslüman, kimseyi zemmetmez, la’netlemez, haddi aşmaz, hayâsızlık etmez.”

Ebü’d-derdâ (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kul herhangi birşeye la’net ederse, o la’net semâya yükselir. Fakat göklerin kapısı bu fenâ söze karşı kapanır, yere iner, onun da kapıları kapanır, Sonra sağa sola başvurur, girecek yer bulamayınca, la’nete müstehak olana gider. Eğer la’nete lâyık değilse, bu defâ la’net edene rûcû eder.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Peygamber efendimiz buyurdu ki: “Sû-i zandan sakınınız! Çünkü sû-i zan, sözlerin en yalanıdır. Müslümanların ayıplarını, kusurlarını araştırmayın. Nefsânî ve dünyevî bir haz peşinde birbirinize karşı öğünmeğe kalkışmayın, birbirinize hased etmeyin. Birbirinize buğz ve düşmanlık edip dargın durmayın. Birbirinizden yüz çevirmeyin. Ey Allahü teâlânın kulları! Allahü teâlânın emrettiği gibi kardeş olunuz. Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu yardımsız bırakmaz. Ona hakaret etmez. (Resûl-i ekrem efendimiz (aleyhisselâm) mübârek göğüslerine işâretle); Takvâ işte buradadır. Bir kimsenin şerli olması için, müslüman kardeşini hor görmesi kâfidir. Müslümanın müslüman üzerine; kanı, ırzı, malı haramdır. Muhakkak Allahü teâlâ, sizin bedenlerinize, sûretlerinize ve hâlis olmayan amellerinize bakmaz. Ancak kalblerinize bakar.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Nebiy-yi muhterem efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse Cennete giremez.” Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) biri; “Yâ Resûlallah! Bir erkek, elbisesinin ve nalınının, güzel olmasını sever. Bu da kibir sayılır mı?” dedi. Resûl-i ekrem; “Şüphe yok ki, Allahü teâlâ güzeldir, güzeli sever. Kasdedilen kibir, hakkı tanımamak ve insanları hakîr görmektir.” buyurdu.

Abdullah bin Amr İbn-il-As (r.anhümâ) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dört huy vardır ki, bunlar her kimde bulunursa, o kimse hâlis münâfık olur. Herhangi bir kimsede bu huylardan biri mevcûd olursa, o huyu bırakıncaya kadar kendisinde nifakdan bir huy bulunur. 1. Kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet eder. 2. Konuşurken yalan söyler. 3. Ahdettiğinde ahdini bozar. 4. Husûmet ederek (yalan yere yemîn ve bâtıl sözlerle) haktan ayrılır.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Siz helake sebep olan yedi günahtan sakınınız.” Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm); “Yâ Resûlallah! Bunlar hangileridir?” diye sordular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâya şirk koşmak, büyü yapmak, Allahü teâlânın katlini haram kıldığı kimseyi öldürmek, tefecilik etmek, yetim malı yemek, düşman ile muharebe yapılırken kaçmak, evli ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu bir kadına zinâ isnad ve iftira etmektir” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kıyâmet gününde halktan ilk sorgulanacak üç kişiden biri, şehid olmuş bir kimsedir ki, huzûra getirilir. Cenâb-ı Hak ona ihsân ettiği ni’metleri sayar, o da mazhar olduğu ni’metleri ikrâr eder. Allahü teâlâ; “Bu ni’metlere mukabil ne yaptın?” buyurur. O da; “Yâ Rab! Senin uğrunda savaştım

da şehid düştüm" deyince, cenâb-ı Hak; "Hayır, yalan söylüyorsun, sana cesur desinler diye savaştın. Nitekim bu söz de söylenmiştir" buyurur. Sonra verilen emir üzerine yüzü koyun süröklene sürüklene Cehenneme atılır. İkincisi de, ilim öğrenip öğretmiş, Kur'ân-ı kerîm okumuş bir kimsedir ki, bu da huzûra getirilir. Cenâb-ı Hak ona lütuf ve ihsân buyurduğu ni'metleri sayar. O da ni'metleri ikrâr ve i'tirâf eder. Hak teâlâ; "Bu ni'metlere, mukabil ne yaptın?" buyurur. O da; "Yâ Rab! İlim öğrendim ve öğrettim, Kur'ân-ı kerîm okudum" cevâbını verince, Allahü teâlâ; "Hayır, yalan söylüyorsun, ilmi, sana âlim desinler diye öğrendin, Kur'ân-ı kerîmi sana Kâri (Kur'ân-ı kerîmi ezberliyen) desinler diye okudun. Nitekim bu söz de söylenmiştir" buyurur. Verilen emir üzerine yüzükoyun sürüklenerek ateşe atılır. Üçüncüsü de, Allahü teâlânın kendisine imkân verdiği ve her türlü servetten ihsân buyurduğu kimsedir ki, huzûra getirilir. Cenâb-ı Hak ona ihsân buyurduğu ni'metleri sayar. O da onları i'tirâf eder. Cenâb-ı Hak; "Bunlara mukabil ne yaptın?" buyurur. O da; "Yâ Rab! Servetimi sırf senin uğrunda, sevdiğin yollarda harcadım" deyince, "Hayır, yalan söylüyorsun. Riyakârsın, bunları sana cömert desinler diye yaptın. Nitekim bu söz de söylenmiştir" buyurur. Sonra emrolunup, o da sürüklene sürüklene ateşe atılır."

Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallahü anh) rivâyet ediyor Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Yollar üzerinde oturmaktan sakınınız." Eshâb-ı Kirâm; "Yâ Resûlallah! Yol üzerinde oturmak bizim için zarurîdir. Lüzumlu olan şeyleri orada konuşuyoruz" dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Yol üzerinde oturmaktan vazgeçmiyorsanız, bu yolun hakkını veriniz" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm da; "Yâ Resûlallah! Yolun hakkı nedir?" dediler. Efendimiz de (aleyhisselâm); "Haram olan şeylere bakmamak, gelip geçeni rahatsız etmemek, selâm almak, yapılması lâzım olan şeyleri emr, yasaklanmış olan şeylerden de sakındırmaktır" buyurdu.

İbn-i Ömer (r.anhümâ) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Sizden biriniz asla sol eliyle yemesin ve içmesin. Çünkü şeytan sol eli ile yer ve sol eli ile içer."

Sâib bin Yezîd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Birgün mescidde bulunuyordum. Ömer İbn-il-Hattâb (radıyallahü anh) mescidde imiş. Beni yanına çağırıp; "Git şu iki kimseyi bana getir" buyurdu. Ben de gidip onları hazret-i Ömer'in yanına getirdim. Hazret-i Ömer; "Siz nerelisiniz?" diye sordu. "Tâif halkındanız" dediler. Bunun üzerine; "Eğer siz Medîneli olsaydınız, muhakkak her ikinizi de incitecektim" buyurdu. Onlar sebebini sorduklarında; "Her ikiniz de Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde seslerinizi yükseltiyorsunuz (mescidin âdabına henüz yabancı olduğunuz için sizi ma'zur gördüm)" buyurdu.

İbn-i Ömer (r.anhümâ) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Herkim, Allahü teâlâ için size sığınırsa, onu koruyun, himâye edin. Allahü teâlâ için birşey isteyene veriniz. Da'vet edenin da'vetine icabet eyleyiniz. Her kimin size bir iyiliği geçmişse ona mukâbelede bulunun. Eğer misli ile mukâbelede bulunmağa gücünüz yetmezse, o kimseye çok duâ ediniz ki, bu sûretle kendisine duâ ile mukâbele etmek istediğinizi anlasın."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Sizden biriniz imamdan önce başını (secdeden veya rükû'dan) kaldırdığında, Allahü teâlâ, onun başını merkep başına yahut sûretine çevirmesinden korkmaz mı?"

Ebû Bekr (radıyallahü anh) rivâyet etti: "Birgün Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) huzûrunda bir kimsenin ismi anılmış ve orada bulunanlardan biri, onu mübalağalı bir sûrette medhü sena etmişti. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Yazık sana! Dostunun boynunu kopardın, onu ma'nen mahvettin" buyurdu. Sonra; "Şayet biriniz diğerini mutlaka medh edecek olursa, "Öyle sanırım ki, o şöyle iyidir, böyle iyidir..." desin ve bu sözüde medh ettiği adamda bu sıfatların bulunduğunu zannederek söylesin. Onun iç yüzünü Allahü

teâlâ bilir, ona göre hesaba çeker. Sizden biriniz, Allahü teâlâyı şahid tutarak hiçbir kimseye kesin olarak iyidir demesin. Allahü teâlâ onun hâlini sizden iyi bilir” buyurdu.

Huzefye (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Hâlis ipek ve atlas elbise giymeyiniz. Altın ve gümüş kapdan su vesaire içmeyiniz. Altın ve gümüş tabaklardan da yemek yemeyiniz.”

Nevvâs bin Sem’ân (radıyallahü anh) rivâyet etti: “Bir sabah “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Deccâl’den bahsederken, onu zem ve tahkir etti ve büyük bir belâ olduğunu belirtti. Öyle ki, biz onu Nahl civarında zannettik. Nihâyet O’nun yanına gidince, bizdeki hüzün ve teessürü anladı da; “Size ne oluyor?” buyurdular. Biz de; “Yâ Resûlallah! Sabahleyin Deccâl’den bahis açarak onu çok kötülediniz ve onun büyük bir belâ ve fitne olduğunu belirttiniz. Hattâ biz, onun Nahl denilen mevkide bulunduğunu zannetmiştik” dedik. Bunun üzerine; “Sizin için ençok korktuğum Deccâl’den başkalarıdır. Sizin için Deccâl’den daha çok, başka şerlilerden korkarım. Şayet Deccâl, ben sizin aranızda iken zuhur ederse, yalnız başına onu sustururum ve da’vasını iptal edebilirim. Eğer ben aranızda değil iken çıkarsa, artık herkes kendisini müdâfaa edip onun şerrinden korunmalıdır. Zâten Allahü teâlâ her müslümanı onun şerrinden himâye buyuracaktır. Deccâl, son derece kıvırcık saçlı, gözü dışına fırlamış bir gençtir. Ben onu sanki Katan oğlu Abdül-Uzzâ’ya benzetiyorum. Her kim, Deccâl’a yetişirse, ona karşı Kehf sûresinin evvelinden (ve sonundan on âyet) okusun. Deccâl, Şam ile Irak arasındaki yoldan çıkıp, sağa ve sola fesad salacaktır. Ey Allahü teâlânın kulları (îmânda) sebat ediniz” buyurdu. Biz; “Yâ Resûlallah! Deccâl yeryüzünde ne kadar kalacaktır?” dedik. “Kırk gün kalacak. Bir günü bir sene ve bir günü bir ay ve bir günü de bir Cum’a (bir hafta) kadardır. Diğer günleri de sizin günleriniz” gibi olacaktır” buyurdu. Bunun üzerine biz de, “Yâ Resûlallah! O bir sene gibi (uzun) olan günde, bir günün (beş vakit) namazı bize kâfi gelir mi?” dedik. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Hayır. Kâfi gelmez. Siz ona göre namaz vakitlerini tahmin ve takdîr ediniz (Her yirmidört saati, normal günlerdeki gibi hesâb ederek, zamanında namazlarınızı kılınız)” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Deccâl’in yeryüzündeki sür’ati ne kadardır?” dedik. Resûl-i ekrem efendimiz (aleyhisselâm); “Şiddetli rüzgâr önündeki bulut sür’ati gibi mesafe kateder. Bir kavmin yanından geçer. Onları kendisinin ilâhları olduğuna inanmaya da’vet eder. Onlar da ona îmân ve icabet ederler. O da bulutlara emreder, yağmur yağar. Yere emreder (istidrâc olarak) otlar, çayırlar biter. Hayvanlar da mer’adan fevkalâde besili ve sütlü olarak dönerler. Sonra Deccâl başka bir kavme gelir, onları da kendisinin ilâh olduğuna inanmaya da’vet eder. Lâkin onlar bu da’veti kabûl etmeyip, reddederler ve İslâm dîninde sebat ederler. Deccâl onların yanından döner. (Bu defa) o kavimden yağmur kesilir, otlar kurur. (Mer’a olmadığı için, hayvanlar da ölür.) Mal nâmına ellerinde hiçbir şey kalmaz. Deccâl harâb bir yere uğrar oraya; “Definelerini, ma’denlerini çıkar!” diye emredince, bal arılarının beylerini ta’kib ettikleri gibi, defineler de sür’atle Deccâl’i ta’kib ederler. Sonra Deccâl, tam ma’nâsıyla kuvvetli bir genci (ulûhiyyetine îmân etmeğe) da’vet eder. (Kabûl etmediğinden dolayı öfkelenerek) o delikanlıya bir kılıç havale eder ki hedefe atılmış ok gibi sür’atle delikanlının vücûdunu birbirinden uzak iki parçaya böler. (Onu tekrar hayâta kavuşturup) yine ulûhiyyetine îmâna da’vet eder. Delikanlı parıldayan bir çehre ile gülerek; “Bu kimse nasıl ilâh olabilir?” der. Delikanlı bu vaziyette iken, Allahü teâlâ, Meryem’in oğlu Mesih’i gönderir, Îsâ, boyanmış iki hulleye bürünmüş, ellerini de iki meleğin kanatları üzerine koyarak, Dımeşk’da (Şam’da) Umeyye Câmii’nin minaresine iner. Başını eğince, hamamdan çıkmış gibi tertemiz bir hâlde terler, başını kaldırdığı zaman da, saçından inci taneleri gibi nûrânî damlalar iner. Onun nefesinin kokusunu koklayan bir kâfir muhakkak ölür. O nefes, göz alabildiği yere kadar uzanır. Îsâ, Deccâl’i aramağa koyulur. Nihâyet ona “Bâb-ı Lûd’da (Beyt-i Makdis’e yakın bir beldede) yetişir ve onu öldürür. Sonra Îsâ’nın yanına Deccâl’in şerrinden Allahü teâlânın muhafaza buyurduğu

bir kavim gelir. Îsâ, (teberrüken onların) yüzlerini mesheder. (Onların korkularını giderir). Cennetteki derecelerini haber verir. Bu sırada Allahü teâlâ, Îsâ'ya şöyle vahyeder: "Ben, sana itaat eden bir cemâat meydana getirdim. Hiçbir kimsenin onları öldürmeğe gücü yetmez. O kullarımı Tûr dağında muhafaza et" buyurur.

Cenâb-ı Hak, Ye'cûc ve Me'cûc'ü gönderir. Bunlar, yüksek yerlerden akın edecekler, ilk kâfile Taberiyye gölüne uğrayıp oradan geçecek ve "Vaktiyle burada çok su varmış" diyecekler. Sonra Beyt-i Makdis dağına yürüyecekler ve "Yeryüzündekileri öldürdük (Şimdi sıra göklere geldi), geliniz de gök yüzündekileri de öldürelim" diyecekler ve oklarını göklere doğru atacaklar. Allahü teâlâ onların attıkları okları (İstidrâc olmak üzere veya gökteki kuşlara isâbet ettiğinden) kana boyanmış olduğu hâlde onlara iade edecek Îsâ ve Eshâbı Tûr dağında mahsur kalacaklar. Öyle ki, muhasaranın şiddetinden bir öküz başı, onlardan her biri için, bu günkü paranızla yüz dinardan daha hayırlı olacak. Bunun üzerine Nebiyyullah Îsâ ve Eshâbı, onların belâsından halâs için Allahü teâlâya yalvaracaklar. Allahü teâlâ onların duâsını kabûl edip, Ye'cûc ve Me'cûc kabilesinin enselerine, nugaf denilen küçük kurtları musallat eder. Sabahleyin hepsi de Allahü teâlânın kudretiyle tek bir nefes gibi, bir anda helak olurlar. Sonra Îsâ ve Eshâbı Tûr dağından yere inerler. Yeryüzünde onların kokmuş leşlerinin olmadığı bir karış yer bulamazlar.

Îsâ ve Eshâbı, yine Allahü teâlâya yalvarırlar da, cenâb-ı Hak, deve boynu gibi kuşlar gönderir. Onlar leşleri alıp Allahü teâlânın istediği yere atarlar. Sonra cenâb-ı Hak, pekçok yağmur indirir ki, hiçbir ev ve çadır, yağmurun inmesine engel olamaz. O yağmur, bütün yeryüzünü ayna gibi tertemiz, yemyeşil bir hâle getirir. Sonra yeryüzüne; "Meyvelerini bitir, evvelki gibi feyz ve bereket ver!" diye emrolunur. İşte o gün bir cemâat, tek nardan yiyip doydukları gibi, onun kabuğu ile de gölgelenirler. Mer'aya gönderilen deve, sığır, koyun ve keçilerin de sütleri bereketli olur. Öyle ki, sağmal devenin sütü, kalabalık bir cemâati, sığırınki bir kabileyi, koyunun sütü de yakın akrabadan bir cemâati doyurur, işte bunlar böylece bolluk içinde huzûrlu bir hayat geçirirken, Allahü teâlâ hoş bir rüzgâr gönderir. Bu latif rüzgâr onları koltuk altlarından tuttuğu hâlde, her mü'min ve müslümanın rûhları kabzolunur. Ortada en şerli insanlar kalır. O zaman da birbirleriyle boğuşurlar. Merkepler gibi halkın huzurunda alenen zinâ ederler, işte bu fenâ adamlar üzerine de kıyâmet kopar."

Abdullah bin Amr'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği başka bir hadîs-i şerîfte de, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki: ".... İşte bunlar, ahlâksızlıklar içinde yüzerler ve putlara taparlarken rızıkları çoğalır, maişetleri iyileşir, sonra ansızın ölüm borusu (Sûr üflenir) çalınır. Bunu duyan herkes, onun dehşetinden boynunun bir tarafını kaldırıncaya kadar ölür. Bu ölüm borusunu ilk duyan kimse, devesinin havuzunu çamurla ta'mir ederken derhal can verir. Etrâfındakiler de ölürler. Sonra Allahü teâlâ, çisinti hâlinde hafif bir yağmur gönderir. O yağmurdan, insanların çürümüş cesetleri, kuyruk sokumundaki hurda kemikten yaratılır. Sonra ikinci defa sûra üflenir, insanlar kabirlerinden kalkıp, Allahü teâlânın emrine hazır bir hâlde beklerler. Sonra bunlara; "Ey insanlar! Haydin Rabbinize geliniz!" denir. Meleklere de; "Bunları Arasat'da hapsediniz! Çünkü bunlar sorumludurlar" buyurulur. Sonra yine meleklere; "Cehennemlikleri ayırınız!" emri verilir. Kaç tanesinin içinden kaç tane ayrılacağı sorulunca; "Her binden dokuzyüzdoksandokuzunu ayırınız denir. İşte bu hüküm, çocukları derhâl saçları ağarmış ihtiyârlara çevireceği, her hakîkatin apaçık meydana çıkacağı, hesap ve cezanın bütün dehşetiyle hüküm süreceği bir gündür."

Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Dünyânın son günlerinde servet o kadar çoğalır ki, halifelerinizden bir halife, parayı iki el ile avuçlarda, verirken saymaz bile."

Rifâa bin Râfi' ez-Zükkî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) geldi de; "Yâ Resûlallah! içinizde Bedr kahramanlarını ne derece sayarsınız?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v); Müslümanların en faziletli simaları sayarız" buyurdu. Yahut bunun benzeri olan bir söz söyledi. Cebrâil de

(aleyhisselâm); “İşte biz de, meleklerden Bedr’de hazır bulunanları, böylece meleklerin hayırlısı kabûl ederiz” dedi.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûl-i ekrem efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Şüphe yoktur ki, Allahü teâlâ paktır (zâtında ve sıfatlarında ayıp ve kusuru yoktur). Ancak pak olanları kabûl eder. Cenâb-ı Hak, Peygamberlerine neyi emrettiyse, mü’minlere de onu emretmiştir. Allahü teâlâ, Peygamberlere; “Ey Resûller! Pak ve helâl taamlardan yiyiniz, iyi ve hayırlı işler yapınız”, mü’minlere de; “Ey mü’minler! Verdiğimiz pak ve helâl şeylerden yiyiniz!” buyurmuştur.” Sonra Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bununla ilgili olarak; “Allahü teâlânın yolunda sefer yapmış, üstü başı tozlanmış bir kimse, ellerini gökyüzüne uzatarak; “Yâ Rab! Yâ Rab!” diye yalvarıyor. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır. Böylesinin duâsı nasıl makbûl olur?” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûl-i ekrem efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, kıyâmet günü üç kimse ile konuşmayacak, hepsine çok acı azâb yapacaktır. Zinâ eden ihtiyâr, yalan söyliyen hükümet reîsi ve kibirli olan fakir.”

Şeddâd bin Evs (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İstiğfar duâlarının en üstünü, kulun, şu yolda af ve mağfiret dilemesidir: “Allahım! Sen benim Rabbimsin, ibâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Ancak sen varsın, beni sen yarattın, şüphesiz ben senin kulunum. Gücüm yettiği kadar, ezelde sana verdiğim ahd-ü mîsâk ve va’din üzerinde duruyorum. Yâ Rabbi! işlediğim günahların şerrinden sana sığınıyorum. Bana lütuf ve ihsân buyurduğun ni’metleri ikrâr ve i’tirâf ederim, günahımı da i’tirâf eylerim. Sen beni affet Allahım. Zira senden başka günahları kimse affedemez.”

İşte her kim bu seyyid-ül-istigfâr duâsını (ihlâs ile, sevâb ve faziletine inanarak) gündüz okuyup, o gün akşam olmadan ölürse, o kimse Cennetlik olur. Herkim de sevâb ve faziletine inanarak gece okur da, sabah olmadan ölürse, o kimse de Cennet ehlindendir.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet ediyor Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ buyurdu ki: “Ey Âdemoğlu! Sen benden ümitli bulundukça, senden meydana gelen günahları mağfiret ederim. Ey Âdemoğlu! Senin günahların gökyüzünü dolduracak dereceyi de bulsa, benden mağfiret dilesen, seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Bütün yer dolusu günahlarla gelip de, bana hiçbir şerik (ortak) koşmayarak huzûruma çıkarsan, ben seni bütün yer dolusu mağfiretle karşılarım.”

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) rivâyet ediyor: “İbrâhim aleyhisselâm, İsmâil’in anası Hâcer ve emzirmekte olduğu oğlu İsmâil ile beraber Mekke’ye geldi. Hâcer ile İsmâil’i Beyt-i şerîfin yanında yüksek bir yerde ve Zemzem Kuyusu’nun üzerinde büyük bir ağacın yanına bıraktı. Hâlbuki o târihte Mekke’de hiçbir kimse olmadığı gibi, içecek su da yoktu, işte İbrâhim aleyhisselâm, Hâcer ile oğlunu burada bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu bir sepet ve içi su dolu bir testi bıraktı. Sonra İbrâhim Şam’a gitmek üzere oradan döndü. İsmâil’in anası Hâcer de İbrâhim’in arkasını ta’kib etti ve; “Ey İbrâhim! Görüp görüşecek bir ferd, yiyip içecek birşey bulunmayan bir vadide bizi bırakıp da nereye gidiyorsun?” dedi. Hâcer, bu sözleri tekrarlamışsa da İbrâhim ona iltifât etmeyip yoluna devam etti. Nihâyet Hâcer ona, “Bizi burada bırakmağı sana Allahü teâlâ mı emretti?” diye sordu, İbrâhim aleyhisselâm; “Evet, Allahü teâlâ emretti” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâcer; “Öyleyse Allahü teâlâ bizi zayi etmez, korur” dedi. Sonra oğlunun yanına döndü. İbrâhim aleyhisselâm da ayrılıp gitti. Mekke’nin üst tarafında ve Hâcer ile İsmâil’in gözlerinden kaybolduğu “Seniyye” mevkiine vardığında, yüzünü Kâ’be’ye çevirdi. Sonra ellerini kaldırarak şöyle duâ etti: “Ey Rabbimiz! Ben soyumdan bir kısmını (İsmâil ile onun zürriyetini) hürmeti vâcib olan mukaddes evinin yanına, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz! Orada namazı dosdoğru kılsınlar

diye, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara yönelt. Kâ'be'yi ziyârete gelsinler. Onları dışarıdan gelecek her türlü meyvelerle rızıklandır ki, sana şükretsinler." (İbrâhim-37)

Artık İsmâil'in anası, oğlu İsmâil'i emziriyor ve testideki sudan içiyordu. Nihâyet testideki su tükenince, hem Hâcer hem de çocuğu susadı. Hâcer çocuğunu, susuzluktan toprak üstünde yuvarlandığını görünce, yavrunun bu acıklı hâline bakmaktan üzüldü, Onun yanından kalkıp, o mıntıkada Kâ'be'ye en yakın dağ olan Safâ tepesini buldu ve bunun üstüne çıktı. Sonra vadiye karşı durup, "Bir kimse görebilirmiyim diye bakıyor, fakat hiç bir kimseyi göremiyordu. Bu defa Safâ tepesinden indi. Vadiye varınca, ayağını çelmesin diye gömleğinin eteğini topladı. Sonra, çok müşkül bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu. Nihâyet vadiyi geçip Merve mevkiine geldi. Orada da biraz durdu ve "Bir kimse görebilir miyim?" diye baktı, fakat hiçbir kimse göremedi. Hâcer bu sûretle Safâ ile Merve arasında yedi defa gidip geldi."

İbn-i Abbâs rivâyet ediyor ki: Nebiy-yi muhterem (aleyhisselâm); "İşte bunun için halk, Safâ ile Merve arasında sa'y ederler" buyurdu.

İbn-i Abbâs rivâyetine şöyle devam etti: "Hâcer, son defa Merve üzerine çıktığında bir ses işitti ve kendi kendine hitâb ederek; "Sus, iyice dinle!" dedi. Sonra dikkatle dinleyince bu sesi evvelki gibi bir defa daha işitti. Bunun üzerine Hâcer, sesin geldiği tarafa bakıp; "Ey ses sahibi, sesini duyurdun. Eğer sen bize yardım edebilecek vaziyette isen, imdâdımıza yetiş, bize yardım et dedi ve böyle der demez (şimdiki) Zemzen Kuyusu'nun bulunduğu yerde bir melek, Cibril aleyhisselâm göründü. Topuğu ile (Veya kanadıyle) toprağı kazıp suyu (Zemzem'i) **mey**dana çıkardı. Hâcer de taşıp zâyi olmasın diye hemen suyun etrâfını çevirip havuz haline getiriyor bir taraftan da testisini doldurmağa çalışıyordu. Su ise, avuç avuç alındıktan sonra, yeniden fışkırıyordu."

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) bildirdi ki: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlâ İsmâil'in anasına rahmet etsin! O Zemzem'i kendi hâline bırakmış olsaydı, yahut suyu avuçlamasa idi, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu" buyurdu.

İbn-i Abbâs rivâyetine şöyle devam ediyor "Hâcer, bu sudan içti, Çocuğa süt olup emzirdi. Cibril aleyhisselâm Hâcer'e; "Sakın mahvoluruz diye korkmayınız! işte şurası Beytullahın yeridir. O beyti şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki Allahü teâlâ, o beytin ehlini zayi etmez" dedi. Beytullahın mahalli, tepe gibi yerden yüksekçe idi. (Uzun zaman) seller, sağını solunu kazıp aşındırmıştı.

Hâcer bu sûretle yaşarken, günün birinde Cürhüm kabilesinden veya onların ehl-i beytinden bir cemâat, Kedâ' yoluyla gelip Mekke'nin alt tarafına indiler. Cürhümîler, Zemzem Kuyusu'nun bulunduğu yerde bir takım kuşların dolandığını görünce; "Kuş kısmı, muhakkak bir suyun başında döner, dolaşır. Hâlbuki biz bu vadide su bulunmadığını biliyorduk; anlayalım" diyerek, oraya, ayağına çevik bir iki kişi gönderdiler. Onlar, orada Zemzem Kuyusu'nu bulunca, dönüp gelmişler, suyun mevcûd olduğunu haber vermişler. Bunun üzerine Cürhümîler de kuyunun yanına gelip, yerleşmişler."

İbn-i Abbâs rivâyetine devamla, demiştir ki: "Cürhümîler geldiğinde, İsmâil'in anası da su başında idi. Cürhümîler ona; "Bizim de şuraya gelip, civarınızda barınmamıza müsâade eder misiniz?" dediler. Hâcer de; "Evet, inebilirsiniz ve bu sudan istifâde edebilirsiniz. Fakat bu suda mülkiyet iddia edemezsiniz" dedi. Onlar da râzı oldular."

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) rivâyet ediyor ki: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) sözüne şöyle devam etti: "İsmâil'in anası, kadınlarla muhabbetle sohbet etmeye muhtaç olduğu bir sırada, Cürhümîlerin gelişi onun arzusuna muvafık oldu. Cürhümîler Mekke civarına yerleştiler. Sonra diğer Cürhümîlere de haber gönderdiler, onlarda gelip Mekke'de ikâmet ettiler. Ev bark sahibi oldular.

Hâcer'in oğlu İsmâil büyüyüp, Cürhümilerden Arabca öğrenmiş, iyi halleriyle Cürhümîler arasında en sevimli bir sima olmuş, takdîrlerini celbetmişti. Sonra bülûğ çağına erişince, Cürhümîler onu kendilerinden bir kızla

evlendirdiler. Günün birinde İsmâil'in anası da vefât etti. İsmâil evlendikten sonra, İbrâhim aleyhisselâm, bıraktığı Hâcer'i ve oğlunu görmeğe geldi. İsmâil o sırada evde yoktu, İsmâil'in hanımına; "Nereye gitti?" diye sordu. O da; "Rızkımızı (bir rivâyetde av eti) tedârik etmek üzere gitti" diye cevap verdi. Sonra İbrâhim ona, maişetlerinden ve durumlarından sordu.

İsmâil'in zevcesi; "Gayet fenâ bir hâldeyiz, şiddetli darlık ve sıkıntı içindeyiz" diye şikâyet etti. İbrâhim; "Kocan geldiğinde benden selâm söyle ve ona de ki, kapısının eşiğini değiştirsin." İsmâil avdan geldiğinde, hanımına; "Evimize gelen oldu mu?" diye sordu. O da; "Evet, şu şekilde yaşlı bir adam geldi, seni sordu. Ben de ava çıktığınızı haber verdim. İdare ve maişetimizden sordu. Çok sıkıntılı bir durumda bulunduğumuzu söyledim" dedi. Bunun üzerine İsmâil; "Sana birşey tavsiye etti mi?" diye sordu. Ailesi de; "Evet sana selâm söylememi ve kapının eşiğini değiştirsin, dememi tenbîh etti" dedi. İsmâil hanımına; "O gelen ihtiyâr, babamdır. Bana, senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailenizin evine gidebilirsin" dedi ve onu boşayıp Cürhümîlerden diğer bir kadınla evlendi, İbrâhim, Allahü teâlânın dilediği bir müddet uzaklaştı da sonra yine geldi. Bu defa da İsmâil'i evde bulamadı. Bunun üzerine İbrâhim, İsmâil'in hanımının yanına geldi. Ona da, İsmâil'in nereye gittiğini sordu. O da, maişetimizi tedârik etmeğe çıktı" dedi. "Ne hâldesiniz, idâreniz, maişetiniz nasıldır?" diye sordu. "Allahü teâlâya hamd ve şükür olsun, hayır ve bolluk içinde mes'ûd yaşıyoruz" diye cevap verdi. Bunun üzerine İbrâhim: "Ne yiyor, ne içiyorsun?" diye tekrar sordu. Kadın; "Av eti yiyoruz, Zemzem içiyoruz" dedi. İbrâhim; "Allahım! Bunların etlerini ve sularını mübârek kıl, bereket ihsân buyur" diye duâ etti."

Râvî İbn-i Abbâs diyor ki Nebiy-yi muhterem (aleyhisselâm); "Hazret-i İbrâhim zamanında, Mekke'de hububat nâmına birşey yoktu. Eğer olsaydı, hazret-i İbrâhim hububat için de duâ ederdi" buyurdu.

İbn-i Abbâs rivâyet ediyor ki: "İbrâhim'in bu duâsı bereketiyledir ki, et ile su, Mekke'den başka muhitlerde, Mekke'deki kadar, hiçbir kimsenin sıhhatine muvafık düşmezdi."

Buhârî'nin bir rivâyetinde: "İbrâhim Mekke'ye geldi de; "İsmâil nerededir?" diye sordu, İsmâil'in hanımı; "Ava gitti; buyursanız da, yemek yiyip su içseniz" dedi. İbrâhim; "Yiyeceğiniz ve içeceğiniz nedir?" dedi. İsmâil'in hanımı; "Taamımız av eti, meşrûbatımız da Zemzem suyudur" dedi. İbrâhim de "İlâhî! Bunların yiyip içeceklerini mübârek kıl!" diye duâ etti" buyurulmuştur.

İbn-i Abbâs rivâyetine şöyle devam ediyor, "İbrâhim, İsmâil'in hanımına hitaben, eşiğini iyice tutsun" diye emretti ve yine Şam'a gitti, İsmâil avdan geldiğinde, haremine; "Evimize gelen oldu mu?" diye sordu. O da; "Evet, güzel yüzlü bir ihtiyâr geldi" dedi ve İbrâhim'i medh-ü sena etti. Sonra hanımı sözüne devamla; "Seni sordu. Ben de haber verdim. Geçiminiz nasıl?" dedi. Ben de; "Hayır ve saadet içindeyiz" dedim. Sonra İsmâil; "Sana bir şey tavsiye etti mi?" diye sordu. O da; "Evet, sana selâm söyledi ve kapının eşiğini iyi tutmanı emreyledi" dedi. Bunun üzerine İsmâil, hanımına; "İşte o zât, babam İbrâhim, aleyhisselâmdır. Sen de evimizin eşiğisin. Babam bana, seni hoş tutup iyi geçinmemi emreylemiş" dedi.

Sonra İbrâhim, Allahü teâlânın dilediği bir müddet daha İsmâil ve ailesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekke'ye geldi. O sırada İsmâil Zemzem kuyusunun civarında büyük bir ağacın altında okunu düzeltmekte idi. İsmâil babasını görünce, hemen kalkıp karşıladı. Her ikisi de çoktan beri hasret çeken bir babanın oğluna, bir oğlun da babasına karşı ne yapmaları lâyıksa, o sûretle sevgi ve saygıda bulundular. Sonra İbrâhim oğluna; "Yâ İsmâil! Allahü teâlâ bana şerefli bir iş emretti" dedi. İsmâil de; "Rabbin ne emretti ise o emri yerine getir" diye cevap verdi. İbrâhim; "Oğlum, bu işde sen de bana yardım edeceksin" deyince, İsmâil; "Babacığım! Ben de sana her bakımdan yardım ederim" dedi. Bunun üzerine hazret-i İbrâhim, etrâfında bulunan yüksekçe bir tepeye işâret ederek; "Allahü teâlâ burada bir beyt yapmamı emir buyurdu" dedi.

İbn-i Abbâs rivâyetine şöyle devam ediyor "Orada baba oğul, Kâ'be'nin esâsını kurup duvarlarını yükselttiler, İsmâil taş getirir, İbrâhim de bina ederdi. Nihâyet Beyt-i şerîfin binası ilerleyip duvarları epeyce yükselince, İsmâil, (Şimdi Makâm-ı İbrâhim nâmıyle ziyâretgâh olan) taşı getirdi. Hazret-i İbrâhim de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu, üzerinde inşaata devam

eyledi. İbrâhim yapar, İsmâil de taş uzatırdı. Binanın yapımı bitirildikten sonra, her ikisi de Allahü teâlâya şu meâlde duâ ve niyaz ettiler; “Ey Rabbimiz! Bizden (bu hizmeti) kabûl buyur. Şüphe yok ki, duâmızı duyan, niyetimizi bilen sensin.”

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennetlikler Cennette (ihtiyâçları olduğu için değil de, sırf dâimî bir zevk için) yerler ve içerler. Lâkin bunlar abdest bozmazlar, aksırıp sümkürmezler. Onların yedikleri, vücûdlarından ter hâlinde çıkar. Terleri de misk gibidir. Onlar, külfetsizce, nefes aldıkları gibi, sabah-akşam Allahü teâlâyı noksan sıfatlardan tenzih ve kemâl sıfatlarıyla tavsif etmekten zevk alırlar.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, “Sâlih kullarım için Cennette, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kimsenin gönlünden geçirmediği bir takım ni’metler hazırladım” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennete ilk giren bir cemâatin yüzleri, Ay’ın ondördüncü gecesindeki gibi parlaktır. Onların peşi sıra girenler de, en kuvvetli ziya neşreden yıldızlar gibidir. Onların tarakları safi altındandır. Buhurdanlıklarındaki ud, Cennetin ud ağacıdır. Zevceleri de Hûrîlerdir. Onlar, babaları hazret-i Âdem sûretinde yaratılmış bir kimse gibidir. Boyları altmış zrâ’dır (otuz metre kadardır).”

Buhârî ve Müslim’in bir rivâyetine göre: “Onların Cennetteki kapları hep altın ve gümüştür. Onların teri misktir. Ehl-i Cennetten her birinin iki hanımı vardır ki, vücutlarının güzellik ve letâfettinden dolayı, her birinin baldırındaki kemiğin iliği, etinin üstünden görünür. Onların aralarında ne anlaşmazlık ne de düşmanlık vardır.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet ediyor Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennette bir pazar yeri vardır ki, Cennet sâkinleri oraya gelirler. Kuzey rüzgârı esip onların yüzlerine ve elbiselerine Cennet kokuları saçar. Bu sûretle onların yüzleri daha da güzelleşir. Onlar, güzellikleri artmış oldukları hâlde çarşıdan evlerine döndüklerinde, aileleri; “Yemîn ederim ki, siz bizden ayrıldıktan sonra hüsn-i cemâlinizi artırmış oldunuz” derler.”

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûl-i ekrem efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Şüphesiz Cennet ehli, sizin (dünyâda) semâdaki yıldızları gördüğünüz gibi, Cennette yüksek köşkleri uzaktan seyrederler.”

Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre (r.anhüm) rivâyet ettiler Resûl-i ekrem efendimiz buyuruyor ki: “Cennet ehli, Cennete girdiklerinde bir münâdî şöyle nidâ eder: “Şüphesiz ki, siz Cennette ebedî yaşayacak ve hiç ölmeyeceksiniz, hastalanmayacak ve dâima sıhhatli bulunacak, ihtiyârlamayacak, ebedî genç kalacaksınız. Sonsuz ni’metlere mazhar olacak ve hiçbir zaman hüzün ve keder görmiyeceksiniz.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Muhakkak sizden biriniz Cennetin en alt tabakasında bulunsa bile, ona; “Gönlünden geçeni temenni et” denir. O da boyuna temenni eder durur. Bunun üzerine ona; “Kalbinden geçenlerin hepsini temenni ettin mi?” diye sorulur. “Evet cevâbını verince, “Muhakkak temenni ettiğin şeyler, bir misli fazlasıyla sana verilecek” denir.”

Ebû Saîd-il-Hudrî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûl-i ekrem efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ hazretleri Cennet ehline; “Ey ehl-i Cennet!” diye hitâb eder. Onlar da; “Lebbeyk, ey Rabbimiz!” diye arz-ı ta’zîmât ederler. Allahü teâlâ da; “Mazhar olduğunuz bu ni’metlerden râzı mısınız?” buyurur. Cennetlikler; “Nasıl râzı olmıyalım ki, sen bize mahlûklarının içinden hiçbirine bahşetmediğin ni’metleri verdin” derler. Cenâb-ı Hak; “Size bundan daha iyisini vereyim mi?” buyurur. Onlar da; “Ey Rabbimiz! Bundan daha iyisi ne olabilir?” diye memnuniyetlerini arzederler. Bunun üzerine Allahü teâlâ; “Size

Rıdvânımı inzal edeceğim ve bundan sonra da ebedî olarak size gazâb etmiyeceğim” buyurur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 395

2) El-A’lâm cild-8 sh. 145

3) Tabakât-ül-huffâz sh. 510

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1470

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 278

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 354

7) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 146

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 202

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 524

10) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1052

NİZÂMÜDDÎN EBÜ’L-MÜEYYED

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Kuzey Hindistan Türk sultanlarından Şemseddîn İltutmuş (vefâtı 633 / m. 1236) zamanında çok meşhûr oldu. Hâce Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî (radıyallahü anh) ile aynı asırda yaşadı. Nizâmüddîn Evliyâ, çocukluğunda onun sohbetine kavuştu. Nizâmüddîn Ebü’l-Müeyyed’in dedesi, Şems-ül-ârifîn diye meşhûrdu. Kabri Gülşehri’nde olan Cemâl Gülevî, bu mübârek zâtın evlâdındandır. Hicrî yedinci asrın ilk yarısında vefât etti.

Hindistan evliyâsının hayatlarını anlatan, onların büyüklüklerini gözler önüne seren Mîr Hasen, “Fevâid-ül-fuâd” adlı eserinde, Nizâmüddîn Evliyâ’nın Nizâmüddîn Ebü’l-Müeyyed’le (radıyallahü anh) karşılaşmasını şöyle anlattığını nakleder:

“Daha çocuktum. Ma’nâları anlayabilecek durumda değildim. Birgün onun sohbetinde bulunmak için mescide gittim. Onu gördüm. Mescidin kapısında idi, ayağında mavi papuçlar vardı. Çıkardı, eline aldı ve mescide girdi. İki rek’at namaz kıldı. Ben hiç kimseyi namazda onun heybetinde görmedim. İki rek’atı rahatlıkla eda etti ve minbere çıktı. Kâsım adında bir hafız vardı, güzel Kur’ân-ı kerîm okurdu. Bir âyet-i kerîme okudu. Ondan sonra Şeyh Nizâmüddîn Ebü’l-Müeyyed konuşmaya başladı ve; “Yüksek üstadımın el yazısı ile gördüm” dedi. Başka birşey dememişti ki, bu söz, orada olanları tuttu ve hepsi ağlamaya başladı. Şu iki mısrayı söyledi:

“Aşkına ve sana bakmak isterim,
Canımı gamında yakmak isterim.”

Bu iki mısrayı duyan insanlardan müthiş bir feryâd ve figân yükseldi. Bundan sonra iki üç defa aynı mısraları söyledi. Sonra; “Ey müslümanlar, bu rubainin diğer iki mısraları hatırıma gelmiyor, ne yapayım?” dedi. Bu sözü acz yoluyla söyledi. Öyle ki herkese te’sîr etti. Sonra orada bulunanlardan biri o iki mısrayı hatırlattı:

“Yüzümü derdle kapının eşiğine sürmek isterim,
Başımı aşkla mezardan kaldırmak isterim.”

Bu rubaiyi tamamladı ve minberden indi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 52

NÛREDDÎN ABDELİYYÂNÎ (Abdürrahmân bin Ömer Basrî)

Fakîh ve müfessirlerden. İsmi, Abdürrahmân bin Ömer bin Ebû Kâsım bin Ali bin Osman el-Basrî olup, künyesi Ebû Tâlib, lakabı Nûreddîn’dir. Basra taraflarında bulunan “Abdeliyyâ” köyünde doğduğu için, buraya nisbetle Abdeliyyânî denir. 624 (m. 1227) senesinde doğup, 684 (m. 1285) târihinde Fıtr Bayramı (Ramazan Bayramı) gecesi olan Cumartesi gecesi vefât etti. Ahmed bin Hanbel’in (radıyallahü anh) kabrinin yanındaki kabristana defnedildi.

Kur’ân-ı kerîmi, Basra’da 631 (m. 1233) senesinde, meşhûr âlim Hasen bin Düveyre’nin yanında ezberledi. Sonra Bağdad’a geldi. Ebû Hakim Medresesi’nde yerleşti. Burada Ebû Hattâb’ın Hidâye kitabını ezberledi. Müstensıriyye’de âlim oldu. Fakat 634 (m. 1236) senesinde gözlerini kaybetti, a’mâ oldu. Fıkıh ilmi ile meşgûl olmaya devam etti. Nihâyet, 648 (m. 1250) senesinde fetvâ vermesi için kendisine izin verildi.

Bağdad'da; Ebû Bekr Hâzin, Muhammed bin Ali bin Ebî Sehl, Sâhib Ebû Muhammed bin Cevzî ve Basra'da Tirmizî Câmii'nde Hanbelî âlimlerinden Hasen bin Ahmed bin Düveyre'yi dinlemiştir. Müstensıriyye'de, İbn-i Saykal Cezerî'den, 670 (m. 1271) senesinde Makâmât-ı Zeyniyye kitabının başından, Makâme-i Sincâriyye'nin sonuna kadar okudu. İbn-i Saykal, vermiş olduğu icâzette onun için; "Hanbelî talebelerin reîsi" ifâdesini kullanmıştır.

Hocası İbn-i Düveyre Basra'da vefât edince, onun medresesinde ders verme işini üzerine aldı. Basra'da Hanbelî medreselerine ilk önce onun müderris olarak ta'yin edildiği söylenir. Burada bir müddet ders verdi. Çok kimse ondan faydalandı.

Moğol istilâsından sonra, Müstensıriyye'de ders verme işini üzerine alması kendisine teklif edilince, bunu kabûl etmedi. Bunun üzerine büyük âlim Celâlüddîn bin Akber bu iş için getirildi. Nûreddîn Abdeliyyânî ise, 662 (m. 1263) senesinde Hanbelî mezhebine göre ders vermesi için, Beşiriyye Medresesi'nde görevlendirildi. Burada da bir müddet ders verdi.

Onun yanında çok âlim yetişti. Meşhûr âlim Safiyyüddîn Abdülmü'min bin Abdülhak bunlardandır. Safiyyüddîn onun derslerini dinledi. Onun fetvâlarını yazdı. Safiyyüddîn, hocasından, eşine az rastlanır bir âlimdir, diye bahseder.

Nûreddîn Abdeliyyânî'den birçok büyük âlim rivâyette bulunmuştur. O, zekâsı ve ilmi ile herkesi kendisine hayran bırakırdı.

Nûreddîn Abdeliyyânî, Hanbelî mezhebini ve diğer üç mezhebi gayet iyi bilirdi. Çünkü fıkıh mes'elelerini çok geniş incelemişti. Yaptığı ilmî münâzaralarda umûmiyetle onun söylediği kabûl edilirdi.

Nûreddîn Abdeliyyânî'nin hem talebesi ve hem de dâmâdı olan Muhammed bin İbrâhim Hâlidî şöyle anlatır: "Bir defa Müstensıriyye'de âlimler bir mes'ele için bir araya gelmişlerdi. Bu mecliste tanınmış âlimler de bulunuyordu. Mecliste, Nûreddîn Abdeliyyânî'nin yeri, Behâüddîn bin Fahr Îsâ'nın yanında tesadüf etmişti. İbn-i Fahr Îsâ, kâtiblik yapardı. Orada bulunan âlimler, mes'ele üzerinde konuştuktan sonra, Nûreddîn Abdeliyyânî söz aldı. Mes'eleyi en ince teferruatiyle îzâh etti. Onun bu izahı karşısında diğer âlimler onun sözüne döndüler. Bu sırada İbn-i Fahr Îsâ; "Bu âlim zât nereli?" diye sorunca, Nûreddîn Abdeliyyânî; "Basralıyım" dedi. "Hangi mezhebtensin?" deyince, "Hanbelîyim" dedi. İbn-i Fahr Îsâ, Eshâb-ı Kirâmdan ba'zılarına düşmanlığı olan birisi idi. Nûreddîn Abdeliyyânî onun bu hâlini kerâmet olarak anlayıp dedi ki: "Evet, sen benim ilmimi takdîr ettiğinden hayret ettin. Ben ise senin gibi birinin Eshâb-ı Kirâma olan düşmanlığını yakıştıramadığımdan daha çok hayret ettim." İbn-i Fahr ise hiç cevap veremedi ve sükût etti.

Eserleri: 1. Câmi-ül-ulûm fî tefsîr-i kitâbillah-il-Hayy-il-Kayyûm: Kur'ân-ı kerîmin tefsîridir. 2. El-Hâvî fî fürû'-il-fıkh-il-Hanbelî: Hanbelî fıkhı ile ilgilidir. İki cilddir. 3. El-Kâfi: Hırakî adlı kitabın şerhidir. 4. Vâdıh: Bu da Hırakî'nin şerhidir. 5. Şafiî fıkıh kitabıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 161

2) El-A'lâm cild-3, sh. 319

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 386

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 313

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 277

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

7) Târih-i Ulemâ-i Müstensıriyye cild-2, sh. 169

ÖMER BİN BÜNDÂR ET-TİFLİSÎ

Hadîs ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Ömer bin Bündâr bin Ömer bin Ali et-Tiflisî'dir. Lakabı Kemâleddîn'dir. Ebü'l-Feth Ömer, 601 veya 602 (m. 1205) senesinde Tiflis'te doğdu. 672 (m. 1273) senesi Rebî'-ül-evvel ayının ondördünde Kâhire'de vefât etti. Sefh-ül-mukattam kabristanına defnedildi.

Ebü'l-Feth Ömer, Ebü'l-Müneccî, İbn-i Salâh ve İmâm-ı Nevevî'den ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Özellikle İbn-i Salâh'tan çok istifâde etti. İlim tahsilini tamamladıktan sonra, Dımeşk kadılığına ta'yin edildi. Hülâgu'nun Şam eyâletini ele geçirmesinden sonra, bütün Şam eyâletine kadı oldu. Bunun yanında Cezîre'nin ve Musul'un kadılıklarına da baktı. Moğol

istilâsı sırasında müslümanlara çok yardımı oldu. Moğollar Ebü'l-Feth Ömer'in sözünü dinliyorlardı ve ona karşı çıkamıyorlardı. Müslümanların kanının akıtılmasına mâni olan Ebü'l-Feth, zâlimlerin, müslümanların mallarına ve namuslarına el sürmemelerini sağladı. Moğollar o bölgeden çekildikten bir süre sonra, Ebü'l-Feth Şam'dan ayrılarak Mısır'a gitti. Orada vefât edinceye kadar insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirerek fâideli oldu.

İbn-i Zeki onun hakkında: "Hülâgu Şam'ı istilâ ettiği zaman, Ebü'l-Feth Kemâleddîn, Haleb, Şam ve diğer eyâletlerin kadılığına ta'yin edildi. Hülâgu'nun çekilmesinden sonra ise, Kâdı Ebü'l-Feth Mısır'a giderek buraya yerleşti" demektedir.

İbn-i Süyûtî ise onun hakkında; "Ebü'l-Feth Kemâleddîn et-Tiflisî; fakîh, fâzıl, usûl-i fıkıhda derin âlim, hayır ve hasenat sahibi bir âlim idi. Ölene kadar ilim neşretti" demektedir.

Kutb el-Yünûnî de onun için; "Kemâleddîn et-Tiflisî çok ihsân sahibi idi. Müslümanların kanlarının akıtılmasına mâni oldu. Şam kadılığı sırasında, fakir olmasına ve ailesinin kalabalık olmasına rağmen, dünyalık hiçbir şeye meyl etmedi" demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 309

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 267

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 416

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 337

ÖMER BİN HASEN EL-ENDÜLÜSÎ (Ebü'l-Hattâb İbn-i Dıhye)

Endülüs'te yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, Ömer bin Hasen bin Ali bin Muhammed bin Ferh İbni Halef bin Kûmiş bin Mezlâl bin Mellâl bin Bedr bin Ahmed bin Dıhye bin Halîfe bin Ferve el-Kelbî el-Belensî el-Endülüsî'dir. İki neseb ile meşhûrdur. Baba tarafından Eshâb-ı Kirâmdan Dıhye-i Kelbî'nin (radıyallahü anh) soyundan olup, anne tarafından Hazreti Hüseyn'nin nesebindendir. Annesinin nesebi Emet-ür-Rahmân binti Ebî Abdullah bin Ebi'l-Bessâm Mûsâ bin Abdullah bin Hüseyn bin Ca'fer bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Mûsâ bin Ca'fer bin Muhammed bin Ali bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'dir (radıyallahü anhüm). "İbn-i Dıhye" diye meşhûr oldu. "Sıbt-ı Ebi'l-Bessâm" diye de tanınırdı. Künyesi Ebü'l-Hattâb'dır. 544 (m. 1149) senesinde Endülüs'te doğdu, önce burada ilim tahsil etti. Sonra Mısır'a gelip oraya yerleşti. Birçok hafızdan hadîs-i şerîf dinledi. "Sahîh-i Müslimi" ezberleyen hafızlardandır. 633 (m. 1235) senesi Rebî'ul-evvel ayının ondördüncü günü Kâhire'de vefât etti.

Hadîs, nahiv, lügat ve edebiyat ilimlerinde büyük bir âlim olan Ebü'l-Hattâb İbni Dıhye, Endülüs'te Ebü'l-Kâsım bin Beşkûvâl, Ebû Abdullah bin Mücâhid. Ebû Bekr İbni Ced, Ebû Abdullah bin Zerkûn, Ebû Bekr bin Ca'fer el-Lemtûnî, Ebü'l-Kâsım bin Hubeys ve bunların tabakası sayılan birçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf dinledi. Hadîs ilminde ince ve derin bilgilere sahipti. Dinlediği hadîs-i şerîfleri güzel bir hat ile yazarak, onları unutmamak için kayıt altına alırdı. İlmî zabıtları ile meşhûr oldu. Lügat, nahiv ve Arapçanın diğer kollarında böyle çok zabıtları vardır. Dâniyye kadılığına ta'yin edilmişti.

İbn-i Dıhye-i Kelbî, âlimlerin ve fazilet sahiplerinin meşhûrlarından idi. Hadîs ilimlerinin her kolunda mütehassıstı. Nahiv ve lügat ilimlerini, Arab târihini ve şâirlerini çok iyi bilirdi. Endülüs'teki şehirlerin bir çoğunda, hadîs-i şerîf öğrenmekle meşgûl oldu. Bu şehirlerde, birçok âlimlerle, şeyhlerle buluştu. Oradan Birr-ül-udve denilen yere gitti. Merrâkûş şehrine gelip, oranın ilim ve fazilet sahipleriyle buluştu. Sonra Afrikıyye'ye, oradan da Mısır diyârına geldi. Daha sonra, Şam'ı, Bağdad'ı ve doğudaki şehirleri dolaştı. Bağdad'da İbn-i Husayn'ın talebelerinin ba'zılarından, Vâsıt'ta Ebü'l-Feth Muhammed bin Ahmed bin Meydânî'den hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. İran'ı, Horasan'ı ve daha yukarıdaki şehirleri, Mâzenderân'ı dolaşıp gezdi. Bunun sebebi, hadîs-i şerîf öğrenmek, bu yerlerdeki büyük âlimlerle buluşmak ve onlardan ilim tahsil etmekti. Aynı şekilde ondan da hadîs-i şerîf dinleyip istifâde ettiler. İsfehân'da, Ebû Ca'fer es-Saydalanî'den, Nişâbûr'da, Mensûr bin Abdülmün'im el-Ferâvî'den hadîs-i şerîf dinledi. 604 (m. 1207) senesinde, Horasan tarafına doğru giderken, Erbîl şehrine geldi ve orada, şehrin sultânı Melikülmuazzam Ebû Sa'îd Muzafferüddîn Kükbûrî bin Zeynüddîn Ali ile karşılaştı. Mevlîd kandili olduğu için şenlikler yaptığını, ikram ve ihsânlarda bulunduğunu gördü. O'nun bu kıymetli işini öven, "Kitâb-üt-tenvîr fî mevlîd-is-sirâc-il-münîr" adını verdiği bir eser yazıp, huzûrunda bizzat kendisine okudu.

El-Ebbâr onun hakkında diyor ki: "Edebde kemâl derecesine yükseldi. Çok yeri dolaşıp ilim tahsil etti. Kıymetli eserler yazdı

ve ders verdi. 613 (m. 1216) senesinde, benim için icâzet yazdı."

Şemseddîn Muhammed Zehebî, "Tezkiret-ül-huffâz" adındaki eserinde diyor ki: "O, Mısır'da Bûsırî'den ve onun tabakasındaki hadîs âlimlerinden çok hadîs-i şerîf dinledi. Vâsıt'ta İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in "Müsned"ini Mendâî'den, İmâm-ı Taberânî'nin "Mu'cem"inin tamâmını Saydalânî'den dinledi. 600 (m. 1203) senesinde, İmâm-ı Mâlik'in "Muvattâ"sını rivâyet etti. Kendisi, onu Ebû Amr bin Salâh'dan dinlemişti. Ayrıca o, ba'zı şeyhlerinin huzûrunda "Sahîh-i Müslim"i ezberinden okumuştu. O, ilminin ve faziletlerinin çokluğu ile tanınırdı."

Kâdı İbn-i Vâsıl diyor ki: "Ebü'l-Hattâb İbni Dıhye, ilminin ve hıfzının çokluğu ile tanınmıştı."

İbn-i Hılligân diyor ki "O, Erbîl'e geldiğinde, oranın sultânı için "Kitâb-ül-Mevlîd"ini yazdı ve onu kasidelerle medhetti. Ebü'l-Hattâb'ın babası ticâretle meşgûl olurdu. O da "Kelbî" diye tanınırdı. Onun Hâfız Şerefüddîn Hanbelî'den icâzet aldığını işittik."

Eserleri çoktur. Başlıcaları şunlardır: 1. El-İ'lâm-ül-mübîn fil-müfâdale beyne ehl-is-Sıffîn, 2. En-Nebrâs fî târihi hulefâ-i âl-i Abbâs, 3. El-İlm-ül-meşhûr fî fedâil-il-eyyâm veş-Şühûr, 4. El-Matribü min eş'âr-i ehl-il-magrib, 5. Nihâyet-üs-süûl fî hasâis-ür-Resûl (aleyhisselâm), 6. Kitâb-ül-mevlid.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 280

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 448, 450

3) Tezkiret-huffâz cild-4, sh. 1420

4) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 292

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 160, 161

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 786,

ÖMER BİN MES'ÛD EL-BEZZÂR

Evliyânın meşhûrlarından. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin talebelerinden olup, hadîs ve fıkıh ilminde de âlimdir. 533 (m. 1138) senesinde doğdu. 608 (m. 1211)'de vefât etti. Tasavvuf ilmine ve hâllerine Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde kavuştu. Uzun müddet ondan ayrılmadı. Fıkıh ilmini de ondan, hadîs ilmini Ebü'l-Kâsım Saîd bin el-Bennâ, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Nâsırüddîn gibi âlimlerden öğrenmiştir. Güzel sûretli, güzel ahlâk sahibi, hoş sohbet bir zât idi. Çok mücâhede yapar ve çok ibâdet ederdi. Yüzünde ibâdet ve tâat nûrları parlar, konuştuğu zaman ağzından adetâ nûr saçılırdı. Âhirette başa gelecek korkulu hâllerden bahsedince, dudakları morarır, benzi sararırdı. Herkes tarafından sevilir ve ziyâret edilirdi. Sohbetinde bulunanları yetiştirmiş, kemâle erdirmiştir. Önceleri ticâretle uğraşır, dükkânında kumaş satardı. Sonra ilme yönelip, bu husûsta ve bilhassa tasavvufta çok ilerledi. Her taraftan sohbetlerine geldiler, İleri gelen kimseler onun sohbetine katılarak, zühd ve takvâ sahibi oldular. Pekçok hürmet, alâka ve ikram görüp, sevildi. Nasihatlerine uyulan bir zât idi. Pekçok kimse onun elinde tövbe etmiştir.

Bir şiirinin tercümesi şöyledir: "Allahım, hamd senin içindir ve ancak sana mahsûstur. Biz ise senin verdiğin ni'metlere ehil olamadık. Kusurlarımızın çokluğuna rağmen, ni'metlerini bol bol ihsân ettin. Sanki biz onu haketmişiz gibi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 120

ÖMER BİN SA'ÎD EL-HEMEDÂNÎ

Fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ömer bin Saîd bin Ebü-s-Sü'ûd el-Hemedânî olup, künyesi Ebü'l-Hattâb'dır. Aslen Yemen'de, Cebele şehri yakınlarında bulunan Zî Akîb köyündendir. 663 (m. 1264) senesinde vefât etti. Kabri belli olup ziyâret edilmekte, insanlar onun kabrini ziyâret etmek, onunla bereketlenmek ve onun hürmetine Allahü teâlâya duâ etmek için etrâftaki beldelerden akın akın gelmektedirler. Ömer bin Saîd hazretleri, fakîh Muhammed bin Ömer hazretlerinin talebesi olup, ondan da birçok zât istifâde etmiştir.

Ebü'l-Hattâb Ömer bin Saîd (radıyallahü anh), fıkıh ilminde derin âlim ve evliyâlık yolunda tam ve yüksek bir veli idi.

Birçok ilmi ve bu ilimlere uygun amel etmeyi kendisinde toplamıştı. Âbid ve zâhid bir zât idi. Kendi hâlinde yaşar, kimse ile alâkadar olmaz, dünyâya meyletmez, vakitlerini devamlı olarak ibâdet ve tâatla, Allahü teâlâyı anmakla geçirirdi. Keşif ve kerâmet sahibi çok yüksek bir zât idi.

Ömer bin Saîd hazretlerinin hocası Muhammed bin Ömer (radıyallahü anh) bir gece vakti vefât etti. Bu sırada Ömer bin Saîd (radıyallahü anh) hocasının bulunduğu köyden çok uzak bir köyde bulunuyordu ve bu köyde de Muhammed bin Ömer'in (radıyallahü anh) vefât ettiğini hiç kimse duymamıştı. Fakat Ömer bin Saîd (radıyallahü anh) kerâmet olarak, hocasının vefât ettiğini anladı ve talebelerinden bir kısmını yanına alarak derhal yola çıktı ve hocasının defnine yetişti. Orada bulunanlar, Ömer bin Saîd'in birden bire gelmesine çok hayret ettiler. Çünkü o hocasının vefât ettiğini bilmiyordu ve kendisine bir haberci de gönderilmemişti. Anladılar ki, bu hâl, Ömer bin Sa'îd hazretlerinin keşiflerinden biriydi.

Rivâyet edilir ki, bir kimse, o zamanda bulunan büyük âlimlerden birine gelerek dedi ki: "Efendim! Rü'yâmda çok büyük bir nûr gördüm. O nûr, Ta'ker dağı eteğinden yükseldi. Gittikçe yükseliyordu. Ben hayretle seyrediyordum. O nûr nihâyet semâya kadar yükseldi. Semâ yarıldı (açıldı) ve o nûr semâdan içeri girip kayboldu. Bu rü'yânın hikmeti ve ta'biri nasıldır?" Bunları dikkatle dinleyen o büyük âlim, o kimseye buyurdu ki: "Bu, Ta'ker dağı eteğinde bulunan çok büyük bir âlimin vefât edeceğine alâmettir. Hattâ o âlim vefât edince, yerler bile sarsılır." Ta'ker dağı, o muhitte bulunan en yüksek dağ idi ve Ömer bin Saîd hazretlerinin köyü bu dağın eteğinde bulunuyordu. Hakîkaten de, Ömer bin Sa'îd hazretlerinin vefât ettiği gün yer sarsıntısı oldu. O civarda bulunanlardan yahudilerin en âlimi olan ve Tevrat'ı en iyi bilen kimse olarak tanınan bir kimse, o gün müslümanlardan bir kimseyi görüp ona; "Bu büyük zelzele, sizin âlimlerinizin büyüklerinden birinin vefâtına alâmettir" "dedi. O müslüman kimse hayret edip araştırmaya başladı. Nihâyet Ömer bin Saîd hazretlerinin o gün vefât ettiğini öğrendi. Türbesi, yüksek zâtların bulunduğu bir kabristanda olup, hiçbir kimse uygunsuz bir hâlde o türbeye yaklaşamamaktadır. Hattâ Ömer bin Sa'îd hazretlerinin köyü ve o köyde sakin olanlar, o köyde bulunanlar, her türlü korkulacak hâllerden emîndirler. O köye sığınmış olan birine bir kimse bir kötülük yapmak istese, o kimseye bir zarar veremeyeceği gibi, kendisi de derhâl bir belâ ile cezalandırılır. Bu ve benzeri hâller çok defa görülüp tecrübe edilmiştir. Bir kimsenin bir ihtiyâcı olur, bu ihtiyâcının görülmesi için bu zâtın türbesine gider ve bu zâtı vesile ederek duâ ederse, Allahü teâlânın izni ile ihtiyâcı hallolur.

> Fakîh Ömer bin Saîd hazretleri, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin şu hadîs-i şerîfini nakletmiştik: "Kim, her gün otuzüç defa "Allahümme salli ala Muhammedin salâten tekûnü leke ridâen ve lihakkehi edâen" derse vefât ettiğinde kabri ile Peygamberi Muhammed'in kabri arası açılır (Muhammed aleyhisselâmı görür)."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 219

ÖMER FERGÂNÎ (Ömer bin Muhammed)

Hanefî âlimlerinden. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Ömer bin Muhammed bin Ebû Nasr'dır. Künyesi Ebû Hafs olup, lakabı Reşîdüddîn'dir. 632 (m. 1234) târihinde vefât etti. Kendi memleketi olan Fergâne'de âlim oldu. Fergâne, Mâverâünnehr şehirlerinden birisidir. Ömer Fergânî daha genç yaşta Bağdad'a geldi. Şihâbüddîn Ömer Sühreverdî ile görüştü. Bağdad'ın batı tarafında bulunan Mensûr Câmii'ne komşu olan Züzenî dergâhında kaldı. Sonra, Vâsıt şehrine gitti. Vâsıt şehrinin civarındaki yerlerde bulundu. Senelerce Ahmed Rıfâî hazretlerinin oğullarının yanında kaldı. Bu zaman zarfında kendisini ibâdete verdi. Onlarla akraba oldu. Onlar kendisinden çok istifâde ettiler. Onun yanında fıkıh okudular. İki sene sonra Bağdad'a döndü. Buradan Şam ve Cezire mıntıkasına gitti. Sincâr'da bir müddet kaldı. Sincâr Câmii'nde fıkıh ve edebî ilimler ve usûl-i fıkıh okuttu. Tekrar Bağdad'a döndü. Bir müddet Bağdad'ın batı tarafında bulunan Amîd dergâhında kaldı. Kendisine Tutuşiyye Medresesi'nde ders vermesi teklif edildi. Fakat o bunu kabûl etmedi. 631 (m. 1234) senesi Receb ayında Müstensıriyye Medresesi açıldığında, Reşidüddîn o gün önde gelen Hanefî âlimlerinden idi. Burada ders vermesi teklif edildi, önce bu teklifi şiddetle reddetti ise de, daha sonra kabûl etti. Vefâtına kadar, orada müderris olarak kaldı. Vefâtında memleketin ileri gelenleri, kalabalık bir cemâat hâlinde cenâze namazında bulundu. Hayzerân kabristanına defnedildi.

İbn-i Neccâr, Ömer Fergânî'yi şöyle anlatır: "O, fıkıh, usûl, hılâf, kelâm ve Arabî ilimlerde pek yükselmişti. Çok güzel hattı vardı. Nazım ve nesirde pek mahir idi. Tasavvuf yolunda da pek ileri derecelerde olup, çok ibâdet ederdi. Tevâzu ve ahlâk sahibi idi. İbn-i Kati'î'nin yanında, Sahîh-i Buhârî'nin çoğunu okudum. O da, ben okurken dinliyordu. Hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmamıştır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Ulemâ-i Müstensıriyye cild-1, sh. 118,

2) Bugyet-ül-vuât sh. 346

3) Mir'ât-ül-cinân cild-4, sh. 243

4) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 396

OSMAN BİN ABDÜLKERÎM ET-TİZMENTÎ

Mısır'da yetişen fıkıh âlimlerinden, müderris ve kadı. İsmi, Osman bin Abdülkerîm bin Ahmed bin Halîfe es-Sinhâcî et-Tezmentî olup, künyesi Ebû Amr'dır. Lakabı Sedîdüddîn'dir. Aslen, Cezayir'de bulunan meşhûr Sınhâce kabilesinden olup, 605 (m. 1208) senesinde Mısır'da Nil nehri kenarında bulunan köylerden Tizment'te doğdu. 674 (m. 1276) senesi Zilka'de ayında, Mısır'da Kâhire'de vefât etti.

Tizment'te doğup yetişen Sedîdüddîn hazretleri, ilim öğrenmek için Kâhire'ye geldi. Orada ilim öğrenmekle meşgûl oldu. Mısır hatîbi olarak bilinen Ebû Tâhir el-Ensârî'nin ve Sultân-ül-ulemâ İzzeddîn İbni Abdüsselâm'ın talebesidir. Bunlardan başka âlimler ile de görüşüp, sohbetlerinde bulundu. İstifâde etti. Kendisi de Fâkîh-üz-zemân Ebü'l-Abbâs İbn-ür-Rifâ hazretlerini ve başka âlimleri yetiştirdi. Bilhassa fıkıh ilminde çok yüksek olan Tizmenti hazretleri, Fâdıliyye (Kutbiyye) Medresesi'nde müderrislik (ya'nî öğretim üyeliği) yapardı. Dört mezhebin inceliklerini bilmekte, müşkilleri halletmekte fevkalâde idi. Birbirlerine husûmet, düşmanlık besliyenleri tatlı dil, güler yüzle çok güzel idâre ederek aralarını bulur, kırgınlık ve dargınlıklara son verirdi. Kâdılık da yapmıştır. Kâdı Kemâleddîn Ahmed bin Îsâ bin Rıdvan, el-Âlem-ez-zâhir fî menâkıb-il-fakîh Ebi't-Tâhir isimli eserinde şöyle anlatıyor "Birgün, medresede İzzeddîn İbni Abdüsselâm, dersi anlatıp bitirdikten sonra, Sedîdüddîn-i Tizmenti'ye dersi tekrar etmesini söyledi. O da dersi açıklayarak tekrar etmeye başladı. Dinliyenler hep âlim ve fâdıl zâtlar idi. Öyle güzel anlatıyor, ibâresi o kadar hoş idi ki, dinliyenler çok hayret ediyor, adetâ zevklerinden coşuyorlardı. Kendisini hased eden, kıskananlar ve ba'zı tuzaklar hazırlamaya çalışanlar için de; "Onlara de ki! Siz elbette muhakkak, yakında mağlûp olacaksınız..." (Âl-i İmrân-12) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okurdu." Tâcüddîn-i Sübkî hazretleri buyuruyor ki: "Sedidüddîn hazretleri; ilim, edeb, çok güzel konuşma, çok güzel ikna etme gibi kabiliyetler ve yüksek dereceler bakımından yukarıda bahsedildiği gibi, hattâ daha ziyâde vasıflara sahip idi. Kâdılık yapmayı, insanlara adâlet ve şefkat ile muâmele ve hükmetmeyi severdi. Vefât ettiği zamanda Kâhire'de kadı idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 336

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 318

3) Hüsn-ül-Muhâdara cild-1, sh. 416

OSMAN ES-SERÛCÎ

Endülüs'te yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Osman bin Yûnus el-Ca'berî es-Serûcî'dir. Endülüs'de bulunan Elbîre şehrinde yaşardı. 698 (m. 1299) senesinde Elbîre'de vefât etti. Kendisi için orada güzel bir türbe yapıldı. Ziyâret edilmektedir. Kerâmetler ve faziletler sahibi yüksek bir velî idi.

Bir defasında, dergâhında bulunan hizmetçilerden biri, yakında bulunan bir sarnıçtan su almak için gitmişti. Su almaya çalışırken, elinde bulunan ipi ve kovayı sarnıca düşürdü. Çıkarmak için uzun bir sopa sarkıttı. Çıkaramadı.

Başka yolları da denedi. Fakat, her ne yaptı ise de, ipi ve kovayı çıkarmaya muvaffak olamadı. Nihâyet geri gelip Osman Serûcî hazretlerine durumu arzetti. Hizmetçiye, o uzun sopayı tekrar sarkıtmasını söyledi. O da; “Peki efendim” deyip, sarnıcın başına gitti. Sopayı sarkıttı. Bir de ne görsün. Osman Serûcî (radıyallahü anh), elinde ip ve kova ile sarnıçtan çıkıyor. Hizmetçi çok hayret etti. Kovaya su doldurup dergâha geldi. Orada bulunan bir arkadaşına bu hâdiseyi anlattı. O da; “Nasıl, olur? Hocamız, oturduğu yerden hiç ayrılmadı. Senin bir yanlışın olmasın?” dedi. Hizmetçi, hocasının, yerinden hiç ayrılmadığını başkalarından da sorup iyice öğrendikten sonra anladı ki, bu hâl, Osman Serûcî’nin bir kerâmeti idi.

Sirâc ed-Dımeşkî, güvenilir zâtlardan Muhammed bin Elbîrî’nin şöyle anlattığını haber veriyor: “Biz, bir zaman güvercin avına çıkmıştık. Av esnasında ben, geniş ve derin bir kuyuya inmiştim. Bir türlü çıkamadım. Nihâyet Osman Serûcî hazretlerinden yardım istedim. O anda başımın üzerinde bir el hissettim. O eli tuttum. O el, beni kuyudan çıkardı. Ben kuyuda çektiğim sıkıntı sebebiyle, dışarıya çılanca bir müddet baygın olarak kaldım. Kendime geldiğimde Osman Serûcî’ye teşekkür etmek için, avladığım güvercinlerden yirmi tanesini ona hediye etmeyi düşündüm. Avladığım diğer kuşları pazarda satıp, ondan sonra Osman Serûcî’ye gidecektim. Pazara giderken dergâhının önünden geçiyordum. Bana ismimle hitâb edip hatırımı sordu Yanına varıp elini öptüm. Bana; “Dün gece rahatsız mı oldun?” buyurdu. Ben de; “Efendim, çok teşekkür ederim. Allahü teâlâ size çok hayırlar versin” dedim. Tebessüm etti ve “Bizim için ayırdığın yirmi güvercin nerede?” dedi. Ben de ayırdığım güvercinleri ona hediye ettim. O da güvercinleri talebelerine verdi.”

Başka bir kimse şöyle anlatır: “Ben Elbîr’de, Osman Serûcî’nin yakınında bulunurdum. Fakat yüksek bir zât olduğunu bilmezdim. Birgün sefere çıktım. Uzak bir memlekete vardım. Orada bir kimseyle karşılaştım. O kimse benim Elbîr’den geldiğimi anlayınca, Osman Serûcî hazretlerinin nasıl olduğunu sordu. Onu çok seviyor, hürmet ve edeble bahsediyordu. Ona selâm ve hürmetlerini götürmemi, duâ etmesini istiyordu. O kimseye; “Sen bu zâtı bu kadar büyük tutuyorsun. Üstünlüğünden bahsediyorsun. Peki sen onu gördün mü?” diye sordum. O kimse de şöyle anlattı: “Benim böyle söylememe hayret mi ediyorsun? Onun büyüklüğünden şüphe mi ediyorsun?” dedi. Ben bir defasında, yüz adam boyu yüksekliğindeki bir yerden düşmüş idim. Havada iken ondan yardım istedim. Hemen o anda Osman Serûcî hazretlerinin elini gördüm. Beni havada tuttu ve yavaşça yere koydu.” Bunları dinleyince, onu denemek için inkârda bulundum. “Böyle değildir gibi sözler söyledim. Bunun üzerine o kimse; “Ben evliyânın kerâmetine inanırım. Bu işin hakîkati de böyledir. Doğru söylüyorum” dedi. Sonra Elbîre’ye döndüm. Fırat nehri üzerinde bir kayıkla gidiyordum. Osman Serûcî’nin dergâhının önünden geçiyordum. Dergâhın kapısında idi. Beni görünce, benden uzakta olduğu ve iyi tanınmadığım hâlde bana ismimle seslenerek; “Ey filân! Sana göre fakirlerin (evliyânın) kerâmetine inanılmaz, sâlihlerin hâlleri ve onlara inananlar inkâr edilir öyle mi?” buyurdu. Bunları duyunca, ben de onun bir kerâmetine şâhid oldum ve evliyânın kerâmetlerinin hak olduğuna inandım. Önceki inkârıma da pişman olup tövbe ettim. Cehâletimi ve kusurlarımı i’tirâf ederek yanına geldim. Ellerini öptüm. Uzak memleketlerde, seferde iken karşılaştığım ve bana evliyânın kerâmetinin hak olduğunu bildiren zâtın selâm ve hürmetlerini de arzettim. O kimsenin selâmını aldı ve kendisine hayır duâ etti. Ben de bu zâtın talebelerinden oldum.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 144

OSMAN HÂRÛNÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü’n-Nûr’dur. Hâce Osman, zamanının İmâmı idi. Ömrünün yetmiş senelik bir kısmını riyâzet ve mücâhede ile geçiren Hâce Osman, 617 (m. 1220) senesi Şevval ayının beşinde doksanbir yaşında iken vefât etti. Hâce Osman, İran’ın Nişâbûr şehrine bağlı Hârûn isimli beldede yaşadı.

Osman Hârûnî, Hâce Hacı Şerîf Zendenî’den edeb ve ilim öğrendi. Hocası vefât edince, onun yerine geçti. Hâce Osman Hârûnî’nin dört büyük talebesi vardı. Bunlar; Hâce Mu’înüddîn Hasen Senceri Çeştî, Hâce Necmüddîn Sugrâ, Şeyh Sa’dî Tenkuhî ve Şeyh Muhammed Türkî’dir.

Osman Hârûnî devamlı nefsi ile mücâdele ederdi. Hiçbir zaman doyuncaya kadar yiyip içmezdi. Geceleri çoğunlukla uyumaz, ibâdet ederdi. Çok acıktığı zaman, sâdece bir iki lokma yemek yerdi. Duâsı makbûl bir zât idi. Duâsı reddedilmez, cenâb-ı Hak tarafından yaratılırdı. Âhireti düşünerek çok ağlardı. Menkıbeleri ve kerâmetleri çoktur.

Şöyle anlatılır: “Osman Hârûnî, ilk defa hocasının huzûruna gelip tövbe edince, hocası ona; “Şu dört şeyi terk etmelisin: 1. Dünyâyı ve dünyâ ehlini. 2. Arzularını ve hırslarını. 3. Nefsin neyi hatırlayıp isterse onu. 4. Allahü teâlâyı zikr etmek için, gece uykuyu. Netice olarak Allahü teâlâdan başka herşeyi terketmelisin. Herkesi kendinden iyi bil ki, hepsinden iyi olasın. Tevâzu sahibi ve alçak gönüllü ol ki, evliyâlık makamına ulaşasın. Böyle olmıyanın bizim yolumuzla ilgisi yoktur” buyurdu. Osman Hârûnî, hocasının bu nasîhatına uyarak çok riyâzet çekti. Üç yıl sonra, hocası tarafından ona vekîl olma izni verildi İsm-i a’zâma kavuştu. Zâhirî ve ma’nevî ilimleri öğrendi.”

Şöyle naklederler: “Birgün Hâce Osman namazda iken gâibten bir ses; “Ey Osman, namazını beğendim ve kabûl ettim. Dileğini iste vereyim” dedi. Namazdan sonra; “Yâ Rabbî! Ben senden seni istiyorum” dedi. Yine; “Ey Osman, isteğini kabûl ettim. Başka ne istersen iste ki vereyim” deyince, Osman Hârûnî; “Yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden olan bütün müslümanların günahkârlarını affet” diye niyazda bulundu. Bunun üzerine o ses; “Onlardan otuzbin günahkârı sana bağışladım” dedi. Osman Hârûnî bundan sonra her namazının arkasından hep böyle duâ eder ve aynı cevâbı işitirdi. Onun duâsı ile affolanların sayısını ancak cenâb-ı Hak bilir.”

Şöyle nakledilir: “Osman Hârûnî çok seyahat ederdi. Birgün halkı mecûsî (ateşperest) olan bir yerin yakınına geldi. Bir ağaç altında namaz kılmaya başladı. Fahreddîn isimli yardımcısı ateş getirmek için o köye gitti. Fakat halk ona ateş vermedi. Osman Hârûnî abdestini tazeleyip ateş almak için köye kendisi gitti. Oranın halkını ateşe tapar buldu. Başkanlarının yedi yaşındaki oğlu da orada idi. Osman Hârûnî onlara; “Boşuna bu ateşe tapıyorsunuz. Ateş, cenâb-ı Hakkın âciz bir yaratığıdır. Onun sahibi olan Allahü teâlâya niçin tapmıyorsunuz dedi. Mecûsîlerin başkanı; “Ateşin, bizim dînimizde yeri büyüktür” deyince, Osman Hârûnî ona; “Bu kadar kıymetli yıllarını kendisine tapmakla harcadığın ateşe bir uzvunu koy da yakmasın” dedi. Başkan; “Ateşin âdeti yakmaktır. Buna kim karşı gelebilir?” diye sorunca, Osman Hârûnî, başkanın çocuğunu yakaladığı gibi ateşe attı. Kendi de ateşin içine girerek bir müddet kaldı. Ateş bir gül bahçesi oldu ve onlara birşey olmadı. Mecûsîlerin hepsi bu duruma hayran kalarak, tövbe ettiler ve müslüman oldular. Başkanın ismini Abdullah, oğlununkini İbrâhim koyan Osman Hârûnî bir süre orada kalarak, onlara İslâmiyeti öğretti.”

Mu’înüddîn Muhammed Hasen Sencerî anlatır: “Birgün Osman Hârûnî ile birlikte bir seyahate çıkmıştık. Dicle kenarına geldiğimizde, karşıya geçebilmek için bir kayığın bulunmadığını gördük. Osman Hârûnî bana dönerek; “Gözlerini kapa!” buyurdu. Birkaç saniye sonra; “Aç!” dedi. Gözlerimi açtığımda karşı sahile geçmiş olduğumuzu gördüm. Bunun üzerine Allahü teâlâya şükrettim.

Yine Muhammed Hasen Senceri anlatır: “Birgün Osman Hârûnî’nin huzûruna bir şahıs gelerek; “Kırk yıldır kayıp oğlumdan bir haber alamıyorum” deyip, Fâtiha ve duâ taleb etti. Osman Hârûnî bir müddet murâkabeye daldı. Sonra orada bulunanlara; “Niyet edip Fâtiha okuyun da bu zâtın oğlu bulunsun” buyurdu. Oradakilerin hepsi denileni yaptılar. Osman Hârûnî bir müddet daha murâkabeye daldı. Sonra o zâta; “Git, oğlun inşâallah evine gelmiştir” buyurdu. O zât kendi evine yaklaşınca, oğlunun döndüğü müjdelendi. Hasret giderdikten sonra, Osman Hârûnî’nin huzûruna gittiler. Osman Hârûnî o zâtın oğluna nerede olduğu ve başına gelenleri sordu. O da, bir gemide iken, esîr alınıp adalardan birinde zincirle bağlı iken, Osman Hârûnî’ye benzeyen birinin gelip, zincirleri çözdüğünü, gözünü kapat dediğini ve aç deyince kendini evde bulduğunu, sonra da o pirin kaybolduğunu söyledi. Daha sonra bu zâtın oğlu, Osman Hârûnî’nin hâlis talebelerinden oldu.”

Şöyle anlatılır: “Birgün bir grup dinsiz gelip kendisini tecrübe için gönüllerinden ikram etmesini istedikleri yemekleri geçirdiler. Osman Hârûnî onları kabûl ederek, ellerini yıkattı. Besmele çekip eliyle semâya doğru işâret ettikçe, herbirinin isteği ve arzusu olan yemekler gelmeye başladı. Sonra Osman Hârûnî “Yiyin!” buyurdu. Onlar da doyuncaya kadar yediler. Duruma hayret edip; “Sizin büyüklüğünüzü gördük, benzeriniz yok. Duâ edin de müslüman olmakla şereflenelim” dediler. Osman Hârûnî; “O hidâyet, cenâb-ı Hakkın işidir. Ben âciz biriyim. O dilerse lütfeder, kat kat ihsân eder” buyurdu. O kâfirler, o anda, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile müslüman oldular. Daha sonra Osman Hârûnî’nin talebelerinden oldular.”

Mu’înüddîn Muhammed Sencerî yine şöyle anlatır: “Bir komşum vardı. Osman Hârûnî’nin talebelerinden idi. Bu komşum vefât etti. Cenâzesinde bulundum. Cenâze kabre konunca herkes gitti. Ben biraz kalıp, murâkabeye daldım. O anda azap melekleri geldi. O sırada Osman Hârûnî de orada hazır oldu. Onlara; “Bu benim talebelerimdendir. Ona azâb etmeyin” dedi. Melekler gittiler, sonra hemen geri geldiler ve cenâb-ı Hak; “Bu şahıs senin hilâfına iş görürdü” buyurdu

dediler. Osman Hârûnî onlara; “Evet! Fakat bize intisâb etmişti” dedi. O anda cenâb-ı Haktan şu emir geldi: “Ey melekler! Osman Hârûnî’nin talebesinden elinizi çekiniz. Ben onu, Osman Hârûnî’nin dostluğuna bağışladım.” Ben de ümîd ederim ki, Osman Hârûnî’nin hürmetine bizi de affeder.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Siyer-ül-aktâb sh. 93

2) Hadîkat-ül-evliyâ 3. kısım, sh. 157

RADIYYÜDDÎN EL-GAZNEVÎ (Ali bin Sa’îd)

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Saîd bin Radıyyüddîn Abdülcelîl el-Lâlâ el-Gaznevî’dir. Evliyâdan Şeyh Saîd ve Şeyh Ali’nin babası, Hâkim-i Sinâyî’nin amcasının oğludur. 624 (m. 1227) senesi Rebî’ul-evvel ayının üçüncü günü vefât etti.

Ali bin Saîd el-Gaznevî hazretleri, Yûsuf-i Hemedânî, Ahmed-i Yekdest ve Necmeddîn-i Kübrâ gibi devrin meşhûr ve en büyük zâtlarıyla görüşüp, onlardan ilim öğrendi. Onların sohbetlerinde bulunmanın bereketiyle, evliyâlık yolunda çok üstün derecelere, yüksek makamlara kavuştu. Kendisinden ise, birçok kimse istifâde etmiştir.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri bir zaman hadîs-i şerîf tahsili için Hemedan’a gelmiş idi. Ali bin Saîd hazretlerinin bulunduğu köy, Hemedan’a çok yakındı. Necmeddîn-i Kübrâ’nın Hemedan’a geldiği gece, Ali bin Saîd bir rü’yâ gördü ki, rü’yâsında semâya kadar bir merdiven konmuştu ve merdivenin başında bir şahıs oturmuştu. İnsanlar birer birer onun önüne varıyorlar, o şahıs onların elinden tutup semânın kapısına iletiyordu. Orada da yine bir şahıs duruyordu ve birinci şahsın getirdiklerini teslim alıyor ve semânın kapısından içeri iletiyordu. Aynı şekilde, o şahıslar rü’yâyı gören Ali bin Saîd’i de semâdan içeri ilettiler. Rü’yânın bundan sonrasını Ali bin Saîd (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor “Beni semâdan içeri koydukları zaman, orada Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerini gördüm. Hemen koşup eline sarıldım. Benim elimi başka birinin eline verdi. O kimsenin elinden tutup, ikimizi yukarı çıkardı. Tâ Arş’a kadar ulaştırdı. Arş’a vardığımızda, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin sûretini gördüm. Arş üzerinde oturuyordu. Ben dedim ki, “Necmeddîn-i Kübrâ hangisidir? Merdivenin yanında bulunan mıdır? Semâ kapısına gelenleri içeriye alan mıdır? Semâ kapısından içeri girince gördüğüm müdür? Bizi Arş’a kadar yükselten midir? Yoksa Arş üzerinde oturuyor gördüğüm zât mıdır? Hepsini ona benzettim.” Bunun üzerine; “Oralarda gördüğün, onun kalıbının sûretleri, benzerleri idi. Burada Arş üzerinde oturuyor gördüğün de asıl kendisidir” dediler. Ali bin Saîd (radıyallahü anh) bu rü’yâyı anlatırken babası da orada idi. Sözünü bitirdikten sonra ona; “Şimdi sen, o yüksek zâtı görsen, bilir ve tanır mısın?” dedi. O da; “Evet, bilir ve tanırım” dedi. Bunun üzerine babası dedi ki: “O hâlde senin işin onu aramak, onu bulunca da kendisine teslim olmak, sohbetlerinden, feyz ve bereketlerinden istifâde etmek olsun. Öyle anlıyorum ki, senin yetişmen o zâtın elinde olacak” dedi.

Ali bin Saîd (radıyallahü anh); “Peki” deyip, bu zâtı bulmak, sohbeti ile şereflenebilmek için memleket memleket dolaşmaya başladı. Bir zaman yolu, Türkistan’da Hâce Ahmed-i Yesevî hazretlerinin dergâhına düştü. Orada Hâce hazretlerinin sohbetlerine devam ederken, bir taraftan da Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerini nerede bulabileceğini düşünüyor, bir haber alabilmek ümidiyle yaşıyordu. Birgün Harezm’den bir kimse Ahmed-i Yesevî hazretlerinin yanına geldi. Hâce Ahmed hazretleri o kimseye; “Harezm’de insanlarla meşgûl olan, onları yetiştirmek için gayret eden bir derviş var mıdır?” diye sordu. O gelen kimse; “Evet daha genç sayılabilecek yaşta bir zât, insanları irşâd etmekle, onlara hakikî kurtuluş yolunu anlatmakla meşgûl oluyor” dedi. Hâce hazretleri “Adı nedir?” diye sordu. “Necmeddîn-i Kübrâ’dır” dedi. O sırada içeride bulunan Ali bin Saîd (radıyallahü anh), Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin ismini duyunca derhal dışarı çıktı. Harezm’e gitmek için Hâce Ahmed Yesevî hazretlerinden izin istedi. Hazreti Hâce mevsimin kış olduğunu, yolculuğun meşakkatli olabileceğini, eğer isterse, kış mevsimi geçtikten sonra gidebileceğini söyledi ise de, Ali bin Sa’îd (radıyallahü anh) o zamana kadar tahammül edemiyeceğini, müsâade edilirse hemen gitmek istediğini, yol meşakkatine seve seve katlanacağını arzetti. Nihâyet izin verilip hazırlıklara başladı ve yola çıktı. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Harezm’e Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin hânegâhına ulaştı. Uzun zaman orada, Necmeddîn-i Kübrâ’nın (radıyallahü anh) sohbet ve hizmetinde bulundu. O büyük zâtın sohbeti ve bereketi ile, nice yüksek derecelere, ma’nevî makamlara kavuştu.

Radıyyüddîn Ali bin Sa’îd hazretleri, ilim öğrenmek için çok uzun seyahatler, yolculuklar yapıp, birçok âlimden ilim

öğrendi. Rivâyet edilir ki, bu zât, 124 ayrı âlimden ilim öğrenip tarikat hırkası giydi (hepsinden ayrı ayrı icâzet, diploma aldı). Kendisi de binbir minnet ve meşakkatlere katlanarak, büyük bir aşk ile öğrendiği bu ilmi, ilim âşıklarına, talebelere öğretti. Birçok kimse ondan istifâde etti.

İlim ve edeb öğrendiği hocalarına, onların Resûlullah efendimize kadar olan silsilelerine ve Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) bağlılık ve muhabbeti fevkalâde idi. Bu muhabbetin mükâfatı olarak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kullandıklara mübârek taraklarından bir tanesi ona ulaştı. Rivâyet edildiğine göre bu tarak, Ali bin Sa'îd hazretlerine ulaştırılmak üzere, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz tarafından Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) birine emânet edilip, tarağın verileceği Ali bin Saîd'in (radıyallahü anh) vasıfları da bildirilmişti. Bu emânet elden ele nihâyet Ali bin Sa'îd hazretlerine ulaştı. Ali bin Sa'îd (radıyallahü anh), bu tarağı büyük bir edeb ve hürmet ile bir hırkaya sardı. Bir kâğıda da kendi el yazısıyla; "Bu tarak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) taraklarından bir tanesi olup, bu fakire (Ali bin Saîd'e) erişmiştir (ulaşmıştır)" cümlesini yazıp tarağın yanına koydu. Rüknüddîn Alâüddevle Ahmed bin Muhammed es-Semnânî hazretleri de bu tarak için; "Bu emânet, Radıyyüddîn Şeyh Ali Lala için idi ve sahibine ulaştı" diye yazmıştı.

Radıyyüddîn Ali bin Sa'îd hazretlerinin, Peygamber efendimiz için yazdığı rubâî'nin tercümesi şöyledir:

"Gönül bin can ile sana tutulur.
Can da bin gönülle sana müşteri,
Talibin ne uyur, ne rahat bulur.
Tek arzu ettiği kavuşmak olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 492

RADIYYÜDDÎN HASEN SAĞANÎ

Hanefî fıkıh, hadîs ve lügat âlimi. İsmi, Hasen bin Muhammed bin Hasen bin Haydar'dır. Künyesi Ebü'l-Fedâil olup, lakabı Radıyyüddîn'dir. 577 (m. 1181) senesinde Safer'in onunda Lahor'da doğup, 650 (m. 1252) târihinde Ramazân-ı şerîf ayında Bağdad'da vefât etti. Hasen Sagânî (radıyallahü anh) önce babasından ilim öğrendi. Gazne'ye gidip orada yetişti. 615 (m. 1218) senesinde Bağdad'a gitti. Burada bir müddet kaldı. Bağdad'dan Hindistan'a, daha sonra hacca gitti. Oradan Yemen'e geçti. Sonra Bağdad'a gitti. Bilâhare Hindistan'a geri döndü. Tekrar Bağdad'a gitti. Lügat ilminde çok yükseldi. Hadîs, fıkıh ve zamanın diğer ilimlerinde de geniş bilgiye sahipti.

Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1) Mecmâ'ul-Bahreyn: Yazma olup Süleymâniye Kütüphânesi'nin Şehid Ali Paşa kısmı, 2673 numarada mevcûttur. Lügat ilmine dâir olup iki cilddir. 2) Et-Tekmile: Sıhah-ı Cevherî'ye tekmile olarak yazılmıştır. Altı cilddir. 3) El-Ubâb: Lügat ilmine dâir olup, harf sırasıyladır. Halîfe Mu'tasım'ın veziri Alkâmi için yazılmıştır. 4) Eş-Şevârid fil-lügat. 5) El-Ezdât, 6) Meşârik-ül-Envâr, hadîs-i şerîfleri ihtivâ eder. Abbasî halîfesi Müstensır için yazılmıştır. Beydâvî şarihi Şeyhzâde Muhammed tarafından şerh edilmiştir. 7) Şerh-i Sahîh-il-Buhârî, 8) Dürr-üs-sehâbeti fî mevâdıa vefeyât-üs-Sahâbe, 9) Şerh-u Ebyât-ıl-mufassal, 10) Yef'ül: Süleymâniye Kütüphânesi'nin Şehid Ali Paşa kısmı, 2719/1 numaralı mecmûada yazması mevcûttur. 11) Muhtasar-ül-Vefeyât, 12) Mâ teferrede bihî Ba'dü eimmet-il-lüga, 13) Ubâb-üz-zâhir. Süleymâniye Kütüphânesi'nin Ayasofya kısmı, 4701 numarada mevcûttur. 14) Ferâid-ül-kalâid: Süleymâniye Kütüphânesi'nin Lâleli kısmı, 1883 numarada mevcûttur.

Radıyyüddîn Ebü'l-Fedâil-Hasen bin Muhammed Sagânî, Süleymâniye Kütüphânesi'nin İ. İsmâil Hakkı kısmı, 387 numarada kayıtlı "Meşâruk-ül-envâr" adlı eserinde hadîs-i şerîfleri toplamıştır. Bu eserdeki hadîs-i şerîflerden ba'zılarında, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Bana itaat eden, Allahü teâlâya itaat etmiş olur. Bana isyan eden, Allahü teâlâya isyan etmiş olur. Benim emrime itaat eden, bana itaat etmiş olur. Emrime isyan eden, bana isyan etmiş olur."

"Bir kimse gusl abdesti alıp, sonra Cum'aya gelir, kendisine mukadder olan namazı kılar, sonra hatîb hutbesini bitirinceye kadar susar, sonra İmâm ile beraber namaz kılarsa, onunla diğer Cum'a arasındaki günahları ile beraber, üç günlük fazlasının günahları da af ve mağfiret olunur."

"Her kim zalimlik ederek bir yer alırsa, huzûr-i ilâhiye, Allahın gazâbına uğrayarak çıkar."

"Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, komşusuna eziyet etmesin. Allaha ve âhıret gününe îmânı olan misâfire

ikram etsin. Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, ya hayr söylesin veya sussun.”

> “Muhakkak doğruluk, insanı iyiliğe (hayra) götürür, iyilik de insanı Cennete götürür. Bir kimse ki doğruluğu kendisine şiar edinirse, o sıddîklık derecesine kavuşur. Yalan ise; insanı fücura (kötülüğe) sürükler. Kötülük de insanı Cehenneme götürür. O kimse ki yalancılığı kendisine şiar edinirse, Allahü teâlâ katında kezzâb (çok yalancı) olarak yazılır.”

> “Bir kul, Allahü teâlânın hoşnut olduğu bir kelimeyi (düşünmeden, farkında olmadan) söylese, Allahü teâlâ o kelime sebebiyle onun derecesini yükseltir. Şu bir kul da vardır ki, Allahü teâlânın gazâbına sebep olacak bir kelimeyi düşünmeden, farkında olmadan söylerse, Allahü teâlâ, o kötü söz sebebiyle o kimseyi Cehennemin dibine indirir.”

“Allahü teâlâ, her zaman yumuşak söylemeği sever.”

“Allahü teâlâ, gündüz günah işleyene geceye kadar, gece günah işleyene de sabaha kadar tövbe etmesi için mühlet verir. Bu, güneş batıdan doğuncaya kadar böyle devam eder.”

“Bir kimse evinde güzel bir gusl abdesti alarak Kûba Mescidi’ne gelir de, bu mübârek mescidde namaz kılmaktan başka bir niyeti olmazsa, bir umre etmiş gibi kendisine sevâb verilir.”

“Her kim beni rü’yâsında görür ve muhakkak o, hak ve gerçek olarak beni görmüştür. Çünkü şeytan, benim sûretime ve hilkatime giremez.”

“Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmağı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur.”

“Kâfir, bir iyilik yaptığı zaman, ona karşı dünyalık verilir. Fakat mü’mine gelince, Allahü teâlâ onun iyiliklerini âhırete saklar. Dünyada da tâatına göre rızık verir.”

“Bir kimse, bir mü’minin dünyâ üzüntülerini giderip ferahlandırırsa, Allahü teâlâ da onun üzüntülerinden birini giderir. Herkim bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ da, dünyâ ve âhırette onun ayıbını örter. Her kim, eli dar olan borçluya kolaylık gösterirse, Allahü teâlâ da, dünyâ ve âhırette ona kolaylık gösterir. Bir kul, din kardeşine yardımda bulundukça, Allahü teâlâ da ona yardım eder. Bir kimse ilim tahsili için yola çıkarsa, bundan dolayı Allahü teâlâ ona Cennet yolunu kolaylaştırır. Herhangi bir cemaat, câmilerden birinde toplanıp Kur’ân-ı kerîm okur; onların üzerine sekînet nâzil olup, onları rahmet kaplar, melekler onları kuşatır. Cenâb-ı Hak da onları, nezdinde olan melekler ve Peygamberlerle zikreder. Ameli kendisini geride bırakan kimseyi, nesebi ileri götüremez.”

“İnsanların yaptıklarını yazan meleklerden başka melekler de vardır. Yollarda, sokak başlarında dolaşırlar. Allahü teâlâyı zikredenleri ararlar. Zikredenleri bulunca, birbirlerine seslenirler. Buraya geliniz, buraya geliniz derler. Kanatları ile, onları sararlar. O kadar çokturlar ki, göğe varırlar. Kullarının her işini bilici olan Allahü teâlâ, meleklere sorarak; kullarımı nasıl buldunuz? Yâ Rabbî! Sana hamd ve sena ediyorlar ve senin büyüklüğünü söylüyorlar ve senin ayıblardan ve kusurlardan temiz olduğunu söylüyorlar, derler. Onlar, beni gördüler mi, buyurur? Hayır görmediler, derler. Görselerdi, nasıl olurlardı? buyurur. Daha çok hamd ederlerdi ve daha çok tesbih ederlerdi ve daha çok tekbir söylerlerdi, derler. Onlar benden ne istiyorlar? buyurur. Yâ Rabbî! Cennetini istiyorlar, derler. Onlar, Cenneti gördülermi? buyurur. Görmediler, derler. Görselerdi, nasıl olurlardı? buyurur. Daha çok yalvarırlardı, daha çok isterlerdi. Yâ Rabbî! Bu kulların Cehennemden korkuyorlar. Sana sığınıyorlar, derler. Onlar Cehennemi gördüler mi? buyurur. Hayır görmediler, derler. Görselerdi, nasıl olurlardı? buyurur. Görselerdi daha çok yalvarırlardı ve Ondan kurtulmak yoluna daha çok sarılırlardı, derler. Allahü teâlâ, meleklere; şâhid olunuz ki, onların hepsini affeyledim, buyurur. Yâ Rabbî! O zikr edenlerin yanında, filan kimse zikr etmek için gelmemişti. Dünyâ çıkarı için gelmişti, derler. Onlar benim misâfirlerimdir. Beni zikredenlerle beraberim. Onların yanında bulunanlar da, zarar etmezler, buyurur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 297

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 250

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 63, 64

4) El-A’lâm cild-2, sh. 214

5) “Meşârik-ül-envâr” Süleymâniye Kütüphânesi, İ. İsmâil Hakkı kısmı. No: 387

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1074

RÂFİÎ (Abdülkerîm)

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülkerîm bin Muhammed bin Abdülkerîm er-Râfiî, el-Kazvînî, künyesi Ebü’l-Kâsım, lakabı İmâdüddîn’dir. Ayrıca usûl ilminde ve târih ilminde de âlim olup, 555 (m. 1160)’de doğdu. 623 (m. 1226) senesinde Kazvîn’de vefât etti. Babasından, Ebû Hâmid Abdullah bin Ebi’l-Fütûh bin Osman (Ömer, el-İmrâni, Hatîb Ebû Nasr Hâmid bin Mahmûd el-Mâverâünnehrî, Hâfız Ebü’l-Alâî, Hasen İbni Ahmed el-Attâr el-Hemedânî, Muhammed bin Abdülbâki bin el-Battî, İmâm Ebû Süleymân Ahmed İbni Hasnuveyh ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Ebû Zür’a el-Makdisî’den ve diğer âlimlerden icâzetle hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; Abdülazîm Münzirî ve diğerleri rivâyette bulunmuştur.

İmâm-ı Râfiî, din ilimlerinde yetişmiş bir âlim idi. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve usûl ilimlerinde zamanında emsallerini çok geçmiştir. Nakil, irşâd, tahsil ve bilhassa fıkıhda çok meşhûr idi. Fıkıh ilminin yayılmasında büyük hizmeti olmuştur. Vera’ sahibi (şüphelilerden sakınan), zâhid (dünyâya düşkün olmayan) mütteki (haramlardan sakınan), sâlih bir zât idi. İbn-i Salâh onun için şöyle demiştir: “Acem beldesinde onun gibi bir âlim daha görmedim.”

İmâm-ı Nevevî de; “Râfiî; sâlih ve evliyâ zâtlardan olup, kerâmetler sahibidir” demiştir.

Ebû Abdullah Muhammed bin Muhammed İsferâinî onun için şöyle demiştir. “O bizim hocamızdır. Dinde büyük âlim olup, şer’î ilimlerde asrının en meşhûr âlimi idi. Usûl ve fürû’ ilimlerinde yetişmiş ve zamanın mezhebde müctehid âlimi idi. Tefsîr ilminde de zamanın en meşhûr âlimi idi. Kazvîn’de tefsîr dersleri verdiği ve hadîs-i şerîf dinletmek için kurduğu bir meclisi vardı.”

Şemsüddîn bin Hılligân şöyle nakletmiştir “İmâm-ı Râfii, 623 (m. 1226) senesinde vefât etti. O sene, vefât etmeden önce Celâleddîn Hârezmşâh ile görüşmüştü. Hârezmşâh Küffar ile savaş yapmış ve muzaffer olmuştu. Kazvîn’e uğradığı zaman, İmâm-ı Râfii onu karşılayıp; “İşittim ki kâfirlere karşı cihâd yapmışsın, hattâ onların kanları elinde donup kurumuş. O elini öpmek isterim” diyerek, Hârezmşâh’a ikram ve iltifâtta bulunmuştur. Bu söz üzerine Hârezmşâh; “Bilakis ben sizin elinizi öpmeyi arzularım” diyerek, tutup elini öpmüştür. Bir müddet görüşüp, sohbet ettikten sonra İmâm-ı Râfiî ayrılıp, hayvanına binerek yola çıktı. Biraz gidince, hayvan serkeşlik yapıp Râfiî hazretlerini düşürdü. Sultan Hârezmşâh’ın öptüğü eli acıdı.”Sübhânallah sultan bu elimi öpünce, nefsimde bir gurûr hâsıl oldu da, bunun cezasını böylece gördüm” demiştir. Şemsüddîn Muhammed bin Ebi Bekr bin Nakib şöyle demiştir: “İmâm-ı Râfiî eserlerini yazarken, ba’zı geceler lâmba sönünce, evindeki ağaç bir direkten, parlak mum ışığı gibi bir ışık yayılırdı.”

İmâm-ı Râfiî, Şafiî mezhebinde olup, bu mezhebde bir benzeri yazılmamış olan “Muharrer” adlı, fıkha dâir meşhûr eserini yazmıştır. Bundan başka eserleri de olup, şunlardır: “Et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn”, “El-İ’câz fî Ahtâr-il-Hicâz”, “El-Havâtır” (Hac hatıralarıdır), İmâm-ı Gazâlî’nin “Veciz” adlı eserine yazdığı “Feth-ül-azîz fî şerh-il-Vecîz” adlı eseri, “Şerh-i müsned-i Şafiî”, “El-Emâliy-iş-Şâriha li müfredât-il-Fâtiha”, Ahmed Rıfâî hazretlerinin menkıbelerini anlatan “Sevâd-ül-ayneyn” adlı eseri. Bu son eserinin ona âid olup olmadığında tereddüt hâsıl olmuştur. İmâm-ı Râfiî’nin “Muharrer”ini birçok âlimler şerh etmiştir, İmâm-ı Nevevî’nin “Minhâc” adındaki muhtasarı çok kıymetlidir. Minhâc’ı da şerh etmişlerdir. Bunların en kıymetlisi, İbn-i Hacer-i Mekkî’nin “Tuhfet-ül-muhtâc” adındaki şerhidir. Bu şerh dört cilddir.

Emâlî adlı eserinden ba’zı bölümler: “Ebû Abdullah Müzenî hazretleri buyurdu ki: “Kimin Allahtan başka bir muradı olur da, kulluk iddiasında bulunursa, o sözünde yalancıdır.” Kulluk nefsin isteklerini bırakıp, Allahü teâlânın emirlerine uymakla olur. İşte böyle olan kimselere kul denir.” Bu izahlar arasında Râfiî hazretlerinin söylediği şiirlerden birinin tercümesi şöyledir:

Eğer bir kolaylık, rahatlık içinde isen, hamd et. Bu senin hak ettiğin birşey değil, ancak ihsân olunan bir ni’mettir. Eğer sıkıntı içinde isen, isyan etme... Günler rahatlıkta da geçse, sıkıntılı da geçse hamdetmek dâima makbûldür.”

İnsanlar kadere rızâ husûsunda üç kısma ayrılırlar:

Birincisi; başa gelen musibetlerden dolayı şikâyetçi olurlar, fakat Allahü teâlâyı sevdikleri için O’nun hükmüne râzı olurlar. Çünkü sevgiliden gelenlere akılla çâre aramak muhabbete

sığmaz. Bir şâir şöyle demiştir: “Akıl herşeye çâre bulamaz. Aklın sevgiye karşı bir tedbiri yoktur, iyi hâlde de olsan, kötü hâlde de olsan, her halükârda şükredici ol.”

İkinci kısımdakiler, kendilerine her belâ ve musibet geldiğinde, kendilerini zorlayarak ve gayret göstererek dışlarını da kalbleri gibi sakin tutarlar. Bu hâllerini anlatan bir beytin tercümesi şöyledir: “Onlar belâları tadarlar da, sanki dünyâda başlarına gelenlerden yeise kapılmazlar, üzülmezler.” Bunun için Zünnûn-i Mısrî hazretleri şöyle buyurmuştur: “Recâ, ümitli olmak, kazaya rızâ gösterip, acılarıyla kalbin sürûr duymasıdır.” Râbi’a-i Adviyye de şöyle buyurmuştur: “Gerçek kul, ni’metlere sevindiği gibi, musibetlere de râzı olur.”

Kadere râzı olmak bakımından üçüncü kısımda olan insanlar ise; kendi arzu ve isteklerini bırakarak kadere râzı olup, Allahü teâlâya tam teslîm olanlardır. Onlar için lezzet, sıkıntı rahatlık ve azap aynıdır. Çünkü hepsi sevgiliden, Allahü teâlâdan gelmektedir.

Semnûn hazretleri Dicle kenarında oturuyor idi. Elindeki sopayı kalçalarına ve dizlerine şiddetle vuruyor ve bir şiir söylüyordu! Bu şiirin tercümesi şöyledir: “Benim uyanık bir kalbim vardı. Kalb dönek olduğu için, uyanıklığını kaybettim (kalbim karardı). Ey Allahım, bana tekrar öyle bir kalb ver. Buna kavuşmak için göğsüm daralıyor. Ey yardım isteyenlere yardım eden Allahım, tek bir nefesimde kalsa, bana yardım et, kalbimin gafletten kurtulmasını nasîb eyle.”

Hârûn-ür-Reşîd’in hizmetçisi şöyle anlatmıştır: Hârûn-ür-Reşîd, vefâtı yaklaşınca bana kefenini getirmemi söyledi. Ben de getirdim. Sonra kendisi için bir kabir kazılmasını söyledi Ben de kazdım. Vefât edince oraya konmasını vasıyyet etti ve bir beyt okudu. Bu beytin tercümesi şöyledir: “Bana mallarım fayda vermedi, saltanatım da elimden gitti!” Râfiî hazretleri bu hâdiseyi naklettikten sonra, şu ma’nâda bir şiir söyledi: “Mülk, Allahü teâlâdandır. Herşey O’na itaat eder, makam sahibleri O’nun yanında boyun eğerler. Mülkünde ortağı yoktur. O’nun mülkünde mülk sahibi olmak için çekişenlerin hepsi hüsrana uğradı, kaybolup gitti. Böyle olanları ve mülke mâlik olma iddiasını, dünyalığa sahip olma kavgasını bırak! Yarın (âhirette) kimin yalancılardan olduğu (sâdık olmadığı) belli olacak.”

Buyurdu ki: Kalbinin ve basiretinin nûru kaybolmak üzere olan bir kimse için tek çıkar yol, rahmet ve ihsânıyla durumunu iyiye çevirmesini ümîd ederek, rahmet ve ihsân sahibi olan Allahü teâlâdan yardım istemesidir. Abdullah bin Hasen de bir şiirinde şöyle söylemiştir: “Kalbim eski güzel hâlini kaybedip, bozuldu. Yâ Rabbî, bana kalbimin eski güzel hâlini ihsân eyle. Çünkü gönlüm onun bu hâlde olmasından râzı değil. Ey yardım isteyenlerin tek yardımcısı olan Allahım, şu bedenimde canım bulunduğu müddetçe bana yardımını lutfeyle.”

Râfiî hazretlerinin bir şiirinin tercümesi de şöyledir: “Dikkat et, ömrünü gaflet içinde geçiren kimsenin, bitmeyen bir üzüntü ve hasret çekmesi haktır, değer! Gençlik çağında gaflet uykusuna daldın! Sana nasîhatçı olan (ölümü hatırlatan) ihtiyârlık günlerinin gelip çattığını farzet! (Ona göre hazırlan).”

Başka bir şiiri de şöyledir.

Rahîmin (Allahın) kapısında devamlı durmalıdır.
Şaşkınlık edip, onu hiç unutmamalıdır.
O Rabdır, kapısını sıdk ile kim çalarsa,
Onu kullara Rauf ve Rahîm bilmelidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 3

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 369, 421, 974

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 335

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 281

5) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 281

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 108

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) sh. 180

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 609, 610

9) El-A’lâm cild-4, sh. 55

10) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 376

11) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh. 264, 265

REŞÎD-İ ATTÂR (Yahyâ bin Ali Nablûsî)

Hadîs, târih ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü’l-Hüseyn olup ismi, Yahyâ bin Ali bin Abdullah bin Ali bin

Müferrec'dir. 584 (m. 1188) yılında Kâhire'de doğdu. 662 (m. 1264) yılında Kâhire'de vefât etti. Kureyş asıllı olduğu için Kuraşî, Emevî sülâlesinden olduğu için Emevî, aslen Nabluslu olduğu için Nablûsî, Mısır'da doğup yetiştiği için Mısrî nisbet edildi Reşîdüddîn lakabı verildi. Reşîd-i Attâr nâmıyla meşhûr oldu.

Babası Ali bin Abdullah ve amcası Abdürrahmân'dan ilim öğrenen, Ebü'l-Hüseyn Reşîd-i Attâr; Ebü'l-Kâsım Busirî, İsmâil bin Yâsîn, Ebû Tâhir bin Bennân, Kâtib Ali bin Hamza, Abdüllatîf bin Ebû Sa'îd, Şihâbüddîn Muhammed bin Yûsuf Gaznevî, Vâ'iz İbn-i Necâ ve hanımı Fâtıma binti Sa'îd-il-Hayr ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Şam'da Ebü'l-Yümn Kindî ve İbn-i Hârestânî'den, Mekke ve Medine'de birçok âlimden ilim öğrendi. Hâfız İbn-i Mufaddal'dan icâzet aldı. İlim öğrendiği hocalarının hayâtını harf sırasına göre "Mu'cem" adlı eserinde yazdı. Yazısı çok güzeldi Hocalarından duyduklarını yazdı. Yazdıklarını ezberledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberden bilirdi. Mısır'da hadîs ulemâsının reîsi idi. Kâmiliyye Medresesi müderrisliğine ta'yin edildi. Ondan sonra Mısır'da, hadîs ulemâsı reîsliğinde bulunabilecek kimse gelmedi. Allahü teâlânın dînine hizmet ve O'nun kullarının dünyâ ve âhıret saadetini kazanmalarına yardımcı olmak için çok çalıştı. Halka, ilminden istifâde edebilmeleri için elinden gelen kolaylığı gösterdi, insanlara sık sık nasihatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip tatbik etmeyenlerin, Cehenneme atılmaktan kurtulamayacaklarını anlatırdı. Haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Dünyâ malına hiç ehemmiyet vermez, eline geçen malı, parayı, Allahü teâlânın dînine hizmette kullanır, fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Kendi nafakasını elinin emeği ile kazanır, ilim öğretmek ve ibâdet etmekten artakalan zamanlarda yazdığı kıymetli eserlerle, Ehl-i sünnet âlimlerinin ilimlerinin yayılmasına hizmet ederdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Şerefüddîn Dimyâtî, İbn-i Zâhirî, Ebü'l-Abbâs bin Sasrî, Kâdı Zeynüddîn Abdürrahîm Saati, Abdülkâdir Sâ'bî, Şa'bân Erbîlî, İbn-i Yünûnî, Abdürrahmân Ya'îş Sebtî, Dâvûd bin Yahyâ Harîri ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Reşîd-i Attâr'ın eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Mu'cem-üş-Şüyûh", "Nüzhet-ün-nazar fî zikr-i mîn haddese an Ebi'l-Kâsım-il-Begavî", "Gurer-ül-fevâid-il-mecmûa fî beyân mâ vekâ'a fî sahih-i Müslim minel-ehâdîs-il-maktûa", "Tehârîc" ve "Tuhfet-ül-müstezîd fil-ehâdîs-is-semâniyet-il-es-ânîd."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1442

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 356

3) Neyl-ül-intihâc derkenâr-i Dîbâc sh. 354

4) El-A'lâm cild-8, sh. 159

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 213

RUAYNÎ (Îsâ bin Süleymân Mâlakî)

Hadîs ve târih âlimi. Künyesi Ebû Mûsâ olup ismi, Îsâ bin Süleymân bin Abdullah'tır. 581 (m. 1185) yılında Endülüs şehirlerinden Ründe'de doğdu. Doğum yerine nisbetle Ründî, Endülüsî, Mâlaka şehrinde yerleştiği için Mâlakî ve Ruaynî nisbet edildi. 632 (m. 1234) yılında vefât etti.

Doğduğu yer olan Ründe şehrinde, küçük yaştan i'tibâren ilim tahsiline başladı. Mâlaka'ya gitti. Ebû Muhammed İbni Kurtubî, Ebü'l-Abbâs İbni Hayyâr'dan hadîs-i şerîf ilimleri tahsil etti. İbrâhim bin Ali Havlâni'den birçok ilimleri öğrendi. Doğuya seyahat etti. Hac için Mekke-i mükerremeye gitti. Orada, İslâm âleminin çeşitli bölge ve şehirlerinden gelen İslâm ulemâsıyla görüştü. Onların ilimlerinden istifâde etti. Şam'a gitti. Ebû Muhammed İbni Elben ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberledi. Memleketine döndü. Mâlaka'ya hatîb ta'yin edildi. Taliblerine ilim öğretti, insanlara nasihatlerde bulunup, emr-i ma'rûf yapmakla meşgûl oldu. Güzel ahlâkı ve merhametiyle herkesin sevgisini kazandı. Ömrü boyunca Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için dîn-i İslâmı öğrenmeye ve öğretmeye gayret etti. Çok ibâdet eder, haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, mübahların da birçoğunu terk ederdi. İlimdeki derecesi çok yüksekti. Edîb, güvenilir ve üstün Hâfıza gücüne sahip bir âlim idi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Berzâlî, Ebû Abdullah Tanhâlî, Hamîd-i Zâhid, Yûnus Hâşimî ve Ömer bin Hâcib gibi âlimler ondan ilim öğrendi.

Pek kıymetli eserlerin müellifi olan Ruaynî, “Mu’cem-üş-Şüyûh” ve “Kitâb fis-Sahâbe” adlı eserlerinde, hadîs rivâyet eden âlimlerin ve Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) sonra insanların en üstünü olan ve hadîs rivâyetinde ilk râvî olmakla şereflenen Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek Eshâbının (r.anhüm) üstünlüklerini çok güzel bir şekilde anlatmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1457

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 25

SA’DÎ ŞÎRÂZÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muslihüddîn bin Muhlis eş-Şirâzî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Sa’dî mahlasıdır. 589 (m. 1193) senesinde Şîrâz’da doğdu. 691 (m. 1292) senesinde orada vefât etti. Kabri, Şirâz’ın kuzeydoğusundadır. Oniki sene çocukluğu dışında, Sa’dî Şîrâzî, yüziki senelik ömrünün otuz senesini ilim tahsili ile, otuz senesini seyahat ve askerlikle, otuz senesini de talebe yetiştirmekle ve ibâdetle geçirdi.

Sa’dî Şîrâzî, küçük yaşta yetim kaldı. İlk tahsilini Şîrâz’da Abdülkâdir-i Geylânî’nin halîfesinin derslerinde tamamlıyarak kemâle geldi. Moğol istilâsı üzerine Bağdad’a gitti. Bağdad’da Nizâmiyye Medresesi’nde meşhûr Ebü’l-Ferec İbni Cevzî’den ilim öğrendi ve bir müddet bu medresede ilim tahsili ile meşgûl oldu. Burada tahsilini tamamladıktan sonra, İslâm memleketlerini gezmeye başladı. Anadolu, Mısır, Suriye, Dehlî, Azerbaycan ve Belh’e uğradı. Buralarda, Şihâbüddîn Sühreverdî başta olmak üzere birçok âlim ile görüştü. Bu esnada Moğollar ve Haçlılarla yapılan savaşlara katılıp, cihâd etti. Bir defasında Haçlılara esîr düştü. 655 (m. 1257) senesinde tekrar Şîrâz’a döndü. Bu sırada, devlet başkanı Ebû Bekr, Moğollarla sulh yaptı. Memleketi rahata kavuşturdu. Bu hükümdâr tarafından iyi bir kabûl gören Sa’dî, onun adına aynı sene Bostan adlı eserini ve bir yıl sonra aynı şekilde kendisine büyük saygı gösteren Veliahd ikinci Sa’d adına da Gülistan adlı eserini yazdı. Bu eserleri sayesinde kısa zamanda şöhreti memleketinin dışına taştı. Birkaç sene sonra, hamileri olan Ebû Bekr bin Sa’d bin Zengî ve oğlu ikinci Sa’d vefât etti. Yerine küçük yaşta bulunan ikinci Sa’d’ın oğlu Muhammed geçti. Bu hükümdârla birlikte Salgurlu hânedanı çöktü, 663 (m. 1264) senesinde Moğol hâkimiyeti altına girdi. Bu karışıklıklar esnasında Sa’dî tekrar Şîrâz’dan ayrıldı. Mekke’ye gitti. Hac yaptı, ömründe ondört kerre hacca gitti.

Eserleri: Şâirin manzûm ve nesir olan eserleri ölümünden sonra külliyât halinde bir araya toplanmıştır. Bu külliyât, sonradan Bîsütûn diye şöhret bulan Übey bin Ahmed bin Ebî Bekr tarafından, biri 726 (m. 1325) senesinde, diğeri de 735 (m. 1334) senesinde olmak üzere iki defa düzenlenmiştir. İlki, kaside ve gazellerin ilk harfine göre ve ikinci tertîb ise son harfine göre yapılmıştır. Külliyât, 16 kitap ve 6 risale olmak üzere 22 eseri ihtivâ etmektedir. Ancak külliyâta, mevcût isimlerin hepsinin bizzat müellif tarafından mı konulduğu kat’î olarak bilinememektedir. Külliyâtta bulunan eserler şunlardır: 1. Takrîr-i Dibace, 2. Mecâlis-i Pencgâne, 3. Suâl-i sâhib-dîvân, 4. Akl-u aşk, 5. Nasîhat-ül-mülûk, 6. Risâle-i Selâse; Mülâkat-ı Şeyh Sa’dî bâ Abakahan, risâle-i Tingiyânû, risâle-i Melik Şemsüddîn, 7. Kasâid-i Arabî, 8. Mülemmaât, 9. Terciat, 10. Tayyibat, 11. Bedâyi’, 12. Havatim, 13. Gazelliyyât-i kadîm, 14. Sâhibiye, 15. Mukatta’at, 16. Rubâiyat, 17. Müfredat, 18. Hubsiyat, 19. Hezliyat, 20. Mudhikat, 21. Gülistan: Gülistan, nesir kısımlar arasına bir takım manzûmeler ilâvesiyle meydana gelmiş bir önsöz ve 8 bölümden ibârettir, 1. bölüm; hükümdârların hâl ve hareketleri, 2. bölüm; dervişlerin ahlâkı, 3. bölüm; kanâatin fazileti, 4. bölüm; susmanın faydası, 5. bölüm; sevgi ve gençlik, 6. bölüm; takatsizlik ve ihtiyârlık, 7. bölüm; terbiyenin önemi, 8. bölüm; sohbet âdabı ile ilgili hikâye ve menkıbeleri ihtivâ etmektedir. Bu hikâyelerin bir kısmı kendi müşâhedelerine, bir kısmı da İslâm âlimlerinin sohbetlerinde duyduklarına ve okuduklarına dayanmaktadır. Eser, uslûb ve tertîb bakımından mükemmeldir. Bütün bölümler sıralanırken birbirleriyle irtibâtlıdır. Nesir ve manzûm kısımlar arasında bir nisbet sağlanmış ve fikirler kısa ve açık bir şekilde ifâde edilmiştir. Hemen hemen bütün dünyâ kütüphânelerinde Gülüstân’ın yazma nüshaları vardır. Eser Avrupa’da ilk defa

Latince tercümesi ile birlikte, 1651'de Amsterdam'da neşredilmiştir. Türkçe'ye ve birçok doğu ve batı dillerine tercümesi yapılmıştır. Sa'dînin bu eseri birçok kimseler tarafından taklid edilmiştir.

22. Bostan: Manzûm eserlerinin başında gelir. Asıl ismi Sa'dînâme'dir. Ancak bu eser, şarkta ve batıda daha çok Bostan adıyla tanınmaktadır. Bostan; adâlet, ihsân, ahlâk, mertlik, tevâzu, rızâ, kanâat, terbiye, şükür, tövbe ve münâcaat gibi konuları içine alan 10 bölümden ibârettir. Bostân'da hikâye ve menkıbeler kısa, öz ve güzel olarak yazılmıştır, ifâdeler her bakımdan sağlamdır. Bostan da, Gülistan gibi asırlarca İslâm âleminde büyük rağbet görmüş, medreselerde ders kitabı olarak okunmuş, birçok şerh ve tercümeleri yapılmıştır. Yakın zamana kadar Anadolu'da okunan Bostan, muhtelif kimseler tarafından şerh ve tercüme edilmiştir.

Sa'di'nin külliyâtında, Bostan ve Gülistân'dan sonra yer alan Farsça ve Arabca kasideleri; bir hükümdârın veya devlet erkânının medhinden ziyâde onları dâima insanlığa, âdil olmaya da'vet eden bir nevî nasîhatnâmedir. Kaside mahiyetinde gazelleri de vardır. Bostan ve Gülistân'da aynı beyitlerin tekrarına çok rastlanır.

Bîsütûn'un tertîbine göre kasidelerden sonra Mulammaat gelmektedir. Bunu müteakip, sırası ile 20 bendlik terciât ve hayatını, gençlik, olgunluk ve ihtiyârlık devrine göre tertîb edilmiş tayyibât, bedâyi', bevâtim, gazelliyyât-ı kadîm ile dört kısımdan ibâret ve dört divân teşkil eden gazeller gelmektedir. Sa'dî, şiirde bilhassa gazelleri ile şöhret buldu. Gazeli, bugünkü müstakil edebi şekil hâline getiren o oldu. Gazellerinde tasvirleri canlı ve duygularını rahatça ifâde etmiştir. Medresede elde ettiği bilgileri, seyahatleri sırasında uğradığı muhtelif merkezlerdeki âlimlerle sohbet, tecrübe ve görgüsünün mahsûlü olan malzemeyi eserlerinde kullandı. Onun eserlerinde bu malzeme ve fikirler ölçülü-biçili ve insanı sıkmayacak tarzda edebî san'atlara başvurulmak sûreti ile işlenmiştir. Sa'dî, İran'da gazeli müstakil bir edebi şekil hâline getirmesi yanında, yeni bir nesir üslûbunun da sahibi sayılır. O, biri sâde sayılan, biri resmi haberleşmede kullanılan ve diğeri de cümle sonları kafiyeli olan nesir tarzlarını da bulmuş idi.

Gülistân'dan ba'zı bölümler:

"Mihnet, sâdece yüce Allaha mahsûstur. O'nun emirlerini yapmak, ma'nevî yakınlığa sebeb olur ve şükür edildikçe ni'metlerini bollaştırır. İnsanın ciğerlerine giren her nefes hayatı uzatır, kişiye can verir. Ciğerden çıkan her kirli nefes ise, insana ferahlık verir. O hâlde nefes alıp verme birer ni'mettir. Ni'mete şükür etmek vâcibdir. Kimin gücü ve lisânı yetebilir. Hak teâlâya hakkıyla şükür etmeğe. Kulun yapabileceği en iyi iş, Allahü teâlâya karşı olan kusurunu bilip, O'ndan af dilemesidir. O'nun rahmeti her yeri kaplamış, verdiği ni'metler her yere yayılmıştır. Allahü teâlâ kulunun kusuru dolayısıyla, onun rızkını kesmez."

"Ey kardeş! Bu dünyâ kimseye kalmaz. Gönlünü, herşeyi yaratan Allahü teâlâya bağla. Sana bu kâfidir. Dünyâ mülküne güvenip bel bağlama. Çünkü bu dünyâda senin gibi birçokları yaşamış ve sonunda ölüp gitmiştir. Diyelim ki en sonunda ölüm vardır ve bu can ölüm yolunu tutacaktır. O hâlde ister taht üzerinde can vermişsin, ister toprak üzerinde ne fark eder?"

> "Hikâye olunur ki Bir sultan halkına çok eza ve cefâ eder, halkın mallarını gasbederdi. Sultânın zulmü o kadar ileri gitti ki, halk o beldeden akın akın kaçmaya başladı. Halkın azalmasıyla, hazîne boşaldı, devletin gücü zayıfladı. Düşmanlar sağdan soldan saldırmaya başladı. Birgün pâdişâhın meclisinde Şehname kitabını okuyorlardı. Okudukları bahis Dahhak'ın saltanattan halli ve Feridun'un sultan olması hakkında idi. Vezir, Pâdişâha; "Feridun'un hazinesi, malı, mülkü, hizmetçileri ve adamları yok iken nasıl oldu da pâdişâh oldu?" diye sorunca, pâdişâh; "İşitmişsindir, bir takım halk onu büyük bir istekle desteklediler, onu kuvvetlendirdiler. Böylece pâdişâh oldu" diye cevap verdi. Bunun üzerine vezir; "Madem ki halkın toplanmasına pâdişâh sebeb oluyor, sen niye halkını eziyor, perişan ediyorsun? Yoksa sen pâdişâh olmak istemiyor musun?" dedi. Beyt tercümesi:

Sevmek lâzım halkı ve askeri cân-ı gönülden,
Çünkü halkı sayesinde hüküm sürer sultân.

> Pâdişâh, vezire; "Dağılan asker ve halkın toplanması için ne yapmalıdır?" diye sorunca, vezir; "Pâdişâh, âdil ve merhametli olmalıdır.

Pâdişâh âdil ve merhametli olursa, halk onun etrâfında toplanır ve rahat olarak yaşar. Hâlbuki sende bu ikisi de yok" dedi. Fârisî şiir tercümesi:

Nasıl ki kurt çoban olamaz,
Zâlim de padişahlık yapamaz.

Zulmün temelini atan hükümdâr,
Saltanatın direğini yıkmış olur.

Vezirin bu sözleri pâdişâhın hoşuna gitmedi. Veziri hapse attırdı. Çok geçmeden pâdişâhın amcasının çocukları saltanat da'vasına düştüler. Etrâflarına bir ordu toplayarak pâdişâha hücum ettiler. Pâdişâhın zulmünden bezen halk da pâdişâha karşı baş kaldırdılar. Sonunda pâdişâh tahtını kaybetti. Saltanat, amcasının çocuklarının eline geçti. Şiir tercümesi:

Zâlim pâdişâha felâket gününde,
Güçlü düşmanı kesilir dostu bile.

İyi muâmele de bulunsa halka,
Olur bir ordu bütün halkı ona."

"Hikâye: Bir pâdişâhın acemi bir kölesi vardı. Birgün bu köle ile gemiye binmişti. Köle şimdiye kadar hiç gemiye binmemiş ve deniz görmemiş idi. Gemi yolculuğunun bir takım sıkıntıları ve zorlukları vardı. Köle, gemi limandan ayrıldığı andan i'tibâren titremeye başladı. Ne yaptılarsa köleyi sâkinleştiremediler. Gemide âlim bir kişi vardı. Hükümdâra; "Müsâade ederseniz ben onu susturayım" dedi. Hükümdâr da o zâta izin verdi. O zât, köleyi denize attırdı. Köle birkaç kere suya battı, çıktı. Geminin bir tarafına can havliyle tutundu. Onu saçından tutup gemiye aldılar. Bu olaydan sonra köle, köşesinde sessiz ve sakin olarak oturdu. Hükümdâr âlimden bu işin hikmetini sordu. O da; "Köle suya girmeden evvel, gemideki selâmetin kadrini ve kıymetini bilmiyordu, işte huzûrla, saadet ve sıhhat de böyledir. Huzûr içinde yaşıyan, mes'ûd olan, bir felâkete uğramadıkça, o huzûr ve saadetin kıymetini bilmez. İnsan hasta olmadıkça da, sağlığının kıymetini bilmez" dedi. Fârisî beyt tercümesi:

Bir belâya ve felâkete uğradığında mahzûn olma,
Cenâb-ı Hakkın nice gizli lütufları vardır onda."

"Hikâye: Pâdişâhlardan biri, korkunç bir hastalığa tutulmuştu. Bir grup doktor; "Şu sıfatlara hâiz bir insanın safra kesesi, bu hastalığın ilâcı olabilir" diye fikir birliği ettiler. Pâdişâhın emri ile o sıfatlara hâiz bir kimse aradılar. Sonunda istenilen sıfatlara hâiz bir köylü çocuğu buldular. Anası ve babasıyla birlikte pâdişâhın huzûruna getirdiler. Pâdişâh kadıyı da huzûruna çağırdı. Kâdı, pâdişâhın bu hastalıktan kurtulması için çocuğun öldürülmesine fetvâ verdi. Pâdişâh, çocuğun anne ve babasına büyük miktarda mal, mülk ve para vererek, çocuğun öldürülmesi için onlardan muvafakat aldı. Cellat, çocuğun başını kesmek için tam kılıcı kaldırdığı zaman, çocuk, başını semâya kaldırdı. Kendi kendine birşeyler söyliyerek gülümsedi. Bu durumu gören pâdişâh; "Bu hâlde gülmenin sırası mı? Başını semâya kaldırıp ne söylüyorsun?" diye sordu. Çocuk şu cevâbı verdi: "Pâdişâhım! Bir çocuğun nazı, anası ve babasına geçer. Bir da'vâyı hâlletmesi için kadıya gidilir. Pâdişâhtan da adâlet istenir. Hâlbuki, anam ve babam da geçici dünyâ malı için öldürülmeme râzı oldular. Kâdı, kanımın boş yere dökülmesine fetvâ verdi. Siz ise sağlığınızı benim mazlûmen Ölümümde görüyor ve buluyorsunuz. Bu durumda Allahü teâlâdan başka bir sığınağım kalmadı. O'na yalvardım. Çünkü Allahü teâlâ âdil ve merhametlidir. Bunu bildiğim ve O'ndan yardım ümîd ettiğim için sevincimden güldüm." Çocuğun bu sözlerine pâdişâh çok üzüldü ve; "Bu çocuğun haksız yere kanının dökülmesinden benim ölmem daha iyidir" dedi. Sonra çocuğun alnından öptü. Ona birçok hediyeler vererek gönderdi."

"Hikâye: Allahü teâlânın sevgili kullarından bir zât, bir sahrada oturuyordu. O sırada oradan zamanın pâdişâhı geçti. O zât, kanâat âleminde oturup, dünyâ ile hiçbir alış-verişi olmayan bir kimse olduğundan, başını kaldırıp, göz ucuyla dahi olsa hükümdâra bakmadı. Pâdişâh bu duruma sinirlenerek; "Bunda insaniyetten eser yoktur" gibi ağır sözler söyledi. Vezir o zâta; "Buradan, senin önünden bu toprakların sahibi

olan pâdişâh geçti. Neden ona saygı göstermedin? Terbiye gereğini neden yerine getirmedin?" deyince, o zât vezire; "Pâdişâha de ki; "Ey hükümdâr, bu gibi şeyleri, senden isteyen ve ihsân bekleyenden bekle. Bir de şunu iyi bil ki, hükümdârlar, milleti korumak için pâdişâh olmuşlardır. Yoksa millet, onlara tapınmak için yaratılmamışlardır" dedi.

Fârisî iki şiir tercümesi:

Her ne kadar devlet ve saltanat sayesinde,
Dünyalık herşey hükümdârın elinde ise de,

Pâdişâhlar, âciz halkının koruyucusudur.
Koyun çobana değil, çoban koyuna lâzımdır.

Gelir bir zaman kavuşmuş olursun muradına,
Zevk ü sefâ içinde derin hayâllere dalma.

Birgün gelecek gireceksin toprağın altına,
Yok orada fark pâdişâh ile köle arasında.

Bu durumu vezir pâdişâha söyleyince, pâdişâh doğru konuştuğunu görerek, o zâtın bir isteği olup olmadığını sordu. O zât da ondan, kendisini rahat bırakmasını istedi. Bunun üzerine pâdişâh; "Bana bir nasihat ver" dedi. O zât şu şiiri söyledi:

Bugün elinde var iken fırsat,
Âhıret hazırlığı yap hemen.

Çünkü sende bulunan bu kudret,
Elden ele geçer gider dâim."

"Hikâye: Birgün ben (Sa'dî Şîrâzî) bir gemiye binmiştim. Geminin yanında bir kayık battı ve iki kardeş bir girdaba düştü. Gemide bulunan bir zât gemiciye; "Bu iki kardeşi kurtar, sana yüz dinar vereyim" dedi. Gemici suya atlayarak ancak birini kurtarabildi. Diğeri boğulup öldü. Ben gemiciye; "Demek ömrü bu kadarmış. Ecel onu çektiği için onu kurtarmakta geciktin" dedim. O da güldü ve; "Dediğin doğrudur. Fakat ben, ilkönce bu kişiyi kurtarmak istedim. Çünkü bir vakitler çölde kalmıştım. Bu kişi beni deveye bindirdi ve bana yardım etti. Ötekisi ise bana kamayla vurmuştu ve bana kötülük yapmıştı" dedi. Ben de: "Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîmde meâlen ne güzel buyuruyor "Kim bir iyilik yaparsa, kendine iyilik yapmış olur. Kim de kötülük yaparsa, yine kendine kötülük yapmış olur" (Fussilet-46). Fârisî şiir tercümesi:

Yapma kötülük kimseye,
Çalış kalb kırmamaya.

Yardım et, işini gör herkesin,
Düşer bir işin onlara da senin."

"Hikâye: Müellif kendisi anlatır: Çok iyi hatırlıyorum. Çocukluğumda ibâdete çok hevesli idim. Geceleri kalkar, beni yaratan Rabbime karşı ibâdetle meşgûl olurdum. Bir gece babamla bütün gece hiç uyumadık, Kur'ân-ı kerîm okuyorduk. Bu sırada ev halkı derin bir uykuda idi. Babama; "Ne olurdu bunlardan biri de kalkıp Allahü teâlânın yolunda iki rek'at namaz kılsa idi. Ölü gibi uyuyorlar" dedim. Babam bunun üzerine şu cevâbı verdi: "Bir tanecik oğlum! Keşke sen de uyusaydın da, onların gıybetini yapmasaydın." Fârisî kıt'a tercümesi.

Kendini çok beğenen kibirli bir kişi,
Gurûrundan göremez kendinden başkasını.
Olsaydı Hak teâlâyı görecek bir gözü,
Göremezdi kendinden daha âciz olanı.

Lokman Hakîm'e; "Edebi kimden öğrendin" diye sorduklarında; "Edebsizden! Çünkü edebsizin bana hoş gelmeyen hareketlerini yapmaktan kaçındım" dedi. Fârisî beyt tercümesi:

Masal sanana, masal gibi olur.
Kıymet bilene, çok faydalı olur.

"Hikâye: Bir defa, Rum hükümdârı Herakliüs, Peygamberimize (aleyhisselâm) birkaç hediye göndermişti. Bu hediyelerden biri, bir doktor idi. Doktor gelince dedi ki: "Efendim! İmparator hazretleri, beni size hizmet için gönderdi. Hastalarınıza bedava bakacağım! Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) kabûl buyurdu. Emr eyledi, bir ev verdiler. Hergün nefis yiyecek, içecek götürdüler. Günler aylar geçti. Hiçbir müslüman, doktora gelmedi. Doktor utanarak huzûra geldi ve

“Efendim! Buraya, size hizmet etmeğe geldim. Bugüne kadar, bir hasta bile gelmedi. Boş oturdum, yiyip-içip, rahat ettim. Artık gideyim” diye izin isteyince, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) tebessüm buyurdu ve; “Sen bilirsin; eğer daha kalırsan, misâfire hizmet etmek, ona ikram etmek, müslümanların başta gelen vazîfesidir. Gidersen de uğurlar olsun! Yalnız şunu bil ki, burada senelerce kalsan, sana kimse gelmez. Çünkü, Eshâbım hasta olmaz! İslâm dîni, hasta olmamak yolunu göstermiştir. Eshâbım temizliğe çok dikkat eder. Acıkmadıkça birşey yemez ve sofradan doymadan önce kalkar” dedi. Fârisî kıt’a tercümesi:

Asık bir çehre ile gitme dostunun yanına,
Gidersen böyle, zehir edersin hayâtı ona.
Bir dilekte bulunmak için git neş’ eli,
Güler yüzlü olanın, reddedilmez isteği.”

“Ne kadar okursan oku, ne kadar öğrenirsen öğren. Ne kadar bilgi edinirsen edin. Onunla amel etmedikçe câhilsin. Üzerine birkaç kitap yüklenmesiyle merkeb âlim olur mu? O akılsız, sırtındakinin odun mu, yoksa kitap mı olduğunu bile bilmez!”

“Hikmet Günah işlemekten çekinmeyen âlim, elinde meş’âle tutan köre benzer. Herkese yol gösterir, fakat kendisi göremez.”

“Hikmet Dünyâ, iki yolculuk arasında bir duraktır. Dîni dünyâya satanların, ya’nî sırf dünyâ için yaşayanların merkepten farkı yoktur.”

“Teşbih: ilim okuyup, öğrenip de amel etmeyen kimse, tarlayı sürüp de tohum ekmeyen kimseye benzer.”

“Hikâye: Bir grup eşkiya bir dağa yerleşip, gelip geçen kervanları soyuyorlardı. O beldenin halkı onlardan usanmıştı. Üzerlerine gönderilen askerler, arazinin dağlık olması yüzünden onları yakalayamamıştı. Eşkiyanın saklandığı yere ulaşmak çok güçtü. Çünkü, sarp dağın tepesini sığınak yapmışlardı. Halk birbirleriyle, bunlarla nasıl başa çıkabilecekleri hakkında meşveret ettiler. Sonunda onların bulunduğu yerin yakınlarına bir gözcü diktiler. Bir gece bu eşkiyalar bir yeri soymak için gittiler. O zaman gözcü gelip durumu bildirdi. Güçlü kuvvetli birkaç yiğit, onların saklandıkları yerin oyuklarına gizlendiler.

Eşkiyalar, çalıp çırptıkları mallarla dönüp geldiler. Çok yorgun olduklarından uyuya kaldılar. Oyuklara saklanan yiğitler onları kıskıvrak yakaladılar. Ertesi gün pâdişâh huzûruna çıkarılan eşkiyaların hepsinin öldürülmesine karar verildi. Aralarında bir çocuk vardı. Daha çok küçüktü. Pâdişâhın huzûrunda bulunan vezirlerden biri, bu çocuğun affedilmesini isteyerek; “Bu çocuk daha ömrünün baharında, daha dünyâdan birşey anlamamış. Çocuğun affını pâdişâhımın cömert ve keremli ahlâkından dilerim” dedi. Pâdişâh bunu uygun görmiyerek; “Karakteri bozuk kimseler, iyilerin nûrundan istifâde edemezler. Kabiliyeti olmıyan bir kimseyi terbiye etmeye çalışmak, kubbe üzerinde ceviz durdurmaya çalışmak gibidir. En iyisi bunun gibi insanların nesillerini tüketmelidir. Böyle yapmamak, ateşi söndürüp korunu bırakmak ve yılanı öldürüp, yavrusunu saklamak demektir. Bu da akıllı bir kişinin işi değildir” dedi vezîr, pâdişâhın bu sözlerini beğendi ve şöyle dedi: “Dediğiniz doğrudur ve gerçektir. Bu, eşkiya ile düşüp kalktığı için onların huyunu alır. Fakat ben sanıyorum ki, bu genç iyilerle beraber olursa iyi ahlâklı olur. Daha çocuktur. Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte; “Bütün çocuklar, müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları Hıristiyan, yahudi ve dinsiz yapar” buyuruyor.” Fârisî kı’a tercümesi:

Kaybetti peygamberin ailesi olma şerefini,
Kötülerle arkadaşlık ettiği için Hazreti Lût’un eşi.
Eshâb-ı Kehf’in köpeği onlarla olunca beraber,
Kavuştu haşr olunma şerefine, mü’minlerle beraber.

Vezirin bu sözlerini pâdişâhın huzûrunda bulunanlar da desteklediler. Bunun üzerine pâdişâh; “Bunu uygun bulmuyorum ama, haydi sizin hatırınız için bağışladım” dedi. Böylece vezir, çocuğu alıp evine götürdü. En iyi şekilde doyurdu. Bir hoca tutup en güzel şekilde terbiye etti. O kadar iyi yetiştirdi ki, herkes onu medh ediyordu. Vezir, pâdişâha; “O bağışladığınız genç, akıllı kimselerin terbiyesinde edebli bir

kişi oldu. Eski kötülüklerinden hiçbir eser kalmadı" dedi. Pâdişâh vezirin sözlerine gülerek şu beyti söyledi:

Kurt yavrusu insanlar arasında büyüse bile,
Kurt olur en sonunda, gösterir kurtluğunu yine.

İki yıl bu ahvâl üzere geçti. Çocuk bayağı büyüdü. Mahalledeki bir takım ahlâksız kişilerle arkadaşlık yapmaya başladı. Onların grubuna dâhil oldu. Oğlan bir fırsatını bulunca, veziri ve iki oğlunu öldürdü. Vezirin evinden bir miktar para ve eşya alarak, babası gibi eşkiyalığa başladı. Bunun üzerine pâdişâh şöyle dedi: "Nasıl ki kötü bir demirden iyi bir kılıç olmazsa, kötü bir insan da, Allahü teâlânın sevgili kulu olan bir evliyâ tarafından terbiye edilmedikçe, iyi bir insan olamaz."

"Hikâye: Şöyle anlatılır: Bir pâdişah, birgün suçsuz bir kölenin öldürülmesini emretti. Köle hayâtından ümidi kesince, kendi lisanıyla sultâna küfretmeye başladı. Sultan meraklanarak; "Bu köle ne diyor?" diye sordu. Huzûrunda bulunan iyi kalbli bir vezir, "Efendim! Bu köle; "Rabbinizden mağfiret istemeğe ve Cennete girmeğe koşunuz. Bunun için çalışınız! Cennetin büyüklüğü, gökler ve yer küresi kadardır. Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı. Bunlar, az bulunsa da, mallarını Allah yolunda verirler, öfkelerini belli etmezler. Herkesi affederler. Allahü teâlâ, ihsân edenleri sever" (Âl-i İmrân-133) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyor" dedi. Bunun üzerine sultan, o köleyi affetti. Fakat birinci vezire muhalif başka bir vezir ise; "Pâdişâhım! Bize yakışan şey, pâdişâhımızın huzûrunda yalan söylemeyip, doğruyu konuşmaktır. Bu köle size küfretti ve yakışık almaz sözler söyledi" dedi. Bu sözler üzerine hükümdârın canı sıkıldı ve bu vezire; "Onun yalanını, senin doğru sözünden daha çok beğendim. Çünkü onun yalanı, duruma göre uygun idi. Onda iyilik ve hayır maksadı vardı. Seninkinde ise hased ve kötülük var. İyilik dururken, kötülükten ne çıkar? Eskiden söylenmiş olan şu meşhûr sözü bilmez misin? "Hayırlı netice veren bir işin, iyi bir şekilde bitmesi için sarf edilen yalan söz, fenâlık ve fitne çıkaran doğru sözden daha iyidir" dedi."

"Hikâye: Bir şehzâdeye, babasından hazineler dolusu bir miras kalmıştı. Bu şehzâde sultan olunca, kerem ve ihsân elini açtı. Tam bir cömertlik örneği göstererek, babasından kalan pekçok malı ve serveti, halka ve askerlere dağıttı. Beyt tercümesi:

Öd ağacı bir tabla üzerinde veremez güzel koku,
Amber gibi kokar, ateşin üzerine koydun mu onu.

Genç sultânın, akılsız, düşüncesiz olan bir veziri, ona nasihat edeceğini zannederek; "Senden önceki sultanlar bu hazineyi, lüzumlu bir gün için çalışıp biriktirdiler. Sen yaptığın bu cömertlikten vazgeç. Önümüzde ve arkamızda düşmanlar var. İhtiyâç zamanı ne yaparsın?" dedi. Genç sultânın bu sözlere canı çok sıkıldı. Zira bu sözler, kendi yüksek ahlâkına aykırı idi. Kaşlarını çatarak o vezirine; "Allahü teâlâ beni bu ülkeye, yedirmem ve ihsânda bulunmam için pâdişâh yaptı. Ben bekçi değilim ki, malın ve servetin bekçiliğini yapayım, onları hazinelerde saklıyayım" dedi."

"Hikâye Sultan Nûşirevân birgün ava çıktı. Yakaladığı hayvanlardan bir kebap yapılmasını emretti. Yemek hazırlandı. Fakat tuz yoktu. Tuz almak için bir hizmetçisini köye gönderen Nûşirevân ona; "Tuzu para ile satın al. Parasız almak âdet olmasın ve köy bu yüzden harâb olmasın" dedi. Oradakiler; "Bir parça tuzun parasız alınmasından ne çıkar?" dediler. Bunun üzerine sultan Nûşirevân onlara; "Zulüm, dünyâda ilk zamanlar az imiş. Her gelen onu bir miktar arttırdı. Bugün ise çok şiddetli bir dereceye ulaştı. Eğer hükümdâr, halkından birinin bahçesinden bir elma koparıp yerse, hizmetçileri ve adamları, o elma ağacını kökünden sökerler. Şayet bir sultan bir yumurta almak sûretiyle haksızlık yaparsa, askerleri bin tavuğu şişe geçirip kebap yaparlar" diye cevap verdi. Beyt tercümesi:

Dünyâda kalmaz, halka zulüm eden zâlim,
Birgün ölür, la'net ile anılır dâim."

"Hikâye: Tümsek bir yerde otla bağlanmış bir demet taze gül gördüm. Kendi kendime; "Nasıl oluyor da bu değersiz ot, güllerle bir arada bulunuyor" dedim. Ot, bu hafif sesimi duyarak ağladı ve şöyle dedi: "Sus! Hiç kerem sahibi insanlar dostlarını unutur mu? Güzel değilim. Kokum yok. Fakat ben de bu güllerin yetiştiği

bahçede bittim.” Bunun üzerine ben; “Ben de kerîm olan Allahü teâlânın bir kuluyum. O’nun ni’metleriyle beslenip büyümüş ve yetişmişim. Allahü teâlâya karşı herhangi iyi bir hünerim yok ise de, O’ndan umduğum bir lütuftur. Ümit için bir sermâyem, servetim ve taatim yok ise de, cenâb-ı Hak yine de kulu için bir çâre bulur ve onu kurtarır. Âdet olduğu gibi köle azâd edenler, ihtiyâr köleleri azâd ederler. Ey dünyâyı süsleyen Allahım! Bu ihtiyâr kulunu affeyle! Ey Sa’dî, rızâ Kâ’besinin yolunu tut. Bedbaht diye, başını bu kapıdan çevirene denir. Zîrâ bu kapıdan başka bir kapı bulamaz” dedim.”

“Hikâye: Mısır’da iki kardeş vardı. Biri ilim öğreniyor, öbürü de mal kazanmak ve zengin olmakla vaktini geçiriyordu, İlim öğrenen, zamanın derin âlimi oldu. Diğeri ise Mısır’ın en zengini ve Mâliye vekîli oldu. Bu yüksek, fakat dünyâ makamına erişen kardeş, ilim öğrenerek âlim olan kardeşine hakaret gözüyle bakarak; “Ben saltanata eriştim, sen ise fakirlikte kaldın” dedi. Âlim olan ona; “Kardeşim! Ben Rabbime şükretmeliyim. Zira ben, Peygamberlerin mirasına kondum. Hadîs-i şerîfte; “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” buyuruluyor. Sen ise Fir’avnların, Kârunların mirasına ya’nî mala ve Mısır ülkesine nail oldun” diye cevap verdi.”

“Hikâye: Horasanlı iki zât, birlikte bir seyahate çıkmışlardı. Bunlardan biri çok zayıf olup, üç gecede bir yemek yerdi. Diğeri ise güçlü kuvvetli, iri yarı olup, günde üç kere yemek yerdi. Nasıl oldu ise bir şehirde bunlar, casusluk suçundan yakalandılar. Onları bir odaya hapis ettiler. İki hafta sonunda suçları olmadığı anlaşıldı. Odanın kapısını açtıklarında, iri yarı, güçlü-kuvvetli olanın ölmüş olduğunu, zayıf ve çelimsiz olanın ise sağ-sâlim olduğunu gördüler. Herkes bu duruma şaşırdı, içlerinden bir zât; “Bu işte hayret edilecek hiçbir şey yok. Normal olanı olmuş. Aksi olsaydı ben şaşırırdım. Ölen kuvvetli idi, fakat açlığa takati yoktu. Çok yemeğe alışmış idi. Yiyecek bulamayınca açlığa dayanamayarak öldü. Bu ise, ya’nî zayıf olanı açlığa alışkın olduğu için, bu sayede kurtuldu” diye onlara durumu açıkladı. Şiir tercümesi:

“Bir insan az yemek yemeğe alışmış ise,
Karşılaştığı sıkıntıları kolayca yener.
Bolluğa ve boğazına düşkün olan ise,
Darda kaldığı gün sıkıntı ile ölür gider.”

“Hikâye: Sa’dî Şîrâzî kendisi anlatır: Bir tüccârla tanıştım. Yüzelli deve yükü ticâret malı ve kırk kölesi vardı. Bir gece beni Kış adasındaki evine götürdü. Bütün gece durmadan boş şeylerden konuştu. Kâh filân ortağım Türkistan’dadır, filân malım Hindistan’dadır. Bu kâğıt falan mülkün tapusudur diyor, kâh da İskenderiyye’ye gideceğim, oranın havası güzeldi, diyordu. Bir ara; “Ey Sa’dî! Bir seyahatim daha var. O ticârete de çıkarsam, artık ticâretten vaz geçip bir köşeye oturacağım ve ömrümün sonuna kadar istirahat edeceğim” dedi. Ben de; “Hayrola! Bu defa nereye gideceksiniz?” diye sordum. O da; “Çin’e İran kükürdü götüreceğim, işittiğime göre orada iyi para ediyormuş. Oradan Çin kâseleri getirip, Rum diyarına götüreceğim. Rum diyârının ipekli kumaşlarını Hindistan’a götürüp, oranın çeliğini Haleb’e, Haleb’in cam eşyasını Yemen’e, Yemen kumaşlarını da İran’a getireceğim. Artık ondan sonra ticâreti bırakıp bir köşeye çekileceğim” dedi. Tacir o kadar boş hayâller kurdu ki, artık konuşmaya takati kalmadı. Bana dönerek; “Yâ Sa’di! Sen de biraz konuş. Birşeyler söyle” dedi. Bunun üzerine ben de; “Gör çölünde bir kervanbaşı, katırdan düşünce şöyle demiş: “Dünyalık peşine düşenlerin aç gözünü, ya kanâat veya mezar toprağı doldurur” dedim.”

“Hikâye: Güçlü kuvvetli bir kişi, işlerinin ters gitmesinden dolayı babasına giderek; “Babacığım, bana müsâade et de, bir seyahata çıkayım. Kolumun gücü-kuvvetiyle bir iş yaparım ve servete kavuşurum” dedi. Babası da; “Oğlum! Hayalperest olma, kanâat sahibi ol. Sana büyüklerden birinin bir sözünü söyliyeyim de dinle: Devlet, çalışmakta değil, kanâattedir. Körün gözüne sürme çekmek boşuna gayrettir” dedi. Beyt tercümesi:

Saçının her bir telinde, olsa ikiyüz hünerin,
Nasîbinde yok ise, neye yarar ma’rifetlerin.”

“Hikmet: Sırrını dostlarına dahi açma. Ne bilirsin, belki de birgün gelir, dostun sana düşman olur. Elinden gelen her fenâlığı düşmanına yapma. Çünkü onunla birgün dost olabilirsin. Gizlemek istediğin sırrını kimseye söyleme. Çünkü kimse senin sırrını senden daha iyi saklıyamaz. Senin sırrına kimse senden daha emîn olamaz.”

Bostân’dan ba’zı bölümler:

“Kudretiyle canı ve hikmetiyle dilde konuşmayı yaratan, kullarına acıyan, kimsesizlerin yardımcısı, hatâları affedici ve özürleri kabûl eden Allahü teâlânın adıyla bu eseri yazmaya başlıyorum.

O öyle büyüktür ki, O’nun kapısından yüz çeviren, kurtuluşa eremez. Kibirli ve mağrur hükümdârlar bile O’nun kapısının eşiğine baş koyarak yalvarır. O kendine karşı gelenleri hemen cezalandırmaz, özür diliyenleri de reddetmez. Günahları gördüğü hâlde hilm ile örter. Bir kuluna günah işlediğinden dolayı gazâb etse bile, o kul tövbe edince onun günahını affeder.

O’nun bir eşi, benzeri ve zıddı yoktur, insanların ve meleklerin tâatlarına ihtiyâcı yoktur. Bütün yaratıkların sahibi O’dur. Büyüklük ve benlik, yalnız ve yalnız O’na yakışır. O birinin başına tâlih tâcını giydirir, birini de tahtından kara toprağa indirir. Bahtiyarlık, bedbahtlık, herşey onun emriyle olur. Perde ardında yapılan kötü işleri görür. Fakat perdenin üzerine bir perde daha örter. O, âciz ve yokluk içinde bunalıp kalanlara rahmet eder. Yalvaranların duâlarını kabûl eder. O, iyi işleri yapanı beğenir. Kader kalemiyle ana rahmindeki yavruya şekil verir ve bir nakış gibi işler. Ay ile güneşi gemi gibi doğudan batıya sevk eder.

O’nun bilmediği hiçbir zerre yoktur. Açık ve gizli O’nun yanında birdir. O, “Ol!” dedi, yokluktan varlık meydana geldi. O’ndan başka kim yoktan var edebilir? O, henüz olmamış olanları, açığa vurulmamış sırları bilir. Yeri ve gökleri kudretiyle tutan, kıyâmet günü mahşerde kurulacak Mahkeme-i Kübrâ’nın hâkimi O’dur.

O, kendine ulaşmanın yolunu göstermiştir. O’na ulaşmak bir denizdir. Bu denizde, ancak iyi amel işleyen ve bir âlime tâbi olan gider ve muradına erer. Bir âlimin arkasından gitmeyen yolunu kaybeder ve helak olur. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) gösterdiği yola aykırı yol tutan, ulaşmak istediğine hiçbir zaman ulaşamaz.”

“Peygamberimiz Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) en güzel ahlâklı, iyi huylu ve güzel adetlidir. Bütün insanların Peygamberi ve şefâatçisidir. O, Peygamberlerin İmâmı, doğru yolun önderi, Allahü teâlânın emînidir. Beşerin şefaatçisi, Kıyâmet gününün efendisi, hidâyet yolunun rehberi ve mahşer divânının en başta oturanıdır. Bütün nûrlar, onun nûrunun ışığıdır. O, Lâ ilahe illallah güzel sözünün “Lâ”sı ile, Lât putunu paramparça etti. Uzza’yı hor ve hakîr, İslâmiyeti azîz kıldı. Ona gelen kitap, önceki ümmetlere gelen kitapları hükümsüz kıldı. Doğduğu gece Kisrâ’nın sarayı sarsıldı. Ey en büyük Peygamber! Seni övmek için cildlerle kitap yazılsa, yine seni lâyıkı ile övemez. Ey bütün yaratıkların Nebisi! Sana, senin Eshâbına ve senin izinde gidenlere salât-ü selâm olsun.”

“Sıkıntı çekmemiş olanlar, iyi günün kıymetini bilemez. Sıhhatli kimse de, ıstırap içinde uykusuz kalmadıkça, sıhhatin şükrünü yapmayı aklına getiremez.”

> “Hikâye: Sarhoşun biri içkili bir hâlde câmiye girip, mihraba kadar yürüdü. Orada yüzünü secdeye koyup; “Yâ Rabbî! Beni Cennet-i âlâna koy!” diye yalvarmaya başladı. Bu sırada câminin müezzini gelerek ona; “Ey gâfil kişi, ne amel yaptın ki Cenneti istiyorsun? Bu hâlle O’na yalvarılır mı?” deyince, sarhoş ağlıyarak ona şu cevâbı verdi; “Müezzin efendi! Ben sarhoşum, fakat sen, günahkâr bir kulun Allahü teâlânın lütfunu ümîd etmesini tuhaf görüyorsun. Ben senden özür dilemiyorum ki! Kıyâmet gününe kadar açık olacak tövbe kapısından Allahü teâlâya yalvarıyorum. O kerîmdir. Kulunun elinden tutar. O’nun af ve mağfireti o kadar büyüktür ki, ben suçuma büyük demekten utanırım.”

> “Hikâye: Siyahî bir kimseye çirkinsin dendi. Adam öyle bir cevap verdi ki, söyleyen bu sözü söylediğine pişman oldu. O sözü söyleyene siyahi; “Sûretimi ve şeklimi ben yapmadım ki, beni ayıplıyorsun. Çirkin isem sana ne? Güzeli, çirkini yaratan ben değilim ki.”

> “Hikâye: Allahü teâlânın sevgili kullarından biri, bir kaplanın üstüne binmiş ve elinde ise bir yılan tutarak, sanki ata binmiş gibi gidiyordu. Birisi ona; “Ey Allah yolunda giden Allahın kulu! Bu gittiğin yolda bana kılavuz ol, beni de götür. Sen ne

yaptın ki, bu yırtıcı hayvanlar sana tâbi oldu?" diye sorunca; "Kaplan, yılan, fil ve birçok yırtıcı hayvan bana tâbi oluyorsa bunda şaşılacak ne var ki? Sen de Allahü teâlâya bağlan. O zaman görürsün ki, herkes ve herşey sana bağlı olur. Sen Hak teâlânın hükmüne tâbi olursan, herkes ve herşey de senin hükmüne tâbi olur" dedi.

Bir hükümdâr, Allahü teâlânın emrini yerine getirirse, cenâb-ı Hak da onu korur ve ona yardım eder."

"Kızılarslan ile bir âlimin hikâyesi: Kızılarslanın çok sağlam bir kalesi vardı. Kalenin yolu kıvrım kıvrım idi. Güzel bir bahçe içinde adetâ lâcivert bir tabağın ortasındaki yumurta gibi, çok az bulunur bir kale idi. Birgün bu kaleye, uzak yoldan gelen, gün görmüş, derin bilgili, ma'rifet ve hüner sahibi, çok güzel konuşan, her sözü hikmetli bir zât geldi ve Kızılarslan'ın huzûruna kabûl edildi. Kızılarslan o zâta; "Bunca yerleri gezdiniz. Hiç bu kadar muhkem ve güzel bir kale gördünüz mü?" diye sorunca, o da; "Evet, burası güzel bir kaledir. Lâkin bana göre muhkem değildir. Senden önce burası kudretli pâdişâhların elinde idi. Burada bir müddet oturdular, sonra da bırakıp gittiler. Senden sonra da başka hükümdârlar da gelip burada oturacaklar ve senin ümit ağacından onlar da yemiş yiyecekler. Babanın zamanını düşün ve onun saltanat devrini hatırla da, kendini böyle düşüncelerden kurtar. Bak Allahü teâlâ, babanı, bir pula bile hükmü geçmediği yere nasıl soktu. Baban herkesten ve herşeyden ümidini kesti. Ümidi, yalnız Allahü teâlânın fazlına kaldı" cevâbını verdi."

"Hikâye: Bir âbid Hicaz'a giderken, yolda her adımda iki rek'at namaz kılardı. O kadar aşk ve şevk içinde idi ki, ayağındaki dikeni bile çıkarmadı. Âbid bu yolda böyle giderken, birdenbire gurûrlanmaya ve kendini beğenmeye başladı. Karşısına mel'ûn şeytan çıkarak; "Kimse senden daha güzel ve iyi ibâdet edemez. Ancak bu kadar olur. Bundan fazlası can sağlığı" dedi. Şeytanın bu sözleri onu daha da kibirlendirdi ve o sırada aniden yol üzerindeki bir kuyuya düştü. Allahü teâlânın lütfu erişmese, âbid tamâmiyle yoldan sapacaktı. O sırada gâibden bir ses; "Ey mübârek kişi Yaptığın bu ibâdetlerle Allahü teâlânın katında bir mevki elde ettiğini ve O'na lâyık bir ibâdet yaptığını zannetme. İyilikle bir gönül elde etmek, bin rek'at namaz kılmaktan daha iyidir" dedi."

"Hikâye: Bir kişi, yolda ayakları olmıyan bir tilki gördü ve Hak teâlânın bu lütfuna hayret ederek; "Bu hayvanın ayakları yok. Ne yer, ne içer ve nasıl geçinir?" diye düşündü. Tam bu sırada, çakal avlamış bir arslan oraya gelerek, avladığı çakalı yedi. Artıkları ile de tilki karnını doyurdu. O kişi, diğer birgün tilkinin başka bir vesile ile karnının doyduğunu görünce şöyle dedi; "Madem ki tilkinin rızkı ayağına kadar geldi. O hâlde zahmete girip karınca gibi çalışmama ne lüzum var.

Gidip bir köşede oturur rızkımı beklerim." Adamcağız uzun süre bekledi. Ne gelen var, ne giden. Açlıktan bir deri bir kemik kaldı. Bulunduğu mescidin mihrabından doğru gelen şöyle bir ses duydu; "Ey kötü düşünen kişi! Kendini sakat kötürüm bir tilki yerine koyma. Kalk arslan gibi ol. Öyle çalış ki, arslan gibi senden artık kalsın. Arslan gibi ensesi kalın iken, çaresiz kalmış tilki gibi oturan kişiden, köpek daha iyidir. Çalış, rızkını kazan. Hem kendin ye, hem de başkalarını doyur. Başkasının artığına göz koyma. Kolunun kuvvetiyle ve gayret göstererek nasîbini elde et ve başkalarını da rahat ettir. Alçaklar gibi onun bunun eline bakma. Ey genç! Kendini düşürüp de, aman elimden tutun deme. Aksine, ihtiyâr fakirin elinden tut. Allahü teâlâ kime lütufta bulunur bilir misin? Halk kimin sayesinde huzûra kavuşursa, Hak teâlâ ona ihsân ve keremde bulunur. Allahü teâlânın kullarına yardımda bulunan kimseler, hem dünyâ, hem de âhirette iyilik görürler."

"Hikâye: Birgün bir beldeye Rum diyarından bir genç geldi. Bu akıllı bir genç idi. Oranın halkı onu misâfir ettiler. Birgün orada bulunan bir evliyâ zât o gence; "Şuradaki câmi tozlanmıştır. Ötesinde berisinde çerçöp birikmiştir. Oraya git. Sil, süpür ve temizle" dedi. Genç bu sözü işittikten sonra, hemen orayı terk etti. Bir daha onu gören olmadı. Orada bulunan talebeler, "Bu misâfir gencin elinden bir iş gelmiyor. O yüzden bir daha buraya uğramadı" dediler. Birgün o büyük zatın talebelerinden biri o gence rastladı ve ona; "Sen iyi bir harekette bulunmadın. Sen kendini beğenmiş bir gençsin. Sen bilmez misin ki,

insanlar, hizmetle ve çalışmakla yükselirler" dedi. O genç ağlıyarak şu cevâbı verdi: "Ey gönül ehli dostum! Ben hoca efendiden emir alır almaz, temizlemek, silip süpürmek için o câmiye gittim. Fakat gördüm ki, câmi tertemiz. Ne toz var, ne toprak. Meğerse orada kirli olan sâdece ben imişim. Câminin temizlenmesinden maksad, benim temizlenmem idi." Yükselmek isteyen mütevâzi olmalı. Yücelik damına çıkmak için, alçak gönüllülükten başka merdiven yoktur. Akıllı ve hakiki irfan sahibi kimse, meyva dalı gibi alçak gönüllü olur."

"Hikâye: Gönül ehli bir zât, kendi boyu kadar bir ev yaptırmış idi. Bir arkadaşı ona; "Bundan daha iyisini yaptırmaya kudretin, vardı, niye yaptırmadın?" diye sordu, O zât da; "Bundan daha yükseğini yaptırmaktan ne çıkar? Bırakıp gidecek olduktan sonra bu kadarı da yeter" dedi"

"Hikâye: Hârezmşâh sülâlesinden Sultan Alâeddîn Tüküş, hizmetçilerinden birine bir sır söyledi ve sakın kimseye söyleme diye tenbîhte bulundu. Sultan bu sırrını tam bir yıl saklamış ve kimseye söylememiş idi. Sırrını hizmetçisine söyledikten sonra duymadık kimse kalmamış oldu. Sultan bu sırrının ortaya çıkmasına çok kızdı ve o hizmetçisinin boynunun vurulmasını emr etti. Hizmetçilerinden biri sultana; "Şevketli sultânım! Hizmetçilerini boş yere öldürme. Kabahatin büyüğü sende. Sır sende iken etrâfı kapalı bir pınar gibi idi. Sen onun etrâfını açtın. Su yayıldı, sel olup etrâfa dağıldı, Artık önü alınmaz" dedi.

Dostum! Kimseye sırrını söyleme. Sen birisine söylersen, o da bir başkasına söyler. Mücevheratı hazinedara teslim et, ama sırrını kendine sakla?

"Hikâye: Bir hükümdârın oğlu attan düştü ve boyun kemikleri birbirine girdi. Öyle ki, boynu, fil boynu gibi gövdesine battı, Başını çevirebilmek için bütün gövdesini döndürüyordu. Ülkesindeki bütün doktorlar tedâvisinde âciz kaldılar. Yalnız başka ülkeden gelen bir doktor, şehzâdenin başını eski hâline getirebildi ve damarlarıyla kemiklerini düzeltti. O doktor olmasaydı, şehzâde sakat kalacak, belki de ölüp gidecekti. Şehzâde iyi olduktan sonra, iyi eden doktor, şehzâdeyi ve babasını ziyârete gitti, iyiliği takdîr etmeyen nankör hükümdâr ile şehzâde, ona hiç yüz vermediler. Doktor kendisine reva görülen bu muâmeleden müteessir oldu ve hükümdâr ile oğlu utanacakları yerde, doktor utanarak başını yere eğdi. Kalkıp giderken şöyle mırıldanıyordu; "Ben onun boynunu çevirip eski hâline koymasaydım, bugün yüzünü benden çeviremezdi." Doktor gördüğü bu hareket karşısında ve hükümdârla oğlundan öç almak üzere ona bir tohum gönderdi ve şu haberi yolladı: "Şehzâde bunu buhurdana koyup yaksın. Çok güzel ve şifalı bir tütsüdür." Şehzâde, doktorun gönderdiği o tohumu yaktıktan sonra dumanından aksırdı. Aksırınca da başı eskisi gibi çarpıldı. Pâdişâhın emriyle o doktoru çok aradılar, fakat bir türlü bulamadılar. Kendisinden özür dileyeceklerdi. Ne çâre iş işten geçmişti.

Cenâb-ı Hakka şükürden yüz çevirme ki, yarın mahşer günü boynu bükük kalmayasın."

"Hikâye: Bir fıkıh âlimi, yere yıkılmış bir sarhoşun yanından geçerken, kendi halini düşünerek böbürlendi Sarhoşa göz ucuyla bile bakmaya tenezzül etmedi. Sarhoş başını kaldırarak fıkıh âlimine; "Ey iyi zât! Kavuştuğun bu ni'mete şükret. Sakın büyüklenme. Zira kibirden mahrûmiyet hâsıl olur. Birini zincire vurulmuş görürsen gülme. Senin de başına gelebilir. Mukadderatın belli olmaz. Belki birgün sen de sarhoş olup yerlerde sürünebilirsin" dedi."

Sa'dî Şîrâzî buyurdu ki: "Hak teâlânın lütuf ve ihsân buyurduğu bahta ve rızka kanâat etmeyen kimse, Rabbini bilmemiş ve O'na itaat etmemiş olur. Ey bir yerde durmayan, sebat etmeyen, rızk için didinip duran, koşan kişi! Sâkin ol, yuvarlanan taş üzerinde ot bitmez."

"Ey akıllı kimse! ister iyi, ister kötü olsun, kimsenin arkasından konuşma. Çünkü hakkında konuştuğun kişi gerçekten kötü ise, onu kendine düşman etmiş olursun. İyi ise, çok kötü bir iş yapmış olursun. Biri sana gelip de filân adam kötüdür derse, iyi bil ki o kendi kusurunu söylemiş olur."

“Birisi şu ibretli sözü söyledi: Gıybet edecek olursam, anamdan başkasının gıybetini etmem. Zîrâ böylece sevâblarım anama yazılmış olur!

Ey iyi insan! Bir insanın iki şeyi dostlarına haramdır. Birisi; onun malını haksız yere alarak yemek, diğeri; arkasından iyi olmayan şekilde konuşmaktır. Biri senin yanında başkasının aleyhinde konuşuyorsa, zannetme ki başkasının yanında seni medheder. Benim nazarımda bu dünyâda en akıllı insan, kendisiyle meşgûl olup, başkalarından gâfil olandır.”

“Düşmandan lâf getiren, insana düşmandan daha büyük düşmandır. Ey lâf taşıyıcı! Düşmanım bile yüzüme karşı kötü şey söylemiyor. Sen ondan daha büyük düşman olmasan, onun arkamdan söylediğini, gelip de yüzüme karşı söyler misin? Söz taşıyan, eski düşmanlıkları yeniler, kinleri tazeler. En yumuşak insanları bile çileden çıkarır. Uyuyan fitneyi uyandıran kimseden en kısa zamanda kaç! Kavga iki kişi arasında yanan bir ateşe benzer. Söz taşıyıcı ise, o ateşin sönmemesi için odun taşıyan oduncu gibidir.”

“Ey insanoğlu! Adının unutulmamasını istersen, çocuğuna ilim, hüner, ma’rifet öğret ve onu akıllı fikirli yetiştir. Böyle yaparsan, arkanda seni rahmette anan bir kişi bırakmış olursun.”

“Ey yüzünde nûr kalmamış kişi Kalbini temiz tut Kararmış ayna iyi göstermez. Yarın, azâba müstehak olmamanın yolunu ara. Başkalarının ayıplarını arama. Başkalarının ayıbını araştırmakla meşgûl olan, kendi ayıplarını göremez.”

“Dil; şükretmek içindir. Rabbini bilen, dilini gıybet için kullanmaz. Kulak; Kur’ân-ı kerîm ve nasihat dinlemek içindir. Bâtıl ve boş sözler için değildir. İki göz; Allahü teâlânın kudret ve san’atını görmek içindir. Eşin dostun ayıbını görmek için değildir.”

“Cenâb-ı Hak kulunu yoktan var etti. Eline cömertlik, başına da secde kabiliyeti verdi. Aksi takdîrde, ne el cömertlik, ne baş secde edebilirdi”

“Dil ile kulak, kalbin anahtarıdır. Dil söylemeseydi, gönüllerin esrârı gizli kalırdı. Kulak iyi bilgileri duymasaydı, insan nasıl bilgi sahibi olurdu.”

“Yavrum! Gençlikte, nefsin arzuları insanı kapladığı gibi ilim öğrenilecek, ibâdet yapılacak en kârlı zaman da gençliktir. Gençlikte şehvetin, asabiyetin kapladığı anlarda, dinin bir emrini yerine getirmek, ihtiyârlıkta yapılan aynı ibâdetten çok üstün ve kıymetli olur.”

“Oğlum! Günah yükünün altına girme. Zîrâ o ağırdır ve kaldıramazsın, iyilerin tuttukları yoldan yürü, git. Dileyen, bu bahtiyarlığı bulur. Sen alçak şeytanın kuyruğuna yapışmışsın. İyilere ne vakit erişebileceğini bilmem. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), ancak onun yolundan, gidenlere şefaat edecektir.”

“Ey fakir! Sen hak yolunda oyun çocuğu sayılırsın. Büyüklerin eteğini bırakma. Mayası bozuk kimselerle düşüp kalkarsan, izzet ve vekarını kaybedersin. O hâlde büyüklerin eteğine yapış. Talebeler, çocuktan daha âcizdir. Hocalar ise muhkem duvar gibidir. Yeni yürüyen çocuk, duvara tutunarak yürür. Sen de yeni yürüyen çocuk gibi, âlimlerin muhkem duvarına tutunarak yürü.”

> “Ey insanoğlu! Bugün günahlarından korkar isen, yarın birşeyden korkmazsın.”
>
> “Yâ Rabbî! Bize kereminle nazar kıl. Biz kullarından ancak hatâ sâdır olur. Yâ ilâhi! Senin rızkınla beslendik. Senin ihsân ve lütuflarına alıştık. Yâ Rabbî! Bizi bu dünyâda azîz kıldın, öbür dünyâda da azîz kılmanı senden umarız. Azîz eden de sensin, zelîl eden de sensin. Senin azîz kıldığın kimse horluk görmez. Yâ İlâhi! İzzetin hakkı için beni zelîl etme ve günahlarımdan dolayı beni utandırma. Başıma benim gibisini musallat etme. Ukûbet çekeçeksem, senin elinle olsun. Dünyâda en kötü şey, bir insanın kendisi gibi birisinden cefâ çekmesidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehat-ül-üns sh. 681

2) Bostan ve Gülistân

3) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 106, 887, 1060

4) Rehber Ansiklopedisi cild-15, sh. 17

SADREDDÎN BEKRÎ (Hasen bin Muhammed)

Hadîs, târih, tasavvuf ve fıkıh âlimi, muhtesib. Künyesi Ebû Ali olup ismi, Hasen bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Amrûk'tur. 574 (m. 1178) yılında Şam'da doğdu. Resûlullahın (aleyhisselâm) halifesi Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'in (radıyallahü anh) soyundan olduğu için Kuraşî, Temimî ve Bekrî, babası Nişâbûr'dan Şam'a geldiği için Nişâbûrî ve doğum yerinden dolayı Dımeşkî nisbet edildi, İslâmiyete olan hizmetlerinden dolayı Sadreddîn lakabı verildi. Ömrünün sonuna doğru Mısır'a gitti. 656 (m. 1258) yılında orada vefât etti.

Şam'da temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrenen Sadreddîn Bekrî, Mekke'de bulunan anne tarafından dedesi Ebû Hafs Meyânişî'den ilim öğrendi. Şam'da; İbn-i Taberzed'den, Nişâbûr'da; Müeyyed bin Muhammed ve annesi Ümm-i Müeyyed Zeyneb Şa'riyye'den, Herat'ta; Ebû Rûh Abdülazîz bin Muhammed'den, Merv'de; Ebü'l-Muzaffer ibhi Sem'ânî'den, İsfahan'da; Ebü'l-Fütûh Muhammed İbni Cüneyd, Ayn-üş-Şems Sekafiyye ve Hafsa binti Hamkâ'dan, Bağdad'da; Abdülazîz bin Ahtâr'dan ilim öğrendi. Mısır, Musul, Hemedân, Erbîl gibi birçok şehri dolaştı. Çok sayıda âlimin ilminden istifâde etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberledi. Şam'a döndü. Orada devlet işleriyle uğraştı. Vazifesi insanlara emr-i ma'rûf yapıp Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek olan hisbe teşkilâtının başına geçti. Zulüm görenlerin mahkemelerine bakan "Dîvân-ı mezâlim"i yeniden düzenledi. Değişik memleketlere elçi olarak gönderildi. Daha sonra yalnız ilimle uğraştı. Ömrünün sonuna doğru felç oldu. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmek için harcayan Sadreddîn Bekrî, ömrü boyunca Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalıştı. O'nun rızâsı için Allahü teâlânın kullarına emr-i ma'rûfta bulundu. Onlara doğru yolu göstermeye çalıştı. Güzel ahlâkı, hoş sözü, dünyâ malına ehemmiyet vermemesi ile insanlara örnek oldu. Çok ibâdet eder, gündüzlerin çoğunu oruçla geçirirdi. Birçok talebe yetiştirdi.

Takıyyüddîn İbni Salâh, Dimyâtî, İmâd bin Bâlisî, Bedr bin Tevzî, Ebü'l-Feth Kuraşi, Ebû Abdullah İbni Zerrâd, Tâceddîn Ahmed bin Müzeyyen, Ez-Zeyn Ebû Bekr Mervî ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan Sadreddîn Bekrî, İbn-i Asâkir'in "Târih-i Dımeşk"ine zeyl yazdı. "Men kezibe aleyye" hadîs-i şerîfinin râvîleri ve rivâyet yollarına dâir "Turûk-u Men kezibe aleyye", seyahat etmiş olduğu kırk beldenin husûsiyyetleri, âlim ve ulemâsı, âbid ve sülehâsı ile ilgili "Erba'în-el-büldân" adlı kitaplar, eserlerinden ba'zılarıdır.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); "Şâirler arasında en doğru söz (Lebîd'in) "İyi biliniz ki, Allahtan başka herşey bâtıldır, devamsızdır. Şüphesiz her ni'met de zevale mahkûmdur" sözüdür" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1444

2) Tabakât-ül-huffâz sh. 503

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 274

4) El-A'lâm cild-2, sh. 215

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 289

SADREDDÎN-İ KONEVÎ

Evliyânın büyüklerinden ve kelâm âlimlerinden. İsmi, Ebü'l-Me'âlî Muhammed bin İshâk'dır. Konyalıdır. Üvey babası olan Muhyiddîn-i Arabî'den ilim öğrenerek çok istifâde etti. Celâleddîn-i Rûmi'nin ve Sa'îdeddîn-i Fergânî'nin hocası idi. 671 (m. 1272) senesinde vefât elti. Kabri Konya'da kendi adı ile anılan câminin bahçesindedir. 60 yıldan fazla yaşamıştır.

Babası İshâk Efendi, Anadolu Selçukluları nezdinde i'tibârlı, yüksek mevki sahibi biriydi. Küçük yaşta iken babası İshâk Efendi vefât etti. Üvey babası Muhyiddîn-i Arabî, Sadreddîn-i Konevî'nin terbiyesi ve yetişmesiyle meşgûl oldu. Çok iyi bir tahsil gördü. Kelâm ve tasavvuf ilimlerine âit birçok kıymetli eserler yazdı.

Muhyiddîn-i Arabî ile Haleb ve Şam'a gitmiş, devamlı derslerinde bulunup, kendisi de Şam'da ders vermeye başlamıştı. Muhyiddîn-i Arabî'nin vefâtından sonra, Evhadüddîn-i Kirmânî'den feyz aldı. Daha sonra Mısır'a gitti, oradan hacca, hac dönüşünde de Konya'ya gelip yerleşti.

Konya'da binlerce talebeye ders vermiş, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi, Sa'îdeddîn-i Fergânî gibi birçok hikmet ve tasavvuf ehli kimseler yetiştirmiştir. Zamanının en büyük âlimlerindendi. Kelâm ilmindeki yeri eşsizdir. Bu ilimde birçok ince mes'eleleri açıklığa kavuşturmuştur. Muhyiddîn-i Arabî'nin "Vahdet-i vücûd" hakkında söylediklerini ve yazdıklarını dine ve akla uygun olarak izah etmiştir.

Nâsıruddîn-i Tûsî ile hikmete âit ba'zı mes'elelerde mektûplaşmaları olmuş, aralarındaki uzun süren münâzaralardan sonra, Nâsıruddîn-i Tûsî aczini i'tirâf ederek, onun üstünlüğünü kabûl etmiştir. Sadreddîn-i Konevî'nin hayâtı, zühd ve takvâ içerisinde geçti. Haramlardan çok sakınır, şüpheli korkusuyla mübahların fazlasından kaçardı. Hiç kimsenin kalbini kırmaz, dünyâ malına hiç meyletmezdi. Türbesinin dahi üzerinin açık olmasını vasıyyet etti.

Sadreddîn-i Konevî anlattı: Hocam Muhyiddîn-i Arabî hayatta iken, benim yüksek makamlara kavuşmam için çok uğraştı. Fakat mümkün olmadı. Vefâtından sonra birgün, kabrini ziyâret edip dönüyordum. Birden kendimi geniş bir ovada buldum. O anda Allahü teâlânın muhabbeti beni kapladı. Birden Muhyiddîn-i Arabî'nin rûhunu çok güzel bir sûrette gördüm. Tıpkı saf bir nûrdu. Bir anda kendimi kaybettim. Sonra kendime geldiğimde baktım ki, o yanımdadır. Bana selâm verdi. Hasretle boynuma sarıldı. Sonra buyurdu ki: "Allahü teâlâya hamd olsun ki, perde aradan kalktı ve sevgililer kavuştu, niyet ve gayret boşa gitmedi. Sağlığımda kavuşamadığın makamlara, vefâtımdan sonra kavuşmuş oldun."

Kendisi anlattı: "653 (m. 1255) senesi Şevval ayının onyedisine rastlayan Cumartesi gecesi, rü'yâmda hocam Muhyiddîn-i Arabî'yi gördüm. Aramızdaki uzun konuşmalardan sonra, ona, cenâb-ı Hakkın Esmâ-i Hüsnâsı ile ilgili kalbime doğan bilgileri arz ettim, O da; "Çok doğru, pek güzel!" deyince, ona; "Efendim! Hakîkatde güzel olan sizsiniz. Çünkü bu ilimleri bana siz öğrettiniz. Siz olmasaydınız, bu ilimleri bana kim öğretirdi?" dedim. Mübârek ellerini öptüm ve; "Efendim! Bütün mahlûkâtı, herşeyi unutup Allahü teâlâyı dâimi olarak hatırımda tutabilmem için bu fakire duâ ve himmetlerinizi istirhâm ediyorum" diye yalvardım. O da, benim bu arzuma kavuşacağımı müjdeledi ve uyandım."

Sadreddîn-i Konevî hazretleri, bundan sonra çok büyük ma'nevî derecelere yükseldiğini, "Alemi şühûd"ün kendisine seyrettirildiğini, hiçbir zaman Allahü teâlâyı hatırından çıkarmadığını, bir ân bile unutmadığını "Nefehât" isimli eserinde bildirdi.

Şems-i Tebrîzî hazretleri Konya'ya gelince, Mevlânâ hazretleri devamlı bununla sohbet edip, hiç dışarı çıkmaz oldu. Konya'nın ileri gelen diğer âlimleri buna üzülüp, hep birden şehri terk ederek Denizli'ye gittiler. Bunu duyan Selçuklu Sultânı çok üzüldü. Çünkü âlimleri seven, onları koruyan biriydi. Bir Cum'a günü Sadreddîn-i Konevî hazretlerinden ricada bulunup kendisine dedi ki: "Ben âlimler arasında olan şeylere karışamam. Bu iş, pâdişâhların karışacağı bir iş değildir. Ancak Cum'a namazında âlimlerin bulunmaması şânımıza noksanlık verir. Lütfen bunları bulup getirin!" Sadreddîn-i Konevî hazretleri hemen katırına binerek yola çıktı. Bir anda kendisini Denizli'de buldu. Orada âlimleri bulup onlara dedi ki: "Cum'a namazı vakti geçmeden Konya'ya dönmemiz lâzımdır. Sultânın kalbini kırmayınız; Pâdişâhlar Allahü teâlânın emrini ifâya me'mûr kişilerdir. Onlara karşı gelmek, onları üzmek hiç uygun değildir. Sonra Allahü teâlânın gazâbına uğrarsınız." Daha buna benzer birçok ikna edici sözler söyledi. Yanında evliyâdan Ahî Evren de vardı. Âlimler ikna olur gibi oldular. Dediler ki: "Biz teklifinizi kabûl edip gelecek bile olsak, Cum'a vakti Konya'da bulunmamız imkânsızdır." Sadreddîn-i Konevî de; "Siz kabûl edin, Allahü teâlâ müslümanları sevindirenleri mahcûb etmez" buyurdu. "Âlimler teklifi kabûl edip, hemen yola çıktılar. Birkaç günlük yolu bir anda kat edip, Cum'a vaktinden evvel Konya'ya vardılar. Sultan Alâeddîn buna çok memnun oldu. Sadreddîn-i Konevî hazretlerine olan sevgi ve muhabbeti daha da arttı. İslâm âlimlerine dâima yardımcı oldu.

Sadreddîn-i Konevî anlattı: "Rü'yâmda Fahr-i kâinat efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Yanlarında Eshâb-ı Kirâm olduğu hâlde medreseye teşrîf etmişlerdi. Sofanın ortasına oturdular. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de oraya gelip, uygun bir yere oturdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Mevlânâ'ya çok iltifât ettiler ve Hazreti Ebû Bekr'e dönerek; "Yâ Ebâ Bekr! Ben, Celâleddîn ile, diğer Peygamberlerin arasında öğünürüm. Çünkü onun öğrendiği ilim, işlediği amelin feyz ve nûru ile, ümmetimin gözleri aydın olur. O benim oğlumdur" buyurdular. Mevlânâ'yı sağ tarafına oturttular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bu rü'yâ ile talebelerimden Mevlânâ'nın derecesinin yüksekliğine işâret buyurdular. Bu durumu diğer talebelere anlattım ki, onun hatırını gözetip ilminin yüksekliğini anlasınlar."

Birgün büyük bir ilim meclisi kurulmuş ve Konya'nın büyükleri orada toplanmışlardı. Sadreddîn-i Konevî de orada bir seccade üzerinde oturuyordu. Mevlânâ içeri girince seccadeye oturmasını teklif etti. Bunun üzerine Mevlânâ buyurdu ki: "Terbiyesizlik edip, sizin seccadenize oturursam, kıyâmette bunun hesabını nasıl verebilirim?" Sadreddîn-i Konevî de buyurdu ki: "Senin oturmaya fayda görmediğin seccade bize de yaramaz." Sonra seccadeyi oradan kaldırdı. Mevlânâ, Sadreddîn-i Konevî'den önce vefât etti. Vasıyyeti üzerine, cenâze namazını Sadreddîn-i Konevî kıldırdı.

Şerâfeddîn-i Kayserî anlattı: Sadreddîn-i Konevî hazretleri, talebesi Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırmak için ilerlediği zaman, ona birden bire bir hıçkırık gelip kendinden geçti. Bir müddet sonra kendine gelip namazı kıldırdı. Mevlânâ hazretlerinin vefâtına çok üzülmüştü. Talebelerinin ileri gelenlerinden ba'zıları; "Efendim! Namaz kıldıracağınız zaman üzerinizde hiç görmediğimiz bir hâl vardı. Acaba hikmeti nedir?" dediler. Bunun üzerine; "Namazı kıldırmak için ilerlediğim vakit, meydanda meleklerin saf saf dizilip, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) arkasında cenâze namazı kılmakta olduklarını gördüm. Gökteki meleklerin hepsi mavi elbiseler giyinmiş ağlıyorlardı" buyurdu.

Sadreddîn-i Konevî vasıyyetinde buyurdu ki: "Yakında öyle bir fitne kopacak ki, çok kimseler bu zulümden kurtulamıyacaktır. Onun için, evlenmiyen kimseler bundan sonra Şam'a gidebilirler." Bu sözleriyle Moğolların Selçuklu devletini yıkacaklarını ve çok zulüm edeceklerini işâret ettiler.

Moğolların 656 (m. 1258) Bağdad'ı işgal ettiği sıralarda, Sadreddîn-i Konevî bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında, Sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) Sekerât-ül-mevt hâlinde hasta imiş. Orada bulunanlar, Peygamber efendimizi vefât etti, diye mübârek vücûd-i şerîflerini yıkayıp kefenlemişler. Bu haberi duyan herkes oraya koşuyordu. Ben de koşarak vardım ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek başları, kefenin dışında açıkta idi. Orada bulunanlara; "Siz ne yapıyorsunuz?" dedim. Onlar da; "Peygamber efendimiz âhirete intikâl etmiştir, techiz ve tekvin hizmetleriyle şereflenmek istiyoruz" dediler. Kalbime öyle bir ilham geldi ki, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) daha vefât etmemiştir. Oradakilere; "Sevgili Peygamberimizin mübârek yüzleri, ölen bir kimsenin yüzüne benzemiyor. O'nun vefât etmemiş olduğunu sanıyorum. Biraz sabredip bekliyelim de mes'ele anlaşılsın" deyip, mübârek yüzlerine doğru eğildim. Dikkatle incelediğimde çok zayıf kalb atışlarını ve yavaş yavaş nefes aldıklarını anladım. O zaman oradakilere, yüksek sesle Resûlullah efendimizin sağlığını müjdeledim. Ve heyecanla uyandım. Bu rü'yâdan anladım ki, İslâm âleminde büyük bir musibet meydana gelmek üzeredir. Bu rü'yâyı gördüğüm günün târihini bir yere kaydettim. Sonradan öğrendim ki, Moğollar Bağdad'ı o târihte istilâ etmişler ve pekçok müslümanı kılıçtan geçirerek şehîd etmişler. Kütüphânelerdeki kıymetli kitapları yakmışlar, sulara atmışlar. (Moğol hükümdârı Hülâgu ve müşaviri Eshâb-ı Kirâm düşmanı olan Nâsırüddîn-i Tûsî, Bağdad'ı müslümanların elinden almak için saldırdılar. Neft ateşleri ve mancınık taşları ile hücum eden ikiyüzbin kişilik Tatar ordusu karşısında, mevcûdu yirmibine yakın halîfe ordusu dayanamadı. Muhasara elli gün sürdü. Halifenin veziri İbn-i Alkam da Eshâb-ı Kirâm düşmanı idi. Halife muhasaranın neticesinde mağlup olacağını anlayınca, veziri İbn-i Alkam'ı sulh için Hülâgu'nun yanına gönderdi, Hülâgu ile gizlice anlaşan İbn-i Alkam, halîfeye gelip; "Teslim olursak, bizi serbest bırakacaklar" dedi. Bu hileden sonra halîfe esîr alınarak, yanındakilerle beraber idâm edildi. Dörtyüzbinden ziyâde müslüman kılıçtan geçirildi. Milyonlarca İslâm kitabı Dicle nehrine atıldı. Nehrin suyu günlerce mürekkep renginde aktı. Böylece büyük bir ilim hazînesi ve târihi kültür yok edildi. Güzel şehir harabeye döndü. Peygamberimizin (aleyhisselâm) hatırası olarak saklanan mübârek emânetler (Hırka-i Se'âdet ve Asâ-yı Nebî) yakılıp külleri Dicle'ye atıldı. Beşyüzyirmidört senelik Abbasi Devleti yok oldu. Hülâgu'nun asıl hedefi, Suriye'yi ele geçirmekti. Haleb'i aldı. Şam'a giderken Hülâgu'nun kardeşi Möngeke'nin ölüm haberi üzerine İran'a döndü. Şam seferini tamamlamak üzere gönderdiği ordu, 659 (m. 1260) senesinde Mısırlılara yenildi. Hülâgu'nun bu seferi sonunda bir milyon kadar müslüman şehîd edildi. Zaptettiği yerlerdeki müslümanlara çok eziyet etti. Hıristiyanlığı korudu ve pekçok puthâne yaptırdı.

Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin kabrini ziyâret edenler, onun feyzlerinden istifâde ederler. Onu vesile ederek yapılan duâlar, bi iznillah kabûl olur. Sıkıntıda kalanlar ondan yardım isteseler, Allahü teâlânın izniyle rûhâniyetleri imdâda yetişir.

1317 (m. 1899) senesinde Sultan İkinci Abdülhamîd Hân, şahsî parasıyla, Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin câmisini ve türbesini îmâr ve ihyâ ettirdi.

Türbesine hizmet edenlerden biri rivâyet etti: "Zamanın devlet erkânından yüksek rütbeli bir subay türbeyi ziyârete geldi. Câmide namazı kıldıktan sonra, Sadreddîn-i Konevî'nin nefsini terbiye etmek için yaptırdığı çilehânesini ziyâret etmek istedi.

Kapısını açtık. Yalnız bir kişinin namaz kılabileceği büyüklükteki, feyz, bereket, huzûr ve saadet mekânı olan çilehâneye girdi. Uzun bir secdeden sonra cenâb-ı Hakka yalvarmaya başladı. Daha sonra kabr-i şerîfin yanına Sadreddîn-i Konevî'nin huzûruna gelip, Allahü teâlâya, onu vesile ederek uzun bir duâ etti. Biz de âmin dedik. Duâ bitince bize dönerek; "Bizler, ellerimizdeki silâhlar ve diğer askerî güçlerimizle, memleketimizin görünürdeki bekçileriyiz. Fakat huzûrunda bulunduğumuz Sadreddîn-i Konevî ve onun emsali olan büyükler ise, bu memleketin hakîkî kumandanlarıdır. Allahü teâlânın yardımı ve bunların ma'nevî destekleri olmadıkça, bizim görünürdeki güç ve kuvvetimizin hiçbir te'sîri olamaz. Onun için biz, bir memlekete vardığımız zaman, önce o memleketin ma'nevî kumandanlarını ziyâret ederiz" dedi."

Konevî Câmii'ne devamlı gelenlerden biri anlatır: "Sadreddîn-i Konevî'yi iki defa rü'yâmda gördüm. İlk gördüğüm gecenin gündüzünde, bir iş yüzünden birçok kimsenin kalblerini kırmış, onları çok üzmüştüm. Rü'yâmda heybetli bir şekilde görünüp bana buyurdu ki: "Kimseyi üzme, kimsenin kalbini kırma, kalb kırmaktan çok sakın." Bu ihtar bana çok te'sîr etti. Bundan sonra kimsenin kalbini kırmamaya, herkesle iyi geçinmeye çalıştım.

İkinci rü'yâmda şöyle oldu: ilk rü'yâmdan sonra artık devamlı onun kabrinin bulunduğu câmiye gitmeye başladım. Câminin ve türbenin tâmiratı, bakımı ve temizliği ile uğraşıyordum. Bir gece rü'yâmda bana güleryüzle görünüp; "Hizmetlerinden memnunum. Allahü teâlâ bu hizmetlerini karşılıksız bırakmaz" buyurdu. Bu ikinci rü'yâdan sonra Sadreddîn-i Konevî'ye karşı sevgi ve muhabbetim daha da arttı. Bütün günümü, câmi ve türbenin işleriyle geçirmeye başladım.

> **Eserleri:** "Nüsûs", "Hukuk", "Nefehât-ül-ilâhiyye", "Mefâtih-ül-gayb", "Fâtiha tefsîri", "Şerhu ehâdis-i erba'în" gibi eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 632

2) El-A'lâm cild-6, sh. 30

3) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 451 cild-2, sh. 121, 212, 451, 452

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 45

5) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 133

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 203

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 130

8) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1491

9) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9 sh. 43

10) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 2944

11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1059

SADREDDÎN-İ VÂSITÎ (Ahmed bin Muhammed)

Hanbelî mezhebi hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Enceb bin Kessâr el-Vâsıtî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Abdullah ve lakabı Sadreddîn'dir. Aslen Vâsıtlıdır. 626 (m. 1229) senesinde doğdu. 698 (m. 1299) senesi Receb ayında Bağdad'da vefât etti. Bâb-ı Harb denilen yerde defn olundu.

Sadreddîn-i Vâsıtî hazretleri birçok âlim ile görüşüp onlardan ilim öğrendi.

Daha çok hadîs-i şerîf ilmi ile meşgûl oldu. Hadîs ilminde Hâfız, ya'nî yüzbin hadîs-i şerîf ezberlemiş idi. Vâsıt'ta Serif-üd-dâî er-Reşîdî'den, Bağdad'da; İbn-i Kamire'den, İbn-ül-Katî'î, İbn-ül-Lettiî, İbn-ül-Kabîbî ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Kendisinden ise; Muhammed bin Abdürrezzâk ve başka âlimler rivâyetlerde bulundular.

Sadreddîn Ahmed bin Muhammed hazretleri, hadîsden başka fıkıh ve diğer ilimlerde de derin âlim idi. Şöhreti etrâfa yayılmış idi.

Safiyyüddîn Abdülmü'min bin Abdülhak (radıyallahü anh) diyor ki: "Sadreddîn-i Vâsıtî (radıyallahü anh), hadîs ilminde, hadîs-i şerîfleri tanımakta ve râvilerin isimlerini ve hâllerini tanımakta zamanının en büyük âlimlerinden idi. Görüştüğü, sohbetlerinde bulunduğu âlimlerden dinlediklerini kendi eliyle yazardı. Böylece çok yazı yazdı, ilme âit birçok temel bilgileri kayda geçti."

Müstensıriyye Medresesi’nde hadîs ilmi okuturdu. Meclislerde, konuşmalarda, herkesin kendisine çok alâka göstermesini çekemeyip hased edenler oldu ise de, bunların çoğu hatâsını anlayıp tövbe etmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 339

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 441

ŞÂHÎ MÛYTÂB

Hindistan’da Bedâyûn şehrinde yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Şeyh Şâhî Mûytâb Bedâyûnî’dir. Kaynak eserlerde doğum ve vefât târihlerine rastlanamıyan Şâhî hazretleri, altıncı asrın sonları ile yedinci asrın başlarında yaşamıştır. Kâdı Hamîdüddîn Nâyûrînin derslerinde yetişti. Kâdı Nâgûrî buna; “Şâhî rûşen-zamîr (Gönlü aydınlık)” derdi. Onu me’zûn edip, zamânın büyük âlimlerinden Mahmûd Mu’îndüz’ün sohbetlerine gönderdi. Oraya giden biriyle haber gönderip; “Bizim Şâhî’ye hırka verip kendisini me’zûn etmemiz uygun olmuş mu? diye sordu. Bu soruya karşılık o da; “Biz, sizin yaptığınız herşeyi beğeniriz” diye cevap verdi. Şeyh Şâhî, ilim öğrenmekteki aşk ve gayreti ile kısa zamanda yetişip, büyük âlimlerden, zamanında bulunan evliyânın önde gelenlerinden oldu. Etrâfında toplanan talebelere ders okutmaya başladı. Herbiri ilim âşığı olan talebelerini çok sever, onlara ve herkese şefkat ve merhamet gösterirdi. Bir defasında talebeleri dışarıda güneş altında bekliyorlardı. Beklemeleri uzun sürünce, terlemeye ve terleri toprağa damlamaya başladı. Bu hâli farkeden Hâce Şâhî (radıyallahü anh) hacamatçıyı (kan alan kimseyi) çağırmalarını istedi. “Onu ne yapacaksınız?” diye suâl edildiğinde; “Talebelerimden akan ter kadar benden kan almasını istiyeceğim” buyurdu.

Birgün talebeleri ile birlikte bir yere gittiler. Gittikleri yerde talebeler, yemek olarak pirinç ve süt pişirdiler. Yemek hazırlanıp önüne getirildiği zaman Hâce Şâhî yemeğe nazar etti. (baktı) ve; “Bu yemekte hıyânet kokusu vardır, biz bundan yiyemeyiz” buyurdu. Talebelerin hepsi hayret edip; “Bizden hiç birimiz hıyânet etmemiştir.” dediler. Pirinç ve sütü pişiren iki kişi Hazreti Hâce’nin huzûruna geldiler, dediler ki: “Efendim! Sütü pişirirken süt köpürmüştü, taşacaktı. Mecbûr kalıp, taşmaması için sütten bir miktar alıp içtik, şimdi ise bu kabahatimize pişman olduk, özür dileriz.” Hâce Şâhî, “Yemek, dostlarımızın (talebelerimizin) önüne gelmeden, o yemekten yiyen hıyânet etmiş olur. Fakat, madem ki siz özür diliyorsunuz, pişman oluyorsunuz, öyleyse affettim” buyurdu.

Hâce Şâhî, gayet mütevâzi, alçak gönüllü idi. Kendisini birşey yapmaktan, âciz, zavallı görürdü. Şöyle anlatılır: Nizâmüddîn Ebü’l-Müeyyed’in bir rahatsızlığı vardı. Hâce Şâhî’ye gelerek kendisine himmet etmesi, derdine çâre bulması için yalvardı. O da özür dileyip; “Siz bizim büyüğümüzsünüz. Biz nasıl olur da size himmet edebiliriz?” buyurdu. Nizâmüddîn; “Elbette bize duâ ve himmet etmeniz lâzımdır” diye ısrar edince, Hâce Şâhî (radıyallahü anh) duâ etti ve Allahü teâlânın izni ile Nizâmüddîn’in rahatsızlığı geçip, sıhhatine kavuştu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 55

SA’ÎD BİN MENSÛR EL-YEMENÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Sa’îd bin Mensûr bin Ali bin Abdullah bin Miskin el-Yemenî’dir. Sa’îd bin Mensûr, fıkıh âlimi, zâhid, ârif ve vera’ sahibi idi. İlimle çok meşgûl olması yanında, çok da ibâdet eder, gözyaşı dökerdi. Bu sebepten yüksek mertebelere yükseldi. Çok kerâmeti görüldü. 660 (m. 1262) senesinde vefât etti.

Sa’îd bin Mensûr, Zerî’ul-Haddâd ile görüşürdü. Birgün Zerî’ul-Haddâd ona geldi. Orada bir cemâat vardı. Bu görüşme bir Kurban Bayramı sonrasında olmuştu. O zaman Zerî’ul-Haddâd; “Bu seneki hac çok güzel oldu değil mi?” diyerek oradaki kerâmetlerini anlatmak istiyordu. Bu söz üzerine Sa’îd bin Mensûr ona heybetle baktı. Zerî’ul-Haddâd hemen hatâsını anladı ve sustu. Orada bulunanlar oradan ayrılınca, Zerî’ul-Haddâd; “Efendim! Biz, sizin sohbetinizi dinleyen ve sizin sevdiklerinizdeniz. Sözümüz, sizin bize öğrettiğiniz şey içindi” deyince, Sa’îd bin Mensûr onun sözü uzatmasını uygun görmedi ve; “Bu hac, Allahü teâlânın ihsân ve ikramından başka birşey değildir. O, ihsân ve ikram edendir” buyurdu.

Sa’îd bin Mensûr ile, fıkıh âlimi Ömer bin Saîd arasında çok sevgi ve muhabbet vardı. Devamlı bir araya gelip sohbet ederlerdi. Aralarında; “Kim önce vefât ederse, diğerinin onu

yıkayıp kefenlenmesi ve cenâze namazını kıldırması husûsunda sözbirliği etmişlerdi. Sa'îd bin Mensûr önce vefât etti. Ömer bin Sa'îd aralarındaki vasıyyet üzere onu yıkadı, kefenledi ve cenâze namazını kıldırdı.

Sa'îd bin Mensûr hazretlerinin vefâtından sonra da kerâmetleri görüldü. Bu kerâmetlerden birisi şöyle anlatılır: "Sa'îd bin Mensûr'un bir talebesi, Fadl bin Avâd'ın adamı olan bir kişiden zarar ve zulüm gördü. Buna çok üzülüp, doğruca hocasının kabrine gitti. Ağlıyarak durumunu arz etti. Fadl bin Avâd, bir yerden dönüyordu. O gece bir rü'yâ gördü ve derhâl uyanıp hizmetçilerini uyandırarak; "Haydi gidiyoruz, yapılan yanlış işler sebebiyle başımıza bir felâketin geleceğini anlıyorum" dedi. Evine varmadan yolda vefât etti. Rü'yâyı dinliyenlerden birisi; "Fadl bin Avâd'ın adamlarından birisi ile Sa'îd bin Mensûr'un talebeleri arasında herhangi birşey oldu mu?" diye sordu. Orada bulunanlar; "Evet" cevâbını verdiler. O da; "Şimdi durum anlaşıldı. O adam Sa'îd bin Mensûr'un talebesine zarar ve zulüm yapınca, durum böyle oldu" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 26

SALTUK TÜRKÎ

Evliyânın büyüklerinden. Zamanının büyüklerinden Mahmûd Rıfâî'den (radıyallahü anh) ilim öğrenip feyz aldı. İlimde yüksek mertebeler, tasavvufta üstün dereceler sahibi oldu. Pekçok talebe yetiştirip, Allahü teâlânın dîninin yayılmasına faydalı hizmetlerde bulundu. Kofcakiyye denilen bir bölgede, Sabiha denilen yerde, 697 (m. 1297) yılında vefât etti. Kendisini çok seven çevre halkı, mezarının üzerine güzel bir türbe yaptılar.

Saltuk Türkî'nin kerâmetleri pek meşhûr oldu. Bunlardan ba'zıları "Tuhfet-ül-ervâh" adlı eserde şöyle anlatılmaktadır Birgün Sabiha'daki hemşehrileri, sevenleri, ona suları olmadığını bildirip, kendilerine su te'min etmesini istediler. Bunun üzerine Saltuk Türkî, eliyle bir kayaya vurdu ve kayadan hemen su fışkırdı.

Aralarında Seyyid Behram Şah Haydârî'nin de bulunduğu i'timâd edilir bir cemâat (topluluk) şöyle anlattılar: "Saltuk Türkî'nin bulunduğu şehirden mevcûdu binden az olan bir gurub, düşmanla muharebe etmek üzere yola çıkmışlardı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Saltuk Türkî, bulunduğu yerde ayağa kalkıp, muharebe eder gibi hareketlerde bulundu. Vücûdundan kanlar aktı. Yanında bulunanlar kanları sildiler. Üç saat böyle devam etti. Sonra oturup, sükûn buldu. Yanındakiler, bu yaptıklarının sebebini sordular. "Birkaç gün önce buradan ayrılanların karşısına, büyük bir düşman kuvveti çıktı. Sayılan üçbine yaklaşıyordu. Müslümanların zayıf olduğunu anlayınca, Allahü teâlânın izni ile onlara katıldım. Düşmana karşı ben de harb ettim. Müslümanlardan üç kişi şehîd oldu. Onlardan ilk grup, yedi gün sonra buraya gelecekler" dedi. Bunun üzerine yanında bulunanlar, o günün târihini attılar. Yedi gün sonra, ilk grup gelmeye başladı. Gelenler, evlerine gitmeden önce Saltuk Türkî'nin zaviyesine geldiler. Saltuk Türkî'nin önünde boyunlarını büktüler, "Uzun zamandan beri senin büyüklüğünü, senin kıymetini bilemedik. Ey Allahın velî kulu! Biz bin kişiden azdık. Üç bin civarında kâfir karşımıza çıktı. Tam, mağlup olup helak olacağımız sırada sen yetiştin. Bizim ile beraber harb ettin. Biz seni görüyorduk. Onları, Allahü teâlânın izni ile üzerimizden def ettin. Sağ-sâlim onlardan kurtulduk" dediler. On gün sonra geride kalanlar da geldi. Onlar da aynı şekilde anlattılar.

Saltuk Türkî'nin talebelerinden biri anlatır: "Bir akşam hatırımdan; "Bir balık olsaydı da yeseydik" diye geçirdim. Sabahleyin Saltuk Türkî, bize; "Kalkınız, balık arzu ettik" dedi. Beraberce denize gittik, oraya varınca; "Ey su! Geriye dön!" dedi. Su, bir ok atımı mesafe kadar geriye çekildi ve durdu. Denizin çekildiği yerde çok balık vardı. Yanımda bulunanlarla, ihtiyâcımız kadar onlardan aldık. İşimiz bitince tekrar, "Ey su! Yerine dön!" dedi. Su yerine döndü. Bu sırada Saltuk Türkî bana bakıp; "Ey falanca! Fakirler için böyle şeyler" kolaydır" deyince; "Efendim! Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilerim" dedim."

Birgün Saltuk Türkî talebelerine, Berhâbiyye'de bir yerde, pekçok altın, gümüş ve kıymetli eşyalar olduğunu söyledi. Bu sırada Saltuk Türkî ve talebeleri oraya yakın bir yerde bulunuyorlardı. Bunun üzerine talebeleri; "Biz orayı biliyoruz, gidip onları oradan çıkaralım" dediler. Bunun üzerine Saltuk Türkî; "Şimdi ba'zı kimselerin orayı kazdıklarını, içerisinde bulunan kıymetli eşya, altın ve gümüşleri çıkardıklarını, işlerini bitirdikten sonra, eşyâları paylaşırken aralarında anlaşmazlık çıkıp, birbirlerine silâh çektiklerini görüyorum" dedi. Saltuk

Türkî, talebeleri ile beraber hazîneyi bulanların yanına gitti. Onlar, Saltuk Türkî'nin geldiğini gördüler, heybetinden korkarak kendilerine gelip kavgayı bıraktılar. Saltuk Türkî'nin, çıkarmış olduktan eşyâları aralarında paylaştırmak için geldiğini zannettiler. Saltuk Türkî, çıkarılmış bulunan eşyalara iğrenerek bakınca, o malların hepsi toprak oluverdi. O eşyâları çıkaranlar hayretler içerisinde; "Efendim! Bu nedir, ne yaptınız?" dediklerinde, Saltuk Türkî; "Bunların böyle olması, Allahü teâlânın dilemesiyle oldu. Toprak olan birşey için dövüşmenizi istemedik. Biz sizin fâidenizi istedik. Hâlbuki siz, silâh çekmiş, aranızda harb edecektiniz. Ne Allahü teâlâdan ve ne de bizden asla utanmadınız" dedi. O kimseler de tövbe edip, sâlih kimselerden oldular.

Bir hıristiyan, Saltuk Türkî'ye gelip; "Efendim! Fransızlar, kardeşimi, elinde bulunan ticâret malı ile beraber esîr aldılar, hâlbuki onlar da hıristiyandır" dedi. O zaman Saltuk Türkî, hıristiyana; "Eğer kardeşinin esîrlikten kurtulmasını te'min edersem müslüman olur musun?" dedi. Hıristiyan; "Evet olurum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Saltuk Türkî, bir müddet olduğu yere çöktü. "Kardeşin kurtuldu, Yakında gelecek" buyurdu. Birkaç gün sonra esîr, yanında malları ile beraber geldi ve şöyle anlattı; "Biz falanca gün otururken, alaca bir doğan gelip; "Ben Saltuk Türkî'yim" dedi ve beni esîr alan şahsın başını kesti. Onlar bunu görünce, beni ve yanımdakileri serbest bıraktılar. Bu hâdise, üzerine iki hıristiyan kardeş, çoluk-çocukları ve daha pekçok kimse ile beraber müslüman oldular.

Saltuk Türkî'nin ikiyüz taneli bir tesbihi vardı. Vefâtından önce yakınlarına; "Onu muhafaza ediniz. Benim vefâtımdan yedi sene sonra, ordusu ile birlikte falanca sultan gelir. Onun ikiyüz emîri vardır. O tesbihi sizden isterse, ona; "Eğer bu tesbihi alırsan, her tarafta karışıklıklar, pahalılık ve daha başka şeyler meydana gelir" deyiniz. Eğer vazgeçmezse, ona o tesbihi veriniz" dedi. Nihâyet Saltuk Türkî'nin vefâtından yedi sene sonra, sözü edilen sultan geldi. O tesbihi onlardan istedi önce vermeyip, Saltuk Türkî'nin yaptığı vasıyyeti kendisine aynen anlattılar. Sultan, mutlaka o tesbihi kendilerinden alacağını söyledi. Tesbihi aldı. Kumandanları arasında onları taksim etti. Bunun üzerine Saltuk Türkî'nin bildirdiği belâ ve musibetlerin hepsi meydana çıktı. Sultan pişman oldu. Fakat, pişmanlığı kendisine fayda vermedi.

Şöyle anlatılır: Saltuk Türkî, seccadesi üzerinde otururken yanına bir şahıs geldi. O şahsa; "Hatırlıyor musun? Sen bana ekmek diyerek necis birşey yedirmeyi istemiştin?" deyince, o şahıs; "Evet öyle oldu" dedi. Şeyh Saltuk Türkî; "Sen, Allahü teâlânın evliyâsı ile istihzâ ve alay eden birisisin" dedi. Saltuk Türkî sözünü tamamlar tamamlamaz, O şahsın karnı çok fenâ bir şekilde yarıldı ve oracıkta öldü.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 29

ŞEKER GENC (Ferîdüddîn Mes'ûd)

Hindistan'da yetişen Çeştiyye evliyâsının büyüklerinden. Ferrûh Şah Kâbilî neslinden, Celâleddîn Süleymân'ın oğludur. Baba ve annesi şerefli asîl ailelerden olup, nesebi Hazreti Ömer'e ulaşır. 569 (m. 1174) yılında Hindistan'da Delhi'de dünyâya geldi. 664 (m. 1265) senesi Muharrem'in 5. günü 95 yaşında Mültan'da vefât etti. Türbesi, günümüze kadar ziyâretgâh olup, onu sevenler kabrini ziyâret ederek, rûhâniyetinden feyz almaktadır. Türbesi, bilhassa, vefâtının sene-i devriyesi olan Muharrem ayının beşinci gününde, Pakistan'ın ve Hindistan'ın çeşitli şehirlerinden gelen binlerce ziyâretçi ile dolup taşmaktadır.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in dedesi ve babası Afganistan'taki siyâsi durumlar yüzünden Hindistan'ın Mültan yakınındaki bir köye yerleştiler. Genc-i Şeker'in babası burada, Hazreti Abbâs bin Abdülmuttalib'in soyundan, çok bilgili ve mübârek bir zât olan Mevlânâ Vecîhüddîn Hicvandî'nin kızı olan Bibi Gülsüm Hâtun ile evlendi. Babası Celâleddîn Süleymân'in bu evlilikten üç oğlu ve bir kızı oldu. Erkek çocuklarından Ferîdüddîn Genc-i Şeker doğuştan velî idi.

Ferîdüddîn Mes'ûd, daha doğmadan kerâmet gösterdi. Anasının karnında gösterdiği kerâmet şöyle anlatılır. "Annesi Ferîdüddîn Mes'ûd'a hâmile iken, birgün komşusunun ağacından izinsiz erik koparmak istedi. Fakat karnındaki bebek öyle bir karın ağrısına sebeb oldu ki, bu ağrı annesini erik toplamaktan vazgeçirdi. Doğumundan iki sene sonra, annesi ona; "Sevgili oğlum! Seni beklerken asla haram yemedim" dedi. Ferîdüddîn Mes'ûd gülümsiyerek; "Ama anneciğim, komşunun ağacından izinsiz erik toplamak istemiştin de, sana ağrı vererek mâni olmuştum" diyerek, annesinin şaşkın bakışları altında evden dışarı çıktı. O güne kadar oğlunun hâlinden ve o andaki cevâbından, annesi onun birgün büyük bir velî olacağını anladı."

Doğduğu gün gösterdiği kerâmeti şöyle anlatır: “Ferîdüddîn Mes’ûd, Şa’ban ayının 29’u ile Ramazan ayının birinci günü arasındaki gece doğmuştu. Şa’bân’ın yirmidokuzuncu gecesinin bulutlu olması sebebiyle Ramazan hilâlini görememişler ve ertesi gün oruç tutup tutmamak konusunda tereddütte kalmışlardı. Ferîdüddîn’in babası Cemâleddîn Süleymân’dan fetvâ sormaya geldiler. O da; “Hilâlin görünmesinde bir şüphe varsa, oruca başlamak uygun değildir” dedi. O esnada bir zât ortaya çıktı. Bu mevzûda onun fikrini sorduklarında; “Niye merak edip şüphede kalıyorsunuz? Bu gece Cemâleddîn Süleymân’ın evinde bir çocuk doğdu ki, zamanın kutbu olacaktır: Eğer çocuk bu gece yarısından sonra annesinin sütünü almadıysa, bilesiniz ki, hilâl görünmüştür ve Ramazan ayı bugün başlıyacaktır” dedi. Nitekim seher vakti Cemâleddîn Süleymân’ın evine gidip, bu zâtın sözlerinin doğru olup olmadığı hakkında annesine sorduklarında, öğrendiler ki, yeni doğan bu bebek, gece yarısından sonra annesinin sütünü almamıştı. Bunun üzerine oradakiler oruca başladılar. Daha sonra o gün; Mültan’dan ve diğer yerlerden hilâlin göründüğü ve o günün Ramazan olduğu haberi geldi. Ramazan ayı boyunca bu minik bebek, gündüz annesinin sütünü hiç emmedi. Sâdece iftar zamanı birinden, sahur zamanı da diğer memesinden emiyordu.”

Ferîdüddîn Genc-i Şeker hazretleri kendisini ilim ve tasavvufa verip, evliyâlık yolunda ilerlemek için çok gayret gösterdi. İslâmın ma’rifet bilgilerini Hindlilere öğreten, feyzlerini bu kıt’a müslümanlarına sunarak, onlara çok büyük hizmet eden Hâce Mu’înüddîn-i Çeştî hazretlerinin halîfesi Kutbüddîn-i Bahtiyâr’ın bereketli feyzleri ile yetişmişti. Hocası Kutbüddîn-i Bahtiyar ile karşılaşması şöyle anlatılır: Genc-i Şeker’in Mültan’daki tahsili sırasında, Kutbüddîn-i Bahtiyar Mültan’a geldi. Namaz kılmak için Ferîdüddîn-i Mes’ûd’un bulunduğu câmiye girdi. O sırada Ferîdüddîn-i Mes’ûd kitap okuyordu. Kutbüddîn-i Bahtiyar onu görür görmez, onun halinden ve kalb gözüyle fark ettiği istisnai özelliklerinden hayli etkilendi. Kutbüddîn hazretleri ona; “Ey genç ne okuyorsun?” diye sordu. O da; “Nâfi okuyorum” dedi. Kutbüddîn (radıyallahü anh); “İnşâallah bu kitap, senin için nâfi (ya’nî fâideli) olur” buyurdu. Bu sözdeki tatlılık ve yapılan duâ çok hoşuna gitti. Görünüşündeki heybet, onun büyük bir zât olduğunu gösteriyordu. Ferîdüddîn, o zâtın ellerini öpüp, talebeliğe kabûlünü istirhâm etti. O da kabûl etti. Bundan sonra ona çok bağlanıp, ondan ayrılmadı. Herşeyden el çekip, büyük bir muhabbetle ona tâbi oldu. Kutbüddîn hazretleri ise ona, dinî ilimleri okumasını, araştırmasını, tahkîk etmesini işâret buyurup, aynı zamanda tasavvuf ile de meşgûl olmasını teşvik etti. Böylece, hem zâhirî ilimlerde ve hem de bâtınî ilimlerde yükselmesini, iki kanatlı olmasını sağlamak istedi. Ferîdüddîn, hocasının nasihatlerini can kulağıyla dinleyip tatbik etti. Nefsinin tezkiyesi ile uğraştı. Bu uğurda çok gayret etti. Her zorluk ve şiddete katlandı. Hocası Mültan’da kaldığı müddetçe, derslerini hiç kaçırmadı. Hocası Kutbüddîn-i Bahtiyar tekrar Delhi’ye döneceği sırada, Ferîdüddîn Genc-i Şeker de beraber gitmek istedi. Hocası ona, tahsilini tamamlaması için çeşitli memleketlere seyahat etmesini söyledi. Bunun üzerine Genc-i Şeker, Gazne, Bağdad, Sevastan, Bedahşan, Kudüs, Mekke ve Medine’ye ilim öğrenmek için gitti. Aradan beş sene geçtikten sonra, hocası Kutbüddîn ve onun hocası Mu’înüddîn hazretleri ile Delhi’de bir araya geldiler. Feridüddîn, bu iki büyük zâtın yüksek makamlarının âşığı olduğundan, onlara olan muhabbet ve bağlılığı daha çok arttı. Kendisindeki aşk istidâdın yüksekliği, fazlalığı sebebiyle, bu iki büyük zât, yetişmesi için kendisine kucak açtılar. Husûsi ihsânlarla yüksek derecelere kavuştu. Mu’înüddîn hazretleri bir çok defa; “Feridüddîn, yuvası Sidret-ül-müntehâda bulunan bir kartaldır” buyurmuştur.

Hocası, Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî el-Ûşî, kerâmet ve yüksek firâseti ile vefâtının yaklaştığını anlayıp, kendisine vekîl, yerine halife olacak zâtın Feridüddîn olduğunu bildiren haber ve eşyalarla, bir talebesini ona gönderdi. Bu günlerde Feridüddîn hazretleri de hocasını rü’yâda görüp, kendisini Delhi’ye çağırdığını anlayınca hemen yola çıktı. Yolda, kendisine haber getiren talebe ile karşılaştı. Delhi’ye geldiler. Hocasının vefâtını öğrenince, elem, üzüntü ve dert içinde hocasının cenâze namazını kıldı. Sonra kendisine bırakılan hırka, sarık ve nalinleri giyip, hocasının makamına oturdu. Çeştiyye yolunun rehberi oldu. İnsanları irşâda başladı. Bu sırada, Bedreddîn-i Gaznevî isminde birisi, Kutbüddîn hazretlerinin vefâtından sonra vekîl olarak yerine geçecek zâtın kendisi olduğunu bildirerek, bu haksız iddiayı insanlar arasına yaydı. Genc-i Şeker (radıyallahü anh), bu hâle çok üzülüp, Acûzân isimli beldeye gitti. Oranın ahâlisi müslüman değildi. Orada küçük bir kulübeye çekilip uzlete devam etti. Konuşup sohbet edecek kimse bulunmadığından, insanlar arasına karışmazdı. Kulübesinde ibâdet ve tâat ile meşgûl oluyordu. Oranın ahâlisi, zamanla Ferîdüddîn hazretlerinin kulübesine yönelir bir hâl aldılar. bu zâta çok muhabbet ettiler. Kendisinde bulunan güzel ahlâka hayran olup, îmân edenler oldu. Zamanla çoğaldılar. Böylece İslâmın girmediği bir yerde, İslâmın emir ve yasaklarına uyan, Ehl-i sünnet i’tikâdını kabûl eden bir İslâm cemiyeti hâsıl oldu. Yirmibeş sene kadar orada ibâdet, tâat ve irşâdla meşgûl olup, yalnız Acûzân halkı değil,

artık Pencab kabileleri de irşâd dâiresinin içine girdi. O havası, suyu iyi olmayan yerde, o sert tabiatlı kişileri, sabırla, sıkıntı çekerek yumuşatıp, İslâmın güzel ahlâk sınırları içine çekti. Sözleri kılıçtan te'sîrli oldu. Huzûrunda şehzâde ile dilenci bir tutulurdu. Bir mal verseler almaz, fakirce yaşamayı tercih ederdi. Onun bu hâlini gören binlerce insan müslüman oldu. Sâdece civar kabilelerden onaltısı toptan İslama girdi.

Feridüddîn Genc-i Şeker, bu dünyâya, Allahü teâlâya muhabbet ve bağlılık içinde geldi. O hâlde de vefât etti. Vefâtından birkaç gün önce, talebelerinden olan Şems Dâbîr, Nizamî'nin meşhûr Farsça mesnevisinden Ferîdüddîn Genc-i Şekere bir beyt okudu. Bu beyt, Genc-i Şeker'i kendinden geçirdi. Kendine gelince gömleğini Şems Dâbir'e verdi. Büyük velî, sonraki günlerde tam bir suskunluğa büründü. Sâdece Kur'ân-ı kerîm okumak ve namaz kılmak için konuşurdu. Talebeleri hastalandı zannettiler. Çağırılan doktoru kabûl etmedi ve o Emîr Hüsrev'in şu beytini tekrarladı: "Ey câhil hekim! Yatağımdan git. Aşk kurbanları için sevgiliye kavuşmaktan başka ilâç yoktur." Genc-i Şeker'in, Muharrem ayının beşinde durumu ağırlaştı. Yatsı namazından sonra şuurunu kaybetti. Tekrar kendine geldiğinde, orada bulunanlara; "Yatsı namazını kıldım mı?" diye sordu. Oradakiler kıldığını söylediler. O tekrar abdest alıp; "Belki bir daha namaz kılmaya fırsat bulamam" diyerek nafile namaz kıldı. Sonra tekrar sekerât hâline geçti. Bir süre bu hâlde kaldıktan sonra, tekrar kendine geldi. Yine abdest alıp nafile namaz kılmak için namaza durdu. Secdede iken, duyulacak şekilde; "Yâ Hayyû, yâ kayyûm" dedi ve rûhunu teslim etti. O anda şöyle bir nidâ duyuldu: "Dost, dosta kavuştu." Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in vefât haberi Hindistan'da büyük bir yangın gibi yayıldı. Cenâzesi çok kalabalık oldu.

Kendi yerine, hocası gibi vefât edeceğini anladığı zaman, kendisine çok bağlı olan talebelerinin en yükseği Alâüddîn Ali Sâbir'i bıraktı. Bu büyük veli, hocası Genc-i Şeker hazretlerinin vefâtından sonra Delhi'ye gelip, Çeştiyye yolunu yaymaya çalıştı.

Genc-i Şeker'in (radıyallahü anh) vefâtından sonra geriye kalan beş oğlu ve üç kızının her birisi, saf kalbli, evliyâ yolunda yüksek derece sahibi temiz kimseler idi.

Kızlarından birini, talebelerinden ve "Esrâr-ül-evliyâ" kitabının yazarı olan Bedreddîn İshâk bin Ali bin İshâk Buhârî Dehlevî ile evlendirmişti. 692 (m. 1293) yılında vefât eden Bedreddîn İshâk Buhârî, Şeker Genc hazretlerinin pek kıymetli sözlerini, bahsi geçen "Esrâr-ül-evliyâ" kitabında güzel bir şekilde yazıp, çok kimsenin duâsına mazhar oldu. Genc-i Şeker'in (radıyallahü anh) soyundan gelenler, hâlâ mevcûd olup, kıymetlerini bilenler tarafından hürmet edilmekte, hatırları sayılmaktadır.

Genc-i Şeker'in sohbetlerine doyum olmazdı. Konuşmaları ve dersleri, sâdece talebelerini değil, en büyük düşmanlarını bile cezbeden tatlı sözlerle dolu olurdu. Allahü teâlânın kendisine verdiği yüksek makama rağmen hiç kibirlenmez, köylü okun, sultan olsun, herkesi eşitlikle, nezâketle ve güler yüzle karşılardı. Onu dinlemek şerefine kavuşanlar, tatlı sohbetinden hiç bıkmaz ve sıkılmazdı. Lakabı gibi tam bir şeker hazinesi idi.

Feridüddîn Genc-i Şeker, Allahü teâlâdan başka kimseden korkmazdı. Kalbi çok yumuşak olup, Allah korkusu ile doluydu. Allahü teâlânın korkusu, hayâtına hâkim idi. Kim ilâhi gerçeklerden bahsederse veya kendisi bunlardan bahsederken çocuk gibi ağlamaya başlar ve Allah korkusundan saatlerce baygın bir vaziyette kalırdı. Genc-i Şeker, Peygamberimizin (aleyhisselâm) tam âşığı idi. Mübârek sözlerinden ve hayâtından bahsedildiği zaman, ekseriya ağlamaya başlardı. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine sıkı sıkıya sarılır ve bütün müslümanlara da Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) sünnetine uymalarını nasihat ederdi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vefâtından bahsedilen bir mecliste, Feridüddîn Genc-i Şeker derin bir nefes alarak; "Allahü teâlâ, bütün kâinatı O'nun için yarattığı Sevgili Peygamberini bu dünyâda tutmadığı, hâlde, benim ve sizin değeriniz nedir ki ve neyimize güvenip kendimizle övünürüz? Hayatta iken, kendimizi bizden öncekilerle karşılaştırmalı, gözlerimizden dünyâ hayatının yalancı maskesini sıyırmalı, kendimizi her an ölüme hazır tutmalıyız. Öyle ki, kıyâmet gününde yüzümüz kara çıkmasın" buyurdu.

Feridüddîn Genc-i Şeker canlı bir tevâzu timsâli idi. Kendisinden; fakir, acîz diyerek bahsederdi. Bu ifâdeleri sâdece konuşmaya mahsûs olmayıp, bütün yazışmalarında da kullanırdı. Genc-i Şeker'in talebeleri arasında güçlü sultanlar, tanınmış hâkimler ve zenginler de vardı. Bunlar, devamlı ziyâretine gelirdi. Hepsine karşı en ufak bir büyüklük veya küçüklük hissi vermeden muâmele ederdi. Genc-i Şeker çok misâfirperverdi. Dergâhına birgün bir sûfi geldi. Evde mısırdan başka yiyecek yoktu. Misâfiri çok sevdiğinden, Genc-i Şeker mısırları öğütüp un yaptı ve ekmek pişirdi. Sonra

misâfirine ikram etti. O sûfi çok memnûn olarak: “Se’âdetine ve zenginliğine duâcıyım. Hayâtımın en değerli hazinesi olarak sakladığım ma’nevî zenginliğimi sana verdim” dedi.

Feridüddîn Genc-i Şeker’in çok zengin talebeleri olmasına rağmen, kendisi devamlı fakirlik içinde yaşadı, ömrünü basit bir çatı altında geçirdi. Kendisi ve yakınları günlerce aç kalmışlar, o civarın yabani bir ağacın yaprağını yıllarca yemişlerdi. Genc-i Şeker, borç almaktansa aç dolaşmayı tercih ederdi ve; “Bir borçlu, borçlu olduğu hâlde ölürse, kıyâmette alacaklısının önünde mahcûb olur. Borçlu ile kanâat arası, doğu ile batı kadar uzaktır. Sûfînin, ödünç almaktansa ölmesi daha iyidir” derdi. Birgün evde hiç tuz kalmamıştı. Talebesi Nizâmüddîn Evliyâ, hırkasını bakkâla rehin bırakıp, hocasına tuz almıştı. Genc-i Şeker hazretleri çorba kâsesine elini uzatıp bir lokma alır almaz, elinin ağırlaştığını hissedip geri çekti ve; “Bu yemek isrâf kokuyor” dedi. Nizâmüddîn Evliyâ korkudan titremeye başladı ve; “Bu yemeğin tuzu hâriç, hepsini her zamanki gibi ormandan topladık, ama tuzu borçla aldık” diye i’tirâfta bulundu. Bunun üzerine Genc-i Şeker, “O hâlde hiçbirimiz bundan yiyemeyiz. Borçla yemek yapıp yemek sûfilerin âdetine ve prensiblerine aykırıdır” dedi ve o yemeği fakirlere dağıttı. Feridüddîn Genc-i Şeker, yerde yatardı. Kıyafeti çok sâde ve yamalı idi. Bir keresinde gömleği yamanamayacak hâle geldiğinden, talebeleri ona yeni bir gömlek verdiler. Bunu giyince; “Bu yeni gömlekte eskisinin rahatlığı ve zevki yok” dedi. Feridüddîn Genc-i Şeker, kendisine verilen hediyelerin hepsini fakirlere dağıtırdı.

Genc-i Şeker herkesi sever ve bağışlardı. Kendisini öldürmeye gelen en azılı düşmanlarını bile bağışlar ve kimseyi sıkıntı içinde görmeye dayanamaz, derhâl yardım elini uzatırdı. Acûzân’da bir me’mûr, birgün Genc-i Şeker’den hükümetin ta’kibâtına karşı yardım istedi. Genc-i Şeker’in yumuşak kalbi anlatılanlara çok üzüldü. Vâliye bir mesaj yazarak; “Ferîd için bir iyilik yapın ve bu fakir arkadaşı cezalandırmayın” ricasında bulundu. Fakat vâli bunu dinlemedi, aksine o kişiyi daha da sıkıntıya soktu. Genc-i Şeker, vâliye kızacak veya kendi talebesi olan ve çok âdil bir insan olan sultâna bildirecek yerde, o kişiye haber göndererek; “Anlaşılıyor ki, sen de emrin altındaki insanların sıkıntılarına kulağını tıkamışsın” dedi. Vâli kabahatini anladı ve; “Evet! Ben katı kalbliyim, fakat bugün tövbe ediyorum. Bundan sonra kimseye sıkıntı vermiyeceğim” dedi. Bir zaman sonra da vâli me’mûrdan memnun oldu ve onu mükâfatlandırdı. Özür dileyerek, kimseye sıkıntı vermeyeceğini ifâde etmek üzere Genc-i Şeker’in dergâhına geldi. Böylece zâlimle mazlûmun davranışını, sâdece sevgi ve ihsân yoluyla düzeltmiş oldu.

Yine birgün dört sûfi gelerek, sebebsiz yere Feridüddîn Genc-i Şeker’e iftira etmeye, saçma sapan iddialarda bulunmaya başladılar. Büyük veli Genc-i Şeker, bunlara aldırış etmeden, onlarla tevâzu ile kibarca konuşmaya, onları memnun etmeye çalıştı. Ayrılmak istediklerinde, onlara belli bir yoldan gitmemelerini, onlar için bu yolun tehlikeli olacağını haber verdi. Onlar gittikten bir müddet sonra, Feridüddîn Genc-i Şeker orada hazır bulunanların merak nazarları altında ağlamaya başladı. Sonradan anlaşıldı ki, o sûfiler, onun ikâzına uymayarak, gittikleri yolda büyük bir fırtına sonunda helak olmuşlar. Genc-i Şeker ise bu talihsiz dervişlere acıdığı için ağlıyormuş.

Kendisine Şeker Genc denilmesi ile ilgili dört ayrı rivâyet vardır. Birinci rivâyet şöyledir: “Ferîdüddîn, Kutbüddîn-i Bahtiyâr’ın ma’nevî eğitimi altında iken, Ferîdüddîn’den yedi gün ard arda oruç tutması istendi. Oruç tuttuğu sırada birgün, hocasının yerleştirdiği Guzinî kapısındaki hücresinden çıkıp, Kutbüddîn-i Bahtiyâr’ın dergâhına giderken, yolda ayağı kaydı ve çamur dolu bir çukura düştü. Buradaki çamurdan bir miktar ağzına kaçtı. Allahü teâlânın lütfu ile, bu çamur, şeker hâline geldi. Hocasının huzûruna gelip bu durumu anlattığında, Hâce Kutbüddîn ona; “Çamur senin ağzında şeker hâline geldiğine göre, Allahü teâlâ seni tatlı bir kimse yapacak, halkın iyiliği için tatlı dilli olacaksın” dedi. Bu hâdiseden sonra, insanlar onu Şeker Genc diye anmaya başladılar. (Fârisîde genc, hazine demektir.)

İkinci rivâyet şöyledir: “Ferîdüddîn Mes’ûd sürekli olarak oruç tutuyor ve iftar zamanında orucunu açmak için yiyecek birşey bulamıyordu. Bir gece açlığı had safhasına ulaşınca, ağzına küçük taş parçaları koydu. Bunlar, bir anda şeker parçaları haline geldi. Bu haber hocasına ulaşınca; “Ferid bir şeker hazinesidir” dedi.”

Üçüncü rivâyet: Hazinet-ül-asfiyâ kitabının yazarı, Tezkiret-ül-âşıkîn’den alarak şöyle rivâyet ediyor “Tüccârın biri, Mültan’dan Delhiye, şeker çuvalları yüklü bir deve kervanı götürüyordu. Şimdiki adı Pak Patan olan Acûzân’dan geçerken, Ferîdüddîn Mes’ûd, develerle ne taşıdığını tüccâra sormuştu. Tacir alay edercesine; “Tuz” diye cevap verdi. Bunun üzerine Ferîdüddîn; “Evet, tuz olabilir” diyerek tasdik etmişti. Tacir Delhi’ye ulaştığında, bütün çuvallardaki şekerlerin tuz hâline geldiğini görüp şaşkına döndü. Hemen

Acûzân'a döndü. Derhâl Ferîdüddîn Mes'ûd'dan, develeri şeker taşıdığı hâlde, tuz taşıdıklarını söylemekle yaptığı edepsizlikten dolayı özür diledi. Ferîdüddîn Mes'ûd'da; "Eğer şeker idi ise, o hâlde şeker olsun" dedi. Tacir Delhi'ye döndü ve tuzların, Allahü teâlânın lütfu ile şekere döndüklerini görüp sevindi. Bundan dolayı ona Şeker Genc (Şeker hazinesi) dendi."

Dördüncü rivâyet: "Ferîdüddîn Mes'ûd, mücâhede yaparken ve dağlarda gezerken, birgün çok susamıştı. Biraz su içmek için bir kuyunun kenarına gitti. Fakat kuyudan su çekecek ne bir kovası, ne de bir ipi vardı. Şaşkın ve çaresiz bir hâlde dururken, iki ceylanın oraya geldiğini ve suyun, kuyunun en üstüne kadar yükseldiğini gördü. Ceylanlar su için oradan ayrıldılar. Ferîdüddîn Mes'ûd kuyunun yanına varınca, su aşağı çekildi, Bu hâdiseyi görüp şaşırdığında; "Yâ Rabbî! Hayvanlara suyu verdin ama insanları sudan mahrûm etmenin bir sebebi vardır?" dedi. O anda ilâhî bir nidâ işitildi. Şöyle diyordu: "Hayvanlar bana ve benim rahmetime güveniyorlar ve suya, kavuşuyorlar. Ama sen, ipe ve kovaya güvendiğin için, sudan mahrûm kalıyorsun." Bunu duyunca, Ferîdüddîn Mes'ûd çok üzüldü. Bir damla su içmeden, tövbe için kırk gün orucuna başladı. Bu oruçları bittiğinde, ağzına biraz toz aldı ve toz derhâl şekere döndü. Bu anda, şu ilâhi nidâ işitildi: "Yâ Ferid! Tuttuğun kırk gün orucunu kabûl ettik ve seni sevdiğimiz dostlardan biri olarak seçtik. Seni tatlı dilli, bağlılarımız arasına dâhil eyledik ve seni Genc-i Şeker yaptık."

Menkıbelerinden ba'zıları şunlardır.

Şeyh Seyfüddîn ile karşılaşmasını kendisi şöyle anlatır: "Uzun seyahatler sırasında Buhârâ'ya da uğradım. Orada zamanın büyük evliyâsı Seyfüddîn Bâherzî ile karşılaştım. Beni dergâhına da'vet etti ve yanına oturttu. Yüzüme defalarca bakarak; "Bu genç zamanın büyük bir velisi olacak" dedi. Daha sonra sırtındaki siyah hırkayı bana verip, giymemi istedi. Ben de o hırkayı giyerek günlerce onların yanında kaldım. Hergün binden fazla insan, Seyfüddîn Bâherzi'nin yiyeceğini paylaşırlardı. Birgün bir kişi Seyfüddîn Bâherzî'nin huzûruna geldi ve; "Zenginim ama, son birkaç senedir ticârette zarara uğruyorum. Ayrıca sağlığım da bozuk" dedi. Seyfüddîn Bâherzî de; "Bir müslüman, malının zekâtını dürüstçe vermez, hasislik ederse, zarara uğrar. Hastalığa gelince, bu insanın îmânının kuvvetlendiğinin işâretidir" buyurdu.

Şeyh Celâleddîn Sühreverdî'nin, Genc-i Şeker'i ziyâret etmesi şöyle anlatılır: Genc-i Şeker Mültan'da ikâmet ederken, Celâleddîn Sühreverdî oraya geldi. Genc-i Şeker'in medhini duyarak, onu ziyâret etmeye gitti. Genc-i Şeker onu lâzım gelen hürmet ile karşıladı. Celâleddîn Sühreverdî de, elinde bulunan bir narı Genc-i Şeker'e verdi. Genc-i Şeker o anda oruçlu olduğu için, narı orada bulunanlara dağıttı. Celâleddîn Sühreverdî, Genc-i Şeker'in üzerindeki elbisesinin tamir edilemez derecede harâb olduğunu gördü. Celâleddîn Sühreverdî, imâ yoluyla yedi sene boyunca bir elbiseye bile sahip olamayan ve avret yerlerini sâdece uzun gömleği ile örten, Buhârâlı bir evliyânın kendisinin hikâyesini anlattı. Gayesi, Genc-i Şeker'in kanâatini övmek idi. Celâleddîn Sühreverdî oradan ayrıldıktan sonra, Genc-i Şeker, bir nar tanesinin yerde durduğunu gördü. Onu aldı ve akşam orucunu açmak için yedi. Bir taneyi yer yemez, ma'nevî âlemin yeni yeni manzaralarını görmeye başladığını fark etti. Narın hepsini kendisinin yemediğine pişman oldu. Hocası Hâce Kutbüddîn Mültan'a geldiğinde, Genc-i Şeker durumu hocasına anlattı. O da; "Bütün nardan sâdece senin yediğin bir tane, ilâhî sırların esrârını hâvi idi" dedi.

Genc-i Şeker'in annesinin vefâtı şöyle anlatılır: "Genc-i Şeker Acûzân'a tamamen yerleşince, annesini Hotval'dan getirtmek için, kardeşi Necibüddîn Mütevekkil'i gönderdi. Kardeşi, annesini ata bindirip, kendisi yaya olarak Acûzân'a doğru yola çıktı. Yolda, vahşî hayvanlarla dolu bir ormandan geçmek zorunda kaldılar. Yaşlı kadın, ormanda iken oğlundan su istedi. Necîbüddîn, annesini bir ağaç gölgesine bırakarak su aramaya gitti. Bir süre sonra, su ile beraber annesini bıraktığı yere geldiğinde annesini bulamadı. Ne kadar aradı ise bulamadı. Çok kötü bir vaziyette Acûzân'a döndü. Olanları abisine anlattı. Bunun üzerine Genc-i Şeker, talebelerini de kardeşiyle birlikte oraya gönderdi. Onlar da aradılar, bulamadılar. Necîbüddîn aramadan dönüşte, bir çantanın içinde bir kaç insan kemiği getirdi. Genc-i Şeker çantayı seccadesinin üzerine koydurdu. Fakat çanta açıldığında hiçbir şey görülmedi. Necîbüddîn Mütevekkil ise, kemikleri dikkatle sardığını ve sâlimen getirdiğini söyledi. Kemiklerin çantadan kaybolmasının ilâhi bir hâdise olduğu kabûl edildi. Bu olay üzerine, Genc-i Şeker, Allahü teâlânın takdîrine sığındı. Annesinin rûhuna Fâtiha okunmasını ve fakirlerin doyurulmasını istedi."

Nizâmüddîn Evliyâ şöyle anlatır: "Birgün Ferîdüddîn Mes'ûd Genc-i Şeker, talebeleriyle bir mecliste otururken, birçok esrârlı işlerde usta olan bir yogi içeriye girdi. Gayesi uzun

süredir şöhretini duyduğu velinin ma'nevî gücünü tesbit etmek idi. Genc-i Şeker'i görür görmez kendini yerde bulan yogi, kalkmak istediyse de kalkamadı. Genc-i Şeker ona başını kaldırmasını söyledi ise de, yogi ne başını kaldırabildi, ne de konuşabildi. Genc-i Şeker şiddetle ısrar edince, yogi büyük bir güçlükle başını kaldırdı ve titrek bir sesle; "Sizin heybetiniz beni o kadar etkiledi ki, konuşamıyorum" dedi. Bunun üzerine Genci Şeker orada bulunanlara hitaben; "Bu, kendi gücünün gurûru ile benim karşımda övünmeye gelmişti. Fakat Allahü teâlâ kibirlenmeyi asla sevmez. Kibrine tövbe etmemiş olsaydı, ölünceye kadar bu durumda kalırdı" buyurdu. Bu durumdan sonra, yogi ve adamları Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in talebelerinden oldu."

Nizâmüddîn Evliyâ yine şöyle anlatır: "Birgün Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in yanına bir sûfi geldi. Genc-i Şeker ona birşey verdi ve gitmesini söyledi. Fakat o sûfi, Genc-i Şeker'in yanından uzun zaman ayrılmadı ve kullanmakta olduğu tarağı almak istedi. Bunun için Genc-i Şeker'i çok rahatsız etti. Sonunda dayanamıyan Genc-i Şeker ona; "Gidin beni rahatsız etmeyin. Allahü teâlâ seni cezalandırsın" dedi. O sûfî oradan ayrıldı ve yıkanmak için bir dereye girdi. Suya daldı ve bir daha çıkmadı."

Yine birgün, Genc-i Şeker namaz kıldığı sırada, bir sûfî dergaha girdi Çok edebsizce ve ta'ciz edici bir şekilde Genc-i Şeker'e hitaben, yüksek sesle; "Nedir burada yaptığın sahte gösteri? Kendini bir ilah ilân ediyor ve insanları kendine ibadet ettiriyorsun" dedi. "Genc-i Şeker bu sûfîye çok kibar ve mütevâzi bir sesle; "Kardeşim, kendimi asla ilah ilan etmedim ve insanlara bana tapın demedim. Ben, Allahü teâlânın önemsiz ve mütevâzi bir kuluyum. Dilediğine şeref ve şöhret veren yalnız O'dur. Bu âcizin bütün şöhreti, Allahü teâlânın ihsânı sebebi iledir" dedi. Sûfî bu tatlı ve yumuşak sözler karşısında saygısızlığına pişman oldu, tövbe etti ve özür diledi. Bunun üzerine Genc-i Şeker onu affetti.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in birçok kerâmetleri görüldü. Ba'zı kerâmetleri şöyle anlatılır: "Bir zaman Genc-i Şeker, Bağdad'da Şihâbüddîn Sühreverdî ile kalıyordu. Şihâbüddîn Sühreverdî, çok şiddetli bir diş ağrısına tutuldu. Feridüddîn Şeker'den, bu ağrının geçmesi için duâ etmesini istedi. O da; "Yâ Rabbî! Şihâbüddîn'in ağrısını tamamen geçir ve onun ağrısını bana ver!" diye duâ etti. Duâsı kabûl oldu ve diş ağrısı kendisine geçti. O zaman Şihâbüddîn Sühreverdî; "Yâ Rabbî! Ferîd benim hakikî dostum ve arkadaşımdır Onu diş ağrısından kurtar!" diye duâ etti. Bu duâ da kabûl edildi. Ferîdüddîn Genc-i Şeker de iyileşti."

"Birgün Muhammed Şah adında bir talebesi, Genc-i Şeker'in yanına geldi. Çok üzüntülü bir hali vardı. Genc-i Şeker sebebini sorunca kardeşinin komada olduğunu söyledi. Bunun üzerine Genc-i Şeker; "Ama kardeşin şimdi çok iyi, boşuna endişeleniyorsun" dedi. Muhammed Şah eve döndüğünde, kardeşini, hiç hasta olmamış gibi yer-içer, oturur ve konuşur bir hâlde buldu."

Genc-i Şeker'i görmek için, birgün Arabistan'dan birkaç fakir geldi. Buraların yabancısı olduklarını, bütün paralarının bittiğini Genc-i Şeker hazretlerine bildirdiler. O da, bunlara o anda önünde duran kuru hurmalardan biraz verdi ve; "Bunları alın ve gidin, Allahü teâlânın izniyle yolculuğunuzu tamamlarsınız" dedi. Onlar şaşkın ve bu ucuz hediyeyi büyük velîye yakıştıramaz bir hâlde dergâhtan çıktılar. Hurmaları atmak istediler, o anda hurmaların altına döndüğünü hayretle gördüler.

Nizâmüddîn Evliyâ iyileşmez bir hastalık sahibine Genc-i Şeker'e gitmesini tavsiye etti. O kişi Ferîdüddîn Şeker'e gitti. O da bir kâğıda; "Allah Kâfi, Allah Şâfî" yazıp, o kişiye vererek boynuna takmasını söyledi. O kişi bu yazılı kâğıdı takar takmaz, çok uzun zamandır taşıdığı o hastalıktan kurtuldu.

Şeyh Ârif Sevastânî, Genc-i Şeker'in talebelerinden biriydi. Lahor vâlisi, Acûzân'daki Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e verilmek üzere, Ârif Sevastânî'ye yüz dînâr verdi. Şeyh Ârif Acûzân'a varınca, hocasına sâdece elli dînâr verdi. Büyük velî, gülümseyerek; "Ârif, sen çok hoş bir arkadaşsın, bu hediyeyi yarı yarıya bölüştürerek tam kardeş payı yaptın" dedi. Bunun üzerine Ârif Sevastânî çok şaşırdı ve sarardı. Kalan elli dinarı da çıkardı ve hatâsı için özür diledi. Genc-i Şeker; "Sûfî her zaman dürüst olmalıdır. Yoksa mükemmelliğe erişemez" dedi. Bu ikâzdan sonra yüz dinarın hepsini Ârif Sevastânî'ye verdi ve tövbesinden sonra onu yeniden talebeliğe kabûl etti.

Şems Dâbîr, zamanının bilgili şâirlerinden biri idi. Genc-i Şeker'den ders almıştı. Birgün hocası Ferîdüddîn Şeker'in huzûrunda bir kaside okudu. Bu kaside hocasının çok hoşuna gitti ve ona; "Bu fakirden istediğin birşey var mı?" diye sordu. O da; "Efendim, annem çok yaşlıdır ve yardıma, muhtaçtır. Fakat ben, fakirliğim yüzünden ona karşı vazîfemi yapamıyorum" dedi. Genc-i Şeker; "Pekâlâ, biraz Allah rızâsı için sadaka getir" dedi. O da biraz bozuk para getirdi. Genc-i Şeker bu parayı oradakilere dağıttı. Bundan sonra Genc-i

Şeker, Şems Dâbîr'in zengin olması için duâ etti. Birkaç ay sonra Şems Dâbîr Delhi'deki Sultan Nâsıruddîn Mahmûd tarafından iyi bir vazîfeye ta'yin edildi. Daha sonra Sultânın hazinedarı mevkiine yükseldi. Şems Dâbîr, Sultan Nâsıruddîn'in yerine geçen Sultan Balban zamanında bile bu makamda kaldı ve kalan ömrünü Genc-i Şeker'in bereketiyle refah içinde geçirdi.

Delhili bir genç, talebe olmak üzere Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in aşkıyla Acûzân'a gidiyordu. Yolda kötü bir kadın, gencin güzelliğine âşık oldu ve onu kendine meylettirmeye çalıştı. Başlangıçta genç, kadından sakınmak için elinden geleni yapmasına rağmen, kadın onu kendisine meylettirmeye muvaffak oldu. Delikanlı tam elini kadına uzatacağı sırada, bir adam aniden gelip gencin suratına tokat atarak; "Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e tövbeni arz etmeye giderken, burada bu günahı işlemeye hazırlanmaktan hiç utanmıyor musun?" dedi ve kayboldu. Delikanlı çok utandı ve kadından uzaklaştı. Yoluna devam ederek Acûzân'a vardı ve Genc-i Şeker'in huzûruna çıktı. O zaman Ferîdüddîn hazretleri; "Sevgili oğlum, kötü bir kadının ağına düştün. Ama Allahü teâlâ seni günahtan korudu" deyince, delikanlı hayrete düştü. Cân-ı gönülden tövbe ederek, Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in talebelerinden oldu.

Birgün Feridüddîn Genc-i Şeker'e ihtiyâr bir kadın geldi. Ne istediği sorulduğunda, kadın ağlıyarak; "Ey mübârek velî, biricik oğlum yirmi senedir eve uğramadı. Onun sağ olup olmadığını bile bilmiyorum. Fakat ayrılık acısı beni yarı ölü yaptı" dedi. Kadının bu acıklı durumu, Ferîdüddîn Genc-i Şeker'i çok üzdü. Bir müddet murâkabeye daldı. Daha sonra kadına; "Git, oğlun geldi" dedi. İhtiyâr kadın hemen eve gitmek için yola çıktı. Yolda oğluyla karşılaştı. Sevinçle evlerine gittiler. Kadın oğluna nerelerde olduğunu sordu. Oğlu; "Anneciğim! Buradan 2500 km. uzaktaydım. Bugün hiç arzum olmadığı, hâlde, aniden şiddetli bir şekilde seni görme isteği içime uyandı. Nehrin kenarına dikilip düşünürken, çok güzel ve muhterem bir sima önümde göründü ve çaresizliğimin sebebini sordu. Sıkıntımı anlatınca; "Eve döndüğünü düşün" dedi. Ona inanmadım. Ama o, gözlerimi kapayıp elimi eline vermemi istedi. İsteksizce denilenleri yaptım. Bir süre sonra gözlerimi açtığımda, kendimi burada buldum" diye anlattı. İhtiyâr kadın, oğlunun başından geçenlerle Feridüddîn hazretleri arasındaki bağı anlayıp, göz yaşları içinde ona teşekkür etti.

Fârisî 68 sahifelik Râhat-ül-kulûb kitabı ve başka eserleri vardır. Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretlerine; "Hangi kitapları yazdınız?" diye suâl edildiğinde, talebelerini gösterip; "Benim mürîdlerim (talebelerim) benim kitaplarımdır" buyurdu. İşte Feridüddîn-i Genc-i Şeker de öyle idi.

Herbirisi çok kıymetli ve yüksek birçok talebe yetiştirdi. İfâde ve ma'nâ bakımından çok güzel şiirler yazardı. Şu kıt'a onun şiirlerindendir:

Hiçbir gece yoktur ki, kalbim kan ağlamasın,
Hiçbir gündüz yoktur ki, yüzden namus akmasın.
Ömrümde hiçbir tatlı şerbet içmedim ki, o,
Gözlerimden yaş diye akıp da damlamasın.

Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri buyurdu ki:

"İnsanların en akıllısı, dünyaya gönlünü kaptırmayanlardır. En zengini de; kanaat edenlerdir."

"Başkalarının almak istemediği malın satıcısı sen olma!"

"Herkesin yemeğinden yeme! Fakat herkese yemek yedir!"

"Günâh olan bir şeyde kendine karşı sert ol!"

"Kalbini şeytanın oyuncağı yapma!"

"İçine, dışından çok i'tinâ göster!"

"Aile ve yol büyüklerine hürmetkar ol!"

"Sana saygı gösterene saygılı davran!"

"Sıhhatinin kıymetini bil!"

"Senden korkandan kork!"

"Allahü teâlânın sevgili kulları ile oturup kalkmada, Allahü teâlâyı hatırından çıkarma!"

"Hiçbir şey, kaybedilmiş vakti telâfi edemez."

"Makam için, ne kadar mühim olsa da, şahsiyetinizi vermeyin. Kendinizi küçültmeyin!"

"Riyâzet, nefs-i emmâreyi yenmektir. Uzlet ise onu hapsetmektir."

"Bir kimsenin bir mürşidi yoksa, ya'nî bir kimse kendisini irşâd edecek (kendisine doğru yolu gösterecek) bir kâmil velî

bulamazsa, böyle büyük zâtların kitaplarını okusun ve onlara uysun!”

“Hergün bir fazilete daha kavuşmaya çalışınız!”

“Başkalarına iyilik yaptığın zaman bil ki, kendine iyilik yapmışsın!”

“Kalbin safâsını gideren şeyi terk et’“

“Düşman ne kadar emîn ve incitmesiz görünse de, ısırmasından kendini emîn tutma!”

“Maddî arzuları tatmin peşinde olma! Yoksa, arzu ateşi daha çok alevlenir.”

“Kibirlilere karşı kibirli olmak liyâkatini elden kaçırma!”

“Misâfir ağırlamada dahi isrâf helâl değildir.”

“Bir sûfide şu vasıflar bulunmalıdır: 1. Allahü teâlâya muhabbet ve bağlılığından dolayı, kendini ve dünyâyı unutmalıdır. 2. Ne kadar ciddi olursa olsun, başkalarının kusûrlarını görmezden gelmelidir. 3. Harama gözlerini kapamalıdır. 4. Bütün istenmeyen şeyleri duymamalı, kötü şeylere karşı sağır olmalıdır. 5. Dilsiz olmalı, söylenmeyecek sözleri söylememelidir. 6. Seni, her an arzulanmayan yerlere sürüklemeye çalışan alçak nefsinin peşinden koşmamalısın. Eğer bu sıfatlar bir sûfîde yoksa, o düpedüz bir yalancı sahtekârdır. Dünyâ malına ve şerefine sâhib olmayı arzulayan bir sûfi, sûfî değildir. O, sûfilere kötülük getiren bir aldatıcıdır.”

“Altı çeşit tövbe vardır 1. Kalb ile tövbe: Kalben bütün kötü arzularını firenler ve önler. Kıskançlığı ve nefsin diğer arzularını öldürür. Kul ile Allahü teâlâ arasındaki perdelerin kalkmasına yardım eder. 2. Dil ile tövbe: Kötü sözler söylemekten dili alıkoymak ve onu devamlı Allahü teâlâyı zikre ve Kur’ân-ı kerîm okumaya alıştırmak demektir. Muhabbet yolunda sâdece diline hâkim olabilen ve onu zikirde kullananlar muvaffak olurlar. Tek başına kalb ile tövbe, Allahü teâlâya kavuşmak için yeterli değildir. Kulaklar, gözler, eller ve nefs kalbin kölesidirler. Bu yüzden bunlar, dil ile yapılan tövbe ile kontrol edilebilirler. 3. Göz ile tövbe: Harama bakmamak ve başkalarının kusurlarını görmemektir. 4. Kulak ile tövbe: Sûfîlerin kulağı, Allahü teâlânın zikrinden başka birşey duymamalıdır. 5. Ayak ile tövbe: Ayakları haramlardan ve kötülüklere gitmekten korumaktır. 6. Nefs ile tövbe: Nefsin arzularını firenliyerek yapılan tövbedir. Bu tövbelerin dışında; tövbe-i hâl, tövbe-i mazi ve tövbe-i müstakbel olmak üzere üç tövbe daha vardır. Tövbe-i hâl:Yeni işlediği günahlara tövbe etmek ve ileride işlememeye yemîn etmektir. Tövbe-i mazi: Geçmişte yapmış olduğu günahlar için tövbe etmektir. Tövbe-i müstakbel: Gelecekte hiç günah işlememek için Allahü teâlâya yalvarmaktır.”

“Sûfîlerde bulunması gereken husûsiyetlerden ba’zıları şunlardır: 1. Sûfî’nin, kalbinde hiçbir kir ve kötülük olmaz. 2. Tasavvuf, Allahü teâlâ ile yakın dostluk demektir. 3. Sûfîler, mutlak suskunluk içindedirler ve ilâhi nûrun etkisi altında şaşkın bir vaziyettedirler.”

“Tasavvuf, bir insanın ma’nevî ve dînî hayâtının ve işlerinin bir nizâma bağlanmasıdır. Allahü teâlânın velî kulu, dünyâ ile ilgisi kesik olmasına karşılık, dünyâ işlerine tepeden bakmaz ve bu işler hakkında kötü konuşmaz. Ya’nî dünyâ için ne sevgisi ne de nefreti vardır.”

“Sûfî ne kadar çok üzüntü, acı ve yalnızlık çekerse, Allahü teâlâya o kadar yaklaşır. Hâce Mu’inüddîn Çeştî, îmânının kuvvetlenmesi için, Allahü teâlânın kendisine daha fazla sıkıntı, acı ve üzüntü vermesi için sürekli duâ ederdi.”

“İnsana her ne gelirse, Allahü teâlâdan gelir.”

“Nefsi firenlemek, Allahü teâlâya yaklaşmak demektir.”

“İnsana sıkıntı ve üzüntü gelirse, günahlarından temizlendiğini düşünmelidir. Bütün muhabbet ve sıkıntıların Allahü teâlâdan geldiğini düşünmelidir.”

“Dünyânın aldatıcı güzelliklerinin ve süslerinin peşinde koşmayın. Bunlar, size sonunda acı getirir.”

“Allahü teâlâdan zenginlik istiyorsanız, kendinizi hırs ve kıskançlıktan koruyun.”

“Allahü teâlâ ile konuşmak isteyen, Kur’ân-ı kerîm okumalıdır.”

“Kanaatkar olan, ansızın Allahü teâlânın ni’metlerine kavuşur.”

“Allahü teâlâyı hatırlamayanlar, ölüler gibidirler.”

“Dünyâda üç çeşit insan vardır 1. Her zaman dünyâyı sevip ona tapanlar. 2. Dünyâyı kendilerine düşman bilip onu terkedenler. 3. Dünyâyı ne dost, ne de düşman bilmeyip, orta yol tutanlar. Bunlar, diğer iki sınıftan daha iyidirler.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ul-a’lâm cild-5, sh. 3404

2) Siyer-ül-evliyâ

3) Râhat-ül-kulûb

4) Fevaid-üs-sâlihîn

5) Delîl-ül-Ârifîn

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1072

7) Siyer-ül-aktâb sh. 161

8) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 58, 73

9) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 201

SELÂHADDÎN FERİDUN KONEVÎ

Konya’da yetişen evliyânın büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin önde gelen talebelerindendir. Önceleri Mevlânâ’nın hocası olan Seyyid Burhâneddîn’in talebesi idi. Kuyumculuk yapardı.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, birgün Konya’nın kuyumcular çarşısından geçerken, bir kuyumcu dükkânından gelen çekiç seslerinden çok etkilendi Her çekicin vuruluşunda çıkan seslerin, “Allah! Allah!” dediğini müşâhede etti. Bu sesler, eşi bulunmaz bir haz ve dükkânın sahibine karşı kalbinde büyük bir muhabbet hâsıl etti. Kapının önünden Mevlânâ hazretlerinin geçmekte olduğunu gören kuyumcu Selâhaddîn ve çırakları, onu hürmetle selâmladılar. Mevlânâ, dükkâna merhametle teveccüh ettiğinde, dükkândaki bütün eşyalar altın oldu. Bu durumu hayretle gören Selâhaddîn, dükkanındaki bütün malzemeyi, âletleri, çıraklarına ve fakirlere dağıtıp Mevlânâ’nın peşinden gitti. Ona talebe olmayı, dünyâ servetlerinden üstün gördü. Huzûra vardığında Mevlânâ onu talebeliğe kabûl etti. Selâhaddîn’deki istidâd ve kabiliyeti görünce, üzerinde oldukça durdu. Selâhaddîn de hocasına karşı hizmette kusur etmiyerek, on sene çalıştı. Mevlânâ, hocası Şems-i Tebrîzî hazretlerine gösterdiği hürmet ve saygı kadar, bu talebesine de şefkat ve merhametle muâmelede bulundu. Onu, kendisinden sonra yerine vekîl olabilecek şekilde yetiştirdi. Mevlânâ Celâleddîn, Selâhaddîn-i o kadar çok severdi ki, onunla akraba olmak istemiş ve oğlu Sultan Veled’e, Selâhaddîn’in kerîmesini nikâh etmişti.

Selâhaddîn Konevî birgün dedi ki: “Gönlümde bulunan nûr çeşmeleri, bende gizli ve örtülü olduğu hâlde, hocam Mevlânâ hazretlerinin mübârek vücûdlarına, nûrların nehir gibi aktığını gördüm.” Kayınpederinden bu sözleri işiten Sultan Veled, babası Mevlânâ’ya; “Efendim! Selâhaddîn hazretlerini sevmeniz, ona aşırı muhabbet beslemeniz, nûrunuzu müşâhede ettiği için midir?” diye sordu. Babası da; “Kıymetli evlâdım! Mıknatısın demiri çektiği gibi insanoğlu da kendisini sevene karşı muhabbet etmektedir. Çocuğun annesine olan muhabbeti, dünyâ zevklerinden, onu yedirip içirmeğinden, giydirip kuşatmasından dolayı değildir. Aralarındaki bu bağ, Allahü teâlânın kalbe yerleştirdiği akrabalık, annelik muhabbetinden dolayıdır” diyerek, Selâhaddîn’in derecesini açıkladı.

Birgün Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye; “Ârif kimdir?” diye sordular. O da; “Daha birşey sormadan, onun sonundan haber verendir. O da bizim Selâhaddîn’e mahsûstur” buyurdu. Tekrar sordular ki: “Selâhaddîn önceleri, hocamızın nûrunu şöyle şöyle gördüm diye anlatırdı. Şimdi bu gibi hâllerini hiç anlatmıyor. Acaba kalb gözlerine bir perde mi çekildi de söylemiyor?” Mevlânâ da; “Selâhaddîn, şimdi nûr deryasına gark olmuştur. Nûrun içinde olduğu için, dışardaki nûr ona görünmez. Hattâ kendisi nûr olmuştur” buyurarak, Selâhaddîn Konevî hazretlerinin ne kadar kıymetli, mübârek bir zât olduğunu talebelerine izah etti. Selâhaddîn Konevî hazretlerinin vâlidesi vefât ettiğinde, kabre koyduktan sonra herkes ayrılıp giderken, Mevlânâ hazretleri de; “Ey Selâhaddîn! Bize düşen vazîfeyi yaptık. Artık gidebiliriz” buyurunca, o da; “Efendim! Benim burada bir miktar daha kalmama müsâade eder misiniz? Zîrâ Münker ve Nekir melekleri geldiler. Vâlideme yardım edeyim” dedi ve mezarın başında kaldı. Bir müddet sonra tebessüm ederek hocasına yetişti.

Sultan Rükneddîn, Mevlânâ Hazretlerinin evliyâlıktaki üstünlüğünü anlıyamamıştı. Birgün Şemseddîn İsfehânî’ye; “Senin, Mevlânâ’ya bu kadar bağlı olmanın sebebi nedir ki, ondan başkasına bu kadar izzet, ikramda ve hürmette bulunmazsın?” diye sordu. O da sultana, Mevlânâ’nın üstünlüğünü anlatmaya başladı ve sonunda da; “Onun

büyüklüğünü anlayabilmek için, talebesi Selâhaddîn'e bakmak lâzımdır. Selâhaddîn'in kemâlâtını, olgunluğunu, derece ve mertebelerini bilseydiniz, böyle söylemezdiniz. Zira Selâhaddîn'e Allahü teâlâ öyle ihsânlarda bulunup ni'metler vermiştir ki, kalblerdeki bütün gizli sırlara vâkıftır, bilmektedir" dedi. Sultan Rükneddîn bu sözlerin doğruluğunu tahkîk etmek için, gizlice bir hokkanın içine küçük bir yılan yavrusu koydurdu. Bu işi yapana da tenbîh ederek, bu durumu kimseye söylememesini bildirdi Sonra Konya'da bulunan bütün âlimleri ve velîleri saraya da'vet etti. Da'vetliler geldiğinde hokkayı çıkarıp; "Bu hokkanın ağzını açmadan içindekinin ne olduğu sorulmaktadır" dedi. Oradakilerden hiçbirisi cevap vermedi sustular. Sultan Rükneddîn tekrar, "Bu hokkanın içindekinin mutlaka anlaşılması lâzım" diyerek, tekrar tekrar soıdu. Oradakilerden hiçbirisi buna cevap vermediler. Ancak Mevlânâ Celâleddîn hazretlerinin işâret ederek izin vermesi ile, Selâhaddîn Konevî söze başladı ve; "Ey Sultan! Allahü teâlânın sevdiği kulları olan veliler, kerâmet göstermekten haya ederler. Onun için hiçbirimiz bu hokkanın içinde ne olduğunu söylemek istemedik. Evliyâya cenâb-ı Hak öyle ni'metler ihsân etmiştir ki, onlara, değil bu gözle görünen hokkaların içindekini, yedi kat göklerde ve yerlerde mahrem olan gizli sırlar dahî bildirilir. Doğuda ve batıda olan herşey onlara ma'lûmdur. Bunu kısa olan akıllar elbette anlıyamaz. Bizi bu basit şey için imtihan etmeniz uygun mudur? Ve bu hokkanın içine zavallı yılan yavrusunu hapsedip, havasız ve yiyeceksiz bırakmanız doğru mudur?" dedi. Bu sözleri hayretle dinleyen Sultan Rükneddîn, yaptığı hatânın büyüklüğünü anlayıp, Mevlânâ'dan özür diledi. Orada hazır bulunan Şemseddîn İsfehânî, Sultan'a; "Gördüğünüz gibi, talebesi böyle olursa, hocası kimbilir nasıl olur?" dedi. Bunun üzerine Sultan Rükneddîn, Mevlânâ'ya candan bağlananlar arasına katıldı ve onun talebesi oldu.

Selâhaddîn Feridun Konevî hazretleri buyurdu ki: "Şunu iyi bilmek lâzımdır ki, Allahü teâlânın evliyâ kulları, insanlara ve diğer mahlûkâta karşı büyük bir rahmet-i ilâhîdir. Çünkü onların mübârek vücûdlarının varlığı sebebiyle, bütün mahlûkât, huzûr ve büyük bir rahatlık içindedir. Gelen feyz ve bereketler, yiyecek ve içecekler, rızıklar, hep o evliyâ kulları sebebiyledir."

Selâhaddîn Konevî, 657 (m. 1258) senesi, Muharremin yedinci günü, hocası Mevlânâ'nın sağlığında vefât etti. Cenâze namazını hocası kıldırdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Menâkıb-ül-ârifîn cild-1, sh. 109

2) Velednâme sh. 64

3) Nefehât-ül-üns sh. 523

ŞEMSEDDÎN İSFEHÂNÎ (Muhammed Bin Mahmûd)

Kelâm, usûl, mantık, edebiyat ve şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Mahmûd bin Muhammed'dir. 616 (m. 1219) yılında İsfehan'da doğdu. Doğum yerine nisbetle İsfehânî denildi. Şemseddîn lakabı verildi. 688 (m. 1289) yılında Kâhire'de vefât edip Karâfe kabristanına defnedildi.

İsfehan'da doğup, orada ilim tahsiline başlayan Şemseddîn İsfehânî, İsfahan'ın ileri gelen âlimlerinden temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrendi. Moğol istilâsı sebebiyle, gençliğinde Bağdad'a gitti. Sirâcüddîn Herkâlî ve Tâcüddîn Ermevî gibi âlimlerden ilim öğrendi. Müstensıriyye ve Beşîriyye medreselerinde yardımcı müderrislik yaptı. Anadolu'ya gitti. Esîrüddîn Ebherî'den ilim öğrendi. Daha sonra Haleb'e gitti. Menbiç kadılığına ta'yin edildi. Bu vazîfede bir müddet kaldıktan sonra Kâhire'ye gitti. Kâdı'l-kudât Tâcüddîn İbni bint-il-Eaz tarafından Kûs kadılığına ta'yin edildi. Daha sonra Kâhire'ye dönüp, Meşhed-i Hüseyni'de ders verdi. Takıyyüddîn Kuşeyrî de aynı yerde Şafiî mezhebi fıkıh bilgileri öğretmekle vazîfelendirilince, Meşhed-i Hüseyn'de ders vermekten vaz geçti. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Allahü teâlânın emrini tatbik etmekte hiç kimseden çekinmezdi. Bir defasında, Kûs kadısı iken, şehrin vâlisinin İslâmiyete muhalif işler yaptığını haber alınca, tahkîk edip mahkemeye da'vet etti. Mahkeme neticesinde, ona, kamçı ile dövme cezası verdi.

Kelâm ilminde mütehassıs olması sebebiyle, felsefecilerin görüşlerini ve fikirlerini çok iyi bilirdi. Mantık ilminde mahirdi. Kendisinden felsefe dersi almak isteyenlere nasîhatta bulunur, felsefenin İslâmiyetle bağdaşmayacağını, insanı doğru yoldan ayıracağını anlatırdı. Allahü teâlânın rızâsı için gece gündüz çalışırdı, İnsanlara merhameti çok fazla idi. Onların, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymaları ve Cehennem ateşinden kurtulmaları için ilim öğrenmelerini ve öğrendikleri ile amel etmelerini bildirirdi. Pekçok talebe yetiştirip, Allahü

teâlânın dînine daha çok hizmet için gayret etti. Meşhûr âlim Berzâlî ve İbn-i Dakîk gibi âlimler talebeleri arasındaydı.

Birçok kitaplar yazan Şemseddîn İsfehânî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Şerh-ül-Mahsûl lir-Râzî", "Teşyîd-ül-kavâid fî şerh-i Tecrîd-il-akâid", "El-Kavâid", "Gâyet-ül-matlab" ve "El-Akîdet-ül-İsfehâniyye"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 100

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 155

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 406

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 315

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 6

6) Fevât-ül-vefeyât cild-4, sh. 38

7) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 240

8) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 542

9) El-A'lâm cild-7, sh. 87

ŞEMSEDDÎN UKAYLÎ (Ahmed bin Muhammed)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed'dir. Şerefüddîn Ömer bin Muhammed bin Ömer Ukaylî'nin kızının oğludur. Buhârâ'da doğdu. Anne tarafından, Hazreti Ali'nin (radıyallahü anh) kardeşi Ukayl bin Ebî Tâlib'in soyundan geldiği için Ukaylî, baba tarafından da Ensârdan (radıyallahü anh) olduğu için Ensârî, Buhârâ'da doğup yaşadığı için de Buhârî nisbet edildi. Şems-ül-eimme ve Şemseddîn lakabları verildi 657 (m. 1259) yılında Buhârâ'da vefât etti.

Küçük yaşta, aile çevresinden ilim öğrenmeye başlayan Şemseddîn Ukaylî, anne tarafından dedesi olan Hanefî fıkıh âlimlerinin büyüklerinden Şerefüddîn Ömer bin Muhammed bin Ömer Ukaylî'den ilim öğrendi. Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendiği silsile şöyledir. Şerefüddîn Ukaylî Sadr-üş-şehîd Hüsâmeddîn Ömer'den, o da babası Abdülazîz bin Ömer bin Mâze'den, o da Şems-ül-eimme Serahsi'den, o da Hulvânî'den, o da Kâdı Nesefî'den, o da Ebû Bekr Muhammed bin Fadl'dan, o da Sebzmunî'den, o da Ebû Hafs-ı Sagîr'den, o da babası Ebû Hafs-ı Kebîr'den, o da İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Şemseddîn Ukaylî, devrin ilim sahibi ulemâsının ilimlerinden istifâde etti. Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerinde mütehassıs oldu. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak ve O'nun dînini yaymak için çok çalıştı. Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların bir çoğunu şüphelilere düşmemek için terkederdi. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Diğer zamanlarında ibâdetle meşgûl olurdu. Allahü teâlânın kullarına sık sık emr-i ma'rûfta bulunur, doğru yolu öğrenmeyenin yanlışlıklara sapmaktan kurtulamayacağını bildirir, Cehennem azâbından kurtulmanın, ancak Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyarak, rızâsını kazanmakla mümkün olabileceğini söylerdi.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin fıkıh bilgilerini ihtivâ eden "Câmi-üs-sagîr" adlı kitabını çok okur ve okuturdu. Ona karşı aşırı bir bağlılığı vardı. Onun bu sevgisi, "Câmi-üs-sagîr"i nazm (şiir) haline getirmesine vesile oldu. Kitabı, baştan sona şiir hâlinde yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 30

2) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 98

3) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprü zâde) sh. 110

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 73

ŞEMS-İ TEBRÎZÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Mevlânâ Muhammed bin Ali olup, Tebrîzlidir. "Şemseddîn=dinin güneşi" lakabıyla meşhûrdur. 645 (m. 1247) senesinde Konya'da şehîd edildi.

Şems-i Tebrîzî şöyle anlatır: "Henüz ilk mektepde idim. Daha bülûğ çağına girmemiştim. Peygamber efendimizin sevgisi bende öyle yer etmişti ki, kırk gün geçtiği hâlde, O'nun muhabbetinden aklıma yemek ve içmek gelmezdi. Ba'zan yemeği hatırlattıklarında, onları elimle yahut başımla

reddederdim. Göklerde olan melekleri ve yerde gayb âlemini, kabirdekilerin hâllerini müşâhede ederdim. Hocam Ebû Bekr, hâllerimi haber vermekten beni men ederdi."

Şems-i Tebrîzî, Ebû Bekr-i Kirmânî'den ve Baba Kemâl-i Cündî'den feyz aldı. Onunla beraber, Baba Kemâl'in yanında, Şeyh Fahreddîn-i Irakî de ders almakta idi. Şeyh Fahreddîn, her keşf ve hâlini, şiirler hâlinde Baba Kemâl'e bildirdi. Birgün Baba Kemâl, Şemseddîn'e; "Sana esrârdan ve hakîkatlerden birşey hâsıl olmuyor mu? Neden hiç söylemiyorsun?" dedi. Cevâbında; "Ondan daha çok oluyor. Fakat, ben onun gibi şiir söyliyemiyorum" dedi. Baba Kemâl buyurdu ki: "Allahü teâlâ, sana öyle bir arkadaş ihsân eder ki, o senin adına her ma'rifet ve hakîkatleri söyler" buyurdu. Şems-i Tebrîzî hocasını çok sever, derslerine çok çalışırdı. Bu bağlılık ve çalışmasının sonunda, kısa zamanda zâhirî ve batınî ilimlerde yüksek derecelerin sahibi oldu.

Şems-i Tebrîzî, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını örnek alıp, bütün işlerini, âdetlerini, ahlâkını O'na uydurmaya gayret ederdi. Şayet bir kimseden rahatsız olsa; "Yâ Rabbî! Bu kimsenin malını ve çocuklarını çok eyle" derdi. Çünkü, Peygamber efendimiz de böyle duâ ederdi. Resûlullah efendimizin bedduâ etmek âdetleri değildi.

Şems-i Tebrîzî buyurdu ki: "Eğer bir kimse bana âhıretim ile ilgili bir defa iyilik edip, dünyâ ile ilgili binlerce kötülük etse, ben onun bir defa yaptığı iyiliğe nazar ederim. Çünkü iyi ahlâk bunu icâbettirir."

Şems-i Tebrîzî hazretleri her nerede bir cenâzeyi görse; "Ah! Bu cenâzenin yerinde ben olsaydım. Onun yerine beni defn etselerdi" derdi. Bunu işitenler, "Niçin böyle söylüyorsun?" dediklerinde, onlara; "Aşık olanlar maşuklarına bir an önce kavuşmak isterler. Maksatlarına en kısa zamanda ulaşmaları makbûl değil midir?" diye cevap verirdi.

Kendisine bir şey ikram etseler veya birşey istediğinde getirseler, onlara mutlâka karşılığında birşey verirdi. Ayrıca bu iyiliği yapanlara teveccüh ve duâ ederdi. Onun duâsına kavuşanların kalb gözleri açılır, keşif sahibi olurlardı.

Şems-i Tebrîzî hazretleri dünyâya hiç kıymet vermez, haram ve şüphelilerden son derece sakınır, mübahların fazlasını dahi terk ederdi. Bir yerde durmaz, talebelerin bulundukları yerlere giderek onları yetiştirirdi. Bu şekilde bıkmadan, yorulmadan pekçok yerlere gitti: Bunun için kendisine "Uçan güneş" de derler idi. Şems-i Tebrîzî, seyahat ettiği yerlerde, uğradığı memleketlerde iyi bir dost bulunması için duâ ederdi. Israrla yaptığı bu duâların neticesi olarak rü'yâsında; "Konya'da bulunan Celâleddîn-i Rûmî'ye gidip onun yetişmesinde yardımcı olması" bildirildi. Şems-i Tebrîzî, Allahü teâlâya şükür ederek; "Böyle dosta canım feda olsun" dedi.

Şems-i Tebrîzî hazretleri Şam'dan Konya'ya gelirken, yol üzerinde bulunan bir hana uğrayarak burada yatmak istedi. Fakat uğradığı bütün hanların dolu olduğunu, hiç kalacak yerlerinin olmadığını öğrenince, câmide sabahlamak istedi. Câmiye gidip yatsı namazını cemâatle kıldı. Cemâat dağıldığında, o hâlâ duâya devam ediyordu. Duâsını bitirdiğinde, câmide kimse kalmamıştı. Cübbesini çıkarıp başının altına koyarak uzandı. Günlerce süren yolculuğun verdiği yorgunlukla hemen kendinden geçti. Bir müddet sonra câminin kapılarını kilitlemek üzere gelen görevli, câmide birinin yattığını görünce, yanına yaklaşarak dedi ki: "Burada yatılmaz kalk!" Şems-i Tebrîzî hazretleri doğrularak dedi ki: "Benim kimseye bir zararım dokunmaz. Garîbim, uzak yoldan geliyorum. Hanlarda da yatacak yer yokmuş, başka kalacak bir yerim de yok. Bırak da burada sabahlıyayım." Câmiyi kilitlemek için gelen dedi ki: "Beni uğraştırma, sana kalk dışarı çık dedim, yoksa yaka paça seni dışarı atmasını bilirim."

Şems-i Tebrîzî hazretleri, bu son sözler üzerine bir tuhaf oldu. Hemen ayağa kalktı. Cübbesini toplayarak sessizce kapıdan dışarı çıktı. Câmiden çıkmasını istiyen onun arkasından bakarken, aniden boğuluyormuş gibi oldu. Bunun üzerine; "İmdat boğuluyorum" diye bağırmaya başladı. Bunun sesini işiten İmâm koşarak geldi. Ona; "Ne oldu, niye bağırıyorsun?" diye sordu. Kayyûm durumu anlatınca, hemen câmiden çıkıp koşarak, Şems-i Tebrîzî hazretlerine yetişti. Kendisine dedi ki: "Efendim, o câhildir, bir terbiyesizlik etmiş. Ne olur onu affedin!" Şems-i Tebrîzî hazretleri İmâm efendiye baktı. Üzüntülü bir şekilde buyurdu ki: "Onun işi benden çıktı. Benim yapabileceğim birşey yoktur. Ancak imânla ölmesi için duâ edebilirim."

Şems-i Tebrîzî, Konya'ya gelip Şekerciler ismindeki hana indi. Günlerini orada geçirirken, birgün kapıda oturmuş Allahü teâlânın mahlûkâtı hakkında tefekkür ediyordu. O sırada Mevlânâ hazretleri talebeleriyle oradan geçerken, kapı önünde tefekkür hâlindeki, kıyâfetinden yabancı olduğu anlaşılan Şems hazretlerine baktı, ona selâm verdi. Ve yoluna devam etti. Kendi kendine de; "Bu, yabancı bir kimseye benziyor. Buralarda böyle birisini hiç görmedim. Ne kadar da nurlu bir

yüzü var” diye düşünürken aniden atının yularını bir elin tuttuğunu gördü. Atı durduran Mevlânâ hazretleri, elin sahibinin o yabancı olduğunu görünce; “Buyurunuz! Bir arzunuz mu var?” dedi. O kimse; “İsminizi öğrenmek istiyorum.” deyince, o da; “Mevlânâ Celâleddîn Muhammed” diye cevap verdi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî; “Bir suâlim var. Acaba Muhammed aleyhisselâm mı, yoksa Bâyezîd-i Bistâmî mi büyüktür?” diye sordu. Böyle bir soruyu ilk defa duyan Mevlânâ hazretleri; “Elbette ki Muhammed aleyhisselâm efendimiz büyüktür. Bütün mahlûkât ve Bâyezîd O’nun hürmetine yaratıldı” dedi. Bu cevâbı bekleyen Şems-i Tebrîzî; “Peki, Muhammed aleyhisselâm; “Biz seni lâyıkıyla bilemedik yâ Rabbî!” dediği hâlde, Bâyezîd-i Bistâmî, niçin “Sübhânî, benim şânım ne yücedir” diye söyledi. Bunun hikmetini söyler misiniz?” diyerek tekrar sordu. Mevlânâ hazretleri, buna da şöyle cevap verdi: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) mübârek kalbi öyle bir derya idi ki, ona ne kadar ma’rifet, aşk-i ilâhî tecellî etse, ne kadar muhabbet, Allahü teâlânın sevgisi dolsa onu içine alır, onu kuşatırdı. Hattâ daha çoğunu isteyip; “Yâ Rabbî! Verdiğin bu ni’metleri daha da arttır” buyurdu. Fakat, Bâyezîd-i Bistâmî’nin kalbi o kadar geniş olmadığı için, ilâhî feyzlere tahammül edemiyerek ufak bir tecellî ile dolup taşardı. Az bir feyzle taşınca da böyle şeyler söylerdi.” Bu izahata hayran kalan Şems-i Tebrîzî, “Allah” diyerek yere yığıldı. Bayılmıştı. Mevlânâ hazretleri, hemen atından inerek Şems-i Tebrîzî’yi kucakladı, ayağa kaldırdı. Bu nûr yüzlü zâta çok ısınmışta, kalbinde o kadar muhabbet hâsıl olmuştu ki, aydınca büyük bir hürmet ve edeb ile evine götürdü. Bu zâtın, geleceğini ilk hocası Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin söylediği Şems-i Tebrîzî olduğunu öğrenince; “Ey muhterem efendim! Gerçi evimiz size lâyık değil ise de, zât-ı âlinize sâdık bir köle olmaya çalışacağım. Kölenin nesi varsa efendisinindir. Bundan böyle bu ev sizin, çocuklarım da evlâtlarınızdır” diyerek hizmetine koşmaya başladı. Gece-gündüz hiç yanından ayrılmayıp, onun sohbetlerini büyük bir zevk içinde dinlemeye başladı. Ondan hiç ayrılmıyor, talebelerine ders vermeye, insanlara câmide va’zü nasîhata gitmiyordu. Yanlarına dahi, hizmetlerini görmek üzere büyük oğlu Sultan Veled girebilirdi. Hergün Şems-i Tebrîzî ile sohbet ederler, Allahü teâlânın yarattıkları üzerinde tefekkür ederler, namaz kılarlar, cenâb-ı Hakkı zikrederek muhabbetlerini tazelerlerdi. Birgün Mevlânâ havuz kenarında idi. Yanında kitaplar vardı. Şemseddîn gelip, kitapları sordu ve onları suya attı. Kitapların suya atılması üzerine, Mevlânâ; “Ah! babamın bulunmaz yazıları gitti” diyerek çok üzüldü. Şemseddîn, elini uzatap herbirini aldı. Hiçbiri ıslanmamış görüldü. Mevlânâ, “Bu nasıl işdir?” dedi. “Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın” buyurdu. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî’nin bu kerâmetini görünce, ona olan bağlılığı daha da artıp; sarsılmaz bir kale gibi oldu. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled, onların hâllerini şöyle anlatır: “Ansızın Şems-i Tebrîzî hazretleri gelip babam ile görüştü. Babamın gölgesi, O’nun nûrunda yok oldu. Onlar birbirlerine öyle muhabbet gösterdiler ki, etrâflarında kendilerinden başkasını görmüyorlardı. Şems-i Tebrîzî, babama ma’rifetten, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ince bilgilerden ve ona muhabbetten bahsediyordu. Babam da bunları büyük bir haz ile dinliyordu. Eskiden herkes babama uyardı, şimdi ise, babam, Şems’e uyar oldu. Şems babamı muhabbete da’vet ettikçe, babam, Allahü teâlânın muhabbetinden yanıp kavrulurdu. Babam artık onsuz yapamıyor, yanından bir ân ayrılmıyordu. Bu şekilde aylarca sohbet ettiler. Böylece babam pek büyük ma’nevî derecelere yükseldi.”

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi’ye felsefecilerden bir grup geldi. Suâl sormak istediklerini bildirdiler. Mevlânâ bunları Şems-i Tebrîzî’ye havale etti. Bunun üzerine onun yanına gittiler.

Şems-i Tebrîzî mescidde, talebelere bir kerpiçle teyemmüm nasıl yapılacağını gösteriyordu. Gelen felsefeciler üç suâl sormak istediklerini belirttiler, Şems-i Tebrîzî “Sorun” buyurdu. İçlerinden birini reîs seçtiler. Hepsinin adına o soracaktı. Sormaya başladı: “Allah var dersiniz. Ama görünmez, göster de inanalım.” Şems-i Tebrîzî buyurdu ki:

“Öbür sorunu da sor!” “Şeytanın ateşten yaratıldığını söylersiniz, sonra da ateşle ona azâb edilecek dersiniz, hiç ateş ateşe azâb eder mi?” Şems-i Tebrîzî: “Peki öbürünü de sor!” “Ahırette herkes hakkını alacak, yaptıklarının cezasını çekecek diyorsunuz. Bırakın insanları canları ne istiyorsa yapsınlar, karışmayın!” Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, elindeki kuru kerpici adamın başına vurdu. Soru sormaya gelen felsefeci, derhâl zamanın kadısına gidip, Tebrîzî’yi şikâyet etti ve; “Ben, soru sordum, o başıma kerpiç vurdu” dedi. Şems-i Tebrîzî; “Ben de sâdece cevap verdim” buyurdu. Kâdı bu işin açıklamasını istedi. Şems-i Tebrîzî de şöyle anlattı: “Efendim, bana Allahü teâlâyı göster de inanayım, dedi. Şimdi bu felsefeci, başının ağrısını göstersin de görelim.” O kimse şaşırarak; “Ağrıyor ama gösteremem” dedi: Şems-i Tebrîzî; “İşte Allahü teâlâ da vardır, fakat görünmez. Yine bana, şeytana ateşle nasıl azâb edileceğini sordu. Ben buna toprakla vurdum. Toprak onun başını acıttı. Halbuki kendi bedeni de topraktan yaratıldı. Yine bana; “Bırakın herkesin canı ne isterse onu yapsın. Bundan dolayı bir hak olmaz” dedi.

Benim canım onun başına kerpici vurmak istedi ve vurdum. Niçin hakkını arıyor? Aramasa ya! Bu dünyâda küçük bir mes'ele için hak aranırsa, o sonsuz olan âhıret hayâtında niçin hak aranmasın?" buyurdu. Felsefeci, bu güzel cevaplar karşısında mahcûb olup, söz söyleyemez hâle düştü.

Şems-i Tebrîzî ile Mevlânâ, mehtaplı bir gecede medresenin damında oturmuş sohbet ediyorlardı. Bir ara Şems, etrâfına bir göz gezdirerek; "Hiçbir pencereden ışık görünmüyor, herkes ölü gibi yatıyor. Keşke uyanık olsalar da, âhıret için birazcık çalışıp, kıyâmet gününde güç durumda kalmasalar. Yoksa bu halleriyle ölüden farkları yok" dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hemen ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbî! Şems-i Tebrîzî hazretlerinin hürmetine bu uykuda ölü gibi yatan kullarını uyandır" diye duâ etti. Duânın akabinde, gökyüzünde bir anda bulutlar toplanmaya, şimşekler çakmaya ve gök gürlemeye başladı. Bu şiddetli gürültülerden uyuyan herkes uyandı. Yakın evlerden "Allah! Allah!" sesleri gelmeye başladı. Bir müddet bu sesleri dinlediler ve Şems; "İnsanların, Rabbimizin hıfz-u emânında (korumasında) olabilmeleri için, âlim, kâmil bir rehbere ihtiyâçları vardır. Ancak böyle bir rehbere kavuşanlar, yer ve gök âfetlerinden, maddî ve ma'nevî bütün zararlardan korunabilirler. Görüldü ki, şu insanların uykudan uyanıp "Allah! Allah!" demeleri, gök gürlemesinden dolayıdır. Onun gibi, bu insanların hakikî uykudan uyanmaları, cenâb-ı Hakkın sevdiği bir âlimi veya evliyâsı sebebiyle olmaktadır" buyurdu.

Mevlânâ birgün talebelerine, Şems-i Tebrîzî hazretlerinin üstünlüklerinden, ba'zı kerâmetlerinden ve onun üstün vasıflarından bahsetti. Bunları işiten Sultan Veled anlattı ki; "Babam Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'yi o kadar çok medhetti ki, hemen Şems'in huzûruna koştum. Geldiğimi görünce; "Ey Behâeddîn! Baban Mevlânâ'nın hakkımda söyledikleri doğrudur. Fakat, Mevlânâ'nın yanında bin tane Şems, onun yanında zerreler gibi kalır. Bunun için onu bırakıp da benim hizmetime gelmek münâsip olmaz" buyurdu.

Şems-i Tebrîzî hazretleri birgün kalb gözüyle gayb âlemini seyrederken, kırkbin talebesi olan evliyânın büyüklerinden birini gördü. Ellerini açmış, büyük bir gönül kırıklığı içerisinde cenâb-ı Hakka; "Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diye duâ ediyordu, öyle bir yalvarışı vardı ki, bütün rûhlar, onunla birlik olmuşlar, "Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diyorlardı. Şems-i Tebrîzî de o anda cenâb-ı Hakka münâcaat edip, yalvardı. Bu sırada yalvarışlarına cevap olarak; "İste ey Şems! Bütün dileklerin yerine getirilecek" diyen bir ses işitti. Bu cevap üzerine Şems-i Tebrîzî, "Yâ Rabbî! Sana bütün rûhlarla birlikte "Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diye yalvaran bu evliyâ kuluna ihsân eyle" dedi. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin bu şefaatiyle, o evliyâ kul, derhal isteğine kavuştu.

Mevlânâ Celâleddîn ile Şems-i Tebrîzî hazretlerin zâhirî ve batınî çalışmaları devam ederken, onların bu sohbetlerini hazmedemiyen ve Mevlânâ'nın kendi aralarına katılmamasına üzülen ba'zı kimseler, Şems-i Tebrîzî hakkında uygun olmayan sözler söylemeye başladılar. Bu söylentiler, Mevlânâ'nın kulağına kadar geldi. Diyorlardı ki: "Bu kimse Konya'ya geleli, Mevlânâ bizi terk etti. Gece gündüz hep birbirleriyle sohbet ediyorlar da, bizlere hiç iltifât göstermiyorlar. Yanlarına kimseyi de koymuyorlar. Mevlânâ, Sultân-ül-ulemâ'nın oğlu olsun da, Tebrîz'den gelen, ne olduğu belli olmayan bu kimseye gönül bağlasın. Onun için bize sırt çevirsin. Hiç Horasan toprağı ile (Mevlânâ hazretlerinin memleketi) Tebrîz toprağı bir olur mu? Elbette Horasan toprağı daha kıymetlidir." Bu söylentilere Mevlânâ; "Hiç toprağa i'tibâr olunur mu? Bir İstanbullu, bir Mekkeliye galip gelirse, Mekkelinin İstanbulluya tâbi olması hiç ayıp sayılır mı?" diyerek cevap verdi. Fakat söylentiler durmadı. Şems-i Tebrîzî hazretleri artık Konya'da kalamıyacağını anladı. O çok kıymetli dostunu, o mübârek ahbabını bırakarak Şam'a gitti.

Şems-i Tebrîzî'nin gitmesi Mevlânâ'yı çok üzdü. Günler geçtikçe ayrılık acısına sabredemiyor, kendisinde tahammül edecek bir hâl bırakmıyordu. Şems'in ayrılık hasreti ve muhabbeti ile yanıyordu. "Şems! Şems!" diyerek ciğeri yakan kasideler söylüyor, göz yaşlarıyla dolu yazdığı mektûpları Şam'a, Şems-i Tebrîzî hazretlerine gönderiyordu. Eğer bir kimse; "Şems'i gördüm" diye yalan söylese, ona müjdelik olarak üzerindeki elbisesini verirdi. Bir defasında birisi; "Şems-i Tebrîzî'yi Şam'da gördüm. Sıhhati yerindeydi" dedi. Mevlânâ, ona elinde bulunan ne varsa hepisini verdi. Orada bulunan diğer bir kimse; "O, Şems-i Tebrîzî'yi görmedi. Yalan söylüyor" deyince, Mevlânâ da; "Ona verdiğim bu elbiseler, sevdiğimin yalan haberinin müjdesidir. Onun hakiki haberini getirene canımı veririm" diye cavap verdi. Böylece aylar geçti. Mevlâna artık dayanamayacağını anlayınca, oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp; "Sür'atle Şam'a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın. O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutuplarından biridir. Selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir, İçinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir.

Buraya acele teşrîflerini tarafımdan istirhâm et" dedi. Sultan Veled, hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam'da, babasının ta'rîf ettiği handa, Şems-i Tebrîzî'yi bir gençle konuşuyor buldu. Durumu dilinin döndüğü kadar anlattı. Konya'da bu hadîseye sebeb olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ'dan çok özürler dilediklerini de sözüne ekledi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, Konya'ya tekrar gitmeye karar verdi. Hemen yola çıktılar. Sultan Veled, Şems hazretlerini ata bindirdi, kendisi de arkasında yaya olarak yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in ata binmesi için ne kadar ısrar ettiyse, o; "Sultânın yanında hizmetçinin ata binmesi bizce yakışık almaz." diyerek ata binmedi Sultan Veled, Konya'ya yaklaştıklarında Mevlânâ'ya haberci gönderip, Konya'ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki o kimse zengin oldu. Konya'da tellâllar bağırtılarak, Şems'in Konya'ya teşrîf etmek üzere olduğu bildirildi. Konya'da başta padişah olmak üzere, ileri gelen vezirler hâkimler, zenginler ve bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde mübârek velî Şemseddîn Tebrîzî hazretlerini karşılamaya çıktılar. Öğleye doğru Şems-i Tebrîzî ile Sultan Veled göründüler. Sultan Veled, atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde, başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu muhteşem manzarayı seyredenler, büyük bir heyecana kapıldılar. Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems'in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstadının ellerinden sevinç gözyaşları arasında doya doya öptü. Bu arada yanık sesli hâfızlar Kur'ân-ı kerîm okumaya başladılar. Herkes büyük bir haz içinde Kur'ân-ı kerîmi dinledikten sonra, sıra ile Şemseddîn-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptüler. Sonra Mevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleri Mevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım), bir de sırrım vardır. Başımı sana feda ettim. Sırrımı da oğlum Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in, bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle, geçirse, ona verdiğim sırra, ya'nî evliyâlıkta yükselmesine sebeb olduğum derecelere kavuşamaz" dedi.

Mevlânâ Celâleddîn ile Şems-i Tebrîzî, eskisi gibi yine bir odaya çekilip sohbete başladılar. Hiç dışarı çıkmadan, yanlarına oğlundan başka kimseyi sokmadan, ma'nevî bir alemde ilerlemeye başladılar. Halk, Şems, gelince Mevlânâ'nın sâkinleşeceğini, aralarına katılıp, kendilerine nasihat edeceğini, sohbetlerinden istifâde edeceklerini ümîd ederlerken, tam tersine, eskisinden daha fazla Şems'e bağlandığını ve muhabbetinin ziyâdeleştiğini gördüler.

Sirâceddîn anlatır: "Kış mevsiminin ortası idi. Bir kimse bahçesine gül dikmişti. Bunu Şems-i Tebrîzî'nin bulunduğu bir mecliste; "Efendim! Ben bu günlerde bahçeye gül ağacı diktim. Acaba tutup gül verir mi? Yoksa emeğim boşa mı gider?" diye sordu. Bu kimsenin tereddütlü hâlini gören Şems-i Tebrîzî; "Cenâb-ı Hak isterse, böyle sebepsiz de yaratır" derken, hırkasının altından bir demet gül çıkardı. Orada bulunan bizler bu kerâmeti görünce, hayretimizden şaşırıp kaldık."

Sultânın bir oğlu vardı. Çok yiğit ve yakışıklı idi. Fakat birşeyi hemen ezberleyemez çok kısa zamanda da unuturdu. Hocaları, onun unutkanlığından usanmışlardı. Babası birgün Şems-i Tebrîzî'nin huzûruna gelip, oğlunun durumunu anlattı ve himmetini istirhâm edip, Kur'ân-ı kerîm öğretmesini istedi. Şems-i Tebrîzî de kabûl buyurup; "İnşâallah hergün Kur'ân-ı kerîmin bir cüz'ünü (yirmi sahife) ezberler" dedi. Orada olan herkes bu söze şaşırdılar. Ertesi günden i'tibâren, çocuk derse gelmeye başladı ve hergün yirmi sahifeyi ezberledi. Bir ayda Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberlemiş oldu.

Şems-i Tebrîzî hazretleri, Mevlânâ'yı evliyâlık makamlarının en yüksek derecelerine çıkarmak için elinden gelen bütün tedbirlere başvuruyor, her türlü riyâzet ve mücâhedeyi yaptırıyordu. Günler bu şekilde devam ederken, halk, Mevlânâ'nın hiç görünmemesinden dolayı Şems'e kızmaya başladılar. Birgün bu söylenenleri Şems-i Tebrîzî işitince, Sultan Veled'e dedi ki: "Ey Veled! Hakkımda yine sû-i zan etmeye başladılar. Beni Mevlânâ'dan ayırmak için, söz birliği etmişler. Bu seferki ayrılığımın acısı çok derin olacak!"

645 (m. 1247) senesi Aralık ayının beşine rastlayan Perşembe gecesiydi. Mevlânâ ile Şems hazretleri yine odalarında sohbet ediyorlar, Allahü teâlânın muhabbetinden ve çeşitli evliyâlık makamlarından anlatıyorlardı. Birara kapı çalındı ve Şems hazretlerini dışarı çağırdılar. Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ'ya; "Beni katletmek için çağırıyorlar" dedi ve dışarı çıktı. Dışarda bir grup kimse, bir anda üzerine hücum ettiler. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin "Allah!" diyen sesi duyuldu. Mevlânâ hemen dışarı çıktı. Fakat hiç kimse yoktu. Yerde kan lekeleri vardı. Derhal oğlu Sultan Veled'i uyandırıp, durumun tetkikini istedi. Yapılan bütün araştırmalarda Şems-i Tebrîzî hazretlerinin mübârek cesedini bulamadılar. Bu cinâyeti işleyenler yedi kişi idi. İçlerinde, Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn de vardı. Yedisi de kısa bir süre sonra çeşitli belâlara yakalanarak öldüler. Bir gece Sultan Veled, rü'yâsında Şems-i Tebrîzî'nin cesedinin bir

kuyuya atıldığını gördü. Uyanınca, yanına en yakın dostlarından birkaçını alarak, gördüğü kuyuya gittiler. Cesed hiç bozulmamıştı. Mevlânâ'nın medresesine defn ettiler.

Şems-i Tebrîzî'nin kıymetli sözlerinden ba'zıları:

Şems-i Tebrîzî hazretlerine bir kimse sordu; "Efendim! Ma'rifeti bana anlatır mısınız?" O da; "Bir gönül ki, Allahü teâlânın muhabbetiyle yanıp, onunla hayat buluyorsa, bu ma'rifettir." Soruyu soran; "Peki ben ne yaparsam bu ma'rifeti elde edebilirim?" diye tekrar sordu. "Bedeni terk ederek. Çünkü Allahü teâlâ ile kul arasındaki perde, kişinin bedenidir. Allahü teâlâya vâsıl olamaya mâni olacak şey dört tanedir: 1. Şehvet, 2. Çok yemek, 3. Mal ve makam, 4. Ucb ve gurûr, İşte bu dört şey, kulun cenâb-ı Hakka ulaşmasına mânidir."

Bir defasında da şöyle buyurdu: "Velîler, Allahü teâlâyı zikretmekten yorulmazlar ve O'nun muhabbetine doymazlar. Onların yanında dünyânın hiçbir kıymeti yoktur. Onlar, her ân Allahü teâlâyı zikr ederler, şükr ederler, ibâdete devam ederler. Bir kalbden bütün arzu ve istekler çıkarsa, orada Allahü teâlânın sevgisinden başka bir sevgi kalmaz."

"İlim olmayan bir beden,
suyu olmayan şehre benzer."

Şems-i Tebrîzî hazretlerine, "İnsanların en üstünü, kıymetlisi kimdir?" diye sordular. Cevâbında; "Şu dört kimsenin kıymeti, Allahü teâlâ katında yüksektir: 1. Şükreden zengin, 2. Kanaatli ve sabreden fakir, 3. İşlediği günahlara pişman olup, Allahü teâlânın azâbından korkan kimse, 4. Takvâ, vera', zühd sahibi; ya'nî haramlardan sakınıp, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terkederek dünyâya zerre kadar meyletmiyen âlimdir" buyurdu. "Bu kıymetli insanların içinde en üstün olanı hangisidir?" diye sordular. Buyurdu ki: "İlim ve hilm sahibi âlimlerdir."

Cömertliği sordular, buyurdu ki: "Dört türlü sehâvet (cömertlik) vardır 1. Mal cömertliği; zâhidlere mahsûstur. Onlar malı verirler, ma'rifeti, Allahü teâlâyı tanımayı alırlar. 2. Beden cömertliği; müctehid olan âlimlere mahsûstur. Onlar da Allahü teâlânın yolunda vücutlarını harcarlar ve hidâyeti alırlar. 3. Can cömertliği; şehidlere mahsûstur. Onlar da canlarını vererek Cenneti alırlar. 4. Kalb cömertliği; âriflere mahsûstur. Onlar da gönül vererek muhabbeti alırlar."

Birgün dostlarına şöyle nasîhatta bulundu: "Âhıreti terk edip, dünyâya tâlib olup muhabbet edenlere, mal kazanıp zengin olmaktan başka çâre yoktur. Âhırete tâlib olan kimselere de, ölmeden önce ibâdet yaparak, dîn-i İslama hizmet ederek gayretle çalışmaktan başka çâre yoktur. Allahü teâlânın talibi olan kimselere, O'na kavuşmak arzusu içinde olanlara, mihnet, meşakkat, dert ve belâlara katlanmaktan başka çâre yoktur, İlmi taleb edenlere, ya'nî âlim olmak isteyenlere, herkesin gözünde hakîr olmak ve yalnız, kimsesiz, garip kalmaktan başka çâre yoktur. Çünkü, kim ilim öğrenmek arzusunda olursa, onun üzüntüsü çok olur. Onu rencide ederler. Her türlü derde, belâya sabretmesi lâzımdır ki, huzûra kavuşabilsin. Her kim kendini üstün görürse, onun sonu zillete düşmek olur. Hesapsız, sonunu düşünmeden malını sarfedenler, fakir olurlar. Her kim fakirliğe sabreder, kanaatkar olursa, sonunda zenginliğe ulaşır. Her kimsenin, kendisinde bulunan iki şeyin birisini öldürüp, birisini diri tutmaya çalışması lâzımdır. Öldürmesi icâb şey nefsidir. Çünkü nefsi öldürmedikçe, rahata ermek düşünülemez. Diri tutması lâzım gelen şey de, gönüldür. Çünkü gönlü ölü olanların mes'ûd ve bahtiyar olması düşünülemez."

"Dünyâ, insanı hevâ ve hevesine kaptırır, nefsin arzularına uydurur. Neticede Cehenneme götürür."

Âhıreti kazanmak için çalışmak lâzımdır ki, bu, insanı Cennete götürüp, Allahü teâlânın cemâlini görmekle şereflenmeye sebeb olur."

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1072

2) Rehber Ansiklopedisi cild 16, sh. 69

3) Nefehât-ül-üns sh. 520

4) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 16

5) Kâmûs-ul-a'lâm cild-4, sh. 2872

6) Menâkib-ül-ârifîn cild-1, sh. 82

ŞEMS-ÜL-EİMME KERDERÎ (Muhammed bin Abdüssettâr İmâdî)

Hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi.. Künyesi Ebü'l-Vahde olup ismi, Muhammed bin Abdüssettâr bin Muhammed'dir. 559 (m. 1164) yılında Harezm'deki Cürcân eyâletinin Kerder beldesinde doğdu. Köyüne nisbetle Kerderî, hocası Kâdı İmâdüddîn Ömer Zerencerî'ye nisbetle de İmâdî denildi. Şemseddîn ve Şems-ül-eimme lakabları verildi. 642 (m. 1244) yılında Buhârâ'da vefât etti. Bundan başka iki Kerderî daha vardır. Biri 562 (m. 1166) yılında Haleb'de vefât eden, "Tecrîd", "Câmi-üs-sagîr", "Câmi-ül-kebîr" adlı eserlere şerhler yazan "Hayret-ül-fukahâ" sahibi Şems-ül-eimme Abdülgafûr bin Lokman Ebü'l-Mefâhir Kerderî'dir. Öbürü ise, 827 (m. 1423) senesinde vefât eden, "Bezzâziyye" fetvâ kitabı ve "Menâkıb-ı İmâm-ı Ebî Hanîfe" adlı eserleri ile meşhûr olan İbn-i Bezzâz Muhammed bin Muhammed Kerderî'dir. Her ikisi de Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerindendir.

Şems-ül-eimme Ebü'l-Vahde Muhammed Kerderî'nin ilimdeki üstünlüğünü göstermek için, ders aldığı hocalarının ismini söylemek kâfi gelir. O, zamanın Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin İmâmlarından ders almıştır. İlim öğrendiği hocalar arasında, "Hidâye" sahibi Şeyh-ül-İslâm Burhâneddîn Ali Mergınânî, "Şir'at-ül-İslâm" kitabının yazarı İmâmzâde Bedrüddîn Semerkandî, Şeyh-ül-İslâm Ebû Abdullah Nâsıruddîn Muhammed bin Süleymân Ûşî, Allâme Bedrüddîn Abd bin Abdülkerîm Versekî, Şerefüddîn Ebû Muhammed Ömer bin Muhammed bin Ömer Ukaylî, Kâdı İmâdüddîn Ebi'l-Alâ Ömer bin Muhammed Zerencerî, Zeynüddîn Attâbî, Nûreddîn Ebû Muhammed Ahmed bin Muhammed Sâbûnî, Fahrüddîn Hasen bin Mensûr Kâdı Hân ve daha birçok âlim vardır. Allahü teâlânın sâlih kullarının kitaplarında, hafıza ve kalblerinde asırlardır muhafaza edilen ilmi, sâlih amel işlemek ve Allahü teâlânın kullarına öğretmek için, âlimlerin önlerine diz çöküp öğrendi. Durup dinlenmeksizin çalıştı. Niyetinin Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktan başka birşey olmamasına gayret etti. Dünyâ malına hiç değer vermedi. Hep âhıretini kazanmak için çalıştı. Merhametinin çokluğundan dolayı, Allahü teâlânın kullarını da Cehennem ateşinden kurtarmak için gayret etti. Vaktini ilim öğrenmek, ilim öğretmek ve ibâdet etmekle geçirdi. Fıkıh ve usûl ilimlerinde zamanının güneşi oldu. Ebû Zeyd Debbûsî'den sonra Buhârâ'da yetişen en büyük âlim olduğunda ulemânın ittifâk ettiği Ebü'l-Vahde Kerderî, cömertlikte, insanlara merhamette, çok ibâdet etmekte, dünyâya ehemmiyet vermemekte, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmekte, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine yapışmakta ve güzel ahlâkta zamanının en önde gelenlerindendi.

Bildiklerini öğretmek ve emr-i ma'rûfta bulunmak için sık sık insanlara nasihat eder, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbi olmayanların Cehennem ateşinden kurtulamayacaklarını bildirirdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Hamîdüddîn Darirî, Muhammed bin Nasr Buhârî, Muhammed bin İlyâs Mâbergî, Hâfızüddîn Ebü'l-Berekât Nesefî, Ebü'l-Muzaffer Zâhirüddîn Muhammed Buhârî, Ebü'l-Fadl Şerefüddîn Kaşanî, kızkardeşinin oğlu Hâherzâde Bedrüddîn Muhammed bin Mahmûd Kerderî ve daha birçok âlim onun ilminden istifâde etti. Onlar da hocalarından öğrendikleri ilmi Allahü teâlânın rızâsı için yaymağa gayret ettiler.

Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan Ebü'l-Vahde Muhammed Kerderî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır: "El-Hakk-ül-mübîn fî def-i Şu'behât-il-mübettılîn ve es-Seyf-ül-meslûl fir-redd-i alâ sâhib-il-methûl" ve "Ed-Dürret-ül-münîfiyye fî intisâr il-İmâm-il-a'zam Ebî Hanîfe".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprü-zâde) sh. 107

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 176

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 167

ŞEYH HÜSÂMEDDÎN ÇELEBİ

Konya'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin en önde gelen talebesi olup, onun halîfesi, vekîlidir. İsmi, Hasen bin Muhammed olup, nesebi. Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerine dayanır. 683 (m. 1284) senesinde Konya'da vefât etti.

Hüsâmeddîn Çelebi'nin babası, devlet erkânından zengin bir kimse idi. Hüsâmeddîn. Çelebi küçüklüğünde, zamanın büyük velîlerinden Mevlânâ'yı çok sever, bunun için de babasına ricada bulunup, onu sık sık eve da'vet ettirirdi. Ziyâfet esnasında Mevlânâ'ya hizmet eder, hürmette kusur etmemeye gayret ederdi. Babası vefât edince, bütün mal, mülk Hüsâmeddîn Çelebi'ye kaldı. O, bu kadar servetin hiçbirine

i'tibâr etmeyip, Mevlânâ'nın huzûruna geldi. Talebeliğe kabûl buyurması için yalvardı. Kabûl edilince, canla başla hizmete başladı.

Kısa zamanda babasından kalan mallar harcanıp hiçbir şey kalmayınca babasının ticâret işlerine bakan hizmetçisi; "Makamlar, mallar kazanmayı terk edip, fakirlik yolunu tercih ettiniz. Ne kadar erzak, mal, mülk var ise hepsi de elden çıkmış bulunmaktadır deyince, Hüsâmeddîn Çelebi, cenâb-ı Hakka hamd ve şükürler ederek; "Hocam hazret-i Mevlânâ'nın hürmetine sizi hânemden azat ettim" dedi ve bütün dünyevî isteklerini bir kenara itip, Mevlânâ'nın dergâhında hizmetini çoğalttı. Mevlânâ, dergâhın gelirlerini ve giderlerini tesbit etmek, talebelerin yiyecek, giyecek ve yakacaklarını te'min etmek, dergâha âit olan malları muhafaza etmek gibi mühim bir vazîfeyi ona verdi. O da, bu vazîfesine çok büyük bir i'tinâ ile dikkat etti. Çıkan mahsûllerin bir tanesini bile telef etmiyerek yerinde sarf etti. Herkese güler yüzle ve adâletle davrandığı için, kısa zamanda bütün talebelerin sevgisine, hocasının iltifâtlarına mazhar oldu. Mevlânâ Celâleddîn, Hüsâmeddîn Çelebi'ye husûsî muâmele eder, onu daha iyi yetiştirmek için gayret gösterirdi. Ona olan teveccühleri, Selâhaddîn Konevî'den sonra gelirdi. Selâhaddîn Konevî, Mevlânâ'dan önce vefât edince, Hüsâmeddîn Çelebi en önde gelen talebesi oldu.

Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebi'yi pek ziyâde severdi. Onun olmadığı bir mecliste sohbetin tadı hissedilmezdi. Birgün Mevlânâ'nın talebelerinden Mu'înüddîn Pervane, hocasını, talebe arkadaşlarını ve Konya'nın ileri gelen eşrafını da'vet edip, ziyâfet verdi. Yemekten sonra, sohbet için Mevlânâ hazretlerini dinlemek istiyorlardı. Fakat Mevlânâ hiç konuşmuyor, sessizce üzgün bir hâlde bekliyordu. Ba'zıları sohbet buyurmaları için talebde bulundularsa da, Mevlânâ yine konuşmadı. Nihâyet ev sahibi Mu'înüddîn, hocasının, en çok sevdiği Hüsâmeddîn Çelebi'nin orada olmadığını farkedince, Mevlânâ'ya; "Efendim! Hüsâmeddîn Çelebi da'vetimize teşrîf buyurmadılar. Acaba hürmette bir kusur mu ettik?" deyince, Mevlânâ da; "Hüsâmeddîn bağdadır" buyurdu. Bunun üzerine bir kimse ile Hüsâmeddîn Çelebi da'vet edilip, sohbete gelmesi sağlandı. Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebi gelir gelmez ayağa kalkarak; "Merhaba ey Allahü teâlânın ve Resûlullahın sevdiği, ey canım, ey oğlum, ey sevdiğim Hüsâmeddîn" buyurdu ve yanıbaşına oturttu. O geldikten sonra Mevlânâ öyle neş'elendi ki, o günkü sohbeti hiç kimse unutamadı. Sohbet esnasında Mu'înüddîn Pervane kalbinden; "Acaba hocamın, Hüsâmeddîn Çelebi hakkındaki bu şekildeki tezahüratı, iltifâtı hakîkî midir? Yoksa bir teklif midir?" diye düşündü. Sohbet bittikten sonra Hüsâmeddîn Çelebi, Mu'înüddîn Pervâne'nin kulağına eğilerek; "Hocamız Hazreti Mevlânâ boş söz söylemez, lüzumsuz tezahüratta bulunmaz. Kalbini böyle şeylerle meşgûl eyleme" dedi.

Mevlânâ'nın, Hüsâmeddîn Çelebi'ye karşı i'tibârı fevkalâde çok idi. Bir kış günü, sabahın erken saatlerinde kalkan Mevlânâ, dergâhın kapısına gelmişti. Namaz vakti girmediği için kapı kapalıydı. Bir taraftan da kar yağıyordu. Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebi'nin kapısının karşısında hizmetkâr gibi el bağlayıp beklemeye başladı. Kar lapa lapa yağdıkça, Mevlânâ'nın üzerini örtüyordu. Namaz vakti geldiğinde kapıyı açan Hüsâmeddîn Çelebi, karşısında karlar altında kalmış bir kimse gördü. Yaklaşıp dikkatle baktığında, hocası olduğunu anladı ve; "Canım efendim! Bu ne hâldir ki, bu fakirin kapısında karlar altında beklersiniz?" diyerek onun ayaklarına kapandı, pekçok özürler diledi. Mevlânâ ise, talebesinin bu hareketine mâni olmak isteyip; "Ey Hüsâmeddîn! işte hoca, talebesini bu mertebede gözetirse, talebe de hocasına o kadar bağlı olur" buyurdu.

Hüsâmeddîn Çelebi, Mevlânâ hazretleri derse gelmediği zamanlar talebelere ders verir, onları irşâd eder, yetiştirirdi. Ba'zıları; "Bu sonradan gelip, Arabîyi dahî bilmeyen kimseye nasıl böyle bir vazîfe verilir?" diye dedikodu yaptılar. Bir gece Hüsâmeddîn Çelebi, rü'yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Sevgili Peygamberimiz; "İlim deryasında bir katra nasîbin olsun, bunu muhafaza eyle de, sana düşman olanların sözleri kesilsin" buyurarak mübârek ağzının suyundan bir miktar Hüsâmeddîn Çelebi'nin ağzına sürdüler. O andan i'tibâren Arabî lisanıyla konuşmaya başladı. O günden sonra hiç kimse böyle sözleri söyleyemez oldu.

Mesnevî yazılmadan önce talebelere, Ferîdüddîn Attâr hazretlerinin "Mantık-ut-tayr" ve Hakim Sînâî'nin "İlâhinâme" isimli kitapları okutulurdu. Hüsâmeddîn Çelebi, birgün hocasına şöyle suâl eyledi: "Pek muhterem efendim! Cevâhirlerden daha kıymetli sözlerle cümlemizi irşâd edip yetiştiriyorsunuz. Buna rağmen kardeşlerimizle, önceki büyüklerimizin hazırladığı kitapları okumakla yetiniyoruz. Acaba zât-ı âlînizin hazırlıyacağı bir kitabı olsa, inci dolu sözleriniz hepimize bir hâtıra olarak kalsa uygun olur mu diye içimizden geçmektedir. Öyle ki, hem bu okuduğumuz kitaplarda bulunan konuları, hem evliyânın hâlleri, hem de Şems-i Tebrîzî hazretleriyle aranızda geçen muamelâtı içine alsa diye düşünürüz." Bu sözlerden Mevlânâ son derece

memnun olup; “Ey gözümün nûru Hüsâmeddîn! Bu isteğiniz, daha sizin mübârek kalbinize gelmeden önce, gayb âleminden kalbime ilham edildi. İçinde ma’nevî cevâhirlerin bulunduğu, ibâdetlerin ihlâs ile yapılmasında ziyâde zevk ve muhabbet veren bir kitabın yazılmasını arzu ettim. Bunun için de, daha önce şu satırları yazdım” diyerek, Mesnevî-i şerîfin şu ilk beyitlerini gösterdiler:

“Bişnev ez ney çün hikâyet mî kûned,
Ez cüdâyîha şikâyet mi kûned.”

“Dinle neyden nasıl anlatıyor,
Ayrılıklardan şikâyet ediyor.”

diye başlayıp,

“Puhte hâlin hiç fehm itsin mi hâm?
ihtisar üzre gerek söz vesselâm.”

“Ham olan, olgun olanın hâlini nasıl bilir?
Bunun için sözü kısa kesmelidir, vesselâm.”

Sonra şöyle buyurdu: “Şems-i Tebrîzî ile aramızdaki gizli sırlar anlatılırsa, ona tahammül edemezsiniz. Onlar hakîkat ehline ma’lûm olan şeylerdir.”

Bundan sonraki beyitleri Mevlânâ hazretleri söyledi. Hüsâmeddîn Çelebi yazdı. Öyle ki, sabahlara kadar çalışırlardı. Çok kısa bir zaman içinde, Mesnevî’nin birinci cildi tamâm oldu. İki sene ara verdikten sonra, ikinci cildi de yazdılar. Daha sonra Mesnevî’yi altı cilde tamamladılar.

Başta Hüsâmeddîn Çelebi olmak üzere, diğer talebe arkadaşları Mesnevî’de bildirilenleri öğrendiler ve içindeki ma’nevî sırlara vâkıf oldular. Son derece istifâde ettiler.

Birgün Mevlânâ’dan sordular ki: “Mesnevî’nin cildleri arasında bir fark var mıdır?” O da; “Elbette Mesnevî’nin cildleri arasında fark vardır. Nasıl ki, yedi kat göklerin birbirlerinden farkı var ise, Mesnevî’nin de tercihi ve tafsilâtı birbirinden öyle farklıdır.

Eğer daha geniş malûmat isterseniz, Hüsâmeddîn’e sorunuz” buyurdu.

Mesnevî hakkında Hüsâmeddîn Çelebi şöyle buyurdu: “Hocamın mübârek oğlu Sultan Veled, Mesnevî’nin bir beytine yetmiş ma’nâ vermişlerdir. Herkes kendi aklının yettiği kadar anlar ve o kadar istifâde eder. Zira, lâyıkıyla anlamak mümkün değildir.”

Molla Câmî hazretleri, Mevlânâ hakkında; “Ma’nevî âlemin yegâne sultanı olan o büyük âlimin kadr ve kıymetinin büyüklüğüne delîl olarak Mesnevî kâfidir. O çok yüksek zâtın vasıflarını ben nasıl anlatayım” buyurdu. Buradan, “Talebe hocasıyla ölçülür” sözünün gereği, Hüsâmeddîn Çelebi’nin üstünlüğü anlaşılmaktadır.

Hüsâmeddîn Çelebi, bir gece gördüğü rü’yâsını şöyle anlattı: “Rü’yâmda, Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) Kur’ân-ı kerîmi başının üzerinde tutuyor, Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm) mübârek ellerine Mesnevî’yi almış, büyük bir haz ve zevk içinde okuyup, arada; “Mâşâallah, bârekallah” diye kitabı beğendiğini bildiriyordu.” Sabahleyin rü’yâsını Mevlânâ’ya anlattığında; “O, gördüğün doğrudur. Çünkü Resûlullah efendimizin Mesnevî-i şerîfi alıp medh ettiğine şüphe yoktur” diyerek, rü’yâyı ta’bir etti.

Mevlânâ, birgün elinde sepeti olan bir hizmetkârı Hüsâmeddîn Çelebi’nin kapısı önünde gördü. Evin ihtiyâçlarını alıp gelmiş idi. Mevlânâ; “Ey kardeşim! Keşke senin yerinde olsaydım. Her an o mübârek zâtın hizmetiyle şereflenirdim” diyerek, üzerinden cübbesini çıkardı ve hizmetkâra hediye etti.

Mevlânâ Celâleddîn hazretlerine son hastalığında; “Yerinize kimi halife, vekîl bırakıyorsunuz?” diye sorduklarında; “Hüsâmeddîn Çelebiyi bırakıyorum” buyurdu. Bu suâli üç defa sordular, her defasında aynı cevâbı verdi.

Sultan Veled, birgün arkadaşlarıyla birlikte Hüsâmeddîn Çelebi’nin bağına ziyârete gittiler. Yolda ba’zıları kalblerinden; “Hüsâmeddîn Çelebi, bize bal ikram etse” diye geçirdiler. Bağa vardılar, bir müddet sohbetten sonra Hüsâmeddîn Çelebi, bahçıvana; “Gidiniz, bir kovanı açıp bir tabak bal getiriniz” buyurdu. Bahçıvan da emri yerine getirip balı getirdi. Biraz sonra, aynı kovandan yine bal istedi. getirdiler. Tekrar istedi, yine getirdiler. Tekrar isteyince, bahçıvan; “Yeni bir kovan açmamız lâzım, önceki bitti” dedi. Bu söze karşı; “Sözümüzü dinleyiniz. O kovan nihâyeti olmayan bir denizdir. Gidiniz, oradan bal getiriniz” buyurdu. Bahçıvan tekrar gittiğinde, kovanın ağzına kadar bal ile dolu olduğunu, ilk açtığı gibi durduğunu hayretle gördü. Gelip durumu anlattığında, orada olanların hepsi de Hüsâmeddîn Çelebi’nin büyüklüğünü bir kere daha anladılar. Hüsâmeddîn Çelebi, o kovanı Sultan Veled’e hediye etti. Ondan sonra o kovanın balından hasta olan bir kimseye yedirseler, eğer eceli gelmemiş ise, bi iznillah şifâ bulurdu.

Bir kış ve bahar mevsiminde, pek az yağmur yağmıştı. Bu sebeple ekinler bitmemiş, her tarafta kuraklık baş göstermişti. Konya'da halk, defalarca yağmur duâsına çıktıkları hâlde, bir damla yağmur yağmamıştı. Çaresiz kaldıktan birgün hatırlarına evliyânın büyüklerinden Hüsâmeddîn Çelebi geldi. Bir heyet hâlinde huzûruna geldiler, durumu anlattılar. Hüsâmeddîn Çelebi tebessüm buyurarak ricalarını kabûl etti. Onlarla birlikte Mevlânâ hazretlerinin türbesine geldiler. Hazreti Mevlânâ'yı Allahü teâlâya vesile ederek, göz yaşları içinde uzun uzun duâlar ettiler. Daha duâ bitmeden, gökyüzünde bulutlar birikmeğe, derken yağmur yağmaya başladı. Yirmi gün hiç durmadan devam etti. Toprak suya kandı. Herkes evlerinin yıkılacağından, bir zarar geleceğinden korkarak tekrar Hüsâmeddîn Çelebi'ye başvurdular. Yine onları kırmadı ve; "Üzülmeyin. Bu yağmuru, başka ihtiyâcı olan yerlere yağdırması için Rabbimize niyaz eder yalvarırız" demesiyle, yağmur dindi ve bulutlar dağıldı. O sene çok bereketli oldu, pek fazla mahsûl elde edildi. Böylece halkın gönlünde Hüsâmeddîn Çelebi'nin sevgisi daha da arttı.

Bir gece Hüsâmeddîn Çelebi dostlarıyla oturmuş sohbet ediyordu. Bir ara sohbeti kesip; "Falan mahalledeki şu numaralı eve gidiniz, içerde oturanlara; "Derhal evi boşaltıp, başka bir eve göç etmelerini söyleyiniz" dedi. Emri yerine getirdiler. Evin boşaltılması bittiği an, tavan çöktü, ev harâb oldu. Talebeler kendi aralarında şöyle konuştular: "Allahü teâlânın sevgili kulları, bu dünyâda insanların kurtulması için böyle faydalı olursa, kim bilir âhırette nasıl olur. Ne mutlu böyle zâtlara muhabbet edip, hizmetiyle şereflenenlere ve onların gönlünü kazananlara."

Hüsâmeddîn Çelebi, birgün Mevlânâ'nın türbesini ziyâret etti. Dışarı çıkarken, Mevlânâ'nın vefât eden oğlu Alâeddîn'in kabrinin yanına geldi. Kabrin önünde bir müddet tefekkür ederek bekledi. Önce ağlamaya, sonra da tebessüm etmeye başladı. Bu hâli görenler sebebini sordular. Onlara; "Alâeddîn'i gördüm. Zincirlere ve kelepçelere vurmuşlar, azâb etmek için götürüyorlardı. Beni görünce feryâd ederek yardım istedi. Ben de Allahü teâlâya yalvardım, ağlayarak şefaat talebinde bulundum. Kabûl edilince de tebessüm eyledim" diye cevap verdi.

Birgün Hüsâmeddîn çelebi dostlarıyla birlikte bağa gitmiş idi. Orada dostlarına nasihat ederken bir kimse gelip; "Efendim! Mevlânâ hazretlerinin türbesinin üzerindeki alem düştü. Bir türlü yerine koyulmadı" dedi. Bunu işiten Hüsâmeddîn Çelebi çok üzüldü. Yüzlerinin rengi bembeyaz oldu. Onun fevkalâde üzüldüğünü gören dostları, bu kadar üzüntünün sebebini sordular. O da; "Mübârek hocamız Mevlânâ'nın yakınlarından biri vefât edeceği zaman bu gibi işâretler meydana gelmektedir. Şimdi ise kubbenin üzerindeki alem yıkılmış. Bundan, yakınlarından büyük birinin vefât edeceği anlaşılmaktadır. Hesaplayınız, hocamız vefât edeli kaç sene oldu?" Onlar da; "On yıl oldu" dediler. Bunun üzerine; "Beni eve götürünüz. Vefât edecek olan bu fakirdir. Artık bizim de ömrümüz bitmiştir" dedi. Hüsâmeddîn Çelebi'yi hemen eve götürdüler. Alemin yerine konmasını emr etti. Birkaç gün hasta yattı. Hasta olduğu günler Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled sık sık ziyâretine gelirdi. Birgün üzüntüsünü bildiren şu sözleri söyledi: "Babamın vefâtından sonra, hepimizi kanatlarınız altına aldınız. Sizin zamanınızda hiçbir dert ve keder çekmeksizin huzûr içinde yaşayıp gidiyorduk. Sizden sonra hepimiz büyük bir ızdırâba düşeceğiz. Sizi kaybedince, biz kiminle dostluk kurup, kiminle görüşürüz?" Sonra kendini tutamayıp ağlamaya başladı. Hüsâmeddîn Çelebi bu hâle dayanamayıp buyurdu ki: "Ey mübârek hocamın oğlu Sultan Veled! Benim vefâtımdan sonra bir müşkilât ile karşılaşırsanız, bana tevessül ediniz. Eğer beni vasıta yaparsanız, ben de Allahü teâlâya yalvarır, müşkilâtınızın halli için duâ ederim. Bi iznillah duâmız red olunmaz."

Türbenin alemi yerine konulduğu 683 (m. 1234) senesi Şa'bân ayının yirmiikisine rastlayan Çarşamba günü kendisine haber verdiler. Hüsâmeddîn Çelebi buna çok sevindi ve; "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü" diyerek rûhunu teslim etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 523

2) Âbidin Paşa'nın Mesnevî Şerhi cild-1, sh. 17

3) Velednâme sh. 123

SEYYİD BURHÂNEDDÎN MUHAKKIK TİRMİZÎ

Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâeddîn-i Veled'in yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden. Hazreti Hüseyn'in torunlarından olup, seyyiddir. Kıymetli düşünceler ve hoş hâller sahibi olduğu için, Seyyid-i sırdan denmekle meşhûr olmuştur. Kaynak eserlerde doğum ve vefât târihleri bulunamayan Burhâneddîn Muhakkık

hazretlerinin 7. asrın ortalarında vefât ettiği bilinmektedir. Aslen Tirmizlidir. Kabri Kayseri'de olup, ziyâret edilmekte, onu sevenler, mübârek rûhâniyyetinden istifâde etmektedirler.

Seyyid Burhâneddîn, Sultân-ül-ulemâ Behâeddîn hazretlerinin yanında ilim öğrenmekte iken, birara izinli olarak memleketinde bulunuyordu. Daha o zamanlar, Buhârâ ve Horasan âlimleri arasında mühim bir yer tutuyordu. İzinde olduğu günlerden birinde, Tebrîz'de âlimler ile oturmuşlar sohbet ediyorlardı. Seyyid Burhâneddîn, birden; "Eyvah! Üstadım gitti. Âlimlerin sultânı olan efendim vefât etti. Bizi terkederek bekâ âlemine göç eyledi" diyerek ağlamaya başladı. Hâlbuki, hocasının bulunduğu yer ile kendisinin bulunduğu yer arasında binlerce kilometrelik mesafe vardı. Hocasının vefât ettiğini kalb gözüyle anlamıştı. Hocasının vefâtından sonra, gayet mahzûn ve dertli olarak günlerini geçirmekte iken, bir gece rü'yâsında hocasını gördü. Hocası ona, Konya'ya gidip, oğlu Mevlânâ'nın terbiye ve yetişmesi ile meşgûl olmasını söyledi. O da bu işâret üzerine yola çıkıp, bir sene yolculuktan sonra Konya'ya gelebildi. Hazreti Mevlânâ da, babasının vefâtından dolayı fevkalâde hüzünlü ve kederli olduğundan, hem biraz tesilli bulmak ve hem de ilim tahsilini devam ettirebilmek niyetiyle Karaman'a kayınpederinin yanına gitmişti. Mevlânâ'nın ilim öğrenmek husûsunda pek gayretli olduğunu, daha çocuk iken büyük bir âlim ve velî olacağını anlıyan Seyyid Burhâneddîn (radıyallahü anh), mübârek hocasının emri olduğu için, onunla beraber olmayı arzu ediyordu. Mevlânâ'nın, ilim ve irfanda ve evliyâlık yolunda yükselmesi, yetişmesi için, Karaman'a mektûp yazarak Konya'ya gelmesini istedi. Mevlânâ mektûbu alınca, merhum babasının bu çok kıymetli talebesinin kendisiyle meşgûl olmak, kendisini yetiştirmek üzere Konya'da bulunmasına pek fazla sevinip derhâl yola çıktı. Konya'ya geldi. Büyük bir aşk ve şevk ile bu yüksek zâtın derslerine devam etti. Seyyid Burhâneddîn hazretleri, hem mübârek hocasının yadigârı ve hem de ilim öğrenmekteki gayret ve istidâdı pekçok olan bu kıymetli talebesinin ma'nevî terbiyesi, yetişmesi için çok gayret gösterdi. Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi tahsilini tamamlayıp, zâhirî ve bâtınî ilimlerde kemâle geldikten ve maddî ma'nevî olgunluklara, tasavvufta çok yüksek derecelere kavuştuktan sonra, Burhâneddîn Muhakkık hazretleri Kayseri'ye gidip yerleşti ve vefâtına kadar orada kaldı.

Rivâyet edilir ki, Bağdad'taki evliyânın büyüklerinden olan Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretleri Anadolu'ya geldiği zaman, Seyyid Burhâneddîn hazretlerini ziyâret etti. Huzûruna vardığında, ona hürmeten yanına tam yaklaşmadı ve biraz uzakta, karşısına oturdu. Aralarında hiç konuşma olmadı. Daha sonra, talebeleri Şihâbüddîn hazretlerine bu hâlin hikmetini suâl ettiklerinde; "Hâl ehli önünde, hâl lisânı lâzımdır. Konuşma lisânına ne hacet var?" buyurdu. "Onu (Seyyid Burhâneddîn'i) nasıl buldunuz?" diye süâl ettiklerinde de buyurdu ki: "Hakîkat ve ma'rifet deryasının çok usta bir dalgıcı, ma'nâlar âleminin parlayan bir yıldızı ve gizli" sırların kaynağı olan yüksek bir zâttır."

Rivâyet edilir ki, Şeyh Selâhaddîn ismindeki bir zât da, Hazreti Seyyid'in önde gelen talebelerinden idi. Seyyid Burhâneddîn; "Hâlimi Selâhaddîn'e, kâlimi (sözümü) de Mevlânâ'ya verdim" buyurmuştur."

Şöyle anlatılır: Hüsâmeddîn-i Çelebi'nin Hazreti Mevlânâ'dan nakl ederek bildirdiğine göre, Seyyid Burhâneddîn rü'yâda, hocasından aldığı işâret ile Konya'ya gelirken, yolda, Horasan ile Irak arasında bulunan Beyâbân isimli kasabaya uğradı. Bunun geldiğini haber alan ahâli, onu karşılamak üzere yollara döküldüler. O beldede bulunan ve ilim sahibi olan bir kimse, insanların buna hürmet ve alâka gösterdiklerini çekemeyip, hased etti ve karşılamaya çıkmadı. Hazreti Seyyid bu beldede birkaç gün kaldı. Bu günlerden birinde, hased eden o kimsenin bulunduğu mahalleye uğramıştı. O kimse yanına gelip, önceki halini bildirdi Fakat pişman olup tövbe ettiğini, özür dilediğini, şimdi çok sevdiğini söyledi. Bunun üzerine Burhâneddîn Muhakkık; "Madem ki, özür diledin. Buna karşılık sana mühim bir haber vereyim. Ramazan ayının üçüncü günü hamam yolunda seni öldürecekler. Ramazan'ın üçüne kadar olan bu birkaç günlük zaman içinde, ölüm hazırlığı ile meşgûl ol" buyurdu. O kimse bu söze çok hayret etti. Hakîkaten bildirilen günde, bildirilen yerde, o âlim zât öldürüldü.

Şöyle anlatılır: Seyyid Burhâneddîn'in huzûrunda Mevlânâ (radıyallahü anh) tahsilini tamamladıktan sonra, Hazreti Seyyid Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gitmeye karar verince, Mevlânâ, ayrılığa tahammül edemiyeceğini, gitmemesi için çok istirhâm etti. Fakat Seyyid hazretleri bu kararında ısrar etti. Mevlânâ, bu kadar ısrarına sebebin ne olduğunu suâl edince; "Öyle anlıyorum ki, yakında buraya Şems-i Tebrîzî gelecek. Senin bundan sonraki yükselmen, onun vasıtasıyla olacak. Sen artık ona havale olundun. Onun şefkat kanatları altında aşamadığın engelleri aşar, daha yüksek ma'nevî hâllere kavuşursun. O seni, tasavvufun en mahrem noktalarına çeker. Sen de ona aynı âlemi anlatırsın. Bu şekilde birbirinizi tamamlar ve yeryüzünün en büyük iki dostu olursunuz. Ben de Kayseri'ye gidip, ömrümün sonlarını orada

geçiririm” buyurdu. Mevlânâ da, Kayseri’ye gitmeye kesin kararlı olan mübârek hocasını, hürmet ve edeble uğurladı. Daha sonraki senelerde de hocasını ziyâret etmeyi terk etmedi.

Rivâyet edilir ki, Seyyid Burhâneddîn yolda giderken, kaftanın eteği, bir tarafa hafif eğilmiş idi. Bunu gören bir genç, dalga geçmek maksadıyla; “Hey derviş! Bu ne biçim kaftandır?” dedi. O da; “Kaftana ne olmuş? Nesi var kaftanın?” deyince, genç; “Ne olacak, eğrilmiş” dedi. Gencin dalga geçtiği, kendisiyle alay ettiğini anlayan Hazreti Seyyid ona; “Bu mühim değil, sen benim kaftanın eğriliğine bakacağına, kendi ağzının eğriliği ile meşgûl olsan daha iyi edersin” buyurdu. Genç, tam bu sırada ağzının eğrildiğini hissetti. Sanki felç olmuş gibi oldu. Hatâsını anlayıp, derhâl Seyyid’in huzûruna koştu. Kendisinden özür dileyip affını istedi. Hazreti Seyyid, gencin özrünü kabûl edip ağzına şefkatle bakınca, gencin ağzı düzeldi. Eskisinden iyi oldu. Ya’nî ağzı, maddî ve ma’nevî bakımdan düzeldi.

Kayseri’de birgün, yol kenarında Allahü teâlânın muhabbetiyle kendinden geçmiş hâlde bulunurken, Moğol askerlerinden birisi, atını bunun üzerine sürüp kılıç çekti. “Hey kimsin? Necisin?” dedi. Askere karşı; “Allahü teâlânın huzûrunda bulunan birine karşı böyle söylemen uygun olur mu?” diye cevap verdi. Asker bunun heybetinden ve bu sözlerinden çok müteessir oldu. Derhal atından indi. Kendisinden özür dileyip gitti.

Zamanında bulunan evliyânın büyüklerinden ve önde gelenlerinden olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık (radıyallahü anh), devamlı olarak Allahü teâlâya ibâdet ve tâat ile meşgûl olur, bir an O’ndan gâfil olmazdı.

Devamlı olarak riyâzet ve mücâhede ederdi (nefsin arzularını yapmaz, nefsin istemediği, ona zor gelen şeyleri yapardı). Onbeş gün ağzına lokma koymadığı zamanlar olurdu. “Karnınızı aç bulundurunuz! Bunun için de çok oruç tutunuz! Çünkü oruç, hikmet hazinelerinin anahtarıdır. Oruç tutmak, kalb gözünün açılmasına, kalbin rikkate gelmesine sebeb olur. Ayrıca oruçlunun duâsı da Allahü teâlâ indinde makbûldür” buyururdu. Nefsinin isteklerini yapmamak için, kapıda köpekler için hazırlanan yemek artıklarının yanına gider, nefsine karşı; “Ey nefs, bana istediklerini yaptırıp, rûhumu emrin altına almak mı istiyorsun? Arzunun yerine gelmesini istiyorsan, önce yemek artıklarını yemen lâzım. Ya ye veya beni bu hâlimle kabûl et” diyerek nefeiyle mücâdele ederdi. Böylece nefsinin isteklerini hiç yapmaz. Onu rûhuna köle ederdi.

Seyyid Burhâneddîn hazretleri, birgün gusl abdesti aldı. Hizmetçisine; “Ecel şerbeti bir bardağa konulmuş bana verilmek üzeredir. Beni yıkamaları için sıcak su hazırla. Dışarıya çık, “Seyyid Burhâneddîn vefât etti!” diye seslen ki, cenâzemde hazır bulunsunlar” dedi. Sonra içeri, girip iki rek’at namaz kıldı. Sonra Allahü teâlâya niyaza başladı, “Ey hâzır ve nâzır olan Allahım! Bana bir emânet verdin. Nihâyet o emâneti benden geri alacaksın” dedi ve; “İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın.” (Saffât-102) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bundan sonra; “Yâ Rabbî! Seni ve Resûlünü çok seviyorum, sana kavuşmak arzum son haddîne ulaştı. Beni bu sevgime ve arzuma bağışla. Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah” dedi ve rûhunu teslim etti. Bu sırada hizmetçi dışarıda insanlara haber vermişti. Bu haber kulaktan kulağa duyularak, hemen etrâfa yayıldı. Kayseri bir anda ana-baba gününe döndü. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi’ye haber gönderildi. Burhâneddîn Muhakkık hazretleri, yıkanıp kefenlendi. Defin işleri hâlledildi.

Diğer taraftan Mevlânâ hazretleri, hocasının vefât ettiğini haber alır almaz, derhâl yola çıkıp Kayseri’ye geldi. Hocasının kabri başında Kur’ân-ı kerîm okuyup, mübârek rûhuna hediye etti. Seyyid hazretlerinin kitaplarını Mevlânâ’ya teslim ettiler. Bu kitaplar’arasında, kendisinin hazırladığı “Makâlât” isimli eseri de vardı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns tercümesi sh. 515

SEYYİD İBRÂHİM DÜSÛKÎ

Mısır’da yetişen evliyânın büyüklerinden. Nesebi Hazreti Hüseyn vasıtasıyla Peygamber efendimize (aleyhisselâm) dayandığı için seyyiddir. Lakabı Burhâneddîn olup, temiz

silsilesi şöyledir: İbrâhim bin Ebü'l-Mecid bin Ali bin Muhammed bin Ebü'n-Neccâr bin Zeynel'âbidîn bin Abdülhâlık bin Muhammed bin Muhammed Kâsım bin Abdülhâlık bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-üz-Zekî bin Ali bin Muhammed Cevâd bin Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynel'âbidîn bin İmâm-ı Hüseyn bin Emîr-ül-mü'minîn Ali'dir (r.anhüm). Seyyid İbrâhim, 633 (m. 1236) senesi Şa'bân ayının otuzuncu gecesi, Nil nehrinin batısındaki Düsûk köyünde doğdu. 676 (m. 1277) senesinde veya 693 (m. 1293) senesinde vefât ettiği bildirildi.

Zamanının âlim ve evliyâsından Muhammed bin Hârûn, Seyyid İbrâhim'in babası Ebü'l-Mecid hazretlerini nerede görse hürmeten ayağa kalkardı. Bir müddet sonra bu âdetinden vazgeçti. Sebebi sorulduğunda; "Önceleri, Ebü'l-Mecid'in temiz sulbünden zamanın evliyâsının büyüklerinden olacak bir çocuğun doğacağını anladım. Bu çocuğun nûru Ebü'l-Mecid'de idi. Bu nûra hürmeten, onu görünce ayağa kalkardım. Fakat şimdi bu nûr, Ebü'l-Mecid'den hanımına intikâl etmiş bulunmaktadır" buyurdu.

Seyyid İbrâhim Düsûkî doğduktan bir gün sonra idi. Halk, o gün Ramazân-ı şerîf olup olmadığı husûsunda tereddüt içindeydiler. Hilâlin görünüp görünmediği husûsunda, Muhammed bin Hârûn'a gidildi. O da keşf yoluyla Seyyid Burhâneddîn'in doğduğunu anlayıp, gelenlere buyurdu ki: "Dün gece mübârek bir çocuk dünyâya geldi. Gidin, onun süt emip emmediğini öğrenin." Annesi evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Feth Vâsıtî'nin kızı Seyyide Fâtıma hanım idi. Gidilip sorulduğunda, muhterem vâlidesi üzgün bir şekilde; "Bugün fecr vaktinden beri hiç emmedi" dedi. Durum Muhammed bin Hârûn'a bildirildiğinde buyurdu ki: "Seyyide Fâtıma hanım üzülmesin. Akşam olunca çocuğu emer. Ramazân-ı şerîfin birinci günü olduğu için, çocuk emmemiştir." Böylece Ramazan'a girildiği anlaşılmış oldu.

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn, "Hakâyık" isimli eserinde anlattı ki: "Hem babamın sulbünde, hem de annemin rahminde iken, Allahü teâlâ bana pek çok lütuf ve ihsânlarda bulundu. Doğduğum zaman hilâlin göründüğü daha anlaşılmamış iken, o gün Ramazan'ın başladığını insanlara müjdeledim. Bu benim dünyâya gelişimin ilk kerâmetiydi. Altı yaşıma gelince, Allahü teâlâ, bana yüce âlemde, olan şeyleri gösterdi. Sekiz yaşımda iken, Levh-i mahfûzu ve onda olan şeyleri müşâhede ettim (gördüm). Dokuz yaşımda, semâ ve onda olan şeylerin sırrını çözdüm. Fakat asıl olanlar, ondört yaşımda iken oldu. Bunlar, Rabbimin bana sonsuz ihsânlarından birkaçıdır. Bu ihsânlarından dolayı Allahü teâlâya hamd ederim."

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn Düsûkî; Necmüddîn Mahmûd İsfehânî'den, o da Mahmûd Tûsî'den, o da Abdüssamed Nazarî'den, o da Ali Şîrâzî'den, o da Şihâbüddîn-i Sühreverdî'den ilim öğrendi ve feyzlerinden istifâde etti. Ayrıca Abdürrazzâk hazretlerinin de teveccühlerine kavuştu. Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'den ilim öğrendi. Abdüsselâm bin Meşiş hazretlerinin rûhâniyetinten feyz aldığı gibi, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) rûhâniyetlerinden vasıtasız olarak feyz aldı.

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn Düsûkî hazretlerinin elinde, dünyâ bir yüzük gibiydi. Kalb gözüyle dünyânın her tarafını görür, çok şeye vâkıf olurdu. Melekût âlemine çıktığı bildirildi. Birçok kerâmetleri görüldü.

Hayatta iken de, vefâtından sonra da kerâmetleri dillerde dolaştı, İnsanların kalbindeki gizli husûsları keşfedip haber veren Allah adamlarının önde geleni idi. Pekçok âlim, velî ve kadı, onun talebesiydi. Arabca, Farsça, Süryânice, İbrânice ve diğer dillerle konuşurdu. İlm-i ledünne mazhar, makamı yüksek ve râsih ilme sahip evliyâdandı.

Birgün Seyyid İbrâhim Düsûkî'yi imtihan etmek niyetiyle, yedi âlim yola çıktı. Onlar Düsûk nahiyesi yakınlarına varınca, İbrâhim Düsûkî, talebelerinden birini bunlara gönderdi. Talebe, kendisini Seyyid İbrâhim Düsûkî'nin gönderdiğini, geri dönmelerini istediğini bildirdi. İmtihan için gelenler biraz tereddüt ettiler. O anda kendilerini bir sahrada buldular. Uzun müddet burada perişan bir hâlde kaldılar. Yiyecek birşey bulamayıp ot yediler, üzerlerindeki elbiseleri eskidi, lime-lime olup dökülmeğe başladı. Böyle büyük bir zâtı imtihan etmek istediklerinden bu hâle geldiklerini anlayıp, pişman olup tövbe ettiler. Onların bu hallerine vâkıf olan Seyyid İbrâhim, talebesini tekrar onların yanına gönderdi. Talebe onlara; "Artık buradan gidiniz!" dedi. O âlimler etrâflarına bakınırken, bir anda kendilerini Seyyid Düsûkî'nin huzûrunda buldular. Seyyid hazretleri buyurdu ki: "Haydi hazırladığınız suâlleri söyleyin!" Onlar da; "Efendim, biz bir kabahat işledik. Bundan çok üzgünüz, affınızı ve bizi talebeliğe kabûl etmenizi istiyoruz" dediler. Seyyid İbrâhim Düsûkî de bunları affedip, talebeliğe kabûl etti.

Seyyid Düsûkî hazretleri, birkaç talebesini alış-veriş için şehre gönderdi. Şehirde talebeler, bir iftiraya ma'rûz kaldılar ve zâlim

bir vâli tarafından zindana atıldılar. Talebeler mektûpla durumu hocalarına bildirdiler. Seyyid İbrâhim Düsûkî hazretleri, vâliye şu satırları yazıp gönderdi:

Gece okları ulaşır hedefe,
Atılırsa huşû' yayları ile
Menzile kavuşmak için erler kalkar,
Rükû' ile beraber secdeyi uzatırlar.

Ellerini açıp Allaha,
Gönülden ederler duâ,
Ok yaydan çıkınca,
Zırh bile etmez fayda.

Mektûp vâliye ulaşınca, arkadaşlarını topladı. "Şunlara bakın hele, hocaları bana bir mektûp göndermiş dedi ve ağır hakaretlerde bulunup, mektûbu okumaya başladı. Tam (Ok yaydan çıkınca) mısrasına gelince, bir ok gelip, vâlinin göğsüne saplandı. Hemen orada kıvranıp öldü. Vâlinin adamları, korku içinde mazlûmları hemen zindandan çıkarıp salıverdiler.

Nil'den bir timsah, bir çocuğu yutmuştu. Çocuğun babası Seyyid İbrâhim hazretlerine başvurdu. Çocuğunu kurtarması için yalvardı. Bunun üzerine Seyyid Düsûkî bir müddet teveccühden sonra, Nil kıyısına gitti ve timsaha çocuğu sağ olarak geri vermesini emr etti. Timsah nehirden çıkıp, bu kerâmeti görmek üzere orada toplanan kalabalığın gözü önünde çocuğu sâlimen ağzından çıkardı.

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn Düsûkî, "Gavs-ı a'zam" ismi verilen evliyâlığın en yüksek makamlarına kavuştu, ömrünü hep Dîn-i İslâma hizmet etmekle geçirdi. İnsanların doğru yola kavuşması için çok çaba gösterdi. Geceleri uyumaz, sabahlara kadar ibâdetle, cenâb-ı Hakka kırık bir kalb ile yalvarmakla geçirirdi. Gündüzleri talebelerine ders verirdi. Sünnet olduğu için öğleden önce bir miktar uyuyarak kaylûle yapardı. Ömrünün sonlarına doğru, talebelerinin büyüklerinden birine; "Ezher Câmii'nde ders vermekle meşgûl bulunan kardeşim Mûsâ Düsûkî'ye git. Selâmımı söyle ve zâhirinden önce bâtınını temizlesin. Gurûr, kibir, hased, ucb gibi bütün kötü huylardan kalbini muhafaza etsin" buyurdu. Talebe derhâl yola çıkıp, hocasının emrini kardeşine ulaştırdı. Kardeşi o anda ders veriyordu. Dersini yarıda bırakıp, sür'atle Düsûk'a gitti. Fakat ağabeyinin, seccade üzerinde Allahü teâlânın rahmetine kavuşmuş olduğunu gördü. Seyyid İbrâhim Burhâneddîn, kıymetli eserler yazmıştır. En meşhûr eseri "El-Hakâik" adlı kitabıdır.

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn Düsûkî hazretlerinin, hasta kalblere şifâ olan pek kıymetli sözleri vardır. Bunlardan ba'zıları şunlardır:

"Ey gözümün nûru evlâdım, önce içindeki nefis denilen ejderi öldür! Yüzünü toprağa sür! Hatâ ve isyanını kabûl ve i'tirâf et ve işlediğin hatâ dolu ibâdetlerinin yüzüne çarpılmasından kork!"

"Allahü teâlâ, kullarının kalbine nazar eder. O hâlde ey insanlar! Kalblerinizi temiz ve pak tutunuz! Onu cilâlandırınız! Güzel ve parlak ediniz! Orada yalnız ihlâs ve doğruluk bulunsun!"

Talebesi olmak isteyen birine; "Ey oğlum, tövbe etmek istersen, bu husûsta laubali olma. Tövbeyi oyuncak sanma, yalnız dil ile "Tövbe ettim yâ Rabbî" demek yetmez, (ya'nî hem dil ile tövbe etmeli, hem de haramları ve yasak olan şeyleri yapmamalıdır.) Tövbe nasıl olur bilir misin? Kulun, kalbini Allahdan başka birşey ile meşgûl etmemeye, tövbe etmesi ile olur. Bu hâsıl olursa, tövbe makbûldür."

"Hak teâlâ ve tekaddes hazretlerinin izzet ve celâli için yemîn ederim ki, Kur'ân-ı azîmüşândan her harfin kendine has ma'nâları vardır. Onun bu ma'nâlarını ins ve cin tefsîr etmekten âcizdir. Yaratılmışların hepsi bir araya gelseler, yalnız "Be" harfinin ma'nâsını çözmeğe güçleri yetmez."

Birgün talebelerine; "Hak teâlâ neyi emir buyurmuşsa onu işlemenizi, neden nehy etmişse ondan kaçınmanızı istiyorum" buyurdu.

"Müslüman, dilini İslâmiyetin men ettiği şeylerle kirletmemelidir."

"Seven sevilir, hor gören hor görülür."

"Allahü teâlâya itaat edene, insanlar itaat eder."

"İlim, kulluğun gerçek ma'nâsını anlamak ve Hakka tam kulluk etmek içindir."

"Gıybet; yalancıların meyvesi, fâsıkların ziyâfeti, kadınların sakızıdır."

“Cenâb-ı Hak şu kimseleri sever: iffetli ve kalbi temiz olanı, elini fenâlıktan men edeni, dilini gıybetten ve lüzumsuz sözden koruyanı, edeb yerine sahip olanı, iyilik, ikram ve ihsâna koşanı, dâima Allahü teâlâyı hatırlayanı, affetmeyi seveni.”

“Kişinin Rabbine kavuşması için, O’nun uğrunda vücûdundaki yağların eriyip, ciğerlerinin parçalanması gerekir. Kalbin, fânî arzulara karşı meyletmemesi lâzımdır. Ancak bu şekilde olduktan sonra aradan perdeler kalkar. Perde kalkınca da, ilâhî hitâb duyulur ve Levh-i mahfûzdaki işâretler okunur. Pek gizli ma’nâlar bile kendiliğinden çözülür.”

“Ey talebelerim! Bizim yolumuzun esâsı, zarurî olan ile yetinmektir. Sonsuz se’âdeti arzu ediyorsanız, Allahü teâlâdan başkasına muhtaç olmamayı beğeniniz.

Bu yola girenin gıdası kanâat olmalı, ihlâs ile göz yaşı akıtmalıdır. Kalbe, mahlûkâta karşı acıma duygusu gelinceye kadar oruç tutmalıdır. İşte o zaman insan, kalb huzûru ile ibâdetlerini yapar, Kur’ân-ı kerîmin hakîkatlerini anlayıp, ondan istifâde edebilir.”

“Tasavvuf yoluna girmiş olan talebelerin sermâyesi muhabbet ve teslimiyettir. Muhalefeti bırakmalı, hocasının bütün emirlerini, onun arzu ettiği şekilde yapmalıdır.”

“Talebe, hocasından müsâade almadan konuşmamalıdır. Eğer hocası orada hazır değilse, ma’nevî olarak ondan izin istemelidir. Zira her bakımdan rehberi olan hocası, talebesinin bu gibi şeylere riâyet ettiğini gördüğünde onu çok sever, kısa zamanda hedefe ulaştırır.”

“Bir kimse dînimizin emir ve yasaklarına uymaz ise, benim öz oğlum dahî olsa, onu evlâdlığıma kabûl etmem. Her kim dînin emir ve yasaklarına uyar, ilmiyle amel ederse, en uzak memleketten bile olsa, o benim evlâdımdır.”

“Hiçbir kimse, bütün insanları sevip onlara şefkat göstermedikçe ve ayıpları olursa onları örtmedikçe kemâle eremez, olgun bir insan olamaz.”

“Allahü teâlâya muhabbet et ve muhabbete vesile ol ki, yerdekiler ve göktekiler de sana muhabbet etsin. Allahü teâlâya itaat et ki, insanlar ve cinler de sana itaat etsin. Cenâb-ı Hakka muhabbet ve itaat edene, Allahü teâlâ ikramlarda, ihsânlarda bulunur. Denizler onun için donup, sular ona yol olur. Hava emrine amade olur.”

Bir talebesine nasihatinde buyurdu ki: “Uygun olmayan yerlere gitmekten çok sakın, oralara girip çıkanlara da dikkat et. Müslüman kardeşinden yersiz birşey görürsen, ona iyi muâmele etmeye gayret et, iyi geçin. Onun durumuna düşmekten pek sakın. Senin en iyi, en yakın dostun; özü, sözü doğru olandır. O böyle kaldığı müddetçe, onu koru.”

Yine talebelerine şöyle buyurdu: “Ey evlâtlarım ömrünüz her geçen gün azalmakta, eceliniz yaklaşmaktadır. Birgün bu üzerinde yaşadığınız dünyâ dürülecek, kıyâmet kopacaktır. Hergün amel defterinizi hayırlı işlerle doldurmaya bakınız. Böyle yapanlara müjdeler olsun. Amel defterlerini, yasaklardan kaçmayarak günahlarla dolduranlara da yazıklar olsun. Vakitlerinizi isrâf etmeyiniz. Zamanlarınızı boşa geçirmeyip değerlendiriniz. Yoksa pişman olursunuz. Duânızın kabûl olmasını istiyorsanız, helâlden yiyiniz ve müslüman kardeşleriniz hakkında yersiz söz etmekten dilinizi tutunuz.”

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 239

2) Tuhfet-ür-râgıb sh. 80

3) Hadîkat-ül-evliyâ

4) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 570

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 165

ŞİHÂBÜDDÎN-İ SÜHREVERDÎ

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed es-Sühreverdî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Ebû Nasr ve Ebü’l-Kâsım Sûfî de denildi. Nesebi (soyu) Ebû Bekr-i Sıddîk’a (radıyallahü anh) ulaşır. Şeyh Ebü’n-Necîb’in kardeşinin oğludur. 539 (m. 1144) senesinde Sühreverd’de doğdu. 632 (m. 1234) senesi Muharrem ayında vefât etti.

Şihâbüddîn Sühreverdî, ilim öğrenmek için Bağdad’a gitti. Amcası büyük âlim Ebü’n-Necîb Abdülkâhir’in sohbetlerinde

bulundu. Ondan tasavvuf ilimlerini öğrendi. Aynı zamanda Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sohbetlerinde de bulundu. Basra'da da Ebû Muhammed bin Abdullah'ın sohbetlerine devam etti. Ebû Hafs Sühreverdî; amcasından, Ebû Muhammed Hibetullah bin Şiblî, Ebü'l-Feth bin Battî, Ma'mer bin Tâhir, Ebû Zür'a Makdisî, Ebü'l-Fütûh Tâî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulundu.

Kendisinden ise; İbn-i Dübeysî, İbn-i Nukta, Zekî Berzâlî, İbn-i Neccâr, Kavsî, Ebü'l-Ganâim bin Allân, Izz el-Fârûsî, Ebü'l-Abbâs el-Eberkûhî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Ebû Hafs Sühreverdî, fakîh, fâzıl, sûfî, vera' sahibi, zâhid, ârif, ilm-i hakîkatte zamanın şeyhi idi. Şafiî mezhebinde idi. Çok ibâdet ederdi. Eline geçen malı mülkü fakirlere ve muhtaç kimselere dağıtırdı. Fıkıh ilmini, amcasından ve Ebü'l-Kâsım İbni Fadlân'dan öğrendi.

İbn-i Neccâr onun hakkında şöyle demektedir: "Ebû Hafs Ömer Sühreverdî, ilm-i hakîkatta zamanının şeyhi idi. Riyâzet ve mücâhede yolunu tuttu. Fıkıh, mukayeseli hukuk ve Arab dili ve edebiyatını okudu. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Daha sonra tasavvuf yolunu tuttu. Önceleri zikir ve ibâdetle meşgûl oldu. Sonra insanlara va'z vermeğe başladı. Amcasının Dicle kenarındaki medresesinde ders verdi. İslâm beldelerinin her tarafından onun sohbetine ve derslerini dinlemeye birçok âlim ve halk gelirdi. Onun sözlerinin bereketi ile günahkarlar derhal tövbe ederdi. Onun talebeleri, o zamanda yıldızlar misâli, etrâfa ilim yayarlardı. Onun sultanlar katında sâhib olduğu mevkiye ve hürmete, başka kimse nail olmadı. Ömrünün sonunda rahatsızlandı. Bununla beraber, zikrleri azalmadı. Allahü teâlâyı zikre devam etti. Cemâatte yine hazır bulundu. 110 yaşına doğru hacca gitti. Vefât ettiğinde, geride kefen parası dahi bırakmamıştı."

İbn-i Nukta ise şöyle demektedir: "Şihâbüddîn Ebû Hafs, zamanında Irak'ın şeyhi, mücâhede ve isâr sahibi, güzel ahlâklı, mürüvvet ve zikir ehli bir zât idi."

İbn-i Sübkî, Tabakât-ül-vustâ adlı eserinde Ebû Hafs Sühreverdî'nin talebesinin şöyle dediğini naklediyor "Hocamız Sühreverdî hazretleri, hakîkatler menbâı, zamanının İmâmı, asrının bir tanesi idi. 539 (m. 1144) senesinde Sühreverd'de doğdu. Onaltı sene orada kaldı ve ilim tahsil etti. Sonra Bağdad'a gitti. Amcasından fıkıh ve tasavvuf öğrendi. Amcasının vefâtına kadar onun derslerine devam etti. Amcasının vefâtından sonra Ebü'l-Kâsım bin Fadlân'ın sohbetlerine devam etti. Fıkıhta derin âlim oldu. Sonra tasavvuf yoluna girdi. Vaktinin çoğunu ibâdet ve zikir ile geçirirdi. İnsanları, Allahü teâlânın rızâsına çağırdı. Sözleri kalblere te'sîr ederdi. Zamanında bulunan tarikat ehli, ona mektûp yazarak hâlleri hakkında sorarlar ve fetvâ isterlerdi. Birgün bir zât ona mektûp yazarak, şöyle sordu: "Efendim, çalışmayı terk ettim. Boş kalınca rahatlık hissettim. Çalışınca ucb hâsıl oldu. Hangisi benim için uygundur." Ebû Hafs Sühreverdî; "Çalış ve ucbundan Allahü teâlâya istiğfarda bulun" diye cevap yazdı. Hocamızın yazdığı şiirler çok güzel ve beliğ idi."

Ebû Hafs Sühreverdî birçok eserler yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Akîdetü erbâb-it-takî, 2-Behcet-ül-ebrâr fî menâkıb-il-Gavs-il-Geylânî, 3-Bugyet-ül-beyân fî tefsîr-il-Kur'ân, 4-Avâri-ül-meârif fî beyân-ı tarîk-il-kavm: Tasavvufa dâir bir eserdir. Bu eserden ba'zı bölümler:

> Sûfîlerin ilimlerinin faziletleri: Dârimî'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte, bir kişi Resûlullaha (aleyhisselâm) şerden sordu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Bana şerden sormayınız. Bana ancak hayırdan sorunuz" diyerek devamla şöyle buyurdu: "İnsanların en kötüsü, âlimlerin en kötüsüdür. İnsanların en hayırlısı, âlimlerin en hayırlısıdır." Âlimler ümmetin delîlleri, dinin direği, açık olan cehâlet karanlıklarını aydınlatan lâmba, İslâmın muhâfızları. Kitâb ve sünnetin hükmünün açıklayıcıları, kulların tabîbleri, büyük emânetin taşıyıcılarıdır. Halkın içinde takvâya en fazla sarılanlar onlardır. Kulların içinde en fazla zühde muhtaç olanlar yine onlardır. Zîrâ zühde kendileri ve başkaları için muhtaçtırlar. Çünkü onların bozulması, insanların bozulması; onların doğru yolda olması, insanların doğru olması demektir.

Süfyân bin Uyeyne buyurdu ki: "İnsanların en câhili, bildiği ile ameli terk edendir. İnsanların en âlimi, bildiği ile amel edendir. İnsanların en üstünü, Allahü teâlâdan en çok korkandır." Bu söz çok doğrudur ve âlimin, ilmi ile amel etmediği sürece âlim olmadığı hükmünü getirir. Zîrâ ilim, İslâm yolunda sahibini zayi etmez.

Âlim, ilminin bereketi ile kurtulur. İlim öğrenmek farz ve fazilettir. İnsanın, dînin mükellef kıldığı şeyleri yapacak kadar ilim öğrenmesi farzdır. Kişinin ihtiyâcından fazla Kitâb ve sünnete uygun bilgileri öğrenmesi ise fazilettir. Kitâb ve

sünnete uymayan ve bu ikisinden çıkarılmamış veya bu ikisine uymayan veya bunlara dayanmayan her ilim fazilet değil rezilliktir. Bunlar insanın hevâsını arttırır. Dünyâda ve âhırette rezîl eder.

> Farz olan, öğrenilmesi terk edilmeyen ilim: Ebû Necîb Sühreverdî'nin Enes bin Mâlik'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "İlim Çin'de de olsa taleb ediniz. Zîrâ ilim öğrenmek her müslümana farzdır." Âlimler farz olan ilmin hangisi olduğunda ihtilâf etmiştir. Ba'zısı dediler ki: "Farz olan ilim, ilm-i ihlâs ve nefsin âfetlerini ifşa eden şeylerin ilmidir. Zîrâ şu âyet-i kerîmede meâlen; "Hâlbuki onlar, ancak Allaha, O'nun dîninde ihlâs sahibleri olarak, diğer bâtıl dinlerden İslama yönelerek ibâdet etsinler, namazı gereği üzere kılsınlar ve zekâtı versinler diye emrolunmuşlardı. İşte bu emredildikleri şey, dosdoğru hak dindir" (Beyyine-5) amel emredildiği gibi ihlâslı olmak da bir emirdir. İhlâsın temellerini tahrib eden; nefsin aldatması, gurûru, hileleri ve gizli isteklerini bilmek için bu ilmi öğrenmek farzdır. Zîrâ kul, farza ancak farz ile ulaşabilir.

Ba'zı âlimler ise, öğrenilmesi farz olan, ilm-i hâl ilmidir dediler. Sehl bin Abdullah buyurdu ki: "Farz olan ilim, ilm-i hâli öğrenmek, ya'nî kulun dünyâ ve âhıretinde, Rabbi ile arasındaki hâlin hükmünü bilmesidir." Denildi ki: "Öğrenilmesi farz olan ilim ilm-i bâtındır. Bu ilimle kulun, Allahü teâlâya yakınlığı artar. Bu ilim, Allahü teâlânın kendi askerlerinden kıldığı ve talibleri O'na kavuşturan, doğru yolu kuvvetlendiren ve insanlara doğru yolu gösteren âlimlerin sohbetinde kazanılır. Bu âlimler, Peygamberlerin vârisleridir."

Ebû Tâlib-i Mekkî buyurdu ki: "Farz olan ilim, İslâmın bina edildiği beş temelin bilgisidir. Zîrâ Allahü teâlâ, bu beş şeyi insanların hepsine farz kılmıştır. Yapılması farz olan şeyin öğrenilmesi de farzdır. Tevhîd ilmi de buna dâhildir. Zîrâ beş temelin ilki şehâdettir. İhlâs da buna dâhildir.

Bir müslümanın bütün dînî ilimleri öğrenmesi mümkün değildir. Eğer bütün ilimlerin hepsi insanların üzerine farz olsa idi, Allahü teâlânın ihsân ettiği kimseler hâriç, insanların çoğu bundan âciz kalırlardı. Benim gönlüm (Sühreverdî'nin gönlü) daha ziyâde Ebû Tâlib-i Mekkî'nin sözüne ve alış-veriş, nikâh ve talâk gibi bilgilerin lâzım oldukları zaman öğrenilmesinin farz olduğuna meyl ediyor. Doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

Yine derim ki (Sühreverdî): "Öğrenilmesi farz olan ilim, emir ve yasaklardır. Emredilen; yapılmasında sevâb, yapılmamasında ceza olan şeydir. Yasaklanan; yapılmasında ceza, terkedilmesinde sevâb olan şeydir. Emîr ve yasakların bir kısmı İslâmiyet devam ettikçe, kula devamlı lâzımdır. Ba'zısı ise, kul bir hâdise ile karşı karşıya geldiği anda devamlı lâzım olur."

Ebû Hafs Sühreverdî buyurdu ki: "Evliyâdan, yüksek mertebede bulunan birine, hiçbir kerâmet ve hârika verilmiyebilir. Çünkü kerâmetler, yakîni (inanmayı) arttırmak için verilir. Yakîn ihsân edilen birinin kerâmetlere, hârikalara ihtiyâcı olmaz. Bütün bu kerâmetler, Zât-ı ilâhînin zikrinden ve kalbin bu zikr ile zînetlenmesinden aşağıda kalır."

Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer bin Muhammed Sühreverdî, oğluna yapmış olduğu nasihatte şöyle buyuruyor:

> Ey oğul! Sana, Allahü teâlâdan korkmayı, Allahü teâlânın ve Resûlünün (aleyhisselâm), ana-babanın ve evliyânın hakkına riâyet etmeyi tavsiye ederim. Eğer bunu yaparsan, Allahü teâlâ senden râzı olur. Açıktan ve gizli olarak Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet et. Gizli ve açık, içten ve dıştan, tefekkürle, hüzünle ve ağlıyarak Kur'ân-ı kerîm okumayı ihmâl etme. İlimden bir adım bile yüz çevirme. İlim öğren. Tasavvuf ehli olduğunu söyleyip de dalâlet içerisinde olanlardan, onların avamından olma. Çünkü onlar, din hırsızları ve müslümanları doğru yoldan saptıranlardır. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine iyi sarıl. Dinde sonradan ortaya çıkıp, dinden imiş gibi inanılan, hâlbuki dinde olmayan bid'atlerden sakın. Çünkü her bid'at dalâlettir. Kadınlarla, bid'at sahibi kimselerle, zenginlerle ve nefslerinin peşinde giden avam ile beraber olma. Çünkü bunlar, senin dînini giderir. Dünyâda az bir şeyle kanâat et. Yalnızlığa iyi sarıl. Hatâ ve günahların için çok ağla. Helâlinden yemeğe çalış. Çünkü helâl yemek (haramlardan sakınmak), bütün hayırların ve iyiliklerin anahtarıdır. Harama sakın meyl etme. Çünkü harama meyl edersen, kıyâmet günü Cehennemde yanarsın. Helâl olan

eşyaları giy. Eğer bunlara riâyet edersen, îmânın ve ibâdetin tadını duyarsın. Allahü teâlâdan devamlı kork. Yarın kıyâmet gününde, Allahü teâlânın huzûrunda hâlinin ne olacağını unutma. Geceleyin namaz kılmayı ve gündüz oruç tutmayı çoğalt. İmâm ve müezzin olmadığın zaman da cemâatle namaz kılmayı elden bırakma. Başkan olmayı isteme. Çünkü başkan olmayı isteyen ve seven kimse, ebediyyen felah bulmaz. Hüküm verenlerin ve sultanların meclislerinde bulunma, insanlarla münâkaşa etme. Seni medheden kimsenin sözüne aldanma. Seni kötüleyen kimsenin sözlerinden dolayı da üzülme. Herkese karşı iyi huylu ol. Tevâzuya yapış. Çünkü Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), "Kim Allahü teâlânın rızâsı için tevâzu yaparsa, Allahü teâlâ onu yükseltir. Kim kibirlenirse ve böbürlenirse, Allahü teâlâ onu alçaltır" buyurdular. Her zaman, iyi kimseye karşı da, kötü kimseye karşı da edebli ol. Küçük-büyük herkese merhametli ol. Onlara karşı şefkat ve merhamet gözüyle bak. Çok gülme. Çünkü gülmek, gafletten dolayı meydana gelir. Gülmek kalbi öldürür. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Eğer siz, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız" buyurdu. Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesme. Ümit ile korku arasında yaşa.

Ey oğul! Dünyâyı terk et (Haram olan, Allahü teâlânın yasak ettiği şeyleri ve dünyâ sevgisini terk et.). Çünkü dünyâyı isteyenin ve sevenin dîni gider. Namazını kıl, orucunu tut. Allahü teâlânın velî kullarına; malın, bedenin ve makamınla hizmetçi ol. Onların kalblerini kazan, onların yaşayışlarına göre hareket et. Ehl-i sünnet i'tikâdı dışında olanlar hâriç, hiç bir -âlimin sözlerini inkâr etme. Eğer böyle bir inkârın olursa, ebediyyen felah bulamazsın.

Ey oğul! Devamlı cömert ol. Allahü teâlânın sana rızık olarak verdiği şeylerde cömert ol. Cimrilikten, hasedden, kin ve hileden sakın. Çünkü, cimri ve hasedci olan kimsenin yeri Cehennemdir. Hiçbir zaman hâlini insanlara açma. Zâhirini süsleme. Çünkü zâhirini süslemek, bâtının harâb olmasındandır. Rızık konusunda Allahü teâlânın va'dlerine güven. Çünkü Allahü teâlâ, her canlının rızkını vereceğine dâir kefil oldu. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Yerde yürüyen ne kadar canlı varsa, hepsinin rızkı, ancak Allahü teâlâya âittir" buyurdu. (Hûd-61) İnsanlardan hiçbir şey bekleme. Hakkı söyle. Mahlûkattan hiçbirisine meyletme. Mâlâya'nîyi terk et. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kişinin mâlâya'nîyi (fâidesi olmayan şeyleri) terketmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir" buyurdu.

Ey oğul; insanlara nasihat edici ve fâideli ol. Yemeği, içmeği, konuşmayı ve uykuyu azalt. Sâdece ihtiyâcın kadar ye. Zarûret olmadan konuşma. Çok uyuma. Namaz, oruç ve Allahü teâlânın zikri ile meşgûl ol. Kalbin mahzûn, gözün yaşlar dökücü, amelin hâlis, duân hamd, arkadaşların fakîr, evin mescid, malın ilim, zînetin zühd olsun.

Ey oğul! Bu fanî dünyânın zînetine aldanıp gurûrlanma. Bir kimse dünyâya meyl ederse helak olur. Âhıret yolculuğuna hazır ol. Fırsat elinde iken, Allahü teâlâdan başkasına gönül bağlama. Birgün gelir pişmanlığın fayda vermez."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 313

2) Tabakât-üş-şâfiiyye cild-8, sh. 338

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 138

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1458

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5 sh. 103

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 355

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-3 sh. 446

8) El-A'lâm cild-5, sh. 62

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 785

10) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 50, 126, 451, 877, 905 cild-2, sh. 1161, 1177, 1697, 1832

11) Avârif-ül-meârif

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 678, 679, 847, 875, 880, 1074

13) İslâm Ahlâkı sh. 12

14) Brockelmann Gal-1 sh. 440 Sup-1 sh. 788

SİRÂCÜDDÎN MAHMÛD URMEVÎ

Kelâm, mantık, usûl ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü's-Senâ olup ismi, Mahmûd bin Ebî Bekr bin Hamid bin Ahmed'dir. 594 (m. 1198) yılında Azerbaycan'da Urmiye şehrinde doğdu. Doğum yerine nisbetle Urmevî denildi. Tenûhî ve Dımeşkî nisbet edildi. Sirâcüddîn lakabı verildi. 682 (m. 1283) yılında Konya'da vefât etti.

Memleketinde ve yakın çevresinde ilk tahsilini tamamlayan Sirâcüddîn Ebü's-Senâ Urmevî, Musul'da Kemâlüddîn bin Ali'den ilim öğrendi. Bir müddet Şam'da ikâmet etti. Daha sonra Konya'ya gitti. Konya'da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi, Sadreddîn-i Konevî gibi büyük âlimlerle sohbet etti. İlk önce Konya kadılığına, daha sonra da Kâdı'l-kudâtlığa ta'yin edildi. 652 (m. 1254) senesinde Konya'deki meşhûr Karatay Medresesi'ni yaptıran Celâleddîn Karatay'ın vakıflarının vakfiyesini, 678 (m. 1279) yılında Sâhib Atâ Fahreddîn Ali'nin çok sayıdaki vakıflarını ihtivâ eden vakfiyesini, Kâdîl-kudât sıfatiyle kaleme alıp tasdik etti. Bilhassa Konya'nın Karamanoğulları tarafından kuşatılması esnasında, şehrin müdâfaa edilmesine dâir verdiği fetvâ ile, halkın birlik olup şehri müdâfaa etmesine vesile oldu.

Birçok talebe yetiştirip, insanlara ilim öğreten Sirâcüddîn Urmevî'nin talebeleri arasında, Safiyüddîn Muhammed bin Abdürrahîm Urmevî gibi meşhûr âlimler de vardı.

Pekçok eserin müellifi olan Ebü's-Senâ Sirâcüddîn Urmevî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır. "Et-Tahsîlü Muhtasar-ı Mahsûl", "Lübâb-ül-Erba'în fî usûl-iddîn li-Fahreddîn-i Râzi", "Şerh-ül-Vecîz-lü-Gazâl", "Muhtasar-ı Şerh-is-sünne lil-Begavî", "Metâli-ül-envâr" ve "Beyân-ül-Hak".

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kâdı'l-kudâtı olan Sirâcüddîn Ebü's-Senâ Mahmûd Urmevî tarafından kaleme alınan, Sivas'ta Sâhib Atâ tarafından yaptırılan Gök Medrese'nin vakfiyesinin giriş kısmı şöyledir: Hamd ve sena cenâb-ı Hakka mahsûstur. Allahü teâlâ, insan oğlunu imâna götüren, akıl ve vuzûha sevkeden ilim ile diğer mahlûkât üzerine üstün ve şerefli kıldı. Onlar da, âlemdeki nefsleri, ufuklardaki sağlam kılınan gerçekleri müşâhede ettiler. Hayy ve Kayyûm olan Allahü teâlâyı maddelere benzetmekten ve zamanla münâsebetten takdis ve tenzih ettiler. Bu sebeple rûhları irfan nûrları ile parlaklık kazandı. Şüphe korkusundan kurtulup, îmân ve inanç rahatlığına erdiler. Allahü teâlâdan başka hakîki ma'bûd olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağı, benzeri ve yardımcısı olmadığına inanır, Muhammed aleyhisselâmın, O'nun Cennet ni'metleri ile müjdeleyen ve Cehennem azâbı ile korkutan, kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ederim. Cenâb-ı Hak O'na, Ehl-i beyt ve Eshâbına ve halifelerine salât ile selâm buyursun.

Unutulmamalıdır ki: Dünyâ zevale makrûn bir cevlângâh, ya'nî, kısa bir zaman için uğranılacak bir yerdir. Onu sevmek, vahim ve korkunç bir azaptan ve büyük tehlikeye düşmekten başka birşey değildir. Cenâb-ı Hak, va'dinde durmayanı, tehdidini yerine getirerek mahveder. Cenab-ı Hak, dünyâyı geçici bir hayat için yaratmış olup, ebedi bir karargah değildir. Bu dünyâ, sermâyesi ancak farz olan ibâdetler, yapılan iyilikler, makbûl olan sadakalar ve cenâb-ı Hakka yaklaştıran hayırlı işler, güzel huylar, yüce ilimler, faziletler, nefsi, cimrilik ve hasedden temizleme, eza ve minnetle irtibâtı olmayan sadaka ve ihsânlardan, ya'nî, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapılan amellerden ibâret bir ticâret yeridir. Akıllı kimse, geçici sermâyesini, şiddetli ve ebedi azapların bulunduğu âhıret için sarfeder. Her kim âhıret için çalışır ise âli makamları, yüksek dereceleri elde eder. Dünyânın geçici süslerine, gönül alıcı yaldızlarına aldanır ise, bâkî ni'metlerden, yüksek derecelerden mahrûm olur. Bu dünyâ, akıllının çiftliği, gâfil ve câhilin ziyan edeceği bir yerdir. Dünyâda Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyan, âhırette azaptan kurtulur, emir ve yasaklara muhalif olan da kaçacak yer bulamaz. Akıllı kimse, ekilecek bir tarla gibi olan şu dünyâda, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eder. Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olursa, bu arada isrâfa kaçmadan sadaka da verirse; verdikleri, ecrin en büyüğü ve azığın en verimlisi olarak âhırette karşısına çıkar.

Cenâb-ı Hak, Mevlânâ Sultân-ı a'zam, Hakân-ı Arab ve Acem meliklerinin büyüğü, Allahın arzının sultânı, beldelerinin koruyucusu, kullarının yardımcısı, evliyâsının hürmetkarı, düşmanlarının amansız hasmı, İslâm ve müslümanların dayanağı, âsilerin ve azgınların imha edicisi, kâfir ve müşriklerin amansız düşmanı, Ebü'l-Feth Keyhüsrev bin Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev bin Emîr-il-mü'minîn Sultan Alâeddîn Keykûbâd'ın devletini dâim ve saltanatını kâim, doğu

ve batıda devletini üstün, askerlerini, yardımcılarını mensûr ve muzaffer buyursun.

Cenâb-ı Hak, Sâhib-i a'zam düstûr-i muazzam, zamanın âsafı, âlemin ıslâh edicisi, dünyâ işlerini tedvin edici, adâlet ve insafı neşredici, İslâmiyetin tatbikçisi, zayıfların sığınağı, kalbi yanıkların yardımcısı, ülkelerin dayanağı, doğu ve batıda, uzakta ve yakında bulunan meliklerin, emirlerin ve vezirlerin iftiharı, devletin, dinin, doğruluğun yardımcısı, sultanların sağ eli, her türlü güzellik vasıflarının babası ve zirvenin pırlantası Ali Bin Hüseyn bin el-Hâc Ebû Bekr Konevî'nin (Sâhib Atâ'nın) Allah onun günlerini ve ikbâlini dâim kılsın, işlerini ve ahvâlini kötülüklerden korusun.

Sultan Keyhüsrev. Sâhib Atâ'yı vezir yaptı. İşte bu Sâhib Atâ, herkesin Allaha döneceğini, O'na dönüş yolunun korkunç hâller, âfetler ve felâketlerle dopdolu olduğunu, yol hazırlığının çok lâzım olduğunu, mal ve mülkün geçici olduğunu, ancak, hayrata sarf edip Allah yolunda harcamakla malın bakî olacağını, iyiliğin kötülüğü yok ettiğini, cenâb-ı Hakkın faizle malı yok edip sadaka ile arttırdığını idrâk etti. Bu sebeple Sâhib Atâ, cömert elini hayrat ve hasenata uzattı. Elini böbürlenmekten âri olarak sevâblara açtı. Öyle ki, Allah yolunda sarf ettiği himmetleri ve Allahın rızâsı uğrunda harcadıkları, cömertlik ve kerem payesinin üstüne çıkmış; Ma'ân, Hâtem, Nu'mân, Kays bin Âsım gibi cömertlikleri ile târihe geçmiş kişileri gölgede bırakmış, zamanın halkına vermekle Allahü teâlânın rızâsını kazanmayı ve Cennetteki yüce makamlara nail olmayı arzu etmiştir.

Adı geçen Sâhib Atâ, âleme ibret nazarıyla baktı. Sonucu, basiret erbâbının düşündüğü gibi düşündü. Bu sûretle zamanı, zaman değil, adetâ bir tufan buldu. Öyle ki; kılıç, kemiyet ve keyfiyet hududundan çıkmış, ulemânın yokluğu ile âlem yok olmağa, Allahdan korkan kişilerin ortadan kalkması ile güzel huylar yok olmağa, evliyânın yokluğu ile muhkem bir bağ olan ilim müesseseleri harâb olmağa yüz tutmuş ve ilmin pazarı dağılmış, şimşekleri yağmursuzlaşmış, yarıkları, gedikleri büyümüş, açılmış. Çünkü parlak ve şa'şaalı milletin, memleketlerini mütecaviz kâfir eller istilâ etmiş, nihâyet medreseler, ma'bedler harâb, âlimler, âbidler helak olmuş. Hâl böyle olunca, ilmin düşen bayraklarını kaldırmayı, unutulan din bilgilerini, sünnet-i seniyyeyi ihyâ etmeyi murâd etti. Vakfiyede yazılı kavl-i ilâhinin ma'nâsı veçhile, hayır ve hidâyet isteyenlerin hidâyete nail olacağına, inâyet dileyenlerin de, arzusuna kavuşacağına inanarak, cenâb-ı Haktan hayır, hidâyet ve inâyet dileyip, Sivas beldesi içinde, kale kapısı karşısında, ilim adamlarının oturmalarına mahsûs yazlık ve kışlık odaları, bir abdestliği, biri sağ, diğeri sol tarafta iki minaresi, girişinde bir mescid bulunan Medrese-i Sâhibiyye-i Fahriyye nâmıyla meşhûr, binası muhkem ve avlusu geniş bir medrese bina etti. Suyunu akıttı ve bu medresenin hâricinde bir de Dâr-ı Ziyâfet (Misâfir evi) yaptırdı. Bundan sonra adı geçen Sâhib, adı geçen medreseyi müslüman fakîhler, âlimler, talebeler, fakirler, seyyîdler ve şerîflere vakfedip, fıkıh ve bunu tamamlayıcı ilimlerin ve dînî hükümlerin tahsili için onlara mesken kıldı!" dedikten sonra, medresede vazîfe alabilecek olanların husûsiyetlerini, alacakları maaşları, yapacakları işleri yazmakta, vakıf giderlerini karşılayacak olan gelirin nereden sağlanacağı tek tek ifâde edilmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şafiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 155

2) El-A'lâm cild-7, sh. 167

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 371

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 155

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 406

Sİ'RİDÎ (Ubeyd bin Muhammed)

Hadîs, târih ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Ubeyd bin Muhammed bin Abbâs bin Muhammed'dir. 622 (m. 1225 z) yılında bugünkü Siirt şehrinde doğdu. Doğum yerine nisbetle Si'ridî denildi. Dîn-i İslama hizmetlerinden dolayı Takıyyüddîn ve Müfid-ül-Kâhire lakabları verildi. 692 (m. 1293) yılında Kâhire'de vefât etti. Zekâsının parlaklığını anlayan babası, ona küçük yaşta dinimizin temel bilgilerini öğrettikten sonra Bağdad'a götürdü. Bağdad'da Müstensıriyye Medresesi'ne başladı. Cemâleddîn Yûsuf bin Abdürrahmân İbn-il-Cevzî'den ders aldı. Genç yaşta babası ile birlikte, yaklaşan Moğol tehlikesinden kurtulmak ve ilim tahsil etmek için hocasının arzusuna uyarak Mısır'a göç etti. Mısır'da, Ali bin Muhtâr Âmivî, Hasen bin Dinar Sâig, Yûsuf bin Müctelî, İbn-i Mukayyer, İbn-i Revâh, Reşid bin Mesleme, Udde, Hibetullah bin Muhammed bin Makdisî, Hâmza-i Gazâlî ve torunu gibi bir çok âlimlerden ilim öğrendi. İskenderiyye ve Şam'a seyahat etti. Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve

Resûlullahın (aleyhisselâm) yolunda olabilmek için durmadan çalıştı. Yüz bin hadîs-i şerîfi râvîleri ile birlikte ezberledi. Hadîs rivâyet eden âlimler hakkında geniş bilgi sahibi oldu. Güzel ahlâkı, eşsiz ilmi, cömertliği, bitmez-tükenmez gayreti, ihlâsla ibâdet etmesiyle insanlara örnek oldu. Ömrünü Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve öğrendiklerini yaymakta geçirdi. Birçok talebe yetiştirdi. İbn-i Zâhirî ve oğlu Osman, Mes'ûd bin Ahmed bin Mes'ûd Harisi ve oğlu İmâm Şemseddîn, Yûsuf bin Abdürrahmân Mezzi, Halebi, Berzâlî, İbn-i Sâme ve daha birçok âlim kendisinden ilim öğrendi.

Birçok kıymetli eserin yazarı olan Ubeyd bin Muhammed Si'ridî'nin "Meşihât-ül-Kâdı İbn-il-Cevzî" ve "Es-Sırr-ül-masûn âmâ yükâlü inde feth-ül-hasûn" adlı eserleri bilinmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1476

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 645

3) Keşf-üz-zünûn sh. 989

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 235

5) El-A'lâm cild-4, sh. 190

6) Târih-i Müstensıriyye cild-1, sh. 158

7) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 421

SULTÂN-ÜT-TÂRİKÎN NÂGÛRÎ

Mu'înüddîn-i Çeştî'nin talebelerinin büyüklerinden. İsmi Hamîdüddîn, künyesi Ebû Ahmed, lakabı Sultân-ı Târikîn'dir. Nisbeti Sa'îdî, Nâgûrî, Sevâlî'dir. Cennetle müjdelenmiş olan Âşere-i mübeşşereden Sa'îd bin Zeyd'in soyundandır. Hind âlimlerinin önde gelenlerinden idi. Uzun bir ömür sürdü. "Delhi'nin fethinden sonra, orada müslümanların evinde ilk dünyâya gelen benim" demiştir. Hâce Mu'înüddîn-i Çeştî'nin zamanında, Nizâmeddîn-i Evliyâ'nın zamanına kadar yaşamıştır. 673 (m. 1274) yılı Rabî'ul-âhır ayının yirmidördüncü günü vefât etti. Kabri Nâgûr'dadır.

Hamîdüddîn Sûfî, dünyâyı terketmede, âhırete yönelmede pek gayretli idi. Hâce Mu'înüddîn-i Çeştî hazretlerinin sohbetlerinde ve derslerinde yetişti. Mütevâzi bir hayat sürerdi. Nâgûr nahiyesinin Seval köyünde bir arazisi vardı. Burayı kendisi eker, çoluk çocuğunun nafakasını buradan te'min ederdi. Behâüddîn Zekeriyyâ Mültânî ile ve Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ile mektûplaşmıştır.

Birgün Mu'înüddîn-i Çeştî, Hamîdüddîn'e; "Sen dünyâ ve âhırette muazzez ve mükerrem olmayı istermisin?" buyurdu. Hamîdüddîn; "Kulun isteği olmaz, Mevlanın isteği olur" dedi. Ondan sonra Hâce Mu'înüddîn, Hâce Kutbüddîn'e de hitâbla aynı sözleri söyledi. O da cevâbında; "Kulun ihtiyârı, ya'nî isteği yoktur, hüküm olunan sizin ihtiyârınızdır" diye arz etti. Bunun üzerine Mu'înüddîn-i Çeştî buyurdu ki; "Dünyâyı terk eden, âhıreti düşünmeyen Sultân-ı târikin, ya'nî terk edenlerin sultânı Hamîdüddîn Sûfî'dir. Bu günden sonra lakabı, Sultân-ı târikin kaldı. Hamidüddîn-i Sûfî, Behâüddîn Zekeriyyâ'ya yazdığı bir mektûbunda buyuruyor ki: "Âlimlerimizin söz birliği ile, nassların ve hadîs-i şerîflerin beyânına göre, dünyâ ve dünyalıklar Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya mânidir. Allahü teâlâ ile kul arasında perdedir."

Hamîdüddîn-i Sûfî'nin eserleri ve mektûbları çoktur. Kitaplarının en meşhûru "Usûl-üt-tarîkat" adlı eseridir. Bu eserinde buyuruyor ki:

> "Yüzünü yüce makama çevirenler, Allahü teâlâya yönelenler üç sınıftır. Fâtır sûresi otuzikinci âyetinde meâlen; "Kullarımızdan seçtiklerimizin kimi nefslerine zulm edicidir, kimi kötülüğü ve iyiliği müsavî gidendir, kimi de Allahın izniyle iyiliklerde ileri geçenlerdir" buyuruldu. Ya'nî özürlüler, şükürlüler ve fâniler. Özürlüler, ya'nî hastalar, Allaha îmân ve tevhîdi. İkrar ettikten sonra, huzûra hâzır olarak gelmemiş, gelmişse geç ve yavaş gelmişlerdir. Acele edin hitabından gâfillerdir. Şükürlüler, imân ve ikrârla beraber gelmişlerdir. Fâniler, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" hitabını hatırında tutup, cevâbında; "Evet dediler" hitabını unutmayanlardır. Bu âlemde da'vetten önce ezelî hitâb hükmüne, Hakkın cevâbına icabet etmiş, başlangıçta nihâyetteki sırlara tâlib olmuşlardır. Bunlardan çokları, gizli gitmişlerdir. Kimse onların nâmını ve nişanını bilmemiştir. Birkaç kişi bilmişlerse, Resûl-i ekrem efendimizin bildirmesi ile bilmişlerdir. Yoksa onların nâmını ve nişanını kimse bilemezdi. Bilinenlerden biri Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Ebû

Bekr-i Sıddîk'tır. Biri, Emîr-ül-mü'minîn Ali Mürtezâ'dır ki, baliğ olmadan önce da'veti kabûle elverişli idi. Biri de Üveys-i Karni idi. Eğer Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bildirmeseydi, onun ismi hiçbir kitapta bulunmaz, nişanı hiçbir deftere yazılmazdı. Biri de Selmân-i Fârisî'dir (radıyallahü anh)."

Hamîdüddîn-i Nâgûrî buyurdu ki: Tasavvufun ilk mertebesi ilimdir. Zîrâ ilimsiz amel doğru olmaz, ikinci mertebesi ameldir. Zîrâ amelsiz, niyetin varlığı olmaz. Üçüncü mertebe niyettir. Düzgün niyet olmalıdır. Çünkü düzgün niyet olmazsa, amel bâtıl olmaktan kurtulamaz. Dördüncü mertebe sıdktır. Sıdk lâzımdır ki, sıdksız aşk yüzünü göstermez. Beşinci mertebe aşktır. Aşk (muhabbet) lâzımdır ki, aşksız Allahü teâlâya yönelmek doğru olmaz. Altıncı mertebe teveccühdür. Teveccüh lâzımdır, zira onsuz tasavvuf yolunda ilerleme olmaz. Yedinci mertebe tasavvuf yolunda bulunmak lâzımdır ki, tasavvuf yolunda ilerlemeden perdeler açılmaz. Sekizinci mertebe perdenin açılmasıdır. Zîrâ perde açılmadan maksad yüz göstermez. Tasavvuf yolunda ilerlemenin başlangıcı, iki dünyâdan kurtulmaktır. Maksad, senin kalmamandır. "Allahdan başka herşey helak olucudur." Bunu şimdiden çok oku. Önüne bir yol kondu; ince ve uzundur. Sana bir ömür verildi; karanlık ve kısadır. Bu kısa ömürde, bu uzun yolu yürümen emredildi. "Dünyâ tamamen karanlıktır." buyurulmuşsa da, dünyâ karanlığında sana inâyet, yardım semâsından bir ay ışığı verildi. "Halkı zulmet içinde yarattı. Sonra onlara nûrundan saçtı. Allah, göklerin ve yerin nûrudur. Yeryüzü, Rabbinin nûru ile ışıklandı" buyurulmuştur. Kalk! Acele et! Bu ay ışığını büyük kazanç bil. Sana verilen kısa ömrü, geçmiş bil! Kendini ölülerden biri say! ölmemişsen de, öleceğini bil ve dâima kalbinde şu beyti bulundur. Beyt:

Bir canım vardır ve o elbette gidecektir.
Senin yolunda gitsin, bu hepsinden iyidir.

Ama efendiye bak ki, gaflet yatağında hareketsiz, derin uykuya dalmış, uyumaktadır. Fakat vaktiyle seviyorum demiş, muhabbet da'vâsında bulunmuştu. Muhabbet da'vâsında bulunup da, gece olduğu zaman mahbûbuyla beraber olmayanı yalancılar defterine yazarlar. Hadîs-i kudsîde; "Muhabbetimi iddia edip de bensiz uyuyan yalan söylemiştir." buyuruldu.

Sultân-ı Târikîn'e sorulan ba'zı suâllere şöyle cevap verdiler.

Suâl: İnsan ölüp, canı bedeninden ayrılınca, aslına döner mi, dönmez mi?

Cevap: Dönmek demek, hayâtında döneceği yeri bilmek, hicabları, perdeleri anlamak, bağlılık ve alâkaları bilmek ve o âleme karşı içinde bir sevgi, bir aşk hâsıl olmak ve şevki yardımcı bulup, perdeleri aradan kaldırmak, alâka ve bağları kesmek, yüzünü varlıklardan çevirmek ve yaradana dönmek ve her makamın hakkını gereği üzere yerine getirmek ve her makama âit bölümleri de o makamda îfâ etmek ve tabiî ölümden önce hakiki ölümle ölmektir. Böyle yaşarsa ve böyle ölürse, kendi aslına döner ve kavuşur.

Suâl: Dünyâ nedir?

Cevap: Allahtan gayri herşey dünyâdır. Senin nefsin alçak ve aşağıdır. Nefsine yakın olan herşey dünyâdır. Bugün, dünyâ senin nefsine yakındır, yarın âhıret. Bu ma'nâda şöyle demişlerdir:

Bugün, akşam, dün ve yarın,
Dördü bir, siz yalnız varın.

Yarın, inanıyoruz ki bize şöyle denecek: "And olsun, sizi, ilk defa nasıl çırılçıplak yaratmışsak, onun gibi yapayalnız ve teker teker huzûrumuza gelirsiniz" (En'âm-94). Ya'nî madem ki işin sonu bu olacaktı, önceden niçin bunu bilmediniz. Bunu bilip, tercihini bu yönde yapan ne bahtiyar kişidir. Zîrâ dünyâ nefsin evidir ve dünyalıklar onun harb âletleridir. O kendi evinde rahat durmakta, arkadaş ve dostlarından da yardım beklemektedir. Rûh ise bu âlemde kendi arkadaş ve akrabalarından uzak kalmış, aslını

unutmuştur, ilâhî bir yardım gelmedikçe, ondan bir iş, bir fayda gelmez.

Suâl: ilâhî yardım kime gelecek?

Cevap: Kim için hazırlanmış, kim için iştenmişse...

Suâl: Allahü teâlâ mutlak olarak cömerttir ve feyzi dâimidir. Böyle olduğu hâlde, niçin insanlar arasında feyz almakta ayrılık vardır?

Cevap: Gördüğün bu ayrılık, feyzde ve feyz verende değildir. Kabûlde ve kabûl edendedir.

Suâl: Dediniz ki, feyzin gelmesi farksızdır. Fakat kabûl edendedir. Bu farkı nereden biliriz?

Cevap: Taşla toprağın ayrılığı gibidir. Birinin aslı saf, diğeri bulanıktır. Maddesi, aslı saf olan, vasıtasız kabûl eder. Bu ise Peygamberlerin rûhlarıdır. Ya'nî böyle olmayanlara feyzi kabûl etmeleri için vâsıtaya muhtaçtırlar. İster bu vâsıta Peygamberler, ister evliyâ, ister hükemâ ve râsih ilimli âlimler, ister mücâhede ve riyâzet olsun. Maddesi, aslı bulanık olan hiçbir vâsıta kabûl etmez. Her ne kadar ba'zısı taklidle kabûl etse de, hakîkate kavuşamaz.

Suâl: Maddesi bulanık olanlar, kendilerinin irâde ve istekleri ile mi böyle olmuşlardır?

Cevap: irâde ve isteksiz, ağaçtan bir yaprak düşmez ve yerden bir ot bitmez.

Suâl: O hâlde mahlûkattaki hikmet nedir ki, ba'zısı saf ve tek maddeden, ba'zısı bulanık ve karışık maddelerden yaratılmıştır?

Cevap: Allahü teâlâ fâil-i muhtârdır. Dilediği gibi yapar. O'na kimse karışamaz. Yapması, yaratması illetsiz ve sebepsizdir. Hiç kimsenin niçin ve nasıl demeğe hakkı yoktur. Enbiyâ sûresi yirmiüçüncü âyetinde meâlen; "Allahü teâlâya yaptıklarından sual olunmaz, kullar ise yaptıklarından sorumludurlar" buyuruldu. Birini ezelde (ileride yapacaklarından dolayı) yakınlık ve ikrama lâyık bildi ve bildiği gibi yapar, birini ise bunun aksi bildi ve yaptı. Zulm etmedi. Sen elini buraya uzatma ve himmet ayağını göklerin üzerine at. Rubai:

Dünyâ hoş değil, yürü, ukbâyla hoş ol.
Peki sana kim dedi dünyâyla hoş ol?
Yüksek himmetinde yükselir rızkın,
ikisini bırak mevlâylâ hoş ol.

Zâlimin mutluluğu dünyâ arzularının hâsıl olmasıyla, ortadakinin saadeti âhıret muradına kavuşmakta, sabıkların rahatı Mevlânın muradına kavuşmakladır.

Suâl: Dünyânın ne olduğunu bildirdin. Din nedir?

Cevap: Bidâyettekilerin dîni, kaçmak ve yapışmaktır. Günahlardan kaçmak, tâate, iyiliklere yapışmaktır. Ortadakilerin dini, kesilmek ve rahatlamaktır. Dünyâdan kesilmek, âhıretle rahatlamaktır. Sabıkların dini, teberrî ve tevellîdir. Allahtan gayri her şeyden teberri, ya'nî uzak durmak ve Allahü teâlâ ile tevellîdir, ya'nî Allahü teâlâyı sevmektir. En'âm sûresi doksanbirinci âyetinde meâlen; "Sen, Allah de, onları bâtıl dedikodularında bırak, oynayadursunlar" buyuruldu.

Suâl: Bu îzâha göre dinler farklı oldu?

Cevap: Din birdir ve farksızdır. Senin gördüğün bu ayrılık, insanın ayrılığı olup, dînin ayrı olması değildir. Zîrâ din, her hâlde birdir. Bu her üçünün yüzü bir tarafadır. Ama bunu kalb gözü ile bakan görür. Bekâra sûresi yüzonbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Nereye yönelirseniz, Allahadır" buyuruldu.

Suâl: Mademki, O vardır, O'ndan başkası yoktur; emir ve yasaklar kimedir?

Cevap: Halk ve emir O'nundur. Emîr kendi emri üzerine, yasak da halkı üzerinedir. Yoktur demedik, belki herşey O'nunladır dedik.

Suâl: Dînin ve dünyânın ne olduklarını anladık. Şimdi Cennet ve Cehennemin ne olduklarını bize bildir.

Cevap: Cennet ve Cehennem, senin amellerindir. Zilzal sûresinin yedi ve sekizinci âyetlerinde meâlen; "Zerre kadar iyilik eden onun mükâfatını görecek; zerre mikdârı kötülük işleyende, onun cezasını görecektir." buyuruldu. Bugünkü amelinden, yarın sana şekiller verilecek. İyi ameller etmişsen, onlara uygun iyi sûretler önüne getirecekler.

Suâl: Yol nedir ve menzil nedir, bize bahseder misiniz?

Cevap: Allahın yardımı ve izni ile derim ki, hangi yol ve menzilden suâl ediyorsun? Zâhir ehlinin mi, bâtın ehlinin mi yolundan ve menzilinden?

Suâl: Her ikisinden?

Cevap: Zâhir ehlinin yolu ve menzili; nefsten ve maldan kurtulmak ve Cennete girmektir. Tevbe sûresi yüzonbirinci âyetinde meâlen; "Allahü teâlâ, mü'minlerin canlarını ve mallarını, Cennet kendilerinin olmak karşılığında satın almıştır" buyuruldu. Batın ehlinin yolu ve menzili; mâsivâdan kurtulmaktır. Müzzemmil sûresi sekizinci âyetinde meâlen; "Herşeyden kesilerek O'na kulluk et" buyuruldu. Bu, vahdetin en yüksek derecesine çıkmakla mümkündür. Necm sûresi kırkikinci âyetinde meâlen; "Elbette nihâyet, Rabbine gitmektir" buyuruldu.

Suâl: Mülkün sahibi nerededir ki, kalb yüzünü O'na çevirelim?

Cevap: Nerede değildir ki? "Nereye yönelirseniz, Allahadır" âyet-i kerîmedir. Dünyâ ve âhıret nasîbinden vaz geçip mert olmak ve nefsin lezzetlerini terk etmek lâzımdır ki, nerede bulunursa, O'nunla olsun. Nereye giderse, O'nunla gitsin. Ne söylerse O'nunla söylesin, ne ararsa O'nunla arasın. Sakın, O'nun senden uzak olduğunu sanma! Belki sen ondan uzaksın. Sen, sensiz sende yok olursan, başkasına açılmıyan kapı sana açılır ve sana, seninle maksad gösterilir.

Suâl: Hâk teâlâ Settâr'dır. Yarın bu bir avuç toprağın perdesini yırtar mı?

Cevap: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Haya örtüsünü çıkarıp atanın gıybeti yoktur." Ya'nî günâhı önemsemiyen fâsıkların fıskı söylense gıybet olmaz. Bu hadîs-i şerîfi herhalde anladın. Bu murâd ediliyor. Anlamadıysan, bilesin ki yarın iş, buradakinin aksine olacak. Dış, iç olacak, iç de dış. Yüksek alçağa, alçak yükseğe karşılık olacaktır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu: "Kıyâmet günü zâlim, küçük karınca sûretinde haşr olacaktır." Kıyâmette rezil olmamak için, kalbini nasûh tövbesi ile süsle! Çünkü dünyâda rezil, rüsvâ olmak, âhırette rüsvâ olmaktan ehvendir.

Suâl: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu: "Ölüm keffârettir." Ölüm günahlara keffâret olunca, âhıret rüsvalığının ma'nâsı nedir?

Cevap: Günah vardır ki, ölümle affedilir. Günah vardır ki, kabirde kalmakla affedilir. Günah vardır ki, kabir azâbı ile affolur. Günah vardır ki, Cehennem ateşini görmedikçe ve Cehennem ateşi onu yakmadıkça hiçbir şeyle affolmaz. Buradan o kadar nûr götürmelidir ki, bu nûr. Cehennem ateşini söndürsün ve; "Geç ey mü'min, nûrun ateşimi söndürüyor" desin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ahbar-ül-ahyâr sh. 35

TÂC-ÜD-DÎN BİN RIFÂÎ

Evliyânın büyüklerinden. Tâc-üd-dîn bin Rıfâî hazretlerinin hayâtı, doğum ve vefât târihleri hakkında pek fazla ma'lûmât bulunmamakta ise de, hicrî yedinci asrın ikinci yarısında yaşadığı bilinmektedir. Zamanında bulunan âlimlerin sohbetlerinde yetişen İbn-ür-Rıfâî (radıyallahü anh), bu yoldaki gayretleri ile kısa zamanda yükselerek zamanındaki evliyânın büyüklerinden oldu. Kerâmetler ve faziletler sahibi idi.

Rivâyet edilir ki, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'nin bulunduğu yere yakın bir belde olan Hasankeyf'de, fakirlere âit bir vakıf ve buraya âit araziler vardı. Bu vakfın ve arazilerin mes'ûlü, Muhammed bin

Verşâne isminde bir kimse idi. Bu İbn-i Verşâne, birgün fakirlerle birlikte İbn-ür-Rıfâî hazretlerinin yanına geldi. İbn-Ür-Rıfâî (radıyallahü anh) buna; "Fakirlerin çoğu senden şikâyetçi" dedi. O ise, pişman olup özür dileyeceği yerde, kendisini haklı göstererek ve İbn-ür-Rıfâî'yi de kendisine yalancı şâhid göstererek, "Sen de bilirsin ki, yalan söylüyorlar. Ben onların söyledikleri gibi değilim" dedi. Bu hâle çok üzülen İbn-ür-Rıfâî ona; "Eğer doğru söylüyorlar ise, o zaman sen bilirsin" dedi. Daha sözü bitmeden İbn-i Verşâne yere düştü ve oracıkta öldü.

Rivâyet olunur ki, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî bir köyden geçiyordu. O köyde de kendisinin büyüklüğünü, yüksekliğini inkâr edenler vardı. İbn-ür-Rıfâî (radıyallahü anh), o köyde cimriliği ile tanınan bir kimseden bir tavuk satın almak istedi. O da verdi. Tavuğu kesip pişirdiler ve birlikte yediler. Ba'zı köylüler kemiklerini kapalı bir kaba koydular. Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'nin büyüklüğünü inkâr eden kimseler de orada idiler. İmtihan etmek ve kendisini zor durumda bırakmak için; "Bu tavuğun civcivleri vardı. Şimdi onlar yetim kaldılar" dediler. İbn-ür-Rıfâî (radıyallahü anh), bunların maksatlarını anlayıp, yedikleri tavuğun kemiklerinin bulunduğu kapalı kaba işâret etti. Allahü teâlânın izni ile o kaptan bir tavuk çıktı ve civcivlerin yanına gitti. Onun bu kerâmetine gözleriyle şahit olan inkarcılar, hemen orada tövbe ve istiğfar edip inkârlarından vazgeçtiler.

Rivâyet edildiğine göre, Ümm-i Ubeyde'nin kabri yanında her sene beş gün müddetle anma merasimleri tertîb edilir, etrâfta bulunan âlimler de bu toplantılara katılırlardı. Hattâ daha önce vefât etmiş olan büyük âlimlerin rûhâniyetlerinin de orada hazır bulunduğuna inanılırdı. Bu toplantılardan birinde, bir kimse, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'ye dedi ki: "Efendim! Bu toplantıya, hayatta olan âlimler katıldığı gibi, daha önce vefât etmiş olan büyük zâtların rûhâniyetlerinin de katıldığı söyleniyor. Bu doğru mudur?" İbn-ür-Rıfâî, "Evet doğrudur" buyurdu. Bunun üzerine o kimse; "O hâlde, benim daha evvel vefât etmiş olan hocam nerede ise bana gösterir misiniz?" deyince, o da, yüksek bir yerden işâret ederek, bu kimseye hocasını gösterdi. Hocasını gören zât, bu hâlin te'sîrinden dolayı düştü bayıldı. Fazla yaşamayıp bir müddet sonra da öldü.

Bir defasında İbn-ür-Rıfâî hazretleri, Anadolu beldelerinden birine gitmişti. Geldiğini duyan âlimler toplanarak, ondan istifâde etmek istediler. Yanına, oradan ve çevre beldelerden birçok kimse geldi. Hattâ o beldenin vâlisi de gelip sohbetinde bulundu. Vâli, İbn-ür-Rıfâî'ye; "Efendim, siz asîl bir ailedensiniz, şânınız, şöhretiniz her tarafa yayılmıştır. Birçok günahkâr, sizin dergâhınıza sığınıyor. Onların tövbe etmesine, hak yolda yürümesine, ilerlemesine vesile oluyorsunuz, ilim ve fazilet sahibisiniz. Bizler, sizden istifâde etmek istiyoruz: Sizden nakledilen güzel sözlerle bereketleniyoruz. Biz, size ba'zı suâller sormak istiyoruz" dedi. İbn-ür-Rıfâî, talebelerinin içinde en genç, ilim bakımından diğerlerinden aşağı olan birine işâret ederek, suâllere onun cevap vermesini söyledi. Vâli, zihnine takılan suâlleri bu küçük talebeye sordu. Talebe, suâllerin hepsine, açık, net ve pek güzel cevaplar vererek, vâliyi hayrette bıraktı. Vâli, yanında bulunan âlimlere, suâllere verilen cevaplarda bir yanlışlık olup olmadığını sordu. Hepsi, cevapların çok güzel olduğunu, yanlışlık olmadığını söylediler. Vâli ve orada toplananlar, hayretler içinde kalıp, en aşağı talebesi, sorulan suâle âlimleri bile hayrette bırakan cevaplar verirse, diğer talebelerinin ve hele kendisinin hâli nasıldır? diyerek, İbn-ür-Rıfâî hazretlerine ve talebelerine olan muhabbetleri çok arttı.

Rivâyet edilir ki, Irak'ta Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'nin büyüklüğünü inkâr eden biri vardı. Ona dil uzatır, eziyet ve sıkıntı verirdi. Fakat Tâc-üd-dîn hazretleri buna hiç cevap vermez, hep sabrederdi. Birgün bu kimse, Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Yolda hastalandı. Ağzından kan gelmeye başladı. Hastalığı ağırlaştı. Nihâyet yolda öldü. Bu sırada Tâc-üd-dîn bin Rıfâî talebeleri ile sohbet ediyordu. Sohbet esnasında; "Bizi inkâr edip, eziyet ve sıkıntı veren falan kimse, Şam yolunda, falan yerde hastalandı ve öldü. Fakat öldüğü yer yol üstü olmadığından, cenâzesi orada günlerce güneş altında kalır, kimse göremez" dedi. Talebelerinin hepsi hayrette kaldılar. Daha sonra o kimse, gittiği Şam seferinden dönmedi. Merak edip araştırdılar. Hakîkaten durum, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'nin bildirdiği gibi olmuş idi.

Rivâyet edilir ki, Hasen el-Besnâvî isimli bir zât vardı. Bu zât, Şam'a gidecekti. Tâc-üd-dîn bin Rıfâî buna; "Gideceğin yere yakın olan Besnî beldesi mübârek bir yerdir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) her Cum'a gecesi Eshâb-ı Kirâmdan ba'zıları ile oraya gelip Besnî Câmii'nde namaz kılarlardı. Lâkin, otuz sene evvel o belde gayr-i müslimlerin eline geçti. Onun için Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz otuz senedir oraya teşrîf etmiyorlar. Fakat öyle anlıyorum ki, orası Memlûk sultanlarından Seyfeddîn Kılavuz Halîl bin Melik Mensûr tarafından filân târihte feth olunacaktır" dedi. Hasen ismindeki o zât da, bu habere sevinerek yola çıktı. Şam beldesine vardığında, meşhûr Sâlih Muhammed bin Şevâ ile karşılaştı. Hasen Besnâvî daha birşey söylemeden, Sâlih

Muhammed buna; Tâc-üd-dîn İbn-ür-Rıfâî hazretlerinin kendisine, yakında Besnî beldesinin müslümanlar tarafından fethedileceğini bildirdiği ey Hasen Besnâvî hoş geldin" dedi. O da bu sözlerden çok hayrette kaldı. Sâlih Muhammed devam ederek; "Orası, Tâc-üd-dîn hazretlerinin bildirdiği şekilde ve bildirdiği zamanda inşâallah fetholunacaktır" dedi. Aradan az bir zaman geçmiş idi ki, Besnî beldesi, Sultân Seyfeddîn Halîl tarafından fethedildi. Şehrin müslümanlar tarafından fethedilmesi, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'nin bildirdiği şekilde ve bildirdiği zamanda oldu.

Rivâyet olundu ki, İslâmiyete düşman olan Hıristiyanların ba'zıları, meşhûr Tatar hükümdârı zâlim Hülâgu'nun yanına gelerek ve kendisine yaltaklanarak, müslümanların mescidlerini yıkmasını, medreseleri dağıtmasını, ezanı ve İslâmın sembolü olan şeyleri iptal edip kaldırmasını söylediler. Kan dökmekten, insanlara eziyet ve işkence etmekten adetâ zevk alan o meşhûr zâlim de, macera uğruna çok müslüman kanı döktü. Âlimlerden ve diğer müslümanlardan birçok kıymetli zâtı şehîd etti. Müslümanlar, bu zâlimler karşısında âciz kalıp, ne yapacakları hakkında görüşmek üzere beşyüz kadar âlim toplanıp, o zamandaki meşhûr âlimlerden Şemseddîn Müsta'cel bin Rıfâî hazretlerine geldiler ve bu fitneyi durdurmak için birşeyler yapmasını, bir çâre göstermesini, bu belânın üzerlerinden kaldırılması için duâ etmesini istediler. O ise, kendisini buna lâyık görmeyip; "Bu iş benim yapabileceğimin üstündedir. Bende sizinle beraber geleyim. Birlikte Tâc-üd-dîn hazretlerinin yanına gidelim. O bir çâre bulur" dedi. Dediği gibi yaptılar. Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'ye, Hülâgu zâliminin müslümanlara yaptığı zulmü anlatıp, bu belânın yakın zamanda kendilerine de ulaşacağından endişe ettiklerini bildirdiler. O da, o beldede bulunan müslümanları toplayıp; "Âlim olanlarınız ve olmayanlarınız bana yardım edin. Allahü teâlânın izni ile bu kâfirin şerrinden bütün müslümanları kurtaralım" buyurdu. Orada bulunan herkes, ne emrederse yapmaya hazır olduklarını bildirdiler. O da hepsini toplayıp, bir gece, bulundukları beldenin etrâfına genişçe bir hendek kazdılar. Hendeği odun ile doldurdular. Ayrıca demir, bakır, kurşun ne buldularsa o hendeğe doldurdular ve müdhiş bir ateş yaktılar. Tâc-üd-dîn bin Rıfâî oraya gelip iki rek'at namaz kıldı. Orada bulunanlar da ikişer rek'at namaz kıldılar ve duâ ettiler. Bir saat kadar sonra Hülâgu askerlerinden bir kısmı oraya geldiler. Allahü teâlânın hikmeti, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'yi ve diğer müslümanları göremediler. Ateşin yanına kadar geldiler. Tâc-üd-dîn (radıyallahü anh) emir verdi. Zulüm askerlerinden yakaladıklarını ateşe attılar. Kızgın demirlerle vurarak hepsini katlettiler. Hiçbirisi bir karşılık veremedi. Onların hepsi silâhlı idi ve müslümanların hiç silâhları yoktu. Orada bulunan müslümanlar diyorlar ki: "Onların hepsi silâhlı olduktan hâlde silâhlarını kullanamadılar. Biz çok hayret ettik." O beldede bulunan müslümanlar, Tâc-üd-dîn hazretlerinin bereketi ve kerâmetiyle böylece büyük bir belâdan kurtulup, selâmete kavuştular.

Hülâgu'dan sonra yerine geçen hükümdârlardan Emîr Ahmed Teküdâr nâmındaki zât Hülâgu'nun oğlu idi. Fakat dinsiz değildi. Müslüman idi. Müslümanları sever, âlimlere çok hürmet ederdi. Fakat Tâc-üd-dîn hazretlerine ve talebelerine olan muhabbeti, hürmet ve ikramı daha çok idi. Ba'zıları kendisine bunun sebebini sorduklarında şöyle anlattı: "Siz bilmezsiniz. Ben, babamın askerleri ile bu zâtın arasında meydana gelen muharebeyi gördüm. O muharebede, bunların yaktıkları büyük bir ateş vardı. Onun yardımcıları, babamın askerlerini tutup bu ateşe atarlardı. Babamın askerlerinden o ateşe yaklaşanlar, ne kadar kaçmak istese de o ateşten kurtulamazdı ve ateş onu içine çekerdi. Fakat muharebenin sıkışıklığında bunlar o ateşin içine girerlerdi de, ateş bunlara zarar vermezdi. Ben, Tâc-üd-dîn hazretlerinin bu büyük kerâmetini gözlerimle gördüm. Bunun için, ona çok hürmet ediyorum. Ona ne kadar hürmet ve hizmet edilse yine azdır."

Rivâyet edilir ki, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'nin zamanında, İlhanlılar devletinin başına geçen müslüman devlet reîslerinden Mahmûd Gazân Hân'ın hükümdârlığı sırasında bir vakıf vardı. Ba'zı kimselerin bu vakfın mallarını yedikleri söyleniyordu. Mahmûd Gazân, Tâc-üd-dîn bin Rıfâî'yi çağırarak bu mes'eleyi anlattı. Fakirlerin ve talebelerin hakkı olan bu vakıftan kimin mal kaçırdığını, vakfın malını kimlerin yediğini tesbit etmesini rica etti. O da bir müddet susup, murâkabe ettikten sonra; "Sultanım, vakfın malını yiyenler filân filân kimselerdir" diyerek isimlerini saydı. Onlar da i'tirâz edemeyip suçlarını i'tirâf ettiler. Bundan sonra Mahmûd Gazân, Tâc-üd-dîn hazretlerini ahâlisi gayr-i müslim olan bir beldeye, İslâmiyeti anlatması için gönderdi. O da kabûl edip, o beldeye gitti. Onlara İslâmı anlattı. Bir müddet böyle devam etti. Kabûl eden olmadı. Bundan sonra, başkalarını bırakıp husûsen ba'zı kimseler ile ilgilendi. Bir zaman sonra, böyle husûsî olarak ilgilendikleri kimselerin hepsi îmân ettiler. Tâc-üd-dîn bin Rıfâî de gelerek müslüman olanların isimlerini, Mahmûd Gazân'a arzetti. Herkese değil de, husûsen bu kimselerle alâkadar olmasının sebebi sorulduğunda, Allahü teâlâ tarafından kendisine, bu kimselerin îmân edeceklerinin diğerlerinin kâfir olarak öleceklerinin bildirildiğini, bunun için sâdece bu kimselerle meşgûl olduğunu bildirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 370

TAKIYYÜDDÎN İBN-İ BİNT-İL-EAZ (Abdürrahmân bin Abdülvehhâb)

Şafiî âlimlerinden. Künyesi, Ebü'l-Kâsım, lakabı Takıyyüddîn'dir. İbn-i bint-il-Eaz diye bilinir. 695 (m. 1296) senesi Cemâzil-evvel ayının onyedisinde vefât etti.

Abdürrahmân bin Abdülvehhâb, asırlarca büyük âlimler yetiştirmiş bir aileye mensûptur. Kendisi de, büyük bir âlim, fesahat ve belagat sahibi idi. Dînin emir ve yasaklarını yerine getirmekte pek dikkatli idi. Çok talebe yetiştirdi. Tevâzu ve yüksek ahlâk sahibi, seçkin bir zât idi.

Babasından, İzzeddîn bin Abdüsselâm'dan ilim aldı. Karâfî'nin yanında usûl ilmini okudu.

İki hadîs hâfızı (âlimi) olan Münzirî ve Reşîd el-Attâr'dan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Dimyatî "Mu'cem" adlı eserinde onun şiirlerinden bir kısmını toplamıştır.

Büyük bir fakîh olan Abdürrahmân bin Abdülvehhâbı (radıyallahü anh), aynı zamanda iyi bir nahiv âlimi ve edebiyatçı idi. Kâdılık da yapmış, hüküm vermekte asla adâletten ayrılmamıştır. Hükümlerinde pek isâbetli idi. 685 (m. 1286) senesi Rebî'ul-âhır ayında, Sultan Mensûr tarafından kadılık vazîfesi ile görevlendirilmiştir. Sonra kadılık vazîfesini büyük âlim Takıyyüddîn bin Dakîk-il-Iyd'e bırakmış, mâliye işlerine ta'yin edilmiştir. Bundan sonra da, kendisine vezirlik verilmiştir. Daha sonra vezirlikten istifâ edip, Sâlihiyye Medresesi'nde ders vermeğe başlamıştır. Abdürrahmân bin Abdülvehhâb'a ayrıca aynı medresenin idâreciliği de ona verilmiş, Câmi-ül-ezher'de hatîblik yapmış, Kâhire'deki Şafiî medreselerinden olan Şerîfiyye Medresesi'nde ders vermiştir.

Abdürrahmân bin Abdülvehhâb, Mısır'daki Eşrefiyye devletinin kuruluşunun ilk yıllarında pekçok sıkıntılarla karşılaştı. Bu sebeble iftiralara ma'rûz kaldı. Bunlar, Sultan Eşrefin veziri, İbn-i Sel'ûs Dımeşkî'nin tertîbiyle meydana geliyordu. İbn-i Sel'ûs daha babasının yerine geçip sultan olmadan önce, Sultan Mensûr'un oğlu Eşref ile arkadaşlıkları var idi. Sultan Mensûr'un oğlu Eşref, sultan olunca, İbn-i Sel'ûs onun veziri oldu. İbn-i Sel'ûs, vezirliği sırasında zulüm ve taşkınlık yapmaya başlayınca, Kâdı'l-kudât Abdürrahmân bin Abdülvehhâb onun bu zulmüne karşı çıktı. Sultan Eşrefin babası Mensûr ile görüşüp, bu durumu ona anlattı. Mensûr, oğlu Sultan Eşrefi vezirle görüşmekten menetti. Bu sebeble, İbn-i Sel'ûs, Abdürrahmân bin Abdülvehhâb'ın aleyhinde çalışıp, onun için çeşitli çirkin iftiralar tertîb etti. Abdürrahmân bin Abdülvehhâb, bütün iftirâlara karşı kendisini çok güzel müdâfaa etti. Bedrüddîn Muhammed bin İbrâhim bin Cemâa, onun yerine vekîl ta'yin edildi.

Abdürrahmân bin Abdülvehhâb, kaleden hapishâneye kadar yaya olarak götürüldü. Sonra kadılıktan azledildi. Vezirin onu öldürmesinden korkuldu. O gece büyük âlim Ebû Hayyân onunla beraber kaldı. Sonra hapishâneden çıkarıldı. Bir müddet Karâfe denilen yerde ikâmet etti. Burada İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kabrine yakın bulunan ve İmâm-ı Şafiî'nin ders verdiği medresede bir müddet ders verdi.

Abdürrahmân bin Abdülvehhâb, Karâfe'de bir müddet kaldıktan sonra Hicaz'a gitti. Resûlullahı (aleyhisselâm) medheden bir kaside yazdı. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda durup, O'nu vesile ederek Allahü teâlâdan yardım istedi. Kâdılık vazîfesi kendisine iade edilinceye kadar memleketi olan Mısır'a dönmiyeceğine yemîn etti. Nihâyet, Sultan Eşref ve vezirinin öldürüldüğü haberi gelince, tekrar Kâhire'ye döndü. 693 (m. 1293) senesinin başında tekrar kadı oldu. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı.

Resûlullah için yazdığı kasidenin tercümesi:

"İnsanlar, O'nun medhine dâir çeşitli güzel kasideler yazdılar. Hepsi güçlerinin yettiği kadar anlatabildiler.

Zihinler, senin yüksek sıfatlarını ve Allahü teâlânın sana olan lütuf ve ihsânlarını saymaktan âcizdir. Akılları hayrette bırakan bu ma'nânın hakîkatini ve mahiyetini kim idrâk edebilir. Basiret sahipleri bu ma'nâya birazcık olsun nüfuz ettikleri zaman, ondaki bitmeyen güzellikleri görürler. Sağlam gözler, saçtıkları ışık ile zaif gözlerin görmesine yardımcı olurlar. Hâlbuki, hevâsına ve arzularına düşkün olanların, gözünde ve kalblerinde hastalık vardır. Bu hastalık ve ânza onların doğru yolu görmesine mâni olur. Nûru, ışığı apaçık görülen ve parlayan bir zâhireyi (kandili), inkâr ederler. Vah ona, onun bu inkârı se'âdetine mâni olmaktadır. Allahü teâlânın tevfîkına kavuşan kimse, dâima senin yüksek ahlâkına uyar."

Başka bir şiirinden;

“Bir insan, dünyâda keder ve sıkıntı olmayan bir hayat isterse, imkânsız birşeyi istemiş olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 172

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 346

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 415 cild-2, sh. 168

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 431

5) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 279

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 151

TÜR-PÜŞTÎ (Fadlullah bin Hasen)

Büyük hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Fadlullah bin Hasen, künyesi Ebû Abdullah olup lakabı Şihâbüddîn’dir. Şîrâzlıdır. 661 (m. 1262) senesinde vefât etti. “Sahîh-ül-Buhârî”yi hocası Câmi-ül-Atîk İmâmı Abdülvehhâb İbni Sâlih’den okumuştur.

Tür-Püştî’nin (radıyallahü anh) tasavvufta “Tuhfet-üs-sâlikîn” kitabı ve “Müyessir” adındaki “Mesâbih” şerhi ve “El-Mu’temed fil-mu’tekad” adındaki akâid risalesi pek meşhûrdur, İmâm-ı Rabbânî (radıyallahü anh), bu kitap hakkında talebelerinden birine yazdığı bir mektûbunda şöyle buyurmaktadır “Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği doğru i’tikâdı açıklamak için, büyük âlim Tür-Püşti bir kitap yazmıştır. “El-Mu’temed” adındaki bu kitabı çok kıymetlidir. Kolayca anlaşılabilir. Toplandığınız zamanlarda bu kitabı okuyunuz. Fakat bu kitapta her bilgi, mantık yolu ile isbât edilmiş olduğundan, uzamış ve genişlemiştir. Öğrenilmesi ve inanılması herkese lâzım olan bilgileri kısaca anlatan bir kitap olsaydı, daha uygun ve daha fâideli olurdu.” Bu kıymetli eser, Süleymâniye Kütüphânesi’nde mevcût olup Fârisî’dir.

Tür-Püştî hazretleri, Süleymâniye Kütüphânesi’nin Dâmâd İbrâhim Paşa kısmı 369 ve 370 numarada iki cild hâlinde mevcût olan “Şerh-ül-Mesâbih” adlı eserinde buyurdu ki:

> Resûlullah (aleyhisselâm); “Haya îmandan bir şu’bedir” buyurdu. Bu hadîs-i şerîfin şerhi şöyledir:

Haya; nefsin, kötülüklerden nefret edip uzak durması, onları terk etmesidir. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm), hayayı îmânın şu’belerinden saymasının sebebi, kötülüklerin neler olduğunu nefse ihtar edip, onları terketmeye da’vet eden doğru hayanın, ancak îmân sahiplerinde bulunmasındandır. Haya, sahibini günahların kötülüklerinden, rezîl ve bozuk şeyleri tercih etmekten uzak tutar. Bütün bunlar, îmânın, mü’minde meydana getirdiği güzel hasletlerdendir. Ya’nî haya, günahlardan sakındırmakta îmânla aynı işi yapmaktadır.

“Îmân sahibi olmadığı hâlde, kâfirde de haya vardır” denirse, şöyle cevap verilir:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerinde, yukarıda îzâh edilen ma’nâdaki makbûl hayaya işâret buyurdular. Çünkü insanlara haya ile muâmele eden mü’min, Allahü teâlâya karşı da haya sahibi olur. O’nun yasaklarından sakınıp, emirlerini yapar. Hattâ Allahü teâlânın emirlerini yerine getirip, yasaklarından sakınmakta en büyük gayreti sarfeder.

Hâlbuki Allahü teâlâya îmân etmekle şereflenmemiş olan kimse, Allahü teâlânın yapmayın buyurup yasakladığı şeyleri yapar, O’nun emirlerine karşı gelir. Böylece, ilk önce haya edilmesi icâbeden Allahü teâlâdan haya etmemiş, O’nun emirlerine karşı gelmekten utanmamış olur. Rabbinden haya etmeyen kimsenin de hayadan çok uzak olduğu açıktır.

> Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kimde şu dört haslet bulunursa, hâlis münâfık olur. Kimde bunlardan biri varsa, onu terkedinceye kadar onda nifaktan birşey bulunmuş olur. (Bu dört şey) kendisine birşey emânet edildiği zaman hıyânet etmek, konuşunca yalan söylemek, va’dinden dönmek, husûmet zamanında haktan ayrılmaktır.”

Süleymân Hattâbî, bu hadîs-i şerîfi açıklarken buyurdu ki: Hadîs-i şerîfin zâhirî ma’nâsı, her ne kadar sözü edilen dört hasleti kendisinde toplayan kimsenin münâfık olmasını icâb ettirse de, Resûlullah (aleyhisselâm) bu hadîs-i şerîfi, mü’minlerin bu kötü hasletlere alışıp nifaka düşmemeleri ve bu kötülüklerden sakınmaları için, şiddet ve korkutma üslûbu ile buyurduklarıdır.

Ayrıca nifak da iki çeşittir. Birisinde; nifak sahibi, dîne inandığı; görüntüsünü verir. Fakat içindeki küfrünü gizler. Resûlullah (aleyhisselâm) zamanındaki münâfıkların nifakları bu cinstendir.

Nifakın ikinci çeşidinde ise; bir kimsenin, herkesin yanında dînin emirlerini devam üzere yaptığı hâlde, yanında kimsenin bulunmadığı zamanda dînin emirlerini terk etmesidir. Bu ikinci kısım nifak, küfür olmayan nifaktır. Dışı içine uymayan ma'nâsınadır. Ancak böyle bir nifak da haramdır. Hadîs-i şerîfte bildirilen nifak, ikinci kısım nifaktır.

Hadîs-i şerîf, zâhirindeki ma'nasına göre alındığı zaman, Resûlullahın şu husûsu bildirmek istemesi ihtimâli vardır: Mü'min, bu kötü vâsıfların hepsini bir arada kendisinde bulundurmaz. Doğruluk ve emânetten uzaklaşıp, âdet hâline getirecek şekilde sözü edilen bu kötü hasletlere devam etmez. Bu sıfatlar, ancak kalbi, gözü ve kulağı mühürlenmiş olan kimselerde bulunur. Bu kötü hasletleri kendisinde bulunduran ve bu sıfatlarla muttasıf olup onları âdet hâline getiren kimsenin, münâfık diye isimlendirilmesi lâyık olur.

Fakat mü'min için böyle değildir. Bu kötü hasletlere sahip olan kimse mü'min ise, bu işleri ba'zan yapar, ba'zan da terkeder. Bir ara bu işlerde ısrar etse bile, sonra onlardan uzaklaşır.

Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfte vasfeylediği kimse, bu kötü hasletleri huy edinmiş, kendisine iyice yerleştirmiş olan, onları tabiatı hâline getirmiş olan kimsedir.

Hadîs-i şerîfteki "Hâlis münâfık" ifâdesine gelince, Resûlullah (aleyhisselâm) bunu hakîkî münâfıklardan biri hakkında buyurmuştur. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), münâfıkların nifaklarını ve alâmetlerini bildirirler, isimlerini söylemezlerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 73

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 349

3) Keşf-üz-zünûn sh. 1698, 1719, 1733, 1831

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 821

5) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî cild-1, m. 193

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 148

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1078

UBEYDULLAH MAKDİSÎ (Ubeydullah bin Muhammed)

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ubeydullah bin Muhammed bin Ahmed bin Ubeydullah bin Ahmed bin Muhammed Kudâme Makdisî olup, Künyesi Şemsüddîn'dir. 635 (m. 1237) senesinde doğup, 684 (m. 1285) senesinde, 18 Şa'bân'da Nablus'un Cemâil köyünde vefât etti. Kerîme el-Kuraşî ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilminde çok yükseldi. Sorulan dînî suâllere cevaplar verip, dersler okuttu.

Yûnînî, târihinde şöyle dedi: "Ubeydullah Makdisî, sâlih, faziletli ve seçkin zâtlardandır. Âlimlerden pekçok ders dinleyip, onları kendi hattı ile yazdı. Fıkıh mevzûlarına göre tertîb ettiği bir hadîs-i şerîf kitabı yazmaya başlamış ise de tamamlıyamamıştır. Bu eser tamamlanmış olsaydı, çok faydalı olurdu, Sâlihlerden birisi, Sâlihiyye'de rü'yâda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz oraya teşrîf etmişlerdi. Resûlullaha (aleyhisselâm); "Ey Allahın Resûlü! Buraya niçin teşrîf ettiniz?" deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Ubeydullah'ı nûrumuzdan faydalandırmak için geldim" buyurdu. Ubeydullah bin Muhammed (radıyallahü anh), rü'yâyı gören bu zâtı çok severdi. Onu başkalarına tercih ederdi. O zât da buna lâyık idi. Bu zât cömert olup, çok tevâzu sahibi idi. Müslüman kardeşlerinin, dostlarının ihtiyâçlarını gidermekte pek gayretli idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 243

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 312

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 386

ÜSTÂD-ÜL-A'ZAM (Muhammed bin Ali bin Muhammed)

Fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Ali el-Hüseynî el-Hadramî olup, künyesi Ebû Ali'dir. Üstâd-ül-a'zam lakabıyla tanınmıştır. Seyyid olup, Hazreti Hüseyn'in evlâdındandır. 574

(m. 1178) senesinde, Cezîret-ül-Arab'da bulunan Hadramût bölgesinin en meşhûr kasabası olan Terim'de doğdu. 653 (m. 1256) senesinde orada vefât etti. Ba'zı kıymetli risaleleri mevcût olup, "Bedâi'u ulûm-il-mükâşefât-i vet-tecelliyât" bunlardandır.

Ebû Ali Muhammed bin Ali hazretlerinin, İslâmiyetin inceliklerine bağlılığı ve büyüklük hâlleri, daha çocuk yaşta kendisinde görülmeye başlamıştı. Diğer çocuklarla birlikte mektepte okurken birgün kaylûle (öğleden önce, sünnet olduğu için bir miktar uyumak) için yatmıştı. Ezanın okunduğunu duyamadı. Kendisini uyandıran da olmadı. Uyandığında cemâat farza başlamak üzere idi, müezzin ikâmet okuyordu. Hemen yakındaki kuyuda bulunan kovaya işâret etti. Kova, Allahü teâlânın izni ile kuyudan içi su dolu olarak çıktı. O da acele ile abdest alıp, cemâate yetişti.

İslâmın ve müslümanların güzelliklerinin kendisinde görüldüğü, ya'nî İslâmın ve müslümanların tam bir nümûnesi ve kıymetli ecdadının büyüklüğünün timsâli olan bu büyük zât, zamanında bulunan fıkıh âlimlerinin önde gelenlerinden idi. Âlimler arasında husûsî bir yeri vardı. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde imamların İmâmı ve evliyâlık yolunda çok üstün derecelerin sahibi idi. İlimde ve tasavvufta çok yüksek olup, engin bir derya idi. Kerâmetler ve faziletler sahibi idi. Bir defa hizmetçisi Afrikıyye'ye uzun bir yolculuğa çıktı. Yolculuğu çok uzun sürdü. Hattâ, ailesine "Öldü" haberi geldi. Ailesi, kat'î olmayan bu haber karşısında ne yapacaklarını şaşırdılar. Nihâyet ümidlerini kesip Hazreti Üstâd'ın yanına gelerek, çok zor durumda olduklarını çok merak ettiklerini, ne yapmaları gerektiğini suâl ettiler. Üstâd-ül-a'zam, başını önüne eğdi. Bir miktar tefekkür ve murâkabe ederek, hiç konuşmadı. Sonra başını kaldırıp; "Hizmetçimiz Afrikıyye'de ölmemiştir." buyurdu. "Fakat öldüğüne dâir haber geldi" dediler. Bunun üzerine; "Biraz Önce Allahü teâlânın izni ile Cenneti gördüm. Orada hizmetçimizi göremedim. Bizim hizmetimizde bulunan kimsenin Cehenneme gidemiyeceğine ve kendisini Cennette de göremediğime göre talebemiz sağdır, ölmemiştir" buyurdu. Hizmetçinin ailesi, bu zâtın büyüklüğünü ve verdiği haberin yanlış olamıyacağını iyi bildikleri için rahatladılar. Bu hâdiseden az bir zaman sonra, o kimsenin hayatta olduğu haberi ve nihâyet kendisi geldi.

Üstâd-ül-a'zam hazretleri, kerâmet olarak, vefâtından sonra meydana gelecek ba'zı mühim hâdiseleri haber vererek insanları îkâz etmiştir ki, bu mühim haberlerden ba'zıları şunlardır: Bağdad'ın yakılması, Dicle nehrinin taşması ve birçok insanın suda boğulması. Vezirin evinin, halîfenin hazinesinin ve bunlardan başka 330 evin yıkılması. Birçok kimsenin yıkıntılar altında kalarak ölmesi. Bu hâdiselerin 654 senesi Cemâzil-âhır ayında olacağını haber vermesidir. 656 yılında İslâm âleminde bir benzeri daha görülmemiş olan Tatar istilâsının meydana geleceğini, bunların her çirkinliği ve vahşeti işliyeceklerini, bu musibetin etrâfa yayılacağını, Hadramût'ta büyük bir sel olacağını, halîfenin Safer ayında öldürüleceğini bildirdi. Bu haber verdiği şeylerin hepsi, kendisinin 653 yılında 79 yaşında iken vefâtından sonra, bildirdiği zamanlarda meydana gelmiş, aynen dediği gibi olmuştur. Hadramût'ta büyük bir sel meydana geldi. Çok beldeler harâb oldu ve dörtyüzden fazla insan bu musibet ânında öldüler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 57

2) El-A'lâm cild-6, sh. 282

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 127

YAHYÂ BİN KÂSIM ES-SA'LEBÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Zekeriyyâ et-Tekritî'dir. 531 (m. 1136)'de Tekrit'de doğdu. 616 (m. 1219) senesinde Bağdad'da vefât etti. Küçük yaşta iken babasından fıkıh ilmini öğrenmeye başladı. Sonra Hadîsîye'ye gitti. Hadîsîye'nin kadısı (hâkimi) olan fıkıh âlimi Ebû Muhammed Abdürrahmân bin Ahmed eş-Şeybânî'den fıkıh ilmini öğrendi. Bundan sonra da Musul'a gitti. Orada Saîd bin eş-Şehrazûrî'den fıkıh dersi aldı. Buradan da Bağdad'a gidip, Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'den ve Yûsuf ed-Dımeşkî'den fıkıh dersleri öğrenmeye devam etti. Ebû Muhammed el-Haşşâb'dan edebiyat ilmini okudu.

Fıkıh ve hılâf ilminde yetişip, yükseldi. Ayrıca Ebü'l-Feth bin Battî'den, Ebû Zûr'a el-Makdisî'den, Ebü'n-Necîb'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Böylece tahsilini tamamlayıp memleketine döndü. Memleketi olan Tekrit'de bir müddet kadılık (hâkimlik), ayrıca talebelere ders verip, müderrislik vazîfesi de yaptı. Bundan sonra Bağdad'a gidip Nizamiye Medresesi'nde müderris oldu.

İbn-i Neccâr onun için şöyle demiştir. “O, fesahatta, güzel konuşmakda, münâzarada ve Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerinde parmakla gösterilecek derecede meşhûr olan son âlimlerindendir. Edebiyat ilimlerinde ve Arab lügatında derin âlim idi. Zamanında tefsîre dâir çok mes’eleyi ezbere bilen ve bu husûsda derin âlim olanlardan idi. Kırâat ve tecvîd ilminde de âlim idi. Fıkıh, edebiyat, hılâf ilimlerine dâir eserleri olan ve herkesin methettiği bir âlim idi.”

Bir şiirinin tercümesi şöyledir: “Şüphesiz ki insan için, sıkıntı da rahatlık da olur. Üzüntü ve neş’e de olur. Allahü teâlânın ni’metlerine şükür ve mihnetlere (sıkıntılara) sabretmek lâzımdır. Bu iki husûsda (sabır ve şükürde) Allahü teâlâya itaat et. Bu iki husûs, senin gizli ve aşikâr her zaman yapacağın vazîfendir. Zamanın sıkıntıları devam edip gitmez, birgün geçer, sabret, dayan. Zamanın (dünyânın) ni’metleri de kalmaz geçicidir.”

Başka bir şiirinin tercümesi de şöyledir: “İnsan, kavuşamayacağı nice emeller peşinde koşar da kavuşamaz. İnsan kendini hep emniyet içinde hisseder, ölmeyeceğim zanneder. Fakat ölüm onun peşinde, gelmek üzeredir. İnsanın tuttuğu nice yanlış yollar vardır ki, doğru ve kurtuluş zanneder, hâlbuki bu onu helak etmektedir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müelifîn cild-13, sh. 220

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 86

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 339

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 120

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 356

6) El-A’lâm cild-8, sh. 162

YAHYÂ BİN REBÎ’

Bağdad’da yetişen tefsîr, hadîs, fıkıh, ferâiz, kelâm ve kırâat âlimlerinden. İsmi, Yahyâ bin Rebî’ bin Süleymân bin Harrâz bin Süleymân el-Ömerî el-Vâsıtî el-Bağdadî olup, künyesi, Ebû Ali’dir. Lakabı Mecdüddîn olup, târih ve matematikte de âlim idi. Şafiî mezhebi âlimlerinden olan Yahyâ bin Rebî’, 528 (m. 1134) senesi Ramazan ayında Vâsıt şehrinde doğdu. 606 (m. 1210) senesi Zilhicce veya Zilka’de ayında Bağdad’da vefât etti. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden olan İbn-i Fadlân’ın yanına defn olundu. Hazreti Ömer bin Hattâb’ın soyundandır. Doğduğu ve yetiştiği şehir olan Vâsıt’ta; babasından, dedesinden ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Ayrıca Bağdad, Nişâbûr, Horasan, Hirat, Gazne ve başka yerlerde ilim tahsil etti. Ebü’n-Necîb-i Sühreverdî, Muhammed bin Yahyâ, Muhammed bin Sa’d bin Türkân, Ebü’l-Kerem Nasrullah bin Muhammed bin Muhalled el-Ezdî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ali bin el-Megâzilî, Ebû Muhammed bin Ahmed bin Ubeydullâh bin el-Âmidî, Ebü’l-Ferec Abdülhâlık bin Yûsuf, Ebû Ali bin Burhân Ebü’l-Fadl Muhammed bin Nasır, Ebü’l-Berekât el-Ferârî gibi birçok âlimden ilim öğrendi. Tâhir eş-Şehâmî’den icâzet (diploma) aldı. Zamanının önde gelen âlimlerinden oldu. Kendisinden ise; İbn-i Halîl, İbn-üd-Dübeysî Ziya, Fahrüddîn İbn-ül-Buhârî ve başka zâtlar ilim öğrenip, rivâyetlerde bulundular.

Hayâtı ilim öğrenmek ve öğretmekle geçmiş olan Yahyâ bin Rebî’ hazretleri bu maksatla çok yerlere gitti. Oralarda bulunan âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Hiçbir şey onu ilim ile meşgûl olmaktan alıkoyamamıştır. Bir ara kadı oldu ise de, daha sonra bu vazîfeyi bırakıp, Bağdad’da Nizâmiyye Medresesi’nde müderris oldu. Her tarafta sevilen, sayılan, aranılan emîn bir zât olduğu için, bir ara kendisine devlete âit işler de verildi. Zamanın sultânı tarafından çeşitli memleketlere elçi olarak gönderilirdi. Gittiği yerlerde yine ilimle meşgûl olur, hep âlimler ile görüşerek sohbetlerinden isifâde ederdi. Tam bir ilim âşığı idi. Bunun için kendilerinden ilim öğrendiği zâtların sayısı pekçoktur.

Ebû Şâme diyor ki: “Mecdüddîn Yahyâ bin Rebî’ (radıyallahü anh), dört mezhebin inceliklerine vâkıf, bilhassa tefsîr ilminde yüksek, âlim ve ârif, dinine çok bağlı, emîn, güvenilir ve sağlam bir zât idi.”

Zehebî diyor ki: “Şafiî mezhebi âlimlerinden idi. Fakat diğer mezheblerin bilgilerini de bilirdi. Tefsîr, hadîs ve diğer birçok ilimde âlim idi. Babasından ve dedesinden Kur’ân-ı kerîm ve diğer lüzumlu bilgileri öğrenmekle birlikte, on yaşında İbn-i Türkân’dan yüksek ilimleri tahsil etmeye başladı. Kadri kıymeti çok büyük ve herkes tarafından çok hürmet edilen çok yüksek bir âlim idi.”

Ayrıca Tiflîsî, İbn-üd-Dübeysî, İbn-Ün-Neccâr gibi âlimler de buna benzer medhedici sözler söylemişlerdir. Meselâ

bunlardan İbn-ün-Neccâr diyor ki: “Yahyâ bin Rebî’ (radıyallahü anh), büyük bir İmâm, yüksek bir âlim idi. Gayet vakûr (ağırbaşlı) ve heybetli idi, izzet, şeref ve güzel ahlâk sahibi idi. Muhakkik ve müdekkik idi. Ya’nî karşılaştığı bir mes’eleyi dikkatle ve titizlikle iyice araştırıp, kat’î ve sağlam olarak öğrenirdi. İlmî münâzaralarda, sohbetlerinde ve insanları ikna etmekte çok güzel konuşur, tatlı ve hoş sözleri, dinliyenlere çok te’sîrli olurdu. Hadîs ilminde olduğu gibi, usûl ilminde, kelâmda, vefât eden kimsenin malının vârisleri arasında taksiminde ve matematik ilminde de yüksek bilgilere sâhib idi. 606 (m. 1210) senesi Zilka’de ayının 27. günü vefât etti. Ertesi günü Nizâmiyye Medresesi önünde cenâze namazı kılındı, İbn-i Fadlân’ın yanına defn olundu. Tefsîr-ül-Kur’ân, Muhtasar-ı Târih-i Bağdad, Zeyl-i İbn-üs-Sem’ânî ve başka kitapları vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 196

2) Tabakat-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 393

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 548

4) El-A’lâm cild-8, sh. 144

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 23

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 53

7) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 364

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 43

9) Zeyl-i Ravdateyn sh. 69

YAHYÂ BİN YÛSUF ES-SARSARÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Zâhid, edîb ve şâir bir zât olup, künyesi Ebû Zekeriyyâ, lakabı Cemâlüddîn’dir. 588 (m. 1192) senesinde doğdu. 656 (m. 1258)’de Hülâgu’nun Bağdad’ı istilâsında şehid edildi. Kırâat ilmini ve rivâyetlerini İbn-i Asâkir el-Betâihî’nin talebelerinden öğrendi. Şeyh Ali bin İdrîs el-Ya’kubî’den hadîs-i şerîf dinledi. Şeyh Abdülmugîs el-Harbî ve diğerlerinden icâzet aldı. Fıkıh ve lügat ezberledi. “Sıhahu Cevherî” adlı lügatı ezberlediği söylenmiştir. Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmı metheden pekçok şiir yazmıştır. Fıkıh ilmine dâir “Muhtasar-ül-Hırâkî” ve “Zevâid-ül-Kâfî” adlarında manzûmeleri vardır. Bunlardan başka çeşitli konularda şiirleri vardır. Çok çalışan, çok Kur’ân-ı kerîm okuyan, sabırlı, kanaatkar bir zât idi. Sünnet-i seniyyeye tam uyar, bid’at ehlinden uzak dururdu. Bir defasında Peygamberimizi (aleyhisselâm) rü’yâsında görmüş, Peygamberimiz ona îmân ile öleceğini müjdelemiştir. Bunun üzerine uzun bir kaside yazmıştır. Kendisinden Hâfız ed-Dimyâtî, Ali bin Husayn el-Fahrî, icâzet verdiği Süleymân bin Hamze, Ahmed bin Hamze, Ahmed bin Ali el-Cezrî, Zeyneb binti Kâmil rivâyette bulunmuşlardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 262

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 285

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 236

YÛNUS BİN YÛSUF EŞ-ŞEYBÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûnus bin Yûsuf bin Müsâid eş-Şeybânî el-Buhârî’dir. Yûnus eş-Şeybânî; âlim, kâmil, sâlih, kerâmetler sahibi bir zât idi. Devamlı Allahü teâlâyı zikrederdi. Doğum târihi bilinmemekte ve hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 619 (m. 1222) senesinde Mardin’de vefât etti.

Şöyle anlatılır: Yûnus eş-Şeybânî birgün bir kâfileyle yola çıktı. Yolun en tehlikeli bir noktasına geldiklerinde, herkes korkudan titremeye başladı. Kimsenin gözüne uyku girmedi. Yûnus eş-Şeybânî, bu esnada büyük bir rahatlıkla istirahate çekildi. Korkmamasının bu kadar rahat olmasının sebebi sorulduğunda; “Kâfileyi korumak için, İbrâhim aleyhisselâmın oğlu İsmâil aleyhisselâm gelmişti. Onun himâyesi ile kâfile zarardan korundu. Bundan sonra kâfile hiçbir şeyden zarar görmez” dedi. Hakîkaten kâfile emniyetle yerine vardı.

Yine şöyle anlatılır: “Sevdiklerinden ba’zıları, bir yere gitmek için izin istediler. Yûnus bin Yûsuf eş-Şeybânî hazretleri, içlerinden birine; “Gittiğin yerden hanımın için bir kefen al, geldiğin zaman ölür” dedi. O kişinin hanımı, sıhhat ve afiyette idi ve herhangi bir rahatsızlığı yoktu. O kişi; “Efendim, hanımım için bir kefen almam pek iyi olmaz”, dedi. O zaman Yûnus eş-Şeybânî; “Zararı olmaz, alırsanız iyi olur” buyurdular. Nihâyet kâfile yola çıktı. Günler sonra geri döndüklerinde, o kişiye hanımının az önce vefât ettiği haberini verdiler. O da getirdiği kefen ile onu defnetti.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 490

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 87

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 296

YÛSUF BİN ABDÜRRAHÎM AKSÛRÎ

Evliyânın meşhûrlarından. Künyesi Ebü’l-Haccâc el-Kuraşî el-Mehdevî’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Mısır’da Aksûr denilen bölgede yerleşmiş ve orada 642 (m. 1244) senesinde vefât etmiştir. Kabri Aksûr’da olup, bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. Hocası Şeyh Abdürrazzâk’dır. Tasavvufta yetişmiş, sözleri ve hâlleri meşhûr bir zât idi. Çok talebesi var idi. Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyenler için şöyle buyurmuştur: “Bu yola girmek isteyenleri bize gönderiniz. Eğer o kimse sâdık ise, onu maksada kavuştururuz. Şayet gâfil ise, onu uzaklaştırırız. Böylece sâdık olanlara da zararlı olmasın. Çünkü böyleleri, başka şeyleri kendine perde yapmıştır. Mahbûba, Allaha kavuşamaz.”

Zamanında mevki ve makam sahibi emirlerden biri onu küçümseyip, evliyâ bir zât olduğunu kabûl etmemişti. Birgün karşılaştıklarında, o emîre şöyle demişti: “Sen misin evliyâ olan zâtlara i’tirâz eden? Hâlbuki sen, falan kimsenin yanında bir köçek sayılırsın!” Aradan bir müddet geçti, evliyâya karşı edebsizlikte bulunan o emir, mevki ve makamını kaybetti. O hâle geldi ki, köçeklik yapmak durumunda kaldı ve köçeklik yaptı.

Birgün Ebû Ci’rân denilen bir böcekden çok ibret aldığını söyledi. Bunu işitenler, nasıl oldu? dediler. Şöyle anlattı: “Bir kış gecesi uyuyamamıştım, uyanık dolaşıyordum. Bir de baktım ki, Ebû Ci’rân bir kandil üzerine çıkmak için uğraşıyordu. Kandil çok kaygandı. Tırmanıyor, kayıyor, bir türlü çıkamıyordu. Fakat çok azîmli ve kararlı idi. Tekrar tekrar tırmanmaktan yılmıyordu. Yediyüz defa tırmandı ve kayıp düştü, çıkamadı. Çıkamayacak, hâlâ vaz geçmiyor dedim. Sonra sabah namazını kılmak için gittim. Namazdan sonra dönerken bir de baktım ki, tırmanmayı başarmış, kandilin yanında duruyordu. Bu hâdiseden çok ibret aldım.” Böylece, bir işte kararlı olmanın ve sebatın, başarıya ulaştıracağını anlattı.

Ebü’l-Haccâc Aksûrî hazretleri, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır: “İlk günlerimde hep “La ilahe illallah” derdim ve bundan hiç gâfil olmazdım. Birgün nefsim bana dedi ki: “Senin Rabbin kim?” Ben de; “Benim Rabbim Allahü teâlâdır” dedim. Bunun üzerine nefsim bana dedi ki: “Senin Rabbin benim, çünkü sen, bana kulluk yapıyorsun. Kimin emrine tâbi oluyorsan, ona kulluk yapıyorsun. Sana, beni doyur diyorum, yiyorsun. Uyu diyorum, uyuyorsun. Yürü diyorum, yürüyorsun. Benim emrettiğimi dinliyorsun. Al dediğimi, alıyorsun. Sen benim her emrimi yerine getiriyorsun. Öyleyse sen bana kulluk ediyorsun, benim emirlerime tâbi oluyorsun.” Bunun üzerine bir müddet iyice düşündüm. Sonra basiretim açıldı ve bana denildi ki: “Allahü teâlânın emirlerine uy, nefse karşı muhalefet et. Uyu derse; Allahü teâlâ, sâlih amel işleyenler için meâlen; “Onlar, geceden pek az (bir zaman) uyuyorlardı” buyurdu. (Zâriyât-17). Ben de böyle yapan sâlih kullardan olacağım de! Nefsin sana ye derse, Allahü teâlâ meâlen; “Yiyiniz, içiniz, isrâf etmeyiniz” (A’râf-31) buyurdu de! Sana yürü diyerek, gurûr ve kibirle yürümeni isterse, Allahü teâlâ meâlen; “Yer yüzünde kibirle ve böbürlenerek yürüme...” (İsrâ-37) buyurdu de! Nefsin bir şeyi almanı isteyince de, ona de ki: Allahü teâlâ meâlen; “Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma) ve büsbütün de onu açıp isrâf etme...” buyurdu. (İsrâ-29). “Bunları yapınca neye kavuşurum?” dedim. Denildi ki: “Müttekîlerden, âriflerden ve sıddîklardan, Rabbine kulluğunu tam yapanlardan olursun.”

İlim ve rivâyet ehlinden olup, tevhîd ile ilgili “Manzûmetün fit-tevhîd” adlı bir manzûmesi ve Selef-i sâlihînin yolundan, Ehl-i sünnet i’tikâdından uzaklaşan bid’at ehlinin kötülüğünü ve onlara yaklaşmamayı anlatan başka bir güzel manzûmesi daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 480

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 309

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 158

4) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 291

5) El-A’lâm cild-8, sh. 238

YÛSUF BİN ABDÜRRAHMÂN

Fıkıh ve usûl âlimlerinden. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebü’l-Mehâsin, lakabı Muhyüddîn’dir. İbn-ül-Cevzî ismiyle tanınmıştır. 580 (m. 1185)’de Bağdad’da doğdu. 656 (m. 1258) senesinde vefât etti. Ayrıca tefsîr ve hadîs ilminde de âlim, vâ’iz ve şâirdir. Önce babasından, sonra; Yahyâ bin Bûş, Zâkir bin Kâmil, İbn-i Kuleyb, Ebû Mensûr Abdullah bin Abdüsselâm, İbn-ül-Ma’tûş ve Ebü’l-Hasen bin Muhammed bin Yeîş’den ilim öğrendi, hadîs-i şerîf dinledi. Vâsıt’ta Ali bin Bâkıllânî’den kırâat ilmini ve kırâat-i aşereyi öğrendi. On yaşından sonra, Şeyh Ziyâüddîn Abdülvehhâb bin Sekine ona icâzet verip, hırka giydirdi. Fıkıh, usûl, hılâf ilimlerinde iyi yetişti. Daha küçük yaşta iken babasının yerine va’z etmeye başladı.

İbn-i Sâî onun için şöyle demiştir: “Yûsuf bin Abdürrahmân, İbn-üd-Dâmigânî’nin yanında bulundu. Bağdad tarafında hisbe vazîfesi aldı, umûmî vakıflara nezâret ve Sultan Câmiî vakfına nezâret vazîfeleri yaptı. Sonra bu vazîfelerden ayrılıp, evinde va’z ve ders verdi. Bundan sonra bir müddet daha hisbe vazîfesi yaptı. O, faziletli, meşhûr ve büyük bir âlim idi. Daha küçük yaşından i’tibâren çok ni’metlere ve Allahü teâlânın ihsânına kavuştu. Babası onunla çok ilgilendi. Ona hadîs-i şerîf dinletti. Va’z verilmesini öğretti, yetiştirdi. O da bildirilenlere tam uydu, saadete kavuştu.”

Daha o onyedi yaşında iken babası vefât etti. Babasının yerine va’z etti. Fıkıh dersleri verdi. Halife onu sevip çok alâka gösterdi. Hattâ ölünce cenâzesini onun yıkamasını vasıyyet etti. Onu çevredeki meliklere elçi olarak gönderdi. Çok mal kazandı. Dımeşk’da bir medrese yaptırdı. Medresenin masrafını karşılamak üzere vakıf kurdu. Ayrıca Bağdad’da bir medrese inşâsına başlattı, fakat tamamlanamadı.

Bağdad’ın Harbiye mahallesinde Kur’ân-ı kerîmin öğretilmesi için bir medrese (Dâr-ül-Kur’ân) yaptırdı. Sonra Müstensıriyye’de müderrislik yaptı. Hülâgu askeri tarafından şehîd edilinceye kadar bu vazîfeyi yaptı. Moğol İmparatoru Hülâgu’nün Bağdad’ı istilâsı sırasında onu da üç oğluyla birlikte şehîd ettiler.

Hanbelî mezhebi âlimlerinden idi. İmâm-ı Zehebî onun hakkında şöyle demiştir: “O, Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinde derin âlim, çok ilmî mes’ele ezberlemiş, emsalini geçmiş bir âlim idi.” Akıllılığı meşhûr ve vakûr bir âlim idi. Muhammed bin Sekrân şöyle anlatmıştır: Vefâtından sonra onu rü’yâmda gördüm. “Allahü teâlâ sana ne muâmele yaptı” dedim. “Şehîd olarak affedildik dedi.”

Yûsuf bin Abdürrahmân’dan; Abdüssamed bin Ebi’l-Ceyş, Hâfız Ebû Abdullah Muhammed bin el-Kesâr, Ed-Dimyâtî, İbn-i Zâhiri, Ebü’l-Fadl Abdürrezzâk bin el-Fûtî icâzet yoluyla rivâyette bulundular. Ondan en son rivâyette bulunan Zeyneb binti Kâmil el-Makdisî’dir.

Eserleri şunlardır: “Meâdin-ül-İbriz fî tefsîr-i Kitâb-il-azîz”, “Ez-Zeheb-ül-Ahmed fî mezheb-il-Ahmed”, “El-İzâh Likavânîn-il-İstilah fil-Cedel” ve şiirlerini içine alan bir dîvânı vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 307

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 286

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 555

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 258

5) Târih-i Ulemâ-i Müstensıriyye cild-1, sh. 148

YÛSUF BİN MUHAMMED (İbn-i Nahvî)

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Fadl olup, İbn-ün-Nahvî ismiyle tanınmıştır. Tilemsan'da yetişen evliyâ ve âlimlerdendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 513 (m. 1119) senesinde Tunus'un Tevzer şehrinde Benî-Hamîd kal'asında vefât etti. Kabri meşhûr olup, ziyâret edilmektedir. Fıkıh, hadîs ve tasavvuf ilminde âlimdir. Bilhassa i'tikâd ve fıkıh ilminde derin bilgi sahibiydi. Ebû Abdullah el-Mâzirî'den, Ebû Zekeriyyâ eş-Şakrâtısî'den, Abdülcelîl er-Rebî'den ilim öğrendi. Sahîh-i Buhârî'yi, Ebü'l-Hasen el-Lahmî'den okudu. Bu hocasıyla karşılaşınca, yanına gelmesinin sebebini sordu. O da; "Yazmış olduğun Tebsira adlı eserin bir nüshasını yazmak için geldim" deyince, hocası Lahmî; "Bizim ilmimizi Magribe götürmek istiyorsun" dedi. Bu eseri ondan tamamen okuyup bitirdi. 494 (m. 1100) senesinde Fas'a gitti. Orada Ebû Mûsâ ondan ders aldı. Şîrâzî'nin fıkha dâir "Lum'a" adlı eserini okuyup, ezberledi. Kendisinden ilim öğrenen zâtlardan biri de. Kâdı Ebû İmrân Mûsâ bin Hammâd es-Sanhâcî'dir.

Yûsuf bin Muhammed hazretleri, ilmiyle amel eden, faziletli bir âlim idi. Şüpheli lokmadan son derece sakınır, helâl lokma yemeye çok dikkat ederdi. Tevzer'den getirilenlerden başka birşey yemezdi. Kâdı Ebû Abdullah Muhammed bin Ali bin Hammâd şöyle demiştir: "O bizim beldemizde, ilim ve amel bakımından İmâm-ı Gazâlî hazretleri gibi bir âlimdir. Allah korkusundan titrer ve çok namaz kılardı. Namaz kılarken kendinden geçer, hiçbir şeyin farkında olmazdı. Birgün evinde onu namaz kılarken gören bir misâfir, namazda kendinden geçtiğini görünce, oğluna; "Babanızla ilgileniniz" dedi. Oğlu; "O namaza durduğu zaman, hiçbir şey duymaz ve hissetmez" dedi. Lâmbayı yüzüne yaklaştırıp hâline baktılar; kendisini o kadar Hakka vermişti ki, çevresindekilerden tamamen habersizdi. Duâsı pek makbûl bir zât idi. Kendisini incitenler, derslerine mâni olmak isteyenler felâkete düşmüşlerdi, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin İhyâ-u ulûmüddîn adlı eserini çok severdi. Kıymetli ve sağlam bir eser olduğunu bildirirdi. Zamanında, İmâm-ı Gazâlî hazretlerine hased edenler, İhyâ'nın toplatılıp yakılması için faaliyete geçtiler. Her beldeye mektûp gönderip, toplatılmasını istediler. Ayrıca yanlarında olmadığına dâir halka yemîn ettiriyorlardı. Bu iş için bir mektup da Yûsuf bin Muhammed hazretlerinin bulunduğu yere gelmişti. Bu haberi alınca, böyle bir hareketin çok yanlış ve büyük bir hatâ olduğunu bildiren bir mektûp yazıp sultâna gönderdi. Bir taraftan da, bir Ramazan ayında hergün bir cüz yazdırmak sûretiyle, ihya'yı otuz cüz hâlinde yazdırdı. Ömrümde, bundan başka kitabı daha çok seveceğimi zannetmiyorum derdi. Bulunduğu beldede toplama işine yeni başlanmamıştı. Böyle bir belânın gelmemesi için duâ ediyordu. Bu sırada yapılan işin yanlış ve fitne olduğunu yazıp sultâna gönderdiği mektûbuna bir cevap geldi. Bu işten vazgeçildiği bildiriliyordu. Ayrıca böyle yanlış bir işe ve fitneye sebeb olan kimsenin, şöyle bir rü'yâ gördüğü de bildirilmişti: "Bu işe sebeb olan kimseyi, rü'yâsında elinde ateşten mızrak olan bir atlı korkutarak uyandırdı. Bu korku ile bir müddet uykusu kaçtı. Sonra yine uyudu, tekrar aynı rü'yâyı görüp, korkuyla uyandı. Birkaç defa böyle oldu. Adam, şeytandan Allaha sığınırım deyince, elinde ateşten mızrak olan atlı, ben meleğim, neden böyle bir işe kalkışıyorsun? O sâlih zâtın söylediğine karşı çıkıyorsun, dedi."

Âlim ve zâhid bir zât olan Ebü'l-Hasen bin Harezhem şöyle anlatmıştır: "Babam bana Yûsuf bin Muhammed hazretlerine hürmet etmemi ve nerde görürsem, hattâ günde yüz defa bile karşılaşsam elini öpmemi, tavsiye ve tenbîh etmişti. Birgün beni, duâsını almam için onun huzûruna gönderdi. Bir akşam vakti yanına gittim. Ezan okudu ve ikâmet etti. Beraber akşam namazına durduk. Namaza durmak için tekbir alırken baktım, titremesinden omuzundaki elbise sallanıyordu. Allah korkusundan öyle titriyordu ki, titremesinin sesi işitiliyordu. Duâsını alıp eve döndüm. Babama dedim ki, akşam namazını, bu beldedeki insanların kıldığı vakitten önce kıldı dedim. Babam; "Sen Allahü teâlânın evliyâ bir kuluyla görüştün. O, namazı tam vaktinde kıldı. Bu belde halkı, akşam namazını geciktirerek kılıyorlar" dedi. Sonra anneme; "Ben o zâtın duâsı sebebiyle çok berekete kavuştum. Bu çocuğun da, onun duâsı ile berekete kavuşmasını umuyorum" dedi.

Duâsı makbûl, yanında bulunanlara karşı kerem sahibi bir zât idi. Birgün bir talebesi, ona selâm vermek ve müsâfeha etmek için yanına yaklaşmıştı. Bu sırada yazı yazmak için kullandığı mürekkeb şişesini devirdi. Yûsuf bin Muhammed hazretlerinin üzerine döküldü. Üstündeki beyaz elbise boya ile lekelendi. Talebe çok utandı ve mahcûb oldu. Bunun üzerine talebesinin üzülmemesi için; "Ben bu elbiseyi hangi renge boyayayım diye düşünüyordum. Şimdi oldu, bu mürekkebin renginde boyansın" deyip elbiseyi boyacıya gönderdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 334

2) Neyl-ül-ibtihâc (Dîbâc kenarında) sh. 349

3) El-Büstân fî zikri evliyâi vel-ulemâi Tilemsân sh. 399

4) El-A'lâm cild-8, sh. 247

5) Brockelmann Gal cild-1, sh. 316 Sup cild-1 sh. 473

YÛSUF-İ KÂMİTÎ

Evliyânın büyüklerinden. Yûsuf-i Kâmitî, apaçık kerâmetler ve hârikalar sahibi idi. Sirâc şöyle anlatır: "Rivâyet edildi ki, Yûsuf-i Kâmitî bir sabah erkenden Şam'da bir caddeden geçerken, onu sevenlerden birisi, elini bu zâtın elbisesine sürüp, sonra elini bereketlenmek için yüzüne, gözüne sürdü. Bu zâtı sevmeyenlerden ve büyüklüğünü inkâr edenlerden birisi, o sırada dükkânını açıyordu. Bu hâli görüp Yûsuf-i Kâmitî'yi çok seven o kimseye; "Elin necs (pis) oldu. Çünkü o iyi birisi değil!" dedi. Yûsuf-i Kâmitî'yi çok seven o zât cevap vermeyip sustu. Ertesi gün yine aynı vakitte, Yûsuf-i Kâmitî oradan geçiyordu. Onu sevmiyen aynı dükkânın sahibine uğradı. "Bu gece bizim hâlimizi, makamımızı gördün mü?" buyurdu. O kimse koşarak gelip Yûsuf-i Kâmitî'nin ellerine sarıldı. Hiçbir şey konuşamıyordu. Kendinden geçip, bayılarak yere düştü. Evine götürdüler. Üç gün sonra kendine gelebildi.

Kendisine; "Sana ne oldu ki bu hâle düştün?" diye soranlara şöyle anlatıyordu: "Hakaret ettiğim, büyüklüğünü inkâr ettiğim Yûsuf-i Kâmitî'yi rü'yâmda gördüm. Büyük bir denizin ortasında, o zamana kadar hiç görmediğim çok güzel elbiseler içinde idi. Karada durur gibi deniz üzerinde duruyor, abdest alıyordu. Deniz üzerinde durduğu hâlde batmıyordu. Yüzü öyle güzel idi ki, ondördüncü gecesindeki ay gibi parlıyordu. Bu rü'yâdan sonra anladım ki, o zât, evliyâdan büyük bir zât olup, onun hakkında benim daha önceki düşüncelerim hep yanlış imiş. Önceki hâlime pişman oldum." Bu kimse, tövbe edip Yûsuf-i Kâmitî'nin talebelerinden oldu."

Yine Sirâc anlatır: "Dedemin yakınlarından birinin bir oğlu vardı. Bu çocuk, yaratılış bakımından ve ahlâk bakımından çok güzel ve kıymetli idi. Bir zaman bu çocuk, çâresi bulunmayan şiddetli bir hastalığa yakalandı. Her ne yaptılar ise de derdine deva bulamadılar. Nihâyet ba'zı kimseler bu zâta; "Yûsuf-i Kâmitî'ye git! O belki bir çâre bulur. O çok yüksek bir zâttır" dediler. O da, kalkıp Yûsuf-i Kâmitî'nin yanına geldi. Onu kalabalık bir cemâatin ortasında buldu. Orada bulunanlar ona suâller sorup, cevap alıyorlardı. Bu kimse, son tarafta bir yere oturdu. Fakat onun hâlinden haberdar olan Yûsuf-i Kâmitî, eliyle işâret ederek ve ismi ile hitâb ederek; "Ey filân! Allahü teâlânın izni ile oğlunuzun yanına varınız, Onu alıp bir ara bize uğrarsınız" buyurdu. O çocuğun babası şöyle anlatır: "Yûsuf-i Kâmitî böyle söyleyince hemen geri evime geldim. Oğlumun sapasağlam olduğunu, eski hastalığından hiçbir şey kalmadığını gördüm. Öyle ki, nerdeyse onu tanıyamıyacaktım. Gözlerime inanamıyordum. "Ey oğlum! Allahü teâlâ, Yûsuf-i Kâmitî'nin bereketi ile bize afiyet verdi" dedim. Oğlum da; "Ben de nasıl iyi olduğumu anlayamadım. Hastalığın verdiği hâlsizlik ile kendimden geçerek uyumuştum. Uyandığımda hiçbir şeyimin kalmadığını hissettim. Şimdi işte gördüğünüz gibiyim" diyordu. Tanıdıklar ve komşular da gelip bu hâle çok hayret ve teaccüb ettiler."

Şam'da Şeref-ül-akta' diye bilinen bir genç vardı. Babası da, meşhûr ve büyük bir tüccâr idi. Bu tüccâr, oğlunu evlendirdi. Çok iyiliklerde bulundu. Bu genç gittikçe hırcınlaşarak, aksileşen bir hâl alıyordu. Atılgan idi. Sokakta rastladığı kimselerin sarıklarını, elbiselerini zorla alır, etrâfına sıkıntı verirdi. Babası kendisine her ne kadar çok nasihat etti ise de kabûl ettiremedi. Bir türlü uslanmıyordu. Babası, oğlu kimin bir şeyini almış ise iade eder, o şey telef olmuş ise öderdi. "Bu miskin çocuk uslanmıyacak galiba, eli kesilmeden evvel ölmeyecek. Ya'nî hırsızlık yaptığı için kendisine elinin kesilmesi cezası verilecek" derdi. Nihâyet bu tüccâr birgün vefât etti. Bundan sonra daha da azgınlaşan genç, nihâyet bir yolkesici olup çıktı. Artık eşkiya idi. Bu yolda arkadaşları da vardı. Birgün reîsleri olan eşkiya buna dedi ki: "Arkadaşlarınızdan birisini çok zayıf görüyorum. Sultânın adamlarından birinin eline geçse, az bir zorlama ile bizi açığa verir. Aramızdan ayırsak yine bizi ele verir. Yine bizim için tehlikeli olur. En iyisi sen onu tenhâ bir yerde öldür!" Eşkıyâbaşının bu emri karşısında, Şeref-ül-akta' diye bilinen o kimse, bildirilen şahsı ta'kîb etmeye başladı. Bundan sonrasını kendisi şöyle anlatır: "Issız bir yerde bir fırsatını bulup, o eşkiya arkadaşımızı öldürdüm. Reîsin yanına geldiğimde durumu kendisine anlattım. Reîs bu sefer de; "Cesedi görenler tanırlar ve bizim öldürdüğümüz anlaşılır. Yüzünün derisini soy, burnunu da kes ki tanınmasın" dedi. Ben tekrar gidip bildirileni yaptım. Evime geldiğim zaman, öldürdüğüm kimsenin hanımı ve çocukları bana gelip onun halinden sordular. Ben, gelecek dedim. Fakat, sanki içime bir ateş düşmüştü. Yaptıklarıma pişman oldum. Tövbe ettim. Yûsuf-i Kâmitî hazretlerinin talebelerinden olmaya, âhirete yarar işler yapmaya niyet ettim. Yûsuf-i Kâmitî'nin yanına geldim. Hiç yanından ayrılmıyordum. O nereye gitse, ben de oraya gidiyordum. Başbaşa kaldığımız bir gün bana karşı; "Arkadaşını öldür, yüzünün derisini soy, burnunu kes, ondan sonra da buraya gel. Bu nasıl oluyor?"

dedi. Ben hayretler içerisinde, binbir mahcubiyyet, kırıklık ve pişmanlık içinde buyurduklarını dinliyordum. Başımı önüme eğip çok pişman olduğumu, tövbe ettiğimi, bundan sonra sâlih âmeller işlemeğe, sâlihlerin sohbet ve hizmetlerinde bulunup hiç ayrılmamaya, kötü yollara düşmemeye, insanlara sıkıntı vermemeye, sâlihler gibi olmaya kat'î olarak karar verdiğimi bildirdim. Bunun üzerine; "Bizden hiç ayrılma! Kendini belli etmeden, o kimsenin ailesine, çoluk çocuğuna yardımda bulun" buyurdu.

Ben, gençliğin verdiği heyecan ve kötü arkadaşların te'sîriyle babamın sözlerini dinlemeyip onu üzdüğüm, kötü yollara düşüp eşkiyalara karıştığım, o cinâyeti işlediğim, hayatımın baharı olan gençliğimi uygunsuz işlere harcadığım için ömrüm boyunca üzüntü ve pişmanlık içinde yaşadım. Göz yaşları içinde Allahü teâlâya yalvararak, akıbetimin iyi olması için duâ ve niyazda bulundum."

Yine rivâyet olunmuştur ki, Yûsuf-i Kâmitî'nin gidip geldiği; evinde yemek yediği bir zât vardı. Şam dışında bir handa kalıyordu. Bu zât bir türlü Yûsuf-i Kâmitî'ye talebe olmuyordu. Bir gece, ayı, yıldızları, gökyüzünün güzelliklerini seyretti. Kalbinde bir değişiklik, bir incelik hissetti. Allahü teâlânın ni'metlerinden gâfil olduğunu düşündü. Tövbe etti. Sabah olunca, Yûsuf-i Kâmitî bunun yanına geldi. Bu da geceki hâlini anlattı.

Yûsuf-i Kâmitî; "Yalan söyleyen çirkin ve zelîl olsun!" buyurdu. O zât "Âmin" dedi. Bir müddet sonra, o zâtın yanına kötü insanlar geldi. O da bunların te'sîriyle, tövbe etmeden önceki hâline döndü. Sabah olunca, Yûsuf-i Kâmitî gelerek buna; "Ey zavallı! Sana yazıklar olsun: Biz sana, yalan söyleyen çirkin ve zelîl olsun demedik mi? Sen de buna "Âmin!" demedin mi? Çok zarar edeceksin. Hüsrana düşeceksin. Sermâyeni kaybedeceksin. Yatak üzerinde bir sene kalacaksın" dedi. Nitekim kısa zaman sonra bu kimsenin işleri bozuldu. Hanımı vefât etti!

Çocukları onu terketti. Kendisi, hayır sahiplerinin elinde kaldı. Çok şiddetli bir hastalığa yakalandı. Bir sene boyunca yataktan hiç kalkmamak üzere hasta yattı. Sonra yakınlarına; "Beni, Yûsuf-i Kâmitî'nin geçeceği; yolun üzerine yatırınız" dedi. Onlar da, Yûsuf-i Kâmitî'nin geçeceği yol üzerine bunu yatırdılar. O da, oradan geçerken bunu gördü. Yanında durup;

"Ey filân! Kendini, hâlini nasıl buluyorsun?" dedi. "Ey efendim! Tövbe üzereyim. Tövbe ettim" dedi. Yûsuf-i Kâmitî; "Şimdi tövbe ediyorsun. Yine tövbenden döneceksin değil mi?" buyurunca; "Hayır! Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, tövbemden dönmiyeceğim" dedi. Yûsuf-i Kâmitî; "Allahü teâlâdan dilerim ki, seni bu hâlden eski sıhhatine kavuşturşun ve hâlini hayra tebdil eylesin (çevirsin!)" buyurup gitti. Bundan sonra, bir senedir hiç ayağa kalkamamış olan bu kimse ayağa kalkıp evine gitti. O hastalığından hiçbir eser kalmadı. Yûsuf-i Kâmitî'nin duâsı bereketi ile sayısız ni'metlere kavuştu. Onun önde gelen talebelerinden oldu.

Yûsuf-i Kâmitî (radıyallahü anh), 657 (m. 1259) senesinde vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 292

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 289

ZAHÎRUDDÎN BUHÂRÎ (Muhammed bin Ömer)

Meşhûr Hanefî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ömer bin Muhammed en-Nevhâbâdî el-Buhârî'dir. Lakabı Zahîruddîn'dir. 616 (m. 1219) senesinde doğup, 683 (m. 1284) târihinde vefât etti. Buhârâ'ya bağlı bir köy olan Nevhâbâdlıdır. Onun için Nevhâbâdî denir. Şems-ül-eimme Kerderî ve Muhammed bin Muhammed Ömer'in yanında âlim oldu. Ebû Abbâs Ahmed bin Saati onun yanında ilim ile meşgûl oldu. Ebü'l-Alâ Farâdî de onun derslerinden istifâde etti. Zahîruddîn Buhârî Dımeşk'a gitti, Bağdad'da dersler verdi. Muzafferuddîn bin Saatî, Zahîruddîn Nevhâbâdî'nin yanında kaldı. Zahîruddîn'in yazdığı eserleri kendisinden okudu. Zahîruddîn'in medresede yardımcısı idi. Zahîruddîn (radıyallahü anh) Bağdad'dan ayrıldığı zaman, Müstensıriyye'de onun yerine müderris olarak görevlendirildi.

Eserleri:

1. Keşf-ül-ibhâm li-def-il-evhâm: Bu eserini 668 târihinde Müstensıriyye'de yazmıştır. 2. Keşf-ül-esrâr: Usûl-i fıkha dâirdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Ulemâ-i Müstensıriyye cild-1, sh. 127

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 183

3) Cevâhir-ül-mudiyye cild-2, sh. 104

4) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprü zâde) sh. 108

ZAHÎRUDDÎN-İ HÂREZMÎ (Ahmed bin İsmâil)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Muhammed bin Aydoğmuş et-Tümürtâşî el-Hârezmî olup, künyesi Ebû Muhammed ve Ebü'l-Abbâs, lakabı Zahîruddîn'dir. Doğum târihi kat'î olarak bilinmeyen Zahîruddîn Hârezmî, 601 (m. 1204) senesinde vefât etti. Vefât târihine dâir başka rivâyetler de vardır. Harezm'de yetişen Hanefî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Zâhiruddîn Ahmed bin İsmâil (radıyallahü anh) orada müftî idi. Fetvâ verirdi. Darda kalanların, müşkili olanların sığınağı idi. Ahkâm-ı İslâmiyyenin bütün inceliklerine vâkıf idi. Herkesin kendisini sevip saydığı çok yüksek bir zât idi. Câmi'us-sagîr liş-Şeybânî, Fetevâ-i Tümürtâşî, Ferâid-üd-Tümürtâşî, Kitâb-üt-terâvih gibi kıymetli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 167

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 89

3) El-A'lâm ald-1, sh. 97

4) Fevâid-ül-behiyye sh. 15

5) Keşf-üz-zünûn sh. 1221, 1246, 1403

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1086

ZENGÎ ATÂ

Türkistan evliyâsının büyüklerinden. Ahmed Yesevî hazretlerinin ilk hocası Arslan Baba'nın torunlarındandır. Ahmed Yesevî'nin dört halîfesi vardı. Bunlar, Mensûr Atâ, Saîd Atâ, Süleymân Atâ, Hakîm Atâ veya son ikisinin aynı şahıs olma durumunda, Süleymân Hakîm Atâ adlarını taşıyorlardı. Mensûr Atâ, Ahmed Yesevî hazretlerinin hocası Arslan Baba'nın oğlu idi. İlk terbiyesini babasından aldı. Ahmed Yesevî hazretlerinin terbiyesine teslim edildi Zâhirî ve bâtınî ilimlerde âlim oldu. Mensûr Atâ'nın 594 (m. 1197) yılında vefâtında, oğlu Abdülmelik Atâ halîfesi oldu. Abdülmelik Atâ'nın da çok geçmeden vefât etmesi üzerine, oğlu Tâc Hoca babasına halîfe oldu. Tâc Hoca, 596 (m. 1199) yılında vefât etti. Zengî Atâ, Tâc Hoca'nın oğlu idi.

Zengî Atâ, uzun yıllar dede ve babasından zâhir ve bâtın ilimlerini öğrendi. Ahmed Yesevî hazretlerinin halifelerinden Hakîm Atâ'nın hizmetine girdi Onun yüksek ilim ve feyzinden istifâde etti. Taşkent'te ikâmet eder, Taşkent halkının hayvanlarına çobanlık yapardı. Hocası Hakîm Atâ, 582 (m. 1186) yılında vefât edip, Harezm'de Akkurgan'a (Bağırgan'a) defnedildi. Onun en meşhûr halîfesi olan Zengî Atâ, Hakîm Atâ'nın hanımı Anber Ana ile evlendi. Hâdise şöyle oldu:

Hakîm Atâ biraz esmerceydi. Birgün Anber Ana'nın kalbinden; "Keşke kocam siyah olmasaydı" şeklinde bir düşünce geçti. Hakîm Atâ, onun bu düşüncesini Allahü teâlânın izniyle anlayıp; "Sen beni beğenmiyorsun ama, benden sonra dişinden başka beyaz yeri olmayan bir karaya düşeceksin!" dedi. Anber Ana, bu düşüncesine çok ağlayıp tövbe etti ise, de, Allahü teâlânın o sevgili kulu dilek dilemiş, iş işten geçmişti. Hakîm Atâ vefâtına yakın, Harezm'de ilim tahsil etmekte olan oğulları Muhammed Hoca ile Asgar Hoca'yı çağırttı. Onlara; "Ölümden sonra gün doğusundan kırk ebdâl gelecek, içlerinde gözü zayıf ve ayağı aksak bir kara ebdâl vardır. İddeti bitince, ananızı onunla evlendirirsiniz" dedi. Gerçekten vefâtından bir müddet sonra, bahsedilen kırk mübârek kimse geldi. İçlerinden biri arkada kalmış idi. Tariflere uygun olan o mübârek kimse Zengî Atâ idi. Zengî Atâ, aslında Taşkent taraflarında çobanlıkla meşgûl olurdu. Kalın dudaklı, dişlerinden başka beyazı olmayan, oldukça esmer bir kimse idi. Anber Ana'nın iddet müddeti (kocası ölen veya kocasından boşanmış olan kadının, ikinci bir nikâh akdinden önce, dinimizce beklemesi gereken zaman) bitince, bir yakınını gönderip nikâh taleb etti. Anber Ana kabûl etmeyip; "Ben Hakîm Atâ'dan sonra kimseye varmam. Hele böyle siyah bir kimseye!" deyip reddetti. Bu esnada boynu tutuldu. Yüzünü çeviremez oldu. Çok sıkıntı çekti. Zengî Atâ'ya durum haber verildi. Zengî Atâ adam gönderip; "Bilmez misin ki, birgün hatırından; "Keşke Hakîm Atâ esmer olmasaydı" düşüncesi geçmişti de, Hakîm Atâ kerâmetle bunu bilip; "Yakında benden siyaha eş olursun" demişti" dedi. Anber Ana, takdîrin böyle olduğunu anlayıp, ağlayarak nikâha rızâ

gösterdi. Nikâha râzı olur olmaz da, boynu eski hâline döndü. Zengî Atâ ile evlendiler. Çocukları oldu. Soylarından sâlih kimseler, evliyâ ve âlimler yetişti.

Zengî Atâ, Taşkent dağlarında çobanlık yapar, ailesinin geçimini çobanlıktan aldığı ücret ile te'min ederdi. Hayvanları kırlarda otlatırken namazlarını kılar, namazdan sonra da Kur'ân-ı kerîm okur, Allahü teâlâyı zikrederdi. Kırda otlamaya bırakılan hayvanlar onun etrâfını çevirirler, otlamayı bırakıp onu dinlerlerdi. Akşam da yakmak için topladığı odunları sırtına yüklenir, evine götürürdü. Birgün tam topladığı odunları yükleneceği sırada, yanına dört genç geldi. Selâm verdiler. Selâmlarına cevap verip hâl, hatır sordu. Buhârâ medreselerinde zâhirî ilimleri tahsil ettiklerini, ancak, bâtınî ilimleri tahsil edebilecekleri mübârek bir kişiyi aradıklarını arzettiler. Zengî Atâ: "Durun sizi irşâd edecek zâtın nerede olduğunu size haber vereyim" dedi. Gençler çok sevindiler. Yüzünü dört bir tarafa çevirip kokladı ve sonra da; "Sizin bu ilimde nasîbiniz, bizden başkasında değildir" buyurdu. Bu dört genç, Zengî Atâ'nın daha sonra dört büyük halîfesi olacak olan, Uzun Hasen Atâ, Seyyid Atâ, Sadr Atâ ve Bedr Atâ'dan başkası değildi. Zengî Atâ'nın sözüne ilk önce inanan Uzun Hasen Atâ ile Sadr Atâ oldu. Bu sebepten de ilk kemâle gelenler de onlar oldu. İçlerinden Seyyid Ahmed Atâ ile Bedr Atâ, iyi şeyler düşünmediler. Seyyid Atâ, "Ben, hem Peygamberin (aleyhisselâm) torunu olayım, hem mektep medrese görmüş olayım da, gelip bu garîb çobanın talebesi olayım" diye düşündü, ama arkadaşlarından da ayrılmadı. Onun bu gurûru yolunu kapadı. Çektiği bütün sıkıntılar boşa gitti. Durumunda hiçbir ilerleme görülmedi. Seyyid Atâ, bu hâlini anlayıp, Zengî Atâ'nın kendisine kırıldığını hissetti. Zengî Atâ'nın hanımı Anber Ana'ya gidip yalvardı. Kendisine şefaatçi olmasını istedi. Anber Ana, kendisine yardımcı olacağını va'd edip; "Sen bu gece siyah bir keçeye sarınıp Zengî Atâ'nın yolu üzerine yat, seher vakti namaz için çıktığı zaman seni o hâlde görüp acısın" dedi. O gece Anber Ana, Zengî Atâ'dan Seyyid Ahmed Atâ'nın özrünü kabûl etmesini istirhâm etti. Zengî Atâ da, Seyyid Atâ'yı affettiğini söyledi. Seher vakti, namaz için dışarıya çıktığı zaman, yolu üstünde siyah birşeyin yattığını fark etti. Ne olduğunu anlamak için ayağı ile dokundu. O anda, siyah keçenin içinde sarılı olan Seyyid Atâ, yüzünü Zengî Atâ'nın ayağına sürerek affını diledi. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) mübârek torununa ayağıyla dokunmasına çok üzülen Zengî Atâ, gönlünü almak için Seyyid Atâ'ya çok iltifâtlar etti. Seyyid Atâ, o anda kemâle geldi.

Zengî Atâ'nın diğer halifesi Bedr Atâ'nın esas ismi Bedreddîn Muhammed idi. Asıl ismi, Sadreddîn Muhammed olan Sadr Atâ ile Buhârâ Medresesi'nde aynı hücrede kalırlardı, ilimleri aynı, dereceleri beraberdi. Zengî Atâ'ya talebe olduktan sonra, Sadr Atâ yükselirken, Bedr Atâ eski seviyesinin bile altına düşmüştü. Bu hâlin farkına varan Bedr Atâ, üzüntüsünden hüngür hüngür ağlayarak Anber Ana'ya geldi, hâlini anlattı. Anber Ana da, münâsip bir zamanda Zengî Atâ'ya, Sadr Atâ'nın hâlini arz etti. Zengî Atâ, onun tövbesine çok sevinip tebessüm etti ve; "Benimle ilk karşılaştıkları zaman biz onları irşâd edebileceğimizi söyleyince, Bedreddîn içinden: "Bu deve dudaklı zenci mi bizi irşâd edecek?" diyordu. Şimdiye kadar feyzimizden istifâde edememesinin sebebi budur. Madem ki o tövbe etmiş, sen de şefaatçi oldun, onu affettim!" dedi. Bu hâdiseden sonra, Bedreddîn'in derecesi de Sadreddîn'in seviyesine yükseldi.

Zengî Atâ ile devam eden Ahmed Yesevî hazretlerinin yolu, Zengî Atâ'dan sonra, Seyyid Atâ ve Sadr Atâ vasıtasıyla devam etti. Seyyid Atâ, Hâce Azîzân (Ali Râmitenî Pîr-i Nessâc) ile sohbet etti. Sadr Atâ'nın halîfeleri daha uzun zaman Yesevîlik yolunu devam ettirdiler. Onun halifeleri, Eymen Baba, Şeyh Ali, Mevdud Şeyh şeklinde sıralanır. Mevdud Şeyh'in iki meşhûr halîfesi vardı. Bunlar; Hoca Abdullah ve Kemâl Şeyh idi. Hoca Abdullah'ın halîfesi Hadım Şeyh, onun da hâlifesi Cemâlüddîn Buhârî'dir. Reşahât sahibi, Cemâlüddîn Buhârî'den nakil yapmaktadır. Zengî Atâ, 656 (m. 1258) yılında, Şaş (Taşkent) yakınlarında, Semerkant yolunun onbirinci kilometresinde Zengî Atâ köyünde vefât edip, oraya defnedildi.

Zengi Atâ'nın kabri herkes tarafından bilinir ve ziyâret edilirdi. Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri; "Ne zaman Zengî Atâ'yı ziyârete gitsem, kabrinden "Allah! Allah!" sesleri işitirim" buyururdu. Allahü teâlâ hepsinden râzı olsun.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hakîm Atâ Kitabı

2) Hazinet-ül-Asfiyâ

3) Cevâhir-ül-ebrâr min emvâc-il-bihâr (Hazinî)

4) Reşahât ayn-el-hayât

ZEYD BİN HASEN EL-YEMENÎ

Yemen'de yetişen Şafiî âlimlerinden. İsmi. Zeyd bin Hasen bin Muhammed bin Ahmed bin Meymûn bin Abdullah Abdülhamîd İbni Eyyûb el-Yemenî el-Fâyeşî'dir. 458 (m. 1066) senesi Şevval ayında Yemen'de doğdu. Ahmed, Ali, Kâsım isimlerinde çocukları vardır. Şafiî mezhebinin büyük âlimlerindendir. Yaşadığı devirde, Yemen diyarında yetişen fakîhlerin şeyhi, üstadı kabûl edilmişti. Tefsîr, kırâat, hadîs, lügat, nahiv, kelâm, fıkıh, hılâf, usûl-i fıkh ve hesâb ilimlerinde derin bilgisi bulunan bir âlimdir. Birçok defa hacca gidip Mekke'de bulundu. Hayâtı boyunca Yemen'de Ce'âmî denilen köyde ders verdi. 528 (m. 1134) senesi Receb ayında orada iken vefât etti.

O, birçok âlimden ilim öğrendi. Çok ilimde, yüksek bir âlim olarak yetişti. Kırâat ilmini, Mekke'de Ebû Ma'şer et-Taberî'den okuyup öğrendi. Fıkıh ilmini, Müşeyrık'te Es'ad bin Heysem'den, Seyr'de İshâk es-Sardefî'den, Zurâfe'de Ebû Bekr el-Muhâî ile Ya'kûb bin Ahmed'den, Tehâme'de İbn-i Abdüveyh'den, Mekke'de Hüseyn et-Taberî ile Ebû Nasr el-Bendenicî'den, Zî Eşrak beldesinde Hayr bin Yahyâ bin Mülâmis ve Mukbil bin Züheyr'den öğrendi. Ayrıca Zî Eşrak'ta İbrâhim bin Ebî Abbâd en-Nahâvi'den nahiv ve lügat ilimlerini öğrendi. Ühâze'de "En-Nizâm" kitabının sahibi Îsâ bin İbrâhim er-Rebî'den de Arab diline âit ilimleri öğrendi. Îsâ bin İbrâhim ve kardeşi İsmâil, lügat âlimlerinin en büyüklerinden idi.

Zeyd bin Yahyâ hazretleri, ilim öğrenmek için çok yer dolaştı. Bu sebeble ilmi çoğaldı ve faziletleri her yere yayıldı. Beşyüzü aşan kitabın içindeki ilimden çok şey topladı. Geceleri uyumaz, her gece zamanlarının çoğunu Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okuyup namaz kılarak geçirirdi. Şafiî mezhebinde "Tehzîb" isimli kıymetli kitabını yazdı. Birçok kimseler ondan fıkıh ilmini öğrendi. Çeşitli beldelerden gelen bu talebelerinin başlıcaları şunlardır: Yahyâ bin Ebi'l-Hayr el-İmrânî, Şeyh Hâfız ve fakîh Ali bin Ebî Bekr bin Hımyer bin Fadl Ömer bin İsmâil bin Alkame, Ömer bin Abdullah. Talebeleri ondan hiç ayrılmazlardı. O da talebelerine ve arkadaşlarına çok yakınlık ve sevgi gösterirdi. Bunlar, onun ahlâkının güzelliğinden, ilminin çokluğundan ve o memleketin sultânının iyiliğinden idi. Beldenin, sultânı, Es'ad bin Vâil isminde bir kimse olup, dedeleri harp ve şiddet zamanlarında cesâret ve sabır sahipleri idi. Bu sultan, bid'at fırkalarından uzak duruyor ve Ehl-i sünnet mezhebini yayıyordu. Bu sebepten sultan, Zeyd bin Hasen el-Yemenî'ye çok hürmet gösteriyordu. Beldesindeki insanların huzûr içinde yaşamaları için, ilim öğrenmelerini ve âlimlere saygı göstermelerini teşvik ediyordu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 85

2) Tabakâtü fukahâ-il-Yemen sh. 155

ZİYÂÜDDÎN MAKDİSÎ (Muhammed bin Abdülvâhid)

Büyük hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdülvâhid bin Ahmed bin Abdürrahmân Sa'dî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah olup, lakabı Ziyâüddîn'dir. 569 (m. 1173) senesi Cemâzil-âhır ayının beşinde Dımeşk'da doğup, 643 (m. 1245) senesi Cemâzil-âhır'in onsekizinde burada vefât etti. Ziyâüddîn Makdisî aynı zamanda büyük bir târih âlimidir. Onun, hadîs ve târih ilmindeki şöhreti her yere yayıldı.

Ziyâüddîn Makdisî, Dımeşk'da; Ebû Mecid Bâniyâsî, Hıdır bin Hibetullah bin Tâvûs, Ahmed bin Mevâzinî ve başkalarından, Mısır'da; Bûsırî, Fatıma binti Sa'd el-Hay ve orada bulunan bir cemaattan, Bağdad'da; İbn-i Cevzî, İbn-i Ma'tûş, İbn-i Sekine, İbn-i Ehdâr ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Yine, İsfehân'da Ebû Ca'fer Saydelânî ve onun tabakasındaki âlimlerden, Hemedân'da Abdülbâkî bin Osman'dan, Nişâbûr'da Müeyyed Tûsî'den, Merv'de Ebû Muzaffer bin Sem'ânî'den, Herat'da Ebû Ravh'dan hadîs-i şerîf dinledi. İlim için İsfehan'a iki kere yolculuk yaptı. İsfehân'da, anlatılamıyacak kadar çok şeyler dinledi ve öğrendi. Bizzat kendi hattıyla çok kitaplar yazdı. Beşyüzden fazla âlimden ilim alıp, bunları yazdığı gibi, çok şeyler öğrendiği Herat'da ve Merv'de bir müddet ikâmet ettiği söylenir. Silefî ve Şühde'den icâzet aldı.

İbn-i Neccâr der ki: "Bağdad, Nişâbûr ve Dımeşk'da ondan öğrendiklerimi yazdım. O, hadîs hâfızı olup, aynı zamanda hadîs ilmine göre sağlam ve güvenilir gibi meziyetlere sahiptir. Hadîs-i şerîfleri çok iyi bildiği gibi, hadîs-i şerîflerdeki râvîleri de gayet iyi tanırdı. Onun derlediği birkaç hadîs-i şerîf risalesi vardır. O, haramlardan, şüphelilerden çok sakınır, mübahların fazlasına rağbet etmezdi. Helâl şeylerde dahî ihtiyâtlı idi. Çok ibâdet ederdi. Allah yolunda muharebelere katıldı. Bu gözlerim, ilme olan rağbetinde, ahlâkında ve taşıdığı yüksek meziyetlerde onun gibisini görmemiştir.

Ömer bin Haceb de onun hakkında şöyle der: “Hocamız Ebû Abdullah (Ziyâüddîn Makdisî), hadîs-i şerîf ve diğer ilimleri ezberleme, hadîs-i şerîflerdeki güvenilirliği, dîne çok bağlılığı bakımından gördüklerim arasında bir tane idi. O, benim gibilerin hakkında medhine dâir söz söylemesinden çok yüksektir. O, rivâyet husûsunda çok dikkatli ve titiz hareket eder, rivâyetleri iyice araştırmadan i’timâd etmezdi. İbâdet etmekte çok gayretli idi. Allahü teâlâyı, O’nun azametini, büyüklüğünü ve âhıreti çok hatırlardı. Kulluğun, kişinin acizliğini, Allahü teâlâya muhtaç oluşunu idrâk etmek olduğunu hatırından çıkarmadığı için, dâima mütevâzi ve alçak gönüllü idi. Hadîs âlimlerinden bir cemâati, onun çok hadîs-i şerîf ezberlemesini ve zühdünü uzun uzadıya anlatırken gördüm.” “Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile sahibi İbn-i Receb, büyük âlim Zekî Berzâli’ye Ziyâüddîn Makdisi’yi sorduğunda, o; “Güvenilir, dağ kadar yüksek bir âlim, dînin emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınmak husûsunda çok dikkatli bir hadîs hafızıdır” cevâbını vermiştir.

Şeref Nablûsî; “Hocamız Ziyâüddîn gibisini görmedim” der.

Ebû İshâk Sarîfinî; “Ziyâüddîn, yolculukda da, mukim iken de benim yakın arkadaşım idi. Ondan çok fâideler gördüm. Hadîs ilmindeki geniş ve derin bilgisine şâhid oldum” dedi.

Hâfız Müzzî de; “O, hadîs-i şerîfleri çok iyi bilirdi. Zamanında emsalsiz bir âlimdi” demiştir.

Zehebî dedi ki: “O, hadîs ilminde hafızdır. Zamanında Ehl-i sünnetin en büyük âlimi, Şam’ın hâfızıdır (hadîs âlimidir). Güzel eserler yazmıştır. Hadîs ilmine göre cerh ve ta’dîl yapardı. Hadîs rivâyet edenlerin durumlarını çok iyi bilirdi. Vera’ sahibi ve dîne çok bağlı idi. Kaysûn denen yerin eteklerinde bir medrese yaptırdı. Hayır sahipleri o medreseye yardımda bulundular. Kendisi de bu medreseye kitaplarını vakfetti.”

Bunlardan başkaları da şöyle dedi: “O, hadîs ilmi ile meşgûl olanlar, fakirler, ihtiyâç içerisinde gelenler, yabancı ve kimsesizler için bir medrese yaptırdı. Bu medreseyi, eline maddî imkân geçtikçe, azar azar yaptırıyordu. Ba’zan elinde imkânı olmayınca, bir şeyler birikinceye kadar sabrediyordu. Bu medresenin inşâsında bizzat kendisi çalışıyordu.”

Eserleri: 1. El-Ahkâm, 2. El-Ehâdîs-ül-Muhtâre, 3. Fedâil-ül-a’mâl, 4. Menâkıb-ı Eshâb-ı hadîs, 5. Sıfat-ül-Cennet, 6. Sıfat-ün-Nâr, 7. Efrâd-üs-Sahîh, 8. Zemm-ül-müskir, 9. Mübîkât, 10. Kelâm-ül-emvât, 11. Şifâ-ül-alîl, 12. Kıssatü Mûsâ (aleyhisselâm), 13. Fedâil-ül-Kur’ân, 14. Er-Ruvât anil-Buhârî, 15. Delâil-ün-Nübüvve, 16. El-İlâhiyyât, 17. Fedâil-ül-cihâd, 18. En-Nehyü an Sebb-il-Eshâb, 19. El-Hikâyât-ül-müstetrifât, 20. Sebeb-i hicret-il-Mekâdise ilâ Dımeşk ve Kerâmât-ı meşâîhihî, 21. Etrâf-ül-mevduât, 22. El-Ehâdîs fî dürer-il-eser, 23. El-irşâd ilâ beyânı mâ eşkele min-el-mürsel fil-isnâd, 24. Tahrim-ül-gıybet, 25. El-Muvâfakât, 26. Turuk-ı hadîs-il-havd-in-Nebevî, 27. Ehâdîs-ül-harfî ves-savtî, 28. El-Emrü bi ittibâ-is-süneni, 29. Müsned-i Füdâle bin Ubeyd, 30. El-Emrâd vel-keffârât vet-tıb ver-rûkıyyât.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 263

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1405

3) El-Bidâye ven-nihâye cild 13, sh. 169

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 224

5) Fevât-ül-vefeyât cild-4, sh. 426

6) Keşf-üz-zünûn sh. 22, 1274, 1277, 1298

7) El-A’lâm cild-6, sh. 255

8) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 236

ZİYÂÜDDÎN MÂRÂNÎ (Osman bin Îsâ)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Amr olup ismi, Osman bin Îsâ bin Derbâs’tır. 516 (m. 1122) yılında Musul’un batısındaki Hedbân’da doğdu. Hedbânî, Mârânî, Mısrî, Kürdî nisbet edildi.

İslâmiyete hizmetlerinden dolayı Ziyâüddîn lakabı verildi. Seksen altı yaşlarında iken 602 (m. 1205) yılında Kâhire’de vefât edip Karâfe kabristanına defnedildi.

Küçük yaşta temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrenen Ziyâüddîn Mârânî, Erbil’de Hıdır bin Akîl’den, Şam’da

Ali İbni Asrûn'dan Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini tahsil etti. Ebü'l-Cüyûş Asâkir bin Ali'den hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. Şafiî mezhebinde zamanın ileri gelen fıkıh âlimlerinden oldu. Şafiî mezhebi usûl ve fürû' bilgilerini çok iyi bilirdi. Çeşitli yerlerde kadılık yaptı Mısır'da, kardeşi Kâdı'l-kudât Sadrüddîn Abdülmelik'in nâibi (yardımcısı) oldu. Cemâleddîn Haşterî'nin Mısır'da bir medrese yaptırarak emrine tahsis etmesi üzerine, medresede ders vermeye başladı, ölünceye kadar o medresede tâliblerine ders verip ilim öğretmeye devam etti. Onun vefâtından sonra medresesi, Mensûriyye Medresesi'ne dâhil edildi.

Allahü teâlânın dînini öğrenerek O'nun rızâsına uygun yaşamak ve O'nun kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak maksadıyla gece-gündüz demeden çalışan İslâm âlimlerinden olan Ziyâüddîn Ebû Amr Mârânî, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Allahü teâlânın râzı olmayacağı hiçbir işi yapmaz, O'nun rızâsına muhalif hiçbir sözü söylemezdi. Vaktini ilim öğrenmek, öğretmek, kitap yazmak ve ibâdet etmekle geçirirdi. Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Bu eserlerinden çoğu Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerine dâirdir. Ba'zıları şunlardır:

"Mühezzeb" kitabının şerhi "El-İstiksâ li-Mezâhib-il-ulemâ-il-fukahâ", fıkıh usûlü ile ilgili "Şerh-i Lûm'a", Ebû İshâk Şîrâzî'nin "Tenbîh" adlı eserinin şerhi. Bu eserlerden, "Mühezzeb" şerhi "El-İstiksâ"yı tamamlayamadan vefât etmiş, yirmi cilde yakını yazılmış olan bu eser yarım kalmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 337

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 128

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 110

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 242

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 7

6) El-A'lâm cild-4, sh. 212

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 408

HİCRİ SEKİZİNCİ ASRIN ÂLİMLERİ

ABDÜLAZÎZ BİN MUHAMMED (Kâdı İzzeddîn)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülazîz bin Muhammed bin İbrâhim bin Sâ'dullah bin Cemâ'a'dır. Künyesi Ebû Bekr olup, İzzeddîn lakabı ile tanınırdı. Babası Bedreddîn Ebû Abdullah, Şafiî âlimlerinin büyüklerinden ve Şam'ın Kâdı'l-kudâtı idi. Ailesi Hama'lıdır. "Kenânî", "Dımeşkî" ve "Mısrî" nisbetleri ile anılırdı. 694 (m. 1295) senesi Muharrem ayında Medreset-ül-Adiliyyet-il-kübrâ'da babasının evinde doğdu. Çok fazla bir ihtimâmla ve bolluk içinde yetiştirildi. Dînî terbiyesi ve ahlâkı üzerinde çok titizlikle duruldu. Hadîs ilmi tahsilinde gayretli bir zât oldu. Mısır'dan Şam'a kadar giderek çok hadîs-i şerîf dinledi. Şafiî mezhebinde derin bir âlim olarak yetişti. Babasının gözleri a'mâ olunca, yerine Celâleddîn, Mısır diyarının kadısı olarak ta'yin edildi. Kâdı İzzeddîn de, Beyt-ül-mâl idâresine ve husûsi işlerde ona vekâlet ederdi. Kâdı Celâleddîn vazîfede kaldığı süre içinde; Mısır'da İmâm-ı Şafiî hazretlerinin zâviyesindeki derslerin, Câmi-i Tûlûn'daki fıkıh ve hadîs derslerinin, Câmi-i Akmir'deki derslerin ve daha benzeri kıymetli işlerin idâresini Kâdı İzzeddîn'e bıraktı. 638 senesinde, Mısır bölgesine kadı olarak Abdülazîz bin Muhammed hazretleri ta'yin edildi. Yüksek bir şerefle bu vazîfesine devam etti. Kâdı'l-kudâtlık ve hatîblik vazîfelerini de yürüttü. 659 (m. 1261) senesine kadar, zaviye ve Câmi-i Tûlûn'daki vazîfeleri ile beraber bu işler kendi üzerinde kaldı. Bu târihte Sargatmuş'un idâreyi ele alması sırasında kadılıktan ve diğer işlerden ayrılıp sadece zaviyedeki ve Tûlûn Câmii'ndeki vazîfesine devam etti. 80 gün sonra tekrar kadılık vazîfesine döndü. Sargatmuş vazîfeden ayrılınca, istediği bütün görevler kendisine verildi. 666 (m. 1267) senesi Cemâzil-evvel ayında, Nizâmülmelik Emîr-ül-kebîr Yalbügâ, memleketin işlerini eline alınca, Kâdı İzzeddîn de bu görevlerinden kendiliğinden ayrıldı. Emîr Yalbügâ, evine kadar gelip rica etti. Bunun üzerine, Zâviye-i İmâm-ı Şafiî, Tûlûn ve Akmer câmilerindeki görevlerine devam etti. Hac zamanlarında kadılık ile ilgili görevlerinden ayrılırdı. Birgün fakirin birisi, rü'yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Resûl aleyhisselâm; "Filân bizi yalnız bıraktı" diyordu. Fakir, bu durumu Kâdı İzzeddîn'e haber verdi. O da rü'yâsında gördü ki, babası kendisine; "Fakirin rü'yâda gördüğü şey doğrudur" diyordu. Bunun üzerine hemen hacca gitti ve Mekke'de kaldı. Cemâzil-evvel ayında Medine'ye gelip,

Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret etti. Mekke'ye döndü. Üç gün kalınca, hastalandı.

Hastalığı on gün devam etti. 767 (m. 1365) senesi Cemâzil-âhır ayının onunda Mekke'de vefât etti. Onbirinci günü, Fudayl bin Iyâd ile Necmeddîn-i İsfehânî'nin kabirleri arasına defnedildi.

Kâdı İzzeddîn, dünyâ ve âhıret saadetine kavuşan, ma'nevî derecesi yüksek zâtlardan idi. Herkes onun hakkında böyle

hüsn-i zanda bulunmuştu. O, hadîs ilmini ve hâdis-i şerîf dinlemeyi çok severdi. Vakitlerini bununla ma'mûr ederdi. Sözleri ve nasihatleri sultanlara çok te'sîr ederdi. Devamlı ibâdetle meşgûl olur ve çok hacca giderdi. Hacdan sonra Mekke'de çok kalırdı. Çok kimsenin kavuşamadığı ni'metlere, yüksek derecelere kavuştu. Herkes tarafından çok iyi tanınmıştı. Uzun ömrü, sükûnet içinde ve hizmetle geçti.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. Hidâyet-üs-Sâlik ilâ mezâhib-il-erba'ati fil-menâsik, 2. Tesâ'iyyâtün fil-hadîs, 3. Nüzhet-ül-elbâb fimâ yûcedü fil-kitâb, 4. Muhtasar-üs-Sîret-in-Nebeviyye, 5. Tahricü ehâdîs-ür-Râfi'î.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 257

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 79

3) Zeyl-i Tezkiret-ül-huffâz sh. 141

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 208

5) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 378

6) Tabakât-üş-şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 388

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 359

8) Tabakât-ül-huffâz sh. 531

ABDÜLKERÎM BİN ABDÜNNÛR EL-HALEBÎ

Hadîs âlimi. İsmi, Abdülkerîm bin Abdünnûr bin Münîr bin Abdülkerîm bin Ali bin Abdülhak bin Abdüssamed bin Abdünnûr el-Halebî olup, künyesi Ebû Ali'dir. Lakabı Kutbüddîn'dir. 664 (m. 1266) senesinde Haleb'de doğdu. 735 (m. 1335) senesi Receb ayında Mısır'da vefât etti.

Abdülkerîm el-Halebî; İbn-i İmâd, İbrâhim el-Minkarî, İbn-i Fürât el-İskenderânî, el-İzz-ül-Harrânî, Gâziyy-ül-Halâvî, İbn-i Hatîb el-Müzze'den, Dımeşk'da el-Fahr ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyet etti. Bin kadar âlimden ilim ve ahlâk öğrendi.

Abdülkerîm bin Abdünnûr, çok hayırlı, tevâzu sahibi bir zât idi. Hanbelî mezhebine mensûb idi. Kırâat ilmini Ebü't-Tâhir el-Müleyhî ve Şeyh Nasr'dan öğrendi. Abdülkerîm el-Halebî, Mısır'daki el-Câmi'ul-Hakîmî'de ders okuttu.

Zehebî onun hakkında; "Abdülkerîm el-Halebî, akıllı, nâzik, zekî, tevâzu sahibi idi. Talebeleri çok sever, yetişmeleri için her türlü gayreti gösterirdi. Ma'rifet sahibi, dînde sağlam idi. Çok hacca gitti" demektedir.

Abdülkerîm el-Halebî birçok eser yazdı. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1- Târih-i Mısr: Mısır'ın târihi ile ilgili bir eserdir. Fakat Abdülkerîm el-Halebî bu eserini tamamlayamamıştır. Tamamlanmış olsa idi, yirmi cildlik bir eser olacaktı. 2- Şerh-ül-Câmi-is-Sahîh-il-Buhârî (on cild), 3- El-Merîd-ül-azbü fil-kelâm alâ Sîreti Abdülganî (iki cild), 4-Telhîs-ül-elmâm fî ehâdîs-il-ahkâm İbn-i Dakîk-il-Iyd, 5-Şerhu Hidâyet-il-hikmet-il-mensûbeti lil-Ebherî, 6- Kadeh-ül-Muallâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 318

2) Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 398,

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 171

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 110

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 610

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1502

ABDÜLKERÎM EL-IRÂKÎ

Fıkıh ve tefsîr âlimi. İsmi, Abdülkerîm bin Ali bin Ömer el-Ensârî ed-Darir el-Irâkî olup, lakabı Alemüddîn'dir. 623 (m. 1226) senesinde Mısır'da doğdu. 704 (m. 1304) senesi Safer ayında Kâhire'de vefât etti. Babası Endülüs'ten Gırnata şehri yakınındaki Vadii Aş denilen köyden idi. Mısır'a gelip yerleşti. Abdülkerîm el-Irâkî'ye, anne tarafından dedesine nisbet edilerek el-Irâkî dendi, Dedesi Ebû İshâk el-Irâkî "El-Mühezzeb" kitabını şerh edip açıklamıştır.

Abdülkerîm el-Irâkî, Kâhire'deki el-medreset-üş-şerîf'de ders okuttu. Mensûriyye Medresesi'nde tefsîr kürsüsü başkanlığı yaptı. Birçok talebe yetiştirdi.

> İmâm-ı Sübkî amcasından şöyle rivâyet eder. "Biz, Kâdı'l-kudât Sadruddîn bin bint-il-Eaz'ın huzûrunda ders okurken, o, Peygamberimizin (aleyhisselâm); "Şehidlerin rûhları, yeşil kuş kursaklarında olarak Cennet ağaçlarında asılı dururlar" buyurduğu hadîs-i şerîfi okudu. O esnada oraya Şeyh Alemüddîn el-Irâkî geldi. İşittiği bu hadîs-i şerîf sebebiyle şu açıklamayı yaptı: "Kabirde ölüler dört hâlde bulunur. Ba'zısı ökçesi üzere oturur. Gözü dağılıp, bedeni şişip, cismi toprak oluncaya kadar bu hâlde kalır. Sonra rûhu, dünyâ göğünden başka, melekût âlemini de dolaşır. Ba'zısına Allahü teâlâ bir uyku verir. Birinci sûra kadar ne olduğunu bilmez. Birinci sûrda uyanır, sonra yine ölür. Ba'zısı kabrinde iki ay kadar veya üç ay kadar durur. Sonra rûhu bir Cennet kuşu üzerine biner, kuş onu Cennete kadar uçurur. Bunları bildiren hadîs-i şerîfler sahîhdir. İslâmiyetin sahibi (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Mü'minin rûhu kuş ile beraberdir. Cennet ağaçlarından birine asılmış durur." Bunun gibi, şehidlerin rûhlarından sorulunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Şehidlerin rûhları, yeşil kuş kursaklarında olarak Cennet ağaçlarına asılı dururlar" buyurdu.

Abdülkerîm el-Irâkî; fıkıh, tefsîr, usûl, nahiv ve fen ilimlerinde mütehassıs idi. Şiir ve nesir hâlinde eserler yazdı. Üstün derecede öğretme kabiliyeti vardı. Talebelerine ilim öğretmede son derece sabırlı idi. Tatlı dilli ve güler yüzlü olup, latîfe de yapardı. Mütevâzi idi. İlim öğrenmek ve öğretmekten usanmazdı.

Alemüddîn el-Irâkî'nin yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

1- El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf beyne Zemahşerî ve İbn-ül-Münîr, 2- Şerh-ut-Tenbîh, 3- Tefsîr-ül-Kur'ân-ı kerîm.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 319

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 421

3) Dürer-ül-kâmine cild-2 sh. 399

4) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 334

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 95

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 221

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 610

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 234

9) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 173, 205, 453, 490

ABDULLAH BİN ABDÜLMÜ'MİN EL-VÂSITÎ

Kırâat âlimi. İsmi, Abdullah bin Abdülmü'min bin el-Vecîh bin Abdullah bin Ali bin Mübârek et-Tâcir el-Vâsıtî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı ise Tâcüddîn ve Necmüddîn'dir. 671 (m. 1273) senesinde Vâsıt'da doğdu. 740 (m. 1340) senesi Şevval ayında Bağdad'da vefât etti.

Kur'ân-ı kerîmin okunuşu ile ilgili olan kırâat ilmini birçok zâttan öğrendi. Çok yerler dolaştı. Dımeşk'de; el-İmâd Ahmed bin el-Mahrûk, Şeyh Ali Harîm, Ali İbni Gazâl'dan, Kâhire'de; et-Takî es-Sâig ve başkalarından öğrendi. Şam, Mekke-i mükerreme, Cezîretü Kays, Hürmüz, Bahreyn, Basra, Vâsıt ve Bağdad'da ve başka yerlerdeki âlimlerin arasında, kırâat ilminde en önde olan idi.

Ez-Zehebî Tabakâtında onun hakkında: "Abdullah el-Vâsıtî, kırâat ilmine çok önem verdi. Kendisinden; el-İzz Hasen el-Askerî ve başka bir çok âlim kırâat ilmini öğrendi. Onun Kırâati aşere hakkında yazmış olduğu "El-Kifâye" isimli kitabını büyük âlim el-Bürhân el-Ca'burî çok medh ve sena etti" demektedir.

İbn-i Râfî ise onun hakkında: "Abdullah el-Vâsıtî bizim yanımıza geldi El-Vânî ve ed-Debbûsî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bir çok zâttan hadîs-i şerîf rivâyet etti" demektedir.

El-Berzâlî de onun hakkında şöyle demektedir: "Abdullah el-Vâsıtî, kırâat ilminin bir kısmını Hureym diye tanınan Ali bin Abdülkerîm'den, en-Necm bin Gazâl ve kardeşi el-İmâd Ahmed bin el-Mahrûk'dan okudu. Nahiv (gramer) ilmini Basra'da İbn-i Muallim'den öğrendi. 720 (m. 1320) senesinde hacca gitti. Kırâat ilmine dâir birçok eser yazdı."

Abdullah el-Vâsıtî'nin bir kitabının ön sözüne yazdığı kırâat husûsundaki kaside özetle şöyledir: "Eserimi yazmaya Allahü teâlâya hamd ve sena ederek başladım. Bütün varlıkların yaratıcısı, yoktan var edicisi yalnız Allahü teâlâdır. O büyüktür. Birdir. Samed'dir (her yaratığın muhtaç bulunduğu eksiksiz bir yaratıcıdır), Semî'dir (Allahü teâlâ işitir. Vasıtasız, ortamsız olarak işitir. İşitmesi kulların işitmesine benzemez). Basîr'dir (Allahü teâlâ görür. Aletsiz ve şartsız olarak, gizli ve aşikâr olan herşeyi görür). Bâkî'dir (Allahü teâlâ, hiç yok olmaz. Ortağı olmak muhal olduğu gibi zât ve sıfatları için de yokluk muhaldir). Mütekellim'dir (Allahü teâlâ söyleyicidir. Söylemesi âlet, sesler ve dil ile değildir. Kur'ân-ı kerîm onun kelâmıdır). Âlim'dir (Allahü teâlâ herşeyi bilir. Bilmesi yarattığı varlıkların bilmesi gibi değildir. Bilmesinde değişiklik olmaz). Ezelî ve ebedidir. Mürîd'dir (Allahü teâlânın dilemesi vardır. Dilediğini yaratır. Herşey onun dilemesi ile olur. İrâdesine engel olacak hiç bir kuvvet yoktur). Kâdir'dir (Allahü teâlânın gücü her şeye yeticidir. Hiçbir şey O'na güç gelmez)."

Abdullah el-Vâsıtî birçok eserler yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Tuhfet-ül-Berara fî nesr-il-kifâyet-il-muharrati fil-kırâat-il-aşere, 2-El-Kenzü fil-Kırâat-il-aşere olup, el-Kifâye alâ tarîk-iş-Şâtıbiyye ismini verdi. 3- Ravdat-ül-ezhâr Binyüzelliüç beyitlik bir eserdir. 4- El-Muhtâr fil-kırâat, 5- Tuhfet-ül-ihvân fî meârib-il-Kur'ân, 6- Mukaddimetün fin-nahv.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 79

2) Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 270

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 464

ABDULLAH BİN AHMED

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı Takıyyüddîn'dir. 635 (m. 1237) senesinde doğdu. 718 (m. 1318)'de vefât etti. Edîb ve zâhid bir zât idi. İbn-i Kumeyr el-Mürsî'den, İbrâhim bin Halîl el-Büldânî'den, Hatîb-i Merdâ'dan ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Babasından ve Şeyh Cemâleddîn bin Mâlik'den nahiv ve edebiyat ilmini öğrendi. Bir müddet Hicaz'da ikâmet etti. Takıyyüddîn Havranî ve diğer tasavvuf ehli ile sohbet etti; Sonra Mısır beldelerine gidip, bir müddet de oralarda ikâmet etti. Berzâlî onun hakkında şöyle demiştir: "Edîb, faziletli ve hoş sohbet, güzel ahlâk sahibi bir zât idi". Kardeşi Şeyh Ahmed de, onun asla dünyâya düşkün olmadığını, gayet sâde bir hayat yaşadığını, zâhid bir zât olduğunu söylemiştir, İbn-i Receb, Kâdı Şihâbüddîn Mahmûd el-Kâtib'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Onunla elli seneden fazla beraber oldum. Görüştüm. Zâhid, dünyâya düşkün olmayan bir âlim idi." Abdullah bin Ahmed'den, Ebû İshâk Benûhî ve diğerleri rivâyette bulunmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 371

2) Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 241

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 48

ABDULLAH BİN HASEN EL-MAKDİSÎ

Hanbelî fıkıh âlimi ve muhaddis. İsmi, Abdullah bin Hasen (Hüseyn) bin Abdullah bin Abdülganî bin Abdulvâhid el-Makdisî es-Sâlihî'dir. Lakabı Şerefüddîn olup, Ebû Muhammed künyesi ile tanınırdı. 646 (m. 1248) senesinde doğdu. Küçük yaşta iken, Muhammed bin Sa'd, Meklû bin Allân ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Muhammed bin Abdülhâdî, Beldânî, Hatîb-i Merdâ, İbrâhim bin Halîl gibi birçok âlimden Kur'ân-ı kerîmin kırâatini ve hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Bunlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Birçok âlim, ona icâzet verdi. Kendi gayretleriyle çok ilim tahsil etti. Fıkıh ilminde, herkesin müracaat kaynağı oldu. Müftîlik makamına yükseldi. Sorulan dinî suâllere fetvâ verirdi. Kardeşinin kadılığı zamanında, ona nâiblik (yardımcılık) vazîfesinde bulundu. Bir müddet de, İbn-i Müslim'in kadı naibi olarak çalıştı, ömrünün sonunda, kadılık vazîfesini müstakil olarak yürüttü. Bir seneden fazla kadılık vazîfesinde kaldı. Sâhibiyye Medresesi'nde ders okuturdu. Sâdıriyye ve Âlimiyye medreselerine, sonrada Eşrefiyye Medresesi'nin hadîs meşihatına (rektörlüğüne) ta'yin edildi. 732 (m. 1331) senesi Cemâzil-âhır ayının dördüncü gününün sonuna doğru, evinde akşam namazı için abdest alırken vefât etti. Ertesi gün Şeyh Ebû Ömer'in türbesine defnedildi. Cenâze namazında çok kalabalık bir cemâat bulundu.

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olan Abdullah Makdisî, zamanının bir tanesi idi. Hayır ve hasenat sahibiydi. Yüksek faziletlerle süslenmişti. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Kâdılık hizmetlerinde adâletten ayrılmaz, hüküm vermesi herkes tarafından takdîr ve medhedilirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 418

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 100

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 255

ABDULLAH BİN MUHAMMED BAĞDÂDİ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Takıyyüddîn'dir. 668 (m. 1269) senesinde doğdu. 729 (m. 1329)'da vefât etti. Yedi yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra hadîs-i şerîf ve fıkıh ilmini öğrenmeye başladı, İsmâil bin Tıbâl'dan, Muhammed bin Nasır bin Halâve'den, Ebû İnân Tîbî'den, Fâtıma binti Ebî'l-Bedr'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Bağdad'da zamanın fıkıh âlimlerinden fıkıh ilmini öğrendi. Şeyh Müfidüddîn el-Harbî onun fıkıh ilmini öğrendiği âlimlerdendir. Bu tahsilinden sonra Dımeşk'a gitti. Orada Zeynüddîn bin Mencâ'dan ve Mecdüddîn Harrânî'den Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Sonra memleketine döndü. Fıkıh, usûl-i fıkıh, hılâf, ferâiz ve buna bağlı bilgilerde iyi yetişmiştir.

İ'tikâd bilgilerinde, hadîs ilmi ve buna bağlı ilim dallarında, Arabcada âlim idi. Irak'ta fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından idi. Fıkıh ilmine dâir, "Hırâkî" ve "Hidâye" adlı kitapları ezberlemişti. "El-Mu'nî" adlı eseri yirmiüç defa okumuştur. "Muharrer" kitabının şerhine başlayıp, başından bir bölümü şerhetmiştir. Ayrıca kadılık vazîfesi yaptı. El-Beşîriyye'de ve Müstensıriyye'de ders verdi. Bu müderrislik vazîfesi ölünceye kadar devam etti. Derslerinde son derece tecrübeli ve fâideli idi. Zamanında Bağdad'da ilim husûsunda kendisine müracaat edilen en meşhûr ve başta gelen bir âlim idi. Ehl-i sünnet i'tikâdına muhalif olan fırka mensûplarıyla yaptığı ilmî münâzaralarda onları tamamen susturmuş, doğru olan i'tikâdı anlatmıştır. Hattâ onun ilimdeki üstünlüğü, bizzat muhalifleri tarafından i'tirâf edilmiştir. Müstensıriyye Medresesi'nin meşhûr müderrisi Şeyh Şemsüddîn Berzebî onun hakkında şöyle demiştir: "Müstensıriyye fethedileliden beri, fıkıh ilminde ondan daha âlim bir kimse burada ders vermemiştir."

Abdullah bin Muhammed Bağdâdî'den pekçok kimse fıkıh ilmini öğrenmiş, onun derslerinde yetişmiş ve çoğu ondan icâzet almıştır. O vefât ettiği gün, Mâlikî mezhebinin o zamanki en meşhûr âlimi Şeyh Şihâbüddîn Abdurrahmân bin Asker şöyle demiştir: "Bağdad'da din ilimlerini sormak üzere kendisine müracaat edilecek onun gibi bir âlim kalmadı." Vefât ettiği gün, insanlar büyük bir kalabalık hâlinde toplanıp cenâze namazını kılmışlar ve onun vefâtı sebebiyle çok göz yaşı döküp ağlamışlardır. Kabri İmâm-ı Ahmed Kabristanı'nda Kâdı Ebû Ya'lâ'nın kabrinin yakınındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 410

2) Dürrr-ül-kâmine cild-2, sh. 289

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 89

ABDULLAH BİN MUHAMMED BİN ASKER

Hadîs âlimi. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Asker bin Muzaffer bin Necm bin Şâdî bin Hilâl olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Şerefüddîn'dir. Allâme Burhânüddîn'in babasıdır. 672 (m. 1273) senesinde Belbis adlı köyde doğdu. 739 (m. 1338) senesinde Dımeşk'da vefât etti.

Abdullah bin Muhammed; ed-Dimyâtî, İbn-i Dakîk-ıl-Iyd, Şihâb bin Ali el-Mahsinî, Ebü'l-Hasen bin Hârûn ve bir çok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyet etti. Fıkıh ilmini, İbn-i Rif'a ve İbn-i Kammah'dan öğrendi. 700 (m. 1300) senesinde İskenderiyye'ye gitti ve orada usûl ilmini el-Bâcî ve el-Cezerî'den, Arab dili ve edebiyatının inceliklerini Ebû Hayyân'dan öğrendi.

Abdullah bin Muhammed; Dimyât Esyût ve el-Menûfiyye'de kadılık görevinde bulundu. Bunun yanında el-Medreset-ül-Mücâvira ve el-Meşhed-ün-Nefîsî'de ders okuttu. Haleb kadılığına ta'yin olduğu zaman, sultandan özür diliyerek bu vazîfeyi kabûl etmedi. Bundan sonra Câmi'ul-ezher'de bir müddet ilimle meşgûl oldu.

Abdullah bin Muhammed, huyu ve ahlâkı güzel bir zât idi. Kendi eliyle eserler yazdı. Bir şiirinde özetle şöyle demektedir: “Hayâtımın güzelliklerine, onlardan ayrılırken veda ettim. Şimdi gözlerim ağlamakta, kalbim yanmaktadır. Hayâtımın günleri heder olup gitti. Ancak geriye hayâller kaldı.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-10, sh. 43

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 298

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-İBÂDÎ

Hadîs âlimi. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Halef bin Îsâ bin Asâs bin Yûsuf bin Bedr el-Hazrecî el-İbâdî olup, künyesi Ebü’s-Siyâde el-Matrî’dir. Lakabı ise Hâfız Afifüddîn’dir. 698 (m. 1299) senesinde doğdu. 765 (m. 1363) senesi Rebî’ul-evvel ayında Medîne-i münevverede vefât etti.

Abdullah el-İbâdî, ilim öğrenmek için çok yerler dolaştı. Medine’de Kâdı Ömer bin Ahmed es-Sûdî’den, Mekke’de er-Rıdâ et-Taberî’den, Mısır’da Elvânî ve ed-Debbûsî’den, İskenderiyye’de İbn-i Mahlûfdan, Şam’da, Kâsım bin Muzaffer ve Ebü’l-Abbâs el-Hicâr’dan, Bağdad’da ed-Devâlibî ve başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi ve ilim öğrendi. İlmî yolculuklarında çok sıkıntı çekti. O buna aldırmadı. Bunun meyvesi olarak, ilimde, üstün bir dereceye kavuştu. Kendisinden çok kimseler ilim ve ahlâk öğrendiler. El-Berzâlî, ez-Zehebî, el-Hüseynî ve birçok âlim ondan hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendiler.

Ez-Zehebî onun hakkında: “Abdullah el-İbâdî’den çok kimseler ilim öğrendi. Onun anlayışı kuvvetli, zekâsı üstün idi. Çok yerler dolaştı. Hadîs-i şerîf dinlemek için; Şam, Mısır ve Irak’a gitti. Bu yolculuklarında ba’zı sıkıntılarla da karşılaştı. 742 (m. 1341) senesinde, evi ve eşyaları elinden alındı. Hapse atıldı. Sonra serbest bırakıldı” demektedir.

Zeynüddîn İbni Receb de onun hakkında: “Abdullah el-İbâdî, asrının en büyüğü, hafız, güzel ahlâk sahibi, çok ibâdet eden bir zât idi. İlim ehlinin aradığı bir kaynak bir menbâ oldu” demektedir.

Sübkî ise şöyle demektedir: “747 (m. 1346) senesinde hacca gittiğimde, Hâfız Afîfüddîn ile görüştüm. Onu şiirimde medh ettim. Yazdığım şiir şöyledir: Hâfızın her işi, ameli Allah içindir. Üzerine inciler saçılmış kimse misâli, faydaları kendisinde toplamış bir zâttır. O her türlü çirkinlikten, haramdan, günahtan temiz ve uzaktır.”

Abdullah el-İbâdî’nin yazmış olduğu eserlerden biri, “El-A’lâm fî men dehalel Medînete minel a’lâm”dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 108

2) Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 284

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-10, sh. 34

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-OSMÂNÎ

Hadîs âlimi. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Ebû Bekr bin Halîl bin İbrâhim bin Yahyâ bin Ebî Abdullah el-Osmânî’dir. Nesebi (soyu) Hazreti Osman’a ulaşır. 694 (m. 1295) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. 777 (m. 1375) senesi Cemâzil-evvel ayının üçüncü günü vefât etti. Abdullah el-Osmânî’nin sohbeti tatlı ve te’sîrli idi. Dünyânın süsüne, gösterişine, mevki ve makamına düşkün değildi. Çok ibâdet ederdi.

Abdullah bin Muhammed el-Osmânî, aynı zamanda Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olup, birçok ilim dallarında mütehassıs idi. Zamanının kutbu idi. 721 (m. 1321) senesinde Mısır’a gitti. Orada Şeyh Takıyyüddîn es-Sübkî, Alâüddîn el-Konevî, Ebû Hayyân, Şemsüddîn İsfehânî gibi âlimlerle görüşüp, onların sohbetlerinde bulundu. Yedi sene devam eden tahsilini tamamladıktan sonra Mekke-i mükerremeye geri döndü. İki sene kadar Mekke’de kaldıktan sonra tekrar Mısır’a gitti. Oradan da ilim öğrenmek için Dımeşk, Haleb, İskenderiyye ve başka yerlere gitti.

Abdullah bin Muhammed el-Osmânî; Burhan bin Siba’el-Fezârî, Şemsüddîn Muhammed bin Ebî Bekr bin Ahmed ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Kendisinden ise; Hâfız Ebü’l-Fadl el-Kesîr, el-Heysemî, el-Ebnâsî ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinlediler ve

rivâyette bulundular. Abdurrahmân el-Osmânî, Mensûriyye Medresesi'nde hadîs-i şerîf ve başka ilimler hakkında ders verdi. Karâfe denilen yerde ders verdi ve insanları doğru yola sevk etti.

Zehebî onun hakkında: "Çok kimseler Abdullah bin Muhammed'den istifâde etti. Ma'rifet sahibi idi. Uzleti, insanlardan ayrı kalıp ibâdet etmeyi severdi. Birçok yerde ders okuttu. El-Câmi'ul-Hâkimî'ye çekilip yalnızlığı seçti. Zarûret hâli hâriç dışarı çıkmazdı. Zamanla gözleri görmez oldu. Mısır halkı kendisine çok hürmet eder, duâsını alırdı. Ebdâlden sayıldı. Vefâtında, cenâze namazı çok kalabalık oldu. Çok kerâmetleri görüldü. Her haliyle âlim, kâmil bir zât idi." demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ cild- sh. 557

2) Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 291

ABDULLAH BİN MUHAMMED EN-NİŞÂBÛRÎ

Hanefî fıkıh âlimi. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Nişâbûrî olup, lakabı Şerîf Cemâleddîn'dir. En-Nükrakâr olarak da bilinir. 706 (m. 1306) senesinde doğdu. 776 (m. 1374) senesinde vefât etti. Şerîf Cemâleddîn ilim bakımından zamanının bir tanesi idi. Birçok âlimler kendisini medh etti. İbn-i Habîb, İbn-i Hatîb en-Nâsıriyye ve başka birçok âlim. Abdullah en-Nişâbûrî'nin ilmi üstünlüğünü söylediler.

Abdullah bin Muhammed en-Nişâbûrî, Haleb'deki Esediyye Medresesi'nde ders okuttu. Dımeşk ve Kâhire'de bulundu ve buralarda insanlara ilim ve ahlâk öğretti. Bir şiirinde özetle şöyle demektedir: "Yükselmek için, ilim öğrenmekle nefsini temizle. Nefs cam gibi akıl kandil gibi, Allahü teâlânın hikmeti de o kandilin yağı gibidir. Eğer sen bu kandili yakarsan, gerçekten dirisin. Yok, ilimsiz isen, bu kandil yanmamış ve yok demek olup, karanlıklarda kalmış ölü bir kişi demeksin."

Şerîf Cemâleddîn birçok eserler yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Şerh-ül-Menâr (Usûl hakkında bir eserdir.), 2-Şerh-ut-teshîl (Nahiv hakkında yazılmış bir eserdir), 3- Şer-üş-Şâfiiyye, 4- Şerhu Lübb-il-elbâb (Nahiv hakkında yazmış olduğu diğer bir eseridir.), 5- Şerh-ut-telhîs (Belagat ilmine dâir bir eserdir,), 6-Şehr-ut-tenkîh li Sadr-iş-şerîâ (Ûsûl-i fıkha dâir bir eserdir.).

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 108

2) Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 286

3) El-A'lâm cild-4, sh. 126

4) Şezerât-üz-Zeheb cild-6, sh. 242

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 467

6) Miftâh-üs-se'âde cild-1 sh. 149

ABDULLAH-I İSFEHÂNÎ (Kutbüddîn-i İsfehbezî)

İsfehan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Ebü'l-Abbâs-i Mürsî'nin yetiştirdiği en büyük üç talebesinden biridir. İsmi, Abdullah bin Şemseddîn Muhammed bin Eymen en-Nûrî el-İsfehânî el-İsfehbezî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Kutbüddîn ve Necmüddîn'dir. Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olan Abdullah-i İsfehânî'nin doğum târihi kaynaklarda bulunamamıştır. Vefât târihinde de kaynaklarda değişik rivâyetler bulunmakta, Nefehât-ül-üns'de 721 (m. 1321) olarak bildirilen vefât târihi, Keşf-üz-zünûn'da 763 (m. 1367) senesi olarak bildirilmektedir, ilim öğrenmek için Şam'a ve başka yerlere gidip oralarda bulunan âlimlerden ilim öğrendi. Kendisinden de birçok kimse istifâde etti.

Abdullah-i İsfehânî hazretleri, Acem beldesinde bir âlimden ders okumakta iken, o âlim buna Mısır'a gitmesini, orada zamanın kutbu olan büyük âlim ile görüşmesini söyledi. O da yola çıkıp giderken, yolda kendisini casus zannedip bağladılar ve hapsettiler. Bundan sonrasını kendisi şöyle anlatır: "Beni hapsedip yalnız bıraktıkları zaman, nûr yüzlü bir mübârek zât havadan geldi. Yanımda durdu. Beni çözdü ve; "Gel ey Abdullah! Senin matlûbun (aradığın istediğin zât) benim dedi" ve gözden kayboldu. Fakat, ben o zâtın kim olduğunu bilemedim. Dışarı çıkıp oradan uzaklaştım. Mısır'a ulaştığımda, aradığım zâtın kim olduğunu ve nerede olduğunu bilmiyordum. Bir zaman geçtikten sonra, beraber bulunduğumuz dervişler; "Bulunduğumuz beldeye Ebü'l-

Abbâs-i Mürsî hazretleri gelmiş. Haydi gelin, kendisini ziyâret edelim, sohbetinde bulunalım" dediler. Gittik. Ebü'l-Abbâs-i Mürsî hazretlerini gördüğümde, yolda beni zindandan kurtaran zât o olduğunu anladım. Bundan sonra kendisine bağlandım. Vefâtına kadar hizmetinde bulundum. Abdullah-i İsfehânî, hocası Ebü'l-Abbâs-i Mürsî hazretlerinin sohbeti ve hizmeti ile şereflenmekle, evliyâlık yolunda çok üstün derecelere, anlaşılamıyan yüksekliklere kavuşup, onun en büyük üç talebesinden birisi oldu. Hocasının vefâtından sonra oralarda duramayıp, Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Yolda, hocasının hocası olan Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Bu esnada Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri kabrinden seslenerek; "Mekke-i mükerremeye git! Orada otur!" buyurdu. O da bu emir üzerine Mekke-i mükerremeye varıp, Harem-i şerîfin etrâfına ulaşınca, gizliden bir sesin kendisine hitâb ettiğini duydu. O ses: "Öyle bir beldeye geldin ki, o belde, hayırlı bir beldedir. Fakat kavmi (bu beldede bulunanlar) bu beldenin kıymetini bilemiyorlar" diyordu. Abdullah-i İsfehânî hazretleri, vefâtına kadar orada ikâmet etti. Vefâtında Fudayl bin Iyâd hazretlerinin yakınına defn olundu. O zâhirde Mekke-i mükerremede bulunur, fakat çeşitli zamanlarda değişik yerlerde, Arafat'ta ve başka yerlerde görülürdü. Allahü teâlânın veli kullarının buna benzer kerâmetleri çok görülmüştür.

Evliyâdan bir zât şöyle anlatır: "Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye gittim. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin kabrini ziyâret ettim. Herkes Abdullah-i İsfehânî'nin Mekke'den ayrılmadığını, orada bulunduğunu söylüyorlardı. Ben ise, o büyük zâtın Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyârete gelmemesi mümkün değildir diye düşündüm. Bu düşünceler içinde yoluma devam ediyordum. Bir ara başımı yukarıya kaldırmıştım. Bir de ne göreyim. Abdullah-i İsfehânî (radıyallahü anh) havada yürüyor. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret için Medîne-i münevvereye geliyordu. Bana ismimle hitâb etti. Ba'zı şeyler konuştuk. Sonra ayrıldı. Yolumuza devam ettik."

Yemen âlimlerinden birisi şöyle anlatır: "Bir sene hacca gitmiştim. Yola çıktığımda da, babam ağır hasta olarak yatıyordu. Mekke-i mükerremeye ulaştım. Hac vazîfesini eda ettim. Fakat devamlı babamın durumunu düşündüğüm için, gönlüm perişan bir vaziyette idi. Necmüddîn hazretleri de orada idi. Durumumu ona anlattım. Babamın durumunu anlayıp bana bildirmesi için yalvardım. Başını önüne eğip bir müddet düşündü. Sonra; "Babanız o şiddetli hastalıktan kurtulmuş, sedirinin üzerinde oturuyor. Elinde misvakı var. Etrâfına kitaplarını koymuş" buyurup, babamın şeklini ve şemâlini de ta'rîf etti. Hâlbuki daha önce onu görmüş değildi."

Ebû Muhammed Necmüddîn-i İsfehânî hazretleri, Allahü teâlânın velî kullarından birinin cenâzesinde bulundu. Cenâze defnedildikten (kabre konulduktan) sonra, birisi telkine başlıyacaktı. Telkin için kalkınca, Necmüddîn hazretleri tebessüm etti. Talebelerinden birisi sebebini sordu. Buyurdu ki: "O hoca telkine başlayınca, kabre koyduğumuz bu mübârek zât bana; "Ey Necmüddîn! Hiç hayret etmiyor musun ki, kalbi ölü olan bu hoca, hakîki hayâta yeni başlayan diri bir kimseye telkin veriyor" dedi. Bunun için tebessüm ettim."

Mi'yâr-ül-mürîdîn, Risâlet-ül-mekkiyye, Nûr-ül-akâid ve Diyâ-ül-Fevâid ve Sülûk-ül-ulemâ onun eserlerinden ba'zılarıdır. İslâmiyetin emir ve yasaklarını çok iyi bilen, ilmiyle amel eden ve Allahü teâlânın evliyâsının büyüklerinden olan Kutbüddîn Ebû Muhammed Abdullah bin Şemseddîn Muhammed bin Abdullah bin Eymen el-İsfehânî en-Nûrî el-Erdebîlî el-İsfehbezî (radıyallahü anh), "Sülûk-ül-ulemâ" isimli eserinin önsözünde buyuruyor ki:

> Allahü teâlâ Hac sûresinin 78. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: "Allahü teâlânın yolunda gerektiği gibi (bütün kudretinizi sarfederek, temiz kalb ve iyi niyetle) cihâd eyleyin. Allahü teâlâ, dinini muzaffer kılmak için sizi seçti." Mücâdele sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: "Allahü teâlâ, kendilerine ilim verilenlerin (ilimleriyle âmil olan âlimlerin) derecelerini arttırır." Fâtır sûresinin 28. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allahü teâlâdan, kulları içinde en ziyâde korkan âlimlerdir" buyurdu.
>
> Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm); "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir", "Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidirler" buyurdu.
>
> İlim, Allahü teâlânın sıfatlarındandır. O'na yaklaşmağa en büyük ve en şerefli vesiledir. İlimle birlikte havf ve haşyet de (Allahü teâlâdan korkmak da) bulunursa, bu ilim sahibini yüksek derecelere ulaştırır. Allahü teâlâ, âlim diye ancak haşyeti bulunanları isimlendirip, meâlen; "Allahü teâlâdan, kulları içinde en çok korkan âlimlerdir" (Fâtır-28) buyurdu. Allahü teâlâ hakkında ilmi artan kimsenin, O'ndan korkması fazlalaşır.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Ben, sizin içinizde, Allahı en çok bilen ve O’na karşı korkusu en çok olan kimseyim” buyurdu. Korkunun alâmeti, ilmiyle amel etmektir. İlim sahibi kimse, ilmi, âhıret derecelerini kazanmaya bir vesile kılmıştır. Hakiki ilim sahipleri, ilmi mal kazanmaya, makam elde etmeye, hayvani isteklere kavuşmaya vesile kılmamıştır. Kim ilmiyle amel etmezse, o hakîkatte bir taşıyıcıdır ve Allahü teâlâ onu hımâra (merkebe) benzetmektedir. Nitekim Cum’a sûresinin 5. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Kendilerine Tevrat yükletilip (öğretilerek, hükümleriyle amel etmeleri teklif edilip) de sonra onu taşımayanlar, hükümleriyle amel etmeyenler, ondan faydalanmıyanlar, büyük büyük kitaplar taşıyan merkeplere benzer. (Merkep, o kitapları yüklenmekle yorgunluk ve meşakkat görür. Ama kendisine bir faydası yoktur)” buyurmaktadır.

İlim, Peygamberlerin mirasıdır. Peygamberler mal ve para miras olarak bırakmamışlar, ancak ilmi miras bırakmışlardır. Kim onu alırsa, büyük bir pay almış olur. Peygamberlerin mirası olan ilim, iki nev’idir. Zâhirî ilim, bâtınî ilim. Zâhirî ilim; Sahâbe-i Kirâmın (r.anhüm) Peygamberimizin söz ve fiillerinden alıp, onlardan da Tabiîne ve Selef-i sâlihîne intikâl eden ve hepsinin amel ettikleri Kitâb ve Sünnet, ilm-i tefsîr, ahbâr, asar, fıkıh ve benzerleri gibi ilimlerdir. Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hidâyet yollarına tâbi ol ki, sâlihlerin ayrılığı sana zarar vermesin. Dalâlet yollarından kaçın ki, helak olanların çokluğu seni aldatmasın.” Ebü’l-Hüseyn-i Nûrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâ ilmi, avama mübah kılmıştır. Ma’rifeti, velilerine hâs kıldı. Mükâşefe (keşf hâlini) asfiyâsına (seçilmişlere) müşâhedeyi ehibbâsına (kendisini sevenlere) mahsûs kılmıştır, izzetini, bütün mahlûkâtından saklamıştır.”

Peygamberlerden miras kalan ilmin ikinci kısmı olan batın ilmine gelince; Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek kalbine Allahü teâlâdan gelen ma’nâları bilmektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ ile öyle vaktim olur ki, o anda hiç bir melek ve hiçbir peygamber bana yaklaşamaz”. Allahü teâlâ, Necm sûresinin 10. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: “(Cebrâil eleyhisselâm)Allahü teâlânın vahyettiğini kuluna (Muhammed aleyhisselâma) ulaştırdı, bildirdi.” Allahü teâlânın muhabbetiyle yananlara, O’ndan yardım gelmektedir. Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlânın göğsüme (kalbime) akıttığı herşeyi, ben de Ebû Bekr’in göğsüne akıttım” buyurdu. Zâhir ilminin nev’ileri olduğu gibi, batın ilminin de nev’ileri vardır. Hattâ bunlar, diğerlerinden daha çoktur.

Batın ilmi; imân, İslâm, ihsân, ikân, tövbe, zühd, takvâ, vera’, ihlâs ilimleri, ma’rifet-ün-nefs (nefs ve rûh bilgisi), kalb ve sıfatları, tavırları, hâlleri, tasfiye ilmi, tatyîb-ül-ahlâk (ahlâkı güzelleştirme), sıfatları değiştirme, nefsânî ve şeytânî hatır (düşünce) ile rûhanî, melekî düşünceyi ayırma, müşâhede ve mükâşefât (keşifler) ilimleri, cemâl sıfatları ve kemâl sıfatlarına dâir ilimlerdir. Evliyâlık yolunda ilerleyenler bu ilimlere, ictihâd ve riyâzet-i bâliga makamında vâkıf olurlar. Böylece cenâb-ı Hakkı bilirler. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 31. âyet-i kerîmesinde meâlen; “(Allahü teâlâ) Âdem’e (yarattıktan sonra) bütün eşyanın bütün mahlûkâtın isimlerini ona öğretti” buyurmaktadır.

Batın ilminden birşey öğrenmiyen kimse, bilmediği şeyleri duyunca, ahmaklığı ve ilimsizliği sebebiyle bunları inkâr eder. Resûlullah (aleyhisselâm); “İlimlerden öyleleri vardır ki, onları ancak ma’rifetullaha sahip olanlar bilirler. Onlar bu ilimlerden haber verdikleri zaman, ma’rifetullaha sahip olamayanlardan başkası onları inkâr etmez” buyurdu. Sahîh-i Buhârî de açıklandığına göre Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Resûlullahdan (aleyhisselâm) iki kap dolusu ilim öğrendim. Birini cömertçe etrâfa saçtım, ya’nî tebliğ ettim. Diğerini eğer söylesem, bu boyun kesilir.” Âlimler üç gruptur. Birincisi; zâhirî ilimleri bilenler, ikincisi; bâtınî ilimleri bilenler, üçüncüsü de; hem zâhirî ve hem de bâtınî ilimleri bilenlerdir. Bu üçüncüler, çok nâdir bulunurlar. Her asırda bütün âlemde beş kimse bulunsa, çok sayılır. Hattâ bunlardan bir kişi bulunsa, onun bereketi, âlemin doğusuna da, batısına da kâfi gelir ve o vaktin kutbu olur. Onun zamanındaki insanlar himmetinin gölgesinde bulunur. Bu âlim, Peygamber efendimizin onunla iftihar ettiği zât olur. Peygamber efendimiz buyurdu ki: “Ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının

peygamberleri gibidirler.” Onlar, nebilerin vârisleridirler. Çünkü onlar, zâhir ve batın ilimlerini tevhîd etmişler, birleştirmişlerdir.

Ebû Ümâme (radıyallahü anh), Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) şöyle rivâyet etti: Peygamberimiz buyurdu ki: “Nice fâcir âlim ve câhil âbid vardır. Âbidlerin câhillerinden, âlimlerin de facirlerinden kaçınınız”, “Dünyânın ve âhıretin hayrı ilimle, dünyânın ve âhıretin şerri cehâletle beraberdir.” Hazreti Ali de (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: “İslâmda benim belimi iki kişiden başkası kıramaz. Bunlar; fâcir âlim ile, bid’atçı âbiddir. Fâcir olan âlimin günah işlediğini gören insanların ilim öğrenmeye karşı meyli azalır. Bid’atçı âbidin dine sonradan sokulan şeyleri ibâdet diye yaptığını görünce, insanların ibâdet yapmağa meyli azalır. İnsanlar bunlara bakarak, bütün âlimlerin ve evliyânın, bu kötü hâl üzere olduğunu zannederler. Öyle ki, âbidlerin havvâs tabakasına ve evliyâullaha da hakaret gözüyle bakıp, onlardan yüz çevirirler. Böylece onların velâyet nûrlarından, güzel sohbetlerinden mahrûm olup, nasipsiz kalırlar. Haberde geldiğine ve Eshâb-ı Kirâmdan bildirildiğine göre; “İlimden maksadı dünyâ olan her âlim için, istediği mal, makam gibi dünyalıklar dışında bir sevâb yoktur ve âhırette o, Cehennem odunu olacaktır. Onun ilmi, Resûlullahın (aleyhisselâm); “Fayda vermiyen ilimden sana sığınırım” hadîs-i şerîfinde, Allahü teâlâya sığındığı ilimdir.”

İbâdetlerden lezzet alamamanın sebeplerinden biri de, haram ve şüpheli yemeklerdir. Eğer yenilen lokma şüpheli ise, ondan; hırs, şehvet, hased, adavet (düşmanlık) ve riya doğar. Büyüklerimiz buyurdular ki: “Kim şüpheli birşey yerse, Allahü teâlâya giden yolu doğru olarak bulamaz.” Kim haram yerse, kendisine o yol kapanır. Kim yemede isrâf ederse, kalbi kararır. Kim Allahü teâlâdan gâfil olarak yese, kalbine kasvet gelir. O zaman ömrü boyunca yaptıkları boşa gider.”

Vâ’izler, müttekî, sâlih âlimlerdir. Konuşmaları Allahü teâlâ için ve sevâb kazanmak maksadıyla olur. Onlar, tefsîrden, hadîsden ve Selef-i sâlihînin yolunda bulunan sâlih âlimlerin siyerinden, onların güzel hallerinden anlatırlar. Nasihat, tövbe, kanâat, zühd, vera’, takvâ ve hikmetle insanları Allahü teâlâya çağırırlar. Takvâ, vera’ ve zühd; haramlardan kaçmak, şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terketmek ve dünyâ malına kıymet vermemek demektir. Allahü teâlâ Nahl sûresinin 125. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: “Kullarıma hikmet ile ve güzel va’z ile, beni tanıt! Ve onlarla mücadeleni en güzel şekilde yap!” Ya’nî onlarla güzel sözlerle, zarif işâretler ve latif ibârelerle konuş. Bu âlimler, insanları söyledikleri ile ümitlendirip yaptıkları ile aldatmazlar. Söylediklerini önce kendileri tatbik ederler. Tama’ ve mal sevgisiyle alçalmazlar. Çünkü tama’ bulunan yerden çıkan söz, her ne kadar onu hak olarak söylüyorsa da, kalblere te’sîr etmez ve dinleyicilere fayda vermez. Büyükler buyurdular ki: “Söz eğer kalbden söylenirse, kalbe te’sîr eder. Eğer hevâ ile söylenirse, bu söz kalbe ulaşmaz.” Allahü teâlâ, Davud’a (aleyhisselâm) dünyâ sevgisi kendisini istilâ etmiş olan âlimle oturmamasını vahyetmiş, onların, kulların yollarını kesen, yol kesiciler olduklarını beyân etmiştir, İbn-i Abbâs’tan rivâyetle, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Bu ümmet iki grup insandan müteşekkildir. Bir grup insan vardır ki, Allah, kendisine ilim vermiştir. O da bu ilmi insanlara saçmıştır. Bundan dolayı da kendisine tama’ (dünyâ sevgisi) meydana gelmemiş olup, herhangi bir karşılık almamıştır. Bu grupdaki insanlara semâdaki kuşlar, denizdeki balıklar, yeryüzündeki hayvanlar ve kirâmen kâtibîn isimli melekler istiğfar ederler. Kıyâmet gününde bunlar, Allahü teâlâya seyyid, şerîf olarak gelirler ve Peygamberlere kavuşurlar. Diğer bir grup insan vardır ki, Allahü teâlâ kendisine bu dünyada ilim vermiştir. Bu ilim, kendisini insanlara yaklaştırmıştır. Onu bir tama’ kaplamış ve bunun (dünyâda) karşılığını almıştır, Allahü teâlâ, mahlûkatın hesabını bitirinceye kadar, o azâb görür” buyurdu.

Abdullah-i Nûrî el-İsfehbezî, ilim ve İbâdetin şerefi bölümünde şöyle buyurmaktadır: ilim ve amel, saadete (Cennetlik olmaya) vesile, cehâlet ve tenbellik de, şekâvete (Cehennemlik olmaya) vesiledir. Tercih edilen ilim ve sâlih amelden ayrı kalınamaz, İlim ve amel, Allahü teâlâ ile

arasındaki perdeleri kaldırır. Allahü teâlâ, Fâtır sûresinin 10. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurmaktadır: “Kelim-üt-tayyib (güzel sözler), ancak Allahü teâlâya yükseltir ve onu da sâlih amel yükseltir.” Buradaki kelim-üt-tayyib, “Lâ ilahe illallah” demek, sâlih amel de, sıdk ve ihlâs ile, Allah rızâsı için yapılan amel demektir. Bunlar perdeleri açar ve cenâb-ı Hakka yaklaşır, İlim ve amel, birbirinden ayrılmazlar. İlim köktür, amel daldır. Köksüz dal yoktur. Bunun için; “Amelsiz ilim akim (güdük, sonu olmayan), ilimsiz amel ise sakîmdir, eksikdir.” denildi.

İlmi, ibâdete zarar gelmemesi için taleb ediniz. İbâdeti de, ilme zarar gelmemesi için isteyiniz. Kulun hakkı, ancak bu ikisiyle meşgûl olmasıdır. Akıllı kimse, imânını korumak için, Allahü teâlânın emir ve yasaklarında gevşeklik göstermez ve sâlih amellerde kusur etmez. Allahü teâlânın, mü’minlerin kalblerine verdiği imân, tabiat ve hevâ zulmetiyle perdelenmiştir. Bunun açılması için perdeleri ortadan kaldıracak şeye ihtiyâç vardır.

Allahü teâlâ, sâlih amellerle imânı kuvvetlendirmek için, emir ve yasak, va’d ve va’îdlerde bulunmuştur. Kökü, yakîn toprağında bitmeyen, dalları amellerle meydana gelmeyen her Îmân, ölüm meleği ortaya çıktığı zamandaki şiddetli korkular karşısında sabit kalamaz. Böyle kişinin, sonunda imansız olarak âhırete intikâl edeceğinden korkulur. Bu da ancak son nefeste ve ölüm korkulan zuhur ettiği zaman belli olan bir durumdur.

Bu hâl meydana geldiğinde, çok az insan imânında sebat eder. Onun için akıllı kimsenin, sâlih amellerin faydasına kavuşması, Ehl-i sünnet i’tikâdında olması lâzımdır. Güzel ahlâk sahibi olmalıdır. Farzlar, sünnetleri ile birlikte yapılmalıdır. Farzların yardımcısı ve tamamlayıcısı, sünnetlerdir. Kim Kitâb ve sünnet ilmiyle, Selef-i sâlihîn ve Ehl-i sünnet yoluna göre i’tikâdını düzeltmezse, çalışmaları zayi olur. Gayreti boşa gider. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin 92. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Güzel ve sağlam iğirdiği ipliği tekrar bozan kadın gibi olmayın” ve Furkân sûresinin 23. âyet-i kerîmesinde; “Biz onların (O kâfirlerin, misâfirlere ikram etmek, akrabayı gözetmek, fakirleri doyurmak, yetimleri korumak gibi hayır olarak) her amelini, kasdedip, saçılmış zerre hâline getirmişizdir” buyurmaktadır.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Eshâb-ı kiramına buyurdu ki: “Size Cennet ehlinin en şereflilerini bildireyim mi?” Sahâbe-i Kirâm (r.anhüm); “Evet yâ Resûlallah” dediler. Bunun üzerine; “Onlar ümmetimin âlimleridir” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Âlime bir defa bakmak, bana, gündüzlerinde oruç tutarak, gecelerini ihyâ ederek yapılan bir senelik ibâdetten daha sevimlidir.” “Mi’râc gecesi Cehenneme muttali oldum. Cehennem ehlinin fakirler olduğunu gördüm.” Eshâb-ı Kirâm; “Bu fakirler, malı olmıyanlar mı?” diye suâl ettiler. “Hayır (onlar değil, fakat) ilmi olmayanlar, ilim fakirleridir” buyurdu. Hazreti Ali buyurdu ki: “Allahü teâlâya ilimsiz olarak ibâdet eden kimse, değirmene bağlı merkep gibidir. O, gün boyunca yürür, fakat hep aynı yerindedir.” Câhil de böyledir. Cehâletle, Allahü teâlâya çok çok ibâdet eder. Fakat bu ibâdeti, onun Allah indinde yakınlığını arttırmaz. Ba’zan kul çok ibâdet yapar, fakat câhil olduğundan ibâdeti emre uygun olarak yapamaz, dolayısıyle boşu boşuna yorulmuş, meşakkat ve zahmet çekmiş olur. Bir iş, ancak emrolunduğu şekilde yapılırsa, ibâdet olur. Bu da ancak ilimle bilinir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim öğrenmek, her kadın ve erkek müslümana farzdır” buyurdu. Bu, sahibinin îmânını, tevhîdini, amelini sahih kılan, bilmemesi caiz olmıyan ilimdir, insanı tevhîde ulaştırmayan her ilim bâtıldır. Bu sebeple, ibâdetlerin ancak ilimle doğru yapılabileceği anlaşılmaktadır.

İlmin âfeti; ucb (kendini beğenmek), kibir ve nefsini temiz kabûl etmektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Âlimlerin cebbarlarından (kibirlilerinden) olmayınız” buyurdu. Başka bir hadîs-i şerîfte de; “Helak edici üç şey vardır. İtaat olunan cimrilik, tâbi olunan nefsânî arzular ve kişinin kendi nefsini beğenmesidir” buyurdu.

İbâdetin âfeti; riya için, başkalarının işitmesi için ve Allahü teâlâdan başkası için yapmaktır. Allahü teâlâ, Mü’min sûresinin 4, 5, 6 ve 7. âyet-i

kerîmelerinde; “Veyl (şiddetli azap) o namaz kılanlara ki, namazlarından gâfildirler. Namazı ehemmiyetsiz sayarlar. Riyakârlık ederler. Namazlarını insanların yanında nifak ve riya ile kılarlar. Tenhâda yalnız kalınca terkederler. Zekât ve âriyet vermeyi de men ederler.” Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) uzun bir hadîs-i şerîflerinde, âlim, gazi ve sadaka veren kişiler, “Şöyle şöyle yaptım” dediklerinde, “Yalan söyledin. Filan kişi âlimdir veya şecâatlidir yahut çok cömerttir denilmesini istedin” cevâbı verileceğini, sonra da Cehenneme götürüleceğini beyân buyurmuştur. Bir hadîs-i kudsîde de Allahü teâlâ buyurdu ki: “Kim bir amel işler de, onda bana başkasını ortak koşarsa, kendisini ve şirkini terk ederim”.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Riyanın en aşağı mertebesi şirktir” buyurdu. Taharet, namaz, oruç ve diğer ibâdetleri, şartlarıyla, hükümleriyle öğrenmek lâzımdır. Zîrâ bir kimse taharetini ve namazını bozan bir şeyi senelerce yapar da farkında olmayabilir.

Batınî ibâdetlerin de öğrenilmesi lâzımdır. Bunlar; tevekkül, rızâ, şükür, sabır, tövbe, sıdk, ihlâs gibi kalb amelleridir. Bunların zıddı olan; gazâb, riya, tûl-i emel, kibir, hırs ve tama’dan sakınmak için bunları öğrenmek lâzımdır. Çünkü bunları yapmaya devam ederken, Cehenneme müstehak olabilir. Onun çalışması da, kendisine zarar veren şeyler üzerinde olmuş olur. Ba’zan, cenâb-ı Hakkın gazâbını celbedecek iş yapar da, onu cenâb-ı Hakka tazarru ve niyaz zanneder. Ba’zan sırf riya içerisinde bulunur da, onu Allahü teâlâya hamd ve insanları hayra da’vet zanneder. Allahü teâlâya karşı işlediği günahları tâat zanneder. Cezayı gerektirecek yerde, büyük sevâb bekler. Bu anlatılanlar, ilimsiz amel edenlerin musibetidir. Riya ve ucb gibi tehlikelerden, işlediği amellerini koruma yollarını bilmiyen kimse, ibâdetlerinin sıhhatini zor sağlar. İbâdetlerini, riyadan, ucbdan kurtaramayınca, ancak sıkıntı ve yorulma kalır. Bu da apaçık bir zarardır. Onun için Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim ile olan uyku, cehâletle kılınan namazdan daha hayırlıdır” buyurdu. Çünkü ilimsiz olarak amel eden kimse, yaptığı ibâdetleri ifsâd eder, bozar. Böylece boşuna zahmet çekmiş, yorulmuş olur. Faydasız ilim ve amelden Allahü teâlâya sığınmalıdır.

İlimlerin en faydalılarından biri, Kitâb ve Sünnet ilmidir. Çünkü bu ilim, insanda Allahü teâlâdan haşyet (korku) meydana getirir. Allahü teâlâyı hakkıyla bilmeyen kimse, O’ndan hakkıyla korkmaz ve O’na hakkıyla ta’zim ve hizmette bulunamaz. Hakkıyla sevemez. Ma’rifetten ta’zim doğar, ta’zimden de muhabbet meydana gelir. Allahü teâlâ, Davud’a (aleyhisselâm) vahyetti ki: “Ey Dâvûd! Faydalı ilim öğren.” O; “Yâ Rabbî! Faydalı ilim nedir?” dedi. Cenâb-ı Hak; “Celâlimi, azametimi, kibriyâmı ve kudretimin kemâlini herşey üzerinde görmendir ve bu, seni bana yaklaştıran şeydir” buyurdu.

İlmiyle amel eden âlimlerle oturmak, kalblerin i’mârı ve bedenlerin gıdasıdır. Allahü teâlâ, Nisa sûresinin 3. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurdu: “Allahü teâlânın emirlerine itaat ve yasaklarından kaçınmakta birbirinize yardım ediniz. Amma, küfür ve zulme veya ma’siyete (günaha) ve bid’ate yardım etmeyiniz.” Asr sûresinin 3. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Birbirlerine hakkı (i’tikâd ve amelden inkârı caiz olmayan şeyleri) tavsiye edenler ve sabrı (farzların edasına, emirlerin yapılmasına devam etmeyi) tavsiye edenler, ziyanda değildirler” buyuruldu. Sahih bir hadîs-i şerîfte; “Din nasihattir. İhlâslı olmaktır” buyuruldu. Eshâb-ı Kirâm; “Kime karşı yâ Resûlallah?” diye suâl edince; “Allaha, Kitabına, Resûlüne, müslümanların imamlarına ve umûmuna” buyurdu. Dînin lüzumlu şeylerinden biri nasihat olduğuna göre, nasihati terkeden kimsenin dînine zarar gelir. Nasihat ve va’z, âlimlere de, âlim olmayanlara da şâmildir. Nitekim, Zâriyât sûresinin 55. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Tezkîr ve va’zı (va’z-ü nasihati) terk etmeyip devam eyle. Çünkü va’zü nasihat, mü’minlere fayda verir” buyuruldu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Mü’minler birbirlerini destekliyen bir tek yapı gibidirler”, “Mü’minlerin misâli, biri diğerini yıkayan iki el misâlidir” buyurdu. Hadîs-i şerîfte, Allahü teâlânın kuldan yüz çevirmesinin alâmetinin, onun mâlâya’nî ile meşgûliyeti olduğu belirtilmiştir. Bir kulun ömründen bir saati, lüzumsuz yerde, maksada uygun olmaksızın

geçerse, o, buna uzun zaman nedamet duymalıdır. Yine Peygamber efendimiz; “Kimin yaşı kırkı geçer de, hayrı şerrine galip gelmezse, Cehenneme hazırlansın”, “Kişinin müslümanlığının güzelliğine alâmet olan şeylerden biri, onun mâlâya’nîyi (boş ve lüzumsuz şeyleri) terk etmesidir” buyurdu.

Büyüklerden birisi, Cüneyd-i Bağdâdî’yi rü’yâsında gördü ve; “Ey Ebü’l-Kâsım! Ne haber? Hâlin nasıl? Durumun ne?” diye suâl edince, Cüneyd-i Bağdadî; “İlim, ma’rifet dolu sözlerimin hiç faydası olmadı. Öğrendiğim kıymetli bilgiler işime yaramadı. Bir gece yarısı kıldığım iki rek’at namaz imdâdıma yetişti. Onun için, akıllı insan sâlih ameli terk etmemeli, hâllerden, ma’nâlardan uzak olmamalıdır” buyurdu. Kehf sûresinin 107 ve 108. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Îmân edip sâlih ameller işleyenlerin konakları Firdevs Cennetleridir. Onlar orada ebediyyen kalacaklar ve oradan ayrılmak istemiyeceklerdir.” Ve Tâhâ sûresinin 82. âyet-i kerîmesinde ise meâlen; “Ben, şirkten tövbe edip, vahdâniyyetime îmân eden ve sâlih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat gösteren Ehl-i sünnet ve cemâat yolunu tutan kimse için çok mağfiret ediciyim” buyuruldu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz. (Amelleriniz) tartılmadan önce de (kendinizi) tartınız”, “Ölmeden önce ölünüz ve kendinize (ağır) meşgûliyet gelmeden evvel sâlih amelleri işleyiniz”, “Akıllı kimse, nefsini alçaltan, ölümden sonrası için amel işleyendir. Ahmak ise, nefsine ve hevasına (nefsânî isteklerine) tâbi olandır” buyurdu. Hasen-i Basrî (radıyallahü anh); “Amel işlemeden Cenneti istemek, günahlardan bir günahtır” buyurdu. Hadîs-i şerîfte; “Dilediğin gibi yaşa, muhakkak öleceksin. İstediğini sev, muhakkak ayrılacaksın. Ve dilediğini yap, onun karşılığını göreceksin” buyuruldu.

İlim öğrenmekten maksadı, dünyâ malı ve makam elde etmek, akranına öğünmek, meclislerde öne geçmek olan kimsenin, bu ilmi, ona istediğinden başka birşey te’min etmez. Dünyalık faydasından başka fayda görmez. Böyle kimselere tekrar tekrar yazıklar olsun. Fakat ilmi öğretmekten maksadı, dîn-i İslâmı ihyâ etmek ve kuvvetlendirmek, ahlâkı güzelleştirmek ve nefsi kırmak ise, ona mübârek olsun, mübârek olsun.

Dünyâda sahibini günahlardan korumayan, ibâdete yöneltmiyen bir ilim, âhırette onu Cehennem azâbından nasıl kurtarır? Bugün sâlih amel işlemiyen ve ömründen boşa geçirdiklerini telâfi etmeye çalışmayan kimsenin kıyâmet günündeki hâlini, Allahü teâlâ, Secde sûresinin 12. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle haber veriyor: “Yâ Habîbim! Müşriklerin, kıyâmet gününde Allahın huzûrunda, haya ve pişmanlıktan başlarını eğmiş oldukları hâlde; “Ey Rabbimiz! Bize, isyanımız karşılığında va’dettiğin azâbı gördük ve Peygamberleri’nin doğruluğunu senden işittik. Bizi geri dünyâya gönder ki, orada sâlih amel işliyelim. Çünkü biz, inkâr ettiğimiz, öldükten sonra dirilme ve kıyâmeti müşâhede ettik. Bu işin hakîkatini yakînen anladık” dediklerini bir görsen.” O zaman; “Ey ahmak, sen oradan gelmedin mi?” denilir.”

Amelsiz, sâdece ilim kâfi gelseydi, Allahü teâlânın hadîs-i kudsîde buyurduğu; “İstiyen var mı? Tövbe eden var mı? istiğfarda bulunan varmı?” diye sormasının ma’nâsı kalmazdı. Bundan, ilim sahibinin, sâlih amel işlemek ve bozuk ameli terk etmekle mükellef olduğu anlaşılmaktadır, “İsteyen var mı?” sözü, seher vaktinde söylenen bir nidadır.

Bir grup Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda Abdullah bin Ömer’i (r.anhümâ) zikrettiler. Peygamberimiz; “O ne güzel insandır. Gece namazı da kılsaydı” buyurdu. Eshâbından birine de; “Ey filân! Gece çok uyuma. Çünkü gece çok uyumak, kıyâmet gününde insanı fakir yapar” buyurdu.

Hadîs-i şerîfte; “Üç ses vardır ki, onları Allahü teâlâ sever. Zikredenin sesi, Kur’ân-ı kerîm okuyanın sesi ve seher vaktinde istiğfar edenlerin sesi.” Süfyân-ı Sevrî; “Allahü teâlânın seherlerde esen bir rüzgârı vardır ki, zikirleri ve istiğfarları, Melîk-i Cebbar olan zâta (Allahü teâlâya) taşır” buyururdu. Hazreti Lokman; “Ey oğulcağızım! Horoz senden daha akıllı olmasın. Sen seher

vakitlerinde uyurken, o nidâ eder” buyurdu. Şiblî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Dörtyüz hocaya hizmet ettim. Onlardan dörtbin hadîs-i şerîf okudum. Bunlardan amel etmek üzere bir hadîs-i şerîf seçtim. Halâsımı, kurtuluşumu bunda buldum. Evvelkilerin ve sonrakilerin ilimlerini onda gördüm. Bu hadîs-i şerîf Risâlet-ül-uhreviyye’de yazılıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Eshâbından birine şöyle buyurdu: “Dünyân için orada kalacağın kadar, âhıretin için de orada kalacağın kadar amel et. Allahü teâlâya muhtaç olduğun kadar ibâdet et. Cehenneme sabredebileceğin kadar günah işle.”

Âlimler üç gruptur: Birincileri; hem kendilerini, hem de başkalarını helak eden âlimlerdir ki, dünyâyı isterler, ona teveccüh ederler. İkincileri; hem kendilerinin, hem de başkalarının saadete kavuşmasını isteyen âlimlerdir. Bunlar, Allahü teâlâya da’vet ederler. Üçüncüleri; kendilerinin helakine, başkasının saadetine vesile olan âlimlerdir. Bunlar, zâhirde âhırete çağırıp dünyâyı red ederler. Hakîkatte kastları, halktan hüsn-i kabûl görmek ve makam elde etmektir. Sen, hangi kısımdan olduğuna bak. Allahü teâlânın, hâlis olmayan ilim ve ameli kabûl etmiyeceğini hatırdan çıkarma. Hakkı taleb eden kimsenin dünyâ alâkalarını (bağlarını) azaltması gerekir. Çünkü bu alâkalar meşgûl edicidir. Nitekim Allahü teâlâ, Ahzâb sûresinin 4. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allah bir kişinin cevfînde (göğsünde) iki kalb cem etmedi” buyurdu. Fikir dağıldığı zaman, hakîkatlerin idrâkinden âciz kalır. Bunun için sen, ilme kendini tamamen vermedikçe, ilim de sana cüz’ünün bir kısmını bile vermez. Muâmele ilmi, ilimlerin en üstünüdür. Öğrenilmesi lâzım olan ilimdir. Ayrıca mükâşefe ilmi vardır. Bu ilimle keşf ve ma’rifet hâsıl olur. İlimlerin gayesi, keşf ve ma’rifettir. Bu, Hazreti Ebû Bekr’in, diğer Sahabeye (r.anhüm) üstün olmasını sağlıyan ilimdir. Nitekim Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Ebû Bekr’i size üstün kılan, oruç ve namazının çokluğu değil, fakat kalbine yerleşen şeylerdir” buyurdu. Bu da, Hazreti Ömer’in vefâtıyla, “Onda dokuzu gitti” denilen ilimdir. Ömer (radıyallahü anh) vefât etiğinde, İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh), “İlmin onda dokuzu gitti” buyurdu. Orada bulunanlar; “İçimizde büyük Sahabeler varken, nasıl bunu söylersin?” denildiğinde, şu cevâbı verdi: “Ben fetvâ ve ahkâm ilmini kasdetmiyorum. Allahü teâlâyı bilmeyi (ma’rifetullahı) kastediyorum.” Bu, Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfinde murâd buyurduğu ilimdir: “İlimlerden define şeklinde olanı vardır ki, onu, ancak ma’rifetullaha sâhib olanlar bilirler. Ma’rifetullahı, ancak Allahü teâlâya karşı gurûrlananlar inkâr ederler. Allahü teâlânın ilim verdiği bir âlimi tahkir etmeyiniz. Allahü teâlâ onu hakîr görmedi. Zîrâ ona ilim verdi.” Âriflerden biri; “Bu ilimden nasîbi olmıyan kimsenin, imansız ölmesinden korkarım. Onun en aşağı nasîbi, onu tasdik etmek ve ehline teslim etmektir” buyurdu. Denildi ki; “Kim dünyâyı sever, nefsânî arzularında ısrarlı olursa, bu ilim kendisine nasîb olmaz. Diğer ilimler nasîb olabilir. Bu ilmi inkâr edenin en aşağı cezası, bu ilimle nasîblenememesidir. Bu, sıddîkların ve mukarreblerin ilmidir. Bu, sâdık bir riyâzetle, nefsin arzularını yapmayarak ele geçer. Kalbde, kötü ahlâktan temizlendiğinde bir nûr hâsıl olur. Bu nûr hâsıl olduğunda, işlerin hakîkati görünmeğe başlar. Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim taleb ve tahsil etmek, her müslümana farzdır” buyurdu. Ba’zı âlimler; “Ârif; kendisini hiçbir işin, Allahü teâlâya karşı göz açıp kapayacak kadar zaman bile meşgûl edemediği kimsedir” buyurdular. Rabbini taleb, onu yemekden, içmekten, vücûduna lâzım olan tedbirleri almaktan ve beşeri ihtiyâçları kullanmaktan alıkoymaz. Bilakis bu sözden, matlûbuna kâmil ma’nâda ihtimâm kasdedilmektedir. Bunun misâli şuna benzer: Bir kimsenin vücûdunda, kendisini rahatsız eden bir yara olduğu hâlde, yer, içer, çalışır, kazanır ve elem kendisinden hiç ayrılmaz. Bu işler onu elemden alıkoymaz. Yine bu durum, ölen çocuğuna üzülen kadının durumuna benzer ki; o, yer, içer, yününü eğirerek güzel bir ip hâline getirir. Bununla beraber kalbi çocuğuyla devamlı meşgûl olduğu için, hüzün ondan hiç ayrılmaz ve ağlamaktan hiç geri kalmaz.

Allahü teâlâ, cemâl, celâl ve kemâl sıfatlarına sahiptir. O, bizatihi ma'bûddur. Bu sıfatlar, O'nun bilinmesini, zikredilmesini, O'na ibâdet edilmesini, O'ndan ümîd ve korku içerisinde olunmasını ve sevilmesini gerektirir. Allahü teâlâyı istiyenin; tâlib, ârif, âbid, zikreden, ümîd eden, korkan ve seven bir kimse olması gerekir. Bunun için Hak teâlâyı taleb etmek lâzımdır. Ebüdderdâ'nın (radıyallahü anh) rivâyetine göre, Peygamber efendimiz (a.a.v.) buyurdu ki: "Allahü teâlâ şöyle buyuruyor: Kim beni taleb ederse, beni bulur. Kim de benden başkasını isterse, beni bulamaz."

Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâma melekûtunu gösterdikten sonra, o; "Ey Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster?" dedi. Onun bu sözü, Bekâra sûresinin 260. âyet-i kerîmesinde nakledilmektedir. Mûsâ aleyhisselâm da Allahü teâlâ ile konuştuktan sonra, ma'rifetin hakîkatine kavuşmak için rü'yeti (Allahü teâlâyı görmeyi) istedi. Dedi ki: "Yâ Rabbî! Bana kendi cemâlini göster. Sana nazar edeyim." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) başlangıçta, Rabbine tâlib, mürîd (isteyici), sâdık, seven ve murâkabe hâlinde idi. Hattâ insanlardan ayrıldı, Hıra mağarasına girdi. Bunun üzerine; "Muhammed, Rabbine âşık oldu" dediler. Birgün Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) evinden çıktı. Resûlullah (aleyhisselâm) ile karşılaştı; "Yâ Resûlallah! Ne ile ba's, olundun (vazîfelendirilip gönderildin?" diye suâl etti. Resûlullah (aleyhisselâm); "Akıl ile" buyurdular. "Ne ile emrolundun?" diye suâl etti. "Akıl ile" buyurdular. "Kıyâmet gününde insanlar ne ile mükâfatlandırılırlar?" dedi. "Akıl ile" buyurdu. "Bizim akis karşı davranışımız nasıl olmalıdır?" diye suâl edince de; "Onun (aklın) tek başına, bir hedefi yoktur. Allahın helalini helâl, haramını haram kabûl eden akıl diye isimlendirilir. Bundan sonra çalışırsa âbid diye, bundan sonra çalışırsa cevâd (cömert) diye isimlendirilir" buyurdu. Ebû Sa'îd-il-Hudrî'nin (radıyallahü anh) naklettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ aklı üç kısma ayırdı. Bunlar kimde bulunursa, aklı kâmil olur. Kim de bulunmaz ise, onun aklı yoktur. Bunlar; Allahü teâlâ hakkında güzel ma'rifet, Allahü teâlâya karşı güzel tâat ve Allahü teâlânın emirlerine karşı güzel sabır." Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri buyurdu ki; "Nefs, aklı olmayan, hayrı şerden ayıramayan bir çocuk gibidir. Nasıl ki ceviz oynamak isteyen bir çocuğa, bunlar yerine binlerce oyuncak verilse de, istediği dışında birşeyi kabûl etmezse, nefs de bunun gibi arzu ettiği şeyi ele geçirmeye çalışır. Çünkü nefs, insanın içerisinde sultan gibidir. Onun askeri de, hayvanî rûh, hevâ ve şehvettir. Allahü teâlâ, latif hikmetiyle, güzel san'atıyle, geniş rahmetiyle onun basiretini aydınlatıp, düşmanlarını gösterinceye kadar, tehlikeleri göremiyen, hayrı şerden ayıramıyan bir a'mâ gibidir.

Nifak (münâfıklık) iki türlüdür. Biri amelde nifaktır ki, bu müslümanlar arasında olur. İkincisi ise akıl nifakı ki, kâfirler ve münâfıklar arasında olur. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Münafığın alâmeti üçtür. O, oruç tutsa da, namaz kılsa da, kendisini müslüman zannetse de münâfıktır. Konuştuğu zaman yalan söyler, va'd ettiği zaman va'dinde durmaz (sözünü yerine getirmez). Kendisine birşey emânet edildiğinde, hainlik eder (emânete riâyet etmez)."

"Dört haslet vardır ki kimde bunlar bulunursa, o katıksız münâfıktır. Kimde bunlardan bir haslet bulunursa, onu terk edinceye kadar onda münâfıklıktan bir haslet vardır. Kendine birşey emânet edildiğinde hıyânette bulunur. Konuştuğu zaman yalan konuşur. Ahîdleştiği zaman ahdine vefa göstermez. Muahedeyi bozar. Mahkemede doğruyu söylemez."

"Münâfık, iki sürü arasında bulunan bir koyun gibidir ki, o, bir defa bu sürüye, diğer defa öbür sürüye katılır."

Bu hadîs-i şerîfler büyük bir va'îd, şiddetli bir tehdittir. Bundan kurtulan azdır, ancak müttekîler (takvâ sahipleri) necât bulurlar. Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Ey Allahım! Ben, münâfıklıktan, şikâktan (tefrikadan) ve kötü ahlâktan sana sığınırım"diye duâ buyururdu. Bütün müslümanların böyle duâ etmesi lâzım gelmektedir.

Aklın nifakına gelince bu, küfür ve inkâr nifakıdır. Felsefecilerin, dehrîlerin, tabiîyyûnun, sofistlerin, tenâsühcülerin, ibâhiyyenin, zındık, mülhid ve diğerlerinin nifakıdır. Onlar müslümanlarla beraber oldukları zaman, biz müslümanız derler. Kendi cinsleriyle beraber bulundukları zaman, i'tikâdlarını izhâr edip, biz bu mukallidlerle alay ediyoruz derler. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 14 ve 15. âyet-i kerîmelerinde onların hâllerini haber vererek, meâlen şöyle buyurmaktadır: "(Biz dahî sizin gibi îmân ettik) derler. Hâlbuki kendilerini aldatıcı, insan şeytanları olan dostlarıyla yalnız kaldıklarında da, (Biz (dinde) sizinle beraberiz. Ancak biz mü'minler ile istihzâ edicileriz (onlar ile alay edicileriz) derler. Allahü teâlâ da onları istihzâları ile cezalandırır ve onları dalâletlerinde şaşkınlık ve tereddüt içinde bırakır." Nisa sûresinin 145. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Muhakkak ki münâfıklar, Cehennemden derk-i esfelde (Cehennemin en aşağı derecesinde) azâb olunurlar. Sen onlar için, onlardan azâbı men edici bir yardımcı bulamazsın" buyuruldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 111

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 458

3) Keşf-üz-zünûn sh. 893, 1744

4) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 685

5) Nefehât-ül-üns tercümesi sh. 648

6) Sülûk-ül-ulemâ (Süleymâniye Kütüphânesi. Şehid Ali Paşa kısmında 1358/1 nolu kitap)

ABDÜLMÜHEYMİN BİN MUHAMMED HADRAMÎ

Hadîs târih fıkıh ve nahiv âlimi, hatîb ve kâtib. İsmi, Abdülmüheymin bin Muhammed bin Abdülmüheymin'dir. 675 (m. 1276) yılında doğdu. Sebtî ve Hadramî nisbet edildi. 749 (m. 1348) yılında Tunus'ta Zellâc'ta vefât etti, oraya defnedildi. Sebte'de ilim tahsiline başlayan Abdülmüheymin Hadramî, İbn-i Ebû Rebî, Ebû Sâlih Kenânî ve İbn-i Gammâz'dan ilim öğrendi. Ebû Bekr İbni Ubeyde, Hilâf-ül-Kabsûri, Ebû Ca'fer bin Zübeyr, Ebû Abdullah Muhammed bin Humeys Tilemsânî, Abdülazîz bin İbrâhim Hevvârî, Muhammed bin Muhammed Kettânî Tilemsânî, İbn-i Abdülhâdî, Eberkûhî, Halîl Merâgî, Ebû Hayyân Dimyatî gibi âlimler onun hocaları arasındaydı. Hadîs ilminde yükseldi. Hadîs rivâyet edenler ve hadîs âlimleri hakkında geniş ve sağlam bilgilere sahip oldu. Fıkıh bilgilerinde ilmi çok yüksekti. Arabî ilimlerde, nahiv ve kitabet ilminde zamanının meşhûrlarından oldu. Hitâbeti çok iyi idi. Merînî Sultânı Ebû Sa'îd ve Ebü'l-Hasen Ali ile sohbet etti. Merînî sultanlarına Reîs-ül-küttâblık yaptı. Müslümanların rahat ve huzûr içinde yaşamaları için çalıştı. Sultâna nasihatlerde bulundu. Sultan Ebü'l-Hasen'le beraber Tunus'a gitti. Orada vefât etti.

Birçok âlime ilim öğreten Abdülmüheymin Hadramî'nin talebeleri arasında, İbn-i Haldûn, İbn-i Merzûk, Abdullah bin Ebü'l-Kâsım Cezzî Gırnatî gibi âlimler de vardı.

Kendi husûsî kütüphânesinde üçbinin üzerinde seçme kitabı muhafaza eden Hadramî, hocalarının hayâtını anlatan bir kitap yazdı. Ancak bu kıymetli eser, daha kendisi hayatta iken kayboldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 116

2) Terâcîm-ül-müellifîn et-Tunûsiyyîn cild-2, sh. 158

3) Dürret-ül-hicâl cild-3, sh. 173

4) El-Bustân fî zikr-il-evliyâi vel-ulemâi Tilimsân sh. 156, 293

ABDÜLMUHSİN KAYSERÎ RÛMÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, edîb ve şâir. İsmi, Abdülmuhsin bin Mecdüddîn olup, Kayseri ve Rûmî nisbet edildi. Mevlânâ Muhyiddîn Kayserî'den ilim tahsil ettikten sonra, Şam ve Mısır ulemâsının ilimlerinden'de istifâde etti. Hadîs ve tefsîr ilimlerinde, edebiyat ve fıkıh bilgilerinde geniş bilgi sahibi oldu. Memleketine döndü. Çok geçmeden 775 (m. 1354) yılında vefât etti.

Kısacık ömrüne birçok şeyi sığdıran Abdülmuhsin Kayseri, ömrünü Allahü teâlânın râzı olacağı şeyleri öğrenmekte ve öğrendiklerini tatbik etmekte harcadı. Âhıret için faydalı ameller işledi. Fanî olanı verip, bâki olan âhıreti satın aldı. Kendisinden sonra gelenlere Allahü teâlânın dînini öğretmek için pek faydalı kitaplar kaleme aldı. “Dürer ve gurer” adlı meşhûr fıkıh kitabını ve Hanefî mezhebi ferâiz bilgilerini şiir şeklinde yazdı. Endülüsî’nin arûza âit “Muhtasar” adlı eserini güzel bir şekilde tertîb edip, şerh eyledi Bunlardan başka, ba’zı kitaplara haşiyeler yazıp açıklamalar yaptı. Çok güzel olan yazısıyla nadide eserlerden yeni nüshalar yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Terceme-i Şakâyik (Mecdî Efendi) sh. 31

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 172

3) Keşf-üz-zünûn sh. 540, 1135, 1868

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 621

ABDÜLMÜ’MİN BİN ABDÜLHAK EL-BAĞDÂDÎ

Hadîs, fıkıh ve fen âlimi. İsmi, Abdülmü’min bin Abdülhak bin Abdullah bin Ali bin Mes’ûd bin Şeâil el-Bağdâdî olup, künyesi Ebü’l-Fedâil’dir. Lakabı ise Safiyyüddîn’dir. İbn-i Abdülhak veya İbn-i Şemail diye de bilinir. 658 (m. 1260) senesi Cemâzil-âhır ayının onyedisinde Bağdad’da doğdu. 739 (m. 1338) senesi Safer ayının onunda Bağdad’da vefât etti. Bâb-ı Harb kabristanına defnedildi. Safiyyüddîn’in babası, Bağdad’daki İbn-i Abdülmuttalib Câmii’nin hatîbi idi. Dedesi de İbn-i Şemail diye bilinir.

Safiyyüddîn Abdülmü’min pekçok âlimle görüştü. Abdüssamed bin Ebi’l-Ceyş, Ebü’l-Fadl bin ed-Debâb, Kemâl-ül-Bezzâr, İbn-i Kessâr’dan, Dımeşk’da; Şeref Ahmed bin Hibetullah bin Asâkir’den, Mekke’de; el-Fahr et-Tûrîzî, Ahmed bin İbni Zeybân, Zeyneb binti Mekkî, İbn-i Vaddah ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. İbn-i Buhârî’den icâzet (diploma) aldı ve rivâyette bulundu.

Ebü’l-Fedâil, ilim öğrenmeye fıkıh ilmini öğrenmekle başladı. Fıkıh ilmini; Ebû Tâlib Abdürrahmân bin Ömer el-Basrî’den öğrendi. Uzun zaman bu zâtın derslerine devam edip, fıkıh ilminde fetvâ makamına yükseldi. Bilhassa ferâiz ilminde, cebir, mukâbele, hendese (matematik), astronomi ve tıb gibi fen bilgilerinde üstün derecelere ulaştı. Ayrıca târih, lügat, nahiv ve edebiyat gibi ilimlerde de söz sahibi idi.

Kâdı Burhâneddîn ez-Zer’î onun hakkında; “Abdülmü’min bin Abdülhak, fen ilimlerinde ve ferâiz ilminde hocamız idi. Bu hâlimle oraya gitmek mümkün olsa idi, onu ziyârete giderdim” diyerek onu övdü.

Safiyyüddîn, fazilet sahibi olup, imamlık makamına yükseldi. Güzel ahlâk sahibi idi. Herkesten hürmet görürdü. Yalnızlığı severdi. Safiyyüddîn birçok şiirler yazdı. Yazdığı bir şiirde özetle şöyle demektedir:

“Allahü teâlâyı iste. O’ndan başka birşeyi isteme. O’nun yaratıktan olan mahlûkâtından birşey bekleme. Arzu ve emelini mahlûka bağlama. Faziletler, bütün üstünlükler ve kemâller Allahü teâlâdandır. Başkasına yüz suyu dökme. Allahü teâlâya bağlan. O’na yalvar. Dünyâda herşeyin rızkı taksim olmuştur. Rızk endişesinde olma. Eline rızkından fazla birşey geçen kişi yoktur. Herkese takdîr edilen miktar kadar ulaşır. Genç için fakirlik (eline geçtiği ile kanâat etmek) zenginlikten hayırlıdır. (Belki o zenginlik, onu azdırır, yoldan çıkarır). Uzun zamanda kendisine köle yapar.”

> Başka bir şiirinde de şöyle demektedir: “Yâ Rabbî! Maksadım sensin. Hakkındaki zannımı iyi yaptım. Çünkü, “Kulum beni nasıl umarsa, ben onu öyle karşılarım” buyurdun. Senin hakkında benim zannım iyidir. Yâ Rabbî! Günahlarımı affet. Kusurlarımı bağışla, İbâdetlerimdeki kusurlarımı af ve mağfiret eyle. Bana sıhhat ve afiyet ihsân buyur. Beni affet yâ Rabbî.”

Abdülmü’min bin Abdülhak, birçok eserler yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1. Merâsid-ül-ıttılâ’ alâ esmâ-il-emkine, 2. Tahkîk-ül-emel fî ilm-il-usûl vel-cedel, 3. Tahrîr-ül-mukarrir fî şerh-il-muharrir (altı cildlik bir eser), 4. Kitâbü fî fürû’-il-fıkh, 5. Muhtasaru Târih-it-Taberî (dört cildlik bir eser), 6. El-Lâmi-ül-mugîs fî ilm-il-mevârîs.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 197

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 428

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 418

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 121

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 631

6) El-A'lâm cild-4, sh. 170

ABDÜRRAHMÂN BİN AHMED

Fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Ferec'dir. 715 (m. 1315) senesinde doğdu. 799 (m. 1396)'da Mısır'da vefât etti. Ed-Debbûsî'den, el-Vânî'den, İbn-i Seyyid-ün-Nâs'dan ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Şîrâzî, Kâsım bin Asâkir ve Hicâr'dan ve diğer âlimlerden icâzet aldı. Fıkıh ilmini es-Sübkî'den ve zamanının diğer âlimlerinden öğrendi. Dikkatli, hoşsohbet, âbid ve kanaatkar bir âlim idi. Bir müddet kumaş satarak ticâret yaptı. Sonra bu işi bıraktı. İbn-i Hacer Askalânî hazretleri şöyle demiştir: "Babam ile onun arasında dostluk vardı, sohbet ederlerdi. Babamın vefâtından sonra da bizi ziyârete gelirdi. O sırada ben henüz küçük idim. Sonra hadîs dersleri almak üzere onunla beraber oldum. Bana yakın alâka gösterdi. Rivâyetlerini ondan okuyuncaya kadar benimle ilgilenip, sabır tavsiye etti. Sahîh-i Müslim üzerine Ebû Nuaym'ın Mustahrec'ini rivâyet husûsunda meşhûrdur. Bunların hepsini ondan okudum. Ondan işitmiş olduğum çok hadîs-i şerîf rivâyet ettim. Bana, bizim şeyhimiz, üstadımız Irâkî'dir derdi."

Ticâret yaptığı sırada, bir kimse ona ikiyüz dînâr emânet etmişti. O da alıp muhafaza için kasasına koymuştu. Hırsızlar dükkânını soyup, kasayı çaldılar. Altı ay sonra rü'yâsında, sana emânet edilen para dükkânına bırakılmıştır, denildi. Gidip, para kesesini dükkânının içinde toprağa gömülü buldu. Alıp sahibine verdi. Sahibi ona hediye etti, fakat kabûl etmedi. Ömrünün son günlerinde hac yapıp bir müddet Mekke'de kaldı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 324

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 359

ABDÜRRAHMÂN BİN MAHMÛD EL-BA'LÎ (Şeyh Zeynüddîn)

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Mahmûd bin Ubeyd el-Ba'lî'dir. Künyesi Ebü'l-Ferec olup, Zeynüddîn lakabı ile tanınırdı. 675 (m. 1276) senesinde doğdu. Birçok yeri dolaşıp, hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilmini, Şeyh Takıyyüddîn el-Vâsıtî'den öğrendi. Hanbelî fıkhında ve fetvâ işlerinde çok yükseldi. Fıkıh ilminin bütün dallarında, usûl, hadîs, Arab dili ve edebiyatı ve tasavvuf ilimlerinde mütehassıs olan bir âlim idi. Zühd ve vera' sahibiydi. Çok ibâdet ederdi. Rabbanî ma'rifetlere kavuşmuş, yüksek bir velî idi. Şeyh İmâdüddîn el-Vâsıtî'nin sohbetlerinde bulunduktan sonra, tasavvuf ilminde çok yüksek derecelere kavuştu. Yüksek hâlleri ve kerâmetleri çoktur. Fıkıh ilmine dâir kıymetli bir eseri vardır. "Mukanna" kitabının konuları üzerine yaptığı ahkâm-ı fıkhıyyeye dâir olan "Matla" adındaki şerhi kıymetlidir. O ayrıca "Mukanna" üzerinde yapılmış ilâveleri, dağınık bir hâlde olduğu için cem'etti, topladı. Tasavvufa âit güzel sözleri vardır. Eserlerinde hadîs-i şerîfler rivâyet etti. 734 (m. 1333) senesi Safer ayı ortalarında Ba'lebek'te vefât etti.

Şeyh Zeyneddîn hazretleri, uzun zaman Dımeşk'da oturdu. Çeşitli medreselerde ders okuttu. İlimle meşgûl olmayı ve herkese faydalı olmayı çok severdi. Hadîs, fıkıh ve usûl-i fıkıh ilimlerini okutur ve böylece birçok kimseye faydalı olurdu. Büyük âlim İzzeddîn Hamza bin Şeyh Selâmiyye ve daha başkaları ondan icâzet almışlardır. O, bir keresinde Hama'ya gitti. Şehrin kadısı Şeyh Şerefüddîn bin Barizî ile görüşüp, sohbetinde bulundu. Sözleri senet kabûl edilen en büyük âlimlerden idi. Tasavvufta sülûk konaklarının en yüksek derecelerine varmıştı, İbn-i Barizî diyor ki: "Şeyh Zeynüddîn, kendisiyle görüştüğüm zamandan sonra çok övülen bir zât oldu. Onun bir benzerini görmedim."

Evliyâlık hâllerinin kendisini kapladığı anlarda söylediği ba'zı sözleri sebebiyle, sıkıntılı durumlarda kalmış, ba'zılarının hücumuna uğramıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 347

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 107

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 423

ABDÜRRAHMÂN BİN MES'ÛD EL-HÂRİSÎ

Tefsîr, hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdürrahmân bin Mes'ûd bin Ahmed bin Mes'ûd el-Hârisî el-Mısrî'dir. 671 (m. 1272) senesinde doğdu. 732 (m. 1331) senesi Zilhicce aynıda Kâhire'deki Sâlihiyye Medresesi'nde vefât etti. Babasının medfûn olduğu Karâfe kabristanına defnedildi.

Abdürrahmân bin Mes'ûd, önce, âlim ve kâmil bir zât olan babası el-Kesîr Mes'ûd'dan, sonra; el-İzz-ül-Harrânî, İbn-i Hatîb-ül-Müzze, Gazi el-Halâvî ve başkalarından Kur'ân-ı kerîm ilmini öğrendi. Daha sonra Dımeşk'da İbn-ül-Buhârî, İbn-ül-Mücâvir'den ilim öğrendi. İskenderiyye'ye giden Abdürrahmân el-Hârisî, orada el-Karâfi'den hadîs-i şerîf dinledi. Tekrar Dımeşk'a döndü. Orada Ömer bin el-Kavvâs ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi.

Abdürrahmân bin Mes'ûd, hadîs-i şerîf rivâyetlerinde çok titiz davranırdı. Mezhebinin fıkıh bilgilerinde ihtisaslaştı. Çeşitli mes'elelerde pekçok fetvâlar verdi. Usûl bilgilerini İbn-i Dakîk-ıl-Iyd'den öğrendi. Babası vefât edince, onun ilmî makamına geçip, insanların din ve dünyâ mes'elelerindeki müşkillerini halletti. El-Mensûriyye ve Tolunoğlu câmilerinde; fıkıh, hadîs, tefsîr, nahiv ve başka ilimler hakkında dersler verdi. Mısır'da Şeyh-ül-mezheb adıyla meşhûr oldu. Mısır ve Şam'daki birçok hukukî da'vâları sonuçlandırdı.

El-Bedr-ün-Nablûsî onun hakkında; "Abdürrahmân bin Mes'ûd, Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi idi. Hattâ onun reîsi idi. Münâzara ilminde üstün derecede olup, ilmi meclislerde söz sahibi idi" demektedir.

Abdürrahmân el-Hârisî'den çok kimseler ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Abdürrahmân el-Hârisî, ilmiyle amel eden, vekar ve vera' sahibi bir zât idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2 sh. 347

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2 sh. 420

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6 sh. 101

ABDÜRRAHMÂN BİN MUHAMMED

Fıkıh ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Abdullah bin Zekeriyyâ olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Kaynaklarda doğum târihine rastlanmayan Ebû Muhammed Abdürrahmân, 781 (m. 1379) senesinde vefât etti. Âlim ve ârif bir zât olan Abdürrahmân bin Muhammed, "İhyâ-i ulûm-iddîn" gibi kitapları tetkik etmeye, okuyup incelemeye çok meraklı, ilim öğrenmek ve öğretmekte gayretli, zühd ve vera' sahibi, dünyâya gönül vermeyen, haramlardan ve şüphelilerden son derece sakınan, çok ilim sahibi bir zât idi. Tutumlu ve iktisâd sahibi olmakla tanınmıştı. Aile efradı da kalabalık olduğu hâlde, evinde dünyalık olarak birşey bulundurmazdı. Çünkü o, hiçbir şeye ehemmiyet vermez, gönül bağlamazdı. Rivâyet olunur ki, ona, birşeye ihtiyâcı olduğu zaman, gayb âleminden, Allahü teâlâ tarafından kendisine gönderilirdi. Eliyle topraktan bir şey alsa, Allahü teâlânın izni ile o şey, Ebû Muhammed hazretlerinin arzusu ne ise ona dönüşüverirdi. Sayı ve adet olarak tam istediği gibi olurdu.

Tarrî diye tanınan ve ismi Muhammed olan torunu şöyle haber verir: "Ben küçükken dedemin yanında bulunur, Kur'ân-ı kerîm okurdum. Hergün bana, bir parça hamur mayası verirdi. Biz de o mayayı ekmek yapmakta kullanırdık. Hâlbuki, bizim bulunduğumuz beldede o maya bilinmez ve hiç yapılmazdı. Onun, bunu nereden bulup bana verdiğini anlıyamazdım. Demek ki bu, onun kerâmetiydi. Birgün de bana, tavandan helva parçası alıp verdi. Hâlbuki orada helva olması mümkün değildi. Onun böyle daha nice kerâmetleri vardır. Ölü ile konuşur, karşılaştığı evliyânın derecesini anlardı. Onunla, İsmâil el-Ceberûti, Ebû Bekr bin Hassan ile aralarında arkadaşlık ve dostluk vardı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 58

ABDÜRRAHMÂN BİN MUHAMMED

Tilimsân'da yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Abdullah et-Tilimsânî

olup, künyesi Ebû Zeyd'dir. İbn-ül-İmâm diye tanınır. Doğum tarihi bilinmemektedir.

Hayatı hakkında kaynak eserlerde fazla malûmat bulunmayan İbn-ül-İmâm, 743 (m. 1342) senesinde vefât etti.

Kardeşi Ebû Mûsâ Îsâ da çok büyük âlim olup, bu iki kardeş, küçüklüklerinden i'tibâren ilim tahsil ederek yetiştiler. Zamanlarında bulunan Mâlikî mezhebi âlimlerinin önderleri, hocaları durumuna geldiler. Zamanın sultânı Ebü'l-Hüseyn el-Merînî ile görüşürler, Sultan da onları sever ve hürmet ederdi. Bu iki büyük âlimin yetiştirdikleri talebelerden İmâm-ı Mukrî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "İbn-ül-İmâm ve kardeşi Ebû Mûsâ, gençliklerinde memleketleri olan Tilimsân'dan çıkıp Tunus'a gittiler, İbn-i Cemâa, İbn-ül-Kattân, el-Mercânî ve başka âlimler ile görüşüp sohbetlerinde bulundular. Sekizinci asrın başlarında Tilimsân'a döndüler. Emîr-ül-müslimîn Ebû Ya'kûb'un yanına vardılar. Daha sonra bu iki fakîh (fıkıh âlimi) kardeş, 720 senesi civarında doğuya doğru seyahate çıktılar. Alâüddîn-i Konevî ve Telhis kitabının sahibi Celâleddîn-i Kazvînî ile karşılaştılar. Onların huzûrlarında Sahîh-i Buhârî'yi dinlediler. Sapık İbn-i Teymiyye ile münâzara ederek, onun bozuk fikirlerini reddettiler. Ona karşı Ehl-i sünneti müdâfaa ederek, onu susturdular."

Yine Mukrî diyor ki: "İbn-ül-İmâm Abdürrahmân bin Muhammed (radıyallahü anh), Allahü teâlâdan korkan âlimlerden idi."

Şerîf et-Tilimsânî, Ebü'l-Fadl İbni İmâm, İmâm-ı Mukrî, Ebû Osman el-İkbânî, Hatîb İbni Merzûk ve Ebû Abdullah Yahsâbî gibi âlimler ondan ilim öğrenmişlerdir.

"Şerhu alâ İbn-i Hâcib el-Fergî" onun yazdığı kıymetli eserlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 181

2) El-Büstân sh. 123

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 152

ABDÜRRAHMÂN BİN MUHAMMED BA'LEBEKÎ (Fahrüddîn İbn-ül-Fahr)

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû Bekr olup ismi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Abdürrahmân bin Yûsuf'tur. 685 (m. 1286) yılında Ba'lebek'te doğdu. Ba'lebekî, sonra Dımeşkî nisbet edildi. Fahrüddîn lakabı verildi. 732 (m. 1332) yılında Şam'da vefât edip, Sûfiyye kabristanına defnedildi.

Dedesi ve babası zamanın büyük âlimlerinden olan İbn-ül-Fahr, küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Beş yaşında iken babasından ders aldı. Fahr bin Buhârî, Takıyyüddîn Vâsıtî, Ömer İbni Kavvâs ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Mısır, İskenderiyye, Haleb, Hama, Humus, Balebek ve Hicaz gibi birçok bölge ve şehirleri dolaşarak, oralardaki âlimlerin ilimlerinden istifâde etti. Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Sadriyye ve Semmâriyye Medreseleri'nde müderrislik yaptı. Birçok talebe yetiştirdi. Zamanın meşhûr âlimleri, ondan ilim öğrendi. Zehebî de bunlar arasındaydı. Gece-gündüz ilim öğrenmek ve öğretmekle uğraştı. Her gece teheccüd namazını hiç kaçırmaz, her rek'atte Kur'ân-ı kerîmden bir cüz okurdu. Güzel ahlâkı ve Allahü teâlânın kullarına olan merhameti ile insanlara örnek oldu. Vakitlerini Allahü teâlânın dînine hizmetle kıymetlendirdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta son derece dikkatli idi. Haram ve şüpheli şeyleri terk eder, mübahların da pek azıyla iktifa ederdi. Allahü teâlâdan korkusu çok fazla idi. Ömrünün sonuna doğru Hanbelî mezhebine göre fetvâ vermeye başladı. Allah korkusundan, önceleri buna cesâret edememişti.

Allahü teâlânın dîninin daha çok yayılması için çok çalıştı. Üstün vasıflara sahip talebe yetiştirdi. Kıymetli eserler yazdı. Bu eserlerden biri, "Kitâb-üs-semer-ir-râik el-müctenî minel-hadâik" adlı eseridir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 342

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 101

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 419

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 179

ABDÜRRAHMÂN BİN YÛSUF EL-ESFÛNÎ

Fıkıh ve ferâiz âlimi. İsmi, Abdürrahmân bin Yûsuf bin İbrâhim bin Ali olup, künyesi Ebü'l-Kâsım ve Ebû Muhammed'dir. Lakabı Necmüddîn'dir. 677 (m. 1278) senesinde Mısır'ın güney bölgesindeki Esfûn beldesinde doğdu. 750 (m. 1350) senesi Zilhicce ayının onikisi olan Kurban Bayramı'nın üçüncü günü, Minâ'da vefât etti. Bâb-ül-Muallâ'ya defnedildi.

Abdürrahmân el-Esfûnî, Şafiî mezhebi âlimlerinden idi. Fıkıh ilmini Şeyh Behâüddîn el-Kıftî'den öğrendi.

Kırâat ilmine de vâkıf idi. Kavs denilen yerde ders verdi. Burada birçok kimseler ondan ilim ve edeb (İslâmiyetin gösterdiği güzel ahlâkı) öğrendi. Abdürrahmân el-Esfûnî, birçok kerre deniz yoluyla hac için Mekke'ye gitti. 733 (m. 1333) senesinde gittiği son haccından sonra Mekke-i mükerremeye yerleşti. Vefâtına kadar Mekke'de kaldı.

El-Esnevî onun hakkında: "Abdürrahmân bin Yûsuf el-Esfûnî, fıkıh ve diğer ilimlerde derin bilgi sahibi idi. Sâlih, yumuşak huylu, merhameti çok ve Ehl-i sünnet i'tikâdında bir zât idi. Onu gören herkes, ondan istifâde ederdi. Cebir ve mukâbele ilimlerinde eserler yazdı. Ferâiz ilminde mütehassıs idi. Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin "Er-Ravda" kitabını çok güzel bir şekilde özetledi" demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10), sh. 81

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 350

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 167

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 177

5) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 81

6) Ikd-üs semin cild-5, sh. 415

7) Mir'ât-ül-cinân cild-4, sh. 334

8) Nücûm-üz-zâhire cild 10, sh. 248

AHMED BİN ABDÜLKÂDİR

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Muhammed el-Kaysî, lakabı Tâcüddîn'dir. 682 (m. 1283) senesinde doğdu. 749 (m. 1348)'da tâ'ûn hastalığından vefât etti.

Behâeddîn İbn-ün-Nehhâc'dan, Dımyâtî'den ve zamanının diğer âlimlerinden ilim öğrendi. Fıkıh ilmini öğrendikten sonra, hadîs ilmini öğrenmeye yönelip, bu husûsta çalıştı. Fıkıh, nahiv, lügat ilimlerinde yetişti ve bu ilimlerde ders verdi. Hidâye üzerine bir talikâti, "El-Ubâb" ve "El-Muhkem" adlı lügata dâir eserleri, ayrıca, içinde ba'zı kitapları topladığı "El-Cem-ül-Mütenâh fî ahbâr-il-lugaviyyîn ven-Nûhât" adlı bir eseri vardır. Bundan başka şu eserleri vardır: "Şerhu kâfiyeti İbn-i Hâcib", "Şerhu Şâfiiyye", "Şerh-ül-fasîh"; üç cild olup, buna "Feyd-ül-fevâid" adını vermiştir. Ebû Hayyân tefsîrini de bir cild hâlinde toplayıp, "Ed-Dürer-ül-Lakît min bahr-il-muhîd" adını vermiştir. Ebû Hayyan'ın koyduğu bahisler ile birlikte, İbn-i Atıyye ve Zemahşerî tefsîrlerini kısaltmıştır. (Zemahşerî'nin nahiv yönünü almıştır.)

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-seniyye fî terâcim-il-Hanefiyye cild-1, sh. 381

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 326

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 174

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, 159

AHMED BİN ÂŞİR

Magrib'de tanınmış evliyâdan. 765 (m. 1363) senesinde vefât etti. Selâ denilen yerde yaşadı. Mukrî, büyük âlimlerin çoğunun onu pekçok medh-ü sena ettiklerini, evliyânın büyüklerinden olduğunu söylediklerini nakletti. Mükrî, İbn-i Kunfüz'den şöyle bildirdi: İbn-i Kunfüz dedi ki: "Büyük zâtlardan birisi, benim yanımda Ahmed bin Aşir'e müslümanın mükâşefesi ile hıristiyanın mükâşefesi arasındaki farkı sordu. Çünkü, mükâşefe hâli, ba'zı hıristiyanlardan da zuhur edebiliyordu. Bunun üzerine Ahmed bin Aşir (radıyallahü anh) şöyle cevap verdi: "Böyle bir derecede olan müslüman, zulmânî ve ma'nevî âfetten de uzaktır. Fakat, hıristiyan böyle bir âfetten temizlenmiş değildir" dedi."

Başka bir sefer de, müslüman görünüşünde olan bir Hıristiyan, bu ikisinin arasındaki farkı sorunca, Ahmed bin Âşir (radıyallahü anh), “İkisinin arasındaki fark, senin belinden zünnârın düşmesidir.” deyince, o sırada, hıristiyan fakat kendisine müslüman görünüşü veren şahsın belinden zünnâr yere düşüp, Allahü teâlâ onun ne olduğunu ortaya çıkardı. Bu durum karşısında hayrette kalan hıristiyan şahıs müslüman oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmat-il-evliyâ cild-1, sh. 317

AHMED BİN EBİ'L-HAYR EŞ-ŞEMÂHÎ ES-SA'DÎ

Hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Ebi'l-Hayr Mensûr eş-Şemâhî es-Sa'dî'dir. Meşhûr bir kabile olan Sa'd aşiretine mensûp olmakla Sa'dî ve Hadramût ehlinden Semahoğullarına mensûp olmakla da Şemâhî diye nisbet edilmiştir. Babası Ebü'l-Hayr Mensûr, Yemen beldelerinden Zebîd'de fıkıh ve hadîs âlimi idi. Ahmed eş-Şemâhî (radıyallahü anh), Allahü teâlâyı tanıyan âriflerin büyüklerinden ve âlimlerin önde gelenlerinden idi. Hadîs âlimlerinin reîsliği, babasından sonra kendisine geçti, İlminin çok fazla olması ile birlikte, doğru ve güzel hâller, kerâmetler sahibi yüksek bir zât idi. Allahü teâlâya, Resûlullaha (aleyhisselâm) ve bu yolun büyüklerine olan muhabbet ve bağlılığı pekçok idi. İmâm-ı Yâfiî (radıyallahü anh) târihinde şöyle anlatıyor: “Sâlihlerden bir zât, rü'yâsında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi gördü. Yanlarında birisi vardı. Sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) rü'yâyı gören kimseye; “Bunu tanıyor musun?” diye sordu. O da; “Hayır yâ Resûlallah” dedi. O zaman; “Bu, sünnetime sarılan, yolumdan ayrılmayan Ahmed bin Ebi'l-Hayr'dır” buyurdu.

Ahmed bin Ebi'l-Hayr es-Sa'dî hazretleri, 729 (m. 1329) senesinde vefât etti. Kabrinden gökyüzüne doğru nûr yükselirdi. Kabrini ziyâret edenler bu nûru görürlerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 317

AHMED BİN EBÎ TÂLİB SÂLİHÎ (Haccâr İbni Şıhne)

Hadîs âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Ebî Tâlib bin Ebi'n-Nizam Ni'me Hasen bin Ali bin Beyân'dır. 620'li yıllarda doğdu. Taş işçiliği yaptığı için Haccâr, İslâmiyete yaptığı hizmetlerden dolayı da Şihâbüddîn lakabı verildi. Sâlihî nisbet edildi. Babası vâlilik yaptığı için Şıhne, ona da İbn-i Şıhne denildi. Haccâr İbni Şıhne diye bilinirdi. 730 (m. 1329) yılında vefât etti. Şam yakınlarındaki Sâlihiyye'de defnedildi.

Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Temel din bilgilerini öğrenip, yardımcı ilimlerde de bilgi sahibi oldu. İbn-i Zübeydî ve İbn-i Lettî gibi âlimlerden, Bağdad'da; Katî'î, İbn-i Ruzbe ve Kaşgârî'den, Şam'da; Ca'fer bin Ali'den ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf ilminde zamanın en ileri gelen âlimlerinden oldu. Gece ve gündüzünü, bütün vakitlerini, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek sözlerinin doğru olarak nakledilmesi, Allahü teâlânın dîninin yayılması ve doğru öğrenilmesi için harcadı. Şam, Sâlihiyye, Kâhire, Mısır, Ba'lebek ve Humus gibi ilim merkezlerine gitti. Bu şehirlerde tâliblerine hadîs-i şerîf dersleri verdi. Onun bulunduğu şehre, çeşitli yerlerden, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek sözlerini, ehlinden öğrenmek isteyen talebeler akın akın gelirdi. Talebe gelmediği zaman dağa çıkar, Allahü teâlânın yaratıklarını temaşa eder, ailesinin nafakasını alınteriyle te'min etmek için taş kırardı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için gelenler, onu dağ başında bulurlardı. O da hemen işini bırakır, gelenlere ilim öğretirdi. Sıhhatine de çok dikkat eder, her sabah ılık su ile gusl abdesti alırdı. Vücûdu sıhhatli olmayanın, sıhhatli ibâdet yapamıyacağını söylerdi. Yüz yaşlarında iken vefât etti. Vefât ettiği gün hadîs-i şerîf dersi verdi.

İnsanlara olan merhametine, ilminin ve ibâdetinin güzelliğine, ahlâkının yüksekliğine herkes imrenirdi. Beş vakit namazını cemâatle kılar, az uyur, çok ibâdet ederdi. Ramazan orucundan sonra altı gün de Şevval ayından oruç tutar; “Peygamberimiz (aleyhisselâm), Ramazan ayından sonra gelen Şevval ayı içerisinde altı gün oruç tutanın, senenin tamâmını oruçlu geçirmiş gibi sevâb kazanacağını bildirmiştir. Yine Resûlullah (aleyhisselâm), müslümanın bir iyiliğine ve bir ibâdetine on sevâb verileceğini bildirmiştir. Buna göre, Ramazan'la beraber altı gün de Şevval ayından oruç tutan kimse, üçyüzaltmış gün, ya'nî bir sene oruç tutmuş gibi sevâb kazanır” buyururdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 142

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 93

AHMED BİN HASEN ANKARAVÎ (İbn-i Enûşirvân)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Hasen bin Ahmed bin Hasen İbni Enûşirvân er-Râzî er-Rûmî'dir. "Kâdı'l-kudât Celâleddîn" lakabı ile tanınırdı.

Babası, "İbn-i Tâceddîn" diye tanınan Kâdı'l-kudât Hüsâmeddîn-i Râzî olup, ailesi aslen Rey şehrindendir. Bunun için "Râzî" nisbeti ile anılırdı. Anadolu, Rumların elinde olduğu devirlerde diyâr-ı Rûm diye bilinirdi. Burada yetişenlere de "Rûmî" nisbeti verilirdi. 651 (m. 1156) senesinde Ankara'da doğdu. Babası Hüsâmeddîn-i Râzi'den ve başka âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. Tefsîr ve nahiv ilimlerini Yezîd bin Eyyûb el-Hanefî'den okudu. Ebü'l-Bekâ el-Ukberî'nin talebesi Sadruddîn'den ve İbn-i Hâcib'in talebesi Kâdı-yı Sivâs'dan sarf ve nahiv ilimlerini tahsil etti. Attâbî'nin "Câmi-i Kebîr" ve "Ziyâdât" adındaki eserlerini, Şeyh Şemseddîn veya Fahreddîn Osman bin Mustafa el-Mardînî'den, Hılâf ilmini allâme Bürhâneddîn el-Hanefî'den, ferâiz ilmini de Şam'da Ebü'l-Alâ Şemseddîn Mahmûd el-Faradî el-Buhârî'den okuyup öğrendi. Daha 17 yaşında iken Hartebirt (Hîrtebirt) şehrinin kadılığına ta'yin edildi Herkes tarafından çok sevilirdi. Sadâkati ve cömertliği çoktu. Çok yaşadı, İhtiyârlığında, kulağından başka bütün a'zâları gençliğindeki gibi sağlam idi. Yaşlılığından dolayı kamburlaşmıştı. Hastalandığı zaman: "Rü'yâmda Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, bana çok yaşayacağımı bildirmişti" dedi. Hakîkaten böyle oldu. Cinlerden bir kadınla evlendiğini, garîb hâdise olarak bizzat kendisi anlatmıştır. Vefâtında yaşı, 90'dan fazla idi. 745 (m. 1344) senesi Receb ayının ondokuzuncu günü vefât etti.

İbn-i Enûşirvân hazretleri, hadîs ve kırâat ilimlerinde de yüksek bir âlimdir. Fahr İbni Buhârî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ders okuduğu zamanlarda, hergün 3000 (üçbin) satırı ezberliyordu.

Şam'da iken birçok medreselerde bizzat kendisi ders okuttu. Orada kadı olarak ta'yini yapıldığı günden i'tibâren çeşitli meclislerde ilmi sohbetlere katılır, ilm-i nücûma âit bilgisinin çokluğu ile de, bu meclisleri süslerdi. Onun bu sohbetlerine, meşhûr ve büyük âlimlerle beraber pekçok halk da katılırdı. Vefât edinceye kadar bu hâlini hiç değişdirmeden devam etti.

Şihâb İbni Fadlullah diyor ki: "O, çok büyük bir mürüvvete sahipti. Adâb-ı muaşerete çok güzel riâyet ederdi. Çok cömertti. Şam'da 70 seneden fazla ders, okuttu. Hanefî mezhebindeki hâkim ve müderrislerin en önde gelenlerinden daha yüksek bir derecede bulunuyordu. Onların herbirisi, ona gelip ders alırlardı. Bunlar, ancak onun izni ile fetvâ verip ders okuturlardı."

İbn-i Habîb onun hakkında diyor ki: "Mezhebinin en önde bulunan âlimi idi. Elinde bulunan altın, gümüş ve malı dâima dağıtırdı. Çok cömertti. Herkese karşı güler yüzlü ve nâzik davranırdı. Çok iffet ve haya sahibiydi. Zekâsı ve hafızası çok kuvvetli idi. Herkes tarafından çok beğenilen yüksek bir ahlâka sahipti. Hayâtı menkıbelerle süslenmişti. Güzel ahlâkı ile meşhûr olup, himmet (gayret) ve azîmetlerinin çokluğu ile tanınırdı."

El-Kutub, "Târih-i Mısır" kitabında onun hakkında diyor ki: "İlimle çok meşgûl oldu. Birçok fa'zîletleri kendisinde toplamıştır. Cömertliği yanında, ilim ehlini de çok severdi. Davranışlarında âdâb-ı muaşerete çok dikkat ederdi. Daha küçük iken kadı (hâkim) olarak ta'yin edildi. Şam'da ders verdi. 730 (m. 1330) senesinde Mısır'a geldi."

Berzâlî diyor ki: "Şam kadılığına ta'yin edildi. Bundan önce babasının yardımcılığını yapıyordu. Hâtuniyye ve Kassâ'în (veya Atâîn) medreselerinde ders okuttu. "Câmi'ul-usûl" adındaki kitaba çok ehemmiyet verir, onu derslerinde okuturdu. Ondan çok şeyler ezberlemişti. Sadâkatinin ve cömertliğinin çokluğundan dolayı herkes tarafından sevilirdi."

Kendisinin cinlerle evlenmesini şöyle anlatır:

"Babam beni, annemi ve kardeşlerimi şarktan getirmek için gönderdi El-Bîrve denilen yeri geçince, yağmur başladı ve biz bir mağraya sığındık. Biz cemâat hâlinde gece uyurken, bir şeyin beni uyandırmakta olduğunu gördüm. Baktım ki, uzunlamasına ve tek bir göze sahip olan orta boylu bir kadın yanımda duruyor ve; "korkma, sana bir zararım dokunmaz. Ben sana, ay gibi güzel kızımı vermek için geldim" dedi. Korkumdan; "Hayırlısı Allahtan!" dedim. Biraz sonra baktım ki, bir sürü adam geldi. Hepisinin gözleri de tek ve uzunlamasına idi. Aralarında kadı ve şâhidler de vardı. Kızla benim nikâhımı kıydılar. Sonra, kadın, gidip kızı aldı ve bana getirdi. Kızın da aynı annesi gibi tek ve uzunlamasına bir gözü vardı. Buna rağmen, gayet güzel ve genç bir kızdı. Korkmuştum. Korkudan ne yapacağımı bilemiyordum. Durmadan arkadaşlarımı uyandırmak için taşlar atmaya başladım. Fakat, nafile!

Uyanmadılar. Bu defa duâ ve niyaza başladım. Sonra oradan ayrılma zamanı geldi ve ayrıldık. Lâkin gençkız yanımdan ayrılmıyordu. Dördüncü günü annesi çıkageldi ve; “Galiba bu kızı beğenmedin ve ondan ayrılmak istiyorsun” dedi. Ben de; “Evet!” dedim, “Öyleyse boşa!” “Peki boşuyorum!” dedim. Boşadım ve kadın kızı alıp uzaklaştı. Bir daha onları görmedim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 117

2) Et-Tabakât-üs-seniyye cild-1, sh. 324

3) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 16

AHMED BİN İBRÂHİM EL-GIRNÂTÎ (İbn-i Zübeyr)

Endülüs’te yetişen tefsîr, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Zübeyr bin Muhammed bin İbrâhim bin Zübeyr bin Âsım es-Sekafi el-Âsımî el-Gırnâtî’dir. Künyesi Ebû Ca’fer olup, “İbn-i Zübeyr” diye meşhûr oldu. 627 (m. 1230) senesinde Ceyyân’da doğdu ve orada yetişti. Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Mâleka, Gırnata ve daha başka şehirleri dolaşarak çok ilim elde etti. Kırâat, tefsîr, hadîs, nahiv ve târih ilimlerinde söz sahibi olacak şekilde yetişti. “Kırâat-ı Seb’a”yı, Ebü’l-Hüseyn Ali bin Muhammed es-Sâvî’den öğrendi. Ondan ve daha başka hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Arab dili ve edebiyatının bütün inceliklerine vâkıftı. Endülüs’te yetişen âlimlerin hayâtını anlatan bir eseri vardır. Tefsîr ilmine dâir olan eseri, çok kıymetlidir. Kendisinden birçok kimse ilim öğrenip, yüksek âlimlerden oldu. 708 (m. 1308) senesi Rebî’ul-evvel ayının sekizinde Gırnata’da vefât etti.

Fıkıh, usûl-i fıkıh, kırâat, tefsîr, hadîs, kelâm, edebiyat, nahiv ve târih ilimlerinde yüksek bir âlim olan İbn-i Zübeyr, zamanının bir tanesi idi. Muhaddislerin sonuncusu, muhakkıkların önderi sayılan bir âlimdi, ilimle çok meşgûl olup, akranı olanları geçip, hepsinden üstün oldu. Dörtyüze yakın âlimden ders almıştı. Ebü’l-Hasen el-Haffâr, Ebü’l-Mecd Ahmed el-Hadramî, Kâdı Ebü’l-Hattâb İbni Halîl, Ebü’l-Hasen bin Serrâc, Ebû Ömer bin Havtıllah, Ebû Bekr bin Seyyid-in-nâs, Ebû Abdullah bin Atıyye gibi âlimler, onun ilim tahsil ettiği hocalarından ba’zılarıdır. Doğu memleketlerinde yetişen Ebü’l-Yemen bin Asâkir ve daha başka âlimler ona icâzet vermişlerdi. Büyük âlimlerden birçoğu, ondan ilim aldılar. Kâdı Muhammed el-Eş’arî, Ebû Hafs ez-Zeyyât, İbn-i Abdülmüheymin, İbn-i Selmûn Muhammed bin Ahmed bin Cezzî, İbn-i Şerrât, İbn-ül-Habbâb, Ebü’l-Berekât bin el-Hâc, nahiv ve tefsîr âlimlerinin İmâmı kabûl edilen Ebû Hayyân el-Gırnâtî, ondan ilim alanların başlıcalarıdır.

Talebelerinin büyüklerinden Ebû Hayyân el-Gırnâtî, “Nudâr” adındaki eserinde hocasını şöyle anlatır: “O, yüksek bir muhaddis, nahiv, usûl ve edebiyatta üstün bir münekkid idi. Çok fasih (açık ve seçik) konuşur ve güzel yazı yazardı. Kırâat, tefsîr ve târih âlimi idi. Kur’ân-ı kerîmin kırâatini, nahiv ve hadîs ilimlerini Mâleka, Gırnata ve diğer şehirlerde okudu. Çok insaflı idi. Kırâat (Kur’ân-ı kerîmin okunuşu) husûsunda devamlı nasihat ederdi. Mâleka şehrinde yetiştirdiği talebelerinden dört tanesi, meşhûr nahiv âlimi Sibeveyh’in “Kitab”ından ders okutuyorlardı. O, Endülüs’ün ve hattâ bütün magribin tek muhaddisi idi. Hayır ve hasenat sahibi olup, sâlih ve sadâkati çok bir zât idi. Âlimlerin ve avamın yanında ta’zim görürdü. Dînî konularda araştırması çoktu. Hep hakka, doğruluğa koşardı. Devamlı emr-i ma’rûf münkerde, ya’nî nasîhatta bulunurdu. Sultanlara, zenginlere iltifât etmez, onların ziyâretine gitmez, ziyâfetlerinde bulunmazdı. Hâlbuki onlar kendisinden istifâde etmek için devamlı onu ziyâret ederlerdi. Sultanlarla ve emirlerle beraber olduğu zamanlarda da, onların işleri hakkında dâima hakkı, doğruyu söyler ve bundan dolayı da birçok eziyetlerle, sıkıntılarla karşılaşırdı. O, bunlara sabreder, hakkı söylemekten çekinmezdi. Hattâ öyle oldu ki, sultan onu evine habsedip, Cum’a namazından başka bir iş için dışarıya çıkarmadı. Gırnata âlimlerinin büyükleri vefât edinceye ve şehir âlimlerden boş kalıncaya kadar evini hapishâne yaptı. Gırnata’da âlimlerin azalması üzerine, sultan, halkın istifâde etmesi için ona izin vermeye mecbûr kaldı. O da Câmi-i kebîr’e oturup ders vermeye başladı. Câminin imamlık ve hatîblik vazîfesi, sultan tarafından ona verildi. Ayrıca ahvâl-i şahsiyye (kişiler arasındaki şahsî mes’eleler) hakkında hüküm vermesi husûsunda da kadı (hâkim) olarak ta’yinini yaptı. Bu arada o, te’lîf ve tasnif eserler hazırlamakla da meşgûl oldu.

Hâfız Zehebî, “Tezkiret-ül-huffâz” adındaki eserinde diyor ki: “Çok talebe yetiştirdi ve eser te’lîf etti. Endülüslü âlimlerin târihini yazdı, İbn-i Beşkuvâl’ın “Kitâb-üs-sile”sine zeyl yaptı. Kırâat ilminde, illet ve yollarını bilmek husûsunda insanlar ondan çok istifâde etti. Arabcanın dil ve edebiyat ilimlerinde kendisini olgunlaştırdı ve bu ilimlerde çok talebe yetiştirdi.

Gırnata'da; Ebû Hayyân en-Nahvî, Ebü'l-Kâsım Muhammed bin Muhammed, İbn-i Sehl, Ebû Abdullah Muhammed bin Kâsım, Beyt-ül-Mukaddes'te; Ebû Abdullah İbni Murâtıb en-Nâzil ve Ebü'l-Kâsım bin İmrân el-Hadramî gibi birçok âlim, bu ilmi ondan tahsil ettiler. İbn-i Sehl'e, "Kıraat-ı Seb'a"yı öğrettiği husûsunda icâzet verdiğini gördüm. Bu icâzetin başında, çok güzel bir uslûb ile mukaddime yazmıştı."

İbn-i Beşkuvâl, "Kitâb-üs-sile"sinde diyor ki: "Zamanındaki muhaddislerin sonuncusu, âlimlerin ve kârilerin (Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilenlerin) en büyüğü idi. İlim neşretmek, hadîs-i şerîf dinleyip ezberlemek ve tedrisât işine devamlılıkta sabr etme husûslarında zamanının bir tanesiydi. Allahü teâlâdan korkusu çoktu. Hakkı bildirmede çok cesâretli, ehl-i bid'ate karşı çok şiddetli olup, Sünnet-i seniyyeden hiç ayrılmazdı. Vekar sahibi olup, âlimler ve halk tarafından çok sevilir ve sayılırdı. Endülüs'teki Arab dili ve edebiyatına, Kur'ân-ı kerîmin tecvidine, hadîs-i şerîf rivâyetine, fıkıh ve usûlüne âit riyaset onunla sona erdi. Kendisinden birçok büyük âlim ilim tahsil etmiştir."

Başlıca eserleri şunlardır: 1. Melâk-üt-te'vîl fil-müteşâbih-il-lafzı minet-tenzîl, 2. El-Burhân fî tertîb-i Süver-il-Kur'ân, 3. Şerh-ül-işâre lil-Bâcî fil-usûl, 4. Sebîl-ür-reşâd fî fadl-il-cihâd, 5. Rıd'ul-câhil an i'tisâf-il-mücâhil, 6. Ez-Zeylü alâ "Sılet-i İbn-i Beşkuvâl".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 84

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 42

3) El-Feth-ül-mübin fî Tabakât-il-usûliyyîn cild-2, sh. 106

4) Bugyet-ül-vuat cild-1, sh. 291

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1484

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 26

AHMED BİN İBRÂHİM EL-VÂSITÎ (El-Fârûsî)

Hanbelî fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Abdürrahmân bin Mes'ûd bin Ömer el-Vâsıtî'dir. 657 (m. 1259) senesi Zilhicce ayının onbir veya onikinci günü, Vâsıt şehrinin doğusunda bulunan Fârus köyünde doğdu. Lakabı İmâdüddîn olup, "Şeyh-ül-Hızâmiyye el-Vâsıtî" diye meşhûr oldu. İlim öğrenmek için birçok şehirleri dolaştı. Fıkıh, hadîs ve siyer âlimlerinden birçok zât ile karşılaştı. Onlardan çok ilim öğrendi. Önce Mısır'a, sonra Şam'a gitti. 711 (m. 1311) senesi Rebî'ul-âhır ayında Dımeşk'da küçük bir hastahânede vefât etti. Ertesi günü namazı kılınıp, Kasyûn dağının eteğine defnedildi.

Allahü teâlâ ona, daha küçük yaşta iken hakkı, doğruyu öğrenmeyi ve muhabbeti, sevgiyi nasîb etti. Bid'atten ve sapık yolda bulunanlardan nefret ederdi. Vâsıt'ta, Şeyh İzzeddîn el-Fârûkî ve diğer fıkıh âlimleri ile sık sık bir araya gelir, onlarla Şafiî fıkhından ba'zı şeyleri okurdu. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde çok şeyler öğrendi. Sonra Bağdad'a geldi. Orada fıkıh âlimlerinden bir taife ile sohbet etti. Hacca giderek, Mekke'de âlimlerden bir cemâatle görüştü. Oradan Mısır'a gelerek, bir müddet Kâhire'nin bir sokağında ikâmet etti. Günlerini fıkıh âlimleri arasında geçirdi. Buna rağmen kalbinde bir boşluk hissediyordu. İskenderiyye'de Şâziliyye tarikatına mensûp kimselerle buluştu. Onların yanında, aradığı ma'rifet nûrlarına ve latifelerine kavuştu. Kalbinde muhabbet ve bu yola sülûk etmek (girmek) arzusu çoğaldı. Onların tarikatına girmekle ve gösterdikleri yolda bulunmakla iktifa etti, yetindi. Sonra Şam'a geldi. Burada "Siyer-i Nebî" ilmi üzerinde çok mütalaada bulundu. İbn-i İshâk'ın "Siyer"ine İbn-i Hişâm'ın yaptığı şerhi çok okudu. Onu hülâsa edip kısalttı. Aynı zamanda, hadîs, sünnet ve eserlere (sahabe haberlerine) âit kitapları mütâlâa etti. Sünnet-i seniyyeye sarılmaya, usûl ve fürû' bilgilerini öğrenip yazmaya çok ehemmiyet vermekte idi. Karşılaştığı ve daha önce aralarında bulunduğu bid'at ehline, i'tikâdı bozuk olanlara karşı reddiyeler (cevap olan eserler) yazmaya başladı. Bu sapıklardan ba'zıları o kadar ileri gitmişlerdi ki, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymayı bile terketmişler, farzları yapmıyorlar ve haramları utanmadan, sıkılmadan işliyorlardı. Hanbelî mezhebinde olan müslümanları bu bid'atlerden korumak için Hanbelî mezhebine intikâl etti ve bu mezhebin eserlerini okutmaya ve yaymağa başladı. Şeyh Mecdüddîn-i Harranî hazretlerinin "Kâfi" adındaki eserini çok okurdu. Onun bu eserini bir cild hâlinde kısaltarak "El-Belâga" adı ile neşretti. Ahmed-i Vâsıtî, tasavvufu öğrenmek ve bu yola bağlanmak isteyenlerin en çok faydalandığı kimselerden birisi olup, eserleri de çok faydalı idi. Tasavvuf ve hadîs ehlinden çok kimseler, ondan faydalanmışlardı. Hattâ bid'at ehlinden birçok kimseler, bunun eserlerini okuyarak bozuk i'tikâdlarından ayrılmışlardı.

Berzâlî, “Mu’cem”inde ondan bahsederek diyor ki: “O, sâlih ve ma’rifet ehli bir zât idi. Çok hac yapar ve ibâdet ederdi. Dünyalık olan şeylerden kesilmiş olup, dünyâ ehli ile olmaktan çok sıkılırdı. Kimseden birşey kabûl etmezdi. Tasavvuf ilmi hakkındaki sözleri ve yazıları gayet doğru ve sağlam idi. O, Allahü teâlânın yoluna da’vet eden büyük bir zât idi. Çeşitli eserleri yazarak, satıp geçimini te’min ederdi. Tasavvufa ve bid’at ehline karşı cevap teşkil eden birçok risaleler yazdı. Sünneti seniyye ve Selef-i sâlihînin (Eshâb-ı Kirâm, Tabiîn ve Tebe-i tabiînden olan âlimlerin) gösterdiği Ehl-i sünnet ve cemâat yoluna da’vet eden yüksek bir âlimdi. Sıfat-ı zâtıyye hakkında, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği doğru i’tikâdı bildirdi Peygamberimiz (aleyhisselâm) ve Eshâbı nasıl bildirdi ise, öyle açıkladı. Onun sohbetlerinde bulunan kimseler çok faydalandılar. Dımeşk’da onun gösterdiği yolda bulunan ve onun gibi olan bir âlimi tanımıyorum.”

Zehebî ve Berzâlî diyorlar ki: “Bizim üstâdlarımızdan, hocalarımızdan birçok kimseler ve diğer âlimler ondan hadîs-i şerîf dinledi. Çeşitli ilimlerde mütehassıs bir âlimdi. Eserlerindeki ibâreler kavi ve çok güzeldir. Anlayışı kuvvetli, hattı (yazısı) gayet güzeldi. Vakitlerini evrâd ve ibâdetlerle, eser yazmakla ve mütâlâada bulunmakla, zikir ve tefekkürle süslerdi. Fenâ ve bekâ sırlarına kavuşmuştu. Tecelliyât-i ilâhiyyenin ve envâr-ı kalbiyyenin zevklerine kavuşan bir umman gibiydi. İnsanlardan uzak yaşar, sevdikleriyle ve istifâde etmek isteyenlerle görüşürdü.”

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. İrşâd-ül-müslimîn li tarîkati şeyh-il-müttekin: Basılmış bir eserdir. 2. Şerhu menâzil-is-Sâirin: Tamamlayamamıştır. 3. El-Belâga vel-iknâ fî halli şühbeti mes’elet-is-simâ’ fil-fıkh: Kâfi kitabının muhtasarıdır. 4. Med-halü ehl-il-fıkhı vel-lisâni ilâ meydan-il-muhabbeti vel-irfân, 5. Miftâhu tarîk-il-muhibbîn ve bâb-ül-ünsi bi-Rabbil-âlemîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 358

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 91

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 24

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 139

5) El-A’lâm cild-1, sh. 86

AHMED BİN İSHÂK BİN MUHAMMED

Tasavvuf büyüklerinden. İsmi Ahmed bin İshâk bin Muhammed bin Müeyyed bin Ali’dir. Nisbesi Hemedânî ve Ebrekûhi, lakabı Şihâbüddîn, künyesi Ebü’l-Me’âli’dir. Babası Şirâz’in köylerinden olan Ebrekûh’un kadısı idi. 615 (m. 1218) senesinde burada doğdu. 701 (m. 1302) senesi Zilhicce ayının 19’unda Mekke-i mükerremede vefât etti. Küçük yaşta Ebû Bekr bin Sâbûr’dan hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Abdüsselâm Serkûlî’nin derslerine devam etti. Daha sonra Bağdad’da; İbn-i Abdüsselâm ve İbn-i Sarmâ’dan, Şam’da; İbn-i Ebi Lukma ve İbn-i Sasrî’den. Mısır da; İbn-i Cebâb’dan, Kudüs’de; Ûkî’den ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sonra tekrar Mısır’a gitti. Karâfe’ye yerleşti. Denildi ki: “Ahmed bin İshâk rü’yâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz, ona Mekke’de vefât edeceğini haber verdi. Ahmed bin İshâk âhır ömründe hac yaptı ve Mekke’de vefât etti.”

Kendisinden; Ebü’l-Alâ Faradî, Berzâlî, Müzî, Ya’merî, Konevî, Zehebî ve daha birçokları rivâyette bulunmuşlardır.

Ahmed bin İshâk, hayır sever, mütevâzi, kerâmetler sahibi bir zât idi. Çok talebe yetiştirdi. Sûfîler arasında Sühreverdî olarak tanınıyordu. Zira, tasavvuf ilmini Şihâbüddîn Sühreverdî’den almıştı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 102

AHMED BİN LÜ’LÜ’ ER-RÛMÎ (İbn-i Nakîb)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Lü’lü’ bin Abdullah er-Rûmî’dir. Künyesi Ebü’l-Abbâs olup, Şihâbüddîn lakabı ile tanınırdı. “İbn-i Nakîb” diye meşhûr oldu. Mısır’da doğup büyüdü. Doğumu 702 (m. 1302) senesidir. Babası, Antakya Hıristiyanlarından bir Rum olup, müslümanlara esîr düşmüştü. Mısır sultanlarından birisinin terbiyesinde yetişti ve müslüman oldu. Sonra onu azâd etti ve nakîb olarak ta’yîn etti. Kâhire’de, Baybarsiyye’de tasavvuf ilmi ile meşgûl oldu. Oğlu Ahmed bin Lü’lü’ yetişince, önce askerlikle ilgilendi. Sonra Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Fıkıh ilmini öğrendi. Edebiyat

ilimleriyle meşgûl oldu. Çok kerre Mekke ve Medine'ye gider, uzun zaman orada kalırdı. Çok ibâdet ederdi. 769 (m. 1368) senesi Ramazan ayının ondördünde, tâ'ûn (veba) hastalığından Kâhire'de vefât etti.

İbn-i Nakîb, daha on yaşında iken ilim tahsiline başladı, İbn-i Kammâh, İbn-i Abdülhâdî, Meydûmî gibi âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Çeşitli ilimlerde üstün bir âlim olarak yetişti. Fıkıh, kırâat, usûl, nahiv ve edebiyat ilimlerinde mütehassıs bir âlim idi. Fıkıh ilmini, Sinbâtî, Sübkî ve daha başkalarından öğrendi. Arab dili ve edebiyatını, Ebü'l-Hasen İbni Mülakkân ve Ebû Hayyân'dan okuyup öğrendi. Emsalleri arasında çok yükseldi. Vakûr, sakin bir zât idi. Allahtan korkusu çoktu. Kanâat sahibiydi. Birçok kimse, ondan ilim tahsil edip istifâde etti. Fazilet sahibi kimseler yetiştirdi. Kıymetli eserler yazdı.

Abdürrahîm Esnevî "Tabakât-üş-Şâfiiyye" adındaki eserinde diyor ki: "O, fıkıh, kırâat, tefsîr, usûl, nahiv ilimlerinde büyük bir âlimdir. Zikir, evrâd ve faziletlerle ilgili hadîs-i şerîflerden çok topladı. Zeki ve dînine bağlı bir kimse idi. Şiirleri çok güzeldir. Fasih (açık) konuşurdu. Mütevâzi bir kimse olup, çok mürüvvet sahibiydi. Herkese iyilik ederdi. Tasavvufla çok meşgûl oldu. Sık sık hacca gider, uzun zaman Mekke ve Medine'de kalırdı. İlimle meşgûl olması ve başkalarına ilim öğretmesi devamlı idi. Ondan sonra bu sıfatları kendisinde bulunduran bir kimseyi tanımıyorum."

Çok kıymetli eserleri vardır. Başlıcaları şunlardır: 1. Teshîl-ül-hidâye ve tahsîl-ül-kifâye: Fıkıh ilmine dâir 6 cildlik bir eserdir. Sehîlî'nin "Kifâye" adındaki eserinin muhtasarıdır. 2. Es-Sirâc fî nüket-il-minhâc: Üç cildlik bir eserdir. 3. Tehzîb-üt-tenbîh, 4. Umdet-üs-sâlik ve ıddet-ün-Nâsık, 5. Terşîh-ül-müzehheb fî tashîh-ül-mühezzeb: Şafiî fıkhı hakkında bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2 sh. 55

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 239

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 213

4) El-A'lâm cild-1, sh. 200

AHMED BİN MUHAMMED EL-ASCUDÎ

Hadîs âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Abdürrahmân bin İbrâhim bin Abdülmuhsin el-Mısrî el-Ascudî olup, lakabı Şihâbüddîn'dir. 686 (m. 1287) senesinde Mısır'da Ascild denilen yerde doğdu. 758 (m. 1357) senesinde Mısır'da vefât etti.

Ahmed el-Ascudî'nin ilim öğrenme arzusu çoktu, ilerlemiş yaşına rağmen hadîs ilmini öğrendi. Şihâb-ül-Muhsînî, Nûr-ül-Battî, ed-Debbûsî, el-Vânî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bir müddet İbn-ül-Vekîl'in derslerine devam etti, hizmetinde bulundu.

Ahmed bin Muhammed, aynı zamanda iyi bir edîb, fazilet sahibi, mütevâzî (alçak gönüllü), dînine çok bağlı bir zât idi. Mescid-ül-Hüseyni yakınındaki Merkez-iş-Şühûd denilen yerde, Mensûriyye, Fahriyye ve başka medreselerde ders okuttu.

İbn-i Râfi' onun hakkında; "Ahmed el-Ascudî, çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs-i şerîfleri yazarken ve okurken çok titiz davranırdı. İskenderiyye, Dımeşk ve başka yerlerde hadîs-i şerîf dinledi" demektedir.

İbn-i Habîb ise onun hakkında; "El-Ascudî, derin âlim, herşeyiyle insanlara faydalı olmuş, hayırlı işleri yaparken acele eden bir zât idi. Kendi eliyle eserler yazdı. Bilhassa hadîs-i şerîfleri yazarken çok i'tinâ gösterirdi. Onları korumada çok titiz davranırdı" demektedir.

Şöyle anlatılır. "Ahmed el-Ascudî'nin Mensûriyye'de ders vermesini istemiyen ba'zı kimseler, sultâna şikâyette bulundular. Sultan, el-Câvulî adındaki âlimi çağırıp durumu öğrenmek istedi. El-Câvulî de; "Ahmed el-Ascudî âlimdir. Bu vazîfeye selâhiyyetli olup, dersin hakkını verir" deyip, ilmini ve doğruluğunu beyân etti. Bunun üzerine, onu sultâna şikâyet edenler, söyliyecek söz bulamadılar ve huzûrdan hemen ayrıldılar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 269

AHMED BİN MUHAMMED EL-KAMÛLÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ebil-Hazmî Mekkî bin Yasin el-Kamûlî el-Kuraşî el-Mahzûmî olup, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Lakabı Necmüddîn'dir. 653 (m. 1255) senesinde Kamûla'da doğdu. 727 (m. 1327) senesinde Receb-i şerîf ayında Kâhire'de vefât etti.

Ahmed el-Kamûlî, vera', takvâ, tevâzu, güzel ahlâk sahibi olup, cömert idi. Her zaman dilinden Kelime-i tevhîd düşmez idi. Arab dilinin inceliklerini çok iyi bilirdi. Ahmed el-Kamûlî, önceleri Kus, İhmîn ve Esyût'da kadılık yaptı. Daha sonra Mısır'da; Hisbe teşkilâtı denilen, bugünkü belediye hizmetlerinden daha geniş bir teşkilâtın başkanlığına ta'yin edildi, insanlara emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yanında, hayvan hukukunun da azamî şekilde gözetilmesine dikkat ederdi. Ömrünü, insanların dünyâ ve âhırette rahat etmeleri, huzûra kavuşmaları yolunda geçirdi. Kâhire'de, Fahriyye, Fâiziyye medreselerinde de ders verip insanlara ilim ve edeb öğretti.

Sadrüddîn bin el-Munâhil onun hakkında; "Mısır'da Ahmed el-Kamûlî'den daha âlimini görmedik" demektedir.

El-Edfuvî ise onun hakkında; "Ahmed el-Kamûlî, fıkıh âlimlerinin büyüklerinden, fazilet ve vera' sahibi idi. Çok ibâdet ederdi. Usûl ve grameri el-Bedr bin Cemâa'dan öğrendi" demektedir.

Ahmed el-Kamûlî buyurdu ki: "Mısır'da kırk sene hüküm (fetvâ) verdim. Allahü teâlânın izniyle hatalı olan bir işimiz olmadı."

Ahmed bin Muhammed çok eserler yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Tuhfet-üt-tâlib: İbn-i Hâcib'in Kâfiye kitabının şerhidir. 2- El-Bahr-ül-muhît fî şerh-il-Vesît lil-Gazâlî: Gramer kitabı olup, kırk cilddir. 3- Cevâhir-ül-Bahr fî fürû'-il-fıkh-iş-Şâfiî: Verdiği hükümleri (fetvâları) ihtivâ eder. 4- Er-Ravd-üz-zâhir fî mâ yahtâcü ileyhil müsâfir, 5- Şerh-ül-esmâ-il-Husnâ, 6-Tekmile: Tefsîre dâir bir eser.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 160

2) Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 304

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-9, sh. 30

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 137

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 1383

6) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 424

7) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 75

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 332

AHMED BİN MUHAMMED EL-MAKDİSÎ

Hadîs, kırâat ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Abdülvelî el-Makdisî'dir. 647 (m. 1249) senesinde Kaysûn'da doğdu. 728 (m. 1328) târihinde Receb-i şerîfin dördüncü Pazar günü seher vakti Kudüs'de vefât etti. Mâmelâ kabristanına defnedildi.

Ahmed bin Muhammed el-Makdisî, birçok âlimden ilim öğrendi. Hatîb Merâdâ, İbn-i Hasûrâ, İbn-i Abdüddâim ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. 673 (m. 1274) senesinde Mısır'a gitti ve orada Şeyh Hasen er-Râşidî'den kırâat ilmini, Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi Şihâbüddîn-el-Karâfî'den usûl ilmini, Behâüddîn bin en-Nûhâs'dan Arab dilinin inceliklerini öğrendi ve bu ilimlerde söz sahibi oldu. İbn-i Hamdân'dan da Hanefî mezhebi fıkhını öğrendi.

Ahmed el-Makdisî, 690 (m. 1291) senesinde Dımeşk'a gitti. Orada kırâat dersleri verdi. Oradan Haleb'e giderek, orada da dersler verdi. Daha sonra Kudüs'e gidip yerleşti. Orada kırâat ve nahiv ilmine dâir dersler verdi.

Zehebî, Tabakât-ı Kurrâ kitabında onun hakkında; "Ahmed bin Muhammed, sâlih, iffetli, faziletleri kendinde toplamış, fen ilimlerinde de söz sahibi bir zât idi. İmâm, kırâat âlimi, fakîh ve nahiv âlimi idi. Ömrünü dînin emirlerine uygun olarak geçirdi. El-Bitâka'daki meclisinde, ondan hadîs-i şerîf dinledim. Kudüs'deki meşihat onunla son buldu" demektedir.

Berzâlî de, yazmış olduğu târih kitabında onun hakkında; "Ahmed bin Muhammed, hacca gitti ve Mekke-i mükerremede mücavir olarak kaldı. O, sâlih, mübârek, iffetli, dünyânın gösterişine değer vermiyen bir zât idi. Seçilmiş ve üstün derecede âlimlerden idi.

Kudüs ve Dımeşk'da kendisinden çok şey dinledim ve çok istifâde ettim" demektedir.

Ahmed bin Muhammed, birçok eserler yazdı. Şâtibiyye kitabının geniş şerhini yaptı. Râiyye ve İbn-i Mu'tî'nin Elfiyye kitabının şerhini yaptı. Bunun yanında, kırâat ve tefsîr ilmine dâir eserler de yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 125

2) Dürer-ûl-kâmine cild-1, sh. 259

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 142

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 87

5) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 386

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 80

AHMED BİN MUZAFFER EN-NABLÛSÎ

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muzaffer bin Ebî Muhammed bin Muzaffer bin Bedr İbni Hasen bin Müferric bin Bekkâr en-Nablûsî'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup, Şihâbüddîn lakabı ile tanınırdı. Zeyn-i Hâlid'in torunudur. 674 (m. 1275) senesinde Ramazan ayında doğdu. Hadîs ilminde büyük bir âlim olarak yetişti. Zeyneb binti Mekkî, Şeyh Takıyyüddîn el-Vâsıtî, Ömer İbni Kavvâs, Şeref İbni Asakir ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Hadîs ilminde meşhûr oldu. Dinleyip naklettiği hadîs-i şerîfleri yazarak zabt ederdi. Elde ettiği ilimler sağlam kaynağa dayanıyordu. Çok güzel ilmî müzâkereleri vardı. Sünnet-i seniyye ve onunla meşgûl olanlara yardımcı olmakta bir kale gibiydi. 758 (m. 1357) senesi Rebî'ul-evvel ayında Dımeşk'da (Şam'da) vefât etti.

Hadîs ilminde hâfız (yüzbinden çok hadîs-i şerîfi râvîleri ve senetleri ile birlikte ezbere bilen) idi. İlminden çok istifâde edilirdi. İlimde tam bir huccet, senet idi. Salâhı, iyiliği çoktu, ilim öğrenmek için çok yeri dolaştı. İnsanlardan uzak dururdu. Vefâtına yakın; "Ben, secdede iken ölmek istiyorum" derdi. Allahü teâlâ onu bu arzusuna kavuşturdu. Vefâtından üç gün önce evine girdi. Kapısını kapatıp, içeriye kimseyi almadı. Üç gün sonra evine girdikleri zaman, onu secdede iken vefât etmiş buldular.

Ahmed bin Muzaffer'in naklettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyurdu ki:

"Muhakkak ki, Allahü teâlâ, güzel huyları sever. Çirkin, değersiz huyları da sevmez."

Yine Ahmed bin Muzaffer şöyle anlatır: Halîfe Süleymân bin Abdülmelik hacca gelince, Medine'ye gitmişti. Orada bulunan Ebû Hâzım'a haber gönderdi. Ebû Hazım gelince, ona; "Ey Ebû Hazım, bu cefâ nedir?" diye sordu. Ebû Hazım da: "Benden hangi cefâyı gördünüz?" diye cevap verdi. Halîfe dedi ki; "Bütün Medine halkı bana geldi, fakat sen gelmedin." Cevâbında; "Ey mü'minlerin emîri! önceden bilmeden gelmek nasıl mümkün olur? Allaha yemîn ederim ki, bu günden önce sizin geldiğinizi bana bildiren olmadı. Ben sizi görmedim, özrümü kabûl buyurun!" dedi. Halife Süleymân, orada bulunan Zührî'ye dönerek; "Şeyh hazretleri isâbetli konuştu ve doğru söyledi" dedi ve; "Ey Ebû Hazım! Bize ne oluyor ki, ölmeyi istemiyoruz?" diye sordu. Ebû Hazım hazretleri, halîfeye cevâbında dedi ki; "Çünkü siz, âhıretinizi harâb ettiniz. Dünyânızı ise ma'mûr eylediniz. Bunun için, ma'mûr olan yerden, harâb olan yere gitmek istemiyorsunuz!" Bu cevap karşısında Halife Süleymân; "Doğru söyledin, ey Ebû Hazım!" demekten kendini alamadı. Sonra; "Allahü teâlâya varmak nasıl olacaktır?" diye sordu. Halîfenin bu suâline de şöyle cevap verdi: "Allahü teâlânın huzûruna, ya neş'eli, sevinçli olarak varılır. Uzaklara gidip, sevinçli olarak evine dönen kimse böyledir. Yahut karamsar, mahzûn olarak varılır. Efendisinden kaçan bir hizmetçinin, dönüşündeki mahzûnluğu böyledir."

Yine o şöyle anlatır: "Hasen ve Müslim İbni Ebî İmrân'dan rivâyet edilir: "Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) buyurdu ki: Üç şey vardır ki, beni güldürdü. Yine üç şey vardır ki, o da beni ağlattı. Ona sordular; "Seni ağlatan üç şey nelerdir, ey Selmân?" Cevâbında buyurdu ki: "1- Çok sevdiğim Muhammed'den (aleyhisselâm) ve O'nun arkadaşlarından ayrılmak, 2- Ölüm ânında muttali olunacak şeyin korkusu, 3- Allahü teâlânın huzûrundaki yerim. Acaba bana gadabı ile mi muâmele edecek, yoksa râzı mı olacaktır bilemiyorum." Yine ona sordular: "Seni güldüren üç şey nedir, ey Selmân?" Cevâbında buyurdu ki: "1-Dünyâya gönül bağlayıp uzun emelli olanın hâli. Hâlbuki ölüm onu beklemektedir. 2- Ölüm ondan bir ân gâfil olmadığı hâlde, ondan gâfil olanın hâli. 3- Allahü teâlânın kendisine ne yapacağını bilmediği hâlde hep gülenin hâli."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabâkât-üş-Şâfiiyye cild-9, sh. 31

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 185

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 317

AHMED BİN ÖMER EL-HAMEVÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ömer bin Muhammed bin Ebî Rızâ el-Hamevî'dir. Künyesi Ebü'l-Hüseyn olup, Şihâbüddîn lakabı ile tanınırdı. Doğum târihi ve yeri hakkında, kaynak eserlerde bir bilgi yoktur. Kur'ân-ı kerîm ilimlerinde derin bir âlimdir. Şafiî fakîhlerinin büyüklerinden idi. Üç defa Haleb kadılığına ta'yin edildi. Kıymetli eserleri ve şiirleri vardır. 791 (m. 1389) senesinde vefât etti.

Ahmed bin Ömer, önceleri Haleb'de otururdu. Orada fıkıh ve diğer ilimlerle meşgûl oldu. Hama Kalesi hatîbliğini yapan Allâme Şerefüddîn Ya'kûb'dan ilim tahsil etti. Sonra Şam'a gitti. Şam'daki kırâat âlimlerinden, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini (okunuşunu) öğrendi. Oradan Kâhire'ye geçti. Kâhire'de uzun müddet ilim tahsili ile meşgûl oldu. 770 (m. 1368) senesinden sonra, Haleb'e Kadıasker olarak döndü. Dâr-ül-adl'de müftîlik yapardı. Orada, fetvâlarından çok istifâde ettiler. Sonra Haleb kadılığına ta'yin edildi. Ahlâkı ve ilmi en çok medhedilenlerden oldu.

İbn-i Acemî'nin torunu Hâfız Burhâneddîn el-Halebi diyor ki: "Zekâ, ilim, dehâ ve hafıza bakımlarından Şam'ın bir tanesi idi. Sözlerinin sağlamlığı, ilminin çeşitliliği ve kırâat, tefsîr, meânî, beyân, bedî', arûz, nazım ve nesirde üstâd oluşu bakımlarından zamanındaki âlimlerin bir tanesi idi. Fıkıh ve usûlde derin bir âlimdi. Hadîs ilminde bütün ezberledikleri tamdı. Nerede ise "Müslim"in şerhini ve Hatabî'nin "Me'âlim-üs-Sünen"ini ezberlemişti. Tıb ilminde ve ilâç bilgisinde üstâd kabûl edildi. Bu konuda eşsizdi Devamlı mescidde otururdu. Ancak zarurî bir ihtiyâcı olursa dışarı çıkardı. Akıllı ve tedbirli bir kimseydi. İlme çok rağbet gösterirdi. Ailesinden çok kimse de böyleydi, ilim sahiplerinin huzûrunda, kimseyi öne geçirmezdi. Ailesi dışındakilerden hocamız Sirâcüddîn el-Belkînî de, onun derecesinde yüksek bir âlimdi. Onun nefis, kıymetli eserleri vardır."

Eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1- En-Nâsıh vel-mensûh, 2- Ikd-ül-bekr fî nazm-i garîb-iz-zikr (Manzûme-tün fî garîb-il-Kur'ân), 3- Mefâhiretün beyn-es-seyfi vel-kalem.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 34

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 314

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 227

4) El-A'lâm cild-1, sh. 187

AHMED BİN ÖMER ZEYLA'Î (Yemenî)

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Ömer olup, Zeyla'î, Ukaylî ve Yemenî nisbetleriyle tanınmıştır. Künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Doğum yeri ve târihi hakkında kesin bilgi elde edilememiştir. Allahü teâlânın sâlih kullarının büyüklerinden ve evliyânın meşhûrlarından idi. İslâmiyetin zâhir ve batın ilimlerinde derin bilgi sahibiydi. Çok faydalı eserleri vardır. Kerâmetleri çoktur. 704 (m. 1304) senesinde Yemen'in Lıhye kasabasında vefât etti. Kızıldeniz sahilinde bulunan bu meşhûr kasabanın kabristanına defnedildi. Kabri, bereketlenmek için uzak memleketlerden ve komşu köylerden gelen birçok kimseler taraflından ziyâret edilmektedir. Kabri bir türbe içinde olup, bugüne kadar ba'zı kimseler tarafından yıkılmak istenmisse de, bir zarar verilememiştir. Bu, Allahü teâlânın kendisine lütuf ve ihsânlarından birisi olmuştur. Bu beldede, onun ilim ve iyiliklerle meşhûr olan nesebi devam etmektedir. Onların soyları, Hazreti Ali'nin kardeşi Ukayl (Adîl) bin, Ebî Tâlib'e (radıyallahü anh) kadar uzanmaktadır. Zebîdî de böyle söylemektedir.

Sayısız kerâmetleri görülmüştür. Bir kerresinde kendi kasabası olan Lıhye'den Mahmul köyüne varmıştı. Uzun bir zamandan beri susuzluk çekiyorlar, gökten bir damla yağmur düşmüyordu. Her yer kurumuştu. Onların yanlarına vardıktan sonra, yanına bir hayvan geldi. Sanki yalvarırcasına bağırmaya (böğürmeye) başladı. O da, hemen mescide girip, Allahü teâlâya duâ edip yalvardı. Daha; "Ey herşeyin vekîli olan Allahım!" der demez, sıcağın hararetine rağmen her

taraftan bulutlar toplandı. Duâsının bereketi ve Allahü teâlânın izni ile yağmur yağmaya başladı.

Yemen'de Haleb Vadisi halkı Ahmed bin Ömer hazretlerinin sohbetine sık sık devam ederlerdi. Bundan dolayı o da onları çok sever ve ziyâretlerine giderdi. Bu ziyâretlerden dolayı samimiyetleri ve birbirlerine sevgileri çok artmıştı. Ahmed bin Ömer, bir kerresinde onları ziyârete geldi. O sırada Haleb Vadisi halkı, kuraklıktan çok sıkıntıya düşmüşlerdi. Yağmur yağması için duâ etmesini istediler ve çok yalvardılar. Talebelerinden birisine şöyle dedi: "Vadinin başına git ve Fakîh Ahmed sana, Allahü teâlânın izniyle hemen ak diyor, diye söyle!" Talebe de aynısını yaptı. O saatten i'tibâren vadiden sular akmaya başladı. Bu, Allahü teâlânın fadl-i ilâhiyyesinden ona ikram ettiği bir ihsânı idi.

Oğlu Îsâ doğduğu zaman, önce ağladı ve sonra da gülmeye başladı. Bu durumundan kendisine sorulunca dedi ki: "Onun boğularak öleceği bana bildirildi. Bunun için ağladım. Sonra, onun bir oğlu olacağı ve başlangıcının benim sonum gibi olacağı bildirildi. Buna da güldüm." Söylediği gibi de oldu. Oğlu Îsâ suda boğuldu. Oğlunun oğlu Muhammed bin Îsâ, fıkıh âlimi oldu ve şöhreti her yere yayıldı.

Oğlunun oğlu Ahmed bin İbrâhim için dedi ki: "Benim bu oğlum, yüksek bir vecd (aşk-ı ilâhî) hâline sahip bir kimse olacak ve o vecdin içinde iken vefât edecektir." Bahsettiği bu torunu, böyle olup, vecd hâlinin en yüksek derecesine ulaştı. İlâhî aşk, kendisini o kadar çok kaplardı ki, ba'zan düşüp bayılırdı. Bir kerresinde, ilâhî aşkı terennüm eden bir kasidenin ilk beytini duyar duymaz vecde gelip bayıldı. Baktılar ki, vefât etmişti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 317

AHMED BİN YA'KÛB EL-HALEBÎ

Hadis âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ya'kûb bin Ahmed bin Ya'kûb bin Abdullah bin Abdürrahmân bin Osman el-Halebî ed-Dımeşkî'dir. Lakabı Cemâleddîn olup, "İbn-i Sâbûnî" diye tanınırdı. "İbn-i Mukrî" de denirdi. Dımeşk'da, 675 veya 676 (m. 1278) senesi Zilhicce ayında Medrese-i Nûriyye'de doğdu. Büyüyüp yetiştikten sonra, babası onu; İbn-i Dercî, Ömer bin Ebî Asrûn, Ahmed bin Şeybân, İbn-i Askalânî, Fahr İbni Alân, Mikdâd, Gâzî-yi Halâvî, İberkûhî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinlettirdi. Sonra Kâhire'ye yerleşti. 731 (m. 1330) senesi Rebî'ul-evvel ayı başlarında bir Cum'a gecesi vefât etti.

Zehebî, "Mu'cem" adlı eserinde onun hakkında şöyle anlatır: Âlimlerin hayâtı hakkında bilgi toplamaya ehemmiyet veren bir zât dedi ki: "O, hadîs-i şerîf dinleyip yazdı. Usûl ilmini de tahsil etti. Babası, ona Fahr et-Tûzeri ve tabakasından olan birçok büyük âlimlerden ders aldırdı. Kendisi de çalışarak çok ilim öğrendi. İlim tahsili için çok yer dolaştı. İlimde yüksek bir dereceye erişti, ilimdeki müzâkereleri çok güzeldi Tertemiz bir ahlâka sahipti. 731 (m. 1330) senesinde vefât etti. Kendi gayretleriyle çok ilim tahsil edip, Mekke'de; Fahr et-Tûzerî ve başka âlimlerden, Haleb'de; birçok âlimden, İskenderiyye'de; Ebü'l-Hüseyn Yahyâ bin Muhammed bin Hüseyn bin Abdüsselâm ve diğerlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Çok hadîs-i şerîf yazdı. Bunlardan kırk hadîs-i şerîfi "Tisâ'ıyyât" adı ile tahric etti. Menkûtemriyye'de hadîs meşihatına ta'yin edildi. Ba'zı medreselerde ders okuttu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 336

AHMED BİN YÛSUF

Tefsîr âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Abbâs el-Mukrî, lakabı Şihâbüddîn olup, Ahmed es-Semin ismiyle tanınmıştır. Fıkıh, kırâat, nahiv ve edebiyat ilimlerinde de âlim idi. Fıkıh ilmînde Şafiî mezhebi âlimlerindendir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 756 (m. 1355) senesinde Kâhire'de vefât etti. Nahiv ilmini Ebû Hayyân'dan, kırâat ilmini İbn-is-Sâig'den öğrendi. Yûnus ed-Debûsî'den de hadîs-i şerîf dinledi. Tûlûnî Câmii'nde kırâat ve nahiv dersleri müderrisliği, evkaf nâzırlığı ve diğer ba'zı vazîfeler yaptı. Aslen Halebli olup, Kâhire'ye yerleşmiştir. Eserleri meşhûr olup şunlardır: "Tefsîr-ül-Kur'ân" yirmi cilddir. "İ'râb-ül-Kur'ân"; bu eserine "Ed-Dürer-ül-masûn" adını da vermiştir, İbn-i Malik'in nahiv ilmine dâir olan Tekmilet-ül-mekâsıd" adlı eserine ve "Teshîl-ül-fevâid" adlı esere şerh yazmıştır. "El-Ukdet-ün-Nadîd fî Şerh-ıl-Kasîd"; bu eseri kırâat ilmine dâir olup, İmâm-ı Şâtıbî'nin bu husûsdaki

eserinin şerhidir. Bir eseri de; “El-Kavl-ül-vecîz fî ahkâm-il-kitâb-il-azîz”dir.

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 211

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 100

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 402

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 536

5) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 339

6) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 179

AHMED BİN ZEYD

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi ve zâhidlerden. İsmi, Ahmed bin Zeyd bin Alî bin Hasen bin Atıyye eş-Şâvî’dir. 793 (m. 1391) senesinde vefât etti. Yemenlidir. Bulunduğu çevrede bid’at ehli ve akideleri bozuk kimseler vardı. O zaman, o mıntıkanın vâlisi Muhammed bin Alî Mehdevî olup, lakabı Selâhaddîn idi. Ahmed bin Zeyd (radıyallahü anh), oradaki bid’at ehli kimselerin akidelerinin bozuk olduğunu insanlara anlatırdı. Hattâ, Sünnet-i seniyyeye yapışıp, bid’atlerden sakınılmasını teşvik eden bir kitap yazdı. Bunun üzerine Muhammed bin Ali Mehdevî, kalabalık bir askerle birlikte, Ahmed bin Zeyd’in (radıyallahü anh) bulunduğu yere geldi. Ahmed bin Zeyd’in (radıyallahü anh) evine hücum etti. Herhangi bir mukâbelede bulunmadıkları hâlde, Ahmed bin Zeyd’i, oğlu Ebû Bekr’i, çoluk-çocuğunu ve onu sevenlerden bir kısmını şehîd ettiler. Evinde pekçok mal vardı. Bu mallar, halka âit idi. Onun yanına emânet olarak bırakmışlardı. O havâlide herkesin i’timâd edip güvendiği bir zât olduğu için, halk, mallarını onun yanına emânet olarak bırakıyorlardı.

Çok geçmeden, Muhammed bin Ali Mehdevî yaptığı zulmünün cezasını gördü. Muhammed bin Ali Mehdevî, birgün bir katıra binmişti. Katır, yolda giderken birdenbire ürküp, vâliyi üzerinden yere attı. Fakat ayaklarından birisi üzengiye takılıp kaldı. Katır, koştukça koşuyordu. Vâliyi de kendisi ile beraber yerde sürüyerek götürüyordu. Bir müddet katırı kimse yakalayamadı. Ancak büyük bir çalışma ve cabadan sonra yakalayabildiler. Ona, katırın niçin ürküp kaçtığı sorulduğunda, şöyle anlattı: Aniden Ahmed bin Zeyd’i gördüm. Katırın karşısına çıkıp, elini katıra salladı. Bundan ürken katır, sür’atle kaçmaya başladı.

Vâli birkaç gün hasta yattı. Sonra vefât etti. Bu hâdise, Ahmed bin Zeyd’in şehîd olmasından yaklaşık bir ay sonra oldu.

Ravd kitabının sahibi büyük âlim Şerefüddîn İsmâil bin Ebû Bekr eş-Şâfiî, Ahmed bin Zeyd için bir mersiye yazdı.

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 318

ALÂÜDDÎN ALİ ESVED KARAHİSÂRÎ (Kara Hoca)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Ali bin Ömer’dir. Alâüddîn ve Esved lakabları verildi. Kara Hoca diye meşhûr oldu. Afyon Karahisar taraflarından olduğu için Karahisâri nisbet edildi. Memleketinde bir miktar ilim tahsil ettikten sonra, İran taraflarına gitti. Oradaki âlimlerden ve eserlerinden istifâde etti. Bilhassa Fahrüddîn-i Râzî hazretlerinin talebeleri ile yakın irtibâtı oldu. Hadîs-i şerîf, tefsîr ve fıkıh ilimlerinde yükseldi. Cemâlüddîn-i Aksarayî’nin ilminden de istifâde etti. Tasavvuf yolunda ilerledi. Tahsilini tamamlayıp, memleketine döndü. İznik şehrini fetheden Osmanlı Sultanı Orhan Gâzî tarafından ona İznik’teki bir câmide hatîblik vazîfesi verildi. Bu sırada Orhan Gâzî İznik’te bir medrese inşâ edip, buraya ilim erbâbını da’vet etti. Dâvûd-i Kayserî’yi bu medresenin müderrisliğine ta’yin etti. Ondan sonra Tâcüddîn Kürdî müderris oldu. Tâcüddîn Kürdî’nin vefâtından sonra da Alâüddîn Esved müderris ta’yin edildi. Osmanlı Devleti’nin temel taşları olan medreselerde, onun talebeleri ders verip ilim öğretti. Ondan ders alan nice talebeler, ilim sahibi kimseler olup, Osmanlı şehirlerinde kadılık yaptılar. İçlerinden Şemseddîn Fenârî gibi şeyhülislâmlar yetişti. Onun talebeleri içinden yetişen kadılar meşhûr oldu. Târihe “Osmanlı kadısı” mührünü vurdular. O kadıların huzûrlarına pâdişâhlar bile edeble çıkar, karşılarında ayakta dururlardı. Haktan ayrılmıyan bu kadılar, haksız hareket eden paşaları nice ağır cezalarla cezalandırıp, pâdişâhlara ellerini kesme cezası verdiler. (Bkz. Hızır Çelebi) Osmanlı Devleti’nin mensûpları, altıyüz sene o müderrislerin ve o kadıların yol göstermeleriyle huzûrlu bir hayat yaşayıp, ebedî saadete kavuşmak için gayret ettiler. Osmanlı Türkleri de, insanlara merhametlerinden, diğer

milletleri zâlimlerin idâresinden kurtarıp, hidâyete kavuşturmak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için, cepheden cepheye koştular. Kendilerinin tattıkları huzûru, diğer insanlara da tattırmak için, yedi iklim, üç kıt’aya at koşturdular.

Alâüddîn Esved, Osmanlının namlı Kara Hoca’sı, Osmanlı Devleti’nin temellerini sağlamlaştırıp, askeri ve malî teşkilâtlarını kuran, evlât ve torunlarının da, yüzelli yıl devlete en üst seviyede hizmet etmesine vesile olan Çandarlı Kara Halîl Hayreddîn Paşa’yı da yetiştirdi. Osmanlı Sultanı Orhan Gazi, Kara Hoca’nın evine gelip, talebelerinden birini, kendisine yardımcı olmak için vermesini istedi. O da Çandarlı Kara Halîl’i verdi.

Bu hâdise şöyle cereyan etti: Sultan Orhan Gazi, âlimleri, evliyâyı görüp gözeten bir zât-ı muhterem idi. O mübârek kimse, birgün Alâüddîn Esved hazretlerini ziyârete gitti. Onun mahalline vardığında, Alâüddîn Esved (radıyallahü anh) nafile namaz kılmakta idi. Orhan Gâzî, avluda bekledi. Bu sırada farz namaz vakti geldi. Orhan Gazi ve orada bulunan Alâüddîn Esved’in talebeleri namaz için hazırlandılar. Namazın sünnetini kıldılar. İkâmet okununca, talebeler arasında bulunan Kara Halîl imamete geçti. Hazır olan cemaata namazı kıldırdı. Alâüddîn Esved de, odasından çıkıp geldi. Bir müddet sohbet ettiler. Orhan Gâzî edeble dinledi. Daha sonra başını kaldırıp; “Seferde ve hazerde, ahâli arasında vâki olacak hâdiselerde hükmedip, hak ile bâtılı ayırmak, şer’î hükümleri beyân etmek için bir hâkim-i samedâni lâzımdır. Talebenizden birini benim ile sefere gitmek için ta’yin etseniz” deyip, meramını arzetti. Alâüddîn Esved (radıyallahü anh), Orhan Gâzî’nin bu arzusunu kabûl ettikten sonra talebelerine baktı. Herbirinin; “Ne olur beni gönderme!” diye yalvarır bir hâli vardı. Çünkü onlar, sultanlara yakın olan ulemâyı dünyâya düşkün addediyorlar, sultanların, kötülüklerine, ulemânın ilimlerini âlet etmelerinden korkuyorlardı. Ancak, Sultan Orhan öyle bir kimse değildi. Yanına ulemâyı, emretmek için değil, Allahü teâlânın emirlerini onun ağzından dinlemek için, kendisini Allahü teâlânın yasaklarına kaymaktan sakındırması için istiyordu. Kendisine kul değil, başına sultan arıyordu. Devlet sultansız, sultan ulemâsız olmuyordu. Devletin bekâsı için sultâna, sultânın yanlış yola sapmaması için ulemâya ihtiyâç vardı. Alâüddîn Esved namlı Kara Hoca’nın talebelerinden birinin bu işi yapması lâzımdı. İş başa düşmüştü. Kara Hoca, en gözde talebesi Çandarlı Kara Halîl’i Sultan Orhan Gâzî’ye verdi. Kara Halîl (radıyallahü anh) yde, “Me’mûr, ma’zûrdur” hükmünce, hocasının emrine tâbi olup, Orhan Gâzî ile birlikte gitti. Seferde ve hazerde, Sultana müşavirlik, anlaşmazlıklarda hâkimlik yaptı. Yanlış yola sapanları terbiye edip, dîn-i İslâmın emir ve yasaklarının, Devlet-i âliyye-i Osmaniye içerisinde sünneti şerîfe uygun şekilde tatbikine gayret eyledi.

Kara Hoca Alâüddîn Esved Karahisârî, sâlih ameller işledi. Allahü teâlânın nice sevgili kullarını gördü. Gecesini gündüzünü ibâdet ve ilimle geçirdi insanlara hizmet etti. Herkese karşı merhametli oldu. İsteyeni geri çevirmedi. Kimseye kötü muâmele yapmadı. Herkese nasihat etti. İnsanların doğru yolu öğrenip, Allahü teâlâya hakiki kul olmaları için çalıştı. Her işini Allahü teâlânın rızâsı için yapar, her sözünü O’nun emrine uygun söylerdi. Uzun bir ömür sürdükten sonra, 800 (m. 1397) yılında İznik’te vefât etti. İznik’te defnedildi.

Kara Hoca, fıkıh, usûl ve beyânda faydalı eserler yazdı. “İnâye fî şerh-i Vikâye”, “Şerh-ıl-Mugnî lil-Habbâzî” ve “Şerh-ıl-İzâh lil-Kazvînî” adlı eserleri, onun ilminin üstünlüğüne, derecesinin yüksekliğine en büyük senettir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 29

2) Kâmûs-ül-a’lâm cild-4, sh. 3168

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 158

4) Keşf-üz-zünûn sh. 211, 1749, 2021

5) El-A’lâm cild-4, sh. 316

6) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 726

ALÂÜDDÎN BİN ES’AD LÂHORÎ

Hindistan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Alâüddîn bin Es’ad olup, nisbeti el-Lâhorî ve el-Bengâlî’dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 800 (m. 1398) senesinde Pânî-püt şehrinde vefât etti. Kabri orada tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

Önceleri, ahâlinin en zenginlerinden ve önde gelenlerinden olup, çok sevilen ve öğülen bir zât idi. Sonraları tasavvuf

yoluna girip, fakirliği ve insanlardan ayrı, uzak bir yerde kendi hâlinde yaşayıp ibâdet ve tâat ile meşgûl olmak yolunu tercih etti. Ahî Sirâcüddîn diye bilinen Sirâcüddîn Osman hazretlerinin talebeleri arasına girdi. Kendisi şöyle anlatır: “Sirâcüddîn Osman, Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ’nın huzûrunda, zâhirî ve bâtınî ilimlerde kemâle gelip, me’zûn olacağı sırada, Hazreti Hâce ona icâzet verip memleketine gönderirken, Sirâcüddîn, hocasına; “Gideceğim yerde, Alâüddîn isminde, bilgili, yüksek makamlı çok zengin birisi var. Onunla nasıl baş edeyim? Ona karşı nasıl davranmamı emir buyurursunuz?” diye arzedince, Hazreti Hâce buyurdu ki: “Üzülme, o, senin hizmetçin olacak.” Bu cevâba çok hayret eden ve kalbi rahatlayan Sirâcüddîn Osman, hocasının sözlerinde mutlaka bir hikmet olduğunu düşünerek yola çıkıp, memleketine vardı. Sirâcüddîn hazretleri memleketine vardığında, Alâüddîn’in zenginliği terkederek tasavvuf yoluna girdiğini öğrenip çok sevindi. Alâüddîn de gelip buna hizmet etmeye başladı. Huzûrunda yetişip, evliyâdan yüksek bir zât oldu. Böylece Nizâmüddîn-i Evliyâ’nın daha önce söylediği sözün hikmeti, ma’nâsı anlaşılmış, meydana çıkmış oldu.

Hocası Sirâcüddîn hazretlerinin huzûrunda yetişip kemâle gelen Alâüddîn bin Es’ad, zamanında bulunan evliyânın büyüklerinden oldu. Bir dergâhı vardı. Orada talebelerine ders okuturdu. İyilik, ihsân sahibi, çok kıymetli bir zât idi. Talebelerine ve başka insanlara olan iyilik ve ihsânları o kadar çok idi ki, zamanın sultânı bu kadar ihsânda bulunamazdı. Çok kerâmetleri görülmüştür. Bir defasında dergâhına ba’zı kimseler geldiler. Bunların bir kedileri vardı. Kedileri kayboldu. Bu kimseler Hazreti Alâüddîn’e; “Bizim kedimizi getir” dediler. O da; “Ben sizin kedinizin nerede olduğunu bilmiyorum, nasıl bulayım?” diye hayretini bildirdi. O kimselerden birisi, bu zâtla alay etmek için, orada bulunan bir hayvanın boynuzunu göstererek, “Meselâ şu boynuzdan bulabilirsin” dedi. Başka birisi de, daha edebsizce birşey söyledi. Alâüddîn (radıyallahü anh) bunlara üzüldü, fakat hiç cevap vermedi. O kimseler dergâhdan ayrılıp dışarı çıktıkları zaman, boynuz lâfı eden kimseye bir öküz gelerek boynuzuyla öyle vurdu ki, aklı başından gitti. Arkadaşları, bunu ölecek zannettiler. Daha edebsiz konuşan ikinci kimse ise, şiddetli bir hastalığa yakalandı ve o hastalıktan öldü. Bunların bu hâllerine şâhid olan diğerleri ise, büyüklere uygunsuz söz söyleyenlerin cezalarının pek ağır ve şiddetli olacağını anladılar.

Rivâyet edilir ki, Alâüddîn hazretleri tasavvuf yolunda ilerleyip kemâle geldikten sonra, Allahü teâlâ, ona önceki hâlinden daha çok mal ve zenginlik ihsân eyledi. Fakat o, bunlara hiç meyletmedi. Hepsini Allah rızâsı için dağıtıp, sadaka olarak verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 149

ALÂÜDDÎN-İ BÂCÎ (Ali bin Muhammed)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Muhammed bin Abdürrahmân bin Hattâb el-Bâcî’dir. “Alâüddîn” lakabı ve “Bâcî” nisbeti ile meşhûr oldu. Bâc, Endülüs’te bir şehirdir. Künyesi, Ebü’l-Hasen’dir. 631 (m. 1233) senesinde doğdu. Şafiî fıkhı ve usûl-i fıkıh ilimlerinde büyük bir âlim olarak yetişti. Bir müddet Şam’da kaldı. Orada Şeyh İzzeddîn bin Abdüsselâm’dan fıkıh ilmini öğrendi. Ebü’l-Abbâs et-Tilimsânî’den hadîs-i şerîf dinledi.

Çeşitli ilimlerde mahirdi. Usûl ilminde çok yükseldi. Fetvâ verir ve ders okuturdu. Mısır’a gelince, Kerenk kadılığına ta’yin edildi. Kâhire’ye gelip yerleşti. Şöhreti her yere yayıldı. Gittiği her yerde, birçok âlim ile görüşür, fakirlerle otururdu. Herkes ona hürmet ve saygı gösterirdi. İbn-i Dakîk-ül-Iyd, onun ilimdeki üstünlüğünü çok güzel övmektedir. Ona hitâb ederken, “Yâ fakîh!” derdi. 714 (m. 1314) senesi Zilka’de ayında Kâhire’de vefât etti. Karâfet-ül-kübrâ kabristanına defnedildi.

Alâüddîn-i Bâcî, herkesin, fetvâsına müracaat ettiği bir fıkıh âlimi idi. Fetvâ işlerinde, zamanının direği sayılırdı. Bu ilimde çok talebe yetiştirdi. Kâdı’l-kudât Takıyyüddîn-i Sübkî ve Esîrüddîn Ebû Hayyân, ondan ilim öğrenen iki büyük talebesidir. Dînine bağlı ve vakûr bir zâttır. Şiirleri pek meşhûrdur. Kâhire’de Seyfiyye Medresesi’nde ders okuttu. Sonra Mensûriyye’ye döndü.

Usûl ve mantık ilimlerinde İmâm kabûl edildi. Yüksek fazilete sahipti. Zamanının âlimleri arasında en ileri gelenlerden ve onların en zekîlerinden idi. Sözleri ve ibâreleri çok fasih (açık) idi. Daha küçük yaşlarda iken, ilmî münâzaralara katılırdı, İlmî münâzaralarda ortaya koyduğu delîl ve senetlerin sağlamlığı sebebiyle hep gâlib gelirdi.

Büyük âlim İbn-i Dakîk-ül-Iyd’in derslerinde hazır bulunur, o da ona çok değer verirdi. Bir dersinde, İmâm-ı Gazâlî

hazretlerinin “Vesît” adlı eserinden okutuyordu. Alâüddîn-i Bâcî; “Bu ibâre, onbeş suâlin cevabıdır” deyip teker teker açıkladı. Müderris ona; “Senin yaşın kaç?” diye sordu. Cevâbında; “Şu kadardır” diye daha küçük olduğunu bildirdi. İbn-i Dakîk-ül-Iyd; “Bütün ilimler, bu küçük yaşta sende hâsıl olmuştur” dedi.

Şeyh Necmeddîn el-Esfûnî şöyle anlatır: İbn-i Dakîk-ül-Iyd’in yanında idik. Bize “Ey fakîhler! Bir yahudi geldi. Münâzara yapmak istiyor. Hanginiz karşısına çıkar?” diye sordu. Hepimiz sustuk. Alâüddîn-i Bâcî ortaya çıkıp; “Onu hazır ediniz! Allahü teâlâya hamd olsun ki, biz onun şüphelerini gideririz” dedi.

Başlıca eserleri şunlardır: 1. İhtisâr-ül-muharrer: Fıkıh ilmine dâirdir. 2. Keşf-ül-Hakâik: Mantık ilmine dâirdir. 3. Er-Reddü alel-Yehûdi ven-Nasâra. 4. Muhtasar-ül-Mahsûl: Fahreddîn-i Râzî’nin usûl-i fıkha dâir eserinin muhtasarıdır. 5. Muhtasaru ulûmil-hadîs. Ayrıca ferâiz ve hesâb ilimlerine âit eserler de yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 208

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 101

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-10, sh. 339

4) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 73

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 716

6) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 113

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 544

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 286

ALÂÜDDÎN-İ BAĞDÂDÎ (Ali Hâzin)

Şafiî mezhebi fıkıh ve tefsîr âlimi. İsmi, Ali bin Muhammed bin İbrâhim bin Halîl eş-Şeyhî el-Bağdâdî’dir. Künyesi Ebü’l-Hasen, lakabı Alâüddîn’dir. Ali Hâzin ismiyle de tanınmış olup, “Hâzin” tefsîrini yazmıştır. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve târih ilimlerinde âlimdir. 678 (m. 1279) senesinde Bağdad’da doğdu. 741 (m. 1340)’de Haleb’de vefât etti. Zamanının âlimlerinden ilim öğrenip, ilimde yükselmiştir. Bağdad’da İbn-i Devâlîbî’den, Dımeşk’da Kâsım bin Muzaffer’den hadîs-i şerîf işitti.

Tefsîr ilmiyle de meşgûl olmuş, bu ilimde meşhûr Hâzin tefsîrini yazmıştır. Bu tefsîrinin asıl ismi “Lübâb-üt-te’vîl fî me’ânit-tenzîl’dir. Alâüddîn-i Bağdâdî’nin Semisâtiyye hangâhında (külliyesinde) kütüphâne hâzinliği (me’mûrluğu) yaptığı için, yazdığı tefsîre “Hâzin Tefsîri” denilmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur. Bu eser Mûsâ, bin Hacı Hüseyn el-İznikî tarafından Türkçeye tercüme edilerek, “Enfes-ül-Cevâhir” adı verilmiştir. Bundan başka; Hâfız Abdülganî’nin “Umdet-ül-ahkâm” adlı eserini “Umdet-ül-efhâm fî şerh-ıl-ahkâm” adıyla şerhetmiştir. Ayrıca “Er-Ravd vel-hadâik fî tehzîbi sîreti hayr-il-halâik Muhammed Mustafâ Seyyidü ehl-is sıdki vel-vefâ” adlı, Peygamberimizin (aleyhisselâm) hayatını anlatan bir eseri vardır. On cildlik “Makbûl-ül-Menkûl” adlı eserinde, İmâm-ı Şafiî’nin ve Ahmed bin Hanbel’in Müsned’ini, Kütüp-üs-sitte’yi, Muvatta’yı Dâre Kutnî’nin Müsned’ini bir araya toplamış ve bâblara göre tasnif etmiştir. Tasavvufda yetişmiş, sâlih, güzel ahlâk sahibi, vekarlı ve güler yüzlü bir zât idi. Dımeşk’da Semisâtıyye hangâhında bulunup, insanları, irşâd etmiş, doğru yolu göstermiştir.

Alâüddîn-i Bağdadî; “Hâzin Tefsîri” ismiyle tanınan “Lübâb-üt-te’vîl fî me’ânit-tenzîl” adlı tefsîrinin mukaddimesinde, tefsîr ilmi ile ilgili husûslarda ma’lûmat vermiştir. Bu kısım, beş bölüm halindedir. Birinci bölümde Kur’ân-ı kerîmin ve Kur’ân-ı kerîmi okumanın ve öğretmenin fazileti anlatılmıştır, ikinci bölümde, ilmî selâhiyyeti olmadığı hâlde, Kur’ân-ı kerîmi kendi görüşüne göre tefsîr edenlerin âhırette çekecekleri ceza ve azâbdan bahsedilmektedir. Bu bölümde bir de, Kur’ân-ı kerîmi öğrenip de unutanlar, okuyarak unutmamak için gayret göstermeyenler hakkında bildirilen cezalardan da bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, Kur’ân-ı kerîmin cem’i (bir kitap hâline toplanması), tertîbi, nüzûlü (indirilişi) ve yedi harf (lehçe) üzere nâzil oluşundan bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, Kur’ân-ı kerîmin yedi harf (lehçe) üzere indirilmiş olmasından ve bu husûsda bildirilen nakillerden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde, tefsîr ve te’vîlin ma’nâsı ve ta’rîfi üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, âyet-i kerîmelerden i’tikâdî ve fıkhî hükümler güzel bir tertîble verilmiştir. Sûrelerin fazileti ile ilgili hadîs-i şerîfler yazılmıştır. Hadîs-i şerîf naklettiği sahih hadîs kitaplarından Buhârî’yi ve Müslim’i işâretle göstermiş, diğer hadîs kitaplarını isimleriyle bildirmiştir. Âyet-i kerîmeleri muhtasar ve fâideli bir

usûlle tefsîr etmiş ba'zan ilmî bir mevzû ile ilgili geniş ma'lûmat vermiş, sonra tefsîre devam etmiştir.

Alâüddîn-i Bağdadî, Süleymâniye Kütüphânesinin Şehid Ali Paşa kısmı, 1928 numarada kayıtlı "Kitâb-ür-ravd" adlı eserinde, Resûlullahın (aleyhisselâm) hayatını anlatmakta, âyet-i kerîmelerin nüzûl sebeblerinden de bahsetmektedir. Bu eserin ba'zı yerlerinde şöyle buyurulmaktadır: "Akrabanı Allahın azâbı ile korkut!" meâlindeki Şuarâ sûresinin 214. âyet-i kerîmesi nâzil olunca, Resûlullah (aleyhisselâm) Safa dağına çıkıp; "Ey Kureyş halkı! Gelin, saadete yetişin!" buyurdu. Kureyşliler toplandılar ve; "Da'vete sebeb nedir?" dediler. "Ey benim kavmim! Eğer size haber versem ki, bu dağın arkasında düşman vardır. Size saldırmak için fırsat beklerler ve malınızı alıp, sizi öldürmek isterler. Bana inanır mısınız?" buyurdu. Onların cümlesi; "İnanırız. Sen bizim aramızda yalancılıkla tanınmış değilsin ve biz senden hiç yalan söz işitmedik" dediler. O zaman Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Ey Abdülmuttaliboğulları ve ey Abdi Menaf evlâdı ve Benî Zühre torunları!" ve bütün kabileleri tek tek saydı ve; "Bana Hak teâlâ; "Akrabanı Allahın azâbı ile korkut" buyurdu. Bilin ki siz (La ilahe illallah) kelimesini demedikçe ve benim peygamberliğimi kabûl etmedikçe, âhırette ben size faide etmem" buyurdu. Ebû Leheb; "Bizi bunun için mi da'vet ettin?" dedi. Hakaret etmeye başladı! Sonra Hak teâlâ, Tebbet sûresini sonuna kadar gönderdi.

İbn-i İshâk anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) daha Mekke-i mükerremede iken, Habeşistan'dan yirmi kadar hıristiyan, O'nun (aleyhisselâm) peygamberliğini ilân ettiğini duyup ziyâretine geldiler. Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) Mescîd-i haram'da buldular. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda oturdular. Efendimizle konuşup, çeşitli suâller sordular. Hâl ve hareketlerini, yüzünün şeklini, konuşmalarını gördüler. Kendi kitapları olan İncîl'de geleceği bildirilen son peygamberin karşılarındaki mübârek zât olduğuna karar verdiler. Suâlleri bitince, Resûlullah (aleyhisselâm), onları İslâmiyete da'vet etti. Kur'ân-ı kerîmden âyet-i kerîmeler okudu. Onlar, Kur'ân-ı kerîmi dinleyince, kendilerinden geçtiler, gözlerinden yaşlar aktı. Resûlullahın (aleyhisselâm), İslama da'vetini kabûl edip, Muhammed aleyhisselâmın Allahü teâlânın kulu ve Peygamberi olduğuna îmân ettiler. Bildirdiklerinin hepsini kabûl edip, tasdik ettiler. Vedâlaşıp Resûlullah efendimizin yanından ayrıldılar. Kâ'be-i şerîfin yanında kümelenen müşriklerin yanından geçerken, Ebû Cehl ve yandaşları, onları müslüman oldukları için kınadılar. Kasas sûresinin 52-55. âyet-i kerîmelerinin bu müslümanlar hakkında nâzil olduğu bildirilmektedir. Bu âyet-i kerîmelerde Allahü teâlâ, meâlen şöyle buyurmaktadır "Kur'ân'dan önce kitap verdiklerimiz Kur'ân'a îman ederler. Onlara Kur'ân tilâvet olununca; "Biz ona îman ettik ve Rabbimiz tarafından indirilen hak kelâm olduğunu tasdik ettik. Doğrusu biz, Kur'ân bize okunmadan önce de müslüman olmuş kimselerdik" dediler. Onlara, iki kitaba îmânları ve iki dinde sabır ve sebatları için iki kerre ecir verilir ve tâatle ma'sıyeti def ederler ve onlara verdiğimiz mallardan hayra harcarlar. Çirkin söz işittikleri zaman da, ikrah edip yüz çevirirler. Çirkin söz söyleyenlere; "Bizim amellerimiz bizim ve sizin amelleriniz sizin olsun. Olduğunuz hâlde size selâm olsun, biz câhillerin sohbetini istemeyiz" derler."

Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından Hazreti Habbâb'ın, müşriklerin azgınlarından olan As bin Vâil'den pekçok alacağı vardı. Onu istemek için yanına gitti. As bin Vâil, Hazreti Habbâb'a; "Muhammed'i inkâr etmedikçe sana alacağını vermem" dedi. Hazreti Habbâb; "Vallahi ben ölünceye kadar da, öldükten sonra kabrimden kalkınca da, asla Peygamberimi (aleyhisselâm) red ve inkâr edemem. Her şeyden vazgeçerim, yine bu inkârı yapamam" cevâbını verdi. Bunun üzerine As bin Vâil: "Öldükten sonra dirilecek miyiz? Öyle birşey varsa, o zaman malım da, evlâdım da olacak. Borcumu sana o gün öderim" dedi.

As bin Vâil'in bu sözleri üzerine Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde; Meryem sûresinin 77, 78 ve 79. âyet-i kerîmelerini gönderdi. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: "Şimdi şu âyetlerimizi inkâr eden ve "Elbette bana mal ve evlâd verilecektir" diyen adamı (Âs bin Vâil'i)

gördün mü? O, gayba muttali mi olmuş, yoksa Rahmân'ın huzûrunda bir söz mü almış? Hayır, öyle değil, biz onun dediğini yazacağız ve azâbını da çoğalttıkça çoğaltacağız."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 177

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 97

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 131

4) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 422

5) Keşf-üz-zünûn sh. 1540

6) Et-Tefsîr vel-müfessirîn cild-1, sh. 310

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 103, 110

8) Kitâb-ür-ravda, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı. No: 1929

ALÂÜDDÎN-İ BUHÂRÎ (Abdülazîz bin Ahmed)

Hanefî mezhebi fıkıh ve usûl âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdülazîz bin Ahmed bin Muhammed el-Buhârî olup, lakabı Alâüddîn'dir. Buhârâ'da yetişen Alâüddîn hazretlerinin doğum tarihi bilinmemektedir. 730 (m. 1329) senesinde vefât etti.

Fıkıh ilmini; amcası Muhammed el-Mâymergî ve Hâfızuddîn-i Kebîr Muhammed el-Buhârî'den öğrendi. Bilhassa fıkıh ve usûlde ve diğer ilimlerde çok yükseldi. Kıvâmüddîn Muhammed el-Kâkî, Celâlüddîn Ömer bin Muhammed el-Habbâzî ve başka âlimler ondan ilim öğrendi.

İlim öğrenmek ve öğretmek husûsunda çok gayretli olan Alâüddîn-i Buhârî hazretleri talebelerine ilim öğretmekten başka, kıymetli eserler de tasnif etmiş olup, ba'zılarının isimleri şöyledir: Keşf-ül-esrâr (Şerhu Usûl-il-Pezdevî, 2 cild), Şerh-ül-müntehâb, Kitâb-ül-efniyye, Şerh-ül-Hidâye (İlâ bâb-in-nikâh).

Alâüddîn Abdülazîz bin Ahmed el-Buhârî'nin yazdığı Keşf-ül-esrâr (Şerhu Usûl-il-Pezdevî) isimli iki cildlik eserinden ba'zı kısımlar özetlenerek aşağıya yazılmıştır:

"Önce ve sonra gelen âlimlerin yolu ve âdeti, eserlerine ve başka her hayırlı işe, Allahü teâlâya hamd ederek başlamalarıdır. Böylece âlimler, hem hamd ile (Fâtiha-i şerîf ile) başlayan Kur'ân-ı kerîme uymuşlar, hem de Resûlullah efendimizin; "Allahü teâlâya hamd ile başlanmayan her mühim iş bereketten kesilmiştir." hadîs-i şerîfi ile amel etmişlerdir.

Abdülazîz el-Buhârî hazretleri, şerhettiği kitabın müellifi olan Fahr-ül-İslâm Pezdevî'nin; "İmkânımın ve gücümün yettiği kadar Allahü teâlâya hamd ederim. Rızâsını kazanmakta O'ndan yardım isterim" sözünü şöyle açıklıyor: "Müellif (Pezdevî), Allahü teâlânın kullarına lutfettiği pekçok büyük ni'metlerini, Allahü teâlânın kudretinin ve büyüklüğünün kemâlini, beşer (insan) gücünün, Allahü teâlâya lâyık olan hamdi yapmaktan âciz olduğunu ve kurtuluşa ancak Allahü teâlânın hidâyeti, yardımı ve muvaffak kılması ile kavuşulabileceğini şeksiz ve şüphesiz bir şekilde müşâhede edip iyice anlayınca böyle söylemiştir. Ya'nî, "Allahü teâlâya gücümün yettiği kadar, bana ne kadar hamd etme gücü vermişse o kadar hamd edebilirim. Yoksa, Allahü teâlâya lütfettiği ni'metleri karşısında lâyık olan hamdi yapmaya gücüm yetmez. Buna hiç kimsenin gücü yetmez" demek istemiştir. Nitekim İbrâhim sûresinin 34. âyet-i kerîmesinde meâlen; "... Eğer siz Allahü teâlânın verdiği ni'metleri saymaya kalksanız (buna gücünüz yetmez) sayamazsınız" buyuruldu.

Abdülazîz el-Buhârî, müellifîn; "Resûlullaha (aleyhisselâm) O'nun Âline ve Eshâbına salât ederim" sözünü şöyle açıklıyor "Resûlullahın (aleyhisselâm) Âl'i demek, O yüce Peygamberin soyu, zürriyeti demektir. Al, takvâ sahibi mü'minler için de kullanılmıştır. Nitekim bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz; "Her takvâ sahibi mü'min benim Âl'imdir" buyurmuşlardır. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı, O'na tâbi olanlar, ya'nî Muhacir ile Ensâr'dır."

Müellif, Resûlullah efendimize ve O'nun Âl'i ve Eshâbına salât (duâ) ettikten sonra, diğer Peygamberlere salât (duâ) etmektedir. Abdülazîz el-Buhârî de bunu şöyle îzâh etmektedir "Müellifîn, Resûlullah efendimizin Âl ve Eshâbını diğer Peygamberlerden önce zikretmesi, onları Peygamberlerden üstün tuttuğu için değil, Resûlullah efendimize yapılan salâtın, onlar ile tamam olduğu içindir. Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âlihî ve eshâbihî ve etbâ'ıh denir. Bununla Resûlullah efendimize yapılan salât-ü selâm tamamlanmış olur. Bundan sonra; "Ve alâ cemi'ıl enbiyâi vel-mürselîn" denir. Eshâb-ı Kirâm dâhil hiçbir veli, hiçbir peygamberden daha üstün değildir.

Bekâra sûresinin 269. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki; "(Allahü teâlâ) dilediği kimseye hikmet verir. Kime ki hikmet verilmiş ise, muhakkak ona çok hayır verilmiştir." Bu âyet-i kerîmede geçen hikmet kelimesi, fâideli ilim olarak bildirildi. Abdullah İbni Abbâs (r.anhümâ) bu kelimeyi "Helâl ve haram ilmi" diye tefsîr etmiştir. Âlimlerin çoğu, bunun fıkıh ilmi olduğunu bildirmektedir. Hikmet lügatta ilim ile amel ma'nâsınadır. Bu ikisini kendinde bulunduran yüksek âlimlere fakih denilmiştir.

Fıkıh ilminin faziletine dâir birçok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf mevcûttur. Fakîhler için çok müjdeler vardır. Ancak ilmi ile âmil olmayanlar bu faziletlerden mahrûmdurlar. Kötü âlimler için çok acı azaplar bildirilmiştir. Resûlullaha (aleyhisselâm) mahlûkâtın en kötülerinin kim olduğu suâl edildiğinde; "Kötü âlimlerdir" buyurmuştur.

Bütün bunlardan iyi anlaşılıyor ki, ilim öğrenmeli, bu ilimle amel etmeli, ya'nî ilim ile amel birlikte bulunmalıdır. Hadîs-i şerîflerde; "(İlim öğrenmiyen) câhile bir kerre, (ilim öğrendiği hâlde ilmi ile amel etmeyen) âlime yetmiş kere yazıklar olsun" ve "Şeytana karşı bir fakîh, bin âbidden (ibâdeti çok yapandan) daha kuvvetlidir" buyuruldu:

Şeytana karşı kuvvetli olmak, ilmi ile amel eden âlimlere mahsûstur. İlmi olup ameli olmayan kimse, şeytana karşı kuvvetli olmak şöyle dursun, bilakis onun oyuncağı olur.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri buyurdu ki: "Ba'zıları fıkıh ilmi deyince, fetvâları bilmek, fetvâların inceliklerine ve illetlerine vâkıf olmak ilmini anlamışlardır. Hâlbuki, âlimlerin çoğunun bildirdiklerine göre fıkıh, bunlarla beraber, âhıret ilmini, nefsin yaptıracağı çok ince hileleri bilmek, âhırette karşılaşacağı şeyleri iyi anlamak, dünyâya ehemmiyet vermeyip onu hakîr görmek ilmidir."

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki: "Hakîkî fakih, dünyâya kıymet vermeyip âhırete rağbet eden, hatâlarını görebilen, Rabbine ibâdette devamlı olan, şüphelilerden uzak duran, başkalarının herhangi birşeyine zarar vermekten sakınan âlim zâttir."

Başkalarına emirleri ve yasakları bildirip, kendisi ise bunlara riâyet etmiyen sözde âlimin hâli şu kimseye benzer ki, ortada herkesin yemek istediği, görünüşte lezzetli olan bir yemek olsa, fakat bu yemek zehirli olsa, yemeğin zehirli olduğunu orada bulunanlardan yalnız birisi bilse, diğerlerine; "Bu yemekten sakın yemeyiniz. Bu yemek zehirlidir" dese, fakat kendisi bir taraftan yese, diğerleri bunun sözüne hiç i'tibâr etmezler. "Bu bir yalancıdır. Hakîkaten zehirli olsaydı, kendisi yemezdi" diyerek, o yemekten yemeye başlarlar. O yemek aslında zehirli olduğu için, yiyenlerin hepsine çok zararlı olur.

Bu misâlden anlaşılacağı gibi, başkalarına anlatıp kendisi riâyet etmeyen âlimin zararı çok fazla olmaktadır. Nitekim âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: "Siz insanlara iyiliği emredip kendi nefslerinizi unutur musunuz?" (Bekâra-44), "Ey îmân edenler! Yapmadığınız şeyi niçin söylüyorsunuz?" (Sâff-3).

Fahr-ül-İslâm Pezdevî hazretleri, Usûl-ül-Pezdevî kitabında buyuruyor ki: "İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve eshâbı (talebeleri), fıkıh ilminde başkalarından önce gelmektedirler. Temel kaynaklardan mes'eleleri önce onlar çıkarmışlar, bu husûsta çok çalışmışlardır. Fıkıh ilminde onların dereceleri pekçok yüksektir. Onlar Kitâb ve Sünnet ilminde, Allahü teâlânın emirlerine, yasaklarına ve büyüklere uymakta, Rabbânî âlim idiler."

Abdülazîz el-Buhârî hazretleri bu kısımda bulunan, "Büyüklere uymakta Rabbânî âlim idiler" cümlesini açıklarken buyuruyor ki: "Onlar ya'nî İmâm-ı a'zam ve eshâbı, hükümleri önce Kitâb'dan, sonra Sünnet'ten, sonra İcmâ'dan ve daha sonra da Kıyâs'tan alma husûsunda Eshâb-ı Kirâmın ve Tabiînin yoluna yapışırlardı. Hükümleri çıkartırken nefslerinden birşey

ortaya koymaz, o büyüklerin yoluna zerre kadar muhalefet etmezlerdi.”

Müellifîn; “Onlar hem hadîs âlimi idiler, hem de hadîs-i şerîflerin ma’nâlarını bilmekte ve anlamakta da mütehassıs idiler” sözünü şerh ederken buyuruyor ki: “Ba’zı kimselerin İmâm-ı a’zam ve eshâbı hakkında, ileri geri konuşarak; “Onlar, hadîs ilminde âlim değillerdi. Kendi görüşlerine göre hüküm verirlerdi. Karşılaştıkları bir hadîs-i şerîf, kendi görüşlerine uygun ise alır, değilse reddederlerdi. Kendi görüşlerini hadîs-i şerîfe tercih ederlerdi” sözlerine cevap olmak üzere, müellif bunun uydurma ve iftira olduğunu, onların, diğer birçok ilimde olduğu gibi, hadîs ilminde de mütehassıs olduklarını bildirdi.

Onların, hadîs-i şerîf ilminde zayıf olduklarını, hatta, kendi görüşlerini hadîs-i şerîflere tercih ettiklerini zannetmek, onların büyüklüğünü anlıyamamış olan zavallıların işidir. Onların, helâli ve haramı bilmekte, şer’î delîllerden ma’nâlar çıkarmakta dereceleri o kadar yüksek ve dikkatleri o kadar keskin idi ki, onlar gibi böyle derin ma’nâlara nüfuz edemiyenler, onları kendi görüşlerine göre hüküm veriyorlar zannetmişlerdir. Hâlbuki İmâm-ı Şafiî hazretleri; “Fıkıh öğrenmek istiyen kimse, Ebû Hanîfe’nin kitaplarına sarılsın. Ben Ebû Hanîfe’ye yetişseydim, onun meclisinden ayrılmazdım” buyurdu. Büyük âlimlerden, buna benzer daha nice sözler nakledilmiştir.

Abdullah bin Mübârek’e; “İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe ve eshâbının, sünneti seniyyeye uymadıkları söyleniyor. Bunlar için ne dersiniz?”diye suâl edildiğinde, buyurdu ki: “Sübhânallah! Böyle olmak şöyle dursun, Ebû Hanîfe sünnet-i seniyyeye uymak, o yoldan kılpayı ayrılmamak için bütün gücüyle gayret edip çalıştı. Hâl böyle iken, o büyük zât ve talebeleri hakkında böyle uygunsuz lâflar nasıl söylenebilir? Sünnet-i seniyyeye düşman olanlar, nefislerine, arzu ve hevâlarına tâbi olup, Kitâb ve Sünneti terkedenlerdir.”

Ebû Hanîfe ve eshâbı, bir hükmü meydana çıkarırken, Kur’ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden ayrılmamışlar, kendiliklerinden birşey söylememişlerdir. Onlar, mechûl olan rivâyeti de kıyâsdan önce tuttular. Mechûl rivâyet, hadîs rivâyeti ile meşhûr olmamış, râvîlerin sâdece bir veya iki rivâyetleri ile bilinen rivâyetlerdir. Onlar, Resûlullah efendimizden duymaları ihtimâlini göz önünde bulundurarak, Eshâb-ı Kirâmın sözlerine de kıymet vermişler, bu sözleri de sened kabûl etmişlerdir.

Onların yolu bu olunca, “Kendi görüşlerini sahih hadîslere tercih ettiler” sözü ne büyük yalandır. Böyle zannetmek nasıl mümkündür?”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 136

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 242

3) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 94

4) Keşf-üz-zünûn sh. 112, 1395, 1849

5) Keşf-ül-esrâr

ALÂÜDDÎN KONEVÎ

Fıkıh, kelâm, tefsîr, usûl ve edebiyat âlimi. İsmi, Ali bin İsmâil bin Yûsuf el-Konevî’dir. Künyesi Ebü’l-Hasen olup, lakabı Alâüddîn’dir. 668 (m. 1270) senesinde Konya’da doğdu. 728 (m. 1328) senesinde Dımeşk’da vefât etti.

Ali Konevî, doğduğu yer olan Konya’da yetişti. 693 (m. 1293) senesinin başında Dımeşk’a gitti. Bu sırada yaşı yirmibeş idi. Burada; İbrâhim bin Ömer, Ebü’l-Fadl bin Asâkir el-Ebrugûhî, ed-Dimyâtî, Zemlekânî Ömer bin Kavvâs, İbn-i Savvâf, İbn-i Dakîk-ıl-Iyd gibi âlimlerden ilim öğrendi. Tâcüddîn Haslânî’den usûl-i fıkıh öğrendi. Ayrıca büyük âlim Şemsüddîn Ebkî’nin derslerini ta’kib etti.

Ali Konevî, Şam’da İkbâliyye Medresesi’nde ders verdi. Sonra bu, görevinden ayrılarak Kâhire’ye gitti. Bu sırada çok fakirdi. Fakat, kimseye ihtiyâcı için boyun eğmedi. Onun bu hâli, Şerîfiyye Medresesi’nde müderris ve Selâhiyye Dergâhı’nın idâresi kendisine verilinceye kadar devam etti. Emîr Nasır ona hürmet eder ve onu överdi. Yine emirlerden Arün Şah da; “Ondan başkası gözlerimi doldurmadı” derdi.

Ali Konevî, aynı zamanda tasavvuf ile de meşgûl oldu. Çok düzenli bir hayatı vardı. Otuz sene sabah namazını cemâat ile kıldı. Öğleye kadar ilim ile meşgûl olur ve namaz kılardı. Öğle vakti biraz yemek yer, sonra bir arkadaşını veya bir hastayı ziyâret eder veya birisine, yardımcı olmak için evinden çıkardı.

Sonra günün geriye kalan kısmını, Allahü teâlâya tâat ve ibâdet ile geçirirdi. 727 (m. 1327) senesinde Dımeşk'da kadılık yaptı. Hak, iffet ve temizlik husûsunda çok titiz idi.

Ali Konevî, Şam'da ve Mısır'da ilmi ile herkese faydalı oldu. İlim talibleri ondan çok istifâde etti. İlim ile meşgûl olurken, takvâya da çok sarılırdı. Vekar sahibi idi.

Kemâlüddîn Udfevî, "El-Bedr-üs-sâfir ve tuhfet-ül-müsâfir" adlı eserinde şöyle der: "Ali Konevî, zamanının en büyük âlimlerinden idi. Tasavvufun temel bilgileri onunla kuvvet buldu. Otuz seneye yakın Mısır'da kaldı, ilim ehline, çeşitli ilimlerin inceliklerinden çok şeyler öğretti. Evinden, sabah namazı vakti gelince, vekar ve sükûn ile çıkardı. Gün ortasına, ya'nî öğleye kadar talebelere ders verirdi."

Ali Konevî'nin yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- El-A'lâm, fî hayât-il-Enbiyâ aleyhisselâtü vesselâm, 2- Şerh-ül-hâv-is-sagîr: Şafiî mezhebi fürû'una dâir bir eserdir. 3- Muhtasar-ül-Minhâc lil-Halîmî, 4-İhtisar-il-meâlim, 5-Et-Tasarruf fî şerh-it-te'arruf: Tasavvufa dâir bir eserdir.

Muhtasar-ül-Minhâc lil-Halîmî adlı eserinden ba'zı bölümler:

> Allahü teâlâya hamd ve Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâmdan sonra, Alâüddîn Ali Konevî buyurdu ki: "Bu kitap, büyük âlim Ebû Abdullah Hüseyn bin Hasen Halîmî'nin, imânın şu'belerini anlatan ve Resûlullahın (aleyhisselâm); "Îmân yetmiş küsur şu'bedir. En yükseği Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına şehâdet etmek, en aşağısı ise, yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmaktır" hadîs-i şerîfinin şerhi olan Minhâc kitabının şerhidir."

Allahü teâlâya ve Resûlüne imân, iki kısma ayrılır. Birincisi; gizli olan îmân olup, kalb ile olan îmândır. Buna i'tikâd denir. İkincisi; celî îmân olup, dil ile olan îmândır. Îmânın dil ile ifâdesine şehâdet denir. Gizli imân, niyet gibidir. İbâdetlerin sahih olması ona bağlıdır. Celî îmân, a'zâların işi gibidir. Çünkü, zâhir ile ya'nî a'zâlarla Allahü teâlânın ve Resûlünün emirlerine uyman, kalbdeki îmâna delâlet eder. Dil ile söylemek imkânı varsa, kalbdeki îmânı dil ile söylemek gerekir.

> Resûlullaha (aleyhisselâm) ta'zim: Resûlullaha ta'zim, O'na olan sevginin ötesinde birşeydir. Her sevilene ta'zim edilmez. Meselâ babanın oğlunu sevmesi, ona ta'zimde bulunmasını gerektirmez. Fakat çocuğun babasına, kölenin efendisine sevgisi, aynı zamanda ta'zimi de icâb ettirir. Ta'zimin sebebi, ta'zim edilenin ba'zı husûsiyyetleridir. Resûlullah efendimizde (aleyhisselâm) bu vasıfların yüksekliği ve kemâli gayet açıktır. Çünkü Allahü teâlâ, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vasıtasıyla bizi dünyâ ve âhırette helak olmaktan kurtardı. O'nun vesilesiyle dünyâ ve âhıret saadetini kazandık. Bu, ne büyük ni'mettir. Öyleyse, bizim Resûlullahı (aleyhisselâm) sevmemiz ve ta'zim etmemiz, her kölenin efendisine yaptığı hürmet ve ta'zimden daha çok olmalıdır. Allahü teâlâ, Araf sûresinin yüzelliyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onlar ki, yanlarında bulunan Tevrat ve İncîl'de ismi (ve sıfatını) yazılı bulacakları ümmî olan o Resûle tâbi olurlar. O (Resûl), kendilerine iyiliği emrediyor, onları fenâlıktan alıkoyuyor. Onlara (nefislerine haram kıldıkları) temiz şeyleri helâl kılıyor, murdar, (kan, domuz eti, faiz gibi) şeyleri de onlara haram kılıyor. Onların ağır yüklerini, üzerlerindeki bağları indiriyor. Ve onlar ki, O'na (Resûle) imân ederler, kendisine ta'zim ederler, O'na yardım ederler ve O'nunla birlikte indirilen nûra (Kur'ân'a) tâbi olurlar, işte bunlar kurtulanlardır" buyuruyor.

İnsanın, dünyâ ve âhıret saadetine kavuşup, âhırette ebedi azâbdan kurtuluşu, Resûlullahın Allahü teâlâdan getirdiklerine imân etmesi, O'nun sünnet-i seniyyesine tâbi olması ve O'na ta'zimde bulunması ile mümkündür.

> Yine Allahü teâlâ, Nûr sûresinin altmışüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Peygamberi, kendi aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi çağırmayın" buyuruyor. Bu âyet-i kerîmenin ma'nâsı için şöyle denilmiştir: O'nun sizi çağırmasını, sizden birinizin, diğerinizi çağırması gibi tutmayınız. Sizden birisi, diğerini çağırdığı zaman, normal olarak aranızda bir mazeret sebebiyle cevap vermeyi geciktirirsiniz. Fakat Resûlullah (aleyhisselâm) sizi çağırdığı vakit böyle yapmayın. O sizi çağırdığında, derhâl O'na cevap vererek, ta'ziminizi ve hürmetinizi ifâde edin. Hattâ namazda olan bir kimseyi Resûlullah çağırdığında, Resûlullaha (aleyhisselâm) cevap

vermesi vâcibdir. Çünkü, Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) namazda iken Resûlullah (aleyhisselâm) onu çağırmıştı. Fakat o namazda olduğu için cevap vermemişti. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) ona; "Bana cevap vermekten seni alıkoyan nedir? Sen Allahü teâlânın (Enfâl sûresi 24. âyet-i kerîmesinde meâlen) "Ey mü'minler! Peygamber, size hayat verecek olan dînin emirlerine sizi da'vet ettiği zaman, Allah ve Resûlüne icabet edin. Muhakkak biliniz ki, Allahü teâlâ, insan ile kalbi arasına girer" buyurduğunu işitmedin mi?" buyurdu.

Yine Allahü teâlâ, O'nun emri ile kendi emrini bir tuttu. O'na olan itaati, kendisine itaat olarak kabûl buyurdu. Ahzâb sûresinin otuzaltıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mü'min bir erkekle mü'min bir kadın için, kendi işlerinden dolayı Allahın ve Peygamberin hükmüne aykırı olanı seçmek hakkı yoktur. Kim Allaha ve Resûlüne isyan ederse, muhakkak açık bir sapıklık etmiş olur..." buyuruluyor. Diğer bir âyet-i kerîmede ise meâlen; "Kim Peygambere itaat ederse, muhakkak Allaha itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, bu seni üzmesin. Zira seni onlara koruyucu ve gözetici göndermedik (ancak tebliğ için gönderdik)." buyuruluyor (Nisâ-80).

Yine Allahü teâlâ, Hucurât sûresinin birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Allahü teâlânın ve Resûlünün önüne geçmeyiniz! Allahü teâlâdan korkunuz!" buyurdu. Ya'nî Allahü teâlâ imân edenlere, Resûlullahın huzûrunda bulunduğunuz zaman konuşmanızla ve işinizle Resûlullahın sözünün ve işinin önüne geçmeyiniz. O'nun huzûrunda olduğunuz vakit, Allahü teâlânın huzûrunda imiş gibi olun. Hucurât sûresinin ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey imân edenler! Peygamberin sesinden daha yüksek sesle konuşmayınız! O'na, birbirinize seslendiğiniz gibi seslenmeyiniz! Böyle yapanların ibâdetlerinin sevâbları yok olur" buyuruluyor. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede, mü'minlere seslerini Resûlullahın sesinden fazla yükseltmekten, Resûlullah ile konuşurlarken seslerinin yüksek perdeden olmasını menetti. Sesi alçaltarak konuşmak, O'nun karşısında kendi küçüklüğünü ifâde ve O'na karşı bir ta'zim şeklidir. Bu âyet-i kerîmeler, imân sahibi olanlara hitâb ile başlıyarak mü'minlerin bu vasıflarda olmalarının imândan olduğunu da onlara işâret etti. Yine bu âyet-i kerîmeler, Resûlullaha ta'zimin imândan olduğuna delâlet etmektedir. Bu sebebledir ki, Eshâb-ı Kirâm efendilerimiz, Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) pekçok ta'zim ve hürmette bulunmuşlardır. Hucurât sûresinin ikinci âyet-i kerîmesi nâzil olduktan sonra, Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer de Resûlullah efendimiz ile konuşurlarken dikkat ederler ve O'nun sesinden daha yüksek sesle konuşmamaya çok gayret ederlerdi.

Hudeybiye günü Urve bin Mes'ûd es-Sekafî, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) huzûrlarına gelip sulh için konuştuktan sonra, geri döndüğünde arkadaşlarına şunları söyledi: "Ey kavmim! Vallahi ben çok sultanların, Bizans İmparatoru Kayser'in, İran İmparatoru Kisrâ'nın ve Habeş kralı Necaşî'nin yanına gitmiş bir insanım! Vallahi ben Muhammed'in (aleyhisselâm) arkadaşları gibi, arkadaşları kendisine ta'zim ve hürmette bulunan bir sultâna rastlamadım. O onlara birşey emrettiği zaman, O'nun emrini yerine getirmek için koşuyorlardı. O'nun yanında konuşurken, seslerini kısarak konuşuyorlardı. O'na hürmetle bakıyorlardı" dedi.

> Resûlullahın kabrini ziyâret: Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) ziyâret etmek de, O'na olan ta'zimin ifadesidir. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim vefâtımdan sonra beni ziyâret ederse, beni hayatta iken ziyâret etmiş gibidir." Resûlullah efendimizi ziyâret için gidildiği zaman kabr-i şerîfin yanında sesi yükseltmemek de Resûlullaha ta'zimdendir. Yine kabr-i şerîfin yanında lüzumsuz ve Resûlullahın şânına yakışmayacak dünyâ işlerine dalınmaz.

Resûlullahın haremi olan Medîne-i münevvereye ta'zim ve hürmette bulunmak, orada yasaklanan şeylerden (veya günah işlemekten) sakınmak ve Medîne-i münevvere ehline ikramda bulunmak da Resûlullaha ta'zimden sayılır.

> Resûlullahın mübârek isimleri geçtikçe salât ve selâm getirmek de Resûlullaha ta'zimdendir. Allahü teâlâ, Ahzâb sûresinin ellialtıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; "Gerçekten Allah ve melekleri, Peygambere salat ederler. Ey îmân

edenler! Siz de O'na salât edin (Allahümme salli alâ Muhammed, deyin) ve gönülden teslim olun."

Resûlullah efendimizin mübârek sözlerinden ve işlerinden bildirilen, birşey O'nun şânını hafife alacak birşey ile mukâbele etmemek de O'na ta'zimdendir. İnsanlar arasında aşağılık ve düşük bir mertebe için kullanılan kelimelerle Resûlullahı vasfetmemek de O'na ta'zimdendir. Meselâ Resûlullaha fakir denmez. Çoban denmez. Resûlullah (aleyhisselâm) falanca şeyi severdi denince, hâlbuki ben onu sevmem dememek de O'na ta'zimdendir. Resûl-i ekremin "Ben birşeye yaslanarak, dayanarak yemem" buyurmasına; "Ben birşeye dayanarak yerim" deyip, sonra yaslanarak yemek gibi bir mukâbelede bulunmamaktır. Bunlara riâyet etmek de Resûlullaha olan ta'zime dâhildir. Bunlara kasıtlı olarak ehemmiyet vermeme niyetiyle riayetsizlik, küfür kapılarına yol açar.

Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîf kitaplarının üzerine, başka her hangi bir kitap veya herhangi bir ev eşyası koymamak da Allah ve Resûlüne ta'zimdendir. Onların üzerinde bulunan tozları almak, içerisinde Allahü teâlânın ism-i şerîfi veya Resûlullah efendimizin mübârek isimlerinin bulunduğu bir kâğıdı atmamak, Allahü teâlâya ve Resûlüne ta'zimdendir. Böyle kâğıtlar yırtılmaz. İslâm harfleri ile yazılı olan kâğıtlara da hürmet etmek lâzımdır. Şayet içerisinde Allahü teâlânın ism-i şerîfi, Peygamber efendimizin ism-i şerîfi ve âyet-i kerîmeler bulunan kitaplar ve kâğıtlar eskimekten dolayı yırtılırsa, bunları temiz beze sarıp toprağa gömmeli veya su ile yıkayarak üzerindeki yazıları silmeli veya yakmalıdır. Yakınca, külleri gömülür. Hazreti Osman mensûh âyetler bulunan Kur'ân-ı kerîmi yaktı. Eshâb-ı Kirâmdan hiç kimse, buna karşı çıkmadı. Yakmak, yıkayıp yazıları gidermekten daha iyi olur. Zira, yıkamakta kullanılan sular ayak altında kalabilir.

Ehl-i beyte ta'zim: Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm), Ehl-i beytine, Ensâr ve Muhacirlerin çocuklarına ta'zim ve hürmette bulunmak da, Resûlullaha hürmettendir. Haberde şöyle gelmiştir: "Kureyş'i takdîr ediniz. Onların önüne geçmeyiniz." Bu, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Kureyş'den olduğu içindir. Kureyş'i takdîr etmek vâcib olunca, Hâşimoğullarını takdîr etmek gerektiği kolayca anlaşılır. Buna bağlı olarak, Arablara (akidesi doğru, Resûlullahın yolunda giden Arablara) hürmet etmek de Resûlullah efendimize ta'zim cümlesindendir. Çünkü Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm) Arab idi. (Arab; lügatta, güzel demektir. Meselâ, lisân-i Arab, güzel dil demektir. Istılâh ma'nâsı ise, ya'nî coğrafyada Arab demek, Arabistan ismindeki yarımadada doğup büyüyen, oranın iklimi, havası, suyu ve gıdası ile yetişen ve onların kanından olan kimse demektir. Anadolu'daki kandan gelenlere Türk, Bulgaristan'da doğup büyüyenlere Bulgar, Almanya'dakilere Alman dedikleri gibi, Resûlullah da (aleyhisselâm) Arabistan yarımadasında doğduğu için Arabdır. Arablar beyaz, buğday benizli olur. Bilhassa Peygamberimizin (aleyhisselâm) sülâlesi beyaz ve çok güzel idi.)

Kur'ân-ı kerîme ta'zim: Şu husûslara dikkat edilmiş olursa, Kur'ân-ı kerîme ta'zim edilmiş olur 1- Kur'ân-ı kerîmi öğrenmektir. Hadîs-i şerîfte; "Sizin en hayırlınız, Kur'ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreteninizdir" buyuruldu. 2- Kur'ân-ı kerîm okumaya E'ûzü ile başlamaktır. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin doksansekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Şimdi Kur'ân okumak istediğin zaman, hemen o koğulmuş şeytandan Allaha sığın (E'ûzü billahi mineşşeytânirracîm) de!" buyuruluyor. 3- Okumayı bitirdikten sonra "Sadakallâhülazîm" deyip, Sübhâne Rabbike âyetini okumaktır. 4- Kur'ân-ı kerîmi hatim ettikten sonra tekrar başlamaktır. 5- Hatmi bitirip, hatim duâsı ederken, hanımını ve çoluk çocuğunu yanında bulundurmaktır. 6- Hatimi bitirip, duâsını gündüzün veya gecenin evvelinde yapmaktır. İbrâhim Teymî (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: Bir kimse Kur'ân-ı kerîmi hatim edince, gecenin veya gündüzün kalan kısmında melekler ona salât okurlar. 7- Secde âyet-i kerîmeleri gelince secde yapmaktır. 8-Okuyanın abdestli olmasıdır.

Kur'ân-ı kerîm okumadan önce dişleri misvâklamak, mazmaza ile ağızı temizlemek, güzel koku sürünmek, güzel elbise giymek, geceleyin sesli, gündüz gizli okumak, Kur'ân-ı kerîmi devamlı okumaya yardımcıdır. Kur'ân-ı kerîm okurken, birisinin sözü ile okumayı

kesmemelidir. Çünkü, başkasının sözünü, Allahü teâlânın kelâmına tercih etmek caiz değildir. Zira bu şekilde kırâati kesmek, Kur'ân-ı kerîm kırâatinin güzelliğinin gitmesi ve kırâati hafife almak gibi bir durum hâsıl olur ki, böyle bir şeyden Allahü teâlâya sığınırız. Kur'ân-ı kerîm okurken sesi güzelleştirmeli ve mahzûn olarak okumalıdır. Şarkı, türkü okur gibi tegannî ile okumamalıdır. Kur'ân-ı kerîmi tertîl ile okumalıdır. Allahü teâlâ, Müzzemmil sûresinin dördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Kur'ân'ı da yavaş ve açık olarak güzelce oku" buyuruyor.

Kur'ân-ı kerîmi, mıshaf-ı şerîfe bakarak okumalıdır. Çünkü Selef-i sâlihîn, mıshaf-ı şerîfe bakarak okumayı müstehab gördüler. Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İbâdetlerin en faziletlisi mıshafa bakmaktır." Birgün Hazreti Osman'ın huzûruna girildiğinde, onu, mıshafa bakarak Kur'ân-ı kerîm okurken gördüler. Kur'ân-ı kerîm okuması bittikten sonra buyurdu ki: "Hiçbir günümün, Kur'ân-ı kerîme bakmadan geçmesini asla istemem. Kur'ân-ı kerîmi mıshaftan ve ezberden okumanın ayrı ayrı fâideleri vardır. Yüzünden okumak, fazla ve eksik veya önce ve sonra okumak gibi herhangi bir yanlışlığa düşmeme husûsunda daha sağlam bir yoldur. Ezberden okumak ise, ezberi kuvvetlendirir. Fakat birinci yol, tefekküre daha müsaittir. Evlâ olan, ikisinin arasını cem edip, ba'zan mıshaftan, ba'zan da ezberden okumaktır."

Şöyle de denilmiştir "Mıshaftan okumak daha faziletlidir. Çünkü bunda, Kur'ân-ı kerîmin ve mıshafın hakkını eda etmek vardır. Mıshaftan bakarak okumakta, hem dil, hem de göz kırâata iştirâk etmiş olur. Fakat ezbere okunduğunda, kırâate sâdece dil iştirâk etmiş olur."

Namazda Kur'ân-ı kerîmi çok okumalıdır. Zira, namazda Kur'ân-ı kerîm okumak, kulun hâllerinin en üstünüdür. Kur'ân-ı kerîm okuyanın, kıbleye dönmesi ve ezberden okurken abdestli olması müstehabtır. Namazda ise bunlar zâten şarttır.

Kur'ân-ı kerîmi Ramazân-ı şerîfte çok okumalıdır. Zira Ramazan ayı, Kur'ân-ı kerîm ayıdır. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin yüzseksenbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "O sayılı günler Ramazan ayıdır ki, Kur'ân o ay içinde indirilmiştir. O Kur'ân, insanları hakka ulaştırır, helâl ile haramda ve dînî hükümlerde hakkı bâtıldan ayırır. Sizden her kim Ramazan ayında hazır bulunursa, onu (orucunu) tutsun, kim de hasta olur, yahut seferde bulunursa, oruç tutmadığı günler sayısınca sıhhat ve ikâmet hâlinde orucunu kaza etsin. Allah size kolaylık diler, size güçlük dilemez. Hem buyuruyor ki: Kaza borcunuzu tamamlayasınız da, size hidâyet ettiği şekilde Allahı tekbir ile yüceltesiniz, gerek ki şükredersiniz" buyuruyor. Yine Kadr sûresinin birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Şüphesiz onu (Kur'ân-ı kerîmi), kadir gecesinde (Levh-i mahfûzdan aşağı semâya) biz indirdik" buyuruluyor. Ramazân-ı şerîfte oruçlu kimse, mâlâya'nî (lüzumsuz) şeylerden kendisini alıkoymakla vazîfelidir. Öyleyse oruçlu kimsenin, Allahü teâlâya O'nun kelâmıyla yaklaşması gerekir.

Kur'ân-ı kerîmi, düşmanın eline geçmekten korumalıdır. Düşman memleketine Kur'ân-ı kerîmle gitmemelidir. Düşman elinin Kur'ân-ı kerîme değmesinden çok sakınmalıdır. Kur'ân-ı kerîmi, onun şânına lâyık olmayan bir hâle sokmak uygun değildir.

Kur'ân-ı kerîm okurken, bir sûreyi bitirmeden diğer sûreye geçmemeli ve her harfin hakkını vererek okumalıdır. Kur'ân-ı kerîmi, âyet âyet okumak evlâdır. Âyet-i kerîmeler bitince durmalıdır. Resûlullah (aleyhisselâm), Kur'ân-ı kerîmi âyet âyet okurdu.

Kur'ân-ı kerîmi çarşı ve pazarlarda okuyarak geçim vâsıtası yapmayınız. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kur'ân-ı kerîm okuyunuz, fakat bunu geçim vâsıtası yapmayınız" buyurdu.

Kur'ân-ı kerîmi, hamamda ve pis yerlerde okumamalıdır. Ali (radıyallahü anh); "Evin en kötü yeri hamamdır. Orada Kur'ân-ı kerîm okunmaz" buyurdu. Soğan ve sarımsak yemiş olarak Kur'ân-ı kerîm okumamalıdır. Uykudan uyanan kimse, Kur'ân-ı kerîm okumadan önce dişlerini misvaklamalı ve ağzını temizlemelidir. Böylece, Kur'ân-ı kerîm kırâatına pis koku karışmamış olur. Kur'ân-ı kerîmin üzerine ondan başka hiçbir şey koymamalıdır. Ancak başka Kur'ân-ı kerîm, Kur'ân-ı kerîmin üzerine konabilir.

Kur'ân-ı kerîme çok hürmet etmelidir. Onu yazarken, en güzel şekilde yazmalıdır. Okunacak şekilde, aralıklı, büyük ve geniş parçalara yazmalıdır. Böyle yapmak, Kur'ân-ı kerîme hürmetin ifadesidir. Sultânın mektûbu en büyük ve temiz kâğıtlara, en

güzel bir şekilde, en kaliteli kalem ve mürekkeble yazılmaktadır. Kaldı ki, Allahü teâlânın kelâmı, bunlara, sultânın mektûbundan çok daha fazla lâyıktır.

İsraf olmadığı müddetçe, Kur'ân-ı kerîmin bulunduğu yeri, aydınlatıcı birşey ile aydınlatmalıdır. Ramazân-ı şerîfte, mescidler daha fazla aydınlatılır. Çünkü mescidler, meleklerin bulunduğu yerlerdir. Mescidlere lâyık olan, aydınlatılıp, güzel kokular ile kokulandırılmasıdır. Bir eve misâfir geldiği zaman bile, ev karanlık ise aydınlatılır. Melekler ise, kendileri için aydınlatmaya başkalarından daha lâyıktır.

Kur'ân-ı kerîm okunurken dinlemelidir. Makam ve mevki sahibi bir kimse, emri altında olanlara bir yazısı okunurken, onlar dinlemedikleri zaman nasıl râzı olmazsa, Allahü teâlâ da, kelâmı olan Kur'ân-ı kerîm okunurken kulları dinlemezlerse, onlardan nasıl râzı olur? Kur'ân-ı kerîm okuyanlara da hürmet etmek, Kur'ân-ı kerîme olan ta'zimdendir.

> Yaptığı iyiliğe sevinmek, yaptığı kötülükten dolayı üzülmek: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Kime, yaptığı iyilik sevinç verirse ve işlediği kötülük ona üzüntü verirse, o kimse mü'mindir." Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle duâ buyururlardı: "Allahım! Beni, iyilik yaptıkları zaman sevinen, kötülük yaptıkları zaman senden af ve mağfiret dileyen kullarından eyle!"

İyilik yapınca, Allahü teâlânın o iyiliği yapmaya muvaffak kılması, insanı sevindirir. Kötü bir amel işlediği zaman, Allahü teâlânın onu nefsine bırakması, yardımda bulunmaması ve şeytanın aldatması ile kötü bir işi işlemesi insanı üzer. Bu sebeble, Allahü teâlânın azâbından dolayı korku içinde bulunur.

> Bir kimsenin bu durumda olması, onun imânının doğruluğuna delalet eder. Çünkü Allahü teâlânın sonsuz ni'metleri ile sevinmek, va'dine güvenmek ve azâblarla tehdidinden korkmak, Allah ve Resûlünü tasdikin kuvvetinden ve imânın doğruluğundan dolayıdır. Bu husûsu Resûlullah efendimiz gayet veciz ve güzel bir şekilde şöyle buyurmuşlardır: "Mü'min bir iyilik yaptığı zaman onun sevâbını umar, bir kötülük yaptığı zaman ise onun cezasından korkar."

> Temizlik ve abdest: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Biliniz ki, amellerimizin en hayırlısı namazdır. Abdeste mü'min olan devam eder!" Namaz, ancak abdest ile sahih olur. Abdest, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin husûsiyetlerindendir. Birgün Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) bir zât; "Nûh peygamberden beri gelen birçok insanlar arsında ümmetini nasıl tanıyacaksın, yâ Resûlallah?" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Benim ümmetimin aldıkları abdestlerin nişanı olarak, yüzleri ve a'zâları bembeyaz olur. Bu hâl, başka hiçbir ümmette bulunmaz, onları tanırım. Çünkü kitapları sağ taraflarından verilir" buyurdu.

Abdestin faziletlerinden birisi de, her uzvu yıkarken, abdest suyu ile beraber, o uzuvdan günahlar da dökülür, gider.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 37

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 24

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 147

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 90

5) Tabakât-üş-Şafiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 132

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 717

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 717

8) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 149

9) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 411, 420, 625 cild-2, sh. 1871

10) Brockelmann Gal-2, sh. 86 Sup-2, sh. 1012

11) Muhtasar-ül-Minhâc lil-Halîmî Süleymâniye Kütüphânesi. Şehid Ali Paşa kısmı. No: 1559

ALEVÎ BİN MUHAMMED SÂHİB-ÜD-DEVÎLE

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Alevî bin Muhammed Sâhib-üd-devîle'dir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum tarihi bilinmemektedir. 778 (m. 1376) târihinde vefât etti. İlimde ve tasavvufta engin bir deniz gibi idi. Çok kerâmetleri görüldü.

Şöyle anlatılır: "Babası ona bir kuyu bağışladı. Fakat daha sonra vazgeçerek o kuyuyu geri aldı. Bir kısmı insanlar, o kuyudan su çekmek için yanına gittiklerinde, suyunun çekilmiş, kupkuru ve içinin kaya parçaları ile dolu olduğunu gördüler. Gelip durumu babasına anlattılar. Babası, kuyunun bu hâle gelmesine kendisinin sebep olduğunu anladı ve o kuyuyu tekrar oğluna bağışladı. Alevî bin Muhammed kuyunun başına geldiğinde, kuyunun eski hâli üzere su dolu olduğunu gördüler."

Yine anlatılır ki: "Alevî bin Muhammed ve talebelerinin bulundukları vadiyi sular bastı. O zaman hep birlikte, biraz yüksekçe bir yer olan tepeye çıktılar. Sular yükseldikçe, onlar daha yükseklere çıktılar. Onlar çıktıkça sular da yükseldi. Kurtuluş için başka bir yere de gidemediler. Talebeler, boğulup helak olacaklarına kanâat getirdikleri bir sırada, Alevî bin Muhammed o sudan abdest aldı ve iki rek'at namaz kıldı. Duâdan sonra elindeki asâ ile yükselen suya vurduğu zaman, suların yükselmesi durdu. Kısa bir zamanda yerler kurudu. Beraberce yerlerine geri döndüler. Herkesin evlerindeki eşyasını sel götürmüştü. Oradakiler bu durumdan şikâyet ettiler. Alevî bin Muhammed, orada bir yeri işâret ederek kazılmasını buyurdu. Kazıldığında, eşyaların bir kısmını orada buldular. Başka bir yerin de kazılmasını buyurdu. Orasını da kazdılar. Geri kalan eşyalarını da orada buldular."

Şöyle anlatılır: "Alevî bin Muhammed hazretlerinin yaşadığı bölgede çok şiddetli soğuklar oldu. Halk gelip, bütün ekili ve dikili arazinin donup, bütün bitkilerin telef olduğunu, ona âit olan ekili tarlanın da kendilerininki gibi zarara uğradığını haber verdiler. O zaman Alevî bin Muhammed buyurdu ki: "Allahü teâlânın izniyle bize âit olan yerler zarar görmemiştir." Oradakiler, ona âit olan yere gittiklerinde, onun tarlasının hiçbir zarara uğramadığını gördüler."

Yine anlatılır ki: "Râsi' bin Derviş adındaki bir sultânın adamları, Alevî bin Muhammed'in yakınlarından birisinin mahsûlünden zorla alıp, sahibine zulümde bulundular. O mazlûm da gelip, durumu Alevî bin Muhammed'e arzetti. Alevî bin Muhammed derhâl sultana çıkıp, öteden beri yapmakta olduğu bu zulümden vazgeçmesini tenbîh ederek, iki parmağı ile sultana işâret etti. Sultan Râsi' bin Derviş; "Peki efendim" diyerek teslimiyet gösterdi. Alevî bin Muhammed oradan ayrılınca, sultanın yanındakiler, "Niye korktunuz? Onun dediğini niye tuttunuz?" diye sorduklarında, sultan; "Onun uzattığı iki parmağını, gözlerime saplanmak üzere olan iki mızrak olarak gördüm. Az daha gözlerim çıkacaktı" dedi ve bir daha zulüm yapmadı."

Şöyle anlatılır: "Alevî bin Muhammed'in yakını olan bir zâtın develeri kaçıp kaybolmuştu. Beraberce aramaya çıktılar. Bir türlü bulamadılar. Üstelik yollarını da kaybedip, nerede olduklarını anlıyamadılar. Aç ve susuz bir hâlde kaldılar. Alevî bin Muhammed hazretleri, sırtındaki paltosunu yere serip üzerinde iki rek'at namaz kıldıktan sonra duâ edip ba'zı şeyler okudu ve; "İşte bu paltom, bize istediğimiz şeyi bulmada inşâallah yardımcı olacaktır" buyurdu. Bu arada paltosu havada uçmaya başladı. Beraberce arkasından yürüdüler. Nihâyet bir yerde develeri buldular. Kısa zamanda da oturduktan beldeye geri döndüler."

Yine şöyle anlatılır: "Çocuklarından biri, şiddetli bir göz ağrısına tutuldu. Acısına dayanamaz oldu. Bir gece; "Yâ Rabbî! Sevdiğin kul olan babam hürmetine bana şifâ ver" diye duâ etti. Rü'yâsında yerden göğe yükselen kuvvetli bir nûr gördü. O sabah kalktığında gözlerindeki ağrının hiç kalmadığını, şifâ bulduğunu anladı."

Şöyle anlatılır: "Talebelerinden birkaçı ağır bir hastalığa yakalandı. Hocalarını vesile edip, Allahü teâlâdan şifâ istediler. Allahü teâlâ da onlara şifâ ve afiyet verdi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 155

ALİ BİN AHMED

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Abdülmuhsin bin Ahmed bin Muhammed bin Ali bin Hasen bin Ali bin Muhammed bin Ca'fer el-Hüseynî el-Gurâfî'dir. 628 (m. 1231) yılında doğup, 704 (m. 1305) yılı Zilhicce ayında vefât etti.

Muhammed bin İmâd, Zâfir bin Necm, Murtezâ bin Hâtem, Ali bin Cebbâre ve bir grup âlimden, Bağdad'da; Ebü'l-Hasen el-Katî'î, Muhammed bin Sa'îd, İbn-i Kübeylî ve başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs-i

şerîflerden tahricler yaptı. Hadîs ilmini çok iyi bilirdi. Hattı çok güzel idi ve sür'atli yazardı. İskenderiyye şehrinde, Dâr-ül-Hadîs-in Nebîhiyye Medresesi'nin müderrisliğini yaptı. Ondan, garîb, az duyulan ve az bilinen bilgiler nakledildi. Fıkıh ilmini iyi bilirdi.

Ebû Abdullah bin el-Mühendis der ki: "Hocamız Gurâfî çok Kur'ân-ı kerîm okur, vakitlerini iyilik ve hayr işlemekle geçirirdi."

Ebü'l-Alâ el-Furadî der ki: "O, âlim ve fâdıl idi. Büyük hadîs âlimlerindendir. İnsanların ilminden faydalandığı, çok ibâdet eden bir zât idi. Onu, Berzâlî, Zehebî ve başka âlimler de övmüşlerdir. Ağaç yaprakları satarak geçimini te'min eder, günlük ihtiyâcını kazanınca daha fazla satmak için uğraşmazdı. Kendi beldesinin âlimlerini iyi bilirdi."

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 17, 18

ALİ BİN AHMED (İbn-i Abdüzzâhir)

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. İsmi, Ali bin Ahmed bin Ca'fer bin Ali bin Muhammed bin Abdüzzâhir bin Abdülvelî bin Hüseyn'dir. Nesebi (soyu) Peygamber efendimizin amcası Ebû Tâlib'e ulaşmaktadır. 638 (m. 1240) senesinde Kûs şehrinde doğdu. 701 (m. 1302) senesi Receb-i şerîf ayının yirmiikinci günü Ihmîn denilen yerde vefât etti.

İbn-i Abdüzzâhir, fıkıh ilmini, Şeyh Mecdüddîn İbni Dakîk-ıl-Iyd'den öğrendi. 657 (m. 1259) senesinde icâzet (diploma) aldı ve fıkıh ilminde ders vermeye başladı. Ebü'l-Hasen Ali bin Hibetullah bin el-Cümmeyzî, Ebü'l-Hasen Ali bin Vehb bin Mu'tî' el-Kuşeyrî'den hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Kâhire'de Şeyh İbrâhim el-Ca'berî ile görüştü. Kûs şehrinde, takvâ, zühd ve vera' sahibi Şeyh Ali el-Kürdî ismindeki zât ile görüşüp, ma'nevî hâllere kavuştu. Daha sonra Ihmîn denilen yere yerleşip, orasını vatan edindi. Ihmîn'de bir dergâh bina etti. İlmi, güzel ahlâkı ve te'sîrli sözleri ile insanlara ilim öğretti, doğru yolu gösterdi. Çok talebesi oldu ve birçok kerâmetleri görüldü.

Zeynüddîn el-Kamûlî şöyle anlatır: "Bir sene hac için niyet edip hazırlığımı yaptım. Sonra da Ihmîn'e İbn-i Abdüzzâhir'i ziyârete gidip, bu niyetimi arzettim. İbn-i Abdüzzâhir buyurdu ki: "Allahü teâlâ bilir ki, bu sene hacca gitmek size müyesser olmayacaktır." Bu sözüne çok üzüldüm. İçimden, maksadımdan dönmiyeceğim, diye geçirdim. İbn-i Abdüzzâhir bana; "Kardeşim, hikmet-i ilâhî. Bu sene gidemiyeceğinize üzülmeyiniz. Ondan sonraki sene ve daha sonraki seneler de hac edersiniz" diyerek, sekiz defa tekrar ettiler. Hakîkaten o sene hacca gidemedim. Fakat ondan sonraki sene ve tekrar ettiği adet kadar, ya'nî sekiz kere hac etmek nasîb oldu."

İbn-i Abdüzzâhir şöyle anlatır: "Önceleri çok ibâdet ve zikr ettim. Bir ara aklıma; "Sen artık yetiştin" düşüncesi geldi. O günlerde bir yolculuğa çıktım. Yol arkadaşım da hıristiyan bir genç idi. Beraberliğimiz sebebiyle birbirimize alıştık. Onun müslüman olmadan yanımdan ayrılmasına çok üzüldüm. Nihâyet Ihmîn'e döndüm. Bende hâlâ bu üzüntü vardı. Doğruca o beldenin meşhûr âlimi Miâd bin Abdüzzâhir'in huzûruna gittim. O, her zamanki âdeti üzere sohbet etti ve bana bakıp; "La ilahe illallah. Burada kendisini yetişmiş sayan, üstün olduğunu zannedenler var. Hâlbuki bunlar, avamın da avamıdır. Herkesten daha aşağı derecededirler" buyurdu ve Nûr sûresinin otuzuncu âyet-i kerîmesini okudu. Ben onun bu kerâmetini anladım, içimden geçen bu düşünceye tövbe ettim."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 130

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 523

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 11

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 184

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 159